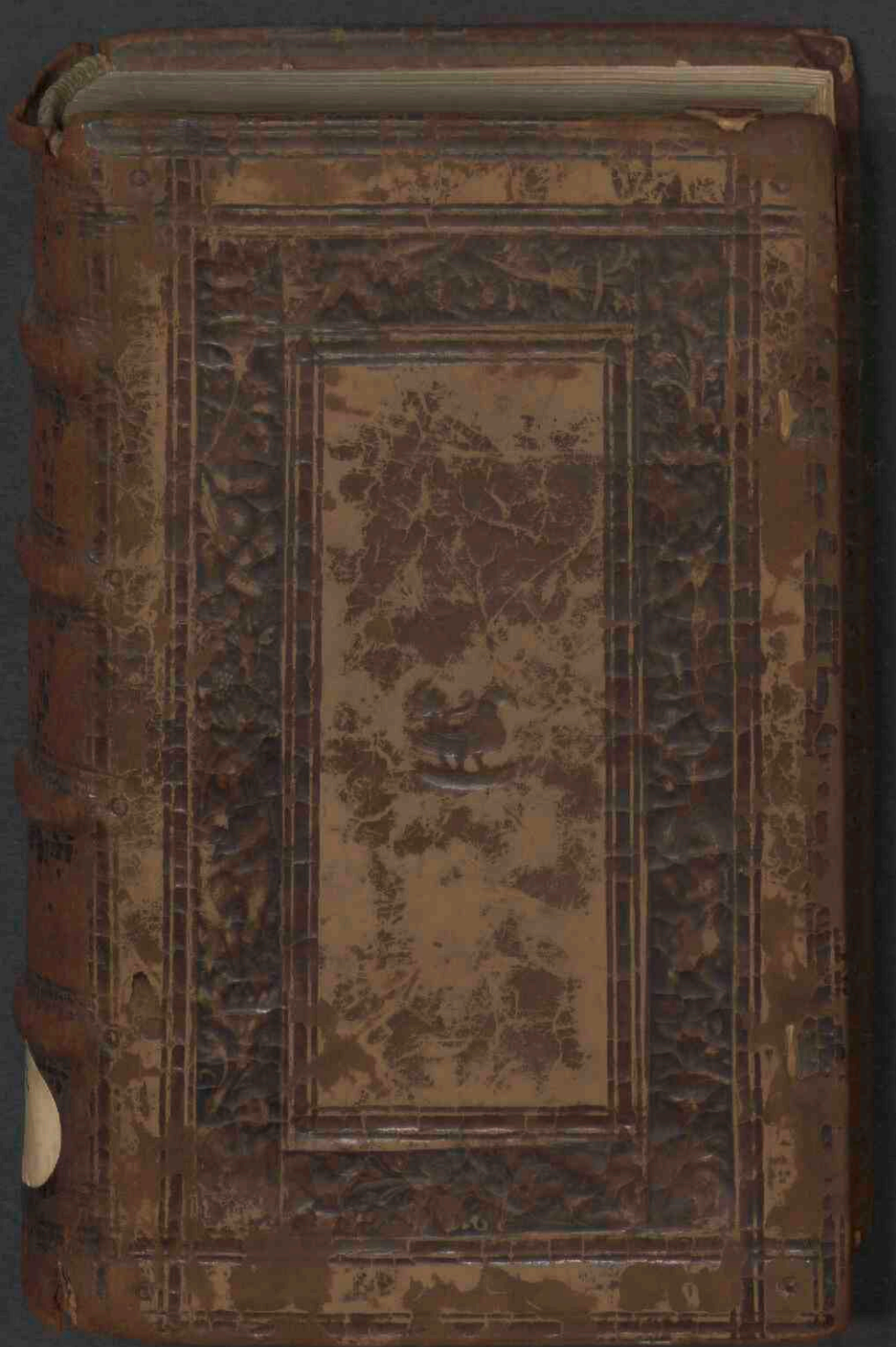

Pauli Jovii Novocomensis Episcopi Nucerini, Historiarum sui Temporis.

<https://hdl.handle.net/1874/426212>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

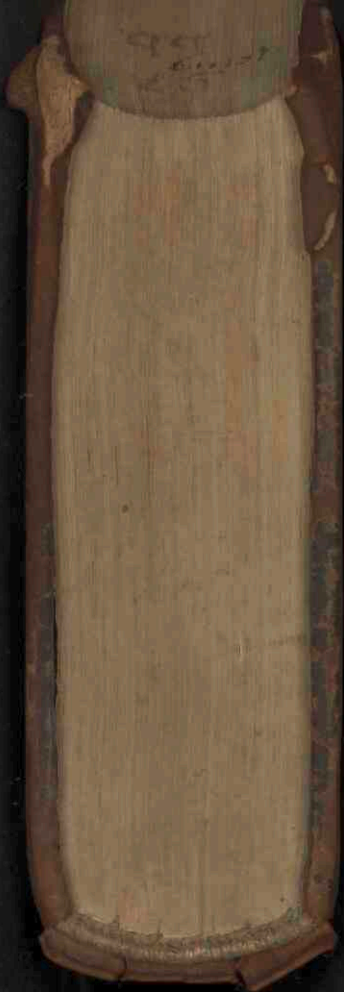
More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

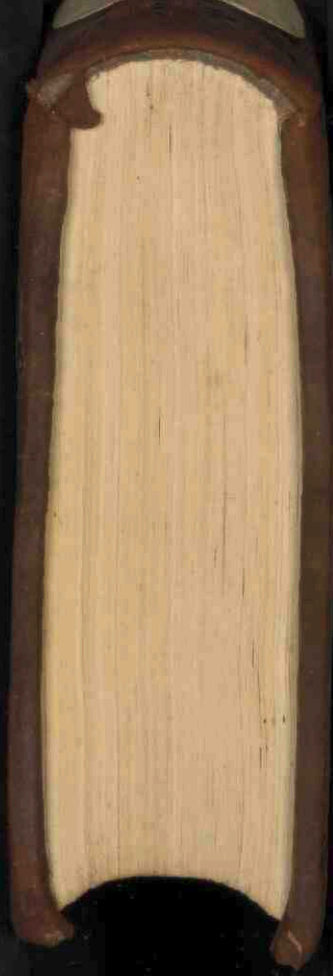
S. oct.
851

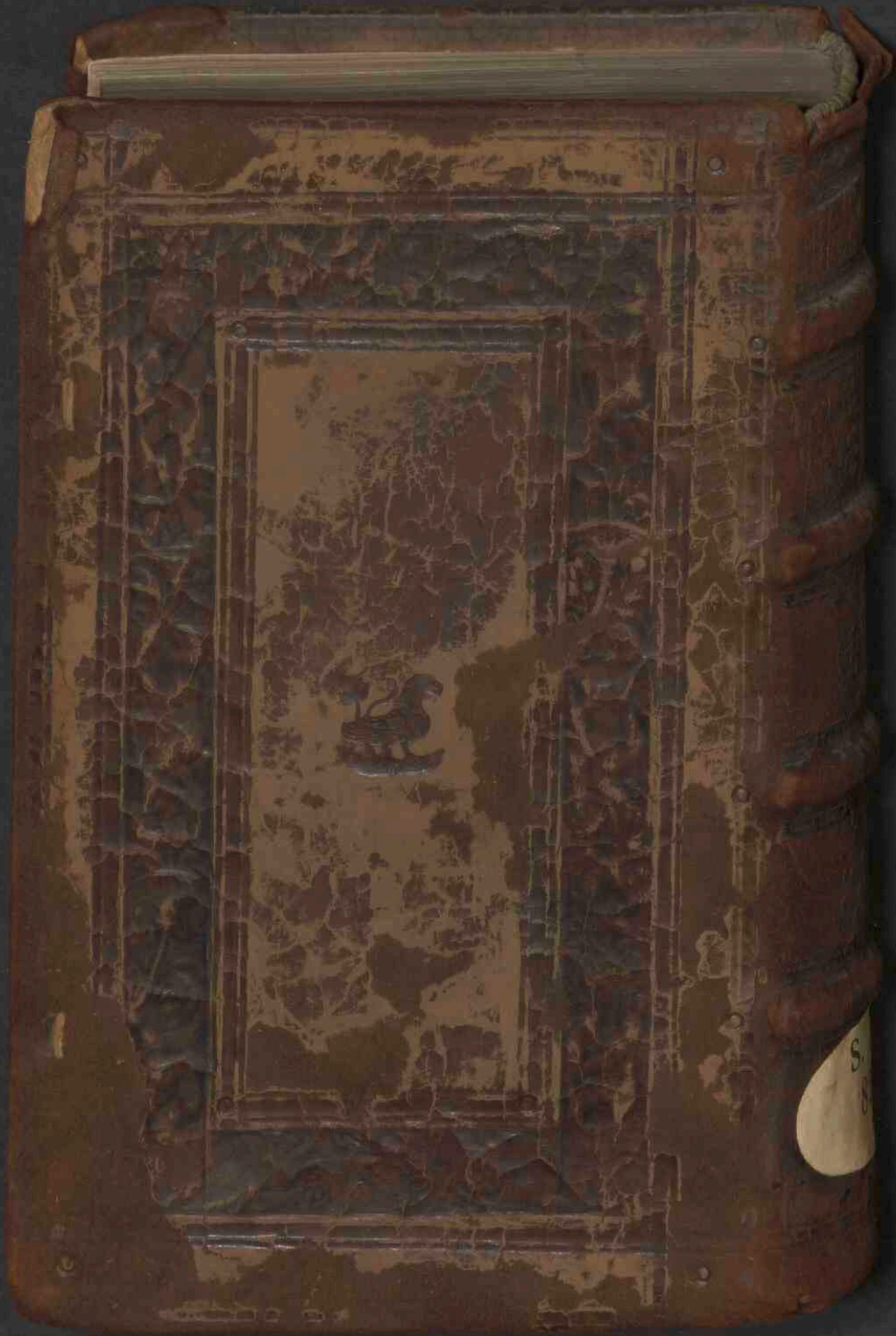
97.

70119

bb.

Eua. Vos estis sal terre
 Regne i cori de cōfē^o et pō^o r.

Historia Gentium

Octavo n°. 851.

S. oct.
 851

Sicut dicitur
 die
 dei
 reg
 et in dō cōfē
 tuano a
Hodie
 digni^o et
 a tremis leg
 ē celestibz in glā ggon?
Vere vē israelita in
 quo solus nō est Cōfē
O pastor aplice ggon
 hūillime tuo possit pcam
 ue iaremētū ecclie Quo
 rigare dogmate ac defen
 sare ope **V** Memor esto
 dōggatiois catholice et
 dextera dei plamate vi
 uere **Quo Ad laudes an**
O gregon^o vigilijs cōfē
 tus et ieiunjs et si mar
 tebat corpe ex spe vige

bar aie **A** leuis qdem
 sed iugabz hic estuabat
 podragre ner
 mis pullabat
 is **A** Celesti cōfē
 v mure inorene
 ar se diligi q
 mebat argui **A** Bis se
 s nūmos angelo hic
 t qī naufrago huc
 tellā argēteā quā si
 bi vidit reliquā **V**ir
 gniū tria milia rōme
 panie sub regula excep
 tis dei famlis longe ul
 tpe politis **Cap** de vno
 cōfē^o et pō^o i cori **Quo**
 mo nob **Ad bñ amth**
O gregoni dulcissimi
 tē sps organū atqz vni
 tū sperulū polite nobis
 suffragiū ut hoc pollam
 couleq̄ quo te gaudem^o
 perfrui **Collca**. **D**s q̄aie
 us i vs **De fia ore loro**
 tuo **Ad us** et ad alias

Universitätsbibliothek

Wien

N. 80. 5.

ex dono Bachelij

PAVLI IOVII

NOVO COMENSIS

EPISCOPI NVCKERINI HISTO-

riarum sui temporis.

TOMVS SECVNDVS.

Anno M. D. LV!

Am. de. 1811

PAYEE

INDO COMPANY

Am. de. 1811

PAVLI IOVII NOVO²

COMENSIS EPISCOPI NVCE²

*rini in libros Historiarum sui temporis se²
cundi uoluminis.*

P R A E F A T I O.

AD COSMVM MEDICEM REI²

publicæ Florentinæ Ducem.

V B L I C A N T I

mihî secundum Histo-
riarum mearũ uolumen,
Magnanime COSME,
satis superq; & præclare
quidem augusti nominis
tui, cui hæc dicantur, au-

thoritatem, ab illustri patrocínio ualituram
reor, aduersus eos qui fortasse comiter
aut conuitiesè postulabunt & requirunt,
cur id totum luctuosissimæ tempestatis
spatium, quod à morte Leonis X. ad
Romanam cladem decucurrit, uel supina,
uel astuta præuaricatione præterierim.
Quibus breuissima præfatione ita cen-

A ij

seo respondendum, ut nec culpam diffitear nec ueniam deprecer: Quandoquidem non ad alienæ uoluntatis arbitriū, sed syn- cero liberaliꝫ prorsus animi iudicio, hoc grauiſsimū scribendæ historiæ munus susceperim, scilicet, ut his qui adhuc uiuunt, & posteris demum peramœna exemploꝝ rum uarietate cum oblectatione prodessem, & in hac uita aliquam mihi æternitatis spem, hoc tanto atque utilissimo labore percipiendam arbitrarer, quam mihi obuenturam opto speroꝫ, & singularem atq; honestam uoluptatem allaturam confido, modo sine periculo quæatur. Putabam siquidem, & infani, & intemperantis ingenij fore, si libero ore loquutus, nihil reticerem quod asserendæ ueritatis interesset, & cuncta huius seculi incommoda popularē, propterea quòd inde quorundam dignitatem inuidiosa nec iniqua suggillatio- ne uehementer offendi posse prouidebam. Profectò mei instituti nunquam fuit, uel encomia falsasq; laudationes ad quærendam gratiam conscripsisse, neque ex aduerso ad parandum odium, Satyricæ acerbio- tatis stilum exercuisse, ut à quibusdam im-

prudenter factum uidemus. Quoniam uiro philosopho, senieq; maxime, turpe sit & ineptum, sibi, uti oportet, in graui praeceptu negotio sapere nesciuisse. Itaq; peritos medicos immitatus, carcinomata desperatione curationis, quae si attrectes, & acri medicamine laceffas, in immensum furere, & pestifera edaciq; serpigine mortem afferre solent, naturae relinquenda, neq; his ullo pacto manum admouendam iudicauit. Quam obrem existimationi salutiq; meae confusus, dirae tempestatis materiam, tanquam abominabilis impietq; operis, minime attingendam arbitratus sum, quando haec aduersae fortunae accepta uulnera, insanieq; nostrae detrimenta, non modo non prodenda posteris, sed pro uirili occultanda esse uideantur: Ea siquidem, quae Italicum nomen dedecorent, neq; memoria recoli sine dolore, neq; sine uberrimis lacrymis scribi, nec sine flagitio pudoreq; posteris enarrari queunt. Caeterum quod ad rem pertinet historiae studiosorum iusto desiderio magna ex parte satisfacisse iudicari possum. Nam si uitas illustrium Ducum, quas conscripsimus, curiosi diligenter euoluant,

in Leone. X. atq; Hadriano VI. Pontificibus, Pompeioq; Columna, & Daualo Piscario, Magno Consaluo, & Alfonso Atesino, totius huius funesti sæculi historiae texturam inuenient sic, ut ea facile, quæ nos uel non scripsimus, uel scripta non inconsultè supprimimus, supplere & refarcire cumulatè possint. Quanquam & hæc, singulorum librorum Epitome, suo ordine ad prodendam rerum gestarum seriem explicanda censuerim. Quòd si mihi quanquam pedibus capto, atq; adeò grauiter senescenti, Deus magnus fatalis horæ spatium extendat, perpetua proculdubio lucubratione enitar, ut totum id quod in clade urbis ereptum, uel à me postea contumaci quadam indignatione prætermissum fuit, non diu à bonis mortalibus desideretur, te præsertim auspice omnis uirtutis amantissimo, qui, ut hæc conficerem atq; ederem,

generosa cohortatione perpu-

listi. Vale. Pisis, Calen,

Maijs.

M. D. LII.

PAVILLON

1781

Il y a une grande quantité de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

de...

PAULI IOVII

IVNIORIS.

ILLVSTRES Populi, quos uel tulit Itala tellus
 Quibusue mater extera,
 Seu Mars assiduis quoscuq; exercet in armis
 Virtute claros bellica,
 Seu quibus est studium Sophiæ complectier artes
 Gratumq; Musis otium,
 Quid dubij uobis iamdudum in corde recursat?
 Ne, quaeso, ne miremini
 si recti IOVIUS iudex infausta malignæ
 Aetatis acta præterit,
 Qua se cum Diris, geminisq; sororibus orco
 Erynnis atra sustulit,
 Crimina mille trahens secum, & ciuilia bella
 Cades, & impium nefas,
 Eheu quàm melior Populis & clarior ires
 Romana Coelo gloria,
 Si non insanum deuoti sanguinis æuum
 Chartis notasset in suis,
 Extra odium quisquis Priscorum scripsit, et extra
 Potentiorum gratiam.
 Quare uos potius IOVIO nunc soluite grates
 Bonam inq; partem sumite
 Si, bene dum uestro decori, & sibi consulit ipse
 Nomen tuetur Italum.

5

LIBRORVM QVI

PRAETERMISSI SVNT, EPI

tome, quæ primi uoluminis libris, suo tem-
porum ordine obseruato, continuata
serie connectitur.

Deciminni Libri.

MBRICI bellicause & suc-
cessus, resq; multis in locis à Pon-
tificijs fœdissimè gestæ, libro De
cimonono continentur: obit riq;
Francisci Mariæ Feltrij Urbina-
tis Reguli, multiplices uictoriæ,
suum regnum, quo dudum iniu-
ria fuerat eiectus, egregia uirtu-

te re petētis. Maldonati quoq; Hispani uiri summæ autori-
tatis suspectā fidē, quòd largitione corruptus uideretur, at-
trocissimo spectaculo uindicatā quū Hispani eundē, et com-
plices cogitati facinoris C. Maccium, Ferdinandum Rubri-
um, & Plasollam cohortium Præfectos, corona totius exer-
citus circumdatos, inusitata horribilis supplicij pœna confō-
dissent. Explicat item Leonis Pontificis dolorem ex aduerso
rerum successu, uulnereq; Laurentij Medicis conceptum, &
Petruccianæ coniurationis pericula, eiusq; detestæ uindica-
tam iniuriam, sublatumq; metum fœda nece Alfonsi Petruc-
cij Cardinalis, & conspirantium cum eo aliquot Cardina-

PAULI IOVII HISTOR.

lium exilijs, & propterea supplendi senatus necessitatem, quum Pontifex unum & triginta Senatores honore purpureæ decorasset, egregio certe dignissimorum uirorum delectu, qui ex omnibus prouincijs præclaro uirtutis merito petebantur, nisi à quibusdam pretio coemptus honor, liberalis atque beneficentissimi Pontificis famam eleuasset. Hispanos quoq; mercenarios milites, spe præmiorum, iussuq; Principum diductos à Feltrio enarrat, & aduersum Feltrio belli exitum, Vrbinatesq; à Medice receptos, sed nudatos moenibus atque item Feltrium, deserentibus eum Hispanis, recepti dudum regni possessione eiectum, quum Mantuam exultatum grauioris iniuriæ metu mature contendisset, seipsum uel ob id in tanta Fortunæ iniquitate probè consolantem, quòd Laurentium Medicem parto iniquè principatu non diu letantem, morte ereptū audisset, & Hispanos ferme omnes, à quibus contra militiæ iusiurandum fuisset desertus, ab Hugone Moncata nauibus impositos ad Algeriæ Mauritanie oppidum, ubi paulo antè Didacus Verra exercitum præualidum, superatus à Numidis & Mauris amiserat, miserabile naufragium fecisse didicisset. Eodem anno Maximilianus Cæsar apud Velsum Norici agri oppidum, quum intempestiuè pharmacum incertæ potestatis aduersus morbum, quem sibi imminere putarat, hausisset, mortuus est, uir præstantissimis corporis atque animi dotibus inclutus. Eius imperium Carolus ex Philippo filio nepos excepit, Cæsarum proculdubio potentissimus, propter regnorum amplitudinem, Hispaniæ atque Neapolis hereditate adauctam. Is non multo post Imperatoris comitijs in Germania de more habitis, competitorem habuit Franciscum Galliæ Regem, incertæ suffragatorū uenaliū fidei innixum, & propterea

pretea quod Germani proceres animos nutantes ad patriæ publicæ decus reuocassent, repulsam ferentem. Quæ causa fuit eius alte concepti odij, quod mox contracto exitiali bello inter eos erupit. Præterea eius belli initia refert, quod in Belgis gestum est à Cesarianis, Francisco Cecchingo tumultuario Germanorum militum duce, aduersus Robertum Marchium in Eburonibus regulum præpotentem, Gallicæq; factioni semper addictum, atq; item Maseriam oppidum, quod ad Mosam flumen positum est, magnis Cecchingi copijs, & inusitate magnitudinis tormentis acerrimo, sed irrito conatu quassatam, Baiardo Gallorum duce impigro fortiter defendente. Eodem anno Selymus Turcarum Imperator apud Ciurlium Thraciæ pagum, pestilenti circa renes enato ulcere, mortuus est, quum regnasset annis octo, & aduersum nos terra mariq; bellum illaturus crederetur: postquam Hysmaëlem Persarum Regem grauisimè contudisset, & duobus Sulthanis Regibus deuictis atque interfectis, Aegyptum & Syriam imperio adiecisset. Solymanus unicus ex Bosphorana uxore filius, nemine obsistente emulo, tot regnorum hereditatem adiit: Atq; eodem fere mense, quo Carolus Cesar est acclamatus, & ipse Solymanus paterno imperatoris titulo compos est factus. Ceterum audita Selymi morte, Gazelles Syriæ præpositus rebellauit, ratus se sacramenti religione solutum, quod Selymo tantum, successorì uerò minimè sacramentum dixisse prædicaret, & proinde sibi decorum fore arbitraretur, si coactis in unum Mamaluchorum reliquis, Syriam ad ueterem Sulthanorū imperij conditionem, eiectis Turcis, reuocare contenderet. Quando iam egregia uoluntate incole Syriæ atque Arabes in id consilium sibi

PAULI IOVII HISTOR.

probe consentirent, nec de futurum in occasione Caierbeium
 arbitraretur, qui Aegypto praesesset, quin se ex praefecto Re-
 gem, & Sulthanum efficeret, postquam Memphiticus popu-
 lus acerbo esset odio in Turcas, & in eius manu totius Aegy-
 pti arma & opes sitae uiderentur. Sed Gazelles trahendi in
 partes Caierbeij spe depulsus, quod hic certa tutioraq; consi-
 lia dubijs atq; asperis praeferreret, & Gazelli ueteri à superio-
 ribus temporibus inimico, nihil plane confideret, ita Gazel-
 lis cohortationes reiecit, ut eius legatum supplicio afficeret,
 ne Campsonianae proditionis infamiam nouae perfidiae sceler-
 e cumularet. Misit etiam Gazelles legatos Rhodum, ut inde
 tormenta atq; arma aduersus communes hostes Turcas im-
 petraret. Per eum modum, quod serò Rhodius Magister fer-
 rendae opis consilia explicaret, superuentu Frabatis Bassae,
 quem cum magnis copijs Solymanus è Cilicia in Syriam tran-
 sire, & initia rebellionis opprimere iusserat, impar uiribus,
 sed animo inuictus, Damascum se recepit, ea mente, ut cum
 his quas collegerat copijs, quàm primum cum Frabate con-
 fligeret. Atq; ita Damasco eductis signis, ut honestè
 concideret, hostes inuasit, eo acerrimae pugnae
 exitu, ut ipse peritissimè et constantissimè di-
 micans, cum suis omnibus nihil de fuga
 cogitantibus interficeretur.

Vigefimi Libri.

AESAR per Oceanum in Hispaniam deuēctus, utriusque auiti regni hereditatem adiit, magnoq; confirmatis antiquae immunitatis legibus honorario utriusque prouinciæ munere ditatus est. Ipso ad Belgas redeunte, Populi ingenti tumultu exorto ad arma conster-

nati, nec obscure rebellantes ab auctoritate regionum praesidium discesserunt, quod immodicè se expilari à praefectis Belgis quererentur. Quoniam Carolus Ceurius Belga regis nutritius, ad arbitrium cuncta administrans, aureæ monete regie, quæ erant praestantis formæ & puritatis, auidissimus extitisset. Seditiose multitudini duces se praeberunt Ioānes Padilla, Ioānē itē Brauius, & Maldonatus. Atq; ita exarsit bellum, quo urbs Medina Campi nundinis clara, impetu Antonij Foscæ, qui regias tuebatur partes, fortuito igne penè tota cremata sit. Sed consurgentibus cum regijs copijs Indico Velasco

PAULI IOVII HISTOR.

magistro equitum, et Henrico Ammirante, qui erat in praefectura maris seditiosorum copia ad uillam Alariam oppugnata deleta; sunt, capto Padillia cum socijs, de quibus supplicium publicè est desumptum. Nec remiserant animos seditiosi populares, quum Maria Pacea Tendilij Mendocij filia, eruditi ingenij, & uirilis animi mulier, Padilliae coniugis uexillum, ne concitaret multitudinem deesset dux, gerendo bello sustulisset. Ab ea Hispanici tumultus fama, Franciscus Galliae Rex excitus, recuperandi Cantabriae regni occasionem arripuit, scilicet ut Henricum Ioannis regis filium recederet, quod pater regno pulsus, in Gallia exul paulo ante decessisset. Sed Galli à secundo rerum initio, Algrunium, quod olim fuit Iuliobriga, usque progressi, concerto praelio, à Velasco & Henrico superati sunt, capto ipsorum duce Asparoto. Atque ita pristina tranquillitas perturbatae Hispaniae restituta est, singulari prudentia Hadriani Florentij Belgae Cardinalis, qui Regia cum auctoritate in procuratione utriusque Hispaniae à Carolo fuerat relictus. Eadem astate Franciscus Galliae & Henricus Angliae Reges, constituto in finibus Morinorum loco, ad certam diem in colloquium deuenerunt. Gallus qui cum ornatissimo totius Galliae procerum comitatu descenderat, sumptuosissimi operis tabernacula, multiplicesque papiliones patentibus in locis erexit. Britannus autem attulerat ligneam domum, amplissimae Regiae instar, cum luculentissimis ac amplissimis porticibus atque coenaculis, quae constabant ex materia miris modis elaborata, picta simul atque inaurata, tanto fabrorum architectorumque ingenio, ut aptissimis iuncturis atque uertebrae tota plicatilis membratim diuidi, & quum luberet, iucunda commutatione tolli asportarique & rursus in uarias formas

mas distingui atque erigi posset. Ceterum eo colloquio nihil plus quo homines admiratione teneretur, enicuit, quam duorum maxime insignium Europæ Principum humaniter sese complectentium, aspectus atq; maiestas. Ambo namque etate, opibus, & uictorijs nuper partis fama; bellicæ uirtutis florentes, id oris decus præferrebant, ut spectantes in admirationem adducerent: Quando ex his nemo, qui adesset utriusque gentis spectator, uel decore formæ uel habitu proceri corporis, tractandorumq; armorum peritia, comparari posse uideretur. Nam præter equestria spectacula in gratiam illustrium foeminarum, quæ utrinque cultissimis coetibus aduenerant, edita, & sæpius instaurata, nihil plus actum fuisse apparuit, quam, ut uterq; sese in mutuam comparationem luxuriantis elegantie prolatis opibus ostentaret. Nec multo post Cesar, quod iam enata essent semina Orientis belli inter se & Gallie Regem, ab Hispania rediens in Britanniam diuertit, non obscura obtrectatione eius colloqui, ita ut res simul Reges coire uoluisse crederetur. Sed uterq; præmoliens bellum, et iam arma parans, Britannum socium sibi asciscere contendebat. Nam ille belli & pacis arbiter existimari cupiens, dudum animi sui argumentum tum aptum quam insolens, in foribus lignæ domus supra armatum ingentem sagittarium, habitu Britannico scite perpicuum, prætulit hoc titulo: CUI adhæreo præest. Eodem anno Solymanus maiorum disciplinam sequutus, postquam Syriam atq; Aegyptum, interfecto Gazelle, uirtute Frathatis pacatas didicit, in Pannoniam arma conuertit, adortusq; Belgradum, quod ad confluentes Sauum atque Danubium situm, egregium erat atque firmissimum totius Pannonie munimentum, expugnauit, Hungaris quidem, propter trophæa ibi

PAULI IOVII HISTOR.

fortiter atque foeliciter Turcis erepta maximè decorum, Barbaris uerò, supra quàm dici posset funestum atque ignominiosum. Nam ibi frustra tentata oppugnatione, Amurathes abauus, & proauus Mahometes, magnis acceptis detrimētis inde repulsi, re infecta discesserant. Solymano igitur cum paratissimis copijs aduentanti, neq; Hungari proceres, neque Ludouicus imbecillo ingenio Rex iuuenis, necessaria praesidia opposuerunt, quòd nihil inter se consentirent, & à pristina inuicta antea gentis uirtute & disciplina defecissent. Eo modo Belgradum ociose oppugnatum, turpissimeq; defensum, in potestatem Barbarorum deuenit, ut porta inferendis maioribus nostris cladibus panderetur. Eodem tempore Carolus Caesar apud Vangiones Rheni accolas, Concilium Germaniae procerum indixit, propter commotae religionis famam, Martino Luthero Saxone cucullato, nouis placitis, Romani Pontificis auctoritatem conuulente, & pestilentissimis erroribus disseminatis imperitorum hominum animos deprauante. In eo conuentu, Martino licuit superbe atque arroganter declamanti recitare causas, cur iure Christiano à Pontificis censura discedendum iudicaret, uel ob id praesertim quòd auarissimè à Romana aula in prouincias emissarij, defunctorum animas in purgatorijs flammis criminum poenas dantes, pretio uenditata Pontificis clementia, se eruturos profiterentur. Sed initis & protractis supra id negotium disputationibus, nihil tamen discussum est, sic ut Caesar in ea re compefcenda pio animo salubria decreta ad publicam salutem excogitanda censeret, nec multo post cum Leone Pontifice percusso foedere iungeretur. Leo nanque grauissimis de causis extimulatus, Gallos Mediolanensi principatu

principatu extrudendos statuerat, ut Francisco Sfortiæ pat-
 ternæ hereditatis iure, communibus Cæsaris atq; ipsius ar-
 mis redderetur. Atq; ita bellum quod apud Belgas inchoatum
 fuerat, incrementaq; in Hispania sumpserat, in Italiam trans-
 latum est, diro prorsus consilio, quum inde Italia propè om-
 nis, uetustum decus, & pristinam libertatem amiserit. Cau-
 saq; item odiorum in Gallos Insubrum, ex multa Lotrechij
 superbia, crudelitateq; Lescuti fratris conceptæ, referuntur.
 Lescutus, dum exules auidus persequitur, cum ala equitum
 ad Regij portam delatus, prior Pontifici bellum infert, Guic-
 ciardino uix tuente urbē. Ob id iratus Pontifex arma expedit,
 delectusq; Imperator Prosper Columna cum Piscario atq;
 Antonio Leua, ad oppugnandum Parmam mittitur. Sed di-
 midia eius urbis parte capta, reliqua pars, quæ est cis an-
 nis, à Gallis impigrè defenditur. Lotrechio uerò cum magnis suis
 Venetorumq; auxilijs appropinquante, Prosper ne cum du-
 plici hoste dimicare cogeretur, ad Niceam an-nem castra re-
 ducit. Cuius irriti conatus fama permotus Leo, Iulium Medi-
 cem Cardinalem patruelem suum è Florentia in castra conten-
 dere iubet. Is allata ingenti pecunia, perterriti & ferè lan-
 guentis exercitus uires instaurat, & ducibus animos restitu-
 it, ac mox alia ratione gerendum bellum ratus, traiecto Pado
 atq; inde Ollio, ad Abduam peruenit, quod erat auctus Hel-
 uetiorum nouis copijs, quas Sedunensis Cardinalis adduxe-
 rat, nusquam Gallo acie conflagere auso. Per hunc modum
 Lotrechius, quum hostes ad Vaprium uicum noctu scaphis
 Abduam transissent, tumultuaria ibi parum prosperè à Le-
 scuto fratre conferta pugna, Mediolanum se recipit. Nec in se-
 quentibus hostibus defuit fortuna, appropinquante namq;
 Piscario Hispanorum cohortes occultum nocte aditum intra

PAULI IOVII HISTOR.

munitiones irruerunt, apud quas Lotrechius inter subur-
 bana tecta constiterat: tantusq; fuit tumultus, ut Gallice un-
 diq; & Venete simul copie, propè sine uulnere funderen-
 tur, caperetur autem Theodorus Triuulcius inermis vene-
 torum Imperator. Lotrechius tanto accepto detrimento, in
 Urbem equitatum omnem introduxit, paululumq; moratus
 ad arcis aream, Comensiuia in fugam se coniecit, nullo ho-
 stium persequente, qui ad mediam ferme noctem, à Medio-
 lanensibus Ticinensem portam aperientibus, cum magna
 gratulatione uictores excepti erant. Lotrechius Vandenesio
 Palicie fratre presidio Comi imposito, cum uniuerso equi-
 tatu Leucum contendit, superatoq; ibi amne Abdua, in Cre-
 monensem agrum deflexit, Cremonanq; nuper hosti dedi-
 tam, priusquam presidio firmaretur, potitus est. Sed demum
 nouis Bernensium, & Sedunorum, qui sunt Heluetij nomi-
 nis legionibus confirmatus, Ticinum adortus, defendente
 Federico Gonzaga principe Mantuano, expugnare non po-
 tuit, neq; obsessæ circumuallatæq; arcis opem ferre ualuit.
 Quoniam ibi M. Antonius Columna summæ uirtutis dux,
 tormento maiore à Prosperi petruî munitionibus emisso, fue-
 rat interfectus. Intra paucos uerò dies, quum Lotrechius ur-
 bem Mediolanū, castris ad Sextum uicum positus, esset inua-
 surus, eiq; Prosper et Franciscus Sfortia, cū omni Insubrum
 multitudine, egressi urbe sese opposuissent, ad Bicoccam ui-
 cum prælio certatum est, quo Gallis aduerso, Albertus Petra
 Heluetiorum dux, legionibus suis sclopettorum procella ob-
 ruitis, cecidit. Ab ea uictoria Prosper præeunte Piscario Lau-
 dem Pompeiam capit, & eodem mense cursuq; uictoria, Pis-
 leonem supra Abduam oppidum expugnat, & mox Cremo-
 nam recipit, Lescuto honesta pactione urbem dedente, & de
 nume

num Alexandria, excedente Gallorum praesidio, in potestatem redacta est. Dum haec foeliciter à Prospero gererentur, inexpectata mors Leonem aetatis atq; temperaturæ robusto uigore florentem oppressit, paulò post quam de Mediolanensi uictoria nuncium accepisset, atroci proculdubio toxici uiolentia abreptus. In eius locum susceptus Hadrianus Sextus, mira & certe pudenda, si Italiae decus respiceretur, Senatorum factiosorum suffragatione, quum festinatis comitijs, hominem apud Batauos extremi Oceani natum, & tum in Hispania agentem, uirtutis nomine, cunctis senatorij ordinis prætulissent.

Vigefimi primi Libri.

ALLI per interregnum comitialesq; occupationes, rati se Parmam facile recepturos, à Cremona aduolant, & à triplici loco tribus uno tempore editis praelijs, scalis murum transcendere conantur. Sed insigni Guicciardini praesidis studio, et summa Parmensium alacritate,

quum Salomon Siculus, et Petrus Baccionius Ligur cohortium praefecti, acerrime propugnaret, hostes repelluntur, parique Fortuna in Placentinum effusa agrum, et terrorem Placentiae inferentes, à Pontificio equitum praesidio sustententur. Sequenti anno, quod Genuenses Gallicum nomen Octauiano Fregosio duce tuerentur, Caesariani duces, impetrantibus Adurnijs exulibus, ut reducerentur, ad Genuam castra faciunt: hinc Prosper cum Germanis, illinc Piscarius cum Hispanis. Sed Piscarius ab eo loco qui Faba graeca uocatur, tormentis mu-

PAULI IOVII HISTOR.

rum aperit, impetuq; facto, pulsus defensoribus, urbe potitur & dum uictor urbem percurrit, nullo negotio Prætorium capit. Venere in potestatem ipse Octavianus Fregosius, & Petrus Nauarrus, qui dudum appulerat, ut non temere timementium ciuium animos autoritate nominis sui confirmaret. Eo modo Piscarius urbem multis diuitijs opulentam diripuit, priusquam Proffer ingrederetur. Elisci autem Othobonus ac Sinibaldus peculiare Fregosiorum hostes, propter fratris eorum cædem, probe uindictam exercuerunt, & Antoniotus, & Hieronymus Adurnij, postquam decem annos exulassent, in urbe principes constituti sunt, à quibus non multo post Castelletti arx, quæ à Gallis defendebatur, maioribus tormentis expugnata est. Eadem æstate, qua tanta urbs capta direptaq; fuerat, Hadrianus Pontifex magnis precibus Populi Romani, & cohortatione senatus ad urbem euocatus, Genuam applicuit, nulla ciuium recentem cladem suam lugentium lætitiâ exceptus, indeq; Liburnum nauigauit, ubi à Iulio Medice Cardinale, legatisq; Florentinorum, & aliquot Etruscis Cardinalibus expectabatur. Paucis inde horis Cardinales sequi iussit, & foelici nauigatione Romam deuenus est. Per id tempus Rhodus à Solymano, qui in insulam cum ducentis armatorum milibus traiecerat, oppugnabatur. Eam uerò consilij ingentis & perdifficilis belli occasionem audacter susceperat Barbarus, quòd Christianos reges intestinis occupatos bellis didicerat. Cupiebat Hadrianus ferre oppem, sed pecunie inopia, quo minus officio satisfaceret, retardabatur. Nam quas ab Hispania aduexerat peditum copias, factiosorum quorundū hortatu, non Rhodum, sed in Galliciam Cisalpinam, quæ Cesaris opes confirmarent, mittendas censuerat. Atq; ita Rhodus quintum post mensem, admirandis

dis operibus & cuniculis, ad deditonem compulsa est, Philippo Liladamo militiæ magistro, desperatis auxilijs, ad Solymantum egresso, & certa pactione urbem atq; insulam dedente. Idq; tantum uulnus Christianæ Reip. illatum est, insipientibus aut oscitantibus nostris regibus, apud quos priuata spes augendi imperij totum Christianæ pietatis decus extinxerant. Hadrianus Romanæ aulæ rudis, & rerum Italicarum imperitus, serò detrimentum intellexit, exortaq; est in Vrbe pestilentiae lues, quæ quum seueris legibus more nostro Pontifici minimè coercenda uideretur, contactu ægrorum ita exarsit, ut multa funera in compitis uiserentur, appareretq; uastari Urbem, haud multo dierum spatio, nisi Græculus quidam nomine Demetrius Spartanus, sedandæ pestilentiae, fauente ei turba hominum, negotium suscepisset, nemine superstitionem uetare auso. Nam ferum taurum, cui dimidium cornu disseccarat, magico carmine dextram in aurem prolato repente ita mansuefactum reddiderat, ut iniecto tenui filo ad integrum cornu, quo uellet perducens, pestilentiae placando numini ad Amphitheatrum immolasset. Nec credulæ multitudinis spem ex toto sefellit, quum ab ea inanis sacrificij prospera litatione, mitescere morbus coepisset. Nec multò post, euocato ad urbem Iulio Medice Cardinale, Franciscum Soderinum Cardinalem custodiæ tradit, quòd maligni eius animi, & aduersi in Cæsarem studij indices literas intercepisset. Nam Soderinus contra Iulium, ut Florentia pelleretur, copias in Etruriam miserat, Rentio Cerite duce, percussoribusq; item in Iulij cædem præparatis. Sed detecta coniuratione, nonnulli ciues Florentini, cõcepti facinoris capite pœnas dederant, alij Iulio coniuente profugerant. Rentius, qui exercitum Senas perduxerat, ut inde Florentia pe-

teretur, inopia commeatus, & terrore Heluitij praesidij, qui Iulio aderat, adductus, secundum consilij sui exitum tulit, uel ob id etiam, quod Feltrium Vrbinate, Malatestamq; Baleonum, hic e Perusia, ille Urbino, contractis uiribus ad uindictandas iniurias secum bellum Iulio illaturos credidisset. Paucos uero post menses quam Soderinus custodia traditus est, Hadrianus fato concessit, cui protractis aliquandiu comitijs conspiratione iuniorum, Iulius Medices, desumpto Clementis nomine subrogatus est, qui ad tuendam noua dignitatis personam, egregie se medium inter Caesarem, & Franciscum Regem prestare uidebatur.

Vigefimi secundi Libri.

ORIENTE Hadriano, Guglielmus Goffertus appellatus Ammiras, in Italiam descendit, cum quadraginta peditum, & decem equitum Gallorum milibus: & pulso ad Ticinum amnem Caesarianorum exercitu, positus ad Mediolanum castris, urbem obsidere constituit. Incunte anno, Prosper Columna moritur, eiq; in imperio copiarum succedunt Carolus Lanouius Belga, & Piscarius. Insubres pro Francisco Sfortia, egregie Gallorum uim, & belli detrimenta sustinent. Goffertus, multa niue caelo importunè delapsa, à conspectu urbis discedere cogitur: Cum parte copiarum Baiardum ad oppugnandam Cremonam mittit, irritò eius incepto. Veneti copias suas, & ducem Feltri

um Vrbinatē ex lege foederis, Sfortiæ qui opem ferant, mittunt. Quibus iunctis exercitibus, Galli aliquot in locis per partes opprimuntur, nusquā iusto prælio contenditur. Casariani ponte Ticinū iungūt, Goffērius idem facere cogitur, ne quæ in tergo erāt oppida ad Nouariā inuadenda hostibus relinquat. interim Ioannes Medices cum Sfortianis copiis Mediolanensium iuuentute auctus, Abiatū tormentis expugnat. Nec multo post, Ticinū transgressus, coniunctusq; Feltrio, Garlascum oppidum aggreditur, et quanquā præalta esset infossis aqua, uel cum interitu multorū, id expugnat. Exinde Goffērius tot acceptis detrimentis, quū se reciperet, ad Sesthem annē tumulturia pugna, graui iæus uulnere funditur, biduoq; post, dum tormenta defendere per Baiardum fortissimum ducem, atq; hostes acriter incumbentes sustinere conatur, Baiardo cadente, exiit tormentis, & cum multa cæde Heluetiorum terga tuentium, in fugam coniscitur: mirumq; uideri potuit, tantas Gallorum copias, ualidis Heluetiorum subsidijs firmatas, à Casarianis & Venetis sustineri atque deleri potuisse. Aderat Casarianis Carolus Borbonius, qui paulo ante à studio sui regis malignè discedens, & sese priuato quodam Casari foedere coniungens, pro dendi regis sui, impugnandaq; patriæ consilia agitarat, quibus detectis, è Gallia in Sequanos profugerat, decleratusq; patriæ hostis, Casari operam nauabat, ita ut inuadendæ Gallia consilium susciperet, Hispanis auidè se sequuturos profitentibus, quod in Prouinciam opulentam regionem, ubi non defutura amicorum studia, auersa penitus à rege, & procures quosdam ad rebellandum paratos, se inuenturū iactabat. Lanouius, quanquam id minimè probaret, permisit ut Piscarius cum Hispanorum, Germanorumq; cohortibus in

PAULI IOVII HISTOR.

Prouinciam penetraret. Sed Piscarius Masiliæ mœnibus frustra hærens, quod ualidissimo Gallorum præsidio teneretur, retrocedere coactus est, quum nemo Gallorum ad auctoritatem Borbonij nominis se conferret, & regie copie appropinquarent, & Borbonius cuncta opinione sua sibi infestiora, Gallo uerò fideliora reperiret. Quapropter reuersus est per maritimas Ligusticasq; alpes, cum copijs asperitate itinerum defessis, & his sæpe, ut sunt uiri dicaces, Borbonio cõsilij leuitatem exprobrantibus. Eo autem tempore Rex Franciscus, ualido conflato exercitu, ut Prouinciam tueretur, postquam re infecta hostes Prouinciæ finibus excesserant, consilium flexit ad occasionem repetendæ Italiæ, miraq; celeritate Pœninis, & Coctijs alpibus, in Taurinos descendit, progressusq; secundo cursu, ita Mediolano potitus est, ut Piscarius cum Hispanis Laudem Pompeiam se reciperet, & Antonius Leua cum Germanis defendendi Ticini munus susciperet. Atq; ita Veneti, & Clemens, eius belli commutationem nequaquam ægerrimè tulerunt, quòd inuadendæ Prouinciæ, & lacescendi Galli regis consilium, tam immodicum quàm temeritati proximum improbassent, ob idq; Casariani exulis consilio innixi, belli quàm pacis auidiores apparuissent. Rex Mediolanopotitus, consilij anceps, Laudem Pompeiam ne, ad opprimendos Hispanos, an Ticinam, debellandis Germanis, aggrediretur, inauspicata belli ratione Ticinum prætulit, ubi nulla memorabili earum rerum, quæ tentasset, prosperè confecta, quartum iam circumfœdens & hærens mensem, diductis primo, & mox reliquis senescentibus uiribus, quòd noua Casarianis auxilia, adducente Borbonio, superuenissent, prælio decertare coactus est, quo regijs aduerso, nobilissimi quiq; Gallo=

Gallorum ducum & procerum, interfecti sunt: & Rex ipse auiiter dimicando, sauciatus, prolabente mox equo, captus est, eo praesertim effusius, Hispanis, & Germanis parta uictoria letantibus, quod ipso Caesaris natali die secundissimo euentu dimicassent, sic ut de eijciendo Francisco Sfortia cogitarent, & totius Italiae immodicis animis imperium affectare dicerentur: Quando inusitato rerum successu elati, nequaquam alieno commodo, sed suo bellum fortiter gessisse uideri uellent.

Vigefimi tertij Libri.

FRANCISCVS ineunte astate à Genua in Hispaniam perducitur à Carolo Lanoio, qui agro eius animo future Caesaris clementiae spem iniecerat. Sed Caesar multis de causis eum nequaquam uidere sustinuit. Qua offensione Rex sua spe deceptus, in grauem incidit morbum, ita ut infortunij sui miserias morte finiturus uideretur, nisi Caesar perhumano colloquio afflictum consolatus, eum se mature dimissurum promississet. Nec multo post, certo inuito foedere, Caesar ei sororem in matrimonio collocauit. Ea Emanuelis Lusitaniae regis uxor fuerat, & è tribus regis liberis, maiores natu duos pater obsides tradidit, & in Aquitaniam abire permissus est. Ex eo foedere, ingens, & atrox apud principes orta est suspicio, quod inter se Franciscus & Caesar, in perniciem quorundam coniurare dicerentur, sic ut ad regem libertati restitutum, undiq; legati gratulatum mitterentur, & Clemens & Veneti, adiuncto Britan-

nie rege, ad mutuam securitatem noua foedera percuterent.
 Quibus paratis undiq; copijs Caesari totius Italiae imperium
 affectanti, obuiam iretur. Nam quod iniquissimum fuisse iu-
 dicabāt, Antonius Leua atq; Piscarius imperiū Mediolanēse
 Francisco Sfortiae inuidētes, eum tanquā defectionis à Caesare
 consilia agitantem, reum fecerant, grauissimoq; laborantem
 morbo in arce obsederant, & aliquot urbibus ereptis hostem
 declararant. Ea calumnie uis cū summa malignitate Sfortiae
 illata, Venetos et Pontificem mirum in modum pupugit, usq;
 adeo ut consternati animis arma pararent, et Caesarianos im-
 potenter atq; superbe foederis fidem fallentes, atq; impuden-
 ter sociorum existimationem contemnentes armis persequen-
 dos arbitrarentur: & Piscario interim morte subrepto, ad
 Mediolanum arma proferrent, ut Sfortiam obsidionis, & ui-
 tae periculo implicitum, matura ope allata liberarent. Sed
 tanta fuit Antonij, Alfonsiq; Vastij, qui Piscarij patruelis
 erat frater, militaris constantia, ut non modo oppugnantium
 hostium uim sustinerent, sed Mediolanensibus metu caedis
 subactis, Sfortiam extremam perpeffum inedia, ad deditio-
 nem compellerent. Eo modo, Sfortia ad Cremonam calamita-
 tis suae iniquam sortem lugente, noua Germanorum auxilia
 Georgio Franispergo duce in Mantuanum agrum descende-
 runt, & Vgo Moncata cum Pompeio Columna Cardinale,
 Pontificem inducijs, quas dolose concesserant, ineptè confi-
 sum deceptumq; repentina in urbem irruptione penē op-
 presserunt, ita ut direpto Vaticano, & templo maximo soe-
 de profanato, perterritus Pontifex in arcem elaberetur, &
 Caesariani, quod nullus esset in arce comaeatus, triduo eum
 in potestatem redacturi crederentur, nisi Vgo Moncata, tan-
 ti admisi sceleris pertasus, uel contradicente Pompeio, &
 in extre-

in extremam Clementis perniciem proclinato, obsidibus acceptis, in arcem uenisset, et certis conditionibus pacem cum pontifice confecisset. Iisdem diebus quibus Caesar, et Pontifex infestis armis inter se decertabant, Solymanus in occasionem semper intentus, qua regni fines proferre, & Christianis maxime nocere posset, Pannoniæ bellum infert, quod regem iuuenem, non suo iure, sed precario propè turbidissimæ genti, nec iusto consensu unquam parenti dominantem, & bellicis artibus propter etatem nequaquam satis instructum, facile opprimere se posse confidebat, uel ob id præsertim, quod neque Pannonici regni, neque regis ipsius salutem proximis Germanis, neque ipsis consanguineis regibus, Casari, Ferdinandoq; & Sigismundo Poloniæ regi, curæ futuram arbitraretur: Quando neq; Germani per se segnes in aliena causa, neque Austriæ domus reges Italico occupati bello, neque Polonus, ne ueteres inducias temerè abrumperet, ut se commouerent, adduci posse uiderentur. Ludouicus Rex ingenio per se imbecilli, neque salubri ratione confirmato, inexpectata aduentantis tanti hostis fama perculsus, missis undiq; legatis frustra opem implorat. Hungarorum tamen concilium indicit, id est, armata multitudinis, & Rhacos appellatur. In eo sacrati antistites de more stipendiarij, quas debebant in publico periculo semiplenas equitum alas, & minorem quam oporteret pecuniam in belli sumptum expediunt. Profani uerò iuris proceres, totaq; nobilitas, utpote qui ueteris disciplinæ obliui, nunquam Othomanorum regum castra uiderant, sed minutis tantum prælijs per incursiones pugnare consuessent, ab innata superbis eorum animis arrogantiâ, Turcas ita contemnebant, ut se, uel exiguo numero, ingentia Barbarorum agmina, confertis manibus, insa-

PAULI IOVII HISTOR.

lenter concisuros, & deleturos iactarent. Sed unus maximè eucullati ordinis Paulus Tomoreus, archiepiscopus Collocensis, aliquando in excursionem, subitario prælio cum Turcis dimicare solitus, tanta animi ferocia, tantæq; speratæ uictoriæ fiducia stolidè pugnam efferebatur, ut sacras ad multitudinem militum haberet conciones, & ante alios proceres, studio religionis inflammatus, in aduersam Barbarorum aciem infesta hasta se impetum facturum polliceretur. Paulo antè ex Pontificia pecunia, Germanorum & Bohemorum cohortes conscripserat, quarum præsidio stabiliri aciem equitum, & sustineri Barbarorum uim posse putabant. Neq; enim accurate recensendo, peditum simul, & equitum copiæ, uiginti quinque milium summam efficiebant, sic ut ab omnibus peritis, ea Tomorei audacia, et reliquorum pugnam poscentium temeritas, magnopere damnaretur, quando ueteres milites miserrimum esse dicerent, cum eo hoste conflagrare, qui octuplo ampliores copias in aciem esset producturus. Propterea aliqui submouendum imminenti periculo regem iuuenem iudicabant, frustra consulente Stephano Verbetio, ut regis adolescentis persona ad publicam salutem, extra pugne discrimen, in utrunque belli euentum, Budana in arce seruaretur. Sed obstrepebant efferræ milites, nec se, nisi rege duce pugnatos dicebant. Tomoreus dicta sententia peruicit, ut quàm primum conflagraretur, & Rex generosus sub tutela Dei maximi, pugne signum daturus, hosti obuiâ ire pergeret. Itaq; ueraciter impetu infausstoq; consilio, Ludouicus ad Mugacium usq; signa promouit, quod est oppidulum medio ferè itinere positum inter Budam atq; Belgradum. Iam aduentabant prima Turcarum agmina, quum supremo concilio à præfectis et ducibus est disputatū, an castra uallata curribus ad Danubij ripam

ripam essent tantisper collocanda, donec auxilia Transylvanorum aduenirent, quæ à Ioanne Sepusio prouinciae praefecto, qui Vayuoda Hungariae appellatur, iustis itineribus adduci ferebantur. Caterum Tomoræus, cui nouo superuenienti duci propter praefectura dignitatem parendum foret, ut imperij ius integrum ad spem uictoriae retineret, omnem moræ causam improbās, et in sua fata praiceps ruens, ita sanis consilijs obstitit, ut Regem incautum, & per iniquum pugnae discrimen perduceret. Barbari namq; quaternas equitum acies praemiseraunt, quæ distinctis inter se noctis atq; diei spatijs, perpetuò lacescentes regijs castris circumueherentur: Quo persultante equitatu, usque adeò arctè regia castra obfessa sunt, ut nemo lignatum aut papulatum exire, aut in proximam Danubij ripam potandis equis progredi auderet, nisi magno periculo, et iniqua conditione, propter Barbarorum multitudinem certaretur. Qua necessitate impulsus Tomoræus, instruere aciem, & pro antiquo decore inuictæ antea gentis, dignitateq; Regij nominis, praelio configere coactus est. Aciei forma fere simplex fuit, protensis scilicet peditum cohortibus in oblongam seriem, ac intermixto idoneis in spatijs equitatu, ne Barbari numero superātes, uniuersam circumuenirent aciem, & Hungari penè in orbem pugnare cogerentur. Castra cathenatis uallata curribus, leui praesidio impostito, ad dextram relinquebātur, quibus, non absurdo consilio, Tomoræus alam unam lectissimorum equitū, uallum prope contingentem apposuerat, ut ad incertā belli rex eius firmo atq; expedito praesidio protegeretur. Sed Hungarico nomini infausus is dies, regi q; maximè inauspicatus, postremā eam feri consilij rationem euerit. Nam primo congressu concurrentes acies nostræ, tametsi nihil eis Barbarorum tormenta

PAULI IOVII HISTOR.

altius librata nocerent, nullo tamen negotio pulsa protritaque sunt, cadente præsertim Tomoreo, & reliquis ad unum fere proceribus interfectis, & Vfaronibus, qui sunt Hungarorum leuis armaturæ equites, dispersatis, & in fugam uersis, totoque pariter equitatu sædè conciso. In tanta rerum asperitate, quum Barbarorum globus ad diripienda castra conuolasset, & agrè à præsidio defenderentur, ea, quam diximus lectissimorum equitum, ala, quæ regi præsidio esse debuerat, continere nequijt, quin opem castris asserens, in Turcas oppugnantes deferretur, Eodemque semihoræ momento, Ludouicus Rex, prostratis undique copijs, nudatus eo quod sperauerat, paraueratque præsidio, sese eripiens, in proxima palude, reflectente se equo, sexquialpalmis aquæ lutulento in gurgite suffocatus interiit. Ita tamen, ut eum locum Cetriscus armiger eius & cubicularius, genere Bohemus, notaret, & effugeret, et post multos dies, decedentibus hostibus, integrum regis cadauer Cetrisci indicio reperiretur, et regio funere tumultuandum ad Albanam regalem deferretur. Ab ea uictoria, Solymanus nõ obscura admiratione ductus, risisse fertur, quod Hungari tanta essent animorum temeritate, tantaque insania regis consiliarij essent occupati, ut alienis uiribus stultissima ratione aestimatis ipsorum copias quæ essent exiguæ, tanto exercitui obijcere, quam regredi maluissent. Potitus Buda, inuisaque arce, quam mirifice laudabat, nihil plus ad uictoriæ suæ monumentum sustulit, quam Aeneas statuas tres ingentes, quæ Matthiæ bello paceque inlyti regis fuerant. Eæ Bizantij in Hippodromo collocatæ hodie uisuntur.

Vige

Vigefimi quarti Libri.

LEMENS, quòd eius fama scē-
dē apud populum profcindere-
tur, nec ideo tanta iniuriæ contu-
meliam animo sustineret, quoni-
am improvide malignis hostibus
credens, confidensq; dolosis indu-
cijs, ut imperitus rerum, tantam
cum publicæ tum priuatæ existi-

mationis, tum Vaticanæ suppellectilis quæ erat opulenta ia-
cturam fecisset, abrupto tanquam indecoro scēdere, & spre-
tis obsidibus, bellū Cæsarianis inferendum censet. Pompeiū
Columnam à senatu amouet, & tanquam sacrilegum hostem
aquæ, et igni interdicit, accersitoq; à Gallia Valdemontio Lo-
tharingiæ reguli fratre, quòd esset stirpis Andegauēsiū re-
gum, qui superiore sæculo Neapoli regnassent, terra mariq;
Neapolitanis bellum infert. Magnus terror Campaniæ infer-
tur, capitur Salernum, Valdemōtius ad Neapolis portas com-
pulsus intra urbem Moncata, se ostentat, & in Latio Colum-
niæ familiæ oppida à Pōtificijs militibus, crudeli incēdio pas-
sim excitato deformantur. Per eos dies Carolus Lanouius cum
classe, sublatis Germanorum ueteranis cohortibus, & Hispa-
norum satis ualida Tyronum manu in Italiam traicit. Inter
Corsicam & iluam insulas, Hispanica classis medio in pelæ-
go, à tribus triremium classibus tormentis oppugnatur. Du-
ces erant Andreas Auria, Petrus Nauarrus, & Paulus Iusti-
nianus Venetus. Sed aliquot nauibus magno impetu pilariū
incidentium perforatis, et una atq; altera demersis, Lanouius
ē summo discrimine, obortæ tempestatis beneficio, se eripuit.

PAULI IOVII HISTOR.

proiectusq; rapido uento in Stephanium Etruriæ portum, quod est in Occidentali Argentarij promontorij latere, se intulit, atq; inde circa Campaniæ littora milites exposuit. Eius aduentu Pompeius Colūna cum Vespasiano atq; Afcanio Columnijs proceribus conflato exercitu ad oppugnandum Frufinonem in Hernicos pergunt. Sed mœnia tumultuarijs aggeribus permunita, fortissimorum militum manu defenduntur, qui erant ex cohortibus ueteranis, quas Ioānes Medices Insu-
bribus Pontifici præsidio miserat. Nec multo post, quod salus earum cohortium, et Hernicorum omnium cordi esset, iusto cum exercitu Rentius Ceres et Vitellius Tiphernas instructa acie superuenerunt, à quibus soluta est obsidio, fufis et coniectis in fugam Casarianis, et his ægrè tormēta seruātibus. Exinde à quibusdam tota ea cōtentio ad falsam spem concordie reuocata est, quod Pontifex pecuniæ pressus inopia, & magnis undiq; Casarianorum copijs circumuētus, nequaquam diu belli sumptum sustinere posse uideretur. Per opportunè ad eam rem conficiendam ab Hispania in urbem uenit Cæsar Feramusca Campanus, Cæsaris literas affrēs, humanitatis, & æquitatis, & quod intererat ad flectendum Pontificem, religiosæ excusationis plenissimas. Atq; ita iterum Clemens adueniente in Urbem, obsidibus ei datis, Carolo Lanoio, in quo summa tum erat belli & pacis authoritas, Cæsari conciliatur. Fœdus Reipublicæ dirum percutitur, ea conditione, ut Lanoius in Etruriam iret, Borbonium auerteret, qui cum Germanis & Hispanis, auctus undiq; factiosorum & perditorum hominum copijs, ad diripiendam Romam contendere ferebatur. Borbonius enim in spem diripiendæ opulentissimæ urbis animos sustulerat, quod Germani paulo antè ad Mincium hostium copias, Feltrio duce, se transitu prohibe-

re conantes submouissent, quum fortuito tormenti ictu Ioannes Medices cecidisset: cuius fortissimi ducis impetum, extraordinarijs prælijs, graua incedentium agmina carpentem sternentemq; ægre sustinuerant. Nec multum insequentium, Feltrij, & Salasi, qui Venetas & Gallicas ductabant copias, uim pertimescendam putabant. Itaq; Borbonio Appennium Aretinis iugis superanti, Lanocius occurrit. Sed abnuentium pacem militum clamoribus, dirempto colloquio, Borbonius proposito itineri ita institit, ut Pontificem, dimissis importunè copijs, inermem nudatumq; præsidio, una celeritate facile se opprimere posse speraret. Fauit fortuna facinorosis consilijs atq; impiæ fraudi, uti iam pridem infesta urbi atq; Pontifici: Intentissimo nanq; cursu totius exercitus, Borbonius ad Urbem peruenit, commeatus egens, & tormentorum expers, pridie Nonas Maij, statimq; scalis appositis, Clemente exterrito, neq; ullum fugæ consilium explicante, ad eum locum, qui est contra obeliscum, humilia Leoninæ urbis moenia superantur, frustra q; ineptis armis, & trepidis animis obsistente urbana multitudo, Hispani atq; Germani intrant, infinitam propè hominum frustra abiectis armis, uitam petentium, multitudinem crudelissimè trucidant, sacrosanctum, & tota urbe uenerabile templum, direptis ornamentis, multo cruore ad singula altaria fuso, immaniter foedant, atq; omnia sacrata uasa deripiunt, elapsoq; in arcem Pontifice, urbem sem ihora transcensis inter Aureliam et Septimianam portam uetustate collapsis moenibus, irrumpunt, in eaq; cuncta auaritiæ et inmanitatis exempla, in miseros ciues edunt, arcem circumsident, & perductis fossis circumuallant, ne usquam Pontifici effugium pateat. Animus horret eas referre Barbarici cruciatus miserias, quas

PAVLI IOVII HISTOR.

*pertulit infœlix populus, olim gentium omnium uictor.
Hæc enim sine multis lachrymis, neq; referri, neq; audiri pos-
sunt, ita ut sacrosancta ciuitas Deos penitus auersos à salu-
te sua existimare potuerit, nisi Dij tutelares urbis, quan-
quam ad inane solatium, præclaro suo ultore numine, perfî-
diosi atq; immansissimi latronis hostiam, in ipso captæ urbis
limine mactauissent. Cecidit namq; Borbonius, dum scalam
funesta manu moenibus admouet, per inguen dextri femoris
glante traiectus, ne dire uictoriæ suæ compos, tanto sacrile-
gio letaretur.*

PAVLI IOVII NOVO

COMENSIS EPISCOPI NUCE-
rini historiarum sui temporis.

LIB. XXV.

*D famam, usq; adeò miserabili
inexpectatòq; euētū, captæ Urbis
ac obsesi in arce sacrosancti Pon-
tificis, uni omnium in Italia Flo-
rentini effusè letari uidebatur.
Quòd diu exoptatam repetendæ
libertatis occasionem, sibi ex tuto
oblatam perspicerent, quam du-
dum, enudatis in Mediceos ueteribus odijs, intempestiuè ar-
ripere*

ripere tentauissent. Paulo enim antequam Borbonius Ar-
 tinas superaret alpes, & sese alienum ostenderet ab omni
 pacis conditione, repulso scilicet Carolo Lanoio, qui per am-
 pla de compositione mandata detulisset: Florentine iuuen-
 tutis globus, paratissimis ad rebellandum animis, arma cœ-
 perat, factoque impetu Prætorium occuparat. Eius audendi
 facinoris princeps fuit, Petrus Saluiatus, multis propinqui-
 tatibus atque diuitijs potens. Huic nemo seniorum restiterat,
 quum grauissimi ciuium eius facti consilijsque gnari essent, ut-
 pote qui dissimulando & conuiuendo, auidis, uerum suspen-
 sis animis, tantæ rei euentum expectare cernerentur. Erat in
 summo magistratu Vexillifer, Aloysius Guicciardinus, mul-
 tis quidem beneficijs Mediceo nomini obstrictus: sed apud eum
 hominem incertæ fidei, ab antiquo maiorum suorum studio
 libertatis auidus, cuncta facile obliterarat præsens occasio ad
 mittendi maturandi que facinoris: ea tamen simulati animi spe-
 cie, reprehendere detestari que iuuentutis audaciam cœperat,
 ut in re dubia atque ancipiti, magistratus fidem sincerumque
 personæ munus tueretur: Quando nihil magis optare eum
 credi par esset, quam ut, pulsus Mediceis, ciuitas sese assereret
 in libertatem. In ea uerborum contentione, iuuentus quæ
 iam planè rebellarat, curiaque potita, extremum decretum
 commutata Republicæ deposcebat, fremere atque euiurare
 gladios cœpit ad deterrendos decuriones, è quibus, Federi-
 cus Riccius seuerè obiurgans, grauiter caput uulneratus
 est è Iacobo Alamanno præferoci iuuenè: ac ipse Vexillifer
 simulanter intentata sica penè uiolatus: Quum etiam in con-
 spectu eius Ioannem Franciscæum, loci & honoris decus
 obsistendo tueri conantem, attractum ad fenestram à seditio-
 nis, ipso præsertim Alamanno impellente, in forum præcipi-

PAVLI IOVII HISTOR.

tem dare niterentur. Iam in aream curiæ, singularum regionum signiferi, sublatis vexillis de more, contribules suos adduxerant, & patricij ordinis magna multitudo ad magistratus ascenderat. Nemo enim ferè fuit uel ex ipsis amicissimis Mediceo nomini ciuibus, qui nõ properatèr ascenderet, atq; pulcherrimi eius facti letitia completeretur, sic ut postea compertum est, omnes in unum conspirasse, & defecisse existimari possent. Nam constabat signiferos regionum à Vexillifero pridie admonitos fuisse, ut parati instructiq; armis, quum res posceret, exortiq; tumultus strepitum sentirent, ad curiam progredierentur. Antonius quoq; Nerlius sacerdos factiosus in turrem curiæ, extortis à ianitore clauibus, ascendit, ut ad sonitum campaniæ, Populus ad arma uocaretur. His rebus Decuriones exterriti, postulante iuuentute, adhortantibusq; patricijs, decretum perscripserunt, pronuntiantumq; ad Populum, publico præconi dederunt. Eo Mediceci adolescentes, Hippolytus, & Alexander, Reipublicæ hostes declarati sunt, bonaq; eorum fisco addicta, & liberati nonnulli ciues, qui in custodia seruabantur, quod hostilem animum in Mediceos, quos appellarent tyrannos, ostendissent. In promulgando autem atrocissimi consilij decreto, quod minimè prætermittendum uidetur, Cosmus Saxetus Podagricus nec insulsus Senator, uultu resupino & ferè oscitanti, sublata uoce interpellans præconem interrogauit, an ipse etiam Papa Clemens eadem qua gentiles eius, exilij & capitis pœna damnaretur, & id quum altiore uoce proboq; nutu præconis par & equum esse subderetur: Vos ergo inquit uideritis ciues, qui nihil libera patria carius habere uultis, an uobis ab hac mox iniuria sacris interdicti, famulari pane uestro satis piè uesci liceat? Quod falsè dictum,

Tum, uniuersæ concionis risum commouit: quòd omnes a-
 deò perfricatæ essent frontis, ut inuerecundam præconis uo-
 cem ineptissime imitarentur. Ab hac tanta perfidiosaq; de-
 creti acerbitate, quum optimates, qui aderant frequentes,
 de ordinanda Republica disputarent, Franciscus Feltrius
 Urbinas, Veneti dux exercitus, & Michaël Salasius Regu-
 lus, Federicusq; Gonzaga cognomento Bozzolus Gallorum
 duces urbem intrarunt, quibus ad secundum lapidem dudum
 obuiam ierant honoris causa, Syluius Passerinus Cardina-
 lis legatus, ipsiq; duo pariter Cardinales, Innocentius Cibo-
 us, & Nicolaus Ridulphus à Leone auunculo in sanatum
 lecti. Cum his etiam aderat Hippolytus Medices adoles-
 cens, qui omnes inopinata ciuium rebellionem perturbati,
 in urbem regredi maturarunt, primusq; omnium Petrus
 Honofrius Montedolius Medicearum cohortium præse-
 ritus in forum aduolat, omniq; aditu regionum occupato in-
 uasis disiectisq; popularium manipulis, prætorium expu-
 gnare parat. Ipsi, quos diximus duces, citatis equis super-
 ueniunt, certaturq; missilibus ab obsessis atq; obsidentibus,
 in magnumq; metum atq; periculum imperii homines, &
 ineptis instructi armis undique conijciuntur. Erat curia
 plena patritijs, atq; ea iuuentute, quæ primæ perfidiæ uo-
 cem sustulerat, decretumq; arreptæ libertatis in Mediceos
 ad plebem promulgari iusserat. Quibus omnibus quum
 iusta ad defensionem arma deessent, neque ullus esset in curia
 commeatus, ex conscientia admissi sceleris, extrema sup-
 plicia metuebant. Nam Honofrius eo studio scerebatur, ut
 curiæ fores incenderet, & tormenta proferret, quibus cu-
 ria quateretur. Iam enim introductis in urbem maioribus
 copijs, pauidos seniorum umbelliumq; ciuium animos, præ-

PAVLI IOVII HISTOR.

properæ temeritatis, & meritæ poenæ metus inuaserat,
 tanta trepidatione, ut nonnulli inusitato egressu dilabi festi-
 narent, consilijsq; inopes, & maturæ opis indigi, prorsusq;
 ad unum semianimes, admirabilem commutati ingenij per-
 turbationem, gestu incondito, & demissis pudendisq; uerbis
 ostenderent, dolerentq; plane singuli uicem suam, quòd ni-
 mis celeriter, & inconsulte, nequaquam animaduerso peri-
 culo, nondum maturæ libertatis munus expetissent. In nul-
 lum quippe eo grauius aut periculosius salutis discrimen
 Rempub. incidisse, ab ulla annalium memoria meminere
 uiri prudentes, præsentium & imminentium rerum casus
 expendere soliti, quum atrocissimam externarum gentium
 colluuiem, incendia, & clades passim afferentem, in ceruici-
 bus esse inter Senas, & Aretium, alterum porro socialem
 exercitum, quem, ut Borbonio obsisteret, à Mugellano Apen-
 nini latere, euastatis militari licentia amoenissimis prædijs, in
 urbem confluisse conspicerent: Quandoquidem nihil hic po-
 tius, omisso uero hoste, qui ad excindendam Romam prope-
 rabat, quàm diripiendæ opulentissimæ urbis prædam specta-
 re uideretur, ut præsentis rebellionis admissum facinus uin-
 dicaret. Sed tanta extiit in Syluio legato, adolescenteq;
 Hippolito, & Medice familie propinquis ciuibus clemen-
 tia, tantumq; in Feltrio ceterisq; ducibus æquitatis & tran-
 quillitatis studium, ut pro conseruanda salute ciuitatis, se-
 ditiosis atq; rebellibus, modò se dederent, integra fide par-
 cendum censerent. Atque ita, quum iam Medicei in non
 dubiam spem recuperandæ curiæ uenissent, fieretq; arma-
 torum concursus ad eorum domos defendendas, & in aream
 currulia tormenta peruenirent, Federicus Bozzolus pro-
 diit, pacatamq; dextram ostendens, cessantibus utring; te-
 lis,

lis, ad curiæ portam accessit, admissusq; ad decuriones, ita loquutus est. Nisi pro dignitate saluteq; Italici nominis, principes Florentini, hæc arma gestarem, regi Gallie operam nauans, quem huic ciuitati ab antiqua Caroli Magni conditoris uestri memoria, multisq; nec unquam ferè intermissis in Gallie reges officijs, amicissimum esse scio, huc utique nullo me commodo impulsus ascendissem, quanquam exbenefactis officiosoq; hoc munere suscepto, non inanem fortasse laudem expetendam rear, modò à uobis non omnino intempestiuus orator existimer, si hanc libertatem, quam honestè potius concupistis, quam auspiciò tenere uideamini, uobis iam planè obsessis & circumuentis, non dubio exitio futuram ostendero, dederòq; obiter consilium, cum uobis, qui curiam tenetis, tum uniuersæ ciuitati, omni ope quæ alicundè expectari possit, liquido certius atq; præstantius. Aequissimas enim conditiones certæ pacis atq; concordie uobis affero, quas non insani homines, sicuti uos hodie esse opto, minimè repudient. Primum siquidem repentinumq; illum ardorem, quo hoc facinus ceptum patratumq; est, in animis uestris ita deferbuisse crediderim, ad conspectum scilicet tot armatarum cohortium atq; illustrium ducum, qui uos circumfident, & propius uim ad mouere parant, ut ea, quæ publicam salutem respiciunt, nequaquam agrè auribus uos arbitrer admissuros. Vos namq; omnes intergrâ fide ad unum incolumes, saluamq; urbem fore pollicemur. Quòd si rationis & necessitatis, quæ uos urget, obliuiscimini, & amicissimè oblata repudiatis, proculdubio (quod abominari potius possim quàm auertere) hanc curiam uestro sanguine inundatam, patriamq; uestram intro-misso nostro exercitu occupatam, licentiæ atque auaritiæ,

PAULI IOVII HISTOR.

militum concessam, priusquam Sol occidat, cum summa uxorū & liberorum uestrorum calamitate atq; miseria sentietis. Vt hæc uerò præsentire, & liberè proloqui audeam, multa me inducunt, & uos uti spero, etiam præclare admonent, sicuti huc ascendens ab obuijs didici. Primum omnium, nihil hic pro negotij atq; periculi magnitudine, uti oporteret, accurate paratum uideo, quum arma, tela, tormenta, & præsidia deniq; omnia uobis desint, et (quod horresco referens) cuncta etiam uitæ alimenta deficiant. Harum rerum inopia profecto, uel si cunctis ciuibus ægregie constans & ingens animus supersit, indomitos certe spiritus cellerrimè franget, si superba atq; exitiali contumacia, furto quodam arreptam libertatem, postquam fata obstant, serocibus tantum uerbis retinere conemini. Hinc siquidem, nihil uobis pro salute sperandum est, quum aduersa undiq; atq; aspera uobis immineant. Illinc uerò, benignitate magni numinis pax certa, & publica omnium securitas comparetur. Hæc clarissimi atq; certissimi uades repromittunt, ipse ante alios Feltrius imperator, duoq; summæ authoritatis Veneti Senatus legati, & nos deniq; regiarum copiarum duces, qui Barbaros, Italiae uastitatem, & Clementi sacrorum Principi immane supplicium minitantes, gloriose persequi, quàm infami Etrusca præda ditescere malumus. Non me præterit uiri Florentini, aliquanto audacius quæri quàm defendi libertatem, ab his præsertim hominibus, qui uitæ fortunarumq; suarum certam salutem dubijs belli casibus anteponunt, nec aliunde quàm ab incolumi patria, cuncta uitæ commoda atq; ornamenta expectant. Proinde uos horior, fortasse propensius quàm deceat uirum militarem, ut iuuentuti noxam totius hodierni impetus remittere uelitis, modo
 ipsa

ipsa uehementem illum, quo non dubiam gloriam appetisse uisa est, immodici ardoris studium remittat. Præclare enim uideo iunioribus secus ac ætate prouectis, quàm odiosum sit pacificatoris nomen: & quàm denique ingratum atque importunum militibus nostris, ac ipsis fortasse Mediceis, in ipso præsertim speratæ uictoriæ limine, sit futurum, quando illi sua spe prædæ fraudentur, hij uerò quosdam fortasse uestri ordinis ulcisci tanquam ingratos atque æquo acerbius repellantes, quàm in gratiam recipere malint. Vos itaque in uestigio, & deliberare, & decernere oportet, an beneficio nostro potius, quàm occulto aliquo munere Fortune, quæ iam uos deserit, uti uelitis. Nos certe, si uobis hac in re Dij immortales mentem non eripient, decreta pacis religiosa fide sanciemus, atque armis: si ita opus fuerit, pro dignitate nostri nominis, saluteq; uestra, obnixè tuebimur. Ad ea uexillifer Guicciardinus, ita perplexo titubantiq; sermone respondit, ut fidelis ac opportuni consilij et usq; ad eò propense uoluntatis erga ciuitatem, Federico gratias agere potius, quàm quid esset in causa probaturus, ostendere uideretur. Primores autem patritij, in quibus eminebant Franciscus Victorious, et Nicolaus Caponius, uti probos ueteresq; senatores, & rerum egregie peritos decebat, peroranti, ex ipsa arcti complexus, & pacati uultus significatione prorsus assentiri, multoq; maximam primorum ordinum partem, eius consilia quæ tam amicè quàm humaniter dedisset, dubio procul amplexuram confirmare, ad id fremente iuuentute, & his superbe atque indignanter succensente tanquam parum fortibus, & iam pridem longo & præpinqui seruitio assuetis: Quandoquidem aliena uirtute, alienoq; periculo partam libertatem, & ultrò etiam inculcatam

PAULI IOVII HISTOR.

admittere tueriq; nescirent. Multi quoque de salute potius solliciti, quam de libertate, quæ iam conclamata uidebatur, anxie requirebant, an ex tuto, recteq; publica omnium salus Pontifici offensionum odia recondere solito, committi posset. Quibus uocibus excitatis, Federicus: Ne timete inquit uiri Florentini, hac in re siquidem ego unus me pro omnibus locupletissimum uadem, & sponso rem fore polliceor. An uerò nos Pontifex, cui impijs circumuento armis, auxilium prope re ferimus, uel impudenter, uel ingratis decipiet? uel denique seipsum omnino fallat qui non temere Clementis nomen desumpserit? Cuncta enim uobis facile condonabit, ut augustæ pietatis munus impleat, & sacrosanctæ exstimationis iura tueatur. Itaque Federicus è curia ad suos reuersus, quum renunciaret, quos animos in obsessis ipsisq; præsertim senioribus reperisset, nemo fuit qui non concordie studendum esse censeret, in id Syluio enixe proclinato, utpote qui natura imbellis & degener, lentisq; consilij stultæ grauitatis nomen aucupans, nequaquam parato & efficaci ingenio, tantæ defectionis noxam, inconsulto Pontifice, uindicandam arbitraretur, & uti uir sacratus ad pietatem percussæ animi timorem referens, à cruento consilio penitus abhorreret, nec Feltrius & reliqui duces, ulla omnino mora distineri uellent, quo minus festinanter Borbonum magnis confectis itineribus antecedentem persequerentur. Per hunc modum sat agente cohortanteq; Francisco Guicciardino, qui de Vexilliferi fratris propinquorumq; suorum salute sollicitus, pacis conditiones dictauerat, prolatis tabulis, in proximam diui Michaëlis Horreo tabernam concessit, facileq; obtinuit, ut his Feltrius, Venetiq; legati, & ceteri duces subscriberent. Singularem enim his rerum difficultatibus

eulratibus explicandis, Guicciardinus auctoritatem affer-
bat, utpotè qui Pontificijs copijs cum imperio præfesset.
Summa conditionum hæc fuit, ut obsessi in curia atque item
reliqui omnes, admissi sceleris ueniam ferrent. Quæ in re,
Feltrius, & legatus Syluius synceræ clementiæ fidem suam
obligarent, obliuionemq; eius inconsultæ rebellionis ab ipso
Clemente Pontifice accuratis precibus impetrarent: Floren-
tini uerò ciues redirent ad officium, pristinaeq; fidei obse-
quium Mediceo nomini præstarent, atque iisdem suffragijs
inducto rescissoq; recentis malignitatis decreto, nouum
fideleq; commutata probè uoluntate, conficerent, exce-
derent extemplo curia, & Rempublicam magistratibus
administrandam relinquerent. Hæc mutuis assensibus tran-
sacta sunt, Sexto Calendas Maias, sic, ut eodem die, qui
Veneri dicatus erat, intra paucissimas horas, Clemens, &
amissæ, & receptæ simul curiæ, pacatæq; ciuitatis nuncium
acciperet. Nec multo post Guicciardinus Vexillifer, con-
tinuato cum octo uiris decurionibus magistratu, Calendis
Maijs de more successoris insignia tradidit, priuatusq; abiit
domum. Creatus nanque est in eius locum Antonius Fran-
ciscus Norius, Medicearum partium studiosus, cuius pater
ex Pactiana coniuratione cum Iuliano Medice in templo fue-
rat interfectus. Tum uerò Feltrius priuati commodi, uel
turbulento eo tempore, nihil oblitus, priusquam sese, &
copias ad iter expediret, à decurionibus impetrauit, ut inex-
pugnabile Castellum sancti Lei, Umbrico amissum bello,
attributumq; Florentinis, sibi redderetur. Actum quoque
subinde est de renouando fœdere, in quo nuper Florentini
ea lege fuerant adscripti, ut nullum certum munus bellici
oneris ipsis imponeretur, nisi ex arbitrio Clementis: Idcirco

PAULI IOVII HISTOR.

co legati Veneti, Aloysius Pisanus, & Marcus Foscarus seuerè postulabant, ut quid præstare conferreq; uellent in id bellum, disertè in tabulis exprimerent. Itaque adstipulantibus octo uiris, qui toti negotio belli & pacis cum summa auctoritate præsumt, practiciq; ab ipsis uocantur, Florentini separatim à Pontifice, ubicunque in Italia gerendum bellum foret, socijs se daturos promiserunt cataphractos equites ducentos & quinquaginta, leuis autem armatura equites galeatos bis totidem, atque item integram delectorum peditum legionem, iurauerq; inuicem se nunquam separatim à socijs in amicitiam cum Cesare ducibusq; eius esse redituros. Huius ineundi sæderis eximie astutus suator Feltrius fuit, ex æquo in gratiam Veneti senatus, atque odium Clementis, uti postea apparuit. Nam ab hoc sædere Florentini pacti cum Gallo Venetoq; libertatem sibi eorum auspicijs incolumem futuram, ita Pontificem offenderunt, ut is sua spe repetendæ patriæ deiectus, oblitusq; summæ eius acceptæ iniuriæ, ad ipsum Cesarem inexpectata, & penè incredibile exulcerati animi conuersione se contulerit, ut ipso Cesare in Italiam euocato, ingratorum ciuium perfidiam uindicaret. His confectis rebus, Feltrius educto exercitu, sed nequaquam ea celeritate, qua opus esse uideretur, in eo Romana urbis discrimine, Romam est profectus, attonita adhuc ciuitate, quum nemo esset, qui reputatione præteriti periculi non magnopere terreretur, et ex futuri, et instantis sollicitudine, metuendum esse non duceret. Quandoquidem necesse esset, eorum animos perturbari, qui de belli euentu, propter externorum hostium uim singularem, atque inuicta adhuc robora Germanorum dubitare cogentur, & ex conscientia admissi facinoris, clementiæ Pontificis

tificis parum confiderent, & tum à Syluio legato, non ipsius modo curie platea, sed cuncta regionum compita, portæq; urbis singula, & ipsa Medicea domus firmisimis præsidijs tenerentur. Ceterum abeunte Feltrio, & cum omnibus copijs Romana uia iter habente, simulatos Florentinorum uultus intueri admirariq; licuit, quum undique aut gratulandi, aut sui expurgandi causa, Mediceas domos confluerent, non sine risu multorum, qui eos dudum inepte loricatoros, instructosq; tumultuarijs & ueteribus telis, minabundos & furentes uidissent. Tunc uerò illi iidem homines composita fronte, solitis inuoluti pallijs, protectiq; capita pendulis & ciuilibus integumentis, quæ ipsi Etrusci, capuccia, uocant, egregie blandi & supplices spectabantur, utpotè qui unius tantum noctis interuallo, sicut in scena histrionibus accidit, diuersas è uestigio personas induissent. Ea enim est natura populi Florentini, ut nullis uel ingentibus beneficijs pacari, nullis uel extremæ benignitatis obsequijs eos obstringi posse constet. Veteris nanque potentia, quæ in libera ciuitate singulis ciuibus dispensati dominatus erat instar, obliuisci nescit, neque eminentiam conspicui cuiusquam, uel etiam moderatissimi ciuis pati potest. Tanta siquidem ambitione, tamq; superbo liuore præditi sunt, ut cum quisque ad clauum gubernandæ Reipublicæ sedere, potiri quoquo modo communis patriæ imperio, et publicas opes priuato commodo complecti cupiat, ea inexplebili cupiditate ardeant omnes, & prorsus insaniant, quod neminem tanquam æquo ciuem, uel opibus, uel dignitate superiorem ferre uelint, & clariorem quoque uirtutem, melioremq; fortunam in aliena domo nisi ægris oculis conspiciant, quando eadem ex pari merito sibi deberi iudicent, sic ut nequaquam mi

PAULI IOVII HISTOR.

Vari lubeat, si elati & peracris ingenij, notæq; tenacitatis ho-
 mines plerunque decus in lucro præsentiq; pecunia, & im-
 moderatis sepeq; etiam parum pijs quæstibus reponant, eo
 etiam maiore reliquarum gentium admiratione, quod domi-
 nequaquam sumptuosam: ut pleræque aliæ ciuitates, sed par-
 tam in uniuersum, & bonæ frugis disciplinam exemplo
 ueterum Græcorum, ex quibus orti sunt, institutam sequan-
 tur. Quanquam alioqui, uti sunt pecuniosi mercatores,
 supra censum, & totius industriæ spem, magnificis ædifi-
 cijs laudem, quærant. Sed his uitijs quæ supra memorau-
 mus, facile euenit, ut intestinis discordijs ferè continenter per
 trecentos annos grauissimè laborarint: tanta quidem rabie,
 ut modò patritios, modò populares alternante uictoria, è
 ciuitate in exilium expellerent, seuis cædibus integras sæpe
 familias delerent, & crudelibus incendijs in nobilissima te-
 cta grassarentur. Nec in his malis, nunquam mitigata ferita-
 te, dispuderet à sordidissimo opifrice iugum accipere, ultrò
 Barbaros tyrannos, qui liberis leges darent, adsciscere, uti
 miserabili conditione experti sunt, ex ipsis Michaelis Lan-
 di, Gualterijq; Athenarum Reguli, & Caroli Andegauensis
 abominandis casibus. Per hunc modum ciuitatem magnis
 perturbatam iactatamq; fluctibus, maiores Medicei per in-
 tegrum ferè seculum saluberrimis legibus compositam, cum
 insigni uerè uirtutis gloria confirmarunt & auxerunt,
 & ne quid ad summam foelicitatem pulcherrimæ urbis de-
 esset, affuere salutari sydere ortus, Leo Pontifex, & Cle-
 mens, uel alioqui moribus dissimilis. Hi continuata imperij
 successione, atrocissimorum in se odiorum coniurationumq;
 memoriam, ex Christiana pietate, amoreq; ipso uel ingra-
 tissimæ patriæ, pacatis animis deponere uoluerunt, ut in ci-

ues suos uel nihil tale merentes, cuncta honorum commoda, & totius certioris opulentie ornamenta, insatiabili studio, rediuinaq; semper liberalitate congererent, usque adeo iniqua & serè insana benignitate, ut multos ex aula, de fide uirtuteq; benemeritos, supina prætermitterent: Quando non solum maiora minoraq; sacerdotia, uerùm etiam urbium & prouinciarum præfecturæ, & munera legationum, sacratis uiris committi solita, unis omnino Florentinis mandarentur: qui etiam uectigalia, & totum denique Pontificij: dominatus patrimonium ad certissimos questus inuassissent, eo quidem exitu, ut nihil cuiquam etiam honestissimo, ad sacri uel profani iuris prouentum, Etruscis cuncta abradentibus, relinqueretur. Neque tamen his tantis beneficijs atque muneribus accumulata congestis, quicquam ad promerendos ciuium animos proficere, quum Leonis malo publico immature defuncti, omnem memoriam ingratis mentibus abieciissent, & tum Clementis uiui regnantisq; & diu etiam regnaturi, maiestatem impiè contemnerent, nulla quidem misericordia eius inusitata calamitatis, que alienissimis etiã hominibus ueras piassq; lachrymas posset exprimere. Itaq; Florentini (ut ad historie seriem reuertamur) nunquam ingenio pacati, nunquam exuta malignitate poenitentes, sed paratis animis, quos diuersis uultibus effingerent, renouare perfidiã, odiumq; uetus exercere, id unum expectabant, ut alicunde rescirent, quorsum Cesarianorum impetus euaderet. Postquam uerò pridie Nonas Maias, Urbem manu captam, Romanosq; omnes, aut trucidatos, aut acerbissimis tormentis excruciatos, ipsumq; Clementem in arce cum patribus circumuallari atque obsideri nunciatum est, nullam sibi moram attulerunt, quin eosdem animos re-

dintegrata perfidia constanter erigerent. Breui nanque esse
 ctum est, ut frequentibus conciliabulis per coronas in foro
 passim habitis, multi patritij, sed togati omnes Prætorium
 intrarent, communicatisq; consilijs ad Mediceam domum
 contenderent, & legatum amicissimis hortarentur uerbis,
 ut postquam Romæ res essent perditæ, cogenti fortunæ
 cedere probè & sapienter, & Rempublicam ciuibus redde-
 re uellet. Erat legatus graui mœrore saucius ex clade Vr-
 bis, ualdeq; prostratus, sed multo grauiore percussus metu,
 quum à Nicolao Caponio & nonnullis alijs, quos sibi
 amiciores putabat, acerbissimum nuncium accepisset, ita
 ut uirilis consilij inops, & de sua tantum pecunia solici-
 tus & tenax, cuncta in præceps prolabi sineret, sibiq; ma-
 xime timendum arbitrarctur, quòd plerisque non temerè
 ab agrestibus responsis & moribus, se inuisum putaret,
 quanquam Octavianus Medices inconcussa fide, & non-
 nulli fideli studio insignes, nequaquam despondendos esse
 animos prædicarent, confirmandaq; liberali stipendio mili-
 tum præsidia iudicarent. Sed reperiri expediriq; pecunia
 non poterat, quòd eam Franciscus Niger proquestor, mali-
 gnè apud Laurentium Strozam deposuisset, atque exem-
 plò Lucam profugisset, uir utiq; supra eam perfidiam, mul-
 tis impietatis & auaritiæ sordibus coopertus. Eo frustra ci-
 tato quesitoq; Mediceis, & Honofrio militaris præsidij
 præfecto animus concidit. Hic egregiè pugnax & intrep-
 idus, rem ad arma deducere cupiebat, pollicebaturq; se noto-
 rum sibi ciuium perfidiam, multa cæde uindicaturum. Ve-
 rùm Syluius tanquam iactato nauigio, & naufragium ade-
 unti persimilis, neque consilium, neq; pecuniam expedire po-
 tuit, unisq; obiurgationibus insultantis mulierculæ domi
 atq;

atq; urbe cum adolescentibus Mediceis exturbatus est. Hæc erat Clarice Medices iunioris Laurentij soror, Philippo Strozze nupta, quæ tuta suo sexu, & propinquitatis nomine, legatum coram rusticano, adolescentes uerò spurios, obiterq; hereditate Mediceæ familiæ indignos, contumeliosis uerbis appellarat, & domo, & patria protinus excedere increpita mōra iusserat: Quanquam generosè ei ab Hippolyto responderetur, quum eam omnino insanam esse diceret, quæ oblita sanguinis, potentiam principatus ad inimicissimos potius transferre, quàm conseruare in domo propria, in qua ipsa nata esset, malignè atq; peruersè properaret. Verum hæc frustra dicebantur, quum ad scēminam peracri iracundia flagrantem, etiam accessisset Nicolaus Ridulphus Cardinalis, miti quidem ingenio uir, sed non obscure appetens libertatis, qui cedendum fortunæ, & saluti maturè consulendum esse differebat. Id in Clarice excitat odium Clemons, qui neq; Petrum filium purpureo galero exornare uti promiserat uoluisset, uirumq; ipsius Philippum pro obfide Casariensis Neapoli custodiendum tradidisset. His uocibus peracerbisq; minis unà Syluius atq; ipsi adolescentes excessere patria, in non dubium exilium, quanquam decuriones ad leniendam subitæ atrocitatis inuidiam, abeuntes benigniore decreto profecuti sint. Hoc erat, ut adolescentibus, Hippolyto atq; Alexandro maneret ius integrum ciuitatis, ambobusq; locus esset in Republica ad capiendos eos honores, quos per ætatem adipisci possent, manerentq; eis in uolues totius Medicei patrimonij facultates. Eos autem, Philippus Strozza ex senatusconsulto comes datus, Pisas deduceret, ut arx oblata, tessera reciperetur. Caterum Strozza ex arcanis mandatis, ut eos retraheret, iubebatur,

PAULI IOVII HISTOR.

quibus tamen propter affinitatem, tanquam ab etate tenera nihil tale meritis parcendum putarit. Conatus autem est Dantes Castellio ex Strozze comitatu, directo & penè incenso sclopetto, Hippolytum interimere. Verùm adolefcētes subodorati uim sibi parari, concitatis equis, inexpectatò Lucam prouolarunt. Lucenses ex decreto publico eos amicissimè & lautissimè de more ciuitatis susceperunt, & Florentinis per publicas literas sibi eos dedi deposcentibus, integra fide se illos conseruatuos responderunt. Per hunc modum Medicea domus, impotenti Fortune ciuiumq; perfidie ultrò cessit, quum à reditu Ioannis Cardinalis, eiecto Soderino, quindecim annis patrie præsuisset. Exinde noui creati sunt magistratus, reuocata priore Soderini consuetudine, Norioq; se ante exactum tempus abdicante magistratu, renunciatus est Vexillifer Nicolaus Caponius, ea conditione, ut ipse & decuriones, comitiale consilium popularis multitudinis indicerent, ut ex equo cuncti ciues receptæ libertatis fructu letarentur. Secundæ nanq; & tertie classis turba, insolenter postulabant, ut Reipublicæ munera latius quàm antea dispensarentur, ne populus suæ studiosus libertatis, pro uno tyranno plures simul ex nobilitate superbos impotentesq; dominos esset perpeffurus, ita ut iam planè patritios pœniteret recuperatæ libertatis, quam nequaquam suo ordini, sed indignis plebeisq; hominibus, sua magna cum inuidia, & tum demum iusto cum dolore peperrisse dicerentur. Nec multò post Florentinis arcem Pisanam dedit Paccionus Pistoriensis custos, quum pecuniam in stipendium cohortis custodie, quæ aliter in fide atque officio contineri non poterat, expetenti obtestantiq; Siluius Cardinalis submittere noluisset. Is subfederat Lucæ cum adolefcēti-

scantibus Mediceis, animoq; deiecto atque eadem auaritie labe oppresso, uerba pro auro, & inanem spem pro stipendio, Paccionianis nuncijs dabat. Qua rei indignitate, atq; offensione permotus custos, quum se maligne deseri à Cardinale quæreretur, nec quicquam proficeret, Antonio Francisco Albicio arcem dedit, ea tamen integræ fidei erga Mediceos constantia, ut repudiatis præsentis pecuniæ muneribus, quæ Albicius protulerat, expers omnis præmij, ob idq; inops, solo incorruptæ fidei testimonio contentus, arce excederet. Eodem etiam cursu, sed non eadem fidelis animi probitate, exemplum sequutus Galleus Barga, accepto foedæ pactionis præmio, Liburni arcem tradidit. Interea Franciscus & Henricus reges, ex ea direptæ Urbis, & capti Pontificis execrabili fama uehementissimè commoti exitiq; ad querendum nouum decus arma parabant. Id namq; adiuto liberatoq; Pontifice, & uindicatis eius iniurijs, de Casarianorum militum immanitate, longè honestissimum proponebatur, eoq; iustius & speciosius, quoniam ad utriusq; existimationem maximè pertineret, tueri armis sacrorum Principem, suprema propè ac inexpiabili afflictum calamitate, & quod Christianæ aures uix ferrent, indignissima carceris contumelia cum Cardinalium senatu usq; ad eò impiè mulctatum. Videbatur enim uterq; eorum peculiari officio obstringi, quòd Franciscus suum uetus exemplaris superiorum Gallie regum meritis partum Christianissimi cognomen ferret, & Henricus ab illustri suo studio, quæ Iulium secundum Ludouici armis oppugnatum protegeret, Pontificæ libertatis defensor ex senatusconsulto fuisset appellatus. Hos quoq; duo legati opportunè aduersus Casarem concitabant, Saluiatus Cardinalis in Gallia, & Vbertus

PAULI IOVII HISTOR.

Gambara apud Britannos, qui utrobiq; accuratè referendo, quanta inmanitate in Romanos nihil tale meritos esset scuitum, quantoq; ludibrio sacrati episcopi in cathenis ad hastam uenales fuissent circumdicti, & quot demum honesti atque insontes ex aula, aut tormentis excruciat, aut in uinculis, desperato redemptionis precio, trucidati perisissent, piorum hominum animos inusitate crudelitatis cogitatione suspendebant: Quando etiam permultos ante aram maximam summè uenerabilis templi, frustra à diuis tutelari- bus salutem petentes, inundato cruore pauimento cedeq; polluto, cecidisse narrarent. His sermonibus per coronas utriusq; aule disseminatis, uetera nouaq; utriusque gentis odia, quæ uixdum in Casarem deserbuerant, ex atrocitate tanti facinoris refricabantur, tanto altius, quòd Heluetij cum Gallo & Britanno, in idem studium consensumq; accesserant, quos Ennius Philonardus uetus apud eam gentem Pontificis legatus, crebris concionibus per singulos pagorum conuentus habitis, tanquam homines militares, nec tum uel agresti ingenio de religione potestateq; Pontificis male sentientes, diligenter admonebat, ut quam Iulio Pontifici nuper circumuento & ferè oppresso, fortem sælicemq; operam præstitissent, eandem, & certe maiorem in liberando Clemente aduersus impios nauare uellent. Debere ipsos probè meminisse, in quam egregiæ uirtutis & probitatis existimationem apud cunctas nationes, ex celeberrimi facti gloria peruenerint. Retulisse siquidem inde non opima modò stipendia, quibus honeste locupletes euasissent, uerum quod esset omni auro præstantius, ad perpetuum gentis decus illum cunctis publicis anteferendum ornamentis piæ uirtutis titulū, quo, Romani Pontificis defensores, impiorumq;

prin

principum domitores appellarentur. Itaq; Lotrechius cum iusto exercitu, maioribus copijs subsequi iussis, in Alexandrinum agrum descendit, magnaq; vi Boscum oppidum adortus, deiecto inde Ludouico Lodronio, qui Germanorum cohortibus præerat, oppidum cœpit, castrisq; inde ad Alexandriam positus, eadem scelicitate, quod exiguo presidio teneretur, ea opportuna urbe potitus est. Lotrechio quoque impigrè procedenti, accessere Venetorum copie cum iusto tormentorum apparatu, coniunctisq; uiribus ad oppugnandum Ticinum processerunt. Præfecerat urbi Cesarianoq; presidio Antonius Leua, quum Madiolano sibi minime excedendum, nisi grauißima de causa, statuisset, Ludouicum Balbianum, uirum egregiè fortem, & Sfortiano nomini inimicissimum, & quod ei non magnoperè ualide cohortes adessent, quibus Gallicam uim sustineret, opem submisso Hispanorum supplemento laturum promiserat. Cæterum Lotrechius animaduerso urbis situ, edoctusq; de his munitiõibus, quas Ticinenses periculosa in parte mœnium oppugnaturis Gallis opposuissent, incredibile Balbiano Ticinensibusq; oppugnationis consilium suscepit. Conuersis siquidem ad ipsam arcem omnibus tormentis, quæ ei ex Venetis castris collata erant, tanta ui turrem quadratam quater est adortus, ut ea cū adiuncto arcis muro, qui ad portam ipsius arcis aduiridaria educentem pertinet, ad aperta perforataq; undiq; penè integra concideret, prouentibus unà in eandem ruinam annexis his cœnaculis amœnissimi prospectus, quæ Galeacius Vicesomes ante ducentos ferè annos admirandis sumptuosissimisq; picturis exornarat: Cui edificio propter incomparabilem structure pulchritudinem omnino parcendum fuerit, nisi Lotrechius ad famam,

PAULI IOVII HISTOR.

celebre testimonium odij sui atq; iracundia, Ticini relin-
 quere uoluisset, quòd ante sex annos ab ea parte urbis mœ-
 nia iuxta arcem frustra oppugnans à defensoribus multa de-
 trimenta è summa eadem turre transuersè oppositus acce-
 pisset. Oderat quoq; Ticini urbis nomen, deleti Gallici
 exercitus, & capti regis recenti abominabiliq; memoria,
 Gallis infaustum & infame. Balbianus tantis ex improui-
 so territus ruinis, auxiliij atq; omnis consilij inops, quum
 seruare urbem non posset, luctuosa Ticinensibus pactione
 se dedit, educlusq; per ruinas ad Lotrechium, sese impetra-
 ta salute conseruauit. Tum uerò Galli milites, factò impe-
 tu per easdem ruinas, nullibi acriter reiecti, per arcem, quod
 nemo crediderat, in urbem irruerunt, miserabilemq; in mo-
 dum, caso magna ex parte prasidio, & ciuibus captis, uni-
 uersam diripuerunt, usque adeò dira uictorum crudelitate,
 ut nec templis, sacratarumq; uirginum septis parceretur:
 Quanquam Lotrechio summa cura esset tuendi foeminei pu-
 doris. Primum qui audacter in arcem urbemq; irruerit,
 Hostasium Rhauennatem militem fuisse constat. Is à Lo-
 trechio in premium nauatæ operæ, æneam equestrem sta-
 tuam, quæ Antonini Cæsaris esse dicitur, impetrauit, quum
 ea antiquitus Rhauennatum fuisset, sed post Gothica tem-
 pora à Longobardis Rhauennam diripientibus, trophæi
 modò in signum uictoriæ abducta Ticinum fuerit, & in fo-
 ro constituta. Eo modo Hostasius decorum sibi fore existi-
 mans, si uetus patriæ spoliū recuperaret, & suæ pietatis
 memoria, eo in loco, ubi ablatum olim fuerat, renouata dedi-
 catione poneretur in forum descendit, & permittente Lo-
 trechio, cum manipularibus suis atq; item fabris, deijcere
 statuam sede sua, atque excindere columnam basi suppositam

tam superbo molimine conabatur. Quo spectaculo (id enim longè miserrimum Ticinenses iudicabant) usq; adeò tumultuosus complorantis & deplorantis populi concursus fuit, ut oblitus domesticæ calamitatis, furiosè in forum decurreret, nullo modo passurus, ut patriæ, quæ fortunarum omnium, & publici decoris iacturam dudum fecerat, etiam nobilissimæ et uetustissimæ memoriæ monumentū eriperetur. Res eò erat perducta, ut cum armatis ab inermibus ex iurgio certandum foret. Verùm Rhauennate imperatoris Lotrechij diploma proferente, omnis ea Ticinensium turba suo recenti mœrore & cultus deformitate miserabilis, ad prætorium contendit, atq; ibi unus patritij ordinis Franciscus Boticella proiectus ad pedes: ita loquutus est. Patere magnanime uictor, ut uictis, & inauspicatæ constantiæ suæ meritas fortasse pœnas dantibus, in uictoria tua lugere liceat, & uirtutis tuæ atq; foelicitatis odium, quod nobis miseris æquo acerbius uidetur, deprecari. Apud generosos namq; ueræ clementiæ laus nunquam sordescit, quum cætera ex bellicis operibus atq; periculis quæsitæ uirtutum præconia, quòd multis sæpe communicentur, celeriter euanescant. Vna profectò clementia mortales superis æquat, eiusq; muneris memoria, nunquam apud conseruatos obsolescit. Miseri Ticinenses non suo pte quidem ingenio, aut publico decreto, sed peruersa paucorum, & planè fatali factione impulsì, à uetere studio Gallorum defecimus, scilicet, ut obsessi primum obsidente rege uestro, & cuncta intus atrocissimè uastantibus socijs Hispanis atq; Germanis, non deformate modò, sed corruentis patriæ dirum spectaculum uideremus, Nec (quod meminisse dispudet) ex uictoria Casarianorum, qui cuncta domi & foris ciuilibus opulentie ornamen-

PAULI IOVII HISTOR.

ea deleuerant, uel infauſte fidei, uel conſtantie noſtræ præ-
 mium tulimus, niſi, ut ad hanc poſtremam aduerſi belli cala-
 mitatem à te expugnati, eadem pernicioſa Caſarianorum ſo-
 cietate raperemur. Sed quod in fatiſ fuit, ab inmiti Fortu-
 na iam plane tranſactum eſt, nec à te id in integrum reſtitui
 poteſt, ſcilicet expugnati captiq; & bonis omnibus ex-
 poliati, grauiffimè mulctaremur: nec nobis quicquam uel
 publicæ, uel priuatæ ſubſtantie ſupereſt, quo militaris au-
 ritia exaturari queat, niſi unum publici decoris ornamen-
 tum, equeſtris ſtatua ueteris atq; eximie pulchritudinis, quæ
 in foro ueſtibuloq; templi maximi à peregrinis uiriſq; elegan-
 tibus cum admiratione ſpectatur. Hanc gregarius miles
 Rhauennas, prædæ nomine ſibi conſeſſam, demoliri, aue-
 hereq; nauigio per Padum inſolenter parat. Id ne pati ue-
 lis, ciuitas ſuppliciter rogat, clementiſſimè Imperator, ut pro
 tua pietate magnitudineq; animi, ſicuti dudum tua inſigni ſe-
 ueritate pudicitiam in matronis uirginibusq; noſtris inui-
 latam conſeruaſti, hoc inanis, ſed uetufte tamen gloriæ or-
 namentum, inſœlici patriæ noſtræ conſerues, ut perpetu-
 um ſit, cum uictoriæ tuæ tum clementiæ erga uictos monu-
 mentum. Manabant cunctis Ticinenſibus lachrymæ, quan-
 do eius ſtatuæ iacturam inſtar ſummæ calamitatis atque mi-
 ſeriæ, ſupra direptæ patriæ aduerſam ſortem exiſtimarent.
 Lotrechius ad miſericordiam uerſus, Rhauennatem ex aduer-
 ſo promiſſum muralis coronæ præmium ex diplomate re-
 petentem, blandis uerbis admonuit ut præmium potius na-
 uatæ fortiter operæ ex ſua liberalitate oblatum accipere uel-
 let, quàm tanta acerbiffimè direptæ ciuitatis miſeria letari,
 ardereq; demum inuidia aliquando ei & Rhauennatibus
 nocitura. Itaque uel indignabundus miles pro ænea ſta-
 tua

statua pecuniam à questoribus accepit, quantum satis est
 pro murali corona ex auro puro fabricanda, quæ in fidem
 uirtutis suæ, cum elogio Rhauennate in templo poneretur.
 Ticino capto, diuersæ apud Lotrechium sententiæ diceban-
 tur. Sfortiani ante alios legati cunctantem atque perple-
 xum maximè urgebant, in quibus erat Franciscus Somalius
 inter Insubres nobilitate atque opibus potens, Gallicæq; pe-
 ritus linguæ, quod regijs in castris aliquandiu militasset. Is
 recenti utendum uictoria, & Mediolano Antonioq; Leue-
 nim & terrorem admouendum differebat, quòd Mediola-
 nenses aduersissima essent uoluntate in Antonium & Hispa-
 nos, à quibus acuisimè instar tyrannidis extrema rerum in-
 commoda pertulissent. Attenuatas nanque esse Antonij co-
 hortas Hispanorum uario discessu, quos ipse in presidijjs
 apud Comum, Leucum, & Tricium, distribuisset, & flos
 neteranorum Romana in præda detineretur, nec ipse inimi-
 ti podagra iactatus, & signatæ egens pecuniæ, tantum ani-
 mi habiturus uideretur, ut tot aduentantium hostium uim,
 & grauisimis iniurijs exacerbati populi tumultum,
 uno præsertim tempore sustinere possent. Id probabat Pif-
 nus Venetorum legatus, cum æquo iure foederis Franciscus
 Sfortiæ fauens, tum Reipublicæ suæ commodo integræ uicto-
 riæ securum finem spectans. Extrudendos siquidem Medio-
 lano Cesarianos, & finibus Venetis cauendum putabat:
 Quoniam potentissimi Cesaris uicinitas, Veneto nomini na-
 ximè grauis atque suspecta foret, ex recenti scilicet memo-
 ria Bergomi, Brixie, Veronæq; ereptarum urbium. Antonius
 quoque Franciscus Albicius Florentinorum legatus, Ven-
 o & Sfortiano præclare assentiebatur, uel ob id præsertim,
 quòd Mediolanum, tanquam perennem præsentis pecuniæ

PAULI IOVII HISTOR.

thesaurum, aliquando Casarianis adimendum diceret. Ex aduerso, duo cardinales Cibous atque Ridulphus, qui clade Urbis elapsi, ad Lotrechium uictorem peruenerant, & cum his Gregorius Casalius Henrici Britanniae regis legatus, uehementissimis precibus postulabant, ut liberanda urbis Romae eripiendiq; inde Pontificis, potius quam oppugnandi Leuae negotium susciperet. Decorum scilicet ipsi factuq; facile futurum, quando nulla grauiore de causa transcendisset alpes, quam, ut tam glorioso quam necessario duorum regum decreto expedita pietate satisfaceret. Vbi enim ad Urbem explicatis uexillis iter intenderet, ualitura esse arma pro religione suscepta, eaq; passim fore auctiora firmioraq; excitis undique uoluntarijs, postquam latrones, non Caesaris milites, & incendiarios euersoresq; sacrosanctae Urbis persequeretur. Liberato nanque Pontifice, pristinam eius dignitatis atque potentiae existimationem ad foederatos esse redituram, unde ulcisci acceptas clades, & reliquo metu atque seuitia hostium uictor Italiam summa cum laude liberaret. Ceterum Lotrechij animum diuersis distractum sententijs, unus senatoriae dignitatis uir Insuber, astuta & propè maligna oratione perpulit, ut omnem inuadendi Antonij Leuae curam in aliud tempus differret. Quo consilio, non cursus modò parata uictoriae interruptus est, sed expedita conficiendi belli spes omnis intercidit. Is erat Ambrosius Florentius ex uetere factionis studio Sfortiano nonini insensus, utpote qui semper superioribus temporibus Gallis adhesisset. Itaque secretò Lotrechium aggressus: Noli inquit, imperator, existimare eandem esse suscepti belli causam, & potiunde uictoriae rationem. Nam (quod me non fallit) tibi omnino obeundum est id peculiare munus,

quod

quod iussu regis & ex auctoritate fœderatorum, uirtuti
 tuæ iniunctum est. Id enim unum querunt & exposcunt,
 ut fœlicitate tui cursus uti uelis, liberareq; Pontificem car-
 cere contendas, cuius rei causa nouum fœdus est ictum, &
 resumpta sunt arma, prospereq; transcensa alpes, atque hæc
 etiam duæ ualidæ urbes expugnate, scilicet, ut immanium
 hostium ferocia frangeretur, parareturq; aditus ad open-
 capto Pontifici, ruentiq; Romanæ urbi opportunè seren-
 dam, quæ propriam regis nostri gloriam respiciunt, & so-
 cius publicæ salutis auctoribus honestissimum afferunt de-
 cus. Nec diffiteor ad subleuandam sociorum nostrorum
 existimationem plurimum interesse, si Mediolano potia-
 mur. Sed uidendū est, ne hoc sit Gallicis rationibus alienum.
 Nam neque Antonianas uires eleuare hoc loco lubet, neque
 nostras attollere, ut cuncta nobis cessura facili credam. Cer-
 te hoc unum prouideo, cunctos laboris atque periculi nostri
 fructus, alieno prorsus commodo inepte cessuros: non utique
 ut fœderi minus sincere seruiendum putem, uerum, ut hoc
 ipsum Mediolanense imperium (uti antiqua iura postulant)
 aliquando ad regem rediturum recordere. Si cunctemur,
 expugnandæq; ualidissimæ urbi diutius hæreamus, eludet
 fortasse nos Fortuna, atque illa quam petimus occasio libe-
 randi Pontificis euolabit. Quod si hostem in ruinis atque
 luxuria opulentissimæ urbis sepultum, senescenteq; ferocia
 ad uini, & Veneris uoluptates, desidem aggrediare, imple-
 bis officium prudentis pijq; imperatoris, occupandæq; Nea-
 polis ex cursu exploratæ uictoriæ, facultatem arripies,
 & quod bene ominari fas est, deletis immanium latro-
 num legionibus, quas iam pestilentia fœdè absumi uulgatis
 morbis audimus, undique uictor Italici imperij compos fiet.

PAULI IOVII HISTOR.

Ab hac persuasione, Lotrechius non ineptas consilij causas apud legatos ostendens, traiecto Pado Parmam se demisit, atque inde modicis itineribus Bononiam profectus, amplissimi ea in urbe & copiosissima hyemare constituit, quòd sibi multò maxima uirium mole bellum gesturo, noua copiarum supplementa è Gallis expectanda predicaret. Verùm quibusdam sociorum, eum proculdubio paratè dimissèq; uictorie prouentum, Francisco sfortie inuidisse apparebat, atque idè cunctantius & segnius, quàm plerique flagitarent, Romanis rebus opem ferre uidebatur. Nec deerant, qui non obscure existimarent ipsum probè regijs iussibus obsequentem, ostentare bellum è longinquo, & multò armorum apparatu perstrepere, quàm Casarianos aggredi atq; laceffere malle, scilicet, ne Caesar grauiore iniuria atque periculo exagitatus, animum in ipso rerum discrimine, aduersus metum facile peruicacem, à spe pacis atque concordie longius abduceret: Quoniam ea esset ingenij Caesaris uis atque natura, ut placari precibus, & ratione flecti, quàm ui & armis, ad id quòd sponte nollet, cogi posse constaret. Id unum siquidem Rex Franciscus ex arcano eo belli motu petebat, ut Caesar multis rerum adductus difficultatibus, ab se regios adolescentes obsides datos, oblato auro redimi peteretur. Sed postquam ea spes recipiendorum obsidum frustrata tentata, in irritum cessit, ab omnibus ad eandem belli cogitationes recursus est. His rebus cognitis, Caesar siue tactus religione, siue permotus insania, aut graui rerum suarum periculo adductus, Pontificem custodia & tot ærumnis liberare constituit, Franciscumq; Angelium cucullatum Franciscani ordinis principem, pietatis & probitatis nomine, expiandis criminibus sibi delectum, cum Verreio cubiculario

ab

ab Hispania Romam misit, deditq; ei literas super eare ducibus perferendas, quibus significabat Philiberto Aurantio, Vgoniq; Moncata, atque item Ferdinando Alarconi, sibi æquum piunq; uideri Pontificem dimittere, atque cum cum omni honore uerborum in pristinam asserere libertatem, subindeq; sacrosanctam eius dignitatem obnixè defendi coliq; oportere, modò alicunde pecunia pararetur, qua militibus merita stipendia persoluerent, ut quum tempus posceret, Germanorum legiones urbe Roma aduersus hostes educerentur. Sedulò autem cauere certis obsidibus ne Pontifex, si fortè iniuriæ nondum oblitus, hostilem animum indueret, ipsis non magnopere nocere posset. Erant hæc Pontifici in aliena potestate constituto longè gr. uisima, quum nulla omnino tuta ratio cogendæ representandæq; pecunie reperiretur, quòd infirmisima fide esset Pontifex apud creditores, uti captiuus & maniceps factus, neque ulla in eo nisi dubia & anceps uigeret autoritas, sic ut de promissis firmiter cauere non facile posset, quando syngraphæ nummarie, addictorumq; uectigalium tabulæ & obligationum contractus omnes ac assensuum stipulationes, legitimo robore ex certa communis iuris formula carere dicebantur. In hac uerò negotij difficultate, uni omnium Germani, indomita feritate, nequaquam euersæ ciuitatis spolijs exaturati, quum promissa pecunie æquas publicanorum partitiones suspectarent, superbeq; reijcerent, truculentissimè cunctis qui aderant, in arce, Pontificiq; in primis, atque senatui, nisi mature pecuniam expedirent, teterrima supplicia comminabantur. Res autem eò deducta est, ut Clemens longè carissimos atque honestissimos ex familiaribus qui secum erant, representandæ pecunie obsides, fremenibus

PAULI IOVII HISTOR.

deposcentibusq; Germanis, tradere sit coactus. Hi fuere Ioannes Maria Montanus, Archiepiscopus Sipontinus, & Honofrius Bartholinus, Pisanus Archiepiscopus: episcopi uerò Antonius Puccius Pistoriensis, & Ioannes Mathæus Gibertus Veronensis. His accessere, uti pecuniosi nobilesq; & arcta propinquitate Pontifici coniuncti, Iacobus Saluiatus Ioannis Cardinalis pater, & Laurentius Ridulphus, Nicolai Cardinalis frater Germanus. Horum sacratis manibus illico minaces Barbari cathenas iniecerunt, & tanta truculentia ad exprimendum aurum terruerunt, ut in Campo Floræ ad erectas dicatasq; latronum suspendijs furcas, damnatorum more cathenati perducerentur, parato ibidem ad legendum carnifice, si paulò asperior concionis fremitus annuisset. Per hunc modum misere pallentes, & extremo supplicij metu persusi, terq; in concionem producti, præclara ope magni numinis seruati sunt, quum spes auri uel in esset ratis diuturna immanitate animis misericordiam exprimeret. Siquidem paulò post, in carcere, custodibus ex instituta cœnæ crapula multoq; Falerno consopitis, cathenas euerunt, et per uaporarium socii tubum in summa Riaria domus tecta extracti, funibus euaserunt: Tanta foelicitate, ut pedibus egressi urbem, ad urbinatis castra quæ tum erant in Umbriæ finibus, confugerent, ubi non diu miseri, tanquam illudente Fortuna, in aliud propè discrimen incidere, quum eos Laurentius Martellius Florentinis præpositus copijs comprehendendos uesana temeritate censuisset. Sed huius impij peruersiq; hominis amentiam, Feltrius, & Bozzolus seuerissimis uerbis retuderunt. Horum obsidum inexpectata atque admirabilis fuga, Pontifici destinatam libertatem proculdubio maturauit. Nam Pontifex semper

ad noua paranda libertatis consilia solertissimè conuersus
 propositis uenalibus senatorijs aliquot galeris, qui consen-
 su militum non obscura licitatione, amicissimis Cesariana-
 rum partium ad eum honorem aspirantibus, presenti pecu-
 nia uenderentur, breui tantam uim signati auri, uel infami
 collatione coactam collegerit, & militibus numerarit, ut
 quum aduersi rumores de secundis Lotrechij successibus sen-
 sim increbrescerèt, milites in uniuersum Hispani Germaniq;
 nequaquam agerrimè pacarentur, & sese ducum imperijs
 & dicto audientes futuros dicerent. Pontifex quoque, ad
 declarandum fidelis amicitq; animi studium, quinque Senato-
 res, quos Cesariani delegerant, obsides dederat, Pisanum sci-
 licet Venetum, eius Aloysij, qui in socialibus Feltrij castris le-
 gati munere fungebatur, filium, & Triuultium Mediola-
 nensem, Gallicæ factioni semper addictum, Gaddiumq; item
 Florentinum, pecuniosi publicani fratrem. Hi Neapolim
 perducti, in arceq; noua custoditi sunt: Pompeius uerò Co-
 lumna pro reliquis duobus, qui fuere Franciottus Vrsinus,
 & Paulus Cæsius, uadem se præbuit, & secum postea eos ad
 Sublaqueanum per amœnæ salubritatis secessum humaniter
 perduxit. Nec multo post in componenda transactione li-
 berandi Pontificis, strenuè satagētibus Pompeio Columna,
 & Hieronymo Morono (hos enim certis liberalibusq; pro-
 missis reconciliatos, & pijs emollitos precibus, ita in partes
 traduxerat, ut Cæsaris decreto, quod Angelius cucullatus
 adduxerat mirificè fauerent) res appositè confecta est, eoq;
 facilius, quod Vgo Moncata & Verreius, incerti & sæpe
 transuersi consilij, homines, Neapolim concessissent, & Au-
 rantius apud Galeriam uicum hyemaret, utpotè qui suo-
 pte ingenio captuq; mutabili, et semper suspitiosè perplexo

PAULI IOVII HISTOR.

nouas difficultates negotio allaturus esse crederetur. Itaque post septimum carceris mensem, Pontifex Caesarianorum Alarconisq; praesertim iudicio dimittendus, decreto uix dum perscripto, quum se exiturum postriduo dixisset intempesta nocte euasit, nihil prohibentibus portae custodibus, quum petasatus, & penulatus, subductaq; & uelata barba, se dispensatoris ministrum ignobili eo habitu mentiretur. Dispensator enim se praeparandis alimentis exituro Pontifici, ad singulas Casiae uiae mansiones praecursurum dixerat. Euasit autem urbe occulta porta, quae est in Vaticanani uiridarij extremo ad turrem rotundam angulo, cuius clauem ab olitore paulo antea Pontifex impetrarat, atque eo modo elusis custodibus, Hispanico militari equo uectus, quem ei dederat Aloysius Gonzaga cognomine Rodomontes, cuius fratrem adolescentem nomine Pyrrhum Pontifex in his aerumnis propensissimè legerat in senatum, ad iter sese extendit, subterq; Caesianum uicum & Baccaniam sylvam, Capranica paulum moratus, ad Orbitum oppidum naturali circumambientis uallis saxea orbita permunitum contendit, admirante moram, & semidecepto Alarcone, qui, ut Pontificem ad quotidiana sacra e cubiculo prodeuntem saluaret, in multam diem expectarat, non semel increpita apud cubicularios surgendi tarditate, quum Pontifex, uel obdormiscens excitandus ad iter uideretur, quod egre, uti longum & lutulentum, his brumalibus praesertim diebus obeundum foret. Ceterum nihil se commouere milites, quanquam nonnulli de animo fideq; Pontificis male suspicarentur, qui ex repentino discessu, quosdam duces, militumq; primores, ipsum honoris causa comitari paratos, antecapitis intempesta noctis tenebris, parum pudenter elusisset. At Florentini

rentini, ubi certius didicere Clementem custodia emissum, Orbiti tutissimo Tusciae oppido constituisse, atq; cum frequenti hominum concursu, qui undiq; gratulatum coibant, itemq; multis principum & civitatum legationibus coli, redivinaq; autoritate, quotidie supplicibus libellis subscribendo, senatum habendo, & sacerdotia conferendo, integri & probè coalescentis Pontificatus munia obire, metu atq; invidia crescentibus, in omnes partes legatos mittere, & certa armorum præsidia novæ libertati tuendæ parare cœperunt. Sedebat tum ad clavum Reipublicæ idem Nicolaus Caponius, quem pulsus Mediceis Francisco Norio suffragum docuimus. Is uti erat multarum rerum experiens, optimusq; civis, & patriæ libertatis amantissimus, in unum pro salute publica consilium incumbere, ut proceres civitatis exuere studio Mediceæ familiæ addictos complecteretur, à popularium iniurijs defenderet, in partemq; Reipublicæ communicatis honoribus susciperet. Sic enim inuenerat factionis obliuisci posse iudicabat, atq; honestissimo & tutissimo consensu cæteris civibus coniungi, ut iustum & bene sanum novi status robur, in affecta & agrè coalescente Republica pareretur, quo pacto, nihil intus ex omnium ordinum concordia, uel foris hostile esset metuendum. Eo siquidem tempore inualecebat antiqua factio mediocrium atq; infirmorum civium, nata ad conturbandam Reipublicæ tranquillitatem. Hæc namq; turbata tam superbè quam temere, uti superioribus sæculis, recentibusq; Soderini temporibus consueverant, nullum bonum ciuem esse putabat, nisi qui Mediceum nomen maximè & acerbissimè odisset, quod à Mediceis diu se in administranda Republica prætermisissos atq; neglectos meminissent, ac simul honores omnes

PAVLI IOVII HISTOR.

ciuitatis, unis optimatibus & nobilitati, iniqua ratione tributos quererentur. Ab hoc improbo, & uti mox appauit, pestilenti minorum ciuium ordine, quassata primo est noua libertas, quam fata pepererant, & demum uniuersae ciuitatis miserè dissidentis, opes attrite conuulsæq; sunt. His popularibus importunisq; ciuibus signiferum sese præbuerat Balihasar Carduccius, uetusta potius quàm nobilitatis familia, qui Patauij ius ciuile profitendo claruerat, odiumq; sibi Pontificis acceperat, quum tanquam exul deplorando statum seruientis patrie, Patauij, & Venetijs. Mediceos appellans tyrannos, eorum famam contumeliosè lacerare consueuisset, Is fortunarum egens, & paruum Florentie cognitus, inani immodicoq; iudicio ad summum Vexilliferatus honorem unde clarescere & ditari posset, insolenter aspirabat, uixq; liuido animo ferebat magistratum ex publico decreto in tres annos Caponio designatum, quam in sede honoris æquo diutius regnare Caponium, nonnullos etiam patritios agris animis pati intelligebat. Erant hi Thomas Soderinus, quem fraterni Vexilliferatus memoria grata popularibus mirificè commendabat, & Alfonsus Strozza, ex uetere perpetuæq; similitate, pertinaci studio, Mediceo nomini semper aduersus. Ambo autem eadem ambitione ita erant occupati captiq; ut non improbare Caponium tanquam ex professo ab omni Mediceæ domus dominatu abhorrentem, sed eius locum exoptare occulta dignitatis obtrectatione crederentur, quem popularium suffragijs facile adipisci confiderent: Propterea Balihasari Carduccio exturbidi atq; præcipitis ingenij uecordia res nouas molienti, atque item concitanti iuuentutem, astute adulabantur. Itaq; Carduccius maledicentia sua frenata exoluens
intem.

intemperanter, & criminose Clementis dignitatem, & totius optimatum ordinis decus proscindebat, secus ac cuperet ipse Caponius, qui eum ordinem, stabilien& libertatis causa, nequaquam contumelijs exagitandum, sed asciscendum ultrò in curiam, & sincera ciuiliq; honorum communicatio ne complectendum arbitrabatur, ut obliterari sensim posset ueterum beneficiorum memoria, quæ adhuc apud non ingratos ciuium animos uigeret. Dixerat enim palàm in coronis Carduccius rabido furiosq; persimilis, se nunquam stabilis Reipublicæ decus uisurum, nisi in multo cruore amicorum Mediceæ familie, manus & pedes ablueret, & tyrannorum domum decreto publico dirui & radicitus excindi conspiceret. Erat siquidem amenti propè ingenio truculentus, proptereaq; ei obuenerat moribus eius aptum Scimitaræ cognomentum, quæ uox incurui atq; terribilis barbarici gladij genus significat, unde turbida atq; insolens iuuentus in foro spatiantis latera stipare consuesset, ut eo authore, concessionem gestandorum armorum, & custodiendæ curiæ munus, uti euenit, impetraret: Postulante nanq; & acerrimè contendente Carduccio, id impetratū est: Quanquam decuriones nihil necesse esse responderent, ut armati curiam custodirent, quando nulla uis uel intus uel foris à quoquam extimescenda uideretur. Ea uerò efflagitantium iuuenum proccacitas fuit, ut uel nolens Caponius decreto assentiri cogeretur, eoq; properantius, quòd seditiosos quosdam absq; periculo dignitatis, oratione coerceri posse desperaret. Per hunc modum impetratis armis, iuuentus perse audax & effrenis, ab ea licentia æquo feruidior atq; insolentior aduersus optimates effecta est. In uestibulo nanque ipsoq; atrio curiæ, prætoris cohortis more stationem delecti coniuratiq; iuuenes

PAULI IOVII HISTOR.

habere ceperunt, tanta animorum ferocia, ut obsidere decu-
 riones potius, & magistratum dicta factaq; malignè ob-
 seruare, quàm curiæ limen tueri censerentur. Suspectus e-
 nim quibusdam popularibus Caponius euaserat, quod stu-
 diosius quàm oporteret, propinquos ueteresq; amicos Me-
 diceæ familiæ complecteretur, quos ipsi maxime odissent,
 & trucidare percuperent: scilicet ut Caponio auctore, non
 popularis quidem status, uti omnes expeterent, in ciuitate,
 sed optimatum aristocratiâ conderetur. Proinde quidam
 è plebeio ordine antea insolenter Caponio dixerat, tam in-
 probè quàm falsè, quum Medicei pellerentur: Tu inquit
 Caponi nequaquã sana & opportuna libertati consilia agi-
 tas, nam tabernæ uinariæ frondis signum, non prioris doli
 uinum mutare contendis, quod nunquam à te fieri patie-
 mur, quasi diceret sublatis Mediceis, ipsum quidem tyranni-
 dis nomen tolli, sed ueteres eius ministros & fautores, nimio
 Caponij & optimatum studio conseruari, qui demum mul-
 torum instar tyrannorum, uti antea consuessent, populo su-
 perbè atq; auarè dominarentur. Sed uir ciuili prudentia
 insignis, modò publicæ saluti prospiceret, hosce aduersos de-
 serumores facillè contemnebat, dabatq; assiduè operam, ut
 Pontifex atq; propinqui eius, nullis uerborum contumelijs
 afficerentur, & quibusdam tenuibus officijs, quæ libertati
 ceptæ nihil officerent, iusta Pontificis in rebelles iracundia
 molliretur. Dixerat enim saepe Clemens, quum tanto ob-
 rutus infortunio, & diuturna fereq; lethali correptus febre
 decumberet, ut nos lectulo familiariter assidentes audiuius,
 se totas perpeffæ calamitatis, & torquentis morbi poenas,
 tot peccatis suis ac erroribus debitas, etiam si Deus sibi mi-
 sere uitæ finem adduceret, æquo animo laturum, neque
 aliud

aliud ab ingratissimis Florentinis postulaturum, quam ut in propinquos ueteresque amicos familiae Mediceae grassari desinerent, hisque aditus ciuili aequitate ad honores praeberetur, redderentque item sibi Catharinam neptem quam ad uestales uirgines deposuissent, paternarum quoque possessionum fructibus potiri liceret: quando totius patrimonij uectigal ciuilibus oneris arario publico esset soluturus. Quantum uero ad Pontificiam maiestatem pertineret, hoc obnixè petebat, nullas nisi ex Pontificia auctoritate sacerdotij decimas imponerent. Hec erant suprema languentis nec adhuc plane restituti Pontificis decreta, plena pietatis et aequitatis, quibus per mercatores idoneosque homines Florentiae significatis, Caponius indulgentum existimabat, utpote qui prudentissimi uiri uim, et iam tum reuiuiscente eius dignitate, minimè exagitandam, sed spatio et leui obtemperantia, his praesertim in rebus, quae publico uoto nihil officerent, leniendam censeret, hac in re certissimus uates futurus: Quandoquidem sepe, et etiam ante magistratum, praedicaret libertatem apud proteruos cito perituram, nisi Respublica moderatis consilijs regeretur: Quoniam his omnibus imperiti rerum plerique ciues, aut importunis distenti odijs arrogantius quam deceret, tumultuose miscerentur. Nec in hoc salubris sententiae instituto, Caponius inuidiam facile sustinebat, quum iuuenes, qui ceptis armis insolecebant, à Scimitarra malo publico concitati, eum nunquam Venetum ducem, solis oprimatium utentem suffragijs, ad constandam inuidiam per iocum appellarent, et ciues, qui parum populares uideri possent, toruis atque minacibus oculis intuerentur, usque adeo arroganter, et Iacobus Alamannus praecipitis audaciae iuuenis, in Leo-

PAVLI IOVII HISTOR.

nardum Ginorium honestum ciuem, quòd modestiam in iu-
 uentute requirere uideretur, in ipso curiæ limine ferrum di-
 stringeret, quo in loco, lege lata, nefas esset arma aduersus
 quenquam nudare, aut tumultuari. Id factum, quum sum-
 mi magistratus maiestatem læsisse censeretur, nec ille amens
 & exitiali superbia tumens, curiæ area excedere uellet, decu-
 riones ad seueritatem perpulit, apud quos Scimitarra ex ci-
 uilis iuris lenitate tutari reum conatus, frustra perorarat.
 Atq; eo modo Alamannus captus, in superiore curiæ tabu-
 lato, capitali supplicio affectus est. Meminerant enim illum
 eundem esse Alamannum, qui paulò antea, curia à seditiosis
 occupata, Federicum Riccium e numero decurionum in con-
 spectu Guicciardini dictatoris, nefaria temeritate uulnera-
 rat. Ab hac festinata Alamanni damnatione, quum caput eius
 è summa curiæ corona populo decisum ostenderetur, audacia
 non mediocriter apud iuuentutem refrixit, & Carducij uis
 temerè exardens grauiter imminuta est. Paucis enim ante
 diebus, ita excreuerat, cum huius concionantis, tum furen-
 tium iuuenum licentia, ut globo factò adscenderent, ad sum-
 ma magistratum, & uexillum deposcerent, quo, uti bono
 patriæ oporteret, ordinati uterentur. Ea uerò exposu-
 latio superba atque intempestiua patribus uisa est, quum
 senioris id negandum censerent, & Caponius foederata
 iuuenum arma uereretur, quòd in unius turbulenti signifi-
 ri manu foret, sublato uexillo populum ad arma uocare,
 atque aggredi quodcunque uel crudele facinus, & ciuita-
 tem intestino tumultu perturbare. Quum uerò aliquandiu
 diuersis sententijs esset decertatum, huic ea contentio habuit
 exitum, ut decuriones quod negare ex tuto non poterant, mo-
 derata atque seuera conditione concederent, lata scilicet sa-
 lutari

lutari lege, qua cautum est, ut id datum uexillū intra curiam ad columnam porticus defixum sisteretur, capitaleq; esset his qui iniussu summi magistratus reuellissent, & extra curiæ limen extulissent. Eo temperamento Caponius insolentem turbam opportunè pacasse, & publicæ saluti cauisse uisus est. Armata siquidem iuuentus, quæ suoapte consilio effreniq; libidine furere grassariq; cœperat, nisi seueris edictis ac imperijs contineri non posse censebatur. Nam paulò antea iuuenum globus tumultuosè in templum Deiparæ Virginis Nunciatæ irrupens, ut studium suum erga libertatem, & ingens in Mediceos odium ostenderet, statuas Leonis & Clementis lanceis transfodiendo, nefaria atque uanissima temeritate deiecerant, unusq; ante alios futillis & superbus ciuis Oricellarius, cognomento Cardinalis, Clementine statuæ faciem ingentis alabardæ ictu deformarat, & Chiurlus Macciauellus dextrum Leonis statuæ oculum spiculo perfoderat: Quas inanes iniurias stultæ animorum truculentæ indices, Caponius ita grauius fuerat detestatus, ut id facinus scelestè inuidiosèq; editum, poena uindicandum esse diceret, nisi patritiorum iuuenum amplior numerus, quæ insani sacrilegio manus admouerat, à perscribendo decreto eum absterruisset. Eodem quoque uesano impetu concitata iuuentus, è scutis Medicæ familie puniceas pilas passim deleuerat, usque adeò prouecta licentia, ut Laurentianum ingressa templum, è sepulchro magni Cosmi, titulum, quo pater patriæ decreto publico fuerat appellatus, scalpellis abraderet. In id quoq; consilium non multo post calidus seniorum & optimatum artibus, frenandæ iuuentuti remedium, periculosum certè, sed euentu ciuitati salutare, repertum est, scilicet ut in uniuersum ciuitati capiendorum

PAULI IOVII HISTOR.

armorum iura traderentur, & descriptis à militari ætate
 ad quinquagesimum annum cunctis ciuibus, cohortes sub ue-
 xillis instituerentur, quæ diuise per quatuor tribus, collegio-
 rum signiferis præsto essent. Erant hi signiferi numero sex-
 decim, quum urbs diuisa in quatuor regiones, quæ singulæ
 quaternos haberent signiferos, peculiaribus uexillorum in-
 signibus eleganti diuersarum imaginum uarietate figuratis,
 distingueretur. Per hunc modum Caponius communicatio-
 ne armorum, quæ non obscure feruidæ uiolentiæq; iuuentu-
 tis animos compesceret, popularesq; modestiæ ciuilis admo-
 neret, ciuitatem in officio continebat. Pari quoq; pruden-
 dentia turbulentos ciues legationis nomine ablegauit, Car-
 duccium scilicet in Galliam, nihil unquam profano cogitan-
 tem, & Galeottum Iunium apud Alonsum Atestinum,
 qui & ipse iurisconsultus indomitæ feritatis & pertinaciæ
 ciuis inter populares habebatur. Eadem quoque de causa
 Franciscus portinarius elegantibus literis instructus, &
 Bartholomæus Gualterottus, quanquam ingenij inefficacis
 iureconsultus, quod æquo acrius factioni popularium faus-
 rent, hic Venetias, ille in Britanniam missi sunt. Cete-
 rum ordinatim centuriatæ cohortes maximè letum urbi spe-
 ctaculum præbuerunt, quum inter duo augustiora urbis
 templa, erectis altaribus traducerentur, iurarentq; singuli
 se patriæ libertatem, contempto omni periculo defensuros,
 neque his usuros armis, nisi aduersus hostem Reipublice
 seruitutem afferentem. Hoc sacramento usque adeo deuo-
 tis animis circiter quatuor milia hominum consociata sunt,
 ut fideli concordia diligentiq; armorum exercitatione co-
 lescentes, magno usui patriæ fuerint, magnoq; terrori
 non hostibus modò, qui obsessuri erant urbem, forent, sed
 externo

externo ascititioq; militum presidio, quod mercede ad tutelam urbis conduxissent, ne militari licentia compositæ & tranquillæ urbis disciplina turbaretur, quum armati uindictes præstò essent, qui paulo insolentioris facti contumeliam ulcisci possent. INTER eas quoque Lotrechij moras, Veneti intentiore cura melioreq; spe copias undique conducebant, quod post elapsum carcere Pontificem, Casarianos cadauerosa in urbe, & magis ac magis pestilenti, multis utiq; absumptis, multisq; profundo luxu diffluentibus, facile superari posse crederent, & quas in Apulia, & Salentinis urbes antea possedissent, debellatis Casarianis, ex foedere se recepturos arbitrarentur. Florentini quoque eandem quam cum Gallis & Venetis, ante cladem Urbis (uti memorauimus) societatem inierant, secuti, ante omnia Herculem Alfonsi Ferrariensis principis filium, copijs suis cum summo imperij stipendijsq; honore præfecerant. Is tum nuptias cum Renata Ludouici regis filia Ferrariæ celebrabat, ex qua affinitate, & ipse Alfonsus pater, commutato studio, in eundem belli consensum ueniebat. Videbatur autem id foedus tot principum arma consociantium, non æquissimo tantum, sed longè etiam honestissimo iure percussum, quod salutem libertatemq; Pontificis ab initio respexisse cerneretur: Verum hos omnes Casarianorum arrogantia cum summa impietate coniuncta uehementer angebat & inflammabat, quum se dira uastatione & crudelibus flammis, nobilissimas Italie urbes deleturos minarentur. Erat enim edita in uulgus fama, eos conuersis signis, post absumtam & dirutam urbem, pari truculentia ad euertendam Florentiam adscensuros, facile inuitante inexplebiles Barbaros, & nulli unquam certi ducis imperio parentes,

PAVLI IOVII HISTOR.

opulentissimæ urbis præda, incitantibus maximè eos duobus è consilio Neapolitano senatoribus, Ludouico Montalto Siculo, & Antonio Venafrano, quibus uti impijs sacri imperij decus maximè erat odiosum, scilicet ut effrenem atque omnibus facinoribus contaminatam militum sociorum colluuiem, longè à Neapolitanis moenibus auerterent. Quibus adductos rumoribus Florentinos, de renouando atque arctius confirmando fœdere, consilia maturasse constat, nimis (uti postea compertum est) celeri atque ipsis denuum exitiosa festinatione, quum Gallie regis, & reliquorum principum prælata societate, Cesaris amicitiam importune contempserint. Ingentibus tamen sententijs de eo fœdere in eundo Florentiæ certatum est, quum ciuitas in diuersa studia, promptis maximèq; facundis ad differendum ciuium ingenijs scinderetur. Mouebant ciuitatem, ut Gallorum potius quàm Cesaris Fortunam sequeretur, amplissimæ Francisci Regis opes, grauis & excellens Veneti senatus auctoritas, mirumq; locupletissimi Britannicæ regis studium, & Lotrechij præsentis res secundæ. Nam & tum Genua, per opportunè eiectis Adurnijs, qui Cesari fauebant, in partes treducta fuerat: Antonijq; Leuæ pertenuis in sustinendo bello uires, & auxiliorum spes infirmæ uiderentur. Quæ res Florentinorum animos per se in Gallicum nomen procliues, ita impellebant, ut magna pars Populi priuatis addicta lucris, quæ satis opima ex negotiatione Lugdunensis mercaturæ prouenirent, Gallici fœderis decreto paratis suffragijs assentiretur. In tabulis autem disertè perscriptum est, ut descensuro ad liberandam urbem Romam inuadendâq; Neapolim Lotrechio, Etruscæ iuuentutis legionem adiungerent: Ex aduerso ipse Lotrechius, regis uiribus

& copijs, Florentinæ ciuitatis libertatem conseruandam
 ab omni iniuria, defendendamq; susciperet. Atque ita à Gal-
 lo rege missus est Florentiam Claudius Velleius legatus,
 & à Venetis Antonius Surianus, qui fœderatæ ciuitatis con-
 silijs adessent. Non probarant id fœdus Caponius ipse di-
 ctator, & optimatum atque prudentium penè totus ordo,
 utpotè qui ei parti, cui Pontifex adhesisset, omnino adhiren-
 dum censerent, & cum Pontifice honesta conditione, quæ in-
 columem liberæ ciuitatis statum conseruaret, pacisci oportere
 differerent. Prouidebant enim usu rerum periti, Clemen-
 tem indomito spiritu ad pristinum patriæ dominatum aspi-
 rantem, facile obliuisci posse recentis acceptæ cladis, tan-
 quam non suæ, sed publicæ omnium calamitatis, & Cæsa-
 ri renouata amicitia rursus coniungi, ut illatam à rebelli-
 bus ciuibus peculiarem contumeliam uindicaret, ipsiusq;
 Cæsaris foelicibus armis in patriam reduceretur: Quando-
 quidem ipse suspirans & gemens, existimationis suæ iniuri-
 am à Gallis uel intempestiuè uel improbè dissimulatam qua-
 reretur, ipso præsertim nouo fœdere, quo se illi Florentinis
 aduersus eorum hostes opem laturos pepigissent: cuius non-
 dum maturi, sed certe non multo post futuri rerum euen-
 tus, uerissimus uates Caponius extitit, quum multorum in-
 peritorum numerata suffragia, aduersus paucos rectissime
 sentientes, uti plerunque fit maximè ualuisent. His rebus
 cognitis, Clemens seipso amarior factus, grauiter angeba-
 tur, quanquam ad eum Vicontius Turrenius à Francisco
 rege missus, ea quæ iam transacta essent, eleuare mollireq;
 & subtilius interpretari contenderet, sic tamen lenire of-
 fensum non poterat, quin ille noui consilij curam coquere
 putaretur, suspensio nanq; animo ex rerum successu, in com-

PAULI IOVII HISTOR.

plexum Cæsaris se dare, fortunamq; eius sequi statuebat. Memini me eum familiariter, sicuti solebat, his de rebus mecum contracta fronte sermones ferentem, in hæc uerba prorupisse. Quid mihi Ioui, uel incolumi Pontificatus dignitate, uel hac restituta sanitate uitaq; opus est? si ab ingratis ciuibus patria pulso & exuli, perpetuo deploranda sit maiorum meorum uetus amplitudo, totumq; familie decus, & fortuna principatus? Hæc enim omnia infamæ ignauia amisisse atque euertisse proculdubio existimabor, nisi eadem uirtute, qua illa longo tempore parta conseruataq; fuisse, & mihi, & profugis adolescentibus recuperentur, referasq; in annales tuos iustis uotis meis non semper fortunam illuisse. At Lotrechius tota ferè hyeme Bononiæ absumpta, communicatis cum Veneto Florentinoq; senatu consilijs & constitutis itineribus per Aemiliam atque Flaminiam, in Picenum duxit. Iam enim quas expectabat, copie Heluetiorum, & Germanorum, atque item Vasconum, alæq; postremæ equitû aduenerant, et Pisanus cum Veneto exercitu antecedens, conducto Valerio Ursino, ad Truentum amnem properabat. Valerius clade Romana elapsus, Firmum peruenerat, ubi præpotentes habebat propinquos Brancadoræ factionis, cum Guerreria familia de principatu contendentes, cuius princeps erat Federicus Cæsarianæ factionis. Is Firmanorum castella inuadebat, nec Cariato antiistiti Pontificis nomine Piceni præfecto parebat. Quibus de causis Carriatus Valerium sibi adiungit, & per eum, qui aliam ueteranorum equitum conflauerat, Guerrerium interficit. Valerius quoque quosdam Cæsarianos in Camertium iugis adortus, Orptheo Aufidio duce caeso, profligarat, opulentiaq; exuerat præda. Nam Sarra Columna ab urbe Camerinum profectus,

profectus, Varaniæ familiæ regulos, uetere atque legitimo
 dominatu depulerat, direpta urbe, & Catharina Ciboa quæ
 Ioannis Mariæ uxor fuerat, omnibus ornamentis perfidiosa
 se spoliata, & ad Ridulphum Varanium spurium, cui ipse
 sororem denupsisset, dominatum ciuitatis detulerat. Ex ea
 Aufidiana præda, Valerius, coemptis undique equis insi-
 gnem alam auctum uiris fortibus exornarat: qua fretus co-
 hortante Pisano ad Aternum aninem contendit, nulloq; ne-
 gotio, citeriore nauigio atque ulteriore turre potitus, tu-
 multuarium pontem effecit, ad id operam insigni studio na-
 uantibus quibusdam Venetis nautis, qui forte ad fauces ani-
 nis erant in statione, & subducta nauigia multamq; mate-
 riam ad efficiendum sternendumq; pontem conuexerunt.
 Hoc nuncio Pisanus uehementer exhilaratus est, utpotè qui
 neque annis ripam defensoribus uacuam, neque profluen-
 tem submersi olim magni sfortie miserabili interitu nobili-
 tatum, facile transfiri posse existimarat. Itaque promotis co-
 pijs, Valerius eadem celeritatis foelicitate, Sulmonenses, &
 Præcutini, Peligniq; nominis gentes, in potestatem sine uul-
 nere redegit: quod Casariani duces, eius regionis oppida, nul-
 lo militari præsidio muniuissent, rati Lotrechium non illac
 facturum iter, sed per Flaminiam ad urbem Romam rectà
 perrecturum. Non uidetur hoc loco prætermittendum,
 quid Venetis cohortibus, præeunte eorum equitatu, à Sul-
 mone iter habentibus acciderit. Eas siquidem ingenti niuo
 soq; uentorum turbine exorta atrox tempestas, miserabili ac
 inopinato cladis genere penè totas oppressit. Nondum
 enim planè exacta hyeme, ut in algidis & montanis euenit
 locis, serius in uer nouum annus aperitur, & culmina mon-
 tium præaltè diu insident & occupant niues. Inter duas

PAULI IOVII HISTOR.

Apennini arctas fauces imminentium utrinque altissimorum montium, aduersis iugis, non multum lata, uerum plana, uallis extenditur, spatio quadraginta fere stadiorum. Hunc locum incolæ Peligni, quinque milium planum appellant. Hæc autem est eius angusti itineris natura, ut exortienti quum ingruant, contrario in sese & rapidissimo impetu conuoluantur, sublatis niues è iugis deiiciant, et in gyros per aëra uertant, quibus media in ualle iter habentes, intercluso spiritu, repente suffocent & perimant. Propterea explorare oportet inconstantis cœli serenitatem, quæ subitis sæpe montis fallax, uiatores decipit: Quoniam abditi introrsus specus, conceptum naturali terræ habitu spiritum, ex illis inflectentium inter se montium anfractibus uiolenter expuant, certo semper exitio deprehensorum, nisi intento cursu celerrimè faucibus elabantur. Periere in eo turbine trecenti fere pedites, repertiq; sunt rigentibus membris eneecti, dormientibus planè similes, quum repentinæ procellæ tempestas decepsisset. Cognito Valerij Pisaniq; progressu, qui Aterni amnis transitu potiti essent, pontemq; in eo nullo prohibente construxissent, Lotrechius, qui adhuc erat circa Firmum, incertus, an transuersis itineribus in Campaniam signa uerteret, celeritatem sibi adhibuit, & Venetas consecutus copias, tormentis Aternum amnem antè parato ponte transuectis, in Apuliam penetravit. Petrus quoque Pisaurius apud Lotrechium legatus, et Camillus Ursinus cum reliqua parte exercitus Veneti, sese Pisano & Gallis coniunxerunt. Constabant Venetæ copiæ mille fermè leuis armaturæ equitibus, in queis erant Epirotici & Græci generis pileati peltatiq; circiter quingenti, Andrea Cibranio duce. Reliqui Italico more galeati, thoracatiq; erant, inter quos

armis

armis splendidior, & Thracibus equis ualidior, Valerij ala
 censebatur. His adiunctæ erant aliquot cataphractorum
 turmæ, ipsaq; præsertim Alfonsi Ferrariensis Princi-
 pis ala, Francisco Cantelmo nobili duce ad Lotrechium
 iure fœderis missa. Peditatus autem constabat Ger-
 manicis cohortibus octo mercede conductis, quibus præerat
 Petrus Auogarius nobilis Brixianus. Reliquæ cohortes
 erant ex delectu Italico, apud quas Gabriel Ripa ueteranus
 summam obtinebat auctoritatem. Eodem quoque tempore
 Gallicis sese castris adiunxit Peirus Nauarrus, qui com-
 meatibus cauens, & locorum notitia adductus, cum Vasco-
 nibus suis & Cantabris, per Sabinorum et Aquilanorum fi-
 nes Fucinumq; lacum, Capistrano oppido ex itinere expu-
 gnato, iter confecerat, Luceriamq; peruenerat. Atque ita
 Lotrechius, positus ad sanctum Seuerum castris, nusquam
 conspecto hoste, copias recensuit, quæ & specie, & numero,
 roboreq; firmissimarum gentium, triginta serè milium nu-
 merum implebant. Valdemontius Lothoringiæ reguli fra-
 ter, qui superioribus annis ea spe Neapolim penetrarat, &
 Salernum manu cœperat, ut regno quod antiquitus Ande-
 gauensium regum fuisset (horum enim ipse legitimæ stirpis
 erat hæres) adiudicante Clemente potiretur, legiones duas
 Germanorum ductabat. Præerat Heluetiæ legioni Tenda-
 nus Comes, Bastardi Sabaudij filius, quibus addebantur sub-
 sidiariæ Scloppettariorum Italicæ cohortes. Equitatus au-
 tem Gallicus per amplius erat & illustris, cui Gherlindanus
 Britannus ab Henrico Rege missus peculiarem alam adiun-
 xerat. Hac procedentis Lotrechij fama permoti Aurantius
 & Vastius, operam dabant, ut Germanos & Hispanos hæ-
 rentes prædæ reliquijs, & de constituenda in Vrbe colonia

PAULI IOVII HISTOR.

cogitantes educerent. Exuisse enim usque adeo ueterem ferociam, turpiq; otio emarcuisse uidebantur, ut nisi agrè multaq; comminatione seueri imperij, signa sequi uelle crederentur. Sed illatus ab infenso ualidoq; hoste metus, & salutis & decoris cura, uel segnes animos ad iter erexit. Atque ita, uacua relicta urbe, Latina uia profecti, ex itinere Vastius Vallemontonium Latij oppidum, quod Baptista e Comitum familia nobilis adolescens, neque portas aperiret, neque commeatum praeberet, tormentis expugnauit, cruenta irruptione direpto oppido, quod in ingressu, nonnulli uiri fortes, & in his Beltrandus Russius nobilis Parmenses, & Gallindus Hispanus cohortis praefectus Vastioq; familiaris, cecidissent. Exinde per Hernica oppida in Campaniam iere, ad laeuamq; deflectentes, per Sidicinos, Externinos, atque Alifanos fines, & per Serram demum, quam uocant Capreolam, ex qua facilis est ab Apennino in Apuliam descensus, Troiam peruenere. Hac urbs ex ueterum Harporum ruinis, cuius agri pars nomen adhuc retinet, aedificata dicitur, magnamq; habet celebritatem, quod edito in colle posita, subiecta Apuliae campos Garganumq; montem, & Hadriatici maris littora prospectet. Lotrechius ubi hostes ad Troiam constituisse didicit, Luceriam ad Nauarrum est profectus, sequentiq; nocte Valerium, quod firmis & expeditis turmis uteretur, & ipse alacri ingenio nauanda opera esset audius, Troiana uia exploratum misit, ut aliquo excepto, de hostium consilij numeroq;, ac eorum sede, & castrorum ordine, certius cognosceret. Inter Luceriam & Troiam, medio ferme itinere, flumen exiguum, uerum cauis admodum ripis, decurrit, in queis, pari explorandi studio, Vastius Hispanorum ualidam manum condiderat. In albe-

scente

scente itaq; coelo, Valerius ad annem perueniens, quum
 paucos equites ab anne in ulteriorem ripam euadere iussis-
 set, hostes in insidijs occultatos deprehendit. Illico quid re-
 pererit (quod ita facere iussus erat) Lotrechium docet,
 petitq; ut sibi liceat transire annem, & cum hoste manum
 conferere. Id seuerè negat imperator, sed mox alacrium
 iuuenum globus e Gallicis alis Valerium subsecutus, conspe-
 cto hoste, quin pertransiret, uel obtestante obsistenteq; Va-
 lerio, retineri non potuit. Accensum est leue primo præ-
 lium, sed sensim acrius & ardentius, quoniam multo fre-
 quentiores quàm putassent, Hispani pedites & equites ex
 depressis locis prodibant. Pugna autem eo deducta est, ut
 Galli, quanquam summa alacritate depugnarent, in ma-
 gnum discrimen perducti uiderentur: Quorum permotus
 periculo Valerius, uel contra Lotrechij imperium, opem
 ferendam statuit, ne in primo congressu, ad omen uniuersi
 belli aliquod detrimentum uel dedecus acciperetur, quando
 ea Gallorum manus ex equitibus primæ nobilitatis constaret,
 cui se ducem præbuerat Griffæius, cum regis gratia, tum
 suo bellico uigore præstans iuuenis. Nec mora, suo pro-
 cursu Valerius, iam planè circumuentos & perturbatos
 Gallos confirmauit, opportuneq; summotis hostibus citra
 annem reduxit. Nam aliæ atque aliæ hostium turmæ &
 peditum cohortes, eo consilio ex accliuibus locis se demit-
 tebant, ut aucto numero renouatoq; impetu, pulsos in am-
 nem, præruptumq; causæ ripæ alueum præcipites darent.
 Succensuit Valerio Lotrechius, quòd suo iniussu annè tran-
 sisset, quasi eum puniturus, nisi Griffæius cum suis defensu
 & proculdubio seruatus, resq; peropportune & fortiter ge-
 sta, seueri aliqui ducis iracundiam mitigassent. Postero

PAVLI IOVII HISTOR.

die Lotrechius motis castris, ad hostes rectè contendit, in subiectisq; Troie campis, equestri prælio summa utrinq; alacritate certatum est, nullis quidem interpositis sclopettarijs, ita ut leui cum periculo, quantum quisq; eques lancea gladioq; ualeret, ex cristis ac insignibus nosceretur. Captus est in eo congressu Martius Columna impiger adolescens, quem Pompeius Cardinalis patruus, paulò post pecunia redemit. Cæsariani duces accliuibus in locis castrametati, distinctis atq; ordinatis copijs sub Troia constiterant, posteroq; die Lotrechius sese in conspectum dedit, ita aciem flectens, & copias ostentans, ut multo tubarum clangore hostes è propinquo ad committendum prælium prouocaret, & prouectis in gyrum curulibus tormentis, in aduersos ea disploderet. Sed pile in erectos per accliuia hostes minimum inferebant detrimētum, quòd terreno statim haustæ, uix uno aut altero interfecto, nec subsilirent, nec confertis aciebus inciderent, sic, ut uni tantum signifero Christophero Ario cum uexillo dextra manus falconis ictu abriperetur. Apta uideri poterat occasio conferendæ pugnæ quibusdam audacibus, quòd insolentissimi hostis conspectum, tam diu minime ferendum putarent, eundemq; ducem atq; eosdem hostes sæpius uictos, acri concursu propelli & prosligari posse arbitrantur: Sed Vastius & Dorbinus, Aurantij feruidos impetus moderatis, Gallos mora & cunctatione eludendos, refrigerataq; demum earum gentium, quæ impetu ualerent, dimicandi cupiditate, sine uulnere, uti sæpe alias, debellandos differēbant, ob idq; præsertim, quòd tum omni tormentorum carent apparatus, & cataphractorum alas, Garzia Manrico, & Ludonio ducibus, Neapoli profectas, atq; item quorundam procerum Neapolitanorum auxilia, ipsūq; præsertim

fertim cum suis cohortibus Fabritium Maramaldum expe-
 ctarent, ne priusquam bene explorata uictoria, non de re-
 gno modo Neapolitano, sed de Mediolanensi quoq; imperio
 unius praelij alea dimicarent. Id uero unum eos ad confli-
 gendum hortari poterat, quod nondum Horatius Baleonus
 cum Etrusca legione Lotrechij castris applicuisset: pro-
 ptereaq; si pugnam differrent, hostem non nouis, sed exer-
 citatissimis sclopettariorum cohortibus firmiore se postea in-
 uenturos intelligerent. Constabat enim ea Baleoni legio ma-
 gna ex parte ueteranis, quum sub Ioanne Medice ad sum-
 mam bellica uirtutis opinionem peruenissent. Verum ut
 postea ab ipso Vastio Dorbinoq; audiui, Hispani & Ger-
 mani nequaquam pristinam eodie animorum alacritatem o-
 stenderunt, quum multorum mensium desidia, & luxu ca-
 pte Urbis eneruati, onustiq; praeda omni decori & laudi, quae
 periculo parari possent, uitam anteferre, & partis diuitijs
 atq; otio frui uelle uiderentur. Per hunc modum Lotrechius
 frustra prouocato lacefitoq; hoste, ea copiarum & pugnae o-
 stentatione letus, quod hostes alijs pugnacissimi oblato prae-
 lio desuissent, copias suas reduxit in castra, & septem fere se-
 quentibus diebus, quid consilij ageret hostis, expectauit:
 quum perpetuo in eadem planicie, inter duo castra, quotidia-
 na exercitatione, minutis & diuersis equesribus praelijs cer-
 taretur, decoro potius quam cruento spectaculo, quum ingens
 utriusq; equitum multitudo, nihil intermixtis sclopettarijs, ra-
 ro lethali uulnere dimicaret. Cecidit tamen e Caesarianis Teias
 Agbillarius leuis armaturae equitum praefectus, quum aurato
 insignis sagulo in aciem prodisset, & hostes eum ab illo splen-
 dido ornatu Aurantium esse existimantes, certatim adoriren-
 tur. Hic est ille Teias immanis seuitiae Hispanus, qui capto in

PAULI IOVII HISTOR.

Vrbe Laurentio Granio Signino episcopo, Romana floren-
 ti eloquentia, quum ille egens pecunia, & direpta domo,
 redemptionis pretium agrè expediret, sacratum caput in-
 solenti uulnere propè discidit. Interceptus quoque est Fer-
 dinandi Gonzaghæ alæ equitum Campegius signifer cum
 uexillo, quum frumentatoribus præsidio missus, in Gallos
 equites incidisset. Tum uerò Casariani cognito Baleoni ad-
 uentu, qui non procul inde aberat, mouenda castra statuunt,
 & rectà Neapolim multis de causis contendendum censent,
 ut ibi certiore spe comeatus, & maioribus præsijs bellum
 gereretur. Sergianum uerò Caracciolum cum sua cataphra-
 ctorum alæ, duabusq; Hispanorum & quatuor Italorum
 cohortibus, Melphim ipsius Sergiani ditionis urbem, ut præ-
 sidio sit, dimittunt, multisq; relictis ignibus, crassiore matu-
 tina aura tecti, deceptis Gallis, & præmissis impedimentis,
 peditatuq; omni, nouissimum agmen ualidi equitatus præsi-
 dio firmant, & per Creppacorij iuga, quæ sunt arctæ fau-
 ces, è Samnio in Campaniam descendunt, serò præsequenti-
 bus Gallis, qui in ea exortæ nebulae caligine, de discessu ho-
 stium nihil pro certo explorare potuerant. Nec multò post
 Horatio Baleono obuiam missis equitibus, eius legionem ab
 apparatu specieq; militum cumulate laudatam, cum mutua
 gratulatione in castra receperunt. Tum uerò apud Lotre-
 chium in consilio disputatum est, an hostem prælio decertare
 non ausum, & ex ignobili discessu in non dubiam conuersum
 fugam, uti credebant, persequi præstaret, an expediendis
 commeatibus, nihil in tergo, nisi pacatum omniq; metu ua-
 cuum relinquere. Guidoni Rangono, qui multi usus dux ha-
 bebatur, ipsiq; item Valdemontio, & præfectis alarum frè
 singulis, uniq; præsertim Valerio Vrsino magnopere place-
 bat

bat instare abeuntium tergis, & proculdubio à clandestino turpiq; receptu, perterritos & disiunctis agminibus diuersa itinera capientes, toto equitatu confectari. Fore enim, ut in signe detrimentum nouissimis inferretur: Si uerò hostium equitatus ora conuerteret, ut postremi agminis terga tueretur, eum per sclopettarios, Etruscæ præsertim legionis, qui essent summæ pernicitatis atq; peritiæ, facile sustineri atque propelli, & si fugam intenderent, exui impedimentis: quo euentu nihil ipsis Romana præda onustis grauius, nostro uerò militi latius, & ad opinionem speratæ uictoriæ confirmandam atq; attollendam, utilius & speciosius accidere posset. His Nauarrus (si uniuersi belli exitus spectetur) fatali sibi & Lotrechio, cæterisq; ducibus & copijs maxime funesto consilio contradixit, ueterem secutus belli rationem, ne si feruidis animis abeuntibus hostibus incumbere, ea omnis, quantum potirentur, adipiscendi commeatus facultas amitteretur. Neq; enim sperare debere, ut uicos & oppida commeatibus plena, per quæ antecedens & prædabundus hostis transiret, diffugientibus metu incolis reperirent. Relinqui siquidem in tergo Melphim optulentam urbem, militari præsidio, & peculiariibus Sergiani reguli uiribus confirmatam, unde frequentibus eorum eruptionibus impediri atq; intercludi subuectiones frumentarias posse, nemo belli regionisq; peritus non dubitaret. Itaq; sibi Melphim omnino aggrediendam expugnandamq; uideri, & circumiecta oppida in potestatem redigi debere, ut nihil hostile retro metuant, & deficientium ab hoste eius tractus populorū sana aucti, ex tuto Neapolim usq; penetrarent. Hæc apud Lotrechium sententia uicit, quum nec fugientes & perturbatos propè Casarianos Fortuna deereret. Nec mora, Nauarrus cum iusto tormetorum

PAULI IOVII HISTOR.

apparatu Melphim contendit, eisq; prolatis magnum in mu-
 ro hiatus fecit, sed nequaquam usq; adeo latum, ut non plus
 quam bini aut terni milites irrupere posse appareret. Su-
 biere tamen temere atq; audacius quam expediret, Etrusca
 uexilla, quæ quum per ardua eniterentur, & difficiliorem
 opinione aditum reperirent, multis interfectis & uulnera-
 tis, retrouersa sunt egregie propugnante Sergiano. Cete-
 rum Vascones & Cantabri Etruscis succedere, magnaq; ui
 ad deiectioni aditum dimicatum est, maiore oppugnantium
 cæde atq; periculo: Quoniam Nauarrus, ut conglobatis co-
 hortibus latiore ingressum pararet, tormenta in eam par-
 tem continenter ita adigi iubebat, ut multi qui primi ascende-
 rant, tergis pilas exciperent, & miserabilis sociorum strages
 ederetur. Sed his incommodis atq; uulneribus accensi pariter
 Vascones & Etrusci, ui facta in urbem pertruxerunt, neq;
 quisquam serè ex Hispanis & Italis, qui erant in præsidio,
 irati uictoris seuitiem effugit, manauitq; ea cædes ad oppi-
 danos, tanta rabie, ut infantibus & sceminis ægre parcere-
 tur, & uictores inter se de captiuis & præda rixantes, cæ-
 teruatim manus consererent, quæ res cæсорum stragem acci-
 mulauit: Nam à Nauarro circiter quingenti omnis generis
 milites desiderati sunt, ex oppidanis autem & præsidiarijs
 cohortibus & turmis, supra tria hominum milia cecidisse re-
 feruntur. Captus est ipse Sergianus Caracciolus, qui con-
 stantissime, uti debebat, suam urbem defenderat. Melphi expu-
 gnata, Venusini Gallis deditioem fecerunt, quorum exem-
 plum secuta sunt pleraq; oppida Lucanie & Apulie, apud
 quæ non ingratum erat ex ueteribus studijs Gallicum nomen.
 Atq; eo modo Nauarrus, quum nulla hostium manus occurre-
 ret, ad Lotrechium reuersus est. At Cæsariani ex itinere Ar-

riano oppido direpto, quod Arrianenses ex uetere factione Gallorum aduentum expectare uiderentur, præter Auellinæ & Montefusculum lacteis figulinis nobile, tripartito agmine quæ Aurantius cum Germanis præcederet, Gonzaga cum equitatu late diffuso, quod nemo instaret hostis, subsequeretur, & Vastius cum Hispanis Nolam peteret, paucis diebus uno ferme tempore Neapolim contenderunt. Caterum Hispani ad Nolam more suo stipendia flagitantes, uix concionantis Vastij cohortatione, ad seditionem consternati, in officio contineri potuerunt, increpita scilicet malignitate atque stultitia eorum, qui præda diuites, instante tergis hoste stipendia uel merita, importunissimo tempore postularent. Ad id impudentie facinus milites Dorbini opera incitatos, Salsedus eximia uirtutis ueteranus dictabat, non obscura dignitatis obtreclatione, quando is ad honorem magistrisij castrorum, quo Dorbinus sungebatur, uehementer aspiraret. Quæ de causa Dorbinus, ut calumniam dilueret, capitale ausus facinus, spectante Vastio, in Salsedum enses distinxit, eiq; brachium discidit. Eius atrocis & insolentis facti conspectu acriter permotus Vastius, in Dorbinum irruit, sua manu Salsedi iniuriam, & percussoris temeritatem uindicaturus. Quo animaduerso Dorbinus ex irati ducis oculis uitæ suæ periculo, in genua procumbens, gladij cuspide comprehensi capulum duci porrigens: hoc inquit in meam necem atere imperator, qui iracunde potius quam iniquè, nominis tui offensa maiestate deliquerim. Tanta enim erat erga Vastium uetus Dorbini reuerentia, ut effugere metu mortis dispuderet. Hic demissi & supplicis nec mortem deprecantis habitus, paratam semper in Vastio generosi animi clementiam facile exciuit, eiq; non modo pepercit, sed pristinum

PAULI IOVII HISTOR.

honorem, qui erat summus in exercitu, etiam conseruauit: quod strenuissimi uiri eo graui bello uirtutem magno sibi usui futuram iudicaret. Sed Salsedus nequaquam mortiferi uulneris, sed implacabilis animi dolore, multos post dies Neapoli excessit e uita. Quum Casariani duces ad Neapolim coniunctis copijs peruenissent, & Vastius orantibus Neapolitanis, & sese omnes affatim commeatus suppeditaturos pollicentibus, castra idoneo loco extra urbem ponenda censeret, Vgonis Moncate, & Alarconis sententia prealata est, qui introducendum in urbem exercitum contendebant: Quoniam dilabentibus & in fidem nutantibus quibusdam Andegauensis factionis regulis, populum ab insita leuitate, nouis rebus & regibus semper studentem, defecturum crederent, quum primum Gallica signa cõspiceret. Contineri enim in officio & fide facile posse, presentibus, & portas & moenia tuentibus militum præsijs: quando paratus esset in urbe & in arcibus horreis, frumenti, & cõmeatus omnis generis copia, uiniq; præsertim, qua una re, allici promereriq; Germanorum animos constaret. Hanc reliqui duces Aurantius & Gonzaga, militibus id expetentibus fauere soliti, sententiam approbarunt, uel grauius reclamante Vastio, qui eo consilio urbem miserè & propè hostiliter à socijs direptam iri, intromisso exercitu prædicabat. Sed nihil eius ante prouise calamitatis detrimentum, externorum ducum animos permouebat, utpotè qui neglecto omni ciuium incommodo, uni tantum defensionis urbis, publicæq; militum salutis prospicerent. Atque ita frustra lugentibus Neapolitanis, per idonea urbis loca, exercitus regionatim est distributus. Nec multo post Lotrechius cum omnibus copijs in conspectum se dedit, castrametatusq; editis in collibus, & perdu-

Etis

His perpetuis munitiōibus, quæ ad mare usq; pertinerent,
 præaltis atq; admirandis aggeribus secircumsepsit, ipseq; in
 Aragonij Montalti uilla prætorium fixit, quæ exeuntibus
 ab urbe, Campana uia ad dextram relinquitur. Nauarrus au-
 tem diuersis constitit in iugis, qui ad leuam ultra diui Marti-
 ni collem uergunt, & Ianuariæ portæ innuēnt, & in Ioan-
 nis Roscij uilla munitissima castra constituit, eo consilio, ut
 longam obsidionem terra mariq; instituerent, et uicinas Nea-
 poli urbes, Capuam, Auersam, Puteolos, & Nolam, quas oc-
 cuparant, præsidij obtinerent. Tum uerò Gallorum ante-
 cursores atque admixtæ aliquot sclopettariorum cohortes,
 ab eade diui Antonij ad Campanam usque portam decurre-
 runt, in quas Casarianorum globus erupit, certatumq; est tu-
 muluaria pugna, sed paucis utring; interfectis, quum Galli
 aucti numero uehementer urgerent, Casariani, cadente Ver-
 reio, intra portam compulsi sunt. Hic Verreius, ut supra di-
 ximus, ab Hispania missus à Casare Romam, ad duces man-
 data detulerat, Verum postea deprauatus malignitate quo-
 rundam, ne interesset pactionibus, quibus Pontifex dimitte-
 retur astute quidem, sed leuissimè Neapolim concesserat, pri-
 musq; improbæ suæ uoluntatis poenas dedit. Exinde cunctis
 ferè diebus leuia certamina serebantur, quum Galli audacter
 procurrerent, & Casariani erumpentes, noui hostis fero-
 ciam egregiè sustinerēt. His minutis prælijs nonnulli utring;
 ceciderunt, quòd intermixti equitibus sclopettarij rem ge-
 rerent, & eos dispersos Hispani leuis armaturæ equites
 turmatim aggredierentur. Per hunc præliandi morem, Ro-
 scinius Ciarius nobilis atque fortissimus inter Etruscos iuue-
 nis, quum suos dispalatos recipere conaretur, ab equitibus
 est interfectus. Interim Neapolitani inexpectata ab Hispanis

atq; Germanis domesticarum rerum detrimenta perpeſſi, et duriora in dies expectantes, ſeſe priuatis obſidionis ærumnis periculoq; publico eripere cœperunt, atq; inde nauigantes in proximas Capreas, Aenariam, Prochitam, & Surrenni ni littoris tuta ab hoſte atque ſalubria loca ſe conſerebant. E proceribus quoq; Neapolitanis, plerique dilapſi ſunt, & in his mutata fide multo maxima pars Andegauanſis factionis ad Gallos tranſijt, primusq; omnium Vincenzius Carrafa, Montis ſacræ arcis oppidi regulus, Caſarianis diffidens rebus, ad Lotrechium ſe contulit. Huius uiri iudicium, quod exactæ militaris prudētiae haberetur, multi ſunt temere ſubſecuti, quod à tanto uiro, conſilium anceps, niſi graui cum ratione ſuſceptum non exiſtimarent. Ex his fuere Caracciolus Murconij Comes, Ferdinandus è Pandona familia, Boniani regulus Federicus Caëtanus, Franciſcus Aquinas, Quadrata in Apulia regulus, qui demum finito bello aut ſecuri percuſi, aut bonis mulctati, maleſanae, & infidæ leuitatis poenas dederunt. Sergianus quoque Caracciolus qui animo tam forti quàm fideli apud Melphim captus fuerat, quum aliquandiu ſummis precibus ab Auratio, ut redimeretur, impetrare nequiuiſſet, ab hac contumelia indignabundus Lotrechio liberanti ſeſe addixit, dictoq; ſacramento, à rege alæ equitū præſecturam promeruit, & decora ſacri ordinis nobilium procerum torque donatus eſt. Interea Neapoli, quanquam magna frumenti copia ſuppeteret, conſiciendi panis difficultate uſq; ad eò laborari cœptum eſt, ut Germani præſertim frumento cacabis excocto ueſcerentur. Nam et frumentariae mole, quæ ſunt ad Sebethum fluuiolum, & aliæ, quæ ſunt in Glani amne ad Acerras, atq; Sueſſulam, in poteſtate hoſtium erant: cui incommodo ſolenter occurrebatur ab Hiſpanis & Italis, qui
paruas

paruas è lapide suburbano molas manu ductiles confecerant, quibus triticum, egregiè, sed nequaquam affatim molebatur. Nec uini iam tanta supererat copia, quæ satis esset Germanis, aquæ potum, tanquam uisceribus noxium abominantibus. Eius quidem desiderio tanquam æquum & debitum postulantes uniuersas propè urbis cellas cum fremitu scrutabantur, sicut Daualam ipsius Vastij domum seua irruptione uiolare non ueriti, aliquot Græci uini dolia, subter hortum manu factis scrobibus recondita, ex indicio infidelis fabri detegerent, factoque totius exercitus concursu, perpotando galeis & aquarijs cuppis asportando ocysimè exhaurirent, quum modicè parcendo, omnibus per aliquot dies suffectura crederentur. Interea accitus à Lotrechio è Genua Philippus Auria, Andrea Auria Gallicæ classis præfecti legatus, cum octo triremibus circa Neapolim uenit, cuius aduentu propè omnis aduentitij comæatus spes hostibus interclusa uidebatur, eoq; arctius, quòd supra Ligusticam classem, Venetorum quoque triemes circiter uiginti, superato Messane fretu, ad inuadenda obtinendaq; littora, propediem uenturæ nunciabantur. Quæ rerum fama adducti Cæsariani duces, priusquam Venetæ triemes Siciliæ fretu transirent, cum Philippo confluere statuerunt. Habebant Cæsariani sex tantum triemes, biremesq; duas, confisiq; uirtuti militum, & quatuor magnarum nauium scaphis, quas sclopetarijs impleuerant, & reliquis pari ratione minoribus nauigijs quæ frabatæ uocantur, concurrere rostris, manusq; conferere minimè dubitabant. Erat enim cum Vastio, qui cum Vgone Moncata prætoriam conscenderat, delectorum flos militum: nam Dorbinus accuratè fortissimum quemque & Cantabrico mari assuetum uirum delegerat, & in his

PAULI IOVII HISTOR.

promptissimos centuriones atq; signiferos, quos nihil maris
 nausea atq; iactatione perturbari consueſſe didiciſſet. Cōſcen-
 dit quoque & ipſe magiſter equitum Aſcanius Columna, &
 plerique alij uiri inſignes ſua ſponte, nihil de uictoria dubi-
 tantes: et ne Germani quicquā Hiſpanis de uirtute concede-
 rent, Conradino Glornio duce, circiter ducenti, duas trire-
 mes compleuerunt, magnaq; alacritate, è Pauſilipo ſoluen-
 tes ad inſulam Capreas contenderunt, atq; ibi iuxta fontes ex
 iucundiore mora largius epulati, Cōſaluo etiam Barecte Lu-
 ſitano cucullato, qui religioſe ſolitudinis cauſa illis in rupi-
 bus tugurium condiderat, concionanti aures præbuerunt. Is
 uehementiſſimè cohortatus duces ſingulos obteſtabatur, ut
 priſtina uirtute uti, pietatisq; patriæ memores, crudeles ulci-
 ſci Ligures, atque eos acri maxime impetu inuadere ad non
 dubiam uictoriam uellent, ſcilicet, ut tot miſeros Hiſpanici
 generis uiros longè fortiſſimos, quos, illi perpetuis uerberi-
 bus et contumelijs affectos, et pro ſeruis remigibus cathena-
 tos, ad tranſtra detinerent, ærumnoſa atq; inſami ſeruitute li-
 berarent. Dum prolixè atq; inflammate Barecta conciona-
 retur, Biordus Agneſius Neapolitanus, nō tā Gallicæ factio-
 ni addiſtus quàm Hiſpanorū arrogantia inſenſus, in aduer-
 ſum inſule littus ſe demiſit, & ueloci uectus nauicula ad Phi-
 lippum aduolauit, primusq; certum nuncium tulit de nume-
 ro apparatusq; & ducibus Caſariana claffis. Quo cognito,
 Philippus ſupplementum unius centuriæ ſelopettariorum à
 Lotrechio poſtulauit et accepit. Nec diu poſt Caſariana clas-
 ſis pluribus expansis uexillis conſpicua, à Capreis diſcedens
 in conſpectum hoſtiū ſe dedit. Erat tum Philippus orā legens
 Salernitani littoris ad Concham ſtationem, quam, promonto-
 rium tenuè, Vrſi caput à nautis appellatum, ſuo obiectu
 efficit.

efficit. Id abest nō magno spatio à prominentiore Campania
 promōtorio, quod Athenæum antiquitus dictum, hodie Cam
 panellam incolæ uocāt. Ea species ornatissimæ hostium clas
 sis, non mediocriter Ligures commouisse uisa est, sed rei naua
 lis periti eam mox non ineptè contempserunt, tanquam secus
 ac disciplina flagitaret, nullas ad mali summitatem caueolas,
 quas gattos uocant, habentem. Eæ caueæ summis alligatæ ma
 lis, singulos speculatores simul et propugnatores continent,
 sicuti in carchesium onerariarū nauium fieri uidemus, è qui
 bus deni, & sæpe pro nauigij magnitudine uiceni homines,
 saxis atq; missilibus propugnant. Tum uerò Philippus aduo
 catis in prætoriam nauem trierarchis, his ferè uerbis eos allo
 cutus est, digito aduentatem hostium classem ostendens. VIRI
 inquit, generosi inuidetæq; uirtutis ciues optimi, magnum ho
 die nobis (uti uideo) ex certa propè uictoria decus proponi
 tur, quum numero trirremium, cunctisq; rebus bellici appa
 ratus, & fortitudine animorum, peritiq; rei naualis præste
 mus. Sint utiq; hostes nostri, ut ipsi iactant, egregie pugna
 ces terrestribus prælijs, in nauali certè concursu, neq; discursu
 rere, neq; se conglobare expeditè poterunt, quum inter trans
 stra, et angustis in foris sibi sit dimicandū, excipiendæq; sint,
 uti fors feret tormentorum pileæ, quum nullus receptui aut
 declinationi locus propugnantibus relinquatur, præpedien
 te præsertim remigum turba, quæ obiecta ictibus, & suo pe
 riculo terrefacta, facultate consistendi, aut locum mutandi
 prorsus eripiet. Itaq; quum nihil de receptu nobis sit cogitan
 dum, & ne dedecus admittatur, omnino sit cum oblato hoste
 confligendum, existimate ueterum maiorumq; nostrorum
 gloriam, tot prosperis naualibus prælijs partam, in dextris
 nostris atque peritia esse repositam. Hanc uti reor quisq; op

PAULI IOVII HISTOR.

timus ciuis, non conseruare modò sed augere plurimum de-
bet, ne degeneres atque obliti disciplinæ, à socijs pariter atq;
hostibus existimemur. Ipsum uerò Andream Auriam impera-
torem nostrum præsentem adesse putatote, & uirtutis ac
ignauia futurum testem ut fortibus digna præmia, aut equo
iure ignauis ignominiam paret. Trierarchi uocem sustule-
runt, quam alacres et pugnae auidi edere solent, paucisq; uer-
bis de excipiendi atq; inuadendi hostis ordine inter se consti-
tuentes, ut quæ in rem opus forent aptè pararent, ad trire-
mes suas continuò redierunt. Summa expediti decreti fuit, ut
Philippus quinq; rostratis suis in hostem inueheretur, cum
reliquis uerò tribus Nicolaus Lomellinus in altum euadens,
ubi coeptum foret prælium, capto circuitu, reflexoq; oppor-
tunè remigio, in puppes lateraq; hostilium nauium, prætoriam
præcipue petita, audacter incurreret. Itaq; Philippus è pro-
montorio in apertum mare progrediens, sese ad pugnam ob-
tulit, neque Vgo uel ob id eam detrectare ausus est, quod tres
quas diximus Lomellini triremes concepto metu aufugere
crederet, & iniqua conditione quinas Aurianas secum con-
cursuras arbitraretur. Vbi appropinquatum est, ambæq;
prætoris ad mutuuum concursum proras dirigerent, Vastius
salubri ratione Vgonem hortabatur, ut prior maius tormen-
tum emittere properaret, ut exorta fumù caligine, hosti cer-
tior ictus eriperetur. Sed Vgo, qui rei naualis peritissimus
existinari uolebat, & dudum cunctis ueteribus trierarchis
ad Capreas pugnae aleam minimè subeundam differentibus,
ignauia increpita contradixerat, tam diu displodere tormen-
tum distulit, ut Philippus in id sedulo intentus, atq; aptè colli-
mans, suum ingens tormentum, quod Basiliscum appella-
bat, in hostem emitteret. Huius immanis pila perfractis supra
rostrum

rostrum crassioribus pluteis, qui Rambatte uocantur, cum horribili strage hominum per foros à prora in puppem per-
 uoluit, tanta uiolentia, ut discerptis supra triginta partim
 militibus partim naualis officij magistris & remigibus, etiã
 in ipsa puppe multos insignes discerperet, & in his Petrum
 Cardonium Siculum, Vastij propinquum, qui geminos fra-
 tres Valpergas Masinij regulos, obtrectatione amatoria
 apud Mediolanum interfecerat, et Leonem Tassinum Ferrar-
 iensem, à quo Geuarræ Potentiani reguli filius, ex simultate
 Vastij cum patre concepta, magnæ spei adolescens, insons-
 nuper fuerat confossus. His accessit Gusmanus Hispanus mi-
 ræ dulcedinis citharædus, qui ioci causa (uti fata trahebant)
 conscensis iam principibus & oram soluentibus, in præto-
 riam per remos prorepserat, sic ut horum cruore atq; uisce-
 ribus Vastius & Vgo fœderentur. At Vgoniani libratores,
 ita suum ingens tormentum in Philippi prætoriam direxe-
 runt, ut præpediente hostili fumo, nõ magnum inferret detri-
 mentum, quoniam Ligures secus ac Hispani, non per foros
 expositi ictibus, sed ad scalmorũ proiecturas quas posticcios
 uocant, intra circumceptas solidis asseribus spõdas proclina-
 ti, inter remiges consistebant, et per fenestellas tanquam è mœ-
 nibus, crassioribus sclopettis rem gerebant. Interim dispari
 Fortuna Cesarianæ tres, quarũ nomina hic minimè prætere-
 unda putamus, Gibba Iustimiano Liguræ uetere trierarcho,
 in qua propugnatoribus præerat Cæsar Feramusca, & cum
 hac duæ Catelani generis, Secamia, à Secamo impigro trierar-
 cho, & Villamarina pariter à Bernardo Villamarino nunciu-
 patæ, concitato remigio Aurianas duas. Peregrinam scilicet
 et Donzelliam, quæ uox pedisequam uirginem significabat,
 adactis rostris inuaserunt, uehementiq; edito certamine in

PAULI IOVII HISTOR.

eadem Hispani milites egregio ausu transilierunt. His conspe-
 ctis rebus, Lomelinus opportunè ex suo flexu conuersis pro-
 ris, uti constitutum imperatumq; fuerat, ad nauandam ope-
 ram aduolauit, trinoq; impetu in hostilem prætoriam inue-
 ctus est, eo ordine, ut uno tempore tria maiora tormenta in
 hostem disploderentur. Maura puppem deterso gubernaculo
 perfrexit. Cæterum Patrona, quæ, ab inaurata Neptuni ima-
 gine, Neptunia uocabatur, disturbato foco, & aliquot remi-
 gibus discerptis, malum perfringens, ita conuellit, ut quod
 miserrimum & in multis lethale fuit, antennæ conciderent,
 quarum casu complures oppressi sunt, & in his Hierony-
 mus Tranensis, qui in uniuersa tormentarij negotij præse-
 ctura, Antonello patri Cesaris munere successerat. Domina
 uerò, quæ matronæ perornate ad puppè signū præferbat,
 rostrum et reliqua prore tabulata decussit. Nec mora eæ tres
 conuersis remis iam ab hoste peregrinæ atque Donzellie ca-
 ptis, mature opem tulerunt. Porrò Mauratum peritissimè se
 se circumuoluens, in oppositam Gibbam, minorum & me-
 diocrium tormentorum procellam grandinis modo effudit,
 graui Gibbæ periculo, nam præter epibatas & remiges so-
 cædè occisos, Cesar etiam Feramusca, smerilij, quod est minoris
 falconis genus, pila traiectus, in mare decidit: Ipsi uerò Iu-
 stiniano trierarcho femur glande traiectum, et Baredus cen-
 turie sclopettariorum præfectus, tribus mortiferis uulneri-
 bus est sauciatus. Alia in parte Perpenniana & Calabrensis
 Oriana nomē accipiens à familia trierarchi, qui inclyti olim
 naualibus uictorijs Rogerij Oriæ stirpis esse dicebatur, quū
 hostiles Syreniam atq; Fortuniam adortæ, utramq; magno
 affecissent incommodo, & fere in potestatem redegressent,
 conspecta suorum clade, incolumes in fugam se dedere.

Desperata

Desperata namq; uictoria, quod stratum uiderent prætoris
 uexillum, & Villamarinam atque Secamiam circumuentas
 subindeq; receptas, quas Hispani paulò ante occupassent. Pe-
 regrinam atq; Donzelliam, dispalatamq; scapharum & bi-
 remium classulam conspicerent, sese seruare Cæsari, quàm
 cum reliquis eundem aduersæ sortis casum subire maluerunt:
 quanquam id consilium, uti nimis properè captum, à multis
 improbaretur. Ab hac duarum triremium fuga, extemplo
 concessa est Philippo uictoria: nam Vgo, qui rotundo prote-
 ctus scuto nudatoq; ense paululum à puppe discesserat, de-
 xtrum glante brachium, coxamq; sinistram parui falconis pi-
 la iectus, ceciderat. Vastius quoq; in ceruice iuxta aurem ficti-
 li globo incendiarij pulueris grauitè uulneratus, crebrisq;
 lapidum è gattis idculationibus contusa galea malè multat-
 us, & Ascanius Columna dextra & altero pede debilitatus,
 Lomellino deditionem fecerant. Philippo autem in paran-
 da uictoria magno usui fuerunt, Mauri Turcæq; remiges,
 quos promissa libertate exutisq; compedibus, & distributis
 armis ad prælium accenderat, tanquam ueteres Hispanorum
 hostes, Vgonisq; præsertim nomini infestos. Hi namq; lon-
 gè fortissimè atque audacissimè dimicantes, in hostiles trire-
 mes transcendere nudi proisus & gladijs scutisq; contenti
 non dubitarunt, mortuoq; Vgoni barbarico fremitu aliquan-
 diu illuserunt, cadauer circumstantes, & cum risu interro-
 gantes, num ad inuadenda Africæ littora esset reuersurus. Per
 hunc modum ad Vrsi caput Amalphitani littoris, nauali præ-
 lio, quo nullum ætate nostra cruentius fuit, decertatum est:
 Nam septingenti circiter ueterani milites Hispani præter to-
 tidem remiges & nautas Cæsariæ classis, aut trucidati,
 aut demersi periere, & Philippus uictor in uniuersum epi-

PAULI IOVII HISTOR.

batas & remiges ad quingentos, & in his aliquot peritos gubernatores & nautas, atq; unum omnino trierarchum desiderauit. Ex hostilibus duas triremes, & ad has biremem, & aliquot scaphas, mioparonemq; unum, quem brigantinū uocant, demersit, binisq; in altū, ut diximus, fugientibus, reliquas duas, in quibus erat prætoria, manu cepit: quibus suarum, quæ tormentis quassatæ fatisciebāt, numerū suppleuit. Præter Vgonem & Feramuscam, fortissimi cohortium præfecti, interfecti sunt, Macinius Dala Cantaber, Ioannes Biscainus, Zambronius atq; Baredus. In potestatem uerò uiui deuenere præter ipsum Vastium, & Ascanium Columnā, Franciscus Hicardus trierarchus, Ludouici arcis Neapolitanæ præfecti Germanus frater, cui pugnanti grauioris tormenti pila ab imanate pulposum femuris torū horribili sed non mortifero ictu, quod habitus esset præpinguis, abripuit. Philippus item Cerbellio sine uulnere, & Ioannes Caietanus, Vaurius Belga, Acogna Gallus Borbonij profugi satelles, & Seronius Hispanus Neapolitani senatus scriba, illustresq; equites Camillus Columna, & Annibal Genarius, Vgonis amicitia clari. Reliqui centuriones atq; signiferi, militesq; qui non essent uulneribus debilitati, iniectis cathenis, ad remū translati sunt, ut in locum demortuorum, & Barbarorū, qui edita forti opera, libertatem meruissent, opportunè succederent. Hæc fortasse aliquāto curiosius atq; diffusius, quàm institutus præalti operis labor breuitatis admonens postularet, descripsisse non piguit. Quoniā hæc pugna inter memorabiles nostri sæculi maxime funesta extitisse uisa est, & ego totius eius prælij euentus certissimus testis, & propemodum spectator fuerim, quum in Aenaria, ubi tum eram Romana arce elapsus atq; liberaliter à Vastio

stio receptus, reobatu tot tormentorū exaudito, qui per maris equora longissimè diffundebatur, commissi quidem prælii fama, sed incertæ uictoriæ rumor nunciaretur. Obsecrantibus enim nobilissimis mulieribus, quæ de salute coniugum uehementer erant sollicitæ, ut honestissimū pietatis officium implerē cum duabus fratribus ualidissimo remige instructis, fretus Philippi (si foris uictor euasisset) amicitia, ad classes contendit. Is nihil ea uictoria elatus, appulsum humaniter suscepit, facultatemq; continuò concessit, ut duces captos in Maura trereme custoditos inuiserem: Quibus idèo gratissimus aduentus meus fuit, quòd de uxorū salute nuncium, & opportuna quædam eorum calamitati lenimenta deferebam. Ab his de ratione euentuq; prælii sigillatim edocui, rediens ad Philippi prætoriam, mare cadaueribus constratum conspexit, sic ut Philippus benignè studioseq; differens, ea quæ audieram, magna ex parte confirmaret, & multa quæ sibi accidissent, copiose atq; fideliter enarraret. Eius uerò tanta fuit humanitas, ut à se, inaurata Vastij arma, me deposcente, impetrari pateretur. Timebat enim Vastius, ne Genus in trophæi morem, quòd essent speciosissima, celebri in templo, uti uoto dicata, suspenderentur. Quū essem apud Philippum, superuenit Iochimus Leuantius Ligur à Lotrechio missus, qui deposceret captiuos: sed ille negauit se daturum, quando eos ad ipsum Andream Auriā ammirantem deducendos esse iudicaret. Vgonis uerò cadauer, ut illudentium Barbarorum contumelijs eriperetur, ad Amalphim urbem delatū est, in eaq; Andream apostoli, tumultuarijs exequijs tumulatū. In hac urbe citriorū & medicorū odoratis nemoribus æquæ per amœna & celebri, Magnetis usum nauigantibus hodie familiarē & necessarium, adinuentū fuisse

PAULI IOVII HISTOR.

incolæ asserunt. Celebratur quoq; hæc urbs admirabili li-
 quore, qui ex sepulchro apostoli, quod est ad aram templi
 maximam, exudat. Hunc religiosè collectum aditui lan-
 guentibus mirè prodesse persuasum habent. Ferunt Clemen-
 tem, ubi ex literis, quas ad eum ex ipsa Philippi uictoris præ-
 toria perscripseram, de euentu eius naualis pugne certius
 didicit, uel ob id magnopere fuisse letatum, quòd ipse Vgo
 Moncata, & Cesar Feramusca præcipuè cecidissent, quo-
 rum ille, occupato Vaticano, & sacrarijs augustissimi tem-
 pli direptis, primum intulerit uulnus: hic uerò ab Hispania
 pro legato Roman missus, nequaquam sincere Cesaris uo-
 luntatis ad traducendum falsus uades extiterit, ut immor-
 talis demum DEVS totum id impietatis atq; perfidiæ
 scelus, non serus ultor uindicaret.

PAULI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER XXVI.

SECUNDUM aduersam naua-
 lem pugnam, Cesariani duces ni-
 hil sese animis demiserunt, tamen-
 si exuti classe, ueteranorum mili-
 tum longe fortissimos amisissent,
 & iam Philippo uictrici sua clas-
 se captiuos in Liguriã perducen-
 te, Petrus Landus, qui postea Ve-
 neta Reipublicæ effectus est princeps, cum uiginti rostra-
 tis nauibus à Messanæ freto in Campaniam peruenisset. Su-
 perioribus namq; diebus Corcyram delatus, ascito sibi cum
 aliquot

aliquot triremibus Ioanne Moro Hadriatici sinus præfecto, Apulix oppida prosperè tentans, Molam, Polygnanum, atq; Monopolim, quòd hæ urbes iam pridem moderato Venetorum imperio assuetæ, ab Hispanis cupidissimè rebellarent, in deditiorem acceperat: & quum Brundusini ei portas aperuissent, alteram, quæ à terra est urbis arcem oppugnare parabat, eo belli successu, ut omnibus Apulix & Calabriae, Salëtinorumq; oppidis potiturus esse crederetur, nisi acceptis à Senatu literis, superare Siciliæ fretum iussus, interrupto uictoriæ cursu, ad Tyrrhena descedens littora, Neapolim uela direxisset. Itaq; Landus aduentu suo legendo oram ab Athenæo Mineruæ promontorio usque Misenum mare intercluserat, ne ullum omnino nauigium, quo importari commeatus posset, Neapolitanum in portum proueheretur, perpetuisq; custodijs à Cumano littore, usq; ad Formias & Caietam extendebatur, & turrem, quæ est ad ostium Liris amnis, tormentis aliquamdiu quassarat, molisq; subinde frumentarijs, quæ sunt ad Scauros potitus, minoribus etiam nauiculis, quæ moliti tritici, & recentem pomorū ac hortensium rerum copiam obsessis expetitam adueherent, commeandi facultatem eripuerat, tanta seueritate, ut quosdam bis captos, laqueis in antenna suspendi iuberet. Sed is terror nequaquã erat tantus, ut spem lucri in quibusdam minueret, nauicularijs. s. hominibus sæpe uelocissimo inter cursu triremiū stationes eludentibus, quæ ab Aenaria, & Capreis, Prochitâq; & Surrentinis uicis soluentes, foelici audacia sese Neapolim inferrent. Quibus rerū subuectionibus, obsessi, ueluti oblato recenti obsonio, mirū in modum letabantur, quandoquidem ingens eis frumenti copia abundè suppeteret, unde fanem uel in multos menses, minimè ti-

PAULI IOVII HISTOR.

mendam prospicerent. Quòd nerò conficiendi panis deesset facultas, huic desiderio, uarijs cõtusi et abenis excocti tritici pultarijs occurrerãt. Quotidianæ quoq; exercitationis maioris & minoris pecoris præda ex hostico rapta, opportunè panis inopiã subleuabat. Nã nocturnis excursionibus emissæ prædatũ turmæ cum præsidio peditũ, semper aliquid recētis obsonij referebant. Sed unus in Campania famosus latro, qui Verticillus appellabatur, quũ exul præteriti maleficij ueniam ab Aurantio per Fabritium Maramaldum impetrasset, obsessos inuecto multo pecore mirifice adiuuabat. Ei siquidem saltuosis & nemorosis locis assueto, notissimũ erant obliqui tramites, quibus Campania, suburbanaq; præsertim ad incertum iter obsita est, eratq; ita familiaris uicis atq; oppidis, ut quot bouum iugis ager araretur, innumerato haberet, solertissimeq; insidiosus, unde maxime nocere cuperet, quam uolebat prædam abigeret, usq; ad eò sæliciter uitatis aut deceptis Gallis, ut una nocte supra centum boues Neapolim perduceret, & usq; ad belli exitum nihil industriam suam, uti pollicitus fuerat, usquam remittens, sepe iuxta hostium castra impunè prædaretur, sic, ut Gallis frustra indignantibus magno detrimento foret, & Cesarianis singulare commodum attulisse diceretur. Sed is confecto demum bello, ita in expectatum eius beneficij præmium tulit, ut à Prætoze Capuæ uiro Hispano, & ut plerunq; sit eius spolijs inhiante, comprehensus, in furca suspenderetur, iusta quidem ueteris maleficij pœna, sed omnino iniqua, si recentis publici beneficij memoria spectaretur. His Cesarianorum terra mariq; obsessorum incommodis, permoti aliquot Neapolitani proceres, ne inclinate uictoriæ euentum cunctantius expectare uiderentur, in oppidis suæ ditionis Gallica

uexilla

uexillâ sustulerunt. Nouum etiam in Brutijs aduersus Cæsari-
 anos excitatum est bellum, quum pleriq; circa Cosentianam
 Andegauenſis factionis nomen, ex prioris belli memoria li-
 bentissimè complecterentur: cohortante eos ad rebellandum
 Simone Thebaldio Romano duce impigro, qui in eas regio-
 nes cum ala equitum, tumultuarijsq; cohortibus (ex itinere
 siquidè milites conscribebat) à Lotrechio fuerat missus. Iam
 est us à solstitio in autumnum inclinatus, & tertius obsidio-
 nis mensis agebatur, quum Ferdinandus Gonzaga sibi ali-
 quid grauiore eruptione tentandū ratus, Puteolana uia per
 Cryptam perforati olim à Cocceio Pausilipi montis, uali-
 dam equitum & peditum manum eduxit, eo consilio, ut ho-
 stes ab Auersa atq; Puteolis excurrentes, in insidias, uti eue-
 nit, præmissis Epirotis equitibus, pertraheret. Faut astuto
 consilio Fortuna, nam quum Zucerus Epirota & Iannitius
 Hispanus sese ostendissent, non continere se Galli equites,
 in quibus erant Scotorum cataphractorum turma, quin pa-
 tesfactis Auersæ portis, in conspectos statim hostes erumpe-
 rent. In quos Gonzaga, qui depresso in loco iuxta Regiam
 Beluederij uillam confederat, ex insidijs opportunè consur-
 gens, magnâ eorum partem à leui armatura circumuentam,
 facto uehemētiore impetu fudit, & quòd essent grauioribus
 protecti armis, & segnibus utentes equis, interceptit, usq;
 adeò graui cum dolore damnoq; Lotrechij, ut Auersani præ-
 sidij curâ, duplicato amissorum equitum numero, confirma-
 ret, quòd hostium audaciam, qui illuc usq; insolenter excur-
 rere atq; prædare consueuissent, iusto aliquo ceratmine uin-
 dicandâ, pariq; astu acceptum incōmodum omnino sarcien-
 dū esse indicaret. Nec multos post dies, Gōzaga, qui de Auersa
 suo equitatu adaucto dixerat, auidus rei gerendæ, in eas

PAULI IOVII HISTOR.

dem loca ampliores copias quæ frumentatoribus præsidio forent, eduxit. Nā tum demessa segetis plenissimus erat ager, quæ res, agrosones & pabulandi simul & frumentandi cupidus uehementer alliciebat. Gonzaga constituto ad tendendas insidias hoc ordine procedebat, cohortes Germanorum idoneo in loco collocatur (agminis enim frontē obtinebant) ipse causa in ualle, quam latrocinijs infamem Pecoream incolæ uocant, cum equitatu leuis armaturæ, & cohorte una Hispanorum se condidit: quum antea Garzia Manrico, ut cum sua cataphractorum ala in postremo agmine frumentatoribus præsidio foret, præcepisset. Theodorum uerò Bocalum spartanum senem in chytæ uirtutis ducem cum suis alarijs præcurrere, & sese Auersam hostibus ostendere iussit, ut inde excitos præproperos natura homines, simulata fuga in insidias eliceret. Sed Galli recenti suo malo edocti, non iam turmatim dissipati, uerū densato agmine, in quo erant equites galeati amplius mille, & pluribus expeditis sclopettarijs unā desumptis, usq; adeo graui impetu retro se uertentem (uia à Gonzaga præceptum fuerat) Bocalum inuasere, ut quum fugientem acriter persequerentur, ei institutum iter præciderent, sic ut Græci equites cataphractorum metu, ipsiq; Theodorus, alia quàm putarat uia per campos patientiores effuse profugere sit coactus, & Gonzaga, quod ille secus ac præceperat tandiu tardaret, suspense miraretur. Itaq; expectabundo & circumspectanti, inexpectati hostes superueniunt, dispalantur Græci equites, frumentatoribus perturbatis, præsidium cataphractorum improviso inuadentium Gallorum impetu propellitur, & in fugam conicitur: ipse Gonzaga multitudine celeritateq; hostium ferè oppressus, magnum salutis discrimen subiit, quum sese
c loco

è loco ad insidias tegendas idoneo sed sinuosè anfractuoso, ce-
 leriter explicare non posset, & ut manus hostium effuge-
 ret, dimisso equo in pedes desilire, & ab alta præruptæ uallis
 crepidino se deicere cogeretur, ut id faceret suadente Fran-
 cisco Ario equitum præfecto, atque eo modo per medios ho-
 stium sclopettarios, qui ab accliuibus locis imminebant, ela-
 psus, conscenso ignobili equo, quem tubicen obtulerat, peri-
 culo se explicuit. Galli qui cataphractos suderant, Garziæq;
 Manrici legatum à Suatium ceperant, ipsiq; à uexillo
 fuerant potiti, in Germanos iniquo in loco malè congloba-
 tos se conuerterunt, & equorum impetu perturbatos quan-
 quam acerrimè resistentes, magna ex parte trucidarunt. Re-
 liqui terga dare coacti, permixtiq; equitibus, per tenebro-
 sum cryptæ iter amisso uexillifero, qui signum seruare fru-
 stra fuerat conatus, inter infestas equorum proculcationes
 Neapolim euasere. Neque postea nisi cautiùs à Casarianis
 frumentatum in eam regionem est itum, neque à Gallis us-
 quam temerè procursum, quod alterno successu par utring;
 audacia satis repressa & castigata uideretur. Sub id tem-
 pus, quum Lotrechiani agasones, & hippagij pueri perdu-
 cendis potum iumentis ad Sebethum amniculum, qui frumen-
 tarias agit molas, et ad Podium, quem ab Alfonso regis uilla,
 Regalem appellant, uberrimis fontibus insigne, quotidiana
 consuetudine aquarentur, & Hispani agiles insidiosiq; mili-
 tes manipulatim Carmelitana porta exirent, deiectisq; aga-
 sonibus equos eriperent, Nauarrus ea offensus contumelia,
 nouam munitionem erigebat, comprehensa casa, quæ erat
 inter Podium stabulaq; regia, quæ sunt ad Magdalena tem-
 plum, ratus se ei latrociniò obuiam iturum, si ei loco permu-
 nito, perpetuæ custodiæ stationem imponeret. Hac re cogni-

PAULI IOVII HISTOR.

ta Caesariani duces, ualidam manum, quæ opus disturbaret, feruidissima diei hora miserunt. In his fuere Ioannes ipse Dorbinus, Ripalta, Baracanes, atque Baredus, qui lectissimas habebant cohortes. Stabat Nauarrus sub sole linteo protectus umbraculo, perficiendo operi intentus, certo tamen parato presidio, ne quicquam incommodi à repentinis hostium incursionibus acciperet. Itaque ingruente Dorbino, excitata est tumultuaria pugna, & casa egregie à Nauarro defensa, quum multi è maioribus castris eò decurrissent, et ante alios Etruscæ cohortis perniciosissimi sclopetariorum. Iamq; Dorbinus irritò conatu regredi parabat: quum Horatius Balconus, fatali temeritate, longius à sua munitione progressus, ut suos ægrè ad tympani sonitum parentes, sua uoce compelleret atque reduceret, inermis à Cantabro gregario milite, qui sese recipienti incumbibat, adacta in tergum alabardæ cuspide, quum à nemine nosceretur, interfectus est: uir impense audax, & æquè fortis, sed natura sanguinarius, utpote qui semper cædibus propter factiones à pueritia studuisset. Ceterum Dorbinus expugnandæ casa frustra hærens, è superioribus Vasconum castris, quæ erant ad Ianuariam, ut diximus, portam, tormentis peti cœpit. Atque ita paucis utrinque occisis aut uulneratis, ignarus, an ille esset Balconus, quem Cantaber occidisset, uitato tormentorum periculo in urbem est reuersus. In demortui Balconi locum, Lotrechius Etruscis cohortibus præfecit Vgonem Pepulum, egregie nobilitatis notæq; uirtutis uirum, quem legati Florentini Marcus Nerius & T. Soderinus multis de causis comprobauerunt. Nec multo post noui Duces, nunquam intermissa erumpendi atque inuadendi hostis consuetudine, quod interdum Dorbinus facere nequiuisset, nocturno perficere posse rati,

expu

expugnandæ casæ, inuadendæq; munitionis negotium suscep-
erunt. Eorum princeps fuit Ioannes Almeda, qui socios sibi ad-
sciuerat Cornegium et Sancium Vargam. Hi cohortium sua-
rum milites albentes tunicas superinduere iusserunt, sicuti se-
pe aliàs factum fuisse à Piscario, Vastioq; meminimus, ut in-
solito cultu hostes perterrere, & inter se per tenebras per-
spiciuè dinoscerentur. Magno silentio educitum est agmen, &
ad casam munitionemq; pleno gradu peruentum. Sed impetu
facto, cuncta apud hostes, quàm crediderant, intentis excu-
bijs paratiora atq; instructiora repererunt. Nam Lotrechius
unam præsertim à milite suo excubandi diligentiam exige-
re erat solitus, parata scilicet utrinque poena, & propositis
præmijs summa disciplinæ seueritate fideq;. Quam ob rem
Vascones atque his intermixti Etrusci ac Heluetij, qui de ter-
tia uigilia in statione erant, conspectis hostibus, sese celeriter
erexerunt, expeditisq; armis in munitione promptissimè con-
stiterunt, Hispanosq; abrepere & conscendere conantes, om-
nitelorum genere obruptos ita propulerunt, ut acruis can-
dentium fossa compleretur, multiq; in ea sclopettorum glan-
dibus traiecti, aut grauib; alabardis & læcis uulnerati oc-
cumberent. In quibus fuit dux ipse Almeda, mucrone per os
recepto in fossam præceps deiectus. Itaque Cornegius & Var-
gas strenuè reiecti, desperata expugnatione munitionis, sese
recipere cœperunt, uerùm in abeuntes & perturbatos subi-
ta eruptione facta Lotrechiani impetum fecerunt, tanta ui-
ut Hispani debilitatos uulneribus relinquere cogentur:
eiusq; noctis uictoria, quàmquam nõ magna, singulare tamen
gaudium Lotrechio afferret. Neq; postea Hispani, aut eandẽ
casam oppugnare, aut munitiones aggredi, aut quicquam
ab ea parte aduersus hostes iustis uiribus, tentare ausi sunt.

PAULI IOVII HISTOR.

Sed duces in id unum gerendi belli consilium incubuere, ut nocturnis expeditionibus, non modo suburbanos uicos, sed remotiora etiam oppida inuaderent, raptōq; passim com-
 meatu, & collecta præda, reuersi socios recrearent, adhorta-
 renturq; ad perseveranda non diu duraturæ obsidionis incom-
 moda, quando iam Gallorum hostium animi uiresq; labasce-
 re inciperent, et propiores obsessis quàm obsidentibus uideri
 possent, & iam affecta tetro castrorum odore militum cor-
 pora, aut longis, aut mortiferis morbis tentarentur. Nam
 præterquam quòd Galli Heluetiūq; præsertim pomorum om-
 nis generis, maturescente uindemia, erant auidissimi, qua-
 rum rerum intemperanti ingluuie facile febres erumprent,
 ipse etiam aër subiectæ regionis, à putri depressorum cam-
 porū halitu factus insalubris, eos contagiosis ferè morbis in-
 fecerat. Quoniam Lotrechius ab initio quorundam exulum
 Neapolitanorum monitu tam importuno quàm postea exi-
 tiali, aquæ perennis aquæductum concidisset, ut obsessis co-
 piosissimorum fontium, qui multis per urbem locis sympho-
 nibus largiter lymphas fundunt, commoditatem eriperet.
 Necessario nanque tota ea aquæ uis multifariam corruata,
 per subiectam planiciem ita spargebatur, ut sensim exundan-
 te & mox subsidente humore, eorum camporum gleba pu-
 tresceret, orireturq; inde crassior nebula, excitata quidem
 sed semper indomita solibus, quæ ideò febres progigneret, et
 totis castris euulgaret. Ferebāt etiam tum nonnulli (quod uix
 credibile uidetur) quosdam impiæ malignitatis milites, cum
 ex ipsis Hispanis, qui Maurorum stirpis essent, tum ex Ger-
 manis Iudaicæ sectæ, uirosi herbarū succis, multoq; lini se-
 mine indito, superiectisq; itè corrupti tritici quisquilis, ui-
 cinos castris hostium puteos, & cisternas ferme singulas infe-
 cisse,

cisse, proptereaq; inde potantium uentres intumescere, turgescensq; cruribus, ora hominum usque adeo luridam acie palescere cœpisse, ut deformato habitu uix inter se noti commilitones noscerentur, rariq; iam et segnes custodiarum munia obirent. Quibus rebus diligenter exploratis, constat Clabennam Bethicum equitum præfectum, qui unus omnium prædæ erat audidissimus & solertissimus, opportunis horis circuendo Gallorum castra speculandoq; non semel intra munitiones irrupisse, aliquot rapuisse equos, & arma in tabernaculis exposita, è fociq; etiam infixæ ueribus obsonia in urbem retulisse: quum stationum milites humi stratos, neque in pedes se erigere, inualidisq; lacertis expedire & sustinere arma non posse, ad socios nunciaret. Quæ furtiui incommodi contumelia Lotrechius grauius commotus, intentiorem custodiam munitionibus imposuit, eo euentu, ut Clabenna non diu sua temeritate foelix, interceptus sit, & in carcerem Auersanæ arcis perductus. Hæc, quam diximus, morborum labes, ab Idibus Iulij castra irrepit, & præter uulgus militum, primores exercitus inuasit. Quam ob rem plerique dum de salute sua solliciti, relictis castris, in proxima oppida secedebant. Per eos dies Barbesius nouus Gallicæ classis præfectus, qui propterea ab Armorico Oceano fuerat euocatus, quod Andreas Aurià Regijs stipendijs graui de causa discedens, uti suo loco narrabimus, ad Casarianas partes se secum peculiari sua duodecim triremium classe contulisset: Lando se coniunxit, et ultra Sebethum ad pontem, quem uocant Ricciardum, noxiorum suspendijs infamem, proras adiecit, et quas adduxerat copias in terram exposuit. Aduhebat enim Rentium Ceritem, & quæstores Gallos, qui ad persoluenda militi stipendia, deponente Lotrechio, pecuniam at-

PAULI IOVII HISTOR.

tulerat. Eius appulse classis cōspectu Gōzaga permotus, qui tum erat in hortis Regijs sub Cāpana arce, repente dari tuba signum iubet, ad urbis portam progreditur, efferriq; sibi arma precipit, eaq; celeriter induit, & cum primis equitum turmis, quæ dispersim & properanter exhibant, contra hostes contendit. Hunc etiam equitatum, expeditæ peditum cohortes subsequuntur, quos omnes Gonzaga cohortatur, ut hostes descensionem facientes, impeditosq; sarcinis facto uehementiore impetu inuadant. Parent milites et tumultuosissima statim pugna editur, eoq; acrior, quod Lotrechius ualidam equitum & peditum manum, quæ descendentes in litus exciperet, præsidioq; foret, ad mare præmiserat. Terrebant Cesarianos, tardabantq; ipsa tormenta Gallicis et Vencis triremibus in aduersum litus emissa. Sed Hispani, diuerso atque audaci flexu eam munitionem, quam ad mare à Gallis perductam diximus, transcendentem, tanta ui in hostes procurrerūt, ut perruptis Lotrechiani præsidij turmis, et cohortibus repulsis, exposita iam pecunia propè potirētur, ac nisi Vgo Pepulus conglobatis turmis Hispanorum audaciam repressisset, proculdubio ea omnis pecunia ad Cesarianorum manus peruenisset. Verum ardente prælio, & fortissimè depugnantibus Hispanis, Vgo ipse uel impigre resistens uulneratur & capitur. Candalius quoque regie nobilitatis iuuenis, Lotrechij propinquus, & inter Vasconum duces facile princeps, glande humerum traicitur, & circumuentus intercipitur. Quum eo modo periculosissimum certamen esset contractum, Lotrechius nouas turmas, & ante alios Valerium Vrsinum laborantibus subsidio misit, cuius superuentu, pugna iterum restituta accensaq; est, & Hispanorum impetus uehementer est retardatus. Itaque redintegrato prælio,

Valerius,

Valerius, mirifica uirtute confirmatis Gallorum animis, Hispanos equites fundit, proterit pedites, & duos longè pugnacissimos Hispanorum equitum præfectos, Arium et Mirandam circumfistit, & capit. Ab Heluetia etiam cohorte, quæ graui facta impressione hostium pedites loco pepulerat, his permixtus tertius equitum præfectus, cognomento Prateus, confosso eius equo, captus est. Hi tres postea æqua permutatione cum Vgone atque Candalio uel tum ex uulnere moribundo, utrinque restituti sunt. Neq; demum usquam ad belli usq; exitum periculosius & grauius dimicatum est. Ceterum Lotrechius tantæ classis appulsu, aliquanto minore quàm sperarat, signatæ copia pecuniæ subleuatus est, quum paulo post uixdū persoluto uetere stipendio, noui exoluendi statim dies instaret, id iam expectante et flagitante milite, uti par erat, & iratè uociferantibus præfectis, unde exhausto Cæsarsensio auri auri imperator à quibusdam præfectis, ditioribusq; alarum legatis, oppignorata fide, mutuo pecuniam accipere, & quando hæc quoque deficeret, aliquot leuis armaturæ equitum turmas exauthorare atque dimittere cogeretur. Cuius infausti consilij rationē uel extrema necessitate expressam, ita ueteres improbabant milites, ut ea parte uirium hostes omnino superiores euasuros dictarent, atq; obiter graue prorsus detrimentum se accepturos male ominarentur. Horum erat princeps Nauarrus, qui à Lotrechio nunquam planè dissentire ausus, perseuerandum in obsidione minutisq; prælijs, & crebris excursionibus, in quæ leuis armaturæ equestris maximè ualeret, premendum hostem esse differebat, quando rem ad summæ apertæq; pugna casum deduci posse desperaret. Rentius uerò Ceres per castra à Valerio spectatum deductus, quod cohortes morbis

& praelijs attenuatas, & semiplenas turmas, enataq; in ta-
 bernaculis gramina notasset, detestatus loci insalubritatem,
 atq; improbens laxiorem munitionis & aggerum formam,
 suadere conabatur, ut contraheret castra, eaq; in editiora lo-
 ca subduceret, & remotum obsidionis genus, occupatis cir-
 cumiectis urbibus & oppidis, in quibus diuisa forent praesi-
 dia, instituendum esse iudicabat, ut salubriore caelo atq; op-
 portunis commeatus copijs agri fessiq; milites recrearen-
 tur, nec quicquam inde obsessis hostibus supportari sinceret.
 Quibus rerum difficultatibus compulsus, & diuersis distra-
 ctus sententijs, secus ac antea fecerat, minores duces & uete-
 res signiferos consultandi causa in praetorium aduocauit.
 Nam ut tum à Guidone Rangono accepimus, post ipsius di-
 scessum à Troia, in eam usq; diem, nunquam, uniuersis duci-
 bus in unum coactis, sed per partes à singulis sententias rogi-
 tans, tanti belli consilia communicasse ferebatur. Nihil e qui-
 dem illi, quod ingratum foret, auribus enunciari, aut dispu-
 tando persuaderi poterat, utpote qui ingenio suo indulgens
 errare mallet, quam alienis uti cōsilijs, ne quisquam ipso me-
 lior, militieq; peritior existimari posset. Itaque eius consilij
 exitus fuit, ut imperator natura obstinatus & peruiçax, &
 se ipso fatali superbia elatior & pertinacior factus, è uetere
 sua sententia ullo modo deijci aut dimoueri nequirit, profes-
 sus utique se potius turpi nece moriturum, quam ut parate
 uictoriae spem flagitioso atq; indecoro prorsus receptu cor-
 rumperet, uel si à multis desereretur, & copias atroci pesti-
 lentia totas absumi conspiceret, quando iam pro constanti
 sibi esset compertum, aduersariorum animos auxilij despe-
 ratione magnopere frangi, crescenteq; inedia, maioribus
 quam ipsos affici incommodis, et ob id precipue, quod Germa-

nos cum Hispanis sæpe rixari, seditionesq; miscere didicisset: Ita ut de matura hostium deditioe minimè dubitaret, modò ueteris suæ constantiæ meminisset, qua tot urbes egregia cum laude superioribus bellis expugnasset. Erant uera hæc, sed ualde intempestiua, atq; omnium confutata sententijs, meliora scilicet consilia præuertente fato, quòd ad destinatam cladem, cum ipsi Lotrechio, tum Gallico nomini prope anter imminerebat. Quandoquidem, quòd homines maximè mirarentur, Fortuna ex aduerso sui propositi nimum tenax, nusquam nisi Cesarianis rebus secundissimo instinctu adesse consuesset. Igitur Lotrechius irritò incepto minimè abscedendum ratus, eam tantum consilij partem probauit & arripuit, quæ reparandas copias nouis delectibus, & suorum animos recenti præsidio confirmandos existimabat. Quam ob rem Rentius Ceres Aquilam continuò mittitur, qui quatuor milia pedirum ex agro Piceno conscribat, persoluendisq; stipendijs pecuniã à Questore Aquilano, qui id facere perscriptis literis iuebatur, accipiat, transuersisq; montium trauitibus in Appiam uiam descendere maturet, ut per Fundanos Sueffanosq; fines prætergressus, Calenum & Campanum agros, ab Auerfa demum urbe, recta ad se in castra perueniat. Erat Rentius, quamquam infaustus Urbis patrieq; suæ defensor nuper extitisse uideri poterat, peritus tamen belli, et una maximè probata fide singulariq; inuicti animi cõstantia insignis, et quod suscepti negotij plurimum interesset, Gallicæ factionis apprimè studiosus. Hoc supremi cõsilij decretũ ratioq; uel ob id facile quibusdã probari posse uidebatur, quòd Lotrechius dediti urbem Aurantio, uel tentata arce, Cesarianis omnibus incolumitatẽ, & nauigia, quibus Hispani aut in Sicilia, aut in Hispaniam, uti mallent,

PAULI IOVII HISTOR.

adueherenter, obtulisset, & Germanis menstruum stipendium, quo se domum redeuntes alerēt, per suos eiusdem gentis milites, qui apud se militarant, sæpe promississet. Sed tanta erat alacritas Hispanorum, Germanorumq; cōstantia, ut se potius inedia perire paratos esse, quàm Gallis se dedere, quos antea toties uicissent, quotidie prædicarent, subindeq; eadem signiferis significando per manipulos sublatis dextris, quod erat subitarium sacramenti genus, se prestituros iurarent usq; adeò præclare, ut dubios nonnunquam ducum animos confirmare censerentur, & omnis iam pridē de tanto hoste conceptus timor, Neapolitanis decederet. Per eos dies uir è Montella Sannij oppido, se Gallicarum partium militem ab ipso albæ crucis simbolo tesseraq; mentitus, atq; in insidias excurrentium Hispanorum ulterò datus, quum Neapolim perduceretur, se magnæ atq; instructæ proditiōnis consilium detecturum pollicitus est, unde non misionis modò, sed multæ etiā pecuniæ præmium sperare posset. Itaq; uti oportebat, ad imperatorem producentibus Hispanis, qui eum ceperant, Fabritium Maramaldū cogitatæ nefariæ proditiōnis reum fecit, quòd is ad eam urbis partem, quæ Campanam & Carmelitanam portam interiacet, cum suis cohortibus stationem obtineret, & portam Lotrechio proditurū promississet. Ea re subitis auribus accepta, & ad suspicacem animum transmissa Aurantius, uocatum Fabritium, & deponere gladium iussim, custodiæ tradit. Tum uerò Neapolitani ex singulis tribubus consurgunt, & rei incredibilis fama uehemēter offenduntur, quòd præclare et antiquæ stirpis ciuis spectatæ uirtutis dux, & per omnem uitam Cæsariani nominis studiosus, ab agrestī et nemini penè cognito homine delatore, in discrimen salutis & famæ

uocaretur. Propterea orabāt summis precibus, ne precipiti
 iudicio, sed accurata cunctatione, eius accusationis cognitio-
 nem susciperet, & ille latronū more, inanis & procul du-
 bio falsissima cōiectura indicium seuera in questione prius
 perpurgaret, quā Maramaldus ad refellendā calumniam
 uti aqua iura, in dispari probo atq; pernobili reo cauerent,
 tormentorum cruciatibus admoueretur. Indulsi hoc Fabri-
 tio nequaquam agre imperator Aurantius, alioqui in gra-
 uibus rerum momentis facile suspicax atq; præproperus,
 quum reum peropportune Victoria columina tanquā Pesca-
 rij coniugis sui alumnū efficacissimis litteris cōmendasset.
 Nec multo post accusator in questione diu & grauius tor-
 tus, quum tormenta secus ac ante periculum crediderat, acer-
 biora ferre nequiuisset, se pecunia corruptum, suborna-
 tumq; fuisse ab inimicis Maramaldi confessus est. Atq; ita
 ille scelestus calumniator, tanta infamia Fabritium libera-
 uit, & talionis poenas in frustra dissectus dedit. Statimq; Au-
 rantius pristinae dignitatis atq; custodiæ locum, unde ian-
 to cohortes dimouerat, Maramaldo cum multa uerborum præ-
 fatione restituit. At Gallicis in castris usq; adeo lenta, atq;
 tabifica febres ab Idibus Iulij ad Nonas Augustas inualue-
 rant, ut tabernacula funeribus complerentur, & languen-
 tes passim milites, aut irritis, aut desperatis medela substi-
 dijs fame sitiq; enecti passim interirēt, sepulcorumq; tumuli
 frequentes iuxta munitionum aggeres conspicerentur. Qua
 propter pleriq; ducum, aut tentati morbo aut instāte mortis
 periculo percussi, impetrato discessu per causam curāde uel
 auertende ualerudinis, in proximas urbes castellaq; secesse-
 rant, scilicet, ut mitioris coeli faciē quererent. Veneti lega-
 ti in primis freti classe ad urbem Castellinaris, quæ est ad us-

PAULI IOVII HISTOR.

teres Stabias concessere, conceptoq; iam morbo, Vgo Pepu-
 lus Capuam, Valerius Vrsinus Nolan, Griffseius ad Gran-
 nianum Nucerie propinquum dimissi sunt. Ipse uero Val-
 demontius ad Vicum Surrentini littoris urbē paulo ante se
 contulerat. Remanserant cum Lotrechio, frigentibus iam
 consilijs pariter & uiribus Nauarrus, Michael Salassus,
 Guido Rangonus, & nonnulli togati generis homines. Ce-
 terum in Nauarro ueterem infracti & efficacia spiritus ui-
 gorem, multiplicata militum funera, & expectatae cladis
 non temere ingruens metus, ferme totum eliserat, sic ut pro-
 pmodū muscare interrogatus, aut respondens delirare cre-
 deretur: ipse autem Lotrechius attonito similis, dissimulato
 animi dolore, ferociā suam & imperij uim, iussis edictisq;
 retinens, obrepēte morbo iaceret, atq; eo cōtumacius, quōd
 legatos Venetos, Pisanum in primis obsidis Cardinalis pa-
 trem, & secundum eum Petrum Pisaurium, Griffseiumq;
 mortuos esse, Valdemontium autem supremo iactatum mor-
 bo, fatalem horam, quae iam aderat, expectare didicisset.
 Nec Valdemontius, uel ipso uirium & peregregij habitus
 uigore praeualidus, diu uim morbi sustinere potuit, qui in
 spem regni trienio ante a tumultuarijs uiribus fretus, ad Nea-
 politanam portā sese ostentarat, cum ciuū uoluntatis, tum
 fortunae suae, quae stirpi regiae inniteretur, periculum factu-
 rus. Eius mors Neapoli nunciata, sicuti ingrata quibusdam
 Andegauensium partium, sic maximē leta Caesarianis fuisse
 uisa est. Quoniam constabat, quicquid antiqui iuris uigeret
 in Carolo primo, qui Mansfredum regem occidit, & regno
 potitus est: id totum per Andegauenses prouinciae reges, re-
 cta hereditatis serie ad Lothoringiae regulos recidisse. Nam
 Valdemontius genitus erat eo Renato Lothoringiae prin-
 cipe,

eipe, qui Carolum Burgundiae regem commisso praelio ad
 Nansim interfecerat. Maiore itaq; animo diligentiaq; in-
 tentiore, Aurantius & Gonzaga, perspectis decumbentis
 Iotrechij difficultatibus, laceffendos hostes perpetuisq; ui-
 gilijs conficiendos existimabant, sic, ut non modo circuen-
 do eorum castra, & stationes pertentando lacefferent, &
 ad capienda arma, semisopitos & affictos morbis interdum
 noctuq; excitando perquam molestissime fatigarent, ue-
 riam etiam iustis, in proxima oppida, ubi hostes astiuare
 didicissent, susceptis expeditionibus, eos adorirentur.
 Paulo siquidem ante Gonzaga noctu confecto itinere, ad
 Summam oppidum, quod est Veseuo monti subiectum, ca-
 taphraclorum alam oppresserat, & Nolana item uia Hel-
 uetiorum cohortem, quae com meatibus praesidio ierat, oc-
 cultatus in insidijs sub Veseuo secunda expeditione truci-
 darat, mirabili casu, quum sub auroram iuxta nemus de-
 litescens, fulmine ala equitum ex terribili tonitru tacta,
 aliquot tantum equos uapore examinatos, nemine esseffo-
 ribus leso, amississet. Iisdem etiam diebus, Celmares equi-
 tum praefectus, adiunctis sibi expeditis sclopettariorum ma-
 nipulis, aliam Gallorum equitum manum Matolonio in op-
 pido, quod est ad Tifata montem, in conspectu Capuae ur-
 bis, expugnata statione, deleuerat. Saiauedra quoq; natio-
 ne Bæthicus, diligens equitum praefectus, recepta in pra-
 da societatem peditum cohorte, usq; Auelinum nocturna
 profectioe contendit, improuisoq; in oppidum irrum-
 pens, oppidanosq; diripiens, Maternianum Insubrem eius
 urbis episcopum cepit, captiuumq; Neapolim perducens,
 ad contumeliam diuulsis testibus, ut maiorem à captiuo
 pecuniam exprimeret, diu torsit, uixq; postea Anrantij

PAULI IOVII HISTOR.

clementia & Vastij precibus, è manibus impijs Saiauedra ereptus est. Hæc paucis diebus accepta incommoda, quam uetantibus medicis Lotrechio languenti nunciari non poterant, emanabat tamen aduersarum rerum non obscura fama, sic, ut ipsi ægro intentis semper auribus atq; oculis astantium & inuisentium facies exploranti, multa uel non integra delatione proderentur. Seuerè siquidem sciscitabatur à pueris, an quicquam noui de hostibus audirent, nec mēdacio erat locus, utpotè, qui si audita reticerēt, flagella ad poenam subire uererentur. Cognitis per hunc modum rebus improserè per suos gestis, necesse erat bilem commoueri, atque augeri morbum, eoq; modo quum bis incisa uena sanguinem minuere frustra esset conatus, postridie Idus Augusti indignabundus excessit è uita, uir certe bello egregie fortis, & pace, æqui pariter & iusti usque adeò tenax, ut seuerus & inexorabilis haberetur. Sed elatior quibusdam uideri poterat, quum aspectu austeræ frontis, rarò quenquam familiaribus oculis intueretur. Erat ei facies digna prorsus imperio militari, quòd honestas nec deformes cicatrices Rhauennate in prælio acceptas ostentaret, & toroso habitu ualidi corporis, quanquam mediocris esset stature, certum & constantem integræ ætatis uigorem exprimeret. Subtraçtus est omni apparatu funebribus pompe, & in eadem uilla Aragonij Montali, ubi prætorium fixerat, cumulo arene tumulatus. Qui optimo iure ætate nostra, si cæteros duces eius gentis rectè æstimatione reputemus, peculiari cum laude expugnator urbium sit appellatus, repetito quidem cognomento, quòd olim Demetrio Macedoni obuensse constat. Mortuo Lotrechio, ad neminem summi imperij cura peruenit, sed
reliqui

reliqui duces in unum coacti, quæ poterant afflictis re-
 bus remedia Castrensis diligentia comparabant, ante omnia
 à Rentio Cerite supplementa copiarum expectantes. At
 Rentius Aquilam profectus, quum copias scribere,
 & euocare quosque Vrsinæ factioni, Gallicisq; obiter
 partibus addictos cogere properaret, tota potiunde pe-
 cunie spe decidit, quod quaestorem Gallum, & Camillum
 Vrsinum cognomento Pardum, qui Aquilanis Præcutinæq;
 prouinciæ præerat, non exhaustos modo pecunia, sed pu-
 blicè operatos etiam reperisset. Itaque ad Neapoleonem
 Vrsinum se conuertit, atque ab eo magnis persuasionibus
 cohortes impetrauit. Erat tum Neapoleo recuperandis
 auita hereditatis oppidis intentus, quæ post mortem Vir-
 ginij aui, Fabritio Columnæ Ferdinandi regis concessione
 obuenerant. Nam per eos dies propter eandem antiquæ
 litis controuersiam cum Scipione Columna Reatino Epi-
 scopo, collatis signis apud Manlianum extremis Marso-
 rum finibus conflixerat, cadenteq; in acie Scipione, ea op-
 pida uictor ceperat, quæ sunt ad Fucinum lacum. Hic
 Neapoleo publicam patriæ iniuriam uindicare se uelle pro-
 fessus, infestis armis Casarianos, quos in Vrbe uel in agro
 Romano deprehendere poterat, cruenta manu perseque-
 batur: cupiebatq; Galli Regis auspicia sequi, & eadem sti-
 pendia promereri, quæ & Iordanes pater, & auus Vir-
 ginius maiores sui meruissent. Ad has Neapoleonis co-
 hortis, alias è Piceno agro, Spoletiq; in primis euocatas
 adiunxit, primasq; earum Rentius uti statuerat in Cam-
 paniam premisit. Iamq; Paulus Petrus Cernarius cum sua
 cohorte Capuam peruenerat, & reliquæ antecedentem
 cum Rentio consequebantur, quum Cernarius de Lotre-

PAULI IOVII HISTOR.

chij morte cognoscit: Nec propter eam famam, qui erant Capua, uenienti & postulanti ingressum, portam aperiuunt. Nam Iulius Capuanae familiae princeps, & Fabricius Maramaldus, ad recipiendam Capuam aduentare ferebantur. Qua denunciatione de muro facta, ut se periculo eriperet, Ceruarius ad Rentium est reuersus. Loirechij morte Neapoli nunciata, Caesariani duces nequaquam oppugnanda castra censentes, obequitando castris, intercepti commeatum, & se munitionem inuasuros ostentando, bellum gerebant, quod sine suo periculo & sine uulnere hostem pestilentia absumi prospicerent. Auster namque uentus per eos dies perflare, & mortiferum crassioris nebulae uaporem ex palustri ortum uligine per castra dissipare & circumferre ita coeperat, ut alijs ex causis conceptae febres, in contagiosum prope morbum uerterentur. Itaque Gonzaga consuetudine quotidiana partiendo per uices equitatum, & sclopettarios pedites, quibus expedite celeritatis causa ignobiles equos attribuerat, turmis admiscendo circuibat castra, & per tubicines pugnanciendo hostes morbis atque inedia debilitatos orbatosque imperatore, & praefectis magna ex parte agris aut morte absumptis, assidue exagitandos susceperat. Caterum Aurantius ipse cum Gonzaga per exploratores edoctus, nemorosum hostium equitatum, suscepta nocturna profectioe, a castris Nolana uia iter intendere, continuo cum expedita parte exercitus in eos erumpit, a medioque itinere abeuntes consecutus, nullo negotio fundit, impedimentis exiit, & fere omnibus aut caesis aut captis, cum magna praeda Neapolim reuertitur. Interea Galli duces asperissimis rerum omnium incommodis conflictati, & de salute publica desperantes,

ad unum id consilium, quod antea Lotrechius male sana obstinatione repudiarat, ex communi omnium sententia recur-
runt, damnatisq; castris effugiendum censent, mensq; omni-
bus una est, ut Auersam se recipiant, dum aliqua vires su-
persint, ne cunctis, si fortè castris se tenere eaq; pertinacius
tueri uelint, inhonestè atque miserrimè sit pereundum. Itaq;
more militiae tres acies, triaq; agmina instituunt, quibus sin-
gulis praesidij causa minores ternos falcones adiungunt, &
equitatum æqua diuisione partiuntur. Primi agminis cu-
ra Salasso regulo, Guidoniq; Rangono attribuitur. Secunda
Nauarro. In tertia Pomperanus Gallus, Paulus, Camillus
Triuultius, & Palicia cognomento Nigra, singulorum ala-
rum praefecti constituuntur, & sub auroram composita ag-
mina silentio castris educunt, desertis muralibus tormen-
tis, et relicto omni grauiore castrensis apparatus instrumen-
to, taciti quidem & sine tuba tympaniq; strepitu euaden-
tes, atque eo tectius, quod densissimus imber, crebris fulge-
tris, & multo tonitru procellosus ingruerat, aptus hercle
auertendo hosti, qui nec satis explorare, nec opportunè
persequi, nec quicquam grauius per eam turbidissimam tem-
pestatem tentare posse uideretur. Caesariani namque du-
ces, qui pridie eius diei (is fuit quarto Calendas Septembris)
consilio habito, quòd nonnulli militum per Gallicas muni-
tiones infrequentem & segnem stationem morbo atque in-
dia propè enectorum hostium se deprendisse nunciaissent, ea
ratione copias partiti fuerant, ut Dorbinus cum Hispanis
adiuncto sibi Conrado Hessio cum quatuor cohortibus, Va-
sconum castra, quæ erant, ut diximus, ad Campum ueterem
supra Ianuariam portam, oppugnaret. Ipsi uerò Auran-
tius & Gonzaga cum reliqua parte exercitus, ad motis tor-

PAULI IOVII HISTOR.

mentis, castrorum hostilium aggeres aggredierentur. Sed decedente pluuiâ, quum tantisper reserensset, allatum est Gallos desertis castris ad Auersam se proripere cœpisse. Quare cognita, propè totus in abeuntes equitatus est effusus: Quòd ad certam prædæ spem, quisque sibi uel iniussus properandum existimaret, nullo propè subsequente peditatu, quoniam Dorbinus et Hæsius in oppugnatis Vasconum castris, sub eam horam uehementer essent occupati, & Vascones & Cantabri Agramontio duce suos aggeres acerrimè & constantissimè defenderent. Erant in nouissimo abeuntium Gallorum agmine sclopettarij, partim ex nigra Etruscorum legione, partim ex cohortibus, quæ à colore uexillorum albæ uocabantur, hisq; præerat Cæsar Scotus Placentinus. Ea manus primum aduentantium & irruentium equitum egregiè impetum sustinuit, sed sclopettis semel displosis, usq; adeò acriter equites inuecti sunt, ut uniuersos ad secundos ictus sese instruentes perturbarent, quòd uicæ eius itinæris cauæ, & præalta saxæaq; crepidine utrinq; munitæ, omnem discurrendi atque explicandi sese facultatem eriperent, magnoq; Cæsari. nisi usui esset equorum impetus, quando in depressa & perangusta uia à paucis uel fortiter conglobatis sustineri nequiret. Per hunc modum perrupto & foedè profligato Gallorum nouissimo agmine, grauis illico tumultus ad medium agmen peruenit, pariq; sorte, quum frustra à primo agmine subsidia expeterètur, quòd id plenis passibus antebat, ab eodem uictore equitatu fusum, & parua cum cæde, armis & sarcinis uexillisq; militaribus & tormentis exitum est. Quandoquidem ægra militum corpora languentibus dextris uix hastas intentarent, aut gladios distringere auderent, contra uictores, qui in deditos humiq; proiectos & salutem

salutem deprecantes, contenti præda, à cædibus facile temperabant. Nauarrus ipse, qui uti erat æger, lectica sepe uehebatur, & tum festinandi causa humilem mulam conscenderat, obliquos uiaë tramites quaerens, ab Epirotis Græcisq; equitibus interceptus est, Neapolimq; perductus. Salassus uero & Rangonus expeditum nocti iter ad Auersam intacti peruenerunt. Sed eorum copiæ usque adeò angusta portula receptæ sunt, ut amplius tribus horis, quum singuli introirent, uictores iam adesse arbitrata, diu in fossa trepidanter, ut admitterentur, expectarint. Quibus tandem intramœnia receptis & paululum recreatis, quum duces in arcem de urbis defensione consultarent, Hispani pedites agminatim superuenere. Hi nanque à Vasconibus repulsi, ad famam fugæ hostium equitumq; uictoriæ incitati, ad iter capiendum antecedentibus sese aggregabant. Primis Hispanorum cohortibus in conspectum Auersæ se dantibus, reliqui manipulatim se aggregabant, & quòd perterritos atque imparatos hostes existimarent, adiuti paucis scalis, quas è suburbanis castis repererant, alij hastis innixi, alij commilitonum humeris subleuati, eripere in muri coronam cœperunt, cohortantibus Saiauedra & Ioanne Gaetano, qui nauali prælio captus dimissusq; fuerat. Hi primi oninium conscenderant, plenaq; iam Cesarianis muri corona, quòd hostes metu præpediti nequaquam alacriter arma expedire uiderentur, in urbem sese uel temerè demittere non dubitarunt. Sed eorum paucitas Gallis animos ita crexit, ut Guidone Salassoq; ante alios prodeuntibus & acriter inuadentibus, Hispani, quibusdam suorum interfectis, aut captis, rursus subire coronam, atque inde se demittere cogentur, sic ut nonnulli religatis ad pinnas sclopettorum funiculis, per eos

PAULI IOVII HISTOR.

uel abrafis manibus defilirent, aut periculoso saltu præcipi-
tes in fossam se darent. Ab eo irrito conatu, Hispani, quòd
iam frequentes armatos, et tormenta disflodemes Gallos in
moenibus conspicerent, Aurantio, et Gonzaga, quid rei ge-
reretur, significarunt, postulâtes, ut tormenta muralia atq;
ampliores copias summittere properarent: quandoquidem
hostes iam confirmatis animis de deditioe colloqui recusa-
rent, proindeq; iuxta ui expugnandos appareret. Itaque du-
ces, perterritis, nullum quo animos colligerent, aut vires ali-
cunde resumerent, spatium moræ dandum rati, tormenta ad
Auersam peruehi iusserunt, quo temporis interuallo, castra
Gallica nullo iam defendente inuasa direptaq; sunt, magna
prædantium admiratione, quum præter arma tormentaq;
magnitudine et numero amplissima suis locis reperta, ægrè
etiam moribundiq; milites passim iacerent, et quod erat ac-
ceptæ cladis argumentum, in ornatissimis tabernaculis enata
gramina conspicerentur. Erat ea forma castrorum situ mu-
nitioneq; memorabilis, et prorsus sicuti uidimus stupenda,
sic, ut pleriq; Cesarianorum ducum nusquam peritius et ac-
curatius à quoquam hac ætate castrametatum fuisse fate-
rentur, magnam partem eius disciplinæ à Nauarri ingenio
profectam dicerent. Postero die Salassus, ubi tormenta, quæ
ex Gallicis castris aduecta fuerât, promoueri uidet, suos com-
ponit, et distributis per idonea loca præsidijs, hostium uim
expectare constituit, quòd propugnando resistendoq;
generosa ortum stirpe armatū uti deceret occumbere, quam
nullo Fortunæ aut uirtutis suæ factò periculo turpiter se de-
dere honestius putaret. Eiusdem animi erant Rangonus et
Pomperanus, pariq; alacritate et confirmatione animorum
ueteres milites defendendis moenibus opportuna tela compa-
rabant.

rabant. Sed postquam ab Aurantio adactis maioribus tormen-
tis uerberari murus & mox aperiri coepit, & introrsus re-
petiti pilarum ingentium ictus, nequaquam diu sustineri pos-
se censerentur, eadem infestæ Fortuna uiolentia in genu Sa-
lassus grauissimè uulneratur, resiliente scilicet perfracti tor-
mento lapidis fragmine, quo ex acie in domum relato, ma-
gnopere imminutus est paulo antè resumptus uigor & eo
quidem grauius, quod infœlicibus nuncijs allatum fuerat, ho-
stes Capuam recepisse, ad quam dubijs & aduersis suis rebus
Galli confugere posse sperauissent. Nam (ut supra diximus)
Maramaldus cum suis cohortibus ad tentadã Capuam pro-
ficiisci iussus, sinistrorsum capto itinere, loco idoneo sibiq;
noto non procul ab urbe confederat, & cum Iulio è Capua
familia Casarianarum partium, qui alæ equitum præerat,
Campanos ad defectionem sollicitabat. Erant Capuæ Vgo Pe-
pulus eger supremum exhalans spiritum, & Iulianus Stroz-
zaci cum nigris cohortibus presidio Puteolis nuper fuerat)
præterea ingens ægrorum multitudo omnis generis. Nam Ca-
puæ cunctis qui morbo tentarentur in castris, certus atq; sa-
lubris erat receptus. Itaque Campani moriente Pepulo, Ma-
ramaldi aduentum timentes, & de Gallorum uictoria ne-
quaquam temerè desperantes, dissimulato consilio, eam mili-
tum multitudinem adhortantur, ut delectis his qui uiribus
ualerent, aut qui iam ex longa ualetudine uires recepissent,
facto equitum & peditum firmiore globo, exire prædatum
uellent, quòd nihil iam Capuæ pecoris superesset, qua excur-
sione aliquam pinguioris obsonij copiam relatuuros, & quo
successu à suis pariter atq; hostibus bellum Neapoli gerere-
tur, certius exploratuuros. Probatum id consilium ab omni-
bus, quòd callidum & non obscurè perfidiæ plenum Campa-

PAULI IOVII HISTOR.

ni obtulerunt, sicut magna manus armis & equis se instrueret, & sub uexillo statim portis egrederetur. Sed Campani egressis, et non multo post redeuntibus portas occludunt, eadem ferme hora, qua Ceruarium, ut diximus, cum Rentiana cohorte uenientem excluderant. Ob id desperato ingressu, ea manus, uti cuiq; libuit, dilapsa est, & Maramaldus ab auersa porta in urbem est introductus, accumulata egris Gallis miseria, quando omni armorum & uestis instrumento exoliati captiq; essent, ipsiq; Vgoni iam mortuo, & in aede sacra feretro imposito, inter uenias sacrificulorum, ornamenta equestris cultus detraheretur. Erat enim ex eo procerum ordine, qui conchyliatum torquem Galliae regis munere eximij honoris causa gestare consueuerunt. Maramaldi siquidem cohortes e rapacissimo genere hominum, Lucanis & Brutijs constabant, quae ex Gallia Cisalpina Etruriaq; ingentes egerant praedas, Romaeq; praesertim auarissimè grassatae fuerant. Strozza autem, qui cum pecunia Florentini questoris in arcem temerè munitam confugerat, certa pactione se dedit. Ea Campanorum defectione Auersae peruulgata, nec cessantibus Caesarianorum tormentis, Auersani metu instantis cladis perterriti, iacentem Salassum adeunt, orantq; suppliciter, ne pertinacia sua fidelem miserrimamq; urbem in extremum salutis discrimen adducere uelit, maturaq; deditio, plorantibus tot matronis & pueris subueniat, postquam cuncta sese defendere conantes deficerent. Salassus motifero ictus uulnere, atque extremo dolore compulsus, a nimum ad pietatem reuocat, & Guidonem Rangonum ad Aurantiū mittit, qui de deditioe quàm honestis possit conditionibus trāsigat. Is uti debebat, in id consilium nitebatur, ut cunctis incolumibus, saluisq; uexillis, & ciuitate conser-

uata pacisceretur. Sed uictor Aurantij animus nonnulla superbe repudiebat. Per hunc modum aliquandiu re disputata, quòd interim tormèta nullo quidem temporis puncto cessarent, & iam perruptus ad grandem hiatù murus coronaq; pinnis nudata cõspiceretur, nec Rangonus re confecta matu- re uti sperarat rediret, Salassus militũ quorundam precibus, & Auersanorũ lachrymis fatigatus, per idoneum hominem ad arbitrium uictoris indecoram deditiõnem fecit. Eam uerò foedæ pactiõnis conditionem, uel miseris et uictis indignam putauit Guido, qui adhuc cum Aurantio conditionibus subtilissimè contẽdebat: quũ transactæ deditiõnis tabulæ proferrentur, usq; adeò eas Rangonus est auersatus, ut testaretur se æquo iure esse liberum, nec pudendis staturũ legibus, quando eius prescriptæ legis beneficio uti nollet. Hac lite cõcepta Cæsariani interim recepti in urbem, quos pecunia redimere se posse uidebant, ad unum omnes cepere. Ferunt Pomperanum in ea tantæ calamitatis cogitatione defixis in cælum oculis obstupescentem, acerbissimoq; dolore percussum, in uestigio concidisse, quũ rigerent adhuc oculi, nec ullis fomentis ei exanimato, uita subito deliquio crepta, restitui posset. Hic est ille, qui Carolo Borbonio proditiõnis dånato totius exilij comes fuit, & eius postea admissi sceleris pertesus, à clementia Francisci regis, ad præfecturam promeruit. Illo etiam triduo, quòd multis fortium uirorum funeribus, Gal- lis maximè luctuosum fuit, mortuus est ignobili & foedo in loco, Ambrosius ille Florentius In'uber, qui mali aut ceriẽ fatalis consilij dirus author, Lotrechium, ut diximus, ab op- pugnatione Mediolani Neapolim pertraxerat, ob idq; me- ritis factiosæ malignitatis suæ pœnas dedisse uidebatur.

Eum

PAULI IOVII HISTOR.

Eum quoq; altero tantum die antecessit Petrus Paulus Crescentius Romanus, Clementis legatus: & Paulus Camillus Triuultius præfectus equitum in eadem pestilentis doloris miseria excessit è uita, qui omnes, uti erant nobilitate clarissimi sepulturae honore caruerunt. Pridie quàm Galli Auersana in uia funderentur, atq; eorum Caesariani potirentur castris, Andreas Auria ipsos captiuos Alfonsum Vastium, & Ascanium Columnnam, quòd Caesaris stipendio sese commutata uoluntate addixisset, in Aenaria insula, ubi illorum erant uxores, letos exposuit. Nec multas post horas Vastius Neapolim est profectus, ut ducum consilijs interesset. Is quòd suæ perpetuæ benignitatis munus uidebatur, Salassum Neapolim perductum, omni humanitatis, & munificentiae officio complexus est. Sed ille non multo post, interneccio uulneris dolore mœroreq; animi confectus, ultrò propè accersita morte, uitæ suæ finem imposuit. Vastius quoq; Rangonum, cuncti Hispanis, an iure militiæ captiuus dici posset, prolixè disputantem, lata super ea remittente sententia, liberauit, & cum quibusdam notæ uirtutis præfatis, actuario nauigio impositum in Aenariam abire iussit, ut inde Romam, uti probe à fidelissimis nautis factum est, adueheretur. At Nauarrus, cui miserè capto quidam milites Hispani bina malesani atque infœlicis decreti transfugia obiectabant, in eundem pristinae, & tum supremæ calamitatis carcerem coniectus est, ea tamen Hicardi custodis indulgentia atq; humanitate, ut extrui sibi in foco uaporarium camini tubum, quo algens calefieret, intrararit, sed aliquanto post uel æger et senex, quum cum, sicuti alios, qui eo bello defecissent, Caesar perscriptis ab Hispania literis, capite plectendum esse censuisset, exanimatus in culcitra repertus est. Nec desuere qui crederent eum superinie-

Et multiplicis stragule uestis pondere pressum, ultrò ne-
 catum fuisse, quòd Hicardus existimatione fortissimi ducis
 permotus, eum, qui illam eandem arcem aliquando cepis-
 set, reuocata rerù fortiter gestarum memoria, extra Cesaris
 inuidiam, carnificis manibus subtrahere uoluerit. Per eos
 etiam dies ambo Florentinorum legati, Marcus Neriùs, &
 T. Soderinus, Auerse capti, apud Hispanos Neapoli uitam
 cum morte commutarunt, quum Neriùs pecuniam, quam
 pepigerat pro redemptione, tardius expediret, & Soderi-
 nus auri tenax, & uite prodigus, impositum tanquã equo
 grauius pecunie pretium, se persoluturum obstinate per-
 negasset. Verum nihil in eo belli exitu, quàm infimæ multi-
 tudinis deformius atq; miserius spectaculum fuit, quum se-
 mineces umbris hominum pares, pecorù modo, ad stabula
 regia, quæ sunt ad Magdalenam, truderentur. Nam hoc pie-
 tatis officium à senatu Neapolitano, ducibus ita iubëtibus,
 ut ibi alerentur, curarenturq; impensum est. Verum cor-
 pora cuncta, coeli, uigiliarum, & militaris laboris incont-
 moda per quinq; menses perpeffa, usq; adeò aceruatim com-
 municatis morbis à contagiosa illuue peribant, ut pauci
 superessent, qui in Galliam atq; Germaniam remigrarent,
 atq; ex eorum calamitate atrox pestilentia Neapoli relinque-
 retur. Ab hac inexpectata multis uictoria, foelicitateq; Cæ-
 saris, & portentosa Gallorù clade, Fortuna nequaquam ad-
 huc suo in eam gentem exaturato plenissimè odio, tam inso-
 lens quàm atrox, in ipsum Lotrechij cadauer sæuitiã exer-
 cuit, ut diuturni ludibrii uictò mortuoq; contumeliã accu-
 mularet. Id enim Hispanus quidam impiè atq; impudentis
 argutiæ rapax, sabulo erutum è castris in Urbem retulit, &
 in regione, quam Sellariam uocant, recondidit subterranea

In cella, ut uenaliuim cadauer, aliquē è Gallia pietate & reuerentia insignem emptorem reperiret, qui redemptum re-
penso multo auro in Galliam ad Fusiæ gentis sepulchra re-
ferendum arbitraretur. Sed nemo unquam uel propin-
quorum, qui sepulturae iacturam magnificeret, aurumq; rependeret, comparauit, ita ut ualde mirum uideri posset, quòd in nemine apud Neapolim uel ducum uel procerum, in eo flagitio inusitatae impietatis & iniuriæ generosus pudor humanitatem expresserit, quum in cella uinaria tanti nominis Imperator inhumatus iaceret, secus ac Valdemontio acciderat, qui sacratarum uirginum, quæ in diuæ Claræ claustris degunt, mirifica pietate, honestissimo templi in loco collocari meruisset: quoniam id templum Andega- uenses reges Valdemontij progenitores, pia liberaliq; magnificencia condidissent. Ceterum Lotrechij mors, sicuti militibus importuna, ita, supra quàm credibile sit, ciuibus Romanis ingrata luauosaq; extitit, utpote quæ singularem Vrbi tristitiam attulerit, usque adeò, ut Populus Senatusq; Romanus in Capitolio non obscura summi doloris significatione, è cunctis tribubus atra in ueste cogereretur, & ei quem Vrbs liberatorem appellabat, quod Casarianos supremæ labis excidium communi gentium omnium patriæ immaniter afferentes, detraxisset, iusti honoris causa parentalia decerneret, quæ eo ipso die quo nunciata mors eius est, instauratis regio cultu splendidissimi funeris exequijs, Laterano in templo quotannis celebrarentur. Id decretum religiose pietatis usque adeò ad diuturnam memoriam Lotrechio gloriosum uideri potuit, ut non dubium uictoribus, qui mortuo sepulturam inuidissent, prædura & propè infamis inclementiæ pudorem exprimeret.

Sub ipsam quoque Auerſæ deditionem, Agramontius publice labis Fortunam agnoſcens, & reliqui cum eo Vaſconum duces, neceſſaria potius, quàm æqua conditione ſe dediderunt, ſic ut multa inermium & egentium agmina, quæ ſe Romana uia ad iter expedirent, cernerentur. Hiſdem etiã diebus poſt Lotrechij mortẽ, Sanſeuerinus Salernitanus regulus, & Hironymus Tutauilla Sarnenſis comes, ab Aurancio Nolan proficiſci, & Valerium Vrſinum obſidere iuſſi, cum uix dum ſe ab aduerſa uale tudine nouis uiribus cõfirmantem, in arcem ſe recipere, & poſtremo ea conditione deditionẽ facere compulerunt, ut cum præſidio ad caſtra Gallica deducereiur, quòd is erat paruo cũ præſidio, attenuataq; equitum ſuorum ala, & Nolanorum animi, ut ad priſtinam Cæſarianorum ducum fidem redirent, ad arma parati eſſent. Sed in itinere cognitum eſt Gallorum caſtra nullam eſſe, quapropter Hiſpani equites eum iure captiuum eſſe dictitantes, exutum armis & ſarcinis Neapolim perduxerunt. Ibi de militari iure aliquandiu in ea controuerſa diſputatum eſt. Verùm commendatione multorum, ipſiusq; præſertim Miranda præcibus, quem paulò ante ab ipſo Valerio captum, humaniterq; dimiſſum diximus, ab Aurancio propter uirtutem ſepius ſpectatam & generis nobilitatem, ut Romam enauigaret, impetrauit. Quũ eo modò res Gallica paſſim urgente Fortuna foedere concideret. Gallicæ Venetæq; clafſis præfecti, inuadendũ oprimendiq; Andrea Auricæ conſilium ceperunt. Erant enim ei concitante odio uehementer inſenſi, quòd is à Gallo rege diſcedens, totius Italiae cauſam importune deſeruiſſe, & peruerſa ratione nequaquam iuſta de cauſa ſeſe Cæſarianis partibus applicaſſe uideretur. Itaque pro-

deuntes ex prochyano freto, Auriam sub Iscla stationem habentem, ubi pridie Vastium & Ascanium exposuerat, conspicati, in eum tormenta maiora in spatio uiginti fere stadiorum emittere coeperunt. Descenderã ego tum fortè ab arce ad littus, prætoriamq; conscenderã, ut summæ authoritatis uirum, cui eram familiaris, honoris causa inuiserem, gratularerq; subinde, quod cõmutata uoluntate feclici iudicio animinum pro hostili, erga nos amicissimũ induisset, postquam insigni beneficio bello captos proceres ciuili humanitate uxoribus & liberis atq; penatibus restitutos uidebam. Tum uerò me, secus ac putarã, naualis pugne periculo implicitum cernentem Andreas nihil præteruolãtes pilas timere, & incerta puppis parte consistere iubet. Ipse molitur ancoras, aquilamq; triremem omnium uelocissimam præmittit, ut hostilis classis numerum certius exploret, expediriq; arma omnia, tormentaq; dirigi in hostem præcipit, ea mente ut cum suis duodecim tantum triremibus, uel cum multo maiore hostilium numero, contempto omni periculo, audacter congressurus crederetur. Sed quum hostiles multitudinem essent superiores, utpote quæ triginta quinque numerum, quæ iam freto excessissent, facile excederent, Andreas prælium non temere uitandum putauit, & in eadem statione substitit, quæ erat tutissima. Nam urbs Iscla quæ antiquitus Pythacuse à figulinis & non à simijs dicebatur, sterili in colle collocata, in summo uertice munitissimam habet arcem, unde ei è uulgari Græco nomen est Ischia, siquidem munitissimum locum Græcè exprimit. Hec latè maria prospectat, tormentisq; maioribus in hostilem classẽ directis, & prægrandibus pilis in eam uel ad incertos ictus frequentissimè contortis, Venetas simul & Gallicas

licas triremes ab accessu facile deterrebat, ea conditione, ut è longinquo tantum crebris & innoxijs tormentis certaretur, & Auria lunato in loco rupium obiecta mole protectus consisteret. Arx enim ad septentrionem, directis in subiectum mare cautibus inaccessa est, quum in meridiem extense per gradus urbi immineat. Iungitur porrò hic collis Aenariæ insule oblongo ponte lapideo, sic ut urbs scopulo imposta, & ponte annexa insule, nauibus circum nauigari nequeat. Circumuolitabant tamen ex longinquo Venetæ triremes, & uno atq; altero ingenti tormento, quod Basiliscum uocabant, inanibus ictibus terrorem inferre, & nostros in altum elicere conabantur, quòd subire arcem nec ex propinquo conferre triremes, sine certo discrimine atque exitio, se posse providebant. Itaq; quum ali-
quandiu irritò conatu detrimentum inferre contendissent, intra fretum Prochythanum unde exierant, se receperunt. Eo die tum primum Auria studium suum nudauit, aurataq; lilia, quæ erant Gallie Regis insignia, & in extrema puppe spectabantur, iracunde perfregit atque decussit, paucissimosq; post dies Gallicam classem Neapolitano excedentem littore, & quòd iam Venetæ fractis & deletis partium uiribus ad Messanæ fretum contendisset, intentissimo cursu suæ classis persecutus est, tanta celeritate, ut quædam nauigia, militaribus equis & prætioso Castrensiu rerum apparatusu onusta consequeretur, & caperet, nec inde quicquam intermissa perpetui cursus diligentia, segniores & longa nauigatione debilitatas quasdam nouissimi hostium agmints triremes interciperet, & uix Tendanus regulus, quem præfuisse Heluetijs diximus, è manibus elaberetur. Locus admonet, ut quæ promiseram de alienatione Aurie,

PAVLI IOVII HISTOR.

Et Ligustici belli causis, (hæc enim à legentibus diutius
 expectari non possunt) ex instituto operis exoluam, Et
 seriatim enarrem, quando res bellicæ sub unum fortè tem=
 pus gesta, ne texturam historiae intercident atq; ineptè con=
 fundant, suo ordine per partes explicandæ uideantur. Itaq;
 operæpretium erit paulo altius repetere à rebus gestis supe=
 rioris anni, qui toti Italiae non modò ab atroci terribiliq;
 armorum strepitu, sed ab inusitata frugum penuria, Et pe=
 stilenti coeli atque aëris inclementia, supra omnes, quorum
 patres nostri meminissent, maximè dirus Et perniciosissi=
 mus fuit. Erat is uigesimus septimus supra quingentesi=
 mum Et millesimum à partu Virginis nefanda Urbis clade
 insignis. Igitur sub id tempus, quo Lotrechius transgres=
 sus Alpes, eo modo, quo diximus Boscum, Alexandriam,
 atque Ticinum expugnauit, Franciscus Galliae rex uiginti
 duarum triremium classem, Andrea Auria præfecto, Mas=
 siliensi portu emisit. Eum nuper, honorificentissimo mari=
 timæ præfecturæ titulo, Amiramem mediterranei maris ap=
 pellarat. Is Genuam obsidere iussus, superiora inferio=
 raq; Liguriæ littora percurrebat, idq; unum iniunctum di=
 ligenter obibat munus, ut frumentarias inuersiones im=
 pediret. Nam tum Genuæ frumenti inopia uehementer
 laborabatur, Et pestilentia seuire in ciues coeperat, nec
 satis firma aderat classis Antoniotto Adurnio urbis Et Cæ=
 sarianarum partium principi, qua Gallicæ classi obsisti
 posset. Hæc dudum onerarias duas, Ferrariam Et Rapal=
 linam, prospero destitutas uento, apud Florentium Corsicæ
 portum persequuta, sese in littus eijcere compulerat, eua=
 dentibusq; nauis atque uictoribus, incenderat. Quam
 ob rem fiebat, ut Genuenses onerarias naues ad coe=
 mena

mendum frumentū in omnes partes dimitterent, & quotidie
 effusa in portum esurientis populi multitudine, aduentum
 nauium expectarent. Earum forte duæ frumento Siculo
 onustæ sese in Delphini portum intulerant, ut inde expecta-
 ta idonea tempestate, elusa Auriarum triremium custo-
 dia, ad urbem perueherentur. Qua de causa superiori-
 bus diebus, apud portus fauces, Adurnius munitionem eri-
 gi, inædificariq; propugnaculum, & presidium imponi
 iusserat, ut ibi ab alto intrantia nauigatutam haberent sta-
 tionem, & ne à Gallicis triremibus oppugnaretur, terrestri
 cohortium presidio defendi possent. His Adurnij consilijs di-
 ligenter exploratis, Andreas classe prouectus, idoneo in lo-
 co circiter quatuor milia peditum exposuit, ut à terra por-
 tum & uicum occuparet, allectus spe totius hostium oppri-
 mende clas̄is. In ipso namq; Delphini portu, præter ali-
 quot Ligusticas naues frumento & mercimonijs onustas,
 septem aderant partim Adurniæ, partim Cæsariæ trire-
 mes, quarum prouiso periculo, Adurnius ferendæ opis con-
 silium cœpit, Augustinumq; Spinulam prætorij præfectum
 cum multo maxima parte prætorianorum, eò terrestri iti-
 nere proficisci iubet. Is nauiter iussa faciens per montana
 asperaq; itinera contendens ad uicum, quem incolæ Bra-
 mapanem uocant, sub auroram peruenit. Tum uerò exori-
 ente sole, ab hostibus, qui in littus descenderant, Spinula con-
 spicitur, adeò præclare, ut quum per deruptos & angustos
 tramites se demitteret, militum numerus facile recensere-
 tur, & Auriani ampliore numero suo confirmati, obuiam
 descendentes eundem censerent. Erat modica planicies
 non longè à fano diui Michaëlis, trecentorum ferme pas-
 suum. Eam Auriani duces Antonius & Philippus pro-

PAULI IOVII HISTOR.

uecti preoccupant, & Viscontem Cicadem nobilem signiferum, qui præfecti Auria gestabat uexillum, cum ualida sclopettariorum manu anteire iubent: ipsi mediam aciem excepturam descendendum impetum, ex aduerso instruunt. Viscontes nactus in his rupibus duos ingentes scopulos, post eos suam manum collocat, & primos descendendum hostes, effusa glandium procella, transitu arcere conatur. Tum uero Spinula coniectus in locum, unde se eripere sine ignominia grauiq; suorum detrimento non posset, quanquam numero hostium terreretur, breui oratione militum animos confirmat, docetq; hostes facile inuadi superariq; posse, si se prætorianos esse meminissent, quorum neque uirtutem, neque impetum, aut Galli noui milites, aut Auriani semiremiges laturo uiderentur. Nec mora æquissimo loco se demittens, Viscontis sclopettarios è scopulis deiecit. Hi pulsus mediam aciem ex tumultuaria sua fuga perturbant, certatur tamen magna ui collato pede, sed uel paucorum hostium Auriani iniquo decluiq; in loco impetum non diu sustinent, continuo dant terga, & se in fugam per confragosam uiam præcipites conijciunt. Spinula pulsus atque perterritus, capto Philippo Auria, instat. Ab Adurnijs uictoria clamor attollitur, Galli; & Auriani timore occupati, adeo perturbatè ad littus descendere conanter, ut pauci apprehensis remis in triremes euaderent, reliqui cæsi, aut capti sint, aut per auias & inaccesas rupes effugerent, quum multo plures eorum præcipiti saltu se eripientes, profundo mari mergerentur. Parua uictoria, admirabili casu accidit, ut eo ipso die Spinula ab Adurnio ad urbem reuocaretur, quod Cesar Fregossius à Lotrechio Genuam cum delecta manu peditum et equitum missus.

missus, in Pociferam Vallem se demississe, & iam adesse nunciaretur. Quibus iussis Spinula parendū censens, suspicatus quod futurū uidebatur, ut se discedente, Auria classē inuaderet, Trierarchos admonuit, ut se compararet ad praelium, & nudatas propugnatoribus hostium triremes aggredirentur. Quod si id facere prestareq; uti oportebat, non possent, in aliū se proriperent, & in quos Fortuna uel Liguria uel Etruria portus offerret, properē confugerēt. Caterū uel terrestri uictoria adiuti, nihil egregium aut fortibus uiris dignum tētare ausi sunt, quod defensores pariter et remiges ad pradam incitati, cōspecto hostiū aduerso successu, in triremibus contineri nequiuissent. Secūdū uerō cōplexi cōsiliū, quē enauigare cōpissent, nec ullo prorsus uēto iuuarentur, fixis remigibus, animos ita desponderunt, ut in tutū euadere posse desperarent, et continuo in eundē Delphinū portū redirent. Affuit occasione suae intemus Auria, et inuectus in hostes, triremes, praeter unā omnes cepit. Hæc fuit Iustiniana cognomēto Gibba, reliquæ suere in potestate hostiū, eo facilius, quod nexi, seruiq; omnes ad trāstra cathenati, sublata uoce libertatem inuocassent, & propugnatores epipataq; omnes undiq; descēsiōne facta dilaberentur. Captæ sunt ante alias duæ Genueses, quibus præerat Iulianus Ripa Adurnij cliens. Aliæ fuerunt partim Siculæ partim Hispanicæ. Captæ quoq; est et direpta pretiosi mercimonij plena nauis oneraria, cognomēto Iustiniana, quæ dudum ē Chio Orientis insula in Delphinū portum peruenerat. Hæc res gesta est sub Idus Augusti, ita alternante uices suas Fortuna, ut qui terrestri pugna uictores fuerant, mari uicti & mox debellati fuerint. Caesar namq; Fregesius ad diui Petri sanum, quod uocatur ad Arenam, positis castris, caduceatorem regium in urbem præmisit, qui Ge-

PAULI IOVII HISTOR.

uenses ad deditiōem hortaretur, & si id facere abnue-
 rent, omnia infesti belli detrimenta & uillarum incen-
 dia denunciaret. Adurnius, qui paucis ante diebus agraspe-
 rerum suarum permotus, decurionibus permiserat, ut lega-
 tum ad Lotrechium de concordia mitterent, caduceatorum
 repulit. Id autem legationis munus susceperat Vincentius
 Pallauicinus, æquissimasq; conditiones à Lotrechio retule-
 rat, præter id unum, quod à Genuensibus enixè petebatur,
 ut scilicet Sauonam urbem ademptam Populo Genuensi red-
 diturum polliceretur. Eam namque urbem, Memorantium
 regis gratia ualidum, sibi impetrasse, & præfectum nomine
 Moretum imposuisse ferebant, eo consilio, ut Sauonensi por-
 tu, quod esset Galliæ Cisalpinæ opportunissimus, postquam
 Genua alienæ esset ditionis, ad omnes belli commoditates ute-
 retur. Ea re Genuenses nihil grauius sibi accidere posse rati,
 quàm ut Sauona tot sæculis ciuitati contributa subtrahere-
 tur, repente commutatis animis, à priore deditiōis consti-
 lio discesserunt, ita ut Adurnius non obscuram spem retinen-
 di principatus resumeret. Quapropter exploratis Cæsaris
 uiribus, noctu in eum eruptionem facere constituunt. Im-
 posuerat Cæsar cum præsidio unius cohortis Borrachinum
 præfectum in æde sancti Benigni, ea est in supercilio montis,
 qui imminet ei turri, quam à lychno nocturni luminis, Pha-
 rum uocant, despectatq; dextrorsum subiectam maris pla-
 gam, in qua, ut diximus, ad Arenæ templum Fregosius con-
 federat. Cognito hostium aduentu, Adurnij, & paucitate
 copiarum eius contempta, eos inuadendos decernunt, &
 post intempestam noctem, eductis prætorianis, rectà ad eos
 profisciscuntur, adeò silenti agmine, ut apud Lazariam ue-
 terem portam Borrachini excubias parum intente specular-

tes opprimerent. Ab his, ubi sit Borrachinus, & ubi consistat Cæsar discūt, continuoq; dorsum eius promontorij ascendentes, Borrachium semisopitum, confisumq; suis excubijs capiūt, præsidiumq; eius paucis cæsis, et nonnullis uulneratis fugatur, & per exteriorem rupis partem deiicitur. Fregosius audito strepitu, & iam inalbescente cælo, conspecta suorum fuga, appropinquanteq; hoste sese colligens, munimentum, quod fors obtulit, irruētibus opponit. In ea namq; parte littoris edificabatur oneraria ingēs nauis, cui Grimaldiæ nomen fuit. Iamq; carina eius scammis & naualibus carterijs, quos fabri scalos uocant, erat constituta, & costæ suis incuruis asseribus intexebantur. Itaq; eo nauigio pro munitione usus, sclopettarios opportune disponit, & glandibus coniectis hostes ab accessu arcet. Si bifariam diuisi, pars dextrorsum ad Fregosianas copias, ubi erāt equites nōnulli Martinengo duce, defertur, altera contra Cæsarem procedit. Sed factū est egregia fortitudine Cæsaris, ut qui in nauigio erant, hostes loco pellerent. Nam Cæsar & à puppe & à prora cum suis profiliens in ipsos Spinulanos parum constanter oppugnantes, & metu sclopettariorum perturbatos, erupit, et reliqui Fregosiani Martinengum in congressu ita repulerunt, ut circumuentus in medio caperetur, Spinulaq; ipse deueniret in potestatem, & Sinibaldus Fliscus, qui cum clientum manu aderat, paruo temporis & loci spatio ex hostium manibus eriperetur. Eo modo Cæsar semihoræ momento, in ipsa propè rerum desperatione uictoria potitus, pleno passu ad urbem contendit, & inter suburbana tecta uie militaris, quam Fasciolam uocāt, iuxta Theodori templum, tumultuariam Hispanorum manum, quæ subsidio mittebatur, magno impetu fundit, & ad Diui Thomæ portam prouehitur.

PAULI IOVII HISTOR.

Nec diu post ciues excitati Fregosij uictoria, uti ante statuerant, neq; postea impleuerant, Gallie regis imperio se dedere decernunt, missisq; Ferrario & Lomellino legatis (hi enim erant Fregosianæ factioni addicti) qui portam aperirent, & Casarem exciperent, uictores introduxerunt. Ipse princeps Adurnius, qui ad tumultum adcurrerat, ubi introductos in urbem hostes ex populari acclamatione audiit, cōuerso equo in arcem properè confugit, paululumq; moratus, ad nouissimum consilium, quod erat ciuili potius pietatis quàm bellicæ uirtutis, descendit. Neq; enim eū animi uigorem, quē Hieronymus frater aduersis in rebus tulerat, Antoniottus, uti erat remissione ingenio, et podagræ uitij correptus, ferebat. Statim siquidem Philippum Auriam, quem in arce captiuum habebat, liberaliter dimittit, orat ut operam æternæ laudis patriæ præstare uelit, ne necesse sit in ea mutatione principatus, cædibus certare, quibus intestinis malis ciuitas omnino lacerari atq; deleri posse uideatur. Sibi quoq; in eam publicæ salutis curam intento, nihil fore honestius arbitrari, quàm excedere arce, ut urbanis rebus tranquillitatē adueberet. Cum his mandatis Philippus æque fidus & alacer ab arce in aream Aurianam descendit, aduocat contribules & plerosq; alios ciues appositaq; oratione persuadet, ut Gallie regis imperium lubentibus animis suscipiant, ueterum odiorum & factionum obliuisci, & ab omni contentione discedere uelint. Ea Philippi oratione permoti ciues, ad comprimendum plebis & militum tumultum, per urbem discurrunt, sedaturq; illico moderatione Fregosij & ciuium precibus, armorum strepitus, tanto parendi obsequio, ut nulla domus, præter decurionum Prætorium concursu plebis diriperetur, sic ut admirabile uideri potuerit, quòd in tãta perturbatione,

turbatione, nullo propè effuso ciuili sanguine, urbanae res, fuerint compositae. Quòd si Auriana Galliaeque triremes quae tū aberant, eo die portū tenuisset, rebatur ciues nauales turmas uti praedae auidas nō facile coërceri potuisse, quin effusissime grassarentur. Itaque singulares à Senatu atque omnibus ordinibus Cesari gratiae sunt actae, quod Galliae regis cōmodo quàm proprie dignitati atque amplitudini, quam armatus arripere poterat, studere maluerit. Erat enim Caesar Iano patre genitus, qui tū Venetis in castris militabat, Genuaeque principatus Fortuna aliquandiu, ut suo loco diximus, fuerat positus. Data sunt ei uirtutis et clemētie nomine praemia signatae pecuniae, et certissimi annui redditus alimenta, quae ad posteros trāsiret, è senatuscōsulto constituta. Nec multo post pariciuiliis animi propensione, Adurnius arcē ciuibus reddidit, et cū praesidio cliētū suorū patrie et principatu cedens, ad paterna castella se recepit, paucisque post mensibus, quū ad Antonium Leuam esset profectus, apud Mediolanum sine prole fato concessit. Non multos autem post dies, Genuam uenit Theodorus Triuultius, qui deductus in senatum, consensu ciuium, satagenteque in eam rem ipso Auria, Decuriones in uerba regis sacramento adegit, quum paulo antè Caesar Fregosius ad Lotrechium in castra redisset. Eius diri anni inclinante autumno, quo haec in Liguria gesta sunt, & Lotrechius reiecto oppugnandi Antonij Leuae consilio, totas Francisci sortitiae praesentis atque obnixè orantis spes eludens, post eas urbes, quas diximus manu captas, ad oppugnandam Neapolim ire properabat: Landus Venetae classis praefectus, in Siciliam nauigauit, atque ingressus capacissimum Augustae portum, postulauit à praefecto arcis, ut sibi praesenti pecunia credere frumentum liceret, quod quum praefectus sponte se con-

PAULI IOVII HISTOR.

cessurum Venetis ex professo Caesaris hostibus pernegasset, Landus refractis horreis, quantum sibi opus esse iudicabat, frumenti copiam nauibus imposuit, ea æquitate, ut pretium Siculis egregia fide persolueret. Ab Augusta autem digressus, quæ est inter Pachynum promontorium & Siracusas, superato Messanæ freto, ad Aeolias insulas contendit, circa quas triduo tempestate iactatus, & perflantibus demum, modo Euro, modo Subsolano, secundissima navigatione in Puteolanū sinum se intulit. Ibi quū tormentis peteretur, è superiore Baiana arce, quæ est ad Baulos, in eo loco, ubi olim Hortensij oratoris uilla fuit, longius secedens, directis probris atque tormentis oppugnare urbem Puteolos cœpit, ad quem classis locum, Baianæ arcis tormenta peruenire non poterant. Ea namque arx in supercilio montis posita est, qui duo diuersa maria despicit, Puteolanum scilicet sinum & Baianum portum, qui, antiquitus Misenenfis fuit, Romanorum nauale tutissimum. Mare siquidem Miseni scopulo illisum, per arctas fauces ad leuam influit, & conclusum efficit pelagus, quod hodie perpetuæ tranquillitatis nomine Mare mortuum appellatur, habetq; iuxta ad certam æquationem fornicati operis piscinam, quæ ab incolis, Admirabilis uocatur. Cæterum Landus nihil tentata per milites expugnatione, ex condicito iussuq; Senatus, ut Gallicæ classi iungeretur, Tyrrheno prouectus mari, ad portum Herculis, quod est ad Argentarium Senensis agri promontorium, Auriam obuium habuit, communicatisq; consilij in Corsicam primo, atque inde per fretum, quod utramque insulam dirimit, in Sardiniam traiectum est, & copiæ, quas Rentius Ceres elapsus clade Urbis, Gallica pecunia scripserat, in terram expositæ sunt. Primum quod occurrit, fuit oppidum nomine

Genuense Castellum. Ibi promotis proris, tripartito munere
 tres classes uno tempore diuersis in locis murum uerberare
 coeperunt, satisq; magna parte moenium quassata & diruta,
 Castellorum res, quanquam egregie sagittis praesertim
 atq; lapidibus se defenderent, graue in discrimen adductae ui-
 debantur. Quo permoti periculo oppidani, Rentio signifi-
 carunt, se certa conditione postero die dedituros. Is enim suos
 in acie continebat, ut cuncta, quae superuenire possent Sar-
 dorum auxilia, continuo arceret, ne naualibus socijs oppu-
 gnatione occupatis, ulla exterioris hostis ui noceretur. Sed
 in eo metu deditioisq; consilio uersantibus, oborta forte tem-
 pestas turbulenta, qua ab importuoso littore clasibus erat
 discendum, salutem attulit. Nam repente sublatis ancoris,
 intento usus remigio Auria, ad Herculis insulam, quae olim
 Diabata, hodie Asinaria dicitur, contendit, cursumq; eius
 obseruantes Venetae Gallicaeq; triremes, in eundem portum
 concesserunt. Is est fidißimi recessus, & obiectum contra re-
 spicit Falconis promontorium, ab antiquis Gorditanum ap-
 pellatum. Dum classes decedente tempestate idoneam ma-
 ris tranquillitatem expectarent, qua freti ad expugnandum
 Castellum Genuense reuerterentur, Rentius eos admonuit,
 ne renouato impetu de expugnatione oppidi cogitarent,
 per causam obtinendi comitatus quoniam ipse cum ter-
 restribus copijs proximum oppidum nomine Sursam oc-
 cupasset, quod erat ab incolis desertum, atq; omni comita-
 tus copia plenissimum, unde per multos menses uniuersa
 classis ali posse constaret. Interea Rentio interiora insulae
 peruadenti, nunciatum est, Sardorum equitum alam cum in-
 genti sagittariorum peditum agrestium numero aduenta-
 re, quibus excipiendis Rentius expeditam sclopettariorum

PAULI IOVII HISTOR.

manum, loco inter uepres & arbusta ad insidias idoneo, col-
 locauit, primoq; impetu incautè præcurrētes hostium equi-
 tes fudit, & auertit, quum in primo agmine nonnulli gladi-
 dibus traiecti cecidissent, & ante alios eorum dux cum si-
 gnifero Bartholus cognomento Florentinus, usq; adeò per-
 turbatis reliquis, ut ea ala equitum fermè quingentorum re-
 fugiens, agmina sagittariorum perturbaret, atq; proculca-
 ret. Neque postea ullo in loco amplior Sardorum manus sese
 ostendit. Itaq; classibus Surfanæ prædæ & commæatus ingenti
 copia affatim repletis, Rentius ad Saxerim urbem, præse-
 cti totius insulæ sede, & Sardorum conuentu claram, acce-
 sit, & quòd præfectus munitiorem querens locum Caralim
 aufugisset, eam urbem copijs suis occupauit, quò etiam ap-
 pulit classis. Tanta uerò omnis generis annonæ copia reper-
 ta est, cū frumētī & uini, tū etiā ad opima militū et remigū
 salitæ carnis et casei, numerosiq; maioris et minoris pecoris
 multitudo, ut multa in gluuie earū rerū, paulo antiè exurien-
 tia corpora morbis tentaretur, nec secus ac in pestilētia acci-
 dit, magnus numerus ægorū interiret. Nā supra intēperie
 Sardoī cœli, quæ uel hyeme etiam erat grauissīma, ea copia
 tibariorum, et multiplex recētium præsertim carniū esus,
 deficiente pane, affectis & paratis ad mortem corporibus
 accesserat, usq; adeò miserabiliter, ut non modo in milites et
 remiges, sed ad aliquot nobiles trierarchos ea contagiosa la-
 bes permaneret, et dimidia pars hominum absumeretur, reli-
 qua lethaliter langueret, & ea clades aduerso prælio maior
 censeretur. Audiui ego Auriam eius infastæ expeditionis
 consilia explicantem, propterea in eam calamitatem classes
 incidisse, quòd sicuti propositi prioris erat, regijq; consilij,
 siciliam gerendo bello inuadere nequiuissent, retardati scilicet

eet longa expectatione Rentianarum copiarum, quasi il-
 le tardius, quam expediret, constitutumq; esset, e Liguria
 ad Etruria portus adduxisset, subindeq; aduersissimis uen-
 tis maria clauderentur: idcirco commectus inopia ad-
 ductos, Corsicæ, ut necessitati parerent, oram legisse, atq;
 Sardiniam apprehendisse, nihil hyberno tempore infamis in-
 sule inclementiam reformidantes, quum estate solum &
 autumno Sardinia pestilens esse consucuisset, quasi cuncta
 uno tempore pro Cesare admirabili conspiratione propu-
 gnarent, mirumq; esse fateretur, quod ipsorum consilijs re-
 ctissima deliberatione susceptis tota ea navigatione aduersa
 omnia hostibus uero secundissima prouenissent. Exinde
 ab infami litore discedentes, Liburni portum tenuere,
 quem antiquitus Ciceroni Labronem fuisse constat, ho-
 dieque apud incolas priscum id nomen retinet. Instabat
 iam aduentus ciconiarum, prima non dubij ueris signa affe-
 rentium, qui incidit in Idus Februarias, atque ita aperiente
 se mari, Ioannes Morus primus omnium cum sua classe
 profectus, Siculum transiit fretum Corcyramque per-
 uenit, quem non multo post subsecutus est prefectus Lan-
 dus. Gallicæ uero triremes reliquias Rentianarum co-
 hortium sustulerunt. Ipse autem Auria ea conditione
 Genuam est reuersus, ut cum octo triremibus Aurianis, Phi-
 lippum Auriam propinquum legatumq; suum, cuius uir-
 tuti plurimum confidebat, non multo post ad Lotrechium
 Neapolim obsidentem mitteret. Initio autem aestatis (ut
 diximus) Philippus nauali prelio propè Salernum cum
 Vgone Moncata commissis classibus confligit, partaq; ui-
 ctoria Alonsum Vastium, & Ascanium Columnam eo pre-
 lio captos ad Auriam perduxit. Hi pro redemptione

PAVLI IOVII HISTOR.

æquum pretium pollicentes, Auriam demississimis precibus orabant, ne se regi Gallo ad diuturni carceris miseriam tradere properaret. Repetebat enim eos rex multis de causis, quòd lege militari & suis auspicijs capti, tradendū censerentur. Sed id Auria ex priuatis stipendij sui conditionibus se facturum pernegabat, quòd longè molestissimum magnanimo regi cupidissimoq; ostentandæ liberalitatis atque clementiæ in captiuos dolorem afferebat, usq; aded, ut iracundia correptus, Auris responsa tanquam insolentiæ non obscuræ auaritiæ plena contumeliose detestaretur. Dicebat enim Auria nuper expetenti regi Philibertum Aurantium ab se mari captum & prægrandem pecuniam pollicentem, liberaliter concessisse, neq; postea regem, uti promisisset, iuraq; militiæ postulabant, pro captiuo ullam omnino pecuniam rependisse, eumq; pro accepto munere, aliam non reddere gratiam, quàm ut ipsum meritorum stipendiorum spe & longa expectatione frustraretur. Sed Auriam sicuti didicimus, ut duriores se æquo regis postulatis inexorabilemq; præstaret, nequaquam pecuniæ cupiditas, sed ingens amor erga patriam impellebat. Genuenses namq; grauissimè conquererentur Sauonam sibi adimi, uetustissimoq; ipsorum imperio subtrahi impotenti regis libidine, qui importuno detrimentosoq; uectigalium præiudicio, portum atq; emporium ibi condere, ad summam ipsorum contumeliam statuisset. Hoc siquidem publico dolore Auriam uehementer angi Vastius conspiciens, eius animum pertentare ausus, eò iam ægrum & nutantem perpulit, ut commutata uoluntate, conuersoq; studio, repudiataq; regis amicitia, Cesaris auspicia sequeretur, à quo certissima præmia expectari possent, quæ spes omnes de libera-

liberalitate regis conceptas, magnitudine honoris atque stipendij superarent. Clemens Pontifex, causis Aurianæ alienationis compertis, per Saluiatum legatum, regem amicissimè permonebat, ut operam daret, ne Auria causam deprauati animi discessusq; sui nancisci posset, quòd uir ille possessione maris potens, omnino in officio atque amicitia retinendus esse uideretur, ne si labasceret atque deficeret ad hostem, spes omnis exploratæ propè uictoriae corrumperetur. Proinde imponendos esse iracundiae frenos, ne publicis rebus officeret, si pertinacius uel iusto dolori indulgendum arbitraretur. Misit etiam Clemens ad Aurian T. Sangam ab epistolis, qui eum leniret, & ne quid propere transigeret, hortaretur, quando perpetuum eius studium fidesq; ueteris constantiæ, ab omnibus foederatis exigereur. Ceterum Auria, quum audisset à Barbesio Gallicarum triremium præfecto, sibi insidias tendi, & salutem eius ad sicarios propè deferri, opportunè sibi cauendum censiit, atque omnino Cæsaris amicitiam & militiam tanquam uberiorem certioremq; complectendam ratus, è Genua ad Erycem, quod est oppidum iuxta Lunense promontorium positum, cum reliquis suis triremibus se contulit, dimisitq; sub fide Vastium ad Antonium Leuam, ut cum eo communicatis consilijs, de conditionibus ageretur, quæ deferri ad Cæsarem in Hispaniam deberent. Atq; ita non multò post, Auria torquem conchyliatum, quem honoris causa ab rege delatum acceperat, ad eum remisit, ab eaq; de more cerimonia, sacramento militari se absoluit. Rex enim exactis stipendijs hominem retinere conatus, multa per Ioachinũ Leuantium Ligurem, quem Lotrechij iussu, ab naua li statim uictoria, captiuos à Philippo postulasse memorauit.

PAULI IOVII HISTOR.

mus, atque item per Petrum Franciscum Pontremulanum frustra egit, quum iam seræ poenitentiae tempus incidisset. Per hunc modum Auria singulari cum offensione regis, me-
 gnoq; eius incommodo, cum Casare transegit, & uti di-
 ximus, cum duodecim triremibus, ad Aenariam liberatos
 proceres Vastium & Ascanium retulit, deletisq; iam Gal-
 lis ad Auersam, & castris eorum captis, consecratus
 Gallicas naues, Genuam est reuersus, eo infensi animi con-
 silio, ut Gallos urbe depelleret, neq; tamen nouum, aut Fre-
 gosij nominis, cui ipse antea enixe studisset, aut Adurnij,
 quod multis de causis iam pridem odisse uidebatur, prin-
 cipatum induceret, sed ut omni externo dominatu repu-
 diato, patria intestinis malis diu afflictâ oppressaq;, nun-
 quam deficientibus tyrannis, in libertatem suis auspicijs
 assereretur. Hanc enim Genuenses in uniuersum multis
 annis exoptasse potius quàm sperasse uideri poterant, quòd
 eorum ingenia nunquam satis pacata, nouis semper stude-
 ant rebus, & mutatione principatus tumultuq; urbano ma-
 gnopere gaudeant, parata semper plebe ad excitandas se-
 ditiones suo pte instinctu, impulsuq; procerum, qui diuer-
 sas alere factiones, ostentare potentiam, & modo his, mo-
 dò illis, prout repentina libido tulerit, partibus adesse con-
 sueuerunt. Ciuitas siquidem prioris seditiosi seculi mores
 sequuta, insano & miserabili instituto, non in duas uti pri-
 scis temporibus, sed in diuersas atq; multiplices factiones scin-
 debatur. In Guelfhos namq; & Gibellinos diducta erat,
 quorum principes erant nobilissime inter Ligures familia
 patritij ordinis nuncupate, Spinula scilicet & Auria expro-
 fesso Gibellinae, & Elisca atq; Grimaldia quæ Guelfhum no-
 men præferebant. Vetere autem lege diu obseruata cautum
 erat

erat, ne quisquam ciuitatis principatu potiretur, qui esset patritiæ gentis. Hunc enim honorem eximium populus usurparat, ea tamen conditione, ut ex his esset familijs, quæ Gibellinæ partis forent. Nam populus eo etiam antiquissimo morbo laborabat, & super hunc etiam noua factione diuidebatur, quòd aliqui maioris classis, quæ honestissimis atq; ditissimis familijs constabat, uetustate numero atq; potentia, patritijs æquarentur. Huius classis principes euaserant Adornij atque Fregosij, qui Gibellinæ stirpis censebantur. Hi perpetua discensione, à maioribus per manus traditum supræmæ potestatis & imperij ex æquo decus petebant, certabantq; odijs & armis, inclinante ad eos uictoria, ad quos patritius ordo, & popularium amplior manus accessisset. Magna quoq; spes principatus posita erat in minoris classis studio, ea enim opifices infimamq; plebem continebat, cuius erat multitudo ingens, & ad capienda arma serendasq; seditiones parator. Hæc infima populi classis ante uiginti annos ab insolenti turbulentiâq; ingeniorum, tantum inualuit, ut sicuti suo loco memorauimus, patritios tanquam superbe dominantes expelleret, erectoq; popularium statu, à Gallie regis, in cuius clientela erat ciuitas, auctoritate discederet. Qui tumultus usq; adeò grauis fuit, ut uix aduentu armati regis perdomita ciuitate coerceri potuerit. Igitur sub aduentum Auriæ, Genuenses animos à pristinis dissensionibus ad concordiam reuocantes, de constituendo oblata libertatis statu, consilia inire cœperunt. Multa tum senatorum omnisq; generis ciuium capita, eius damnati anni pestilentia sustulerat. Non deerant tamen in quibus uigeret studium complectendæ libertatis: Propterea paulo ante nunciata Gallorum clade, quæ ad Neapolim Lotrechio

PAULI IOVII HISTOR.

acciderat, de abolendis ueteribus factionum odijs parandaq; fideli concordia, per coronas sermones serere coeperunt, quos, quanquam non obscuræ rebellionis initia uiderentur, Theodorus Triuultius urbi prepositus minime uetabat, utpotè qui Italicae probitatis, & Christianæ disciplinae putaret nihil pace & consensu ciuili melius, nihilq; factionum, quæ saepe cruenta extitissent, obliuione tutius atque salubrius. Andreas itaque iuxta urbem ei litatori, quod Sarzanium uocant, cum tredecim triremibus noctu appulsus, notos sibi ciues quosdam euocauit, rostratarumq; singularum scaphas militibus compleuit, iussitq; ut exploratum intra molem præcederent. Orabant ciues, ut nihil bellicæ uentare properaret, ne urbs foedæ direptionis periculo obijceretur. Idcirco Philippum Auriam, Christophorumq; Pallauicinum in Auriam adoptatum familiam, cum manu militum misit, qui per notos sibi aditus urbem intrarent, & quid factò opus foret explorarent. Interea Galli trierarchi, cognito Aurie aduentu, nihil sibi moræ attulerunt, quin sublati ancoris ad prælium se compararent, & e portu in altum se prouerberent. Eo casu Auria scaphas suas reuocat, recipit milites, & ad pugnam compositis armamentis procedit. Sed nox adeò obscura erat, ut classes inter se conspici nequirent, momentaneisq; tantum, quum tormenta incenderentur, relucentibus flammis spectarentur. Quam ob rem Auria non temere tenebras detestatus, quòd Gallos pro cursu suo prælium appettere, & congregari uelle appareret, expectandam lucem esse constituit. Qua mora, ei renunciatum est ab his, quos miserat, urbem esse in potestate. Nam Philippos porta arcus potius, & Pallauicinus per Giaretam, quam uocant

uocant portam, iuxta naualia ingressus, pulsus exitinere Gallorum excubijs, in forum peruenerant, coniunctisq; uiribus ipsum pratorium, depulsa Heluetiorum pratoria cohorte, sine uulnere occuparunt, & quum libertatis ingeminatum nomen undiq; audiretur, Theodoro arce se tenente ciuitas oblita Gallici principatus libertatem complexa est. Inalbescente uero die, quum speculatorium nauigium Auriæ renunciaffet, duas triremes e Sauona recta nauigatione urbem petentes, ignaras earum rerum quæ accidissent, aduentare, Auria ad eas opprimendas contendit. Earum altera in alto comprehensa, alteram concitatam in littus, quod Cogoretæ plagæ est, suis catenatis remigibus plenam, eudentibus propugnatoribus coepit. Nec multo post sublato Cesariano uexillo, quo Vgonis Moncatæ pratoria capta fuerat, ad urbem suburbani littoris loco, qui Malpaga uocatur, classem appulit, exindeq; urbem in potestate esse certior factus, Gallicas duas item triremes, quas consternati ad arma aduersus trierarchos nexi remiges occuparant, propugnatoribus ad arcem confugientibus, coepit, acclamantem que ei populo tanquam uictori assertoriq; libertatis, ad paternam domum ire contendit. Ibi concionatus ad ciues sui consilij causas apperuit, & suum erga patriam adductæ libertatis beneficium, ut agnoscerent, conseruareq; studerent, admonuit. Ipsi ciues præ gaudio plorantes, certatim gratias agentes, receperunt se fortibus animis, eo usuros beneficio quod optimus ciuis & patronus omnium fortissimus præstaret. Creatus est subinde, aduocato in consilium populo constituendæ Reipublicæ, Decem uiralis magistratus, qui ordinaret ciuitatis statum, atq; item alter, qui belli & pacis munia tractaret, quod pleriq;

PAULI IOVII HISTOR.

conscribendum exercitum censerent, quem descendentem in
 Pociiferan uallem Francisco Borbonio Sancti Pauli regulo
 opponerent. Tantum porro fuit in plerisque ciuibus tuen-
 dae libertatis studium, ut ingentem pecuniam in ararium
 liberaliter conferrent. Sed Borbonius retro rebus despe-
 ratis reuersus, in Galliam Cisalpinam unde uenerat, facile
 effecit, ut Theodorus Triuultius honestissima pactione
 reddita arce sibi consuleret, & humanissime dimissus, ad
 tuta Gallorum praesidia proficisceretur. Nec multo post
 hisdem copijs, quae contra Borbonium comparatae erant,
 Sauonam in potestatem redegerunt, Nouiumque item oppi-
 dum, & Vadum castellum, quod est ad Vada Sabatia, An-
 tonij triumuiui ex Mutinensi praelio fugientis, receptu
 clarum. Verum multo iracundiae studio incitati Genuen-
 ses, ut bene mulctatos Sauonenses relinquerent, in eorum
 portu duo magna nauigia plena ingentibus saxis demer-
 serunt, scilicet ut uictis & amulis, omnem eius portus op-
 portunitatem adimerent, imposita grauiore etiam poena
 si portum repurgare ullo unquam tempore tentauissent.
 Pari quoque Letitia Castelleti arcem deserentibus Gallis re-
 ceptam, funditus euerterunt, ne ulla extaret arx, quae re-
 ponendo seruitutis iugo, uel ciuibus tyrannis, uel externis
 regibus occasionem afferre posse censeretur. Ferunt ipsum
 Auriam cohortantibus quibusdam ciuium primatibus, ut
 dominatum ciuitatis, quem bona fors offerebat, susci-
 pere uellet, eius rei per amplum munus mira animi integri-
 tate atque constantia renuissse, quum diceret sibi exactae prop-
 etatis seni, & satis opulento, nullisque innixis liberis, ineptum
 fore principatus nomen, satiusque omnino esse & multo glo-
 riosius, id donum patriae dedicare, quam inde a quoquam
 priuam

priuato ciue uel externo principe, qui sua ope ad imperium
 prouehi posset, amicitiam & gratiam promereri, quando
 nihil ad ueram laudem uberius, uel ad dignitatem honestius,
 uel deniq; ad reliqua uite foelicitatem firmitus atq; splendi-
 dius fore iudicaret, quàm aeternae suae erga patriam munifi-
 centiae trophaeum, post excussum ipsius auspicijs diuturnae
 seruitutis iugum, in foro memoriaq; hominum, liberatae à se
 patriae statuisse. Nec multo post populus uniuersus, praecela-
 ra, ideoq; perenni gratissimorum animorum testificatione,
 legem rogauit, quam decuriones cunctis suffragijs sanxe-
 runt, ut Auriae, statua Colossae magnitudinis è Lunensi
 marmore decerneretur, locareturq; redemptoribus, cuius
 basi his uerbis titulus inscriberetur: ANDRAE AV-
 RIAE CIVI OPT. FOELICISS. Q. VINDICI
 ATQ. AVTORI PVBLICAE LIBERTATIS,
 SENATVS, POPVLVS Q. GENVENSIS POS.
 Paulo antequam Ligures tam uaria publici status commu-
 tatione agitati, inexpectato libertatis munere pacarentur,
 Caesar nutantem partium suarum Fortunam, nouis copia-
 rum uiribus confirmandam ratus, è media Germania, Saxo-
 numq; finibus Henricum Brunswicensem regulum in Italianam
 euocauit. Hunc Brunswici dominantem (quae urbs eruditio-
 ribus Germanis olim Tulsurgium iuxta Visurgim amnem
 positum fuisse existimatur) Ferdinandus rex Caesaris frater,
 oblatis stipendijs, propositisq; uberioribus premijs, atate
 florentem & bellicae audium laudis, facile accenderat, ut ad
 querendum nouum decus domo proficisceretur. Coegit is
 paruo temporis spatio ualidissimas peditum legiones duas,
 armatorumq; equitum ingentem manum, descenditq; Tri-
 dentinis alpiibus iusto tormentorum apparatu instructus,

PAULI IOVII HISTOR.

secum adducens carros uehiculaq; Germanici generis, quibus non modo commeatus magnam uim, sed clybanos etiam minorum instar furnorum conuehebat, ut Cererem expedite uel in hostili solo, percoquere atq; inde se alere exercitus posset. Ad famam Henrici descendens, Veneti de salute oppidorum ac urbium suarum solliciti, continuo Feltrium imperatorem suum, qui post amissam ferendæ opis occasionem, quam Clemens in arce obsessus frustra expectasset, in Piceno atq; Umbria confederat, reuocandum censuerunt, ut eo Germanis opposito, suæ ditionis fines ab iniuria defenderent. Sed is peritus belli, neq; Germanicæ uirtutis ignarus, suasit senatui, ut uitandum omnino ualidi hostis impetum decerneret, nullum pugne discrimen subiret, & suas tantum urbes atq; oppida confirmata presidij tueretur, quando ipse neq; Italicis pedibus campestri in pugna confideret, aduersus præsertim eas gentes, quæ ab statario ordine acierum insuperabiles uiderentur, neq; leuis ipsorum armatura equestris, nisi temerè committenda foret Germanis equitibus, qui essent cataphracti, robustorumq; equorum constantia atq; impetu maxime ualerent. Itaq; eas quoq; copias, quæ Sfortianis coniunctæ, cum Antonio Leua bellum ad Mediolanum gerebant, trans Abduam reuocauit, ualidoq; præsertim presidio urbem Bergomum permunuit, quod fama esset illac hostes transituros, tanquam Bergomatium præde inhiantes. Antonius porro Leua cognito Brunswici aduentu, Abduam traiecit, atque una colloquitus, eum multis de causis ad oppugnandum Ladem Pompeiam perduxit. Ea enim urbs, quæ prima omnium eo bello à Cesarianis descisisset, Sfortiæ detrahenda iudicabatur. Nam Leua captum à Lotrechio Ticinum, ignauia Veneti Sfortianiq; presidij, cui præerant Petrus Longena Brixianus, &

nus, & Annibal Picenardus Cremonensis, pessimè postea custoditum, inopinata hosti inuasione receperat, ita ut ea regione, quæ est inter Ticinum & Abduam, prædabundi Cæsariani impune percurrerent. Quibus rerum periculis ex noui hostis aduentu cumulatis, Sfortia Brixiam suadentibus Venetis se recepit, Paulumq; Sfortiam ex patre Ludouico germanum fratrem præstanti uirtute uirum Laudi Pompeiæ præsidio imposuit, confirmatum aliquot Sfortiani nominis cohortium præfectis longè fortissimis. Brunsuicus Brixianum & Bergomatem agros effuse populatus, et sæuis etiam incendijs bellum gerens, deducente Antonio Leua, Laudem Pompeiam, superato Abdua, peruenit, admotisq; tormentis oppugnare constituit, quoniam Paulus Sfortia, deposcenti Antonio Leua, ut urbem Cæsari per insidias ereptam continuo redderet, nisi cuncta aspera & sæua experiri uellet, generose respondebat, se, à fratre legitimo urbis principe custodiæ impositum, neq; fidem, neq; spem de uirtute sua conceptam fallere decreuisse, neq; his terriculis & minis terreri, quibus ipse Leua, quo minus acriter strenueq; Ticinū aduersus Gallum regem defenderet, minime succubisset. Itaq; uti luberet, mœnia tentarent: Sperare enim urbem Dei maximi, diuorumq; qui iustæ causæ nunquam deessent, beneficio, & uirtute militum suorum prospere posse defendi. Nec multo post explorato urbis situ, duobus in locis, quibus mœnia infirmissima uiscebantur, triduo perpetua quassatione murum perforauit, strauitq; summam pinnarū coronam, usq; adeo lato hiato edito, ut facile inuadi urbē, & capi posse præoptissimi Hispanorum iactarent. Brunsuicus enim, Germanis tanquam parum ad id munus expeditis, primum prælij decus Hispanis concesserat. Neq; desuit alacritas atq; audacia in-

PAULI IOVII HISTOR.

gens, commedante Leua, Hispanorum cohortibus, quæ primæ Remiro duce subire murum cœperunt. li per arduum et accliuem mœnium aggerem conscendentes, scuta prætendebant. Sed Sfortiani, crebra glandiũ procella, appropinquantes & subeuntes primò perfuderunt, occisisq; aliquot signiferis, qui intrare per ruinas ausi fuerant, lanceis et alabardis pulsos in fossam cruento impulsu præcipites deturbabant, sic, ut præ timore incommodoq; accepto, instaurare prælium dubitarent, quanquam eos, Antonius ignauiam increpitans, ut animos resumerent, rursusq; irrumperent, uebementer adhortaretur, Brunsvicus uerò, ut desinerent, iniquissimo loco pugna ciere, Leuam admoneret. Atq; ita Antonius receptui cecinit, quum occulto dolore angeretur, quòd uiri fortissimi aut cecidissent in fossa, aut lethiferis uulneribus debilitati sibi detraherentur, quorum desiderio extenuari sua præsidia, & difficiliorem defendendi Mediolani facultatem sibi futuram prospiceret. Paulus, depulso fortiter periculo, pro concione milites laudauit, honestauitq; muneribus eos præfectos, qui in muro & periculosa ea contentione singulari promptitudine dimicassent. Fuere hi Baptista, cognomento Mactus, & Manara ambo Cremonenses, Pelacanes item Bononiensis. Henricus qui eo consilio in Italiam uenisse meminerat, ut ad ferendam obsessis opem Neapolim contenderet, postquam initia cœptæ oppugnationis aduersa funestaq; prouenerant, nec instaurato apparatu munitissima urbs iterum tentanda uideretur, consilij inops, circa Mediolanum astiuare, nouaq; belli ratione Cesari operam præstare cogitauit, quòd eadem à Mediolanensibus, quæ Antonius imperare atq; exigere consueffet, gratuita alimenta atq; stipendia se consecuturum confideret. Id ueritus Antonius,

astuta

astuta simulatione, Germano Italicarum rerum ignaro, facile persuasit, ut id consilium abijceret, & in Germaniam omnino redeundum arbitraretur, quoniam pestilentia ualde atrox iam in legiones Germanicas grassari coepisset. Nam eo infami anno pestilentis morbi lues diffusa per omnes Italiae regiones, tertiam ferè mortalium partem absumpsisse sciebatur, deficienteq; passim annona, quæ immenso pretio cunctis in urbibus creuisset, multi inopesq; præsertim insolitis utentes cibis, contracta tabe sensim interirent. Qua de causa Germani, uel sua consuetudine, pestilentiae pericula contemnere soliti, conspectis suorum funeribus, mortem ita timere coeperant, ut stipendiorum certa spe destituti, ac urgentis inedia metu adducti, perosiq; externum tanquam insalubre cœlum, manipulatim domum redire properarent. Neq; enim petere Neapolim, aut tutò proficisci se posse providebāt, quum per infesta hostium itinera esset transeundum, uel si in Etruriam aut per Togatā Galliā iter haberent, quando hinc Florentinos, illinc uerò Ferrarienses Aemiliam attingentes uiam, pro insensissimis hostibus habituri dicerentur, appareretq; ipsum Sancti Pauli regulum, qui cum nouo Gallorum exercitu nuper in Italiam descendisset, occasionem minime prætermisurum, quin iunctis cum Feltrio copijs, proficiscentium uestigijs insisteret, & iniquo aliquo eius tam longi itineris loco, graue detrimentum nouissimis inferet. Hæc Antonius suo præditus astu, prolixè & libentissimè differebat, utpotè qui collegam præpotentem sibi asciscere nollet, ne eneruatam opibus infubrum ciuitatem, magno suo incommodo, delendam truculentis Germanorum uolens traderet. Ferunt Henricum grauissimè de malignitate Antonij apud suos conquestum, quòd importunis peruersisq; eius consilijs se deceptum

PAULI IOVII HISTOR.

fuisse predicaret, quibus ab instituto itinere petende Neapoli retracts, totum munus sibi ex consilio Caesaris impostum, quum tempus appeteret, obire nequiuisset, atq; ita iratum consternato animo per Reticas Alpes Larium lacum et Grisonum fines in Germaniam rediisse, magna parte bellici apparatus, quem attulerat, relicta, & multis equis paruo pretio diuenditis, quod pleriq; eorum peregantium & grauium, attritis unguis intumescensibusq; talis debilitati claudicarent. At Philibertus Aurantius, non sine certo numine Gallis aduerso, tanta potitus uictoria, primum omnium seuera lege prescripta, citatos nec comparentes proceres, qui rebellassent, aut dubie fidei indicia prebuisserent, erecto tribunali, condemnauit, bonaq; eorum, edito in milites ingenti donatiuo, profuse distribuit, ea ratione, ut ex merito spectate uirtutis, pro dignitate ducum & presectorum, redacta in fiscum oppida benemeritis adiudicaret. Ipse contentus Ascullo Apula urbe, Montis sacri oppidum, quod in Samnio Vincencius Carasa possederat, Vastio attribuit, Ferdinando Gottzage Arrianum T. Carrasæ exulis oppidum, Alarconi Cacialianæ uallis, quæ in Præcutinis est oppida, quæ Camilli Pardi fuerant, addixit. Turmarum uerò presectis, et singulis propè pedestris ordinis centurionibus atque signiferis, Aquilatorum castella largitus est, & in his Epirotarum presecto nomine Saccalo Naupliensi, qui Nauarrum ceperat, castellum in Salentinis dono dedit, Philippoq; Belgæ Caroli Lanouij filio, Venasrum, quod Ferdinandi Pandonij fuerat Benerioq; item Belgæ Quadratam in Apulia, quæ Aquinatis familiæ reguli fuerat, concessit, quam largitionem eo animo ratam habuit Cæsar, ut Aurantium ea designatione preoccupasse suæ liberalitatis decus quereretur, cumq; ex alieno facile

cilè immodicum largitore[m] extitisse diceret. Caterum magna uis pecuniæ ab his exorta est, qui nutasse in fide, afflatiq; defectionis suspitione, paratis in eam rem delatoribus accensarentur. Cuius classis fuere Ferdinandus Ursinus Grauinæ regulus, & Bonifacius Oriæ oppidi in Salentinis dominus, Dragoneti lepidissimi poëta pater antiquæ simplicitatis senex. Bouiani autem & Venasri regulo, & Federico Gaetano, qui intempestiuè nihil de Lotrechij uictoria dubitantes, arma ceperant, & cū his Altomari Auersano ciui, in foro ceruices abscissæ sunt. Incredibile dictu[m] est, quantâ pecuniæ uim ex uarijs criminationibus eo anno fiscus acceperit, in eâ rem seueræ inquisitionis diligentia[m] exercente Hieronymo Morono, quem pro captiuo à Borbonio Romam perductum, in liberando Pontifice tam piam quàm necessariam efficacis consilij operam præstitisse memorauimus. Non toto uertente biennio ab Vrbe capta, quo Genuenses toties mutato rerum statu, libertatem præstantissimo Auria ciuis munere receperunt, & Brunsvicus rebus infectis in Germaniam est reuersus, Lotrechianæq; demum copie accedente pestilentia deletæ sunt, nouum in Apulia bellum exarsit, Venetis (ut supra diximus) urbes pristini sui imperij repetentibus, & nonnullis Gallicæ factionis ducibus sese his in belli societatem aggregantibus. Nam ut memorauimus, à Venetâ classe Monopoli capta undique milites confluebant, & tum Camillus Ursinus, quem à Troia in Apuliam à legato Veneto missum fuisse constat, coactis circiter quatuor milibus hominum Manfredoniam obsidebat, quam Cæsariani nominis cohortes, duce Petro Aloysio Farnesio, tuebantur. Cum Farnesio autem aderant cohortes, præter suas peculiâres, nonnullæ etiam aliæ quæ Petri Mariæ

PAULI IOVII HISTOR.

Russij, atq; Alexandri Vitellij absentium uexilla sequebantur. Hi namq; post desperatas Pontificias res, impetrata missione, Cesarianis adhaeserunt, iussuq; Auranij Farnesiose coniunxerant, qui ab initio secutus Caesaris nomen, cladi Vr bis interfuerat. Gerebant Russij atq; Vitellij uices, duo pedatum praefecti, Carlottus Parmensis cognomento Eques, & Alexius Lascares uir Graecus, quibus uno consensu urbem defendentibus, frustra Camillus oppugnare atq; obsidere contendebat, quanquam turrim castris suis infestam, quae erat extra urbem, igne cuniculis supposito, totam frere cum clade defensorum, suisq; aliquot incendiarijs artificibus excidisset. Erumpebant Cesariani omnibus propè horis, et cum Venetis quotidiana exercitatione dimicabant, iniqua conditione, quod Veneti multitudine equitum ualerent atq; ex occasione ad cohibendas eruptiones, triremes, obuersis in litus probris, in erumpentes hostes tormenta conijcere consuessent. Eo tempore Veneti terra mariq; impigre bellum gerebant, nam praeter classem, quae magno sibi usui et terrestribus copijs erat, mirifica etiam Graecorum equitum opera utebantur, qui non solum circa Manfredoniam, sed tota quoq; Apulia & in Salentinis, Gallicis admixti copijs uolitabant. Conduxerant namq; fortissimorum hominum turmas, qui ex ossi Turcarum iugum, è Peloponneso reliquaq; Graecia, inuitati stipendijs, in Italiam transire coeperant. In his fuere, quorum nomina silentio minime praetermittenda duximus, ut praclare constet non omnino exoleuisse equestris militiae disciplinam tantopere apud eas gentes antiquis scriptoribus celebratam: Demetrius Mauresius Aetolus, & Ioannes Palaeologus Byzantius, duoq; item Spartani Nicolaus Rhalla, & Emanuel Cladaus, & è Nauplio Petrus Frosina, eo genitus Theodoro,

Theodoro, quem Brixia cecidisse docuimus, Ioannes quoque Coroneus, cognomēto Vasco, & Zacyntho Lusius dignitate equestri, Theodorusque Rhenes Epidaurius, ut Caesaria nos hoc loco minimē nominemus, apud quos militare liquet inelyta uirtutis duces, Theodorum Bucalum Lacedaemonium, Demetrium Capuzzimadium ē Nauplio, & Zucerum Epirotica ortum stirpe, Megalopolitanum ciuem, quae urbs hodie Londarium uocatur in centro Peloponnesi loco ualde campestri posita. Sed apud Venetae militiae Graecos à multis stipendijs praeclearaque laude super ceteros eminebat Georgius Bosichius, eo Dominico, qui Patuino bello longē clarissimus fuit, genitus. Simon quoque Romanus, qui in Brutijs ab initio profectus, eius regionis populos ad defectionem compulerat, magnasque res gesturus uidebatur, postremo ad Montem Aureum non procul à Cosentia à Pignatello Borellio acie superatus, per Lucaniam in Apuliam peruenerat, & auctus copijs, quas ad eum Federicus Carafa perducere sero fuerat conatus, Barolum ingressus, bellum Caesarianis inferre coeperat. Quibus nuncijs permotus Aurantius, ut Apuliae rebus opem ferret, Ferdinandum Gonzagam cum dimidia parte equitatus, qui Quadrate consisteret in Apuliam misit: Reliqua enim pars hyematum circa Aquilam dimissa fuerat. Camillus quoque Ursinus de Lotrechij obitu certior factus, desperata expugnatione Manfredoniae, cum suis copijs Tranium occupauit, propensissima Tranensium usus uoluntate, qui à memoria pristini Venetorum imperij, moderatum grauissimae gentis dominatum expetebant. Ex aduerso Borellius Simonem Romanū ab se in Brutijs fusum, et Federicum Carafam in Apuliam se recipientes persecutus, cum his quas habebat

PAULI IOVII HISTOR.

copijs, apud Andriam posuit castra, tumultuarijsq; excursionibus cum Cesarianis iunctus bellum gerere cœpit, iniqua conditione: quoniam eius equites magna ex parte Siculi ineptis atque ueteribus armis instructi & planè rudes, nequaquam Epirotis equitibus, arte sua per gyros hostens eludere solitis, pares euadebant. Quo mirifico equitatis fretus Simon, cum Federico Aufidum transgressus, incursionem faciens repentinam in regiones Canusio & Cerenniolæ, quæ Castellum Geryonis olim fuit, subiectas, magnam utriusq; pecoris prædam abduxit, initoq; cum ueteribus præfectis cõsilio, de munienda urbe cogitauit. Sub id quoq; tempus, Rentijs Ceres, qui uti memorauimus, circa Aquilam Piceniq; fines cohortes cœgerat, ut opem Lotrechio laturus Neapolim ire maturaret, audita Lotrechij morte, desperatisq; partim rebus, cum his quas habebat copijs, nam magna pars militum fuerat dilapsa, ad mare descendens, & ad Senogalliam naues nactus, in Apuliam peruenit, & quod reliqui ante eum duces statuerant, muniendæ urbis Baroli consilium suscepit, tanta cura, tantaq; seuitia, ut eam urbem dirutis omnibus ad unum suburbanis ædificijs, euastatisq; ciuium possessionibus atque delubris sacrosanctis ueteribusq; cœnobijs parcens, luctuosum in modum deformaret, tanquam longè omnium grauissimæ obsidio expectanda putaretur. Hisdem ferè diebus, Landus qui è Campania in Hadriaticum mare redierat, coniuncto sibi Ioanne Moro Ionij sinus præfecto, tota classe adnotata, Melfictam urbem fortiter expugnauit, quum à terra uno tempore Simon Romanus & Federicus Carafa suas copias admonuissent. Muralis uerò coronæ decus ad Dominicum Bembum nobilem trierarchum peruenit, qui per an-

tent-

tennas muro appositas, primus pinnas apprehenderat. Fe-
 dericus autem Carafa, qui refrigerandi causa aestuans ga-
 leam forte detraxerat, lapide caput ictus occubuit. His de
 causis Aurantius, quod in Apuliam hostium copias augeri,
 insigniq; classis beneficio bellum in Salentinos etiam extendi
 providebat, aperiente se anno maioribus uiribus bellum ge-
 rendum conficiendumq; esse iudicans, nouos duces suis sub-
 sidio misit, Alarconemq; praesertim, qui Borellio lethali fe-
 bre absumpto successerat, ipsumq; Vastium cum tota mole
 peditatus, apparatuq; tormentorum, ut Monopolim oppu-
 gnaret. Quare prouisa, Camillus eductis Barolo lectissi-
 mis militum suorum, atque his, triribus impositis, Mo-
 nopolim est profectus, magnisq; operibus atque omni telo-
 rum genere ita se permuniuit, ut Vastij impetum cuniculis
 murum subruere conantis aliquandiu ludificatus, irrito in-
 cepto abscedere cogeret, quum ibi iuxta eum magno peri-
 culo Pomponius cubicularius tormento fuisset interfectus,
 ita ut cruento discepti eius uiscere Vastius conspergeretur,
 & Mendanius Hispanus cohortis praefectus, glande fron-
 tem penetrante occubisset. Is ille est Mendanius, qui sub
 arce Molis Hadriani uetulam olitoris uxorem impijs mani-
 nibus laqueo pro ianua suspendit, quod illa expetenti Pon-
 tifici binas lactucas in fossam opera pueri funiculo alligan-
 das, & sursum extrahendas proieciisset, sic ut testabili eius si-
 spendij spectaculo, prospectantis Pontificis oculi grauissi-
 me per sex dies offenderentur, illeque iusta indignatione
 permotus, hominem usque adeo impium execratus, pa-
 ri supplicio deuoueret. Caterum eius Apuli belli nulla
 re praecclare gesta memorabili, quod latrocinijs & ex-
 cursionibus uastationeq; urbium utrinque certaretur.

PAULI IOVII HISTOR.

eum habuit exitum, ut pace inter Cesarem & Franciscum regem confecta, finiretur. Nam rex in eam curā totus incumbens, ut liberos quos obsides dederat, redimeret, cunctas sociorum rationes, sua rei memor, atq; alienæ oblitus, neglexerat, Cesarq; petendæ Italiæ cupidissimus, ut de more, sicuti obtulerat pontifex, honore diadematis ornaretur, facile obsides ab se redimi passus est, quum ei ducentæ aureæ monetæ & myriades pro redemptione numeraretur. Hac pace uel mulieribus ingenijs tractata atque confecta, nihil regi fecilicis, socijs uerò fœderatis molestius atque damnosius fuit. Nam hoc fœdere, cum Veneti, tum Florentini facile sunt prætermissi, qui non sine calumnia Gallorum eo pacis beneficio nihil adiuti, sed magnopere iniuria affecti, de fluxa fide regis conquererantur, qui tametsi pudoris plenus, eam duarum ciuitatum offensionem in foeminas tanquam pacis audiores reijceret, atque eas iniquè deserere uideretur, quibus tamen poterat uerbis humanissimè solabatur. Ludouica namq; mater regis cum Helconora regina nuru in Belgarum fines ad Cameracum contenderat, ut ibi celebri conuentu habito cum Margarita Cesaris amita, de pacis conditionibus ex arbitrio, exclusa omni uel legatorum externorum, uel iureconsultorum disceptatione, statuerent, aded occultatis consilijs, ut Balthasar Carduccius uesano propè sermone reipub. suæ dignitatem atq; salutem iniquè proditam quereretur, & Veneti non obscure suspicarentur, ea de causa id percussum esse fœdus, ut ipsi urbi bus, quas recepissent in Apulia, decedere cogerentur. Quæ in re Nicolaus Campanus antistes Cesarem monuisse scribatur, ut quæ armis non facile recipi possent, eius æquissimi fœderis beneficio recuperanda censeret, satagente in

eam rem Clemente Pontifice, qui Rhauennam & Ceruiam sibi ereptas aliquando ex illa conspiratione duorum regum, sibi repetendas arbitrabatur. Itaq; ad pacis consecræ nuncium, Gallicarum partiū duces, Apuliæ urbes tradiderunt, ultimūq; omnium eo bello Romanus Simon tormento est interfectus, quum Brundusinam arcem oppugnare pararet, & se incautius speculabundus hostibus obiecisset: Veneti tamen aliquanto tardius sua præsidia deduxerunt. Accidit autem, ut his propè diebus in agro Insubrum, sancti Pauli Regulus ab Antonio Leua acie sunderetur, & caperetur, quo nuncio Franciscum regem apparuit opportunè pacem petiuisse, quum eam omnino deteriore accepturus uideretur, si Cesariani de Antonij Leua uictoria tempestiue diuinassent. Hic Sancto Paulus Borbonius non multum efficax aut scælix dux, iam unum atq; alterum annum in Gallia Cisalpina transfegerat, incensusq; odio in Ligures qui ab rege defecissent, frustra bellum inferre fuerat conatus, atque item insidias Auriæ tetenderat, quum eius domum nocturna incurssione occupari & diripi, quod esset extra urbis portam, per Valacercam agrestium hominum cohortis ducem iussisset. Sed Auriæ domi non repertus, facile periculum uitauit, neq; postea extra urbem in ea uilla sine præsidio atque excubijs pernoctauit. Itaque Galli sese cum Venetis & Sfortianis copijs coniunxerunt, ut Antonium Leuam Arctius obsiderent, egregiaq; simulatione speciem præbentes inuadendi Mediolani, Ticinum continuo deflexerunt, quod ibi non multum ualidas in præsidio copias esse dedecissent. Quorum profectioe cognita, Antonius paruo temporis spatio deceptus, uti cupiebat, Ticinensibus openferre non potuit. Erant in præsidio Petrus Biragus

PAULI IOVII HISTOR.

suber æquè strenuus & nobilis equitum præfectus, & Pe-
 trus Botticella patrius Ticinensis, Apontesq; Hispanus,
 cuius uirtuti Antonius multū tribuere erat solius. Hi circi-
 ter duo milia hominum partim Italici & Hispanici, partim
 Germanici generis coegerant, quibus addebantur prom-
 ptissimi quiq; Ticinensium, qui pro patria supremum uir-
 tutis conatum edere decreuerant. Sed bipartita oppugna-
 tione, quum Galli paulo infra Perticariam portam oppu-
 gnare adorti essent, Feltrius summa foeliciq; industria tra-
 ductis ultra Ticinum maioribus tormentis, intercedente
 amne naualia quaterere coepit. Nam ab ea parte moenium
 angulus prominebat, qui defensores in corona constitutos
 protegere uidebatur, quo angulo celeriter decusso, latera
 propugnatorum momento temporis nudata sunt, sic ut pi-
 lis coronam per longitudinem detergentibus, in muro con-
 sisteret nemo, qui subeuntes hostes detruderet. Magna
 namq; conatu Gallos simul & Feltrianos atq; Sfortianos,
 ut subirent & irrumperent, ingens cadentis muri ruina in-
 uitabat, nec propugnatores, uel multis cadentibus retarda-
 bantur, quin pari constantia dimicarent. Verum Birago
 & Botticella cadentibus, et defensoribus eorum morte per-
 cussis, uis irruentium diu sustineri non potuit. Atq; ita
 Aponte ipso cum expeditis Hispanis & Germanis in arcem
 se recipiente, urbs cum multa caede capta est. Nam quum
 se reciperent Germani, atq; hostes obuertentibus nonnun-
 quam ora & repugnantibus instarent, toto spatio per re-
 giones urbis usq; ad arcem atrociter est dimicatum, sic ut
 hæc nobilissima Longobardorum regum olim regia, &
 nulli in Italia urbium fecunditate agri, & opportunitate
 omnium, edificiorum magnificentia inferior, accumulatis
 tot

tot cladibus, funditus propè euersa censeretur. Hac expu-
 gnatione Feltrius singularem peritiæ militaris & efficacis
 industriæ laudem omnium iudicio adeptus est, quòd oppor-
 tune transuectis ultra Ticinum tormentis, hostes decepif-
 set, & secus quàm illi credidissent, ex obliquo murum fe-
 riens, latum ad irruptionem suorum aditum patefecisset.
 Ea die tamen nonnullos uiros fortes amisit, & in his Pau-
 lum Manfronum inclyti nominis equitum præfectum, qui
 quum esset octogenarius & indomito corporis uigore frue-
 retur, nunquam è militiæ laboribus atq; periculis discesse-
 rat. Malatesta quoq; Cesennas nobilissimæ stirpis, dum cir-
 ca uineas uersaretur, glande caput ictus occubuit. Quo
 pacto autem hic Franciscus Borbonius cognomento sancti
 Pauli Regulus in Antonij Leuæ potestatem deuenit, ope-
 rapretium esse reor paucis enarrare. Igitur per id tempus,
 quo Andreas Auria à stipendijs atque amicitia Francisci re-
 gis discedens, atque obiter se Cesari applicans, cum incom-
 parabili ueræ laudis præconio patriam in libertatem asse-
 ruit: Borbonius, quod eius facti contumelia detrimentoq;
 regem ipsum uehementer angere perspiceret, totus graui in-
 census odio in Auriam & Genuenses, demisis in Pocife-
 ram uallem copijs ferebatur. Sed postquam, ut supra di-
 ximus, insidiæ nihil processerant, & Genuenses opinio-
 ne sua diligentiores paratioresq; reperisset, retro Alexan-
 driam se recepit, captaq; Mortaria, & pulsis Nouaria Cæ-
 sarianis, cum Venetis & sfortianis copijs se coniunxit, eo
 consilio, ut nouis auxilijs (erant ea peditum duorum cir-
 citer milium Hispanorum quæ à Barchinone in Italiam per-
 uenerant) iter prædiceret. Caesar enim, quòd urbs Genua
 Gallis esset detracta, magnopere gauisus, Genuenses fouen-

PAULI IOVII HISTOR.

dos subleuandosq; opibus atq; auxilijs existimabat, quoddam Gallo hosti creptam Ligustici maris nauigationem suo insigni commodo prouideret. Verum Genuenses ea Hispanorum auxilia, decedente iam periculo, in urbem minime suscipienda censuerunt, quando sibi satis praesidij in concordia ciuium fore putarent, & externa, eiusq; praesertim gentis praesidia odissent. Erant hi tirones à foeda corporum illuue, & longa maris nausea, deforme militum genus, utpote qui essent dudum, necessario potius quam accurato delectu conscripti, magna ex parte non inermes modo, sed propemodum nudi, ut qui uili pillaq; tunica, & carbatinis sparteisq; calciamentis uterentur. Hos milites, postquam non recipiebantur à Liguribus, Antonius Leua, misso ad eos Ludouico Balbiano, ad se perducendos curauit. Hic enim superiore anno Ticini captus, & Genuae aliquam diu in arce custoditus, Gallorum manus euaserat. Is uti erat uir impiger, quum eas copias recto itinere perducere non posset, ne hostibus facile delendas obijceret, eas per transversos Apennini tramites, asperrimasq; ualles, difficili arumnosq; itinere, in Placentinorum fines perduxit. Nam hostiles copiae inter Padum & Apenninum constiterant, ut transire ausos circa Derthonam & uicum Iria inuaderent, transituq; prohiberent. In aduerso autem Apennini latere descendantibus, pacata amicaq; omnia proponebantur, quòd ea regiones Pontificiae essent ditionis. Ceterum Balbianus tertiam fere partem suorum, seu ita montanorum Ligurum abrupti eius itineris saltus insidentium, amisit. In fessos siquidem & fame propè enectos è superioribus locis transeuntes, sagittas & iacula suo more scutati iaciebant, & quum hæ deficerent, ingentia saxa ob-

ruent

ruendis Hispanis prouoluebant, tanta locorum & armorum iniquitate, ut Hispanorum accruui profundis in uallibus precipites dati spectarentur, & passim quòd eripi nequissent, à socijs desererentur. Induerat siquidem Ligures seu odia in Hispanicum nomen, quòd ab his Genuam Liguria caput rapacissimè direptam meminissent. His superatis difficultatibus, opportuneq; deceptis hostibus, Balbianus paulo infra confluentes Padum et Ticinum contra oppidum suum, cui Bello Iocosoq; nomen est, in tribus copias traiecit, eamq; manum insperatò incolumen Antonius Mediolani recreandam uestiendamq; suscepit. Is tironum Hispanorum aduentus, insubrum calamitates accumulauit, nam præterquam quòd & stipendia præbere, & domi liberaliter alere ueteres Germanos atq; Hispanos cogebantur, tirones etiam seminudos, & ab extrema inedia famelicos suis laribus accipere, & domesticis copijs tueri oportebat. Hæc longè grauissima ciuibus, Antonius, ut militi præstaret, diræ cladis uectigal excogitabat, quo omnium pecunias abraderet, & singularum familiarium fortunas euerteret. Se uerò nãq; edicto uir imperiosus et sæuus, à quoquã ciue Cererem coqui uetuerat, quum uenalis tantum panis ederetur, constitutis eius Monopolij tabernis, unde esurientes magno pretio panem coëmerent, tanta edicti atrocitate, ut pleriq; inopes laquei metu fame passim interirent. Molendi utiq; tritici percoquendiq; panis uetantes leges, pauidum uulgus perhorrebat, ita ut Antonius clarissimam paulo antè atq; opulentissimam Italia ciuitatem, importato ingenti luctu, longè omnium miserrimam redderet. Tanta scilicet acerbitate atq; sæuitiã crudelissimæ legis auctoritatem tuebatur, ut uel ab egentibus mulierculis, quæ desiderio panis subcinericias conficerent offulas, & in sartu-

PAULI IOVII HISTOR.

gine placentas oleo suffrixissent, contusoq; in pilatritico farinam exprimere conarentur, prægraues poenas exigeret: sic ut non infacetè, quanquam amarissime Marcus Antonius Canicula quaestorij ordinis ciuis, in corona diceret, perantiplam uti reor ciuis hic noster Antonius à Cesare gratiam proculdubio referet, quando ei supra tot clara cognomina summe maiestatis, nouæ nobilitatis ergo, Furnarij titulum adiecerit. Nam & tabernæ furnariæ & uenales panes Cesareæ aquila nota signati, uulgo imperiales uocabantur. Verum neq; Antonius neq; Caesar ipse ab ea execrabili diuinarum atq; humanarum rerum labe, fideliumq; Insubrum miserijs, ullam omnino infamiam ad se redituram putabant, modo opes suas aduersus conspirantium hostium potentiam confirmarent. Quando neq; Antonius deformatæ urbis aspectu commoueretur, neq; Cesaris absentis molliri animus, tot in Hispaniam frustra missis legatis, ut miserijs finem imponi iuberet, ad misericordiam flecti potuisset, utpotè qui alieno potius cum luctu eo bello uictor euadere, quàm inanis clementiæ laude potiri uellet. Quibus rebus fiebat, ut Antonius studio militum firmior factus, & numero eorum auctior, quando illis cuncta ad prædam obijceret, hostes facile contemnebat. Nam neq; Venetus imperator, ita operam exigit se senatu, pugna erat, ut qui periclitari uires nollet (tenues autem erant Sfortianæ copie) neq; apud Borbonium aut firmæ uires, aut expedita cõsilia uidebantur, quibus uim admo uere uel coniunctis castris, & cominus congregi auderent. Itaq; communicatis consilijs, & abiecta oppugnandi Mediolani cogitatione, optimum factu censuerunt, ut hoc modo Antonius lenta & longinqua belli ratione obsideretur, Feltrius in uetera sua castra concedens ad Castianum supra
Abduam

Abduam, ubi amne ponte constrato, ex Veneta regione com-
meatibus & copijs iuuari posset, id se præstiturum pollice-
cebatur, ne quicquam per Martianam regionem, quæ erat
refertissima omnibus rerum copijs, ad obsessos importaretur.
A diuersa uerò parte Borbonius ad Abiatum consisteret,
omnesq; inde, quæ subuehi Ticini emissario possent, com-
meatus interciperet. Sperabant enim hostes, postquam ui-
subigi non poterant, diurnæ obsidionis incommodis mini-
mè suffecturos. His constitutis apud Landrianum uicum,
qui est ad decimum lapidem ab urbe, Feltrius castra mo-
uens, signa ad Casianum dirigi iussit, Borbonium admo-
uens, ut pari digressu ad Abiatum iter intenderet. Sed
Borbonius inclinante die nequaquam moturum castra, sed
postridie Ticinum se iturum dixit, quòd ibi grauiora quæ-
dam tormenta, impedimentaq; deponere statuisset. At Le-
ua, qui diligentissimè in eam excubabat curam, ut ex occa-
sione alicunde hostibus noceretur, ubi didicit Feltrium con-
clamatis uasis à Borbonio discessisse, suspicatus id futurum,
quod usu euenit, ut Galli nequaquam maturè proficisce-
rentur, præfectos omnes aduocauit, instructisq; militibus,
paratos ad profectionem de secunda uigilia sibi adesse iussit,
cohortatusq; eos, ut alacri studio secum expeditionem su-
sciperent, pollicitus est post exortum Solem uictos eis ad
prædam Gallos se daturum. Quòd si, inquit, ut non planè
reor, festinantius effugerint, postremum certè eorum ag-
men certissimè prædæ uobis cedit. Milites sublata uoce
responderunt, ut fortia consilia digna superioribus uicto-
rijs, ingenti animo agitare pergeret, se namque quod im-
perasset periculose profectionis dubiaq; alæ munus ala-
cibus & impauidis animis esse subituros. Nec mora,

PAULI IOVII HISTOR.

quanquam ipse cunctis propè membris articularum dolore caperetur, fulgentia arma induit, præmittit equitatum, duplici; instructa acie, hinc Germanis, illinc Hispanis latera cingentibus, Italicis uerò cohortibus tormentorum præsidio constitutis, ad hostes contendit, quos nondum profectos & expediendis impedimentis intentos deprehendit. Borbonius qui nihil minus putarat, quàm Antonium instructis copijs sibi ad iter parato superuenturum, quum oriente iam Sole lintheata de more hostium agmina conspexisset, obstupuit, graui; metu, uti deprehensis accidere solet, nequaquam temerè correptus est, ob id; præsertim, quod ab hesternò consilio Guidonem Rangonum primo præpositum agmini Ticinum præire, atq; ibi hospitia parare iussisset. Imparatus itaq; & multo spatio à prima acie disiunctus, tanta perturbatione medijs postremi; agminis circumuentus est, ut tumultuosissime aciem instruere, & repugnare frustra cogeretur, & ui celeritate; incumbētis hostis, animo concideret. Præbuit Antonio Fortuna spatium parandæ uictoriæ ab inopinato casu, nam quum maioris tormenti currus, perfractis rotæ axibus, media lutulenta in uia concidisset, uel ob id magno fuit incommodo, quod Galli etiam nobilissimi equites, id subleuare atq; reficere conati, in pedes defiliissent. Vetere siquidē suo instituto turpe ducunt, tormenta ex itinere occupanda hostibus reliquisse. Hac mora sicuti Rangonus iusto festinantius quàm ita facere esset iussus, tantum anteeundo confecit itineris, ut neq; reuocari, neq; admoneri de repentino aduentu hostium, opportunè potuerit, neq; obiter Antonio prodicendi peditatus defuerit tempus, qua pedestri acie promotâ, te equitatu audacissime dimicante, media Borbonij acies, cui se coniunxerat postrema, puncto temporis terga uertere cœperit,

perit, quum Antonius in Sella fulgentibus protectus armis
 cristisq; conspicuus, succolantibus baiulis in aciem sese infer
 ri iussisset, omnium namq; oculos in se conuerterat, quum
 aperta galea adhortaretur suos uoce terribili, et peracri ocu
 lorum obtutu Gallos terreret. Interim Germani, qui Gallis
 militabant, quod nunquã ferẽ aliã acciderat, turpissimẽ ter
 ga uerterunt, ut potẽ qui essent ex collectitijs, qui superiore
 tempore Gallica stipendia meruerant, aut ex ea regione es
 sent conscripti, quæ est citra Rhenum, Lothoringiaq; fines
 attingit, nec multam habet Germanicæ uirtutis & discipli
 næ opinionem. Germanos Galli pedites, & secundum eos
 Italica etiam cohortes, nulla dedecoris cura, subsecuta sunt,
 paruq; ideò cædes edita est, quòd neq; à sclopettarijs inter
 confusos permixtosq; ordines opera exigi potuit, neq; tor
 mēta nisi pari periculo displodi potuerint. Ipse Borbonius la
 tan fossam periculoso equi saltu superare conatus, ab equi
 tibus captus est. Nec longè ab eo, eandem sortem tulit Clau
 dius Rangonus uir impiger, qui postremæ aciei præfuerat.
 Stephanus quoq; Columna in fossam præceps datus, cõciden
 te equo, magnum salutis discrimen adiit, quum galeatus in la
 cuna ferẽ submersus agrẽ sese manibus hostium eripuisset.
 Leua potitus omnibus tormētis atq; uexillis, et duce capto,
 ab eius rei gestæ fama usq; adeò inclaruit, ut nemo eius æta
 tis dux, uel in consilio capiendõ solertior, uel in exequendo
 acutior & efficacior haberetur, Hispaniq; eum, si prospera
 uteretur ualetudine, Magno Consaluo eius magistro parem
 euasurum dicerent. Cæterum Galli foedo euentu superati, de
 Guidone Rangono non obscure conquerebantur, quòd eos
 deseruisse præpropera eius festinatione prædicarent, quan
 quam ille ita imperanti Borbonio iure militiæ obsecutus

PAULI IOVII HISTOR.

fuisse testaretur. Sed eam imposta contumelie controuersiam, quæ, Guidone indignante & prouocante obrectatores Gallos, singulare certamen postulabat, Feltrius familiaris sermone ita diremit, ut & Borbonium & Guidonem pari propè errore à disciplina discessisse iudicaret, approbantis ipso Leua & Vastio, qui una Mantuæ tres clarissimi nostri seculi duces forte coiuerant, apud Hippolytū Medicem, qui tum è Pannonia legatus redibat, ab Hercule Gonzaga cardinale hospitio domi susceptum. Dictis namq; sententijs, quibus ego præsens interfui, è disciplina rationeq; bellica differuerunt, singulorum ducum esse muneris, qui distinctis agminibus in itinere faciundo præsent, per dispositos equites mutua diligentia emensi itineris spatia metiri, nihil extra conspectum signa præire sinere, anteriores medios, medij posteriores, quibus passibus eant obseruare, ut unaquæque acies ad subitos hostium incursum ex propinquo parata sit, quæ circumuentæ opem ferat, & uniuersis coactis uiribus confligat.

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXVII

DICTATORE Caponio Rem-
publicam administrante, Floren-
tini recenti suo incommodo, &
tot aduersis Gallorū casibus per-
culsi, in eam curam incumbe-
bant, ut Clementis consilia diligen-
ter explorarent, opportunaq; ad-
uersus imminētis propē belli uim

presidia compararent. Non inanibus siquidem coniecturis
adducti, suspicabantur Clementem ad amicitiam Caesaris esse
rediturum, ut inuictis eius copijs contra ipsos uteretur.
Prouidebant enim eum, postquam in libertatem esset restit-
tus, minimē conquieturum, donec uetere patrie dominatus
potiretur, offensum scilicet Lotrechiano foedere, in quo di-
serte perscriptum fuisset, pudenda sibi & damuosissima con-
ditione, ut popularis Florentine ciuitatis status in clientela
Gallie regis foret, defendereturq; eius peculiari officio mu-
nereq; postquam suas copias ad Lotrechium communes ho-
stes oppugnantem Neapolim misissent. Propterea Caponi-
us non ignarus, quam grauiter offensus esset Caesar, qui nul-
lam sibi à Florentinis iniuriam inferri debere existimans, eo
Etruscæ legionis auxilio, suos duces oppugnatos atq; obses-
sos fuisse didicisset, Pontificem non iniqua quedam à ciuitate

PAULI IOVII HISTOR.

te postulante, molliendum potius æquissimis responsis, quàm acerba negatione exagitandum putabat, ne Cæsari sociare iungeretur. Erant enim grauiæ & molestissima eius animo, quæ ad sugillandam maiestatem, minuendamq; nominis existimationem perscripta fuerant, his fœderibus, quibus, se obsesso captoq; in arce, Alonsus Ferrariensis princeps Cæsari opportunè detractus uideretur, & Veneti noua conditione in fœdus Gallicum essent recepti, quorum ille Mutinam Pontificio imperio diu possessam per occasionem pessimè à Fortuna multatam pontificis recepisset, ij uerò Rhaennam & Ceruiam occupassent. Quæ omnia, quanquam ex autoritate Innocentij Legati atq; assensu aliquot Cardinalium transacta essent, Pontifex nisi planè insanus, & suæ dignitati ineptus hostis foret, rata habere non poterat, ut potè qui de recuperanda potius amissa dititione, quàm de uindictanda iniuria sibi cogitandum esse censeret. Iam enim per Antonium Musetulam senatorem Neapolitanum, quem Viterbium accersuerat, legati Cæsaris uices implentem, et quæ erat mirifica solertis ingenij industria præditus, Cæsarem Pontifici reconciliare maturantem, de concordia agere cœperat, adeò fœliciter, ut propensissimis utrinque auribus ea res tentaretur, nec multos post dies bene auspiciatò solennibus tabulis conficeretur. Quod ut crederent Florentini, in uniuersum adduci non poterant, ut qui Pontificem inexpiabilis eius recentis iniuriæ, si generosi spiritus foret, obliuisci non posse prædicarent, quorum opinionem ob id falsam esse euentus docuit, quoniam in Pontifice tanta erat ereptæ ab ingratis ciuibus patriæ repetendæ cupiditas, ut omnem recentissimæ calamitatis acceptæ memoriam, ipso nouæ spei pondere superaret. Eodem rerum consiliorumq; successu,

missus

missus est cum præscriptis mandatis Hieronymus Vastonen-
 sis antistes, Pontificiæ familiæ dispensator, qui apud Barchi-
 nonem Cæsarem conuenit, atq; his fermè legibus cum eo soe-
 dus percussit. Pontifex Christianæ pietatis titulum præten-
 dens, miseratusq; quassatæ diro bello Italiæ uastitatem, syn-
 ceram, deterfis superioribus odijs, uoluntatem atq; amicitia-
 am Cæsari offerebat, pollicebaturq; se de more capiti eius im-
 peratorij diadematis coronam impositurum, si Cæsarianis
 uiribus in patriam reduceretur, unde sua cum iniuria, pro-
 pinquis ipsius expulsis, amplissima ciuitas Florentia foeda
 atq; acerbissima popularium imperitorumq; hominum ty-
 rannide premeretur, optimatibus scilicet contumeliose atq;
 arroganter eiectis, antiquisq; ritibus diuinarum humana-
 rumq; rerum usq; adeò impie atq; insolenter perturbatis, ut
 in florentissima dudum urbe, publica salus, desperata con-
 cordia, conclamata uideretur. Adiectum est, ut postquam
 Florentini aduersum Cæsarem, confisi incertæ Gallorum ui-
 ctorie, arma tulissent, maiestatis rei facti, libertate & an-
 tiquis superiorum Cæsarium concessis immunitatibus seuerè
 priuarentur, obiterq; ciuitati principem Alexandrum ado-
 lescentem imponeret, cui ipse Cæsar ad confirmanda foede-
 ra augendamq; Alexandri dignitatem, Margaritam filiam
 se calibe susceptam, in matrimonium desponderet. Dum
 hæc per idoneos homines tractarentur, tumultus inusitata
 perturbationis atque periculi apud Florentinos in curia ex-
 ortus est, unius male sani atq; effræti ciuis insolentia. Hic
 erat Iacobus Gerardus contumaci fronte popularis, qui non
 in Mediceos modò, sed in patritios omnes liuore atque odio
 percitus ferebatur, ob id tum se ipso turbidior atque arro-
 gantior factus, quòd per id tempus sederet inter octo uiros

PAULI IOVII HISTOR.

decuriones supremæ potestatis, qui dictatori consultandæ gratia perpetuò in curia assistunt. Is literas à quodam Ioachino Serralio Iacobi Saluiati apud Pontificem toti summe consiliorum prepositi cliente, ad Caponium perscriptas, delapsasq; eius sinu, maligne collegerat, nactusq; materiam calumniandi obiurgandiq; dictatoris, eò rem turbulenta uociferatione deduxit, ut dictator perfidiæ reus fieret, accusatusq; concursu in curiam turbulenti iuuentutis insultantis & propemodum uim inferentis uita discrimen subiret, quum nonnulli è fenestra illico præcipitem dandum dicerent, qui aliena à salute libertateq; patriæ cum Pontifice infensissimo hoste consilia agitaret, nefandumq; profectò facinus in necem optimi & probatissimi ciuis editum fuisset, qui optima fide magistratum gereret, nisi Laurentius Sennius, qui erat octouir è decurionum numero, iuuenis æquitate & constantia animi præstantissimus, superbiam & atrocitatem imperitorum petulantiumq; ciuium detestatus, corpus suum furentibus opposuisset, abductumq; in suam cellam dictatorem, extremo pallentem metu conseruasset. Earum literarum exemplum Gerardus paulò ante miserat ad quosdam sectæ suæ ciues, qui in priuatam domum foro proximam conuenerant, & de tollendo dictatore summæ atrocitatis consilium, accersita seditiosorum manu, inierant, curiæq; superioris scalas atque ostia occupant, concitantibus præsertim Thoma Soderino & Alfonso Strozza, qui nequaquam ex simultate Caponio infensi, sed ex damnatione eius honorem petituri uidebantur, quòd popularis studijs prærogatiua summæ nobilitatis atq; existimationis homines ad dictaturam aspirarent. Postero die coacti in consilium octoginta uiri, atque ij simul, qui ex reliquis

reliquis magistratibus atque collegijs publica consuetudine adiungi solent, abrogatus est Caponio magistratus, atque is honor biduo post delatus ad Franciscum Carducciū, quem nemo candidatum fore putauisset. Ita ut Soderinus, & Strozza sua spe deiecti, ex conscientia animi pudoreq; repulse, peruersa miserae ciuitatis comitia damnarent, & pleriq; iriderent, quod homo in Hispania dudum decoctor, et patris in Republica notus, tenuioris Fortune, nec praelari, quanquam uetusti generis, ab incondito populi studio clarissimos ciues anteiisset. Valebat Carduccius solertis ingenij firmitate & perurbana eloquentia, sed qui obliquo oculo & pallida facie, nequaquam decentem aut parem tanto honori habitum praeferreret. Sequenti die Caponius nihil egre ferens, quod magistratu excidisset, sed de salute sollicitus, quanquam, ut sese animo confirmaret & timere desineret, amicissimi, & magna pars senatus cohortarentur, in palatio atro & ciuili capitis integumento, ad dicendam causam paratus uenit in senatum, sereniore utique uultu pacatio-req; animo quam pridie, quum tum coccineam familiarē togam sumens, pro se pauca Petriq; filij salute praefatus, causam suā demississimè magistratibus commendasset, usq; aded suppliciter, ut innocentiam suam in dubium reuocasse amicorum propensissimi iudicarent. Erat enim Caponius naturalis, nunquam ulla in re iratus aut feruidus, ut pote, qui patientia & moderatione cuncta aspera ferri, & superari debere praedicaret. Protulit Gerardus immitis accusator exemplum earum literarum quas solo sustulerat, lectitatumq; in senatu est. Cuius sententia talis fuit, uti nos ex Etrusco sermone uertimus. Ioachinus Serralius Caponio dictatori salutem. Quoniam non semper tua

PAULI IOVII HISTOR.

mibi offertur occasio scribendi, presentem nactus nuncium nolui differre, quin te facerem de instituto negotio certior, de quo probe scis ex arcano me agere cum graui illo quem nosti homine, maximeq; familiari Pontificis. Is mihi retulit Clementem satis prospere & firmiter conualescentem eo esse animi decreto, ut se honesta conditione cum ciuitate conciliet, & belli consilia penitus abiiciat, neque egerrime sit liturus, quod populus perpetuo remp. administret, & parta libertatis iura tueatur, modo per aquas conditiones, ciuili more, propinquorum suorum ratio apud magistratus habeatur. Sed quoniam plura scribere non licet, à te uehementer petimus, ut ad condictum locum extra urbem colloquendi causa Petrum filium ad me mittas. Ab eo enim cuncta fideliter exprimete præclare cognosces, quæ in negotio conficiendo opus sint. Vale. Hæc quæ ex literis recitabantur, aqua suspiciosos homines ita animos commouebant, ut plerique maligno per subsellia murmure oborto, cuncta peruerse interpretarentur, & magnam tamen senatus pars communicatis sermonibus, cum proximo asidentium ordine submisit deliberando, eius rei culpam à toto læse maiestatis crimine suspicioneq; remouendam censeret. Inter eos, qui mirifice Caponio fauerunt, extitit Petrus Victorius eius contribulis, qui tum erat sexdecim uir collegiorum ordinis ciuis honestissimus & de optimis literarum studijs egregie meritus. Tum uero Caponius à dictatore causam dicere iussus, in hanc sententiam constanti uultu, miroq; omnium silentio loquutus est.

SE Q V V T V S morem & disciplinam maiorum meorum amplissime dictator, prudētissimiq; cause meæ iudices, nihil unquam carius libera patria, nihil unquam præcla-

ra recte conscientie laude honestius duxi. Quandoquidem temp. uti probe nouistis, pluris semper fecerim, quam priuata commoda. Pudebat enim ea expectare ferreque premia, quae turpi obsequio uel adulatione facile pararentur, ab his qui ex usu dominatus pro libidine curata dare atque eripere poterant. Hoc instituto animi ingressus curiam ad obcunda munia ciuitatis, per quinquaginta annos ita saui semper prospexique exoptate nec unquam desperate libertati, ut in utraque Reip. Fortuna, modo fortem modo in corruptum, nec unquam demissum animum ferrem, Quippe qui uita innocentia, & domestica frugalitatis laude contentus, quae duae uirtutes (absit inuidia) domui nostrae semper peculiare fuere, opportunitates temporum expectandas atque omnino mature captandas arbitrabar, quo excitari, ingentibusque ciuium animis constitui, sine perturbatione laeque ciuitatis, secura libertas posset. Affluere itaque Dij immortales non irritis uotis ciuium uti pie conceptis, & libertatem intermortuam insperato excitarunt, ciuitatibusque nullo effuso sanguine, quod ipsorum mirae benignitatis fuit, largiti sunt. Hanc ego ante alios flagrantissimo studio complexus, ut diu apud nos uigeret atque floreret, omnibus consiliorum artibus adnitebar, providebamque, ne infirmas eius radices ulla aduersa tempestas reuelleret, primumque omnium Clementem ipsum, nobis, his praesertim lenientis & officijs, quae libertati nostrae nihil officerent, pacandum, aut omnino spe & mora distinendum existinabam, ne accumulatis iniurijs irritatus, alicunde nobis insidias, atque arma moliatur, uti quis non imprudens, ominari facile potest. Probe siquidem agnoscimus, quos spiritus gerat, quo angore animi torqueatur, quod patriae dominas

PAULI IOVII HISTOR.

tum, horribilis ruina casu oppressus, amiserit, qua demum
 machinatione bellici conatus eum recipere cupiat, & ulci-
 sci odia in illos, qui dignitatem eius pudendis contumelijs
 obtriuerint. Hæc eius exagitata mentis consilia, ut à nobis
 auerterem, agro blandimenta afferenda, iustasq; iras miti-
 gandas rebar, spe iniecta non iniquæ conditionis, si nos
 æquitate rerum potius, quàm importuna libidine, uolun-
 tates nostras moderemur. Quamobrem per Iacobum Sal-
 uiatum, quem non plus de uita Pontificis propinqui sui,
 quàm de salute libertatq; patriæ, sollicitum esse comperio
 scioq;, operam dabam, Serralio internuntio, ut cum Ponti-
 fice de compositione ageretur. Verebar enim ne sædere Gal-
 lico, quo illigati sumus, uehementer offensus, desperato me-
 liore consilio, uel inuitus ad Cæsarem uerteretur, quod no-
 bis magnopere cauendum timendumq; hodie magis ac ma-
 gis existimo. Proinde iam ab initio, ne properè cum Gallo
 sædus percuteremus, enixè contendebam, nisi eidem sæderi
 Pontifex iungeretur, scilicet, ut eo honesta utrinq; cautione
 conciliato, ualidiora certioraq; præsidia aduersus inuictas
 adhuc Cæsaris copias pro communi salute pararentur. Sed
 in ancipiti deliberationis negotio, intempestiua, uti perno-
 scere sas est, uicit plurimorū sententia, atq; ita elafsi salubris
 consilij rationē omnē intercidisse, quod dolet, agnoscimus.
 Quæ huiusmodi suere ut huius officij pro securitate publica
 suscepti, non contumeliam, quæ mihi graui cum periculo pa-
 ratur, sed gratiam omnino expectandam à uobis putarim.
 Quinq; ille à nobis hæc postulabat, ut patrimonij fructibus,
 ægali æqua oneris lege persoluto, ut potiri liceret, sibi pu-
 ella nepitis redderetur, propinquis eius adiuus secundū leges
 in Rempub. petendis honoribus daretur, & quod ad tuen-
 dam

dam Pontificij nominis auctoritatem pertinet, Florentini à decumandis sacerdotijs abstineant, & sacrosancta templorum donaria suo iniussu auara manu nō attrectent: postremo etiam, ut deiectas gentilitijs insignibus pilas, priuatis saltem familiae edibus aut templis maiorum suorum pia liberalitate edificatis, restitui pateremur. Hæc rerum capita, æquissimi ciues, si diligenter considerem, nec improbè expendam, uel si cumulatè & exactè cuncta concedantur, facillè fatebor me non uidere, quid incommodi aut detrimenti Reipub. afferri possit, quum iam pridem eiectis adolescentibus Mediceis, quòd sponte nobis tantum hortantibus dominatu excessissent, ius ciuitatis ex decreto publico reliqueritis, nec idè ex fide uestra sit, dignitatèq; senatus id decretum sustulisse. Bono itaq; iure repeti, quod publica obligetur fide iudicare potestis, nisi aliquot ciuiliū prædiorum reditu augeri publicas opes, & sarciri bellicos sumptus inepè existimet ea ciuitas, quæ per sexdecim annos inexhaustis opibus, perpetuum cum Pisanis bellum gescrit, & me teste atque adiutore consecerit. Nunquam enim pecunias huic urbi alendo & sustinendo bello defecturas crediderim, si sit firmum apud ciues, quod rectè optare facilius quàm sperare possumus, communis concordie studium. Nec item satis prouideo, quid nobis officere possit puella nouennis patruo sacrorum principi deposcenti benignè reddita. Nam præterquam, quodeam & sexus, & ætas tutam ab omni contumelia reddant, cauere etiam oportet, ne hac in re, dum Pontifici nocere quàm morem gerere malumus, Gallie regis fœderati maiestatem offēdamus, si regio ortam sanguine, & nihil tale merentem, diutius in uestalium uirgimum septis adseruandam iudicemus. Tantum uerò abest,

PAULI IOVII HISTOR.

ut complectendo ciues uniuersos, atque his honores æquale
 ge partiendo Reip. noceatur, ut hac ciuili benignitate eam
 firmiorem florentioremq; euasuram arbitrer. Amantes
 siquidem patriæ & constitutæ libertatis studiosos, ueroq;
 bono tranquille pacis gaudentes, una maxime concordia
 letari decet, obliuisciq; item omnis priuatæ iniuriæ pu-
 blicæq; simultatis. Insuperabilem nanque ciuitatem, non
 arma, non pecuniæ, sed unus publici decoris consensus effi-
 cit. Porro quod quarto loco petitur, ita mihi, & bono
 cuique ciui æquum uideri potest, ut nihil scædus & inuidio-
 sius accidere posse existinem, quàm si spreta & uiolata
 summi Pontificis auctoritate, tanquam diro sacrilegij pia-
 culo polluti, infami prorsus auaritiæ nomine aqua & igni
 interdiciamur. Postremò autem, ut deiecta insignia & ti-
 tuli reponantur, summa ratione indulgendum putauerim,
 ne gloriæ nostræ communibusq; ornamentis stultissimè in-
 uidere uideamur. Nam & si quicumq; Medicei nominis
 principatu potiti sunt, re nomineq; fuerint tyranni, in ciui-
 tate tamen, si non uerè libera, non intolerandis certè compe-
 dibus uincta, quàm plura, quod fateri licet, gloriosæ lau-
 dis monumenta condiderunt, quæ homines elegantie studio
 si plurimum admirantur, aduenæ peregriniqu; suspiciunt,
 & nostri ciues æquè iusta atque difficili imitatione æmulen-
 tur. Quod uerò ad deformatum Cosmi sepulchrum perti-
 net, non est quod quicquam aliud ineptius & inanius fa-
 ctum fuisse iudicem: Quandoquidem ea de rasi tituli in-
 iuria, cuicumque non insulso ridenda sit. Illius nanq; inge-
 niosissimi uiri ossa, ad perennem memoriam non angusto
 quidem loculo, sed luculentissima incomparabilis templi
 iestudine continentur, quæ sine inexpressibili & prope impla-
 totius

totius humani generis inuidia excindi deleriq; nõ possint, ut hic prætereamus literarum sempiternæ famæ præsidia, quibus Medicei ferè omnes tam astuta quàm liberali disciplina impensissimè semper fauerint. Ea nanque uel nobis inuitis perpetuò durabunt, nisi putemus totius Europæ gentes, ad quas historiæ manarint, ad irracundie nostræ libidinem, cunctos annales, quibus eorum nomina cum laude inserta sint, inusitata conspiratione crematuras. Vos itaq; qui Romanæ uirtutis exempla æmulari honestissimum ducitis, meminisse oportet, præclaram uirtutem, uel summis adumbratam uicijs, tãtam habere in se uim ac admirationem, ut Pop. Rom. diri hostis Pœni Annibalis statuam in foro cunctis perpetuò spectandam, collocasse maximè decorũ existimauerit. Hæc sunt crimina, quibus fecisse aduersus Pempub. accusor, unde me nonnulli feruidiore tuendæ publicæ existimationis studio prouecti, improbo aut certe illoto ore, patriæ proditorem appellare non erubuerint, uel ob id præsertim, quòd huiusmodi consilia ex arbitrio meo subtilius & tectius concepta, decemuirali octouiraliq; collegijs communicanda non existimauerim: Cuius obiecti nomẽ facile diluitur, quando hianæ alios, Laurentius Segnius, & Iacobus Morellius, optimi ciues, ac nonnulli alij ex hoc ordine, me secum de hac re loquutum fuisse, & has ipsas literas, quæ mihi sinu exciderint, ostendisse, præclari testes esse possint. Neque propterea, quòd non omnibus hæc communicanda iudicarem, parum sincero animo, parumq; integra fide, consilia, quæ ad summam rerum pertineant, agitasse existimari debeo. Verebar enim, ne disseminata apud suspiciosos & imperitos, uti sæpè accidit, latius effèrentur, atq; inde eo, quem optabam sperareq; licebat, successu carerent. Neq; enim usq; aded angu-

PAULI IOVII HISTOR.

*stæ & circumscriptæ potestatis dictatorem esse putabam, ut
 ei, quæ cogitet et coquat, silêtio tegere non liceat, quum eius
 sit muneris & officij, uigilando & pensitando, id unum re-
 spicere, quo plurimum Reipub. prodesse possit. Hoc animi
 instituto, sicuti supremi honoris ratio postulabat, dictatu-
 ram uestro insigni beneficio mihi delatam prorogatamq;
 priuato meo tantum, non publico periculo gessi. Itaq; si pec-
 caui, dare pœnas uel indigna morte paratus sum. Sed apud
 uos, obsecro, id moderandis sententijs ferendoq; suffragio ua-
 leat, totius uitæ meæ cursus, in quo nusquam improbe stelli:
 Valeat patris mei memoria, qui pro patria pugnans, Pisano
 bello occubuit: Valeat, ut maximè opto, pristini iudicij ue-
 stri testimonium, quo me nihil ambientem, minimèq; pre-
 hensantem, hoc summo honore dignissimum existimastis,
 quum recens recepta libertas, neq; importuno, neque rerum
 imperito rectore egere censeretur. Nemo quidem repente fit
 malus, quod de me suspicari homines nolim, quum idem sim,
 qui semper apud uos integer uitæ omnisq; expers sceleris,
 sexaginta ætatis annos exegerim. Nec ideo deprecor inte-
 gerrimi iudicij uestri seueritatem, quam obrectatores mei,
 accusatoresq;, longè maximam atque acerbissimam requi-
 runt, ut apud uos certa clementiæ laus paretur. Existima-
 tote siquidem uos non de dignitate uitæq; & fortunis meis
 in suffragium ituros, sed facturos iudicium de publica salu-
 te, quam ita superi incolumen seruent, sicuti me à uobis beni-
 guiore decreto conseruatum iri & spero & opto, Caponio
 perorante, secedenteq; in interius custodia cubiculum, eo
 modo liberis suffragijs iudicium est factum, ut magno assen-
 su cunctis ferè sententijs absolueretur. Mouebat enim popu-
 lum uiri grauis maiestas, acrioribus calumnijs circumuenta,
 magnoq;*

magnoq; eius diu spectatæ uirtutis & integritatis argu-
 mento curia excedentem, omnes optimatum ordines do-
 mum deduxerunt, tanta frequentiaq; ut quū ad paternæ do-
 mus limen, trans Arnū agendis gratijs substitisset, nouissi-
 mi agminis pars grauior & honoratior, præ turba, ad cu-
 riæ limen adhuc hæreret, et multi ex his, qui eum damnatum
 uoluerant, astuta dissimulatione comitantibus admisceren-
 tur, instarq; magni triumphæ frequentia pompa, intermi-
 xto lachrymis gaudio, Caponij gentiles & propinqui pro-
 biq; ciues maxime letarentur. Tantum uerò absuit, ut quic-
 quam pristinae existimationis in ipso, ex tanta summi hono-
 ris iactura, deperiret, ut superata inimicorum acerbitate, no-
 ua quadam incorrupti constantisq; animi gloria adaugeri et
 reflorescere cõseretur. Verum eam splendidissimi comitatus fre-
 quentiã facile inde oriens inuidia corripuit, quū postridie ma-
 ne, duo summæ authoritatis legati, Claudius Vellegius Gal-
 lus, et Antonius Surianus Venetus, eū domi humaniter inui-
 sissent. Quamobrẽ Caponius grauiorū apud populares in-
 uidiã ueritus, amicis admonentibus, in agrum suum clam
 secessit. His cognitis rebus, Clemens uehementer aduersus Flo-
 rentinos exacerbatus est, quòd in omnibus eorum actioni-
 bus atrox contra se odium emineret, nec se quicquam uera
 aut simulata lenitate apud corruptis cunctorum ferè ordi-
 num uoluntates proficere posse perspiceret, nec deessent,
 quod maxime impiū et contumeliosum putabatur, qui eum
 sine ulla honoris aut sanctitatis præfatione nominare, Cle-
 mentemq; nudo nomine appellare, & tanquam spurium,
 neque idèò ritè Pontificem creatum dicere consuessent,
 & in patritios ipsosq; præsertim Mediccorum necessa-
 rios, qui ueteris illorum erga se beneficentiæ memoriã

PAULI IOVII HISTOR.

retinerent, nec aperte studiū suū pro Reipub. nudare uellent, perpetuo grassarentur. Amoto namq; Caponio, Reipub. facies immutata uidebatur, quum ius & æquum, ciuilibq; humanitas nusquam uigerent. Vis enim & acerbitas immittisq; superbia apud efferatos cœca rabie populares, & turbidam presertim iuuentutem, uirtutum loco censebantur. Ipse siquidem Carduccius ea mente Reipub. fuerat complexus, ut eam his artibus, quæ maximè populo placerent, administrandam existimaret. Neq; enim alia uia suis suffragatoribus gratiam referri posse prouidebat, nisi se maximè popularē acerbissimumq; patritij ordinis Mediceæq; familie hostem futurum ostenderet, quum alioquin diligentem accurateq; industrium & factioni probè addictum senatorem præstitisset, & suscepto dictaturæ honore, impavidus & constantissimus libertatis defensor haberi percuperet. Id enim sibi ex eo magistratu decus petebat, ut fide inclutus, incorruptus pecunia, & pro factione inexpugnabilis & inuictus propugnator euaderet. Quæ tamen non incertæ uirtutes in ipso ita elucebant, ut turpissimis inusitatæ malignitatis maculis fœdarentur. Nam impio erga patriam consilio, literas, quas è Gallica legatione Balthasar gemilis eius ad senatum perscribebat, aut supprimere, aut notarijs peruersè interpretandas dare conabatur, ut populus commentitijs fabulis deceptus, in consilio Reipub. deterrimo destineretur. Nam quum è Gallia nihil propensum à rege, nullumq; ab eo efficax præsidium, ad salutem seruandæ ciuitatis, Carduccij literis afferretur, inani spe auxiliorum animos imperitorum sustinebat. Nec quisquam tamen optimus ciuis & à factione semotus reperiebatur, qui in Gallo rege iam planè Casari conciliato, quicquam spei impetrandæ opis reponendum censeret,

conferret, quòd ille ante omnia uel cum sociorum detrimento
liberos obfides recipere maturaret. Accessit ad hoc infame
prorsus nequissimi facinoris factum, quod uehementer ipsius
Carduccij existimationem lesisse uideri potuit. Nam antennis
simas, quæ ornamento urbi erant, Mediceorū et Iacobi Sal-
uiati uillas, intemperantis et turbide iuuentutis impetu, in-
cendijs absumendas iusserat, quanquam id non imperasse, sed
dissimulante delendas obiecisse fateretur, scilicet, ut ex tam
horribili foedoq; maleficio, nunquam ueniam impetrari pos-
se diffiderent, quando id scelus promiscuæ iuuentutis, ad om-
nes ferè ciuitatis familias pertineret: Edicto quoq; inusitato,
& si religionem spectes, & testamenta priorum animorum
æstimentur, maxime nefario, xenodochiorū, hospitaliumq;
domorum, et templorum prædia confiscanda uenundandaq;
proposuerat, & non comparentibus emptoribus, ea locuple-
tibus, sub poena maiestatis cõmunda addixerat, quæ impo-
tenter decreta, cum certa labe priuatorum, foriunas ad exci-
dium redigebant. Verum Carduccius, lugentes sua incommo-
da specie pietatis admonebat, ut patriæ securitatem priuatis
diuitijs antepondere uellent, quando incolumi patriæ, opti-
ma fide pecunia reddi possèt. Quòd si contumacius cessarent,
officioq; patriæ deessent, fore ut improbi consilij poenas da-
rent, paulo post extremam cladem aut ab hostibus barbaris,
aut ab impijs tyrannis extra poenitentiae locum laturi essent.
In eandem quoq; sententiam paulo antè Carduccius, quum
esset decemuir, mentionem primus intulerat, cum de cogen-
da pecunia ageret, ut donaria templis religiosissimè dicata
tollerentur, quòd ea non tam ad ornamentum pacis, quam
ad belli subsidia collata existimari debere magnificè prædi-
caret. Ociosas scilicet opes, & nihil profuturas, ad salutem

PAVLI IOVII HISTOR.

patria impendi transferriq; debere, sicuti charitate patrie ducti boni ciues, si salus publica quaereretur, posthabendas iudicarent. Quum de his Carduccij imperijs nonnulli ciues moesto liberoq; sermone in corona dissererent, quod minimè prætermittendum uidetur, Antonius Albertus, uir honestissimus & perurbanus, non infacetè dixit, non est optimi ciues, quod quicquam à dictatore commodius & mitius expectetis, nam postquam decoctori Rempub. commisit, necesse futurum esse prouideo, ut nos omnes cum ipsa Rempub. decoquamus. Sed tum quum hostes longè ab urbe abessent, neque adhuc appropinquatis belli incommoda sentirentur, de eare à Carduccio decretum fieri non potuit, quod nondum aut certa aut propinqua aduenisset necessitas, ut opus esset ciuitatem infamis sacrilegij flagitio contaminare, cum multo maxima offensione Pontificis, quòd nisi ex eius auctoritate ritè tolli posse uiderentur: Quàdoquidem ea donaria extra prophani iuris uim, iam sacra essent, ob idq; præsertim, quòd Leonis fratris memoria, qui ea ornamenta ad cultum altarium pia liberalitate contulisset, grauissimè laderetur. Ita tamen eius rapinae spes malis ciuibus illata est, ut id scelus Carduccij, successorì patrandum relinqueretur. Præbuit tamen ansam turpi consilio exequendo, quum matronas nuptialibus ornamentis, singulasq; familias uetere argenti atq; auri suppellectile spoliandas censuisset, ueterum Romanorum exemplo, quum extremis Punici belli casibus matrona dites generosa propensione omne aurum & argentum ex suo mundo, ut pecunia cuderetur, in erarium detulissent. Carduccius quoq; quum ad mœnia hostem expectaret, tam fortè quam inexorabilem dictatorem gest, quum proxima mœnibus edificia, uel summæ amœnitatis dirui iussisset, ne uenturo ho-

ſi manitam ſedem præberent. Acerbiſſimè autem impera-
 uit, ut quæ poſſent uſui hoſtibus eſſe, omnis generis cõmea-
 tus, pabuliq; præfertim, in urbem conueherentur, & quæ
 transferri nequirent, ultrò incendijs corrumpèrentur. Quæ
 edicti ſeueritate, lugentibus ſua detrimenta minoribus præ-
 fertim ciuibus, exardente inuidia, ingens contraxit odium,
 quanquam id futuri belli dira conditio ſtagitaret, & cunctis
 ciuibus patrie ſalutem priuatis opibus antepoſendam cenſe-
 ret. Adiecit quoq; animum muniendæ urbi, ita ut, ſi quid ue-
 tere in muro uitij aut ineptæ deſenſionis foret, ea omnia no-
 uis artificijs emendarentur: inſtitutiſq; operibus, & curato-
 rum collegio opportunè creato, præpoſitus eſt, qui hæc om-
 nia ex diſciplina bellicorum operum impleret atq; perſice-
 ret, Franciſcus Sangallius architectus ciuis bonus, & indu-
 ſtrius. Is præcepta et documenta ducum et militum ſequutus,
 portis noua propugnacula impoſuit. Sub id enim tempus Flo-
 rentini Malateſtã Baleonũ ceptis de cauſis diductum à Pon-
 tifice, neq; ei qui Paulum patrem capitali ſupplicio, affe-
 ciſſet, ſatis fidentem, ex authoritate Franciſci regis condu-
 ctum ducem crearant, Stephaniq; Columnam diſp. artitis mu-
 neribus urbanæ militiæ præfecerāt, minoresq; aliquot duces,
 & in his Marium, Neapoleonemq; Vrſinos, & Georgium
 Sanctacrucium Romanos, ſtipendijs ſuis addixerant, quibus
 pari ſtudio ſatagentibus, egregiè muniti urbs cœpta eſt, ma-
 gno operarum ardore, quæ ex agro excite, opus facere co-
 gebantur. Iam enim Pontifex ad urbē acciuerat Philibertum
 Aurantium Ceſariani exercitus imperatorem, & cum eo de
 inferendo Floretinis bello conſilia inierat, conſectoq; bello
 Apulo, & Alſonſus Vaſtius cum Hiſpanorum cohorti-
 bus, & Ferdinandus Gonzaga cum equitatu in Umbriam
 peruadebant.

PAVLI IOVII HISTOR.

peruadebant, ut inde in Etruriam descenderent. Incrue-
 rat etiam fama Casarem ab Hispania citeriore, propediem
 Auriana atq; Hispanica classe Genuam esse peruenturum,
 ad quem Pontifex tres summæ dignitatis legatos misisset, ut
 honoris causa illum, quò iret, deducerent. Hi fuere Alexan-
 der Farnesius senatus princeps, & Franciscus Angelius Hi-
 spanus, cuius diligentia Pontificem carcere eductum, ob idq;
 summæ pietatis officium, purpureo galero donatum fuisse
 diximus, & Hippolytus Medices Iuliano Pontificis fratre
 patrueli genitus, & cum eo Alexander Medices Casaris ge-
 ner designatus. Aduentabant quoq; è Germania noui duces
 cum ualidis equitum & peditum copijs, Philippus Arescotus
 Belga, et Felix Vitembergus è Sueuia, qui ut Casari præsidio
 adessent, Tridentinis alpibus sese demittebant. Ipse quoque
 Pontifex cum uniuerso coetu Cardinalium minorumq; præ-
 sulum, id iter per Flamminiam uiam, ut Bononiam peteret,
 ibiq; Casarem opperiretur, sese accingebat. Quibus de cau-
 sis Carduccius permotus, in senatu retulit Casarem missa le-
 gatione excolendum molliendumq; sibi uideri, & eum qui-
 busuis conditionibus oblati, ne hostis foret, præoccupandum:
 ut potè qui eius inuicti imperatoris uim potius per conditio-
 nes, quam armis auertendam putaret: ratus hoc facile posse
 impetrari, quòd iam latè fama ingrueret Solymantum ab Ha-
 drianopoli profectum, cum innumerabilibus copijs in Panno-
 niam peruasisse, eo cõsilio, ut regnũ ab se iure belli partum,
 Ioanniq; Sepusio beneficario iure concessum, iisdem uictri-
 cibus armis repeteret, eumq; Ferdinandi armis Pannonia
 pulsus, reduceret, quòd suæ dignitatis atq; amplitudinis ar-
 bitraretur, eum tueri atq; defendere, què ipse, uel Christiani
 nominis titulum præferentem, liberali munere, Budana in
 regia,

regia, deponcentibus Hungaris, regem constituisset. Nec barbarus tantis instructus armis conquieturus esse crederetur, nisi partem Norici Austrianiq; principatus Budano imperio adiungeret, & cumulate iniuriam acceptam uindicaret. Quibus de causis, Cesarem tanquam domestico terrore atque periculo adductum, flectere consilia, ideoq; ab Etrusco bello abstinere posse crederetur, quoniam Italiae uiribus barbaro hosti formidolosissimo opportunè esset resistendum. Quibus gerendis rebus Cesarem apparebat una omnino pecunie inopia laboraturum, si Germania robora propositis stipendijs euocata, barbaris opponenda statueret. Itaque consentientibus patrum sententijs, delecti sunt quatuor legati, qui ad Cesarem ire maturarent, summe autoritatis atque prudentie ciues, ipseq; in primis, quod magna glorie ei fuit, Nicolaus Caponius e rure tanquam ab exilio in urbem reuocatus, & cum eo Thomas Soderinus, Mattheus Strozza, & Raphael Hieronymus, iam pridem Cesari notus, quod in Hispania legationis munus obiuisset. His uerò proficisci iussis, actitatum est in senatu, an Pontifex pari legatione ad spem pacis flectendus, aut certe exploratis eius consilijs pertentandus foret. Quod cum à plerisque tanquam equum & plane pium probaretur, tanta fuit peruersi dictatoris astutia, tantaq; popularium superbia atque impudentia, ut nec ciuem, nec sacrorum principem, cuius nomen cunctis gentibus esset uenerabile, uel adeundum, uel excolendum decernerent, quoniam eius congressu, à quo nihil è Republica impetrari posse confirmarent, contagione non obscura constantia liberae ciuitatis foedari posse putaretur. Tanta siquidem popularium animos inuaserat insania, ut facile suspicarentur, in optimo

PAULI IOVII HISTOR.

quoque ciue deesse fidem . Quandoquidem , qui legationis munus susciperent , facile muneribus adulationeq; Pontificis corrumpi posse iudicarent , nec quenquam usq; ad deo probum crederent futurum , qui Pontificis pollicitationes expeditaq; premia , publico bono anteponenda non duceret . Superabant tamen cogitatio periculi atq; imminentis belli metus , omnem deprauatorum ciuium pertinaciam , ita ut pudore per subsellia oborto , Petrus Franciscus Portinarius , qui e legatione Britanica redierat , ad Pontificem legatus destinaretur , cui adessent duo mediocris existimationis collega . Ceterum opera Carducci , nequaquam mandata publica proficiscenti data sunt , quod ea decemviri in itinere se submissuros mentiēdo polliceremur . Quamobrem necesse erat , ut ea legatio , quae certis mandatis non inniteretur , inanis foret . Hæc res indigna Pontifice , animū eius uehementissimè pupugit , quū ciuiū , usq; adeo aucto acerbitatis furore , insanabiles animos armis omnino perdomandos censeret . Interea Caesar Barchinone oram soluens , Auriana prætoriam uectus , comitante Portundo , qui Hispanica classi præerat , Genuam peruenit , præstoq; ei fuerunt Pontificis legati . Caesar autem in adibus prætorianis susceptus est , excepereq; ciues eius comitatum proprijs penetibus , impetrante hoc officij genus Andrea Auria à singulis familijs , quod ægre Genuenses in uniuersum suscepturi Hispanos hospites uiderentur , propter recentem adhuc memoriam , ab ea præsertim gente , direpta ciuitatis . Caesar ipse , secus ac crediderant homines , faciem prætulit lenis clementisq; animi indicem , ipsoq; iuuentæ flore maximè decoram , quam honestabant mores ciuili modestia conditi , & eloquia benignæ comitatis , sicut famam conceptæ apud Italos feritatis extingueret ,

gueret, quandoquidem nequaquam eius imperio, sed dira
 atque immani ducum suorum acerbitate, quæ perpessi essent
 summæ calamitatis incommoda, illata fuisse crederentur.
 Nec multum inde Floretinorum legatos admisit, qui ab eius
 equitate clemētiāq; demisse postularunt, ut ciuitati parcen-
 dum duceret, si quid fatali coacti bello, maiestatem eius læ-
 sisse uideretur, paratam quidem esse cuncta facere quæ im-
 peraret, modò eam uetere cōsuetudine liberam, sua qua po-
 titi essent libertate, frui pateretur, pro qua omnino conser-
 uanda tuendāq; populus uniuersus, non urbium modò sibi
 subiectarum opes, sed liberos, & coniuges, delubraq; et for-
 tunas omnes, contempto omni belli periculo, deuouisset.
 Propterea maximè decorum fore, si ciuitas, quæ esset totius
 Italia longè pulcherrima, & ad ipsius Cesaris auctoritatem
 ultrò se conferret, libera atq; integra seruaretur. Ad ea Cesar
 paucis respondit, Florentinos iniquè arroganterq; fecisse,
 qui nulla lacesiti iniuria, Gallis hostibus suis adhesissent, fœ-
 dereq; icto, Etrusca auxilia oppugnandis ipsius ducibus Nea-
 polim misissent. Quo inexpiabili delicto superiorum Cesa-
 rum concessas libertatis immunitates, uel ingrātè, uel perfidi-
 osè corrupissent. Hæc tametsi uti maximè scæda, omnino
 armis uindicanda censerentur, se tamen noxam, & totum
 eorum maiestatis crimen pro sua humanitate magnitudi-
 neq; animi remissurum, si sacrosanctum Pōtificè, eundemq;
 ciuem suum eximiæ moderationis, quem impudenter patria
 eiecissent, conuersis uoluntatibus reciperent. Hanc unam si-
 quidem ipsis relinqui uiam parandæ pacis, quādo nullo alio
 auspice, sequestròue, eam impetrare possent. Proinde, si sani
 forent, in id enixè satagerent, si incolumes esse uellent, ut pri-
 stinam gratiam à Pontifice honestissimo obsequio pro-

PAULI IOVII HISTOR.

mererent. Neque enim aliter se fidei præstitæ, neque officio suo, quod percussæ fœderis legibus esset obstructum, satisfacere posse, nisi sacrorum principi & ciui de Florentina Re- pub. optimè merito, sua patria redderetur. Ab his prægra- uibus Cæsaris responsis, legati diuerso animorum habitu ab Genua discesserunt. Caponius & Strozza, prouisis asper- rimi belli difficultatibus, uel non æquas, & præsentis Rei- pub. incommodas certæ pacis conditiones, dubio bello facile præferebant. Soderinus autem ita horrebat bellum, ut ani- mi anceps pacem improbaret, quòd ea, propter gentilitias simultates, nisi rediit Medicis, parari posse uideretur. Raphaël autem occulta correptus ambitione, popularis factionis studium suscepit, astuta quidem ratione, ut quum esset patritius & multis nominibus Mediceo nomini ob- strictus, utriusque ordinis uoluntates promereret, petiti- onis sue, quam animo agitaret, certa suffragia compararet. Itaque Soderino per causam uoletudinis Pisis subsistente, quòd Caponium apud Castrum nouum Calphurniani sal- tus ex morbo periisse, Strozza uero, qui ei comes affuisset, metu belli & turbulentæ popularium factionis tædio Ve- netias abiisse didicisset, magna festinatione Florentiam con- tendit, ita ut intento cursu in curiam ire pergeret, & pe- nulatus petasatusq; ad præoccupanda hominum studia, ad dictatorem & decuriones ascenderet. Eius aduentu fre- quens factus est in curiam hominum concursus, quum quisque, quod à Cæsare relatum esset, noscere percuperet. Ante omnia Raphaël Carduccium arctè complexus, cohort- atusq; ut eundem quem maximè fortem pro salute patria animum induisset, generosè confirmaret: causas namque uel timoris uel periculi aliquanto minores esse quàm putarent, postquam,

Postquam Cæsarem, exploratis et expensis consiliorum eius explicandorum difficultatibus, adissent, & ex colloquio, inanis contumaciæ respōsa, iustis ipsorum postulatis aliena retulissent. Primum omnium aduectas esse ex Hispania non multas, easq; Tironum inermes copias, nec satis quoque auri signati adductum, quo Hispanorum & Germanorum, quum ueterum, tum nouorum, qui è Germania expectarentur, stipendijs satisfaceret: uigere adhuc bellum aduersus Antonium Leuam, quod à Venetis simul & Sfortianis continenter gereretur, neq; ulla alia re Cæsarem cum Pontifice certius atque propensius coniungi, quàm ipsa adipiscendi diadematis cupiditate, propter quam inuitus æquo plura quàm rebus suis expediret, indulgenda promittendaq; existimasset, quæ non facile præstari possent, propter terrorem, quem Solymanus incuteret, non Pannoniæ modo, sed partibus eius regnis, quãdo certior fama uulgaretur, eũ cū trecentis milibus hominum egressum Pannoniæ finibus, rectè ad oppugnandum Viennam contendere. Sic, ut non obscuro deorum immortalium munere, Florentinis auxilio ingentis potentie barbarus mitti uideatur, postquàm rex Gallus aliena pericula pro suo commodo supine contemnens, & Venetus astute semper cunctator, inani tantum legationum specie, spes sociorum sustentarent. Fore etenim, ut Cæsarem Italiam attigisse propterea poeniteret, quòd in Germaniam difficili periculososq; proposito bello, ad defendendum proregendumq; fratrem, secus ac putasset, importunè uocaretur. Pontificem uerò rerum omnium pecuniæq; præsertim egentissimum, frustra suscepisse uota, quibus pertenuis arderet occasio, his rerum initijs appareret. Itaque uiris fortibus, & pro patria aduersus tyrannos pugnaturis, non

PALVI IOVII HISTOR.

defuturum uictoriæ successum, nisi intempestiuè despera-
rent, quandoquidem satis magna habituri essent præsidia,
cum externorum militum, tum ciuium ipsorum, quibus
egregiæ firmitatis mœnia proculdubio defenderent, neque
defuturam in stipendia pecuniam, tanta liberalitate singu-
lorum ordinum substantiam omnem pro libertate patriæ
conferentium, postquam summæ charitatis studium pro sa-
lute publica suscepissent. Cæteris autem rebus eam fore
egregij dictatoris & magistratuum curam & diligentiam,
ut nullum uel in urbe tumultum, uel extra mœnia extime-
scendum hostium impetum expectare deberent, modo com-
meatus diuidendi cura, seueris legibus intenderetur. Hæc
magnificè differendo, & Cæsaris, & Pontificis apparatus,
qui erant amplissimi, inanibus uerbis eleuando Raphaël bo-
ni ciuis optimiq; popularis nomen ita consecutus est, ut pri-
uatae libidini incumbens, sibi ad petitionem dictaturæ, uel
exitiosis artibus uiam permuniret, unusq; ipse malo pu-
blico priuatoq; exitio suo, proclinatas iam ad pacem ciuium
uoluntates peruertisse diceretur. Itaque Carduccio ad ar-
ma paranda uehementer inflammato, constantissimeq; pro
popularibus Rempub. administrante, quæ excogitari pote-
rant pro defensione ciuitatis, accuratissimè aduersus hostes
parabantur. Interea Cæsar è Genua Placentiam contem-
dit. Ei aduentanti tres Pontificis legati præsto fuerunt,
ut eum pontificiæ ditionis fines intrantem, sacramento adi-
gerent, quo de more iurare cogebatur, nunquam se ponti-
ficiæ libertati uim allaturum. Ea autem iurifurandi for-
mula, uerbis ritè conceptis, ex sacris cerimoniarum libris
petebatur. Sed Cæsar sui imperatorij iuris appositè me-
mor, ita iurauit, ut se de iure suo nihil decessurum testare-
tur.

tur. Placentiam siquidem & Parmam urbes tanquam
 Mediolanensi imperio antiquitus attributas, quoniam id
 Cesarum imperatorum beneficiarium semper fuisset, non
 obscuro nec intermisso iure repetere uidebatur. Antonius
 quoque Leua ad inuisendum edocendumq; Cesarem Pla-
 centiam descendit. Is Cesari auleq; proceribus, cum mu-
 tua gratulatione, dux mirus & incomparabilis est uisus,
 uel ob id presertim, quod tantis rebus gestis, totq; partis
 uictorijs, uel occupante totos artus miserabili morbo, ani-
 mo pariter & corpore indomitus, nunquam à munere mi-
 litari discessisset. Sæpe enim lectica uectus illigatusq; fa-
 scijs propter acerbissimos neruorum dolores, acie consli-
 xerat, expugnarat oppida, diuersorumq; hostium sibi in-
 cumbentium conatus infregerat, ita ut, si prospera uteretur
 ualetudine, non sua modo, sed superioris etiam ætatis du-
 ces, fama & laude supergressurus crederetur. Is disertè
 atque appositè quæ gestisset, & quæ gesturus foret disse-
 rens, pacem è cogitationibus Cesaris excutere conabatur,
 quod uir belli gerendi conficiendiq; auidus, unde sibi cer-
 tum decus, immensasq; diuitias pararet, omnia sibi facilia
 ad pleniorum uictoriam de hostibus parandam, obuentu-
 ra prædicaret, eo quidem fortasse iactantius, quàm pru-
 dentem deceret ducem, quod Sfortianas pariter tanquam
 exiguas, Venetas uerò copias tanquam parum efficaces, &
 pro alieno commodo nunquam asperioris pugne aleam
 subire solitas, facile despiceret, eoq; presertim contem-
 ptius & tutius, quoniam Venetos, descendantibus Cermanis,
 ad oppidorum suorum præsidia, Feltrium ducem ipsum,
 & cohortes, quas ad Abduam haberent, reuocatuos diui-
 naret. His Leuis sermonibus fiebat, ut Cesar magnopere

PAVLI IOVII HISTOR.

gauderet, neque tamen ab instituto parandæ pacis consilio se deiici, aut longè abduci pateretur, quòd ea, quæ Clementi promiserat, rata facere suæ dignitatis esse statuisset, ut tandem ipso imperatorij diadematis honore compos fieret, medereturq; afflictae Italiae incommodis, & propterea pacem pararet, ut fratri Ferdinando Turcarum circumuento armis, matura præsidia digna ipso, traductis in Germaniam Hispanicis copijs, præberentur. Clemens enim, ad quem unum salutis suæ causa Franciscus Sfortia confugiebat, ratus Etruscum bellum nequaquam confici posse, nisi compositis Gallia Cisalpinae rebus, id præcipue, sicuti semper aliàs, à Cesare postulabat, ut ipsum Sfortiam, quem insontem criminis existimare fas esset, in gratiam reciperet, & in regnum paternæ hereditatis restitueret, ex cuius facti gloriosa liberalitate, studia hominum sibi esset conciliaturus, postquam undique uictori, principi q; magnanimo, nihil potius appetendum foret, quàm eximie moderationis decus, quod maxime speciosum atque honestissimum esset. His Pontificijs adhortationibus, quanquam Cæsar omnino obsequendum statueret, magnopere tamen dulcedine maximi pulcherrimiq; imperij potiundi distinebatur, usque adeò, ut à plerisque commutata uoluntate in consilio restituendi Sfortiæ nutare crederetur: ob idq; præcipue, quoniam dum hæc per legatos tractarentur, Antonius Leua nullam gerendi belli occasionem prætermittendam ratus, Ticinum urbem rursus occuparat, ingenti celeritate admotis castris, auaro scilicet perfidiosoq; præsidij præfecto Annibale Picenardo impudentissime atque turpissime se defendente, ut sese incolumem cum præda omni, quã undique coegerat opulentam

tam expactione conseruaret. Sed eius facti ignominia non multò post usq; adeò atrociter laborauit, ut uituperantibus cunctis, ad mortem usq; insania corriperetur. Pari quoq; fœlicitate Antonius Castellum sancti Angeli Laudensi uia ad Lambrum amnem positum, in potestatem redegit, misso in eam expeditionem Ludouico Balbiano, cum delecta parte copiarũ. Is uti erat impiger, Sfortianoq; nomini maxime infensus, ita oppidum adortus est, ut nactus noctem plenissimo imbre turbulentam, Sfortianis & Venetis præfidiarijs frustra repugnantibus, muri corona potiretur, quum imber omnem penitus sclopettorum usum, extinctis funiculis, defensoribus eripuisset. Edita est non parua cædes, quũ sclopettis abiectis, ad hastas et gladios rē deduxisēt, iniqua propugnatorũ conditione, quando pauci, amisso tormentorũ præsidio, cui maxime confidissent, tanquam deserti à Fortuna, inopinatoq; timore præpediti, sternerētur. Id oppidum inexpectato amissum, tanto dolore Sfortiam affcisse uisum est, ut geminatis cladibus, tota spe impetrandæ pacis decideret, & Clemens longè grauissime perturbaretur, ueritus scilicet, ne Cæsar noua secundarum rerum fiducia impulsus, uti à familiaribus factiosisq; deprauatus, ad bellum spreta pace traheretur. Sed ea fuit in ipso animi constantia, eaq; ratio moderationis atq; uirtutis, ut ullo pacto flecti nequiret, quòd conceptæ atq; propositæ pacis spem, eluso Pontifice minime corrumpendam arbitraretur. Id uerò ut statueret, grauius adducebatur, propter Turcas, quos in Noricum effusos esse didicerat, summo Vienensium periculo, cladeq; regionis, quandoquidem cuncta cædibus & incendijs permiscerent. Sub id quoq; tempus, Rodericus Portundus Hispanicæ præfectus classis, Barchinonem reuerti iussus, summum

PAULI IOVII HISTOR.

foede calamitatis infortunium subiit, commisso nanque naturali praelio cum Turcis prædonibus, classe exutus est, atque interfectus, tam sua exitiali, quàm Reipub. damnosa temeritate. Quomodo autem res gesta sit, paucis enarrare lubet, ut nostri homines nusquam superbia effèrri, nec barbaros, qui pertinacibus animis nullo mortis metu ferrum in nostros exercent, despicere condiscant. Portundus ex itinere prædones se adepturum ratus, qui tum Balearico in mari uagabantur, quum ad Ebusum insulam peruenisset, ibi didicit prædonum quindecim nauigia, quæ remis agerentur, ad Colubrariam insulam consedisse. Ea abest ab Ebuso decem milibus passuum, Frumentariaq; à nautis appellatur. Itaque euectus in spem opprimendæ piraticæ classis, ex quindecim suis triremibus, ualidissimas octo deligit, easq; cæterarum remigibus, & epibatis complet, impetratq; à prætore Ebusano centum circiter & quinquaginta notæ uirtutis propugnatores, quos in triremes dispertit. Hoc auctus numero confirmatoq; suorum præsidio, non dubitat, quin cum barbaris omnino sit confligendum, compositisq; armamentis de tertia uigilia ab Ebuso soluit, & ad Colubrariam progreditur. Barbari à medio pelagi spatio aduentantes triremes conspiciunt, celeriterq; è littore se expedientes, nauigia conscendunt, atque arma parant. Portundus, quum Ioannes eius filius iam in albescente cœlo, hostilium nauigiorum classem numerasset, ideoq; admoneret patrem, ne properaret congregi numero impar, uehementer eum acerbeq; ignauia increpita obiurgauit, usque adeò insolenter, ut diceret eum non esse ipsius Portundi filium, qui hostem reformidaret, bi-remibus tantum ex speculatorijs mioparonibus instructum, quando ipse uel sua tantum prætoria trireme, cuncta ea barbarorum

barorum leuiora nauigium esset demersus. Erat Portundus animo certè egregio & forti, sed ualde elato superboq; quando quidem ab inani iactantia contumacem & indomitum, nulla uel certi uel præduri discriminis reputatio, nullaq; uel horribilis præsentis periculi oblata facies perterreret. Tum filius qui cum uirtutis, tum prudentiæ præcellentis erat, dixit pater, inquit, ut nos concepti timoris dispudeat potius quam doleat. Eo modo Portundus suæ prætoris ita cursum intendit, ut reliquas quæ remigio minus ualebant, anteiret, & respiciens, remos tolli iubere cogeretur, scilicet, ut consequendi spatium præberet, quæ ad æquandam frontem, cum uoce, tum maritima significatione, ut accelerarent, accerserentur. Haidinus Smyrneus archipirata, cui Cacciadiabo cognomen fuit, ubi inæqualem hostium cursum deprehendit, quod longa & intercisâ serie nullam conserturi frontem cum prætoris uidebantur, aduocatis commilitonibus nauigiorumq; magistris (ita enim barbari trierarchos appellant) hoc consilij expedita deliberatione suscepit, ita diuisis pugne muneribus, ut ualidiores biremes nostris hostilem classem rectè ferirent, leuiores autem singulas binæ à lateribus aggrederentur. Fauit Fortuna prædonibus æqua, nostris uerò infestissima, nam Assanes Celebinus, & Solymanus audacissimi omnium & pugnacissimi, uno tempore, hic à latere, ille rectissimè à prora in prætoriam inuecti, priusquam succuri posset, Portundum, capta Prætoris, cum suis omnibus propugnatoribus trucidarunt, ita, ut uexillum repente, quod magnopere ceterorum animos imminuit, stereretur, pariq; celeritate Haidynus ipse triremem succedentem Ioannis Cantabri, quæ à Gallo, id erat puppis insignis cognomen habebat, conscendit, et Cantabrum cum uni-

PAULI IOVII HISTOR.

uersis naualibus socijs interfecit. Eodem puncto temporis, Salecus Derthusensem triremem, in qua erat Ioannes Ciues Trierarchus, proximamq; huic Ioannis Portundi filij, magno impetu adortus, interfecto Ciuero, et Ioanne capto, propugnatoribusq; omnibus trucidatis, occupauit. Eodem quoq; semihora spatio, Matthæus Sances, à Saba prædone, expugnata trireme, interfectus est. Maggalis uerò, postremas, & conuersis puppibus aufugientes usq; adeò acriter est consectatus, ut alteram, in qua erat Martinus Ariegus, uelis et remis prosperè antecedentem, amitteret, alteram uerò, in qua erat Ioannes Corduba, scopulis sese illidere cogere, quæ, effugientibus omnibus, cum solo trierarcho, qui superesse fœdæ cladi noluerat, capta est, Turcis ex uictrice classe, descensione in littus facta, effugientes ex trireme ita consectantibus, ut multò plures quàm euaderent, integri caperentur. Aidinus tanta parte uictoria tridui quietem remigibus concessit, atq; inde ad Barbarussam cum septem captiuis triremibus, Algerium traiecit, cuius aduentu uictoriaq; maxime letatum ferunt Barbarussam, qui ex eius uictoriæ fama, apud Solimanum imperatorem plurimum inclaruit, quum ei Byzantium usq; dono misisset splendidiora eius uictoriæ spolia, ipsumq; in primis Portundi prætorium uexillum, et sumptuosi operis puppis integumentum. Hoc loco minime absurdum putauimus, prædones barbaros proprijs nominibus appellasse. Id uerò duabus de causis fecimus, quòd sequentibus bellis quæ suo ordine referentur, eorum uirtus efficax, si hoc honesto nomine uis effera uocanda sit, crebro nostro incommodo multum inclaruerit, & demum illi uicti pulsiq; Tunetanæ Cæsaris uictoriæ famam auxerint, insigniq; omnium mari nostro nauigantium lætitia latius extenderint.

Ceterum

Ceterum Barbarussa acceſſione tot triremium captiuarum, totq; noſtris hominibus ad tranſtra cathenatis, inſtructior atq; ualidior factus, maiora animo agitare cœpit, aſciſcereq; ſibi nouas uires, atq; arriſcentis Fortune ſecundas uices experiri conſtituit. Iam enim fraterni imperij compos, Hariade nus uocari uolebat, ad differentiam Horuccij ſiſtris, qui primo idem ab ænea barba cognomētum tuliffet, cuius cognominis & fortunæ hæres multis rebus in Africa fortiter atq; foeliciter geſtis, terra mariq; rex metuendus euaserat, magno quidem Fortune ludibrio, ſi humilis piratæ deſpiciendam ab initio conditionem reputemus, poſtquam ad id humane ſuperbiæ faſtigium aſcenderit, ſicuti ſuo loco exordientes à prima eius è patria Leſbo proſeſſione diſſuſe narrabimus. Igitur ante omnia miſſo ad Mœnicem inſulam, quam Gerbim uocant, Tabacco trier. archo Synam Smyrneum cognomento Iudeum, ſummæ prudentiæ uti conſtat archipiratam, certo foedere ſibi coniungit. Is uiginti quatuor biremibus imperabat, uniq; triremi, quam Gallis ereptam cognomine Nigram appellarat, cui Halicolam Corſum à pueritia alumnus pro trier. archo præſecerat, qui & ſuo nomine expeditam triremem cognomento Calabram trahebat. Synas quum ſubduci & reſici claſſem iuſſiſſet, interea Tunetum contendit, ibiq; repertum inſignem prædonem è Cilicia, qui Halicottus uocabatur, æqua conditione tranſigit, ut ſecum ad Barbaruſſam enauiget, atq; ei operam præſtet. Halicottus quatuor habebat biremes, & Triremes duas, quæ Neapolitanæ fuerant: ad Argentarium montem captæ, quum forte tormentarij pulueris & pilarum certam copiam ad Caſarianos Florentiam oppugnantes, iumentis deportandam expoſuiſſent. Altera fuit Iuſtiniana Gibba, quæ in littus effugientibus re-

PAULI IOVII HISTOR.

migibus pariter atq; uectoribus, uacua in potestatem deue-
 nerat. Ad altera fuit Aloysij Ispalensis, qui expugnata trire-
 me interfectus est. Horum omnium uiribus in unum coactis
 Barbarussa, ad Algerium classem lustrauit sexaginta nau-
 giorum militariter ornatorum, initaq; deliberatione cum so-
 cijs, urbem Gades in freto, propter opulentissimi emporij fa-
 mam, adoriri constituit. Dum proposito consilio Barbarus-
 sa diligenter incumbit, Halicotus cum dimidia ferè classis par-
 te Algerium mittitur, ut ibi magnam uim frumenti nactus,
 nautici panis, quem biscotum uocant, ampliolem copiam
 paret, & reliqui commeatu iusto numero se instruat, arma-
 mentaq; pluteos & tormenta coaptet. Hæc quum Algerij,
 Cercelliq; impigre atq; auidè parantur, Andreas Auria ue-
 hementer offensus incommodo cedeq; Portundi, uetereq;
 suo contra prædones odio incensus, quòd publicam iniuri-
 am uindicandam rebatur, ualidissimam rostratarum nau-
 um classem Genua eduxit, cui se Gallicæ triremes adiunxe-
 rant, quoniam rex Franciscus maxime pium, sibiq; decorum
 existimabat armis presequi Piratas communes humani ge-
 neris hostes, obliuisci; in dudum conciliati Cesaris gratiam
 totius simultatis quæ sibi cum Auria nuper intercessisset.
 Auria ad Baleares insulas cursum tenuit, ibiq; didicit Pirati-
 cæ classis alteram manum esse Algerij, alteram sedere ad Cer-
 cellum. Idcirco consilium expedit, alteramq; earum prius-
 quam in unum coniungantur, in uadendam censet, apertoq;
 mari refta in Africam Cercellū uersus cursum intēdit. Erant
 ei triginta octo rostratæ omnes triremes. Has aduenientes
 Mauri è specula promotorij olim Carapula, quod nos Batta-
 lium, Pœni uerò Gyra Flumar appellant, facile conspiciunt.
 Id uerò quod uidissent referentes, Halicoto se Barbarussæ
 classens

classē quum deciperentur, aduentare confirmabant, sed ut
 id crederet Halicotus, uel ea ratione adduci non potuit,
 quoniam ea aduentans classis parem nauigiorum magnitu-
 dinem certa specie referret, quæ proculdubio esset externa
 atque inimica, postquam nulla inter eam minora appare-
 rent nauigia, sicuti necesse esset in Barbarussæ classe, quum
 maiores minoresq; biremes, & paruos mioparones specula-
 torios ex sua consuetudine esset adducturus. Iã sensim appro-
 pinquantes Aurianæ triremes, quales essent, sese intuentium
 oculis præclare ostendebant. Propterea Halicotus raptus in
 id consilium quod inopinata necessitas afferebat, singulari
 celeritate Christianis remigibus catenas detrahit, qui erant
 numero circiter octingenti, eosq; in subterraneum carce-
 rem detrudit, partem triremium perforata carina, ne his po-
 tiatur hostis, in portu demergit, Turcas omnes secum addu-
 cendo, arcem intrare iubet, præcipitq; Mauris ut oppidum
 relinquunt, & ad euocandos proximæ uicinæ Numidas, &
 montanos agrestes, bellicososq; homines in auxilium accer-
 sant. Dum hæc turbatè administrantur Auria adactis proris
 portum atque oppidum occupat, tresq; cohortes sub uexillo
 ad querendum carcerem, liberandosq; Christianos seruos
 dimittit. Nec mora, certo indicio ergastula omnia refigun-
 tur, & cum magna gratulatione serui è summa miseria bea-
 ti repente facti, per triremes distribuuntur. Ceterum naua-
 les socij per oppidum discurrunt, cunctasq; domos diripien-
 tes per uarias regiones dissipantur, nec reclamante, reuocan-
 teq; ad tubæ cantum Auria se recipiunt, quum rapinæ spes,
 omnem pudorem in milite nuper collecto conscriptoq; pe-
 nitus extingueret. Id dissolutæ discipline factum, ab arce
 Halicotus deprehendens, subita eruptione dispersos inuadit,

PAULI IOVII HISTOR.

opportuneq; superueniunt auxilia Numidarum, qui æquato peditum atq; equitum cursu, inopinantibus nostris adularant. Commissa est atrox cædes in nostros potius quàm pugna, quòd nemo præpeditus complexu prædæ, et inopinato pauore perturbatus usquã cõsisteret, aut uiriliter repugnaret: nam quisq; ad repetendam classẽ concitatus à pluribus trucidabatur. Eam uerò fugæ ignominiam iratus Auria, ut aliquo remedio sisteret, postquã nemo imperijs suis parebat, paululum è littore triremes abduci iussit, ut spe infiliẽdi erepta, milites ad pugnam, salutis metu arma atque animos conuerterent. Sed tanta erat impressio Barbarorum nemini parcentium, Turcarumq; præsertim qui grauibus suis incuruis gladijs rem gerebant, ut plures natandi imperiti, & malignè propter id dedecus à classiarijs adiuti, fœdissimo interitu mergerètur, sic ut paulo minus quadringentos Auria desiderarit, quum uix sexaginta cum Georgio Pallauicino nobili signifero uiui in potestatem hostium uenissent. Verum Auria id detrimentum æquiore animo tulit, quòd ab se tot Christiani nominis seruos in libertatem asseruisse uidebat, & aliquot eorum maiora nauigia remulco secum adduxisset. Hac re gesta proculdubio Gadibus salutem attulerunt: nam Barbarussa ea spe deiectus ad minora latrocinia descendit. Iam Cæsar (ut ad historię seriem reuertamur) circiter duos menses Placentiæ Parmæq; exegerat, quum optatissimum à Ferdinando fratre nuncium accepit, Turcas, qui per multos dies irritò conatu Viennam obsedissent, & cuniculis oppugnassent, desperata expugnatione retrò abiisse, Solymannũq; ipsum non dubio concepto pudore, quòd ei Fortuna cœptis aliàs arridere solita tãtos conatus elusisset, tripartitò in Thraciam reuerti cœpisse. Tempus postularet ut hoc loco

loco quo impetu Solymanus in Pannoniã uenerit, reiectusq; à Viennæ mœnibus inglorius in Thraciam redierit, ex rerum gestarũ serie narraremus, sed bono iure hic historia tractus in alium locum omnino commodiorem atque aptiorem traiciendus uidetur, ne dum singula rerũ membra secare, & præcipuis temporibus to aptare contendimus, rerũ cognitio concisè atq; confusissimè legentibus proponatur. Hac singulari letitia perfusus Cæsar, rectà Bononiam contendit, quod iam paulò ante calendæ nouembres Clemens peruenerat. Ex itinere autem susceptus est apud Regiũ Lepidi, Mutinamq; magnificentissimo Alfonsi Atestini Ferrariensis principis apparatus. Excipitur ergo triumphali pompa summis honoribus, incredibili omnium letitia, ipse paludatus, & militari- bus armis, una dempta galea, undiq; protectus, albo insigni equo regio sumptu phalerato, à mutinensi porta in forum prouehitur. Præcesserant quaterna uexilla, cum leuis, tum grauis armaturæ Belgarum equitum, sagulis, cristis, & colorum uarietate ita inter se distinctis turmis, ut quorum dum essent, ab ipso insignium & uestitus argumento facile noscerentur. Successit inde peditatus toties uictor, non tam opimis hostium spolijs exornatus, quàm armorum fulgore ac aspectus feritate terribilis, ad truce[m] tympanorum sonitum, et graues tibiæ modulos, gradu superbè composito, sub signis introductus. Quadratam umbellam auro purpurâq; distinctam, gymnasiarchæ, et celeberrimi bonarum artium professores in togis sericis præferebant. Latus Cæsaris à decora Bononiensium iuuentute, non custodia, sed honoris causa cingebatur. Prætor urbanus, & decuriones cū uexillifero, & è quadraginta uiri ali magistratu, primoribusq; patritijs splendidissimi succedebant. Constitit in medio foro

PAULI IOVII HISTOR.

Antonius Leua eger pedibus, sed uiuacibus oculis pugna-
 cissimi ducis habitum prae se ferens, ac, ut magis, ob recentem
 bellicae constantiae & rerum gestarum gloriam, omnium o-
 culis offerretur, in sublimi sella gestatus, hinc ueterana Ger-
 manorum legione, illinc Hispanorum cohortibus, ita praef-
 densa acie directis, aut obuersis, & tormentis in fronte col-
 locatis, ut exercitus concursurus esse uideretur. Erant iux-
 ta Caesarem illustres reguli, auro in lacinijs uel solido bra-
 cteato, uel acu pingente inducto, uel ad luxuriam conciso,
 itemque exquisitis armorum & equorum ornamentis ma-
 xime superbi. Secundum eos prelata est Romana Aquila
 aureo in uexillo picta, ac item candidum aliud uexillum
 purpurea cruce distinctum, sub quibus totius aulae fami-
 lia ex flore gentium omnium delecta, & nobilissimi Hispani-
 aie sacrae religionis equites, Caesaris uestigia sequebantur.
 Praetorianus miles custodiae corporis assuetus, diuer-
 sis sub signis Hispanus, Belga, Germanus, in croceis sagis
 agmen extremum clausit, & quicquid in foro spatij reli-
 quum fuerat, occupauit. Erat erectus in Petroniani tem-
 pli uestibulo, per amplius ligneus suggestus, peristromatis
 & auleis, ad loci dignitatem undique protectus, in quo Car-
 dinales, & episcopi, ceterique minores sacerdotes purpurati,
 suo quisque ordine confederant. In medio autem, praet-
 ita in sede, mitratus Pontifex Caesarem expectabat. Ille ita-
 que nobilioribus tantum regulis, principumque legatis sibi
 ascitis, equo descendit, subeuntem per gradus Cardinales
 duo deduxere. Tum uero ut prodiit, omnium oculi in duos
 longe maximos terrarum orbis dominos sunt conuersi. Ex-
 plorabat enim quisque ualde suspensus & tacitus, propter
 memoriam ueteris dissensionis & recentis amicitiae, an ora
 ipsa

ipsa interiores sensus nunquam ex toto fallentia, subitis illis affectionum & nutantis animæ momentis obedirent. Erat uultus Cæsaris in gestu militari & graui, blanda quadam lenitate uerecundiæq; perfusus. Clementis uerò facies ita subito ad eius occursum exhilarata est, ut uel ob id maxime letari crederes, quòd illum multo humaniorem & augustiorem, quàm putarat, esse conspiceret. Varia siquidem ab Hispanijs, & falsa quidem, de Cæsare pleriq; malignè retulerant, & multi etiam ultrò trepidis animis, propter acceptas tot inusitatas clades, sibi illum fingeant, ut alterum Ariouistum, aut Rotomalcem, aliquo scilicet uultu Cimbrico, & feritate Gothica metuendum, ac ipsius denique militibus, ferocia & spiritus immanitate persimilem, qui deuictis & stratis tot hostium exercitibus, tot urbibus direptis, euastatisq; prouincijs, diuina ac humana omni adira confusione miscuissent. Sed iam fuerat exceptus Genue, Placentiæ cognitus, Parmæ demum, Regij, & Mutinæ, cum summa omnis generis hominum gratulatione salutatus, utpote qui passim humanitatis, abstinentiæ, pietatis, atq; iustitiæ monumenta, absq; ullo uel superbiæ, uel crudelitatis, uel libidinis uestigio reliquisset. Enimuerò, quo nihil est in rege popularius & gratius, aditum cunctis atque aures summa benignitate & singulari patientia præbuerat, dederatq; obiter responsa spei æquitatisq; plenissima, quæ propositis postulorum capitibus sigillatim rectissime responderent. Illam uerò militum licentiam diuturna impunitate confirmatam, ijs, qui uel oblata rapuerant, uel ante diem arroganter stipendia flagitarant, supplicio protinus affectis, ita represserat, ut illo, quod teneret, longè maximo omnium imperio dignissimus haberetur. Sed nec eum quanquam

PAVLI IOVII HISTOR.

etate Fortuna florentem, ulle unquam uel licite uoluptates, à perpetuis rerum maximarum consultationibus auocabant, ita ut in eo simul iuuentæ decor eximius ad Martiam Laudem emineret, & consilia senili maturitate proprijs non alienis cogitationibus exquisita, elaborata, directaq; manerent. Nunquam enim præclarum nobile, & firmum eius ingenium, uel irarum impetus perturbaret, uel cæca uindictæ libido pupugerat, uel ulla humana mollities, quin recta sentiret, expugnarat. Erat eius uultus, ut hoc quoq; curiosi minime desiderent, argenteo & grato quodam pallore dilucidus, oculi cerulei, suaves, nulla acri seueritate formidabiles, & ij quidem ad ingenuum pudorem uirilemq; modestiam instituti. Nasus à medio clementer assurgebat, quod magnitudinis animi signum in Persarum etiam regibus antiquis fuit obseruatum: mentum erat ad exiguam uenustioris iniuriã paulò prominentius, & quod grauitatis speciem addebat, subcrispa, & flauenti barba conuestitum: capillum uerò fulgore pallentis auri, more Romanorum Cæsarium, circumtonsum ostendebat. Porro statura corporis, ut in ipso ætatis integræ flore & prosperrima ualeitudine, non ab inerti succo, sed à ualido neruorum nexu longè firmissima, per amplæ item robusteq; manus ad stringendum ferrum idoneæ, crura autem uenustissime extantibus toris, trunci porportione directa, quod tñ maximè apparebat, quum equo ueheretur. Tanta enim ei inerat cum dignitate equitandi peritia, ut nullus eo armato atq; equum incitante & in gyrum reflectente, uel pulchrior, uel uiuidior, uel in ferendo armorum pondere patientior eques reperiri posse uideretur. Cæterum ad Pontificis pedes flexo genu prouolutus, ac mox dextra lati arridentisq; Pontificis erectus ad osculum

Hispanica oratione. Veni, inquit, sanctissime pater ad pedes tuos, quod summo uoto semper expetui, ut fessis Christianæ Reipub. rebus communi consilio succuramus: oro Deum Opt. Max. qui me huius uoti compotem fecit, ut nostris consilijs adsit, atq; hic aduentus meus Christianis omnibus sit salutaris. Tum Pontifex, certè, hoc ipso congressu, inquit, sicuti Deus immortalis, et sancti cœlites certissimi sunt testes, mihi nihil unquam fuit antiquius, & iam superis gratias ago, quòd te uideam prosperè atque feliciter mari terraq; perductum, resq; eò deductas intuear, ut te authore, de concordia omnium & solenni pace minimè desperemus. Obtulit subinde Cæsar auri signati circiter libras decem, deductusq; est summa comitate à Pontifice ad templi limen, atque ita digressi, Cæsar ad aram maximam supplicaturus superis contendit: Pontifex uerò in prætorium cum uniuerso sacerdotum ordine continuo est reuersus. Nec multo post Cæsar & ipse prætorium intrauit, cui paratæ erant summe ædium partes, ita coniunctæ Pontificijs, ut inter utriusque cubilia, solus interesset paries, aditum præbente portula, ut quum uellent, ignaris omnibus, rem otisq; arbitris, interdum noctiq; de summis rerum negotijs familiarissimè disputarent. Eo modo sæpe arcana sensuum, mutua & sincera animi liberalitate detegendo, ac odiorum origines ad fatalem uim, & consiliariorum & ducum insaniam referendo, facile Dijs bene iuuantibus, uiam inuenire, qua pax egregie componi, & tot malis & funestis incommodis optatus finis imponi posse uideretur. Veneti per Gasparem Contarenum diuini ingenij & felicitis industriæ legatum, non proferendi imperij, sed tuendæ publicæ omnium libertatis causa, aduersus Cæsarem arma coëpisse testas-

PAULI IOVII HISTOR.

bantur. Proinde eas urbes, quas in Apulia, Galliaq; togata possiderent, Cesari atq; Pontifici statim esse reddituros, adiuturosq; pecunia Cesarem, si ille erga Franciscum Sfortiam clementia & lenitate liberaliter uteretur. Cesarem etiã ipse Pontifex ab initio belli fuerat obtestatus, ut Sfortiam deprecantis Italiae precibus cõdonaret, uel humani iuris æquitate, si ei falso perfidiæ contumelia fuisset imposita, uel illa præclara clementiæ uirtute, qua reges Dijs immortalibus æquantur, si in maiestatem aliquid, ingrato infideliq; animo lapsus, admisisset. Ad quam quidem rem singulare Pontificis studium, ac insignis authoritas momenti plurimum afferebat, ijs consilijs approbandis, quæ honesta, tuta, decora, atq; usu omnibus commoda censerentur. Nemo enim eo grauius atq; prudentius de magnis rebus disputare, & diuersas sententiarum opiniones acutius ponderare, consutareq; didicerat. Addebant dictis fidem utriusq; Fortune facta pericula, & quæ Christianos animos facile perstringit, illa inueterata religionis opinio, & ea quoque erat promissæ barbæ intempestiua & ueneranda canities, ut apud Cesarem cuncta pie & grauiter æstimantem, & carceris, & tot cladum memoriam facile renouaret. Sed tanta erat altitudo iudicij Cesaris, tanta moderatissimi eius animi religio, & tantum denique pacis & concordie studium, ut nihil regali fastigio dignius atque præstantius existimaret, quàm omnia consilia ad uerum decus, ad solidam pietatem, & ad animi magnitudinem reuocare, ut arma in Turcas, adeo inter nos impie fœdèq; tractata, uerterentur. Quippe, qui non adumbratã, sed ueram & uiuidam, non Fortune adminiculis quæsitam, sed à fonte ipso propriæ uirtutis profluentem gloriam seclaretur. Itaque Solymano Turcarum imperatore, iam à

Viennæ

Viennæ Noricæ mœnibus, cum strage ignominiaq; depulso, atq; eo Byzantium præcipiti fuga properante, quum nihil iam hostile inde amplius esset timendum, pacare cuncta constituit. Euocatur ex templo Bononiam Franciscus Sfortia, procumbit ad eius pedes, redditoq; diplomate, quo illum data fide ubiq; terrarum Cæsar saluum & tutum esse iubebat, salutem, imperium, & spes deniq; omnes uni Cæsaris probitati, fideiq; committit: Quoniam innocentia fretus, omnia se ex illius æquitate humanitateq; sperare prædicabat. Tum uerò stupentibus cunctis, uidere licuit, quanto Cæsar esset omni sua fortuna maior & excelsior. Certat pro imperio Mediolanensi, desertus à socijs, ab omnibus oppugnatus, in qua contentione omnes omnium uires ingentibus partis uictorijs, præclare contuderat, & quum aliquando nutante partium Fortuna, in dubia spe uictoriæ uersaretur, honestas pacis conditiones, semper elato constantiq; iudicio repudiaret, ne quod uirtute atq; una animi magnitudine erat facturus, ueluti ignobili metu subactus & presenti impulsus necessitate, fecisse uideretur. Habet enim hoc in se regius eius animus, ueluti excellenti & perfecta uirtute præditus, ut nunquam uel acriter urgente Fortuna, abiecte se demittat, uel ea penitus arridente intemperanter extollat. Ergo ubiq; uictor et triumphator, supplicem in gratiam recipit, Mediolanensem ducem appellat, & tabulis Augustalibus ritè consecratis, totum ei paternum regnum adiudicat, neq; amplioris pecunie tributū imponit, quàm ab initio & ante dissensionem imponendum esse censuisset. Nec multò post calendis Ianuarijs, solenni adiecta precatone, sacra peraguntur, ab incredibili hominum frequentia, exoptatum afflictis Italiae populis insperatæ

PAULI IOVII HISTOR.

pacis nomen excipitur. Praesentes Clemens Pontifex & Carolus Caesar, orantis Romuli Amasei uiri eloquentissimi uoce, Christiani nominis conseruatores, ac optimi maximi Italiae parètes appellàtur. Obortas praë gaudio lachrymas uix continent uiri togati, optimi ciues, sanctissimi sacerdotes, legati regum omnium, Galliaë scilicet, Britanniaë, Lusitaniaë, Scotiaë, Pannoiæ Sarmatiaë, Daciaë, Veneti Senatus, ac itè Allobrogis, Ferrariensis, Mantuani, Vrbinatisq; regulatorū, ac liberarum etiam ciuitatū, Genuensium, Senensium, & Lucensium, cunctiq; demum proceres & principes, ipseq; ante alios Franciscus Sfortia, honoris causa, sessum inter postremos Cardinales receptus. Ea enim dies tranquillitati initiū, & arumnis finem allatura uidebatur. It fama per urbes Italiae, externasq; prouincias, omnes Veneti senatus æquitatem, abstinentiam, in appetenda pace studium, in gerendo bello constantiam admirantur. Clemētis uerò, quod desperatae pacis conficiendæ, implicatum turbidumq; negotium generose diuineq; suscepit, grauiter appositeq; tractarit, prospere & salutariter confecerit, iudicium subtile, industriam uehementem, inusitatam uerò felicitatem, in cœlum eximijis laudibus ferunt. Casarem uti uerè imperatorem, quod omnibus proserendi imperij cupiditatibus imperaret, uti uerè uictorem, quod seipsum, alijs parcendo, præclare deuinceret, uti uerè liberalem, munificum, largitorem, quod regnū dare quàm accipere, maius & pulchrius existimaret, admirabili quodam genere gratulationis & laudis prosequuntur. Soli mortalium ueterani, quibus natura odiosum pacis nomen esse consueuit, moleste & insolenter ferre id inexpectatum, & propterea clarissimum Caesaris factum uehementer dolere, ac inuidia commoueri, quod perpetua bel

li commoda, & uictoriarum premia, eo importuno pacis nomine perderentur. Summa tamen Caesaris equitate & liberalitate, ex agro Insubrum, assentiente Sfortia, premia sunt decreta Antonio Leua, ac Alfonso Daualo Vastio, minoribusq; ducibus, qui eo bello fortissimam operam nauassent. Interea Caesaris uxor Isabella puerum peperit, cui propter aui materni memoriam, Ferdinandi nomen impositum. Eius nuncij letitiam celebrauere insignes Hispanie reguli, magnificentissimo apparatu, arteq; mirabili, ad equestris pugnae simulacrum, Maurorum iaculatorum cultu, in scuta passim coniectis arundinibus decurrentes. Quum hinc Osorius Astorgius, illinc Pacecus Astalonius, ornatissimi duces singulas turmas spectante Cesare in forum pugnaturas induxissent. Concurrere etiam quadriduo Itali, Belgae, Hispaniq; equites cataphracti, insignibus amatorijs & militaribus ornamentis ualde conspicui, panno aureo, ac altero item purpureo, à senatu Bononiensi ad uirtutis praemium, & in honorem Caesaris, hilari benignitate proposito, tulitq; praemium Altamirus ex ulteriore Hispania regulus, quòd plures, quàm quisquam alius hastas, in aduersis concurrentium pectoribus infregisset. Per eos dies Hispanorum & Germanorum copiae ex agro Mediolanensi, Brixianoq; iussu Caesaris hortatuq; Pontificis deductae, diuersis Apennini iugis in Etruriam descenderunt, haesere tamen in niuosis saltibus aenea tormenta, quum uapore solis resoluta, & curruum pondere fracta glacies, coenoseq; niues, rotas ad axes usq; deuorassent. Eas copias in unum coactas, Vastius à citeriore Arni fluminis parte in suburbana ad conspectum Florentiae urbis perduxit, ut Florentini duobus exercitibus, hinc ab ipso Vastio, & illinc è ueteribus castris

PAULI IOVII HISTOR.

trans Arnum ab Aurantio, obsidione & minutis lenta op-
 pugnationis praelijs premerentur, omnisq; pabulatum &
 lignatum exeundi facultas præcisus egressibus cõcluso hosti,
 & nisi per summa pericula erumpenti, penitus adimeretur.
 Postquam eos, qui rempublicam gubernarent, obscuros
 novosq; homines ad priuata potius commoda, quàm ad ur-
 bis ac imperij & publicam deniq; totius populi salutem re-
 spectantes, nihil pro sanis facturos apparebat. Quoniam
 legatos cum mandatis inanibus & parum expeditis de pace
 postulatis ad Cæsarem Pontificemq; misissent, & tunc maxi-
 mè eiectis optimatibus, libertatem illam, non modo lenissimo
 Mediceorum dominatu, sed quauis acerbata tyrannide senio-
 rem, obstinatis insanisq; animis tueri usq; ad interitum pa-
 triæ statuissem. Interea Cæsar, propter pituitæ redundantia-
 am, quam graue per hyemem cælum inuexerat, periculoso
 angina morbo laborauit, sollicitis de eius salute omnium ani-
 mis, quoniam Philippum patrem, & Maximilianum auum,
 ea sæpius tentatos fuisse meminerant. Sed Narcisci Neapoli-
 tani medici ualde fortunati pericia, qui ei ab adolescẽtia sem-
 per astiterat, celerrimè conualuit. Per eos dies, senatus Ve-
 nerus longè omnium quas unquam emisisset, ornatissimam
 legationem ad Pontificem, Cæsaremq; transmittit. In ea fue-
 re Marcus Dandulus ætatis honore, & optimorum studiorum
 gloria facillè princeps, itemq; Aloysius Mocenicus summe
 grauitatis patritius, & Memphitica ad Selymum legatio-
 ne clarissimus, & Hieronimus Grandenicus uetus senator,
 qui Romæ apud Hadrianum legatus fuerat. Porro Laurentius
 Bracadenus florentis eloquentiæ philosophus, & Nico-
 laus Teupulus grauissimarum artium, & Etruscorum car-
 minum laude celebratus, & Antonius Surianus uir eximio

rerum usu, & doctrina præditus singulari, & Gabriel Venerius uir prudens, efficax, assiduus, constans, qui sfortisæ difficillimis temporibus semper affuisset: postremo Gaspar ipse Contarenus Venetorum ab excellenti uirtute lectissimus. Erant in lato clauo, uel aureo, uel purpureo, ad humeros fibulato, torquati ferme omnes, & à quodam augustæ grauitatis habitu uenerabiles. Pontifex eis senatum dedit, aduocatis etiam minoribus aulæ sacerdotibus, & triduo post Cæsar in per amplo conclaui constituta sede proceribus circumseptus, eos suscepit. Bracadenus utroq; in loco orationem habuit splendidam, grauem, luculentam, exquisito laudum genere plenissimam, qua gratias nomine senatus agebat, quod optatissimam pacem turbulentissimo tempore Christianis ferè omnibus peperisset: offerebatq; Venetas opes, si quid egregium, & summis Christiani nominis principibus dignum concordibus animis agerent. Latine oranti, continuo per utriusq; principis epistolarum magistros, qui erant à Pontifice, Euangelista Tarasconus, et à Cæsare Mercurinus Cardinalis, breui latina oratione fuit responsum. Donauit demum singulos legatos Cæsar quingentis aureis, & quamquam dimissi essent, aliquandiu tamen Bononiæ subistere, ut eum diem, quo Cæsar Romani imperij coronam esset accepturus, ad declarandum senatus studium honestarent. Cæsar enim multis de causis Bononiæ coronari statuerat, quamquam id antea Romæ faciundum esse decreuisset, ubi superiores Cæsares, tanquam in sanctissima sacrorum sede, & felici nationum omnium domicilio, urbeq; ipsa ueteris imperij honore antiquorum triumphis & stupendis supremæ fortunæ monumentis longè clarissima, coronas legitimo iure suscepissent. Sed euasata urbis, & nondum no-

PAULI IOVII HISTOR.

uis commodis subleuat & calamitosa tenuitas, & opulentiæ
 suppellectilis ornamentorumq; penuria Casarem auerte-
 bant, quamuis Romani eius spe aduentus ab omni tristitia
 & sordibus, ad lætitiã ueteremq; splendorem reuocati ui-
 derentur. Erant præterea Casari multa oportuno statutoq;
 tempore, in germania peragenda. Nonnulli scilicet pacandi
 reguli, qui ad arma consternati, bellum quàm pacem malle
 uidebantur: aliqua libera ciuitates confirmandæ, quæ se ad
 Heluetios, certo percusso fœdere contulissent, Appellandus
 item nouus Casar procerum suffragijs, & deniq; Pannoni-
 cis rebus occurrendum, quoniam Ioannes Vayuoda, quem
 regem Solymanus Budæ statuerat, magnam regni partem
 obtineret, fretusq; ingentibus Turcarum præsijs, ad pri-
 ma ueris signa in Noricum irrupturus esse crederetur. Itaq;
 euocatis omnibus regulis, deligitur Iouis dies sexto Calendas
 Martias, Matthiæ apostolo dicatus, qui erat natalis Casaris,
 semper ei faustus, & Ticinensi etiam uictoria lætissimus.
 A medijs prætorij fenestris, patefacto aditu pons ligneus,
 pensilis, sublicis impositus, incuruo tractu per forum &
 Petronianum templum, ad aram usq; maximam protrahi-
 tur, & festa fronde, pictisq; tapetibus exornatur, ut sine
 tumultu confudentis & præmentis turbæ Pontifex &
 Casar in pompa præteruecti spectarentur. Erat de more
 ueterum Casarum, ut Modoctiæ propè Mediolanum coro-
 nam ferream susciperent, quæ indicaret Romano imperio
 firmitatem, ferro & militaribus copijs comparari. Tres
 enim coronæ Casaribus debentur. Prima est argentea, Ger-
 manici scilicet regni, quam suffragio procerum Aquisgra-
 ni decennio ante susceperat: Secunda ferrea regni Longo-
 bardici: Tertia uerò aurea Romani imperij. Præstò igitur
 affuere

affuere Modoëtensium legati, cuius erant principes, Polydorus Vescius, & Paulus Velanius, qui ad retinendam ueteris prerogatiua dignitatem, uetustissimi operis coronam, et annaliū codices antiquitate pernobiles detulere. Ea erat sine florentibus pinnis in simplicem & latum orbem circumducta ferro introrsus tempora præcingente, sed exterius auro & gemmis exornata. Biduo itaq; antequam tertiam coronam acciperet, in sacello domestico astante Pontifice, sacris peractis, Caesar ungitur, ferreaq; corona & cæteris regijs insignibus decoratur: iisdem ferè ceremonijs quas paulò infra memorabimus. Prætulere ante Cæsarem summi honoris causa, Aluarus Osorius Marchio Astoricensis aureum sceptrum, Didacus Pacecus dux Ascalonius, ens gemmata uagina conditū. Alexander Medices dux Pinnensis Cæsaris gener, orbem aureum cum præfixa cruce gemmis distinctum. Bonifacius autem Marchio Montis ferrati, Modoëtensium coronam. His rebus ritè confectis, aduenit demum dies maioris aureæ coronæ pompæ destinatus, & is quidem, quum noctu pluuiisset, superis nire fauentibus, incredibili serenitate perspicuus. Ante alia Pontifex uniuerso Cardinalium & Episcoporum ordine, in mitris, & pluuiialibus sacris pallijs, cæteris uerò sacerdotibus in coccinea ueste per pontem solenni pompa traductis, in præalta sede gestatur, & comitantibus prætorianis, sub umbella templum ingreditur. Iam in forum Antonius Leua pedestres copias adduxerat, & obuersis in omnes aditus maioribus tormentis, & signis in medio constitutis, cuncta loco perpetua militum statione firmauerat. Interim è lacubus, qui in summo prætorianæ porticus fornice fuerant fabricati, persyphones rubra & alba uina fundebantur, pa-

PAULI IOVII HISTOR.

nes ab alto in subiectos milites spargebantur, torrebaturque in machina uersatili, bos integer, ingens, hœdis, ueruecibus, ac omni ferè uolucrum genere sanctissimus, ut in tanta festâ hylaritate milites sub armis in acie stantes, ad manum partitis obsonijs cum iucunditate uescerentur. Nunquam ab ulla memoria, uel ad celeberrimi triumphi, uel ad inauditi spectaculi famam, maior atque nobilior mortalium insignium numerus, in unam urbem confluxit. Erant adeo plena loca omnia, quæ foro imminebant, ut multi in alto suspensis & pendentibus speculis, alij in ædium proiectionis & periculosis locis cum aliorum admiratione prospicerent. Ipsa porrò domorum tecta pueris & sceminis in ea mira cupiditate scandentibus, tantæ multitudinis pondere fatiscabant. Fuere etiam erecta inter columnas templi, ad theatrorum imaginem, podia gradibus excelsa, super edificatis quoque suggestibus, unde illustres matronæ suspicerentur, & cuncta ipse pariter iucundissimè despectarent. Iam Pontifex sacratas tunicas & chlamydes induerat, & sacra solennia excultis altaribus parabantur, quum Cesar sub umbelâ cum ornatissimo procerum comitatu, ad templi uestibulum peruenit, ita ut uix eo paucis passibus præteruictò, tabulata pontis, prægrauante prætorianorum turba, frangerentur. Ibi pleriq; militibus immixti, sædo casu procidentibus, sese pilis atque securibus induerunt, inter quos fuit Albertus Pigius Belga theologus Lutheromastix, minima tamen pro tumultu clades incidit. Sed facile fuit æstimare ex atrocitate periculi quis in Germano milite, supra ferociam militarem natura implacabili, animorum habitus esset futurus, si ad certam omnium perniciem, Cesar ipse, se paululum uertente Fortuna, cecidisset. Sed intrepidè respectans
Cesar

*Cæsar, leniter arripit, ita ut fortunam suam certius agnosce-
 re uideretur, quæ coeptis & uotis omnibus benignissime
 semper aspirasset. Erant omnia ad imaginem Vaticanæ tem-
 pli constituta, & nouæ sacellis appellationes impositæ, ut
 ea sigillatim ad ueterem consuetudinem ex Pontificijs libris
 responderent. Assuere igitur Romani sacerdotes, quibus
 sacra Vaticanæ templi sunt commendata. Ii ad aram Cæsa-
 rem susceperunt, lineaq; sacerdotali tunica superinicta,
 in collegium eius sacerdotij cooptarunt. Eum Saluiatus
 Cardinalis in uerba ex libris Pontificijs concepta, sacra-
 mento adegit, ita ut in summa libens iuraret, se Pontifi-
 ciæ dignitatis perpetuò futurum esse defensorem. Ab hac
 ara duarum turrium nuncupata, duo Diaconi Cardina-
 les, Saluiatus scilicet ipse, & Ridulphus, ambo ex patre
 libus Pontificis nepotes, ad templi limen deducunt. Fle-
 xo genu supplicantiem, Picolomineus presbyter Cardinalis,
 certis preceationibus expiatum in sacellum sancti Gregorij
 perducit. Ibi lintea tunica deponitur, sandalia margaritis
 & gemmis picta statim induuntur, & Dalmatica ueste
 in morem Diaconi prius assumpta, paludamento demum
 conuestitur. In eo habitu præcedenti, Puccius Cardinalis
 ad Porphyreticam rotam, quæ est ad Vaticanæ templi me-
 dium, mitratus occurrit. Ingeniculatus Cæsar ad aram ma-
 ximam obuertitur, solenniq; altera preceatione, ut eius im-
 perium stabile, perpetuum, uictoriarum, pietatis, & lau-
 dis plenum facit, Deo maximo, in cuius manu sunt re-
 gna, commendatur. Sunt enim multa antiquitus à pijs
 præstantibusq; ingenijs, cum summa uerborum elegan-
 tia, & Christiana grauitate composita, quæ ex sacra-
 to libro, ad statas rerum & locorum ceremonias, ab alijs*

PAULI IOVII HISTOR.

atq; alijs sacerdotibus in frontem Caesaris perleguntur. Quae omnia in illis Pontificum iam editis libris, quisq; curiosus facile poterit inuenire. Ascenditur demum uersus aram maximam, ubi Innocentio Cibo Cardinale letanias praecunte, alternis precibus pie pronuntiatis, Diui diuq; omnes propitiantur. In lectisternio supplicanti Caesari Campegius Cardinalis astitit, & de scripto oratiunculam, ut auspicio coronaretur, religiosè recitauit. Inde mox Caesar à Farnesio, quoniam is erat senatus princeps & Cardinalium uetustissimus, intra sancti Mauritij sacellum est deductus, ubi diffibulata Dalmatica, humeros & brachium dextrum, sacro oleo, adiectis puris & pijs orationibus inungitur. His rebus ritè confectis, solennia sacra erudito phonascorum concentu, alternantibus choris, operante Pontifice, ipso Caesare in sacra ueste ministrante, protinus inchoantur, quae miro ordine ceremoniarum, summa grauitate sacerdotum, insigni omnium religione, adeo in serum diei sunt protracta, ut uel pie curiosos fatigare potuerint, si is longe omnium clarissimorum principum admirabilis confessus, spectantium oculos ulla in parte satiare potuisset. Neq; hic est necesse, ut cuncta, sicuti sigillatim fuere celebrata, à nobis minutissimè referantur, quando ea in libris pontificum beneficio publicatis, ad amussim descripta uideamus. Legati interim Genuenses & Senenses quum de loci dignitate inter se contumelijs pugnisq; contenderent, templo iussu Caesaris exacti sunt. Ceterum summa sacrorum fuit, ut Caesari de manu Pontificis Romani imperij insignia traderentur. Itaque solenni precatione semper adhibita, Pontifex ei supplici sceptrum aureum dedit, florenti cacumine conspicuum, quo pie gentibus imperaret: itemq; nudatum ensen, quo Christiani nominis hostes persequeretur,

retur, ac pomum aureum, quem, uti terrarū orbem insigni pietate, constantia, uirtuteq; regeret, & postremo ibi arant illam potius quā coronam, bicipiti fastigio, multisq; adamantibus insignē capiti imposuit: ille piē inflexo genu, pronus exosculato pede, Pontificem adorauit. Tum denum Cæsar in illa tot gemmis ac unionibus exornata triumphali trabea, ad leuam non procul à Pontifice, in sede auro protecta, sed paulo humiliore, sessum est perductus, & Romanus imperator appellatus. Quod ubi in foro militibus est renunciatum, Antonius Leua, ad declarandam letitiam, maiora minorq; tormenta displodi iussit, ita ut terribili sonitu coelum crepitare, terra quati, & tecta nutare uiderentur. Nec multo post Pontifex sacratissimæ Eucharistiæ hostiam humillimo quodam oris gestu, purissimoq; animi habitu desumpsit, atq; eam obiter Cæsari omni labe criminum expiato, religiose communicauit. Peractis sacris, templo excessum, ad præparatos equos, sacerdotes, legati, proceres discurrunt, omnis repente multitudo in equis conspicitur, acclamationes, tubarum cantus, tympanorum strepitus audiuntur. Conscendenti equum Pontifici, Cæsar ad leuam pedes astitit, uti benigne auratam staffam sacro pedi protinus inducturus. Sed piū Cæsaris obsequium, Pontificis humanitas, religioq; modestia superauit. Ergo iunctim equo uterque albo, sed Pontifex Thraicio, Cæsar Hispanico, confidentes, umbellam subeunt, summæ dignitatis hominibus, ad eam gestandam honoris simul & labori succedentibus. Præcedebat miro pompæ ordine, tum Cardinalium, tum procerum utriusque aulæ familiaria, in tergo signa erant uiatorum, qui cursores appellantur. Ad hæc subsecuti sunt septem uiri insignes armis trabeis, militaribus equis, & pedestri comitatu ualde conspicui, qui to-

PAULI IOVII HISTOR.

tidem ingentia uexilla deferebant. Angelus Ranucius Bondonensium uexillifer, qui est summus apud eos magistratus, primum detulit, cum titulo libertatis, secundum erat senatus populiq; Romani Iuliano Cesarino Romani sanguinis adolescenti, ab ipsa familia prerogatiua mandatū. Ad hos secuti sunt Ioannes Menricus, & Hotrechius Belga, hic Cesaris aquilam, ille candidum uexillum cruce purpurea distinctum gestabat. Tum demum tria sunt prelata, Clementis scilicet Pontificis, cum Medicis insignibus unum, alterum sancte Romane ecclesie, tertium uero illud Christiane crucis aduersus Turcas aliquando deferendum. Signiferi fuere, Leonettus Sidicinus, Ludouicus Rangonus, & Laurentius Cibopratorij prefectus. Traducti preterea aliquot albi asturcones sine fessoribus, auratis ephippijs instrati. Prætulere etiam adolescentes eximia nobilitatis in scipionibus præfixos galeros Pontificis purpureos quatuor. Nec multum inde succedebat Eucharistia, sub aurea umbella loculo cristallino inclusa, & sella generosi & tamen pacati equi superimposita. Laterna ingens ante, & circum dena funalia ferebantur, Tum demum promiscue gentium omnium honestissimi quique succedere, ut decuit in tanta hylaritate, regio sumptu, supra quam credibile uideatur, exornati. Nemo enim ex tota Italia paulo uir illustris non uenerat, nisi uehementi ualetudine præpeditus. Hispani, Itali, Belgæ, prout libido genijq; tulerunt, auro textile & serico omnis coloris eleganter uariiegato, itemq; Phrygijs operibus, & acu pictis sagulis spectantium oculos perstringebant. Germani in ueste obscuriore, sumptuosa tamen, torquibus aureis relucebant. Visebantur passim equi ex omni regionum sobole maxime generosi, & insano sumptu toto terrarum orbe conquisiti.

quisiti. Notiores Hispaniæ reguli fuere, Aluarus Osortus Astorgiæ Marchio, Didacus Pacecus Asealonie dux, Indicus Mendocius Saldaniæ comes, Infantastorum ducis filius, qui Franciscum Gallorum regem in Carpentanis regali hospitio susceptum, admirandis muneribus exornauit, & Petrus Toletanus Marchio Villefranchæ, Albano duce genitus, qui filiorum & nepotum sobole foelix, & fide uirtuteq; præditus, ad regni tutelam in Hispania conquisit. Præterea Paulo minores comites, Agillarius Fonteius, Consantianus Altamirus, & supra hos, quem ingenio fideq; spectatum Fortuna extulit, Franciscus Couus consiliorum omnium particeps, & in regno legionis sacrorum equitum magister, Sed quis reliquos nobiles, opulentos, clarorum principum progeniæ editos suo ordine numeraritet Neque Italos alacritate & sumptibus inter se certantes sua serie arbitror recensendos, nisi in tanta uel Fortuna uel claritate, propè equalium equitum turba, aliquos nominemus, cæteri se indignè uel iniquè prætermisfos conquerantur. Fuere tamen inter tot regulos maxime conspicui, Alexander Medices, & Ioannes Aloysius Carrasa Statilianus princeps: Belgarum autem longe dignissimi successere, Henricus Nansous comes, cubiculo præpositus, cuius est summus dignitatis & gratiæ locus apud Casarem, Philippus inde Croius Marchio Arescote, præfectusq; equitum, & Casari sanguine coniunctus, itemq; Hadrianus Roseus Cæsariæ familiæ magister. Venerat etiam ipse Andreas Auriæ, cui Caesar maris imperium detulerat, non à cultu corporis, amictusq; luxuria, uerum ab aspectu graui & militari, ipsaq; proluxæ barbæ spectanda canitie, & rerum gestarum fama conspicuus. Subtraxit pompæ Franciscus

PAULI IOVII HISTOR.

Sfortiam, non importunus modo, sed grauis etiam morbus, Ferdinandus etiam Sanseuerinus Salernitanus princeps, ne primum locum Ascalonio concedere uideretur, intra limen domi se continuit. Federicus uero Gonzaga Mantuanus, ad exornandam urbem, ut summo cum honore Caesar exciperetur, domi remanserat, & ob id etiam, ne cum Bonifacio Montisferrati regulo, de loco & dignitate disceptaret. Alfonso Atestinus Ferrariæ dux ideo non uenerat, quod Caesar pacificator, uti postea fecit, nondum ei diem, quo pro concordia ad pontificem ueniret, omnino statuisset. Nec Pyrrhus Antonius Sanseuerinus Bessennianus princeps, quamuis properaret, in tempore superuenit. Erat cum ijs quos diximus, minorum regulorum atque honestissimorum equitum numerus, uestis & equorum ornamentis magnis regibus æquandus. Sed unus omnes omnium nationum Astorgius eueruditus sumptibus superauit. Erat enim eius prætexta uerè triumphalis, margaritis & gemmis, ad delphinorum imagines, opulentissimè depicta. Ad hos sequute sunt uariæ legationes, & mox ipsi purpurati Cardinales. Inde non procul successit umbella, sub qua duo longe augustissimi terrarum domini, in mitris illis stupenda, & inestimabili gemmarum & unionum uarietate pretiosis, ita collutim & temperato passu incedentibus equis, ut ij certa ingenij grauitate, quales seffores ueherent, sentire uiderentur. Antecedebant umbellam, ipse Montisferrati Marchio, solenni in chlamyde & corona gemmis ornata, qui Caesaris sceptrum deferebat, Fraciscus inde Maria Feltrius dux Urbini, Venetorum imperator, & quoniam erat præfectus urbis, in ueste purpurea Damatica, cum inusitato in metæ formam capitis tegumento, aurea cruce distincto, & tanijs utrinque pendentibus, nuda

tum ensẽm prætendebat. Philippus uero Palatinus, quem de
cora proceritas & obsidio Viennæ aduersus Turcas fortis-
sime tolerata, clarissimum reddebant, aureum orbem detu-
lit, in talari toga purpurea, astriclis manicis & plano pileo
candidis pellibus redimito. Postremus erat Carolus Sabau-
dius Allobrogum dux, pileolum ferens, unionibus, smarag-
dis, & carbunculis collucentem, qui, quum oporteret, nobi-
lioris officij causa, demptam capiti Cæsaris coronam, præte-
tis manibus deferret. Inter hos summi ordinis principes, &
umbellam ipsam Cæsaris, quæstor obequitabat, qui per sin-
gulas regiones, certis passuum interuallis, ad dimouendam
turbam excitandamq; letitiam, effuse in populum argen-
team atque auream stipem signatam imagine coronati Cæsa-
ris disseperbat. Secundum umbellam, binis cubicularijs &
medicis locus fuit. Tum uerò antistites opibus & auctori-
tate præstantes, qui uel legati regum erant, ut Gabriel
Agramontius Tarbensis Gallus, & Bernardus Tridenti-
nus Germanus, uel Cæsaris consiliarij, in queis fuit Gabriel
Barenfis pace & bello rerum maximarum administrator,
uel ij, quos ab insigni gratia pontificis assistentes uocant, ut
Hieronymus Vasionensis, qui Cæsarem in Italiam adduxe-
rat, & cæteri demum episcopi in uiolaceis pallis, & post
hos minores sacrati uiri successerunt. Nouissimum agmen
clausere cataphraeti equites Belgæ, per alas turmasq; distin-
cti, eo ordine indutis galeis & prætentis hastis subsequen-
tes, ut non modo tantæ pompæ præsidio, sed ornamento esse
uiderentur. A templo, ut diximus, profecti, modico ad læuam
flexu, ad urbis umbilicum, ubi est turris Asinellorum altitu-
dine Italicarum nulli secunda. Inde per regionem albis &
cyanis pannis coopertam, quæ ad Flaminie uia portant

PAULI IOVII HISTOR.

perducit, inter acclamationes longo tractu processum est, porticibus hinc & inde spectantium sceminarum multitudine refertis, sic ut pompa omnis sine tumultu omnium oculis ad incredibilem uoluptatem ostentata quietissime spectaretur. Tum demum ad regionis biuium, quod dicitur ad Clauituras, Caesar à Pontifice digressus, ad diui Dominici templū contendit. Ibi uenientem, Romani Lateranensis templi sacerdotes cum summa ueneratione susceperunt, & uti Vaticani dudum fecerant, in collegium cooptarunt. Inde Caesar ad arā diui Ioannis supplicauit, & multos omnis generis oblatos nobiles equestri dignitate, gladio leuiter percussis humeris, ornauit. Nec multo post alio itinere quàm isset Pontifex, ad pratorium est reuersus. Erat maximo triclinio ad epulū præbendum auleis undiq; strato, coniunctum cubiculum Hippolyti Medices Cardinalis, in id familiariter Caesar coronatus, excluso fermè omni famulatu, se recepit, trabeam deposuit, exiit sandalia, & auream talarem togam sumpsit, atque hylaris aliquandiu ab illo tanto prætextæ chlamydis, & prægrauis thiaræ pondere conqueuit. Interea præcinentibus tibijs & tubis, epule miro ordine ministrorumq; silētio introferri sunt coeptæ. Itaque affuere Cesari præsto quatuor illi principes, in sua quisq; solenni chlamyde, ut insignia præferrent, atq; item alij illustres reguli, ut eum ad mensam deducerent. Cæterum priusquam exiret, ex eorum numero septem equestri ordini adscripsit, & ante alios ipsum Astorgiū, qui longè omnium in pompa cultissimus exitisset, & Philippū Palatinum, qui Viennæ diuina uirtute propugnando, non modo Germanos, sed Christianos omnes summo metu & incredibili periculo liberasset. Cœnauit solus Caesar singulis imperij insignibus in mensa collocatis, quæ erat aliquot gradibus

dibus excelsa. At in alia, infra gradus, in conspectu tamen Cæsaris discubere, Sabaudius, Palatinus, Vrbinas, & Montisferrati, reguli. In exteriore uerò triclinio epulū cæteris proceribus præbitum. Remotis mensis iterum Cæsar gladium, cœpit, & plerosq; nobiles equestri dignitate decorauit. Accidit uerò dum nudatum ensẽ Vrbinas porrigere uellet, ut pomum manubrio insertum excuteretur, atque eo cadente in pavementum inclusæ gemmæ ad circumstantium pedes prosilirent. Fuere qui id prodigij loco accipere uiderentur, quasi futurum esset, ut Cæsar absens aliquando exercitum bene regere nequiret, capite scilicet eximie grauitatis indigentem. Alij autem scelicus interpretabantur, Cæsarem ad Orientis regna, unde gemmæ prouenirent, gladium esse uibraturum, simulq; futurum, ut duces & milites ab ipsa uictoria, quæ gladio pararetur, ingentibus illis Turcarum opibus potirentur. Hisdem diebus, quibus Cæsar Genua discedens Placentiæ subsedit, & Solymanus castra posuit ad Viennam, Aurantius ab urbe Aquila promotis copijs in Umbriam est profectus, eo consilio, ut Malatesta Baleonus, quem Florentini ex autoritate Galliæ regis sibi ducent designarant, urbe Perugia pelleretur. Reiecerat hic satis æquas conditiones à Clemente propositas, quòd nequaquam ut supra diximus, eius fidei magnopere consideret, arbitrareturq; ignobili & dubia pace bellicum decus esse præferendum, unde ipse clarescere, opibus augeri, atque omnino, ut uir maxime bellicosus, proferre potentia nomen posset. Suadebat Florētinus, ut ad tuendam ciuitatis libertatem, bellum quod immineret, quantum fieri posset, longius ab urbe Florentia alendum sustinendumq; censerent, ne suburbanus summæ fertilitatis ager, pendente præsertim uirt-

PAULI IOVII HISTOR.

demia, nec planè reconditis colonorum frugibus & reliquis
 copijs, expositoq; passim ad prædã maiore minoreq; pecore
 ad primas hostis incurSIONES uastaretur, et demum populus
 bellicè insolens cladis, amœnissimarum uillarum, uti necesse
 foret accidere, è mœnibus incendia prospectaret, quibus bar-
 bari, insita animo eorum agresti ferocia minimè parsuri ui-
 derentur. Itaq; sibi uideri maximè tutum, & quod ad existi-
 mationem ciuitatis confirmandam plurimum pertineret, ut
 sibi eas, quas haberent circa Cortonam & Aretium copias,
 pecuniamq; item in stipendia submitterent, se namq; spera-
 re, ut Aurantius aliquandiu expugnandis oppidorum præ-
 sidijs destineretur. Neq; enim cum tanti animi, aut tanta-
 rum uirium fore, ut perusiam ex propinquo oppugnãdam
 susciperet, quam ipse inexpugnabili situ permunitam, fre-
 tusq; obstrictorum sibi ciuium studio, & quo polletet for-
 tium atq; fidelium ueterum militum numero, esset sine ullo
 periculo defensurus. Quòd si Nigrarum cohortium noua
 præsidia submitteretur, & hostes, desperata expugnatione
 Perusie, in Etruriam penetrare, Florentiamq; contendere
 uelint, ipsum nõ esse prætermisurum, quin deductis ex om-
 nibus Umbriæ oppidis certis præsidijs, iusto cum exercitu,
 eoq; tormentis maioribus egregiè confirmato, abeuntes his-
 dem uestigijs insequeretur, & aliquam rei benè gerendæ oc-
 casionè pararet, circa transitum paludis, quam Glanis am-
 nis efficit, nec aliter ea quàm duobus aut tribus ligneis pon-
 tibus posset pertransiri. Id Malatestæ consilium tanquam
 salubre, quanquam magnopere placeret Zanobio Bartho-
 lino, qui in procuratione negotij bellici Florentinorum si-
 nibus cum authoritate erat præpositus, nulla tamen ra-
 tione, uel Carduccio, uel decemuiris probari potuit, quum
 ille

ille diceret, bono medico conseruandi cordis, in quo uita
 confisteret, peculiarem curam esse reponendam, neglectis
 quæ ferè nihil ad salutem pertinerent, exterioribus mem-
 bris, & in eandem sententiam cum decemuiris, tum decurio-
 nes facillè adducerentur. Id quoque consilium Francisco
 Ferruccio probabatur, qui assuetus Nigris cohortibus sti-
 pendio militi numerando, apud Soderinum solers minister,
 pro: e Auersani captus fuerat, atq; inde pecunia redem-
 ptus, uilem Reipub. operam præstiterat, colligendis scili-
 cet undiq; ueteranis, sic ut eo bello legationis militaris hono-
 rem consequutus, diu æque fortis & acer dux, secundissimo
 studio ciuium uteretur, quod ex humili loco inter ciues, mul-
 to ausu perpetuoq; labore clarum militiæ locum sibi quæ-
 siuisset. Cæterum hæc sana consilia fatalis insita Carduc-
 cij animo rabies, & inusitata expersq; rationis confiden-
 tia, & supra id peruicax popularium consensus, in irritum
 facillè rapiabant. Timebat namq; Carduccius non obscu-
 re, ne populus tot conspectis urgentis belli detrimentis per-
 cussus, sicuti pleriq; optimatum suadebant, ad petendam
 pacem uerteretur. In ea siquidem persuadenda Clemens
 multis de causis uehementissimè laborabat, ut qui parcen-
 dum patriæ, auertendaq; belli incommoda putaret, ne pro
 paucis malis ciuibus, uniuersa ciuitas, sæuo atq; irreuoca-
 bili periculo implicaretur. Interim Aurantius frustra per-
 tentato Malatestæ animo, in Fulginatam agrum progres-
 sus, ui admota, & deiectis Menauia, Montefalco, Assisioq;
 Malatestæ præsidij, ad oppidum Hispellum, quod erat pe-
 culiare Baleonæ ditionis, castra admouit. Defendebatur
 oppidum accerrimè ab his cohortibus, quibus præerant Ba-
 ptiſta Borgheſius Senenſis patritius, & Leo Baleonus.

PALVI IOVII HISTOR.

Hi Hispanos, post editam tormentis superioris coronæ rui-
 nam, scalas apponere, atq; subire ausos, tanta vi omni telo-
 rum genere, trabibusq; deiectis obruerunt, ut multi interi-
 rent, alij uehementer sauciati oppugnationem relinquere
 cogerentur. Eo die Ioannes Dorbinus apud Hispanos pri-
 mum existimationis post Vastium, qui aderat, locum, non
 claritate quidem natalium, sed fortibus factis, fama late
 parta promeritus, crassioris sclopetti glande supra genu
 uulneratus est, lethifero quidem uulnere: nam paucos post
 dies Fulginium delatus interiit, quo nemo consilio manuq;
 melior, apud pedestres Hispanorum copias putabatur, Cæ-
 sare facile eum nobilioribus gentis præferente, quod præ-
 claram uirtutem omni nobilitate digniorē utilioresq; sibi
 fuisse iudicaret. Eius morte Romanos letatos ferunt, quod
 is, quem in occupanda urbe crudelissimè cadibus grassatum
 norant, superis id scelus non serò uindicantibus, Borbonio
 Vgoniq; Moncata, tertius dux urbi suæstus, comes ire ma-
 turasset. Nec multò post Hisspellani duces, honestas condi-
 tiones offerente Aurantio, si oppidum dederent, cum eo pe-
 pigerunt, ut saluis rebus oppidum traderent. Sed Hispani
 ita exuerunt armis singulos milites, atq; uniuersas domos
 diripuerunt, ut fidē ab Aurantio datam sefellisse dicerentur.
 Hissello & cohortibus amissis, reliquisq; omnibus exutus
 oppidis Malatesta, quanta poterat simulatione, ancipitis
 periculi sui consilia tegere contendebat, ob id magnopere
 perplexus, quod sine Florentinorum auxilijs, neq; urbem
 tueri posset, ciuibus præsertim satis importunè bellum dete-
 stantibus, & iam planè animis in Pontificem proclinalis,
 neq; se inde sine graui pugne periculo, si erumpendum &
 Florentiam quò uocabatur, contendendū foret, tot circumie-
 cis

Etis hostibus certas utrinque difficultates euasurum prospiceret. Itaq; agro, sed maximè constanti animo, ad necessaria deditionis consilia ea ratione descendebat, ut extra omnem urgentis belli metum, quæ necessitas afferret, ad pietatem patriæ referre uideretur, & ciuium uoluntates ea ostentatione uirtutis mirum in modum conciliaret. Prædicabat enim se eo esse animo, ut ab omnibus ciuitatis incommodis abhorreret, nec pati uelle, ut ciues, sicuti Pontifex denunciasset, ipsius pertinacia aqua & igni interdicerentur, uastaretur ager, & ciuitas uetere sua libertate, & gymnasij honore spoliaretur. Propterea se malle incolumi patria, atque integris ciuium fortunis excedere, & Florentinis auxilio ire, ne officio susceptoq; muneri deesset, quàm patriam in periculum lasæ religionis, & totius belli discrimen deuocare. Itaque ad Aurantium legatos mitterent, à quo, si honestas pro se conditiones impetrarent, certaq; fides sibi à Casariis pariter & Pontificijs ducibus præstaretur, sine moracopias educturum, atque hos omni belli metu liberaturum. Aurantius Hispello in potestatem redacto, & dimissis ea conditione his cohortibus, quæ se dederant, ut intra tertium mensem, hostibus Pontificis nequaquam militarent, Perusiam, quæ aberat spatio quindecim milibus passuum, rectè contendit, positisque castris ad pontem sancti Ioannis, quo Tiberis iungitur, expectabat, quidnam consilij Malatesta caperet, atque ita auditis Perusinarum legatis, non contempsit conditiones quæ proponebantur, uel ob id præsertim, quòd Pontifici curæ esse intelligebat, ne Perusinus ager ultra belli clade uastaretur, sed protinus Florentinis bellicum terrorem admoneret. Propterea his conditionibus Umbriaco bello finis est impositus, Malatesta Perusia excederet,

PAULI IOVII HISTOR.

eamq; urbem Pontifici regendam relinqueret, excedenti Aurantius cum uniuersis eius copijs tutum egressum atq; iter prestaret, Caesariani anteirent itinere capto ad locum Tabernas dictum, Malatesta postero die subsequeretur, interim Perusini utriq; exercitus comatus copiam praeberent: tutus Perusia, uxori & liberis Malatestae, atq; item propinquis eius atq; cliētibus receptus foret, liceretq; ei duodecim aeneae tormenta urbe educere, eaq; adseruāda ad Vrbinatum principem transmittere, ea lege, ut his aduersus Pontificem nusquam uteretur. De lite autem & controuersia, quae sibi cum Braccio & Sfortia intercederet, qui Gentilis patrum heredes dicebantur, arbiter fieret & disceptator, Antonius Montanus Cardinalis Umbriae legatus. His rite transactis, Aurantius mouit castra, & ad oppugnandam Cortonam profectus est. At Malatesta dextrorsum itinere capto, recta Florentiam, nullo incommodo accepto, perrexit. Cortonenses, qui satis ualido quatuor cohortium praesidio tenebantur, quum portas clausissent, nec deposcenti colloquium Vastio, quicquam pacati responderent, & tormenta murum ferientia oppositis nouis aggeribus egregie sustinerent, & audacissime aduersus subeuntes Hispanos praeliarentur, Vastius portam, promotis copijs, quae à delubro Vincentia uocatur, multis ictibus maioris tormenti quassatam, succendi iussit, primiq; omnium inter Hispanos promptissimi centuriones, Securra, & Alfonsus Vallius, id munus coniectis facibus implere, unoq; tempore duobus in locis contractum est certamen ualde cruentum, quum in subeuntes, Hispanos ipsi propugnatores glandibus & saxis intrepidè rem gererent. Sed ardentem portam duo eximia uirtutis cohortium praefecti, Iacobus Tabussus Vmber, & Rodulphus

phus Aſiſias, reſtinctis ignibus Hiſpanisq; repulſis, pertinaciſſime defenderunt. In alia quoq; parte ſingulari conſtantia propugnarunt, Franciſcus Sorbellius, Marcus Empolitanus, Goriuſq; Montebenicus, eo pugnae exitu, ut Hiſpani multis acceptis uulneribus, et nonnullis interfectis, ſe recipere cogentur, atq; eo maturius, quòd Securra & Alſonſus ualuas concremare conantes, grauiter ſauciati, pugna exceſſiſſent. Ceterum Cortonenſes, quum Vaſtius maioribus uiribus redintegrare oppugnationem ſtatuiſſet, & per caudeatorem ad decuriones miſſum, urbi excidium comminaretur, niſi intra hora ſpatium portas aperirent, perterritis ciuibus, uel nolentibus præſidij præſectis, deditiorem fecerunt, ea conditione, ut incolumes ſeruariſſentur. Hæc deditiõnis formula præſidij milites excludebat, ſic ut ſe ingratiè prodi tradiq; iratis hoſtibus quererentur. Sed Vaſtius pro ſua humanitate, ita omnes urbe exuntes conſeruaui, ut armis tantum & uexillis exueret, quòd pertinacius quàm oporteret, tanti exercitus uim contempſiſſe uiderentur. Verum non eandem exempli ſortem tulerunt Caſtillionenſes Cortonæ proximi, tot inuadentibus copijs reſiſtere auſi, nam dum tormenta, paratamq; hoſtiũ aciem deſpicere uideri uolunt, & fortiſſimè propugnant, crescente periculo, quum ſe dedere uelle ſerò ſignificarent, expugnati direptiq; ſunt. Aretini autè aliquanto ſalubrius nihil de defendenda urbe cogitantes, continuo portas aperuerunt, quòd Capinſaccus exiguus præſidij præſectus, in arcem conſugieſſet, ſuadente Roſcio Beuignanæ comite ciue Aretino, qui Aurantij gratiam promereri, & patriæ ſuæ dominatum inuadere perfidiõſa uanitate cupiebat. Id primum amiſſi Aretij in commodum, Carducci non obſcura malignitate, & Antonij Franciſci

Albitij

PAULI IOVII HISTOR.

Albitij temerario obsequio acceptum optimates asseuerant: quòd ille aduersis de aduentante hoste rumoribus permotus, eas copias cum Florentini nominis, tum Perusini, quæ Are-
tiji coiuiissent, & se urbi præsidio futuras, summa spe defen-
sionis professæ fuissent, ad se Florentiam perducì uisisset,
Albitius uerò factioso animo, Carduccijs literis, quæ non
erant ex decemuirali sententia, nimis properè atq; improbè
paruisset. Neq; enim dictator ciuium studijs dissidens, se tu-
tū esse aduersus factionis suffragia fore putarat, nisi urbem
militari præsidio confirmaret, ut qui inter spem pacis, & bel-
li metum nutabant, quo minus hiscere auderent præsentibus
armatis terrentur. Hoc autem suoptè ingenio consiliū
Carduccius ita suscepit, ut nihil decurionibus communi-
candum putaret, ne contradicendo impediri posset, & in-
consultis decemuiris ad Albitium perscriberet, qui Zanobior
Bartholino in eo procurationis munere successerat, uir
turbido ingenio, aliena semper à Rep. coquens, nec quic-
quam stabilimente per occasionem probans. Itaq; nullam
sibi Albitius moram attulit, quin perlectis Carduccijs literis
detrahas undique & collectas in unum cohortes, Florent-
tiam mitteret, prouinciamq; & urbem Aretium præsidio
nudaret, haud dubiè hostibus mox occupandam. Id admis-
sum facinus, Carduccio pariter, & Albitio capitale fuit,
quum in exitu belli, successuq; temporis, contra leges ma-
lignè atque arroganter fecisse ab octouiris iudicarentur.
Aretio occupato, Aurantius copias effudit in peramcenam
frequentemq; oppidis, & nobilitate Trebiani uini perce-
lebrem regionem, quam superioris Arni Vallem appellant,
ea clementia, ut se uero edicto milites ab omni præda atque
licentia cohiberentur. Eo modo per quadriuum recreato

exercitu, rectâ per Incisiam uicum Florentiam contendit, quâ Annibalem olim transisse ferunt, certissimo argumeto, quòd ibi elephantum ossa ab aratoribus hac ætate reperiantur, quas bestias multo gelu alpium correptas amiserit. Primæ alæ equitum Hispanorum & Epirotarum secundum Arni ripam descendentes, in regione, quæ Planaripolis, & Paradisia uocatur, magnum fugientibus incolis tumultum excitarunt, sic ut sese insinuarent usq; ad suburbana edificia, quæ Recorbula nuncupantur. Is aduentantium hostium conspectus & fremitus, à diui Nicolai porta in urbem, & trans Arnun in forum & curiam usq; permeauit, tanta populi trepidatione, ut pleriq; pauore concitante, portis sese in agros cum uxoribus & liberis eijcere properarent, uixq; pauentium turba imperio magistratuû, et obstructis iam portis sisteretur, quum eodem tempore tormenta è propugnaculo portæ diui Nicolai, atq; item ab aduerso aggere munitionis, quæ erat trans Arnun Crucianæ portæ imposita, in prouectos hostium equites, horrifono reboatu disploderentur, & Malatesta milites suos arma capere, & in muro consistere, urbanam uerò iuuentutem Stephanus Columna sublatis uexillis curiæ aream, & fora tueri, perstreptentibus undiq; tympanis iuberent. Ea repente cômota & perturbataeq; urbis facies, imbellium præsertim oculis atq; auribus insolita, usq; adeò uehementer patrum animos perculit, ut iam petendæ pacis consilia, quàm gerendi belli potiora censerentur. Aurantius postridie speculatus urbis situm, à meridie apud templum Margaritæ Montichianæ castra posuit, contra moenia, quæ excelsi montis supercilio imposita, eam urbis partē, quæ est ultra Arnun, à diui Nicolai porta, modò erecto, modò decliui muro, usq; ad Fridianâ portans

PAULI IOVII HISTOR.

portā præcingunt, quod nusquam eius tortuosi & inæqualis muri structura debilior appareret, & si arduo eo colle, cui tota ciuitas subiecta est, potiretur, inde productis tormentis hostes subigi posse iudicaret. Quam obrem Malatesta, deprehensis militari coniectura hostium consilijs, intensissima cura extruendis aggeribus incubuit, equato ciuium & militum studio laboreq; , tanta contentione & celeritate, ut quum facibus accensis periculosa loca noctu permunit, omnis paulò ante conceptus timor ciuium animis decideret, uel ob id maxime, quod Malatesta ex consilio Stephani Colummæ, & Marij Vrsini, totum diui Miniati collem templo insigni & excelsa sacræ turris specula maxime opportunum, ne eo potiretur hostis, ualida munitione fossaq; circumcidi, urbiq; adijci curauisset, turremq; tormentis iussisset instrui, quibus hostium castra in subiecta ualle posita, ad destinatos ictus, omnibus propè horis peterentur. Aurantius porrò geminos terrenos colles è sua ualle, ubi castra locarat, molliter assurgentes, Minia tiniq; mōtis equantes supercilium, occupare, munitosq; maioribus tormentis instruere constituit, quod ubi à Florentinis ducibus est animaduersum, cohortes, quæ toto montis aggere frequentibus propugnaculis præsidio erant impositæ, signo accepto in hostes decurrerunt, ductante Mario Vrsino, cuius impetum excepit Petrus Maria Roscius ab oppido sancti Secundi comes uocatus. Hunc Aurantius ex Apulia cum ueteranis cohortibus euocarat, & propter uirtutem nobilitatemq; generis, inter carissimos in honore habebat. Itaq; acerrime dimicatum est, tantaq; crescentibus utrinq; auxilijs contentione, prælium est confertum, atq; protractum, ut multis interfectis, multoq; pluribus uulneratis, uel occidente
sole

ægrè dirimeretur: & sequentibus diebus alterno impetu u-
 triusque partis milites, ad maiorem præcipuè cliuum, quem
 Giramontem appellabant, iustu propè prælio concurrerēt,
 nullaq; in re uel audendo, uel resistendo, Etrusci Aurantia-
 nis cederent, quorum principes, Hispani, quòd agilitate cor-
 porum armaturæq; genere ualerent, uideri cupiebant. Ad
 extremum, quum pro his collibus aliquandiu acerrimè &
 cruentissime decertatum esset, multis de causis intermissa cō-
 tentione, Aurantius eos obtinuit atq; permuniuit, sic tamē,
 ut casam in proximo Barducia uillæ, quam uti inuadendæ
 hostium munitioni opportunam occuparat, præmentibus
 Amici Venasfrani, & Perusinorum cohortibus, relinquere
 cogeretur, iubenteq; Malatesta, totum id ædificium succende-
 retur, & in conspectu hostium deleretur. His prælijs mirum
 in modum ad capeffendam pugnam, ostendendamq; uirtutē,
 utrinq; ita exarserant militum animi, ut neq; Aurantius de
 subigenda urbe desperaret, neq; Malatesta, constantibus usq;
 adeo ciuibus, de fœlici rerum exitu dubitare uideretur. Nam
 hinc tanta cum singulari diligentia ordinata dispositaq; erāt
 pro mœnibus ueterum militum præsidia, ut neq; uim hostiū
 ab ulla parte, si murum tormentis aggredereutur, extimescē-
 dam prædicaret, neq; intus ullam tumultus procellam oriri
 posse arbitraretur, postquam milites & armata iuuetus mu-
 tua præsidij spe (uti oporteret) in officio religiose continerē-
 tur, summa nanq; magistratuuum prouidentia, neq; esculenta
 in foro uenalia deerant, nec quicquam aliud frustra à milite
 desiderari poterat, quando certa quæstorū fide, ad diem sin-
 gulis cohortibus stipendia prouenirent, omnisq; uel iurgij
 uel contentionis materia subito tolleretur, seueritate Zano-
 bij Bartholini, & Raphaëlis Hieronymi, qui cum authori-

PAULI IOVII HISTOR.

tate summi imperij per urbem uolitantes, & miram in foris
 & compitis tranquillitatem, ad apertis tabernis, nec inter-
 missis usquam tribunalium officijs, summe securitatis & pa-
 cis ocium representabant. Aurantius autem præter copias
 Germanorum & Hispanorum, quæ erant uetustate stipen-
 diorum & longa exercitatione firmissimæ, acciuerat sibi no-
 bilissimos quosq; ac fortissimos Italicæ disciplinæ proceres,
 quos ob id, quod plures secum traherent cohortes, uulgo Co-
 lumellas appellabant. In his erant præter ipsos qui Romæ et
 in Apulia militassent, Roscium sancti Secundi comitem, Pe-
 trum Aloysium Farnesium, & Alexandrum Vitellium, ple-
 riq; alij, inter quos eminebant Romani sanguinis, Ioânes Ba-
 ptista Sabellus, Martius Columna, eiusq; gætilis Camillus Mi-
 tio uiro forti genitus, atq; item Pyrrhus Stipicianus, & Scæ-
 lengus Astêsis, præterea Braccius & Sfortia Baleoni fratres,
 peculiari odio Malatestæ insensî, & secundum hos Andreas
 Castalius Neapolitanus, & qui postea non serò applicuit,
 Fibritius Meranaldus, & uetus dux Ioannes Saxatellus è
 Togata Gallia cum ualidis copijs accersitus, iussuq; Pontifi-
 cis Ramazottus cum armata multitudine militum, clientiumq;
 suorum. Nam apud montanos homines uir factiosus ab
 antiqua nominis authoritate plurimum ualebat, ex Apœni-
 noq; in Mugellanum agrum descenderat, & interceptis com-
 meatibus, magna Florêtinis detrimenta afferebat: obsideriq;
 urbs cœpta cis Arnun existimari poterat, quoniam è Bono-
 nia Felicis Vitembergî legiones, & Hispanorum tironum co-
 hortès à Mutina, transuersis apœnini iugis prope diem de-
 scensuræ, & diuersa ab Aurantio, intercedente Arno flumi-
 ne, castra facturæ dicerentur. Italici generis milites, qui his
 quos diximus Columellis parebant, supra uiginti milia pedi-
 tum

tum summam efficere putabantur. Veteres Germani & Hi-
sp. ni sexdecim milium serè numerum implebant, præter eos
quos Felix adducebat, & tirones Hispanos, qui Petro Vel-
leio Geuara duce nondum aduenerant, sic ut uera aestimatio-
ne ad non dubium omen diuturni belli, longissimæq; obsidio-
nis, utrinq; uires uictoriæq; spes æquate censerentur. Quan-
do quidem Florentinos non pro libertate tantum, sed pro glo-
ria ciuitatis, Etrusciq; imperij dignitate, ab omnibus socijs
desertos, oppugnatosq; ab inuictis gentibus, summisq; prin-
cipibus, arma induisse minime poeniteret, & unicam uere
constantia laudem spectantes, quicquid uel iniqua bel-
li fors afferret, tam æquis quam indomi-
tis animis laturo uiderentur.

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXVIII.

Rapotentis nobilissimæq; ciuitatis constantiam, quum inauspicate libertatis noua iura defenderet, ingentiq; animorum pertinacia antiquissimarum gentium gloriam emularetur, armis fameq; perdomitam narraturum, tantisper respirare, & priores spiritus resumere non puduit, dum instituti ordinis seriem sequutus, ea que distulimus, seruato temporis tenore, suo loco referantur. Opera itaq; pretium duxi seruiendum historię, ut non intercisâ dissipatis membris, sed per partes inter se non absurde coniunctas, integra legentibus proponatur. Quo fit, ut promissi memor ad Solymanum me conuertam, qui ab obsidione Viennę in glorius discesserat. Sed priusquam hæc dicere aggrediamur, opportunum esse arbitror, ut rerū in Pannonia gestarum successum, paulò altius repetamus, scilicet, ut boni mortales, quibus de causis cum Solymano contractū sit bellum, liquidissimè cognoscant, & hinc quoq; Christiani reges, quantum nobis hæc bellua ab immenso eius imperio, expeditisq; opibus reformidanda sit reputādo, expēdendoq; pericula, consiliū pro publica salute dignissimū aliquando suscipiant. Igitur Hungaris ad Mugaciū trucidatis, & rege ipso ad foedum interitum palustri lacuna submerso, uictor Solymanus Budam restā contendit. Vrbe, regiaq; potitus, ad Danubium

Danubium posuit castra, inuisitq; regiam arcem, ita tamen, ut in ea minime pernoctaret, quod antiqua Othomannorum lege cautum sit, ut imperator nusquam muris, sed suae tantum custodiae munimentis confidat. Ibi ad eum delata sunt occisorum antistitum & procerum cruenta septem capita, quibus renidenti ore illuisse uisus est, quum purpurati ea singula ligno in gradu collocata, simulanter honoris causa, inclinata ceruice, & dextris ad pectus compositis nonnatinim salutarerent, Papasq; strenuos per iocum appellarent. Sed Solymanus graui fronte, quum singulorum nomina indicarentur, uehementer detestatus fuisse ferebatur, unum praeter ceteris Ladislauum Salcanium Strigonensem antistitem potentissimum, obiecto foedae auaritiae probro, quod is regem suum in tanta urgentis belli difficultate aurum mutuo deposcerem, quum multa pondera in eius thesauris laterent, adiuuare recusasset. Tomoreum porro stolidae temeritatis incusauit, quod uir conficiendis sacris dicatus, alienae functionis munus arroganter surpasseret. Ex aduerso Franciscum Perenum Varadinensem antistitem, nobilissimi generis uirum, serae prudentiae nomine laudauit, quod imminentis publicae cladis nequaquam falsus uates, in consilio non insulse dixisse didicisset, quum Tomoreus de committenda pugna importune decerneret, postquam eius fatali sententiae obsisti non posset, se provide re quid cucullatus imperator postridie esset factururus. Eum namq; tanto ausu nihil omnino aptius praestaturum, quam ut celeberrimum diem Christiani Calendarij fastis insereret, a caede triginta milium Hungarorum martyrum, pro tuenda religione a barbaris iniquissima praelij conditione concisorum. Eos enim Christiani martyres uocant, qui pietatis causa pugnantes, ultro egregiae morti se deuouent. Reliquos ti-

PAULI IOVII HISTOR.

rones audaculos appellauit, & in his præsertim Georgium Sepusium, Transyluanie præfecti germanum fratrem, & multa canicie senium præferentem, Ambrosium Sercanum, nobilitate generis, opibus, & dignitate illustrem. Quum uerò ei Ludouici, & Mariæ uxoris simulacra ostenderentur, generoso ore dixit, se adolescentis regis calamitatem miseri, qui usq; adeo male sobrios in re grauisima cõsiliarios nactus, pugnam absurda ratione committere properasset: & se non ea de causa, ut ei adimeret regnum, sed ut acceptas ab Hungaris contumelias ultore gladio uindicaret, in Pannoniam uenisse affirmaret. Propterea si pugnae discrimen euassisset, proculdubio certa tributi conditione imposita, ei Pannoniæ regnum redditurum, quando non sua sed aliena culpa cladem accepisset, & sibi gloriæ futurum testaretur, si Sigismundi regis socij sui fratre genitum, & tantis Austriæ clarissimæ domui affinitatibus coniunctum conseruaret, tanta clementissimi sermonis magnitudine differens, ut hæc animi sui decreta, Mariæ reginæ, quæ Buda, Posonium belli metu profugerat, enunciari iuberet: sicuti nos ab his, qui interfuerunt, accepimus, quod profecto pro falso de barbari regis æquitate humanitateq; dictum uideri posset, nisi præclaro testimonio ingentis suæ liberalitatis, paulo post Ioanni Sepusio, nequaquam regia stirpe nato, & tum etiam hostilis animi speciem retinenti, id Pannoniæ regnum, uel nullis præeuntibus meritis, dono dedisset. Exinde æneas statuas tres prisce artificij sustulit, quæ in uestibulis regie à rege Matthia Coruino, omnis uirtutis atq; elegantie studioso, constitutæ fuerant. Hæ clauigeri Herculis, citharæ diq; Apellinis, & phœtræ Dianæ, formas referebant, quas pro trophæo Pannoniæ uictoriæ monumentum Byzantij in Hippodromo collocari iussit.

iussit. Abduxit etiam tria inusitatae magnitudinis operosiq;
 artificij tormenta, quum passim ad ornamento, insignia,
 & litera argenteo sculptoria arte ari incluso essent admiran-
 da, quae Illyricae Bosnae regis fuisse dicebatur, in expugnatio-
 ne Sciabati oppidi ad Sauum capta, atq; item aeneas aliquot
 friati operis columnas, quae portarum epistylia sustinebant.
 Moratus est ad Budam dies ferme uiginti, quo spatio innatae
 suae genti seuitiae indulgit: nam diuersa in proximas provin-
 cias equitum agmina praedatum sunt emissa, quibus hinc ad
 Giuarinum usq; illinc ad Tibiscum annem regio omnis impro-
 uisa atq; horribili populatione ita uastata est, ut supra cen-
 tum, & quinquaginta hominum millia omnis aetatis & sexus,
 aut gladio caesa, aut in seruitutem adducta reserantur, quas
 praedatorias manus, postquam redeuntes in castra recepit, eodem
 quo uenerat itinere Byzantium est reuersus. Hisdem uero die-
 bus Ioannes Sepusius e Transyluania, eductis copijs, ut regi-
 opem ferret, sero in Pannoniam uenit, non obscure regis mor-
 te, & magno suo commodo latatus: aspirare namq; coepit ad
 Pannonici regni fastigium, quando ipse, nulla extante regia
 prole, inter Hungaros proceres esset clarissimus, & propter
 uictoriam quondam de agrestibus Georgioq; Secalo Bornomis
 sa collega partem bellicam laude illustris haberetur. Itaq; Ioan-
 nes ualido prudentiq; ingenio uir creatus in spem potiundi
 regni, singulos proceres diligenter prehensare coepit, obte-
 stariq; ne proximis comitijs Hungarici nominis decus prode-
 re uellet. si uetustissimae dignitatis imperium, ad externae atq;
 inimicae gentis nomen traduci pateretur. Debere Hunga-
 ros probe meminisse quantas clades superioribus tempestatibus
 acceperint, quum alieni externiq; sanguinis reges sibi ac-
 cerserent, & aduersus Turcas inauspicata eorum signa seque

PAULI IOVII HISTOR.

rentur, satis præclaro documento esse debere superiorum temporum calamitates, quas uel Sigismundus Bohemus, uel superior Ladislaus Sarmata ad Nicopolim semel, atq; iterum ad Columbatium, & ad Varnam demum infelicitè cum hoste barbaro dimicantes, Pannonijs importarint, quando ea detrimenta, quæ uel longa Ladislai ignauia, uel hac dudum infælicis filij temeritate subijmus, memorare dispudeat, sub quo militaris disciplina, gloriaq; Hunnicæ uirtutis penè tota interiisse credi potest. Superesse profecto proceres Pannonici sanguinis, & antiquæ, ideoq; imperio dignissimæ stirpis, qui generosos spiritus gerant, atq; animos restituendæ publicæ dignitati, & tuendo regno pares, in hoc publico luctu, consilia fortia atq; arma expedita inuictis animis proferant, inter quos usq; adeo demissi uel hebetis ingenij numerari nolim, uel si me nonnulli clariore, honore natalium atq; opibus antecedere uideantur, ut me regendo regno, administrandoq; bello quemquam uirtute aut Fortuna meliorem fore constitear: satis namq; fortem atq; animi uirtute pernobilem præstabo regem, si ab hac certa fidelis animi propensione, suffragio uestro dignus existimabor. Hac uia ingressus, multum rogando satagendoq; Ioannes multorum studia promeruit, eoq; facilius, quod Stephanus Bator procerum clarissimus, ad Ferdinandum paulo antè in Bohemiam contendisset, & Ferdinandus apud Bohemos indictis comitijs uehemèter esset occupatus, quibus primatum & popularium præoccupatis uoluntatibus, rex erat appellandus. Per eos dies Hungari celebrandis regijs exequijs animos intenderunt, quum Lodouici integrum cadauer Cetrifchi armigeri indicio repperitum, & à Mugaciana palude ad Albam regalem fuisset relatum. Dictis namq; solè nibus inferijs, insigni pompa apparatusq;

tumula=

tumulatum est, apud ea supulchra, quibus superiores reges condi cōsueuerant. Exinde exequijs ritè cōfectis, Rhacos est indictum, id est comitiale concilium armatæ multitudinis, cuius auctoritate acclamationeq; ex uetere legis instituto Pannoniæ reges creantur. Eius autem Rhacos is fuit exitus, ut Ioannes quum neminem in publico luctu competitorem habiturus uideretur, quando nemo uel clarissimus candidati nomen profiteri auderet, magno omnium applausu rex appellaretur, præstoq; ei mature adsuit Petrus Perenus, in cuius custodia, uetustissima ex rudi auro Hungarici regni corona seruabatur, qua solenni cerimonia legitimi reges coronari soliti sunt. Ea Stephani primi Pannoniæ regis fuisse traditur, seruaturq; in arce Vicegradensi antiquissimorum procerum more per manus tradito seruatoq;. Atq; ita Ioannes ritè coronatus consecratusq; est, de manu Pauli Antistitis, qui in locum Ladislai Salcani Strigoniæ anistes fuerat suffectus, & Stephani Brodarici præsulis Vacienfis, quem propter eruditi ingenij uim, & dexteritatem in omni rerum actione singularem, epistolarum scriniq; regij magistrum effecit. Americum uerò Cibachum in præfectura Transyluaniæ Vayuodam sibi constituit, qui Varadinensetiam præsulatu, interfecti ad Mugacium Pereni loco, dudum fuerat exornatus. Regi autem creando ex ordine militarium procerum, mirifice fauerunt hi, quos è Transyluania alarum præfectos adduxerat, uiros bello paceq; præstantes. In his eminebant Hungarico sanguine progeniti, Stephanus Verbetius, qui Romæ apud Leonem legatus fuerat, & Paulus Artandus, atq; item Gregorius Peschenius, & Nicolaus Glessa, Ianusq; Docia. Per hunc modum, dum uouus rex firmandis imperij uiribus, asciscendisq; sibi & promerens

PAULI IOVII HISTOR.

proceribus, liberaliter atque humaniter studet, Ferdinandus Hungarici imperij amulum in Bohemia regem creatum didicit. Is ex uetere controuersia eius litis, quæ agitata fuerat inter Matthiam Coruinum, & Federicum Casarem proauum, præclara hæreditatis iura proferebat, ducta scilicet à Ladislai morte, qui in Bohemia in ipsa nuptiarum celebritate ueneno sublatus ferebatur, ambitione malignitateq; Georgij Poggibratij, qui Bohemiæ affectans regnum, id paulo post occupauit, uidebaturq; aduenisse tempus, quo Ferdinandus Bohemico auctus regno, & Caroli fratris opibus subnixus, nec oblitus sui iuris, Pannoniam non iniqua ratione peteret, Austriano sanguini, ideoq; sibi ab Alberti principis memoria debitam. Neque Ferdinando, præter Austrianas, & Germanicas uires, quorundam Pannoniæ procerum studia deerant, quum apud eum essent semitransfugæ turbulentiq; homines, nouarum rerum cupidi, & quo facile impelli poterant liuore corrupti, inuidentesq; prorsus Ioanni Hungarici diadematis decus, tanquam præcipitatis comitijs tumultuarioq; fauore imperitæ multitudinis, ipso dignioribus ereptum. Nam præter Batorem, cui petendi adipiscendiq; regni prærogatiua optimo iure obuenire posse dicebatur, eminebant & alij pari propè nobilitate, & bellica uirtute illustres, Vallentinus Turaccus, Stephanus Maylatus, Ianus Sala, Gasspar Sere dius, Balthasar Pamphilus, & Ferentius Gnarus. His acceperat Paulus Bachitius, genere Triballus, uir eximie bello fortis, qui apud Turcas Mahometanis initiatus sacris, ex necessitate fugiende seruitutis, ad nostros redierat, renouatoq; baptis mate Christiano ritu, fuerat expiatus, & Mugaciano prælio intæsus euaserat. Horum omnium hortatu Ferdinandus suo pte ingenio

repetendi

repetēdi sui iuris audus, confususq; Bohemorum auxilijs &
 Noricis copijs, quibus accedebant e Rhætia superiore cohortes
 euocatae, & satis magnus e Stiria, Carinthiaq; leuis ar-
 matura equitatus, Budam recta perrexit: cuius aduentu
 grauius permotus Ioannes, ut qui rerum omnium difficul-
 tatibus erat circumuentus, nec satis haberet copiarum, qui-
 bus agnoscere stabilireq; noui regni opes posset, atq; infirmis-
 sima apud se partim metu, partim leuitate gentis studia fore
 prospiceret, nequaquam hostem Budae expectandum esse con-
 stituit, hortatusq; duces suos, ut cedenti, & aduersis infestae
 Fortune flatibus uela dare coacto, adesse uellent, cum his
 copijs quas adduxerat, & quas demum conscripserat, Pes-
 stum traiecit, atq; inde nusquam consistere ausus, iustis con-
 fectis itineribus, superato Tibisco, ad Tocaium castra fecit.
 Id erat munitum castellum, in ulteriore ripa positum. Eius
 discessu cognito, Ferdinandus sine uulnere Buda potitus est,
 ubi aliquandiu permansit, consultatumq; est, an aufugiens
 hostis esset persequendus. Eorum autem sententia uicit, qui
 perterritum hostem, priusquam auxilia compararet, aut
 noua consilia susciperet, adhibita celeritate consequendum
 censebant. Itaq; Ferdinandus, his maxime ducibus, quos me-
 morauimus, omnes copias commisit, qui continuatis itineribus
 quanta festinatione equorum lassitudo pateretur, & pedites
 gradu intendere poterant, ad Tibiscum peruenerunt, & na-
 uigijs, quae carris aduexerant, connexis, contabulatoq; ponte,
 Tibiscum superantes, explicatis uexillis, ad Tocaium, ubi Ionis
 erant castra, instructa acie peruenierunt. Quo hostium super-
 uentu percussus Ioannes, communicata cum ducibus eius peri-
 culi difficultate, consilium capit sibi necessarium potius quam de-
 corum. Suadebant enim duces promptissimis animis pugnam pos-
 cent

PAULI IOVII HISTOR.

ceteros contempserat ferè hostibus, ut ipse paululū acie excederet, amoueretq; se periculo, & si ita iniquior praelij fors ferret, se se incolumem secundis Fortunæ casibus reseruaret: ipsos namq; quod turpissimum sit Hungaris ad arma natis, oblatum ab hoste praelium detrectare, inuictis atq; indomitis animis aduersus transfugas constantissimè pugnatueros. Eminebat inter duces, Ferentius Bodo singularis uirtutis, & fidei dux uetus, cui rex præcipuum militiæ sceptrum atque uexillum de manu tradiderat. Is summa peritia pro numero genereq; militum aciem instruxit, in medio ipse constitit cum Hungaris, cornua Translyuanorum copia tenuerunt. In Austriana autem acie Valentinus mediam pariter aciem cum Hungaris tenuit, ubi erat uexillum, duas medio agmini coherentes brachiorum instar firmauerunt, hinc Stirianæ, illinc Noricæ equitum alæ. Sed Paulus Bachibius ex Turcica disciplina, astu, & insidijs uti solitus, cum globo Vsaronnū, qui sunt leuis armaturæ equites, latrocinijs assueti, remotiore in loco struēdis insidijs idoneo, cōtra leuū hostiū cornu confedit, ita ut ex occasione successus, qua parte oporteret, in hostem impetum facturus uideretur. Tum uerò militum animis non multa ducum cohortatione ad pugnam accensis, minora utrinq; tormenta currulia, quæ gallinacii cui magnitudine pilam euomebāt, displosa sunt, paruo quidem detrimento, quum procurrere, & manum conferere simul turmæ properarent alternis utrinq; cornibus alæ pulse profligatq; sunt: nam Stiriani equites Translyuanorum uim non diu tulerunt: quum in altera parte Noricus equitatus cataphractus, nouas, & collectas Bodonis copias in leuo cornu prostrauisset. Eodemq; tempore ab utraq; media acie, paribus Hungarorum animis atq; artibus contra-

Etum est certamen, usq; adeò acriter inuehendo procursan-
 doq; , ut nusquã antea uehementius, et pertinacius dimica-
 tum fuisse apparet. Sed nouo cataphractorum impetu,
 qui pulso dextro cornu in hostium latus ruebant, tota Bo-
 donis acies uel egregiè resistens fortissimèq; dimicans, loco
 pulsa perturbataq; est, eo quidem euentu, ut ipse Bodo im-
 perator, qui uexillum seruare reparareq; aciem aliquandiu
 fuerat conatus, incumbente Paulo Bachithio, ab Usaroni-
 bus caperetur, & reliqui duces desperatis rebus profuge-
 rent, non multaq; cæde edita tormenta ad unum omnia, ue-
 xillaq; in potestatem hostium deuenirent. Quum rex ipse
 conspecta suorum strage, periculo ingenti fugæ cursu se eri-
 peret ad ipsos Sarmatiæ fines, uictores, uti oportebat, in
 Transyluaniam penetrarunt, quibus populis nullo negotio
 in ditionem acceptis, uniuersa prouincia ad auctoritatem
 Ferdinandi regis se contulit, Bodonem porrò cum reliquis
 nobilioribus captiuis atq; uexillis ad Ferdinandũ miserunt.
 Caterum Bodo quum uel proposita libertate flecti non pos-
 set, ut sacramentum Ioanni dictum uiolaret, & contra eum
 militaret, ab clementissimo alioqui rege in tenebricosum
 carcerem, Nouæ ciuitatis relegatus est, atq; ibi aliquanto
 post pedore consumptus, miser fato suo concessit. Nec mul-
 tò post Ferdinandus, inclinantibus in eum Hungaris ferè
 omnibus, ex usu uictoriæ rex est acclamatus, atq; eadem ue-
 tere aurea corona, quam idem Perenus uir incertæ fidei,
 ideoq; facillè ad officium rediens, detulerat, cum Anna uxor
 re, quæ Ludouici regis erat soror, insignitus est, celebratis
 eius solennis pompæ ceremonijs apud Albam regalem. Ex-
 inde Ferdinandus utriusq; regni rara foelicitate compos sa-
 ctus, in Bohemiã redijt, præsidèsq; , qui Pannoniæ regnum
 admi-

PAULI IOVII HISTOR.

administrarent, delegit. Hi fuerunt Stephanus Bator, qui cum summa potestate prorex est creatus, cui collega addebatur Paulus Strigoniensis antistes, qui & ipse à Ioanne defecerat. Berethsaxium autem epistolarum magistrum fecit. Alexium uero Tursonem Morauæ gentis, cuius soror Petro Pereno nupserat, arario præfecit. At Ioannes usque adeo acerbè multatus à Fortuna, ad Hieronymum Laschum profugit, uirum inter Sarmatas ab illustri nobilitate, eruditæque uirtutis nomine clarissimum. Is tanti hospitis occasione lætus, nihil antiquius habuit, quam ut regem in eas amissi regni calamitates præcipitatum, accuratissimè atque humanissimè recrearet, pollicereturque ei in spem recuperandæ dignitatis, opes suas, quæ non erant mediocres, & quod rediuiuæ felicitatis interfuit, ingenium suum in omni actione humanarum rerum ualde mirificum. Non erat ingrata Sigismundo regi ea Laschi erga regem hospitalitatis liberalitas, quanquam, ne Ferdinandum offenderet amicitia atque affinitate sibi coniunctum, ingenuè clientis officium dissimulare uideretur, uel ob id quod antea ipsius Ioanni Sepustani, tum reguli, germana soror, in Matrimonio regio fuisset. Quæ de causa fiebat, ut Laschus nihil tenerioris officij in percolendo hospite prætermitteret, nec tamen Sigismundi regis existimatio lederetur. Quum uero multum inter se colloquendo deliberandoque, integrum ferè mensem absumpsissent, Laschus excelsæ solertiæque ingenio grauissimarum rerum consilia agitare atque aptè terminare solitus, postremò ad id unum descendit: ut ab uno tantum Solymano maturam opem afflictis & perditis rebus sperandam censeret, arbitrareturque generosissimum eundem et longè maximum regem, supplicis & eiectionis preces minimè neglecturum, si ipso miserante subleuanteque restitutus foret

extanto

ex tanto beneficio se clientem factum, ex auctoritate Otho-
mannici nominis regnaturū profiteretur. Intelligebat siqui-
dē Laschus à tātō elatissimūq; animi Imperatore, nō regna,
quæ illi abūde superessēt, nec faciliē enumerari possent, post-
quā magnam orbis terrarum partē imperio cōplecteretur,
sed magnificētissime laudis gloriā peti, qua, præ insita ori-
entis regum animis uanitate, eum impensē oblectari didi-
cisset. Hoc erat consiliū, ut usu apparuit, Ioanni maxime
salutare atq; honestissimum, si expulsi atq; exulantis condi-
tionem respiceres, sed in causa Christiana non obscure nefa-
rium, postquam priuati commodi nomine, Resp. in longē
maximū atq; horribile discrimen adduceretur. Verūm agra
mortalium mens, quum de salute sollicita parum speret, nul-
la unquam uel ancipitia, ideoq; sæpe nocitura, remedia re-
pudiat. Nec multò post decreto factō, Laschus, qui nominis
sui famam præclaris operibus extendere cupiebat, lega-
tione suscepta Byzantium contendit. Fama est Sigismun-
dum non modò euntem non retentasse, sed iuuisse etiam di-
plomate atq; instruxisse eum literis, quibus tanquam ci-
uem familiaremq; suum extraordinariæ & peculiari le-
gationis munus suscipientem, sibiq; carissimum, purpuratis
& nonnullis Sarmatici etiam sanguinis, qui in aula Solyma-
ni gratia ualebant, commendabat. Itaq; Laschus emenso iti-
nere, ubi Byzantium peruenit, primum omnium allatis nu-
neribus, quæ elegantia potius quàm pretio placitura gra-
tāq; præcipuè uxoribus eorum futura non absurdè existima-
rat, purpuratorum non modò, sed ianitorum etiam amicitia
promeruit: quando apud uenales barbaros nihil ma-
gis in pretio sit, quàm simplex uel astuta liberalitas.

PAULI IOVII HISTOR.

Inter purpuratos qui Bassæ uocantur, eo tempore auctoritate præstabant, Lustebcius, in cuius matrimonio Solymani soror uisebatur, & Habraymus ex Acarnania Pargæ humili uico natus, & cum Solymano à prima pueritia molliter educatus. Is Visir, hoc est purpuratorum princeps euaserat, & quum teneret regium sigillum, cunctisq; supplicibus libellis & epistolis subscribere consueuisset, reliquos aule proceres honoribus ualidos, ex peculiari atque firmissima gratia auctoritate anteibat. Per hunc modum insinuat, et sepius apud purpuratos sine interprete loquutus, quòd Ilyrica lingua omnibus ferè in aula esset familiaris, Ioannis regis causam egit, atq; cum mirifice commendauit: nam salutato tantum Solymano sub primum ipsius aduentum, de negotio acturus ad purpuratos de more fuerat reiectus. Neque enim Solymanus uirum Christianum intra septa aule ad colloquium admittere consueuit. Petebat Laschus à Solymano, ut Ioannes, Ferdinandi Austriæ principis iniuria, & quorundam Hungarorum perfidia regno pulsus, Pannoniae rex, & Othomannici nominis beneficiarius appellaretur, ideoq; Turcicis armis in regnum reduceretur sicuti proprium esset Othomanicæ ditionis, postquam illud iure belli, adiudicante Fortuna ab ea insigni uictoria, Solymanus felicis dextra uindicatis iniurijs, deuictisq; hostibus sibi peperisset. Ioannem, qui commendatione uirtutis publico in concilio Hungarorum omnium legitime rex fuerat appellatus, & ritè etiam ex antiqua regni formula coronatus, nunquam, si in clientelam tutelamq; reciperetur reducereturq; tanti beneficij memoriam animo depositurum, egregiaq; fide gratissimi animi maiestatem Solymani perpetuo cultu ueneraturum, atq; ea que imponeret tributa, quotannis per-

soluen-

soluendo, in ita clientela nomen cunctis gentibus declaratu-
 rum. Id uero si Solymanus suppliciter concederet, tam ipsi hono-
 rificum, & ad beneficentiae famam splendidissimum fore, quam
 Ioanni utile uel decorum. Nam praeterquam, quod magna-
 mini reges beneficio dando potius quam accipiendo, Dijs su-
 peris aequantur, etiam id Othomannis magnopere conduce-
 re constaret, ut Turcae infirmo & beneficiario regi potius fi-
 nitimi sint, quam Ferdinando, qui à Bohemis rex ascitus, &
 Caroli fratris, cui Germani bellicosi homines parent, opibus
 fretus, bellum inferre, quam in finibus pacem tueri malle exi-
 stimari possit. Non ineptè siquidem cauendum esse Turcis, ut
 quae sibi bellando parauerunt, iisdem armis defendant, nec
 quenquam supra ceteros potentia atq; opibus augeri sinat,
 aliquando etenim fieri posse, ut Carolus auctoritate uirium
 amplissimus, in eandem indicendi sacri belli causam reliquos
 principes trahat, & pro religione, uti superiores Europae
 reges fecerint, amissa, omnino repetenda iudicet, cuius uiri-
 bus non facile demum resisti posset. Haec disertissime dicta,
 quum Solymano ex occulta fenestella auscultanti à purpura-
 tis referrentur, non magni negotij fuit imperatorem gloriae
 potentiaeq; auidum eò perpulisse, ut Pannonicum bellum rur-
 sus suscipere, & Ioannis preces ad animum admitteret, pol-
 licereturq; ex usu nouae uictoriae, ea concessurum quae postu-
 laret, modo fidem tueretur, & ingrati nomen maxime abhor-
 rendum existimaret. Interea Ferdinandus non temerè Pan-
 noniae regnum sibi graui ratione confirmandum existimans,
 neq; alicunde uehementiorem, quam à Turcis uim timens,
 pertentare Solymani animum, atq; eius amicitiam appetere
 constituit, ratus eam honesta condicione posse compara-
 ri, si quo iure inductus Pannoniae regnum inuaserit, & coe-

PAULI IOVII HISTOR.

perit, apud barbarum nequaquam abhorrentem à iustitiæ laude antiquæ suæ litis seriem explicaret, & se legitimum eius regni hæredem præclaris nostræ legis monumentis demonstraret. Existimabat enim Solymanū tot undiq; uictorijs auctum, & iam planè tot regna fastidientem, ueluti summa gloria contentum, pace part. aliquando conquieturum. Petebat autem hisdem cōdicionibus amicitiam atq; inducias, quibus Ladislaus & Ludouicus filius per aliquot annos ab Othomannis regibus antea meruissent, & tum etiam Sigismundus Sarmatiæ rex pari induciarum tranquillitate eius amicitia beneficio frueretur. Itaq; idoneum nactus hominē, qui hæc mandata Byzantium deferret, Ioannem Oberdancscum uirum Pannonium deligit, hunc iusto comitatu exornat, & muneribus, quæ purpuratis largiretur, deceter instruit. Sed ubi Oberdancscus emenso itinere Byzantium peruenit, Solymanus sua spe durior est inuentus, auersosq; se penitus purpurati à mentione induciarum præbuerunt. Nam tametsi legatus humaniter à Solymano fuerat receptus, auditusq; patientissimè in confessu purpuratorum facundè & diligenter causam egerat, in exitu tamen legationis, nihil plus quam superbi atq; insolentis decreti resposum tulit. Dixerat enim Solymanus alienum esse à maiorum institutis, eos in gratiam amicitiamq; recipere, qui Othomannico nomini iniurias intulissent, proinde Ferdinandum impudenter facere qui alieni iuris regnum inuasisset, atq; id retinere posse confideret, quando eius uetera iura plane inania quæ ostentaret recentis sua uictoria, Marte q; iudice oblitterata antiquataq; fuerint. His de causis eum toto induciarum & amicitia manere indignum uideri, se q; eo esse animo, ut contumeliam quam acceperit, probè uindicandam ducat, indictoq; bello rursus sibi

sibi Pannoniam omnino repetendam, tantis autem se copijs eam expeditionem suscepturum, ut Ferdinandū uel intra Norici, Germaniq; fines sit inuasurus. Proinde ei omnem bellicladem pro inducijs atq; amicitia denunciaret, propereq; Byzantio excedere maturaret. Ceterum Oberdanscus ubi uentam est reuersus, quæ retulerat regijs presidibus communicando, barbarorumq; minas & maturam Solymani aduentum pronuntiando, quum nemo Germanorum, ut ea crederet adduci posset, aliquandiu pro uanissimo nebulone habitus est. Quamobrem, ut effugeret inuidiam uera pro falsis interpretantium, ad Ferdinandum peruoluit. Is tum erat apud Spiram Nemetum urbem ad ripã Rheni positam, ubi petitioni suæ suffragatores cõparabat, quod ea instarent apud Germanos comitia, quibus ipse coronato Carolo fratre Cesar esset designandus. Is nuncius non mediocriter eum percussit, quod eorum quæ disceret, & se facturum profiteretur hostis barbarus, non facile fidem fallere solitus, proculdubio euentura prospiceret, alienoq; tempore auxilia à Germanis petenda uiderentur, si tanto hosti obuiam eundum & Hungarorum saluti consulendum foret, Carolo præsertim fratre Italicis implicito bellis, & rebus undique ad multam renummarie inopiam redactis, qua una cogi milites & barbaris resisti posse iudicaret. Adulto Vere, & leto iam gramine uirentibus campis, Solymanus nihil ab instituto consilio repetendæ Pannoniæ discedit, magistris equitum imperat, ut copias omnes ad signa uocent. Europæis equitibus imperabat Habraymus, Asiaticis autem Becrambeius: hic ad edictum ex Asia copias in Europam traducit, ille aduocat Sanzacos omnes, qui sunt prouinciarum præfecti. Ab his ex uetere disciplina accersuntur Subases, Vayuodæ, &

PAULI IOVII HISTOR.

Flammurani, qui distinctarum alarum atq; turmarum præfecti sunt. Hi omnes indicto die, opportuno loco cōueniunt, præcipueq; apud Sophiam Triballorum urbem, quæ Europæi magiltri equitum certa sedes est, sicuti Asiatici urbs Cuthæa Galatiæ. Præmittuntur itaq; uoluntarij equites, qui sunt extraordinariæ militiæ, temporarij q; stipendij ex omnibus prouincijs, Transdanubianisq; præsertim, ad prædæ spem euocati, ideoq; eorum lingua Achangi appellantur. Eorū ingens numerus esse consuevit, utpote qui supra quinquaginta milium numerum impleant: reguntur autem imperio peculiaris præfecti, qui ex antiquissima Turcarum familia, uti uirtus prouehit, ex uetere prærogatiua deligitur. Is tum erat Acomathes Michaloglis, qui anteire magiltri equitum agmina, & primus in hostilem regionem irrumpere, & latè prædari, ferroq; & incendio cuncta absumere iubetur. Itaq; Solymanus præeuntibus Europæis, & Achangis, Asiaticis terga tuētibus, Hadrianopoli profectus, quintis decimis castris Belgradum peruenit, superatoq; Sauiō Drauoq; fluminibus, iter rectè à Budam extendit. Hisdem ferme diebus, quibus Solymanus Belgradum applicuit, Ioannes rex quāto maxime potuit honestissimo Hungarorum procerum comitatu septus, ipso Lascho comite, ad Solymanum uenit, ut honoris causa in gratiam clientelamq; suscipientem, præsens agnosceret, tutelarem eius dextram oscularetur, atq; eum, ut promissa præstaret, gratias agendo ueneraretur. Ille graui fronte, sed amico obtutu, parum se è puluino commouens, dextram suam fide uirtuteq; præstantem, ideoq; semper ualiturā apud eos quos in amicitiam reciperet, porrexit, testatus nihil sibi optatius & melius à maximo numine posse tribui, quam ut miseris ab ipsius præsertim hostibus iniqua & indigna per-
 pessos

pessos subleuare posset. Proinde bono animo esse uellet, cum-
 eta enim, qua ultore gladio eo bello de hostibus pararet, libe-
 rali animi decreto ei protinus esse concessurum. In concilian-
 do autem Solymano, Ioannes Habraymi Bassæ efficaci studio
 profecit, quem antea per Laschum Byzantij, ita precibus at-
 que muneribus præoccupato eius animo, sibi beneuolū ami-
 cumq; parauerat, ut regie causæ patrociniū facile suscipe-
 ret, Aloysio Gritto præsertim internuncio scæliciq; auspice.
 Is enim castra sequebatur, & uti erat Andree Venetorum
 principis filius, ideoq; præclara eius nominis commendatio-
 ne insignis, & omnis elegantie peritus, ab intimo conuictu
 secretioreq; consuetudine familiaris, tanta ualebat gratia, ut
 Habraymum ab occulto quodam sydere Solymani genio nō
 obscure imperantem, eō quō uellet facile perduceret. Grit-
 tum siquidem Byzantij natum atq; educatum, ideoq; Turci-
 ce usq; ad admirabilem facundiam peritum lingue, generosi
 mores, & domestici apparatus splendor, summaq; in omni
 re, agnoscendisq; præsertim & peritè æstimandis gemmis,
 quarum mangones domi aleret, mirabiliter commēdabant,
 usq; adeo, ut in eius hortos, quos apud Peram habebat ex Ita-
 lica disciplina cultissimos, Solymanus ipse oblectationis cau-
 sa ab Habraymo perduceretur, atq; eo secessu iucundis sermo-
 nibus, tenerioris amicitie gratiam aucuparet, inde magno
 questu uectigalibus atq; portorijs præficretur. Aduentantis
 Solymani fama, rectaq; Budam ire pergentis, Budenses me-
 tu percussi, ferme omnes urbe profugerunt, & in proximas
 urbes, pars Strigonium, pars Albam regalem, alij Possoniū
 demigrant. Itaque uacua penè potitur Buda, & arcem, que
 Germanico præsidio tenebatur, oppugnari iubet. Turcæ
 perfectis per cuniculos subterraneis operibus, uectibus &

PAULI IOVII HISTOR.

dolabris, in a turrium fundamenta subruere conatur, ut superpositis ignibus arcem excendant. Quibus barbarorum operibus territi Germani, quod paribus cuniculis ex disciplina obuiam ire nequirent, nec tormentis sese defendere possent, & imminentis excidij propinquum iam discrimen presentiret, de deditioe signa proferre, & cum barbaris colloqui coeperunt, inter quos nonnulli erant Germanicæ periti linguæ. Præerat archi Thomas Nadaustus inter Hungaros nobilitate generis, eruditique ingenij dotibus illustris. Is uti debebat egregie fortis custos, milites cum hostibus colloqui uetat, et in hostes tormenta conuerti & dirigi iubet, ignauie simul atque perfidie eos arguit, cominaturque eis poenam foedi supplicij, nisi extrema quaque oppugnationis pericula sustinenda censeant, & decus Germanici nominis, Ferdinandi que præsertim, à quo stipendia acceperint, atque opima præmia expectare possent, constantissime tueantur. Sed iam sulphureus uapor succensi in cuniculis tormentarij pulueris, ad nares Germanorum permeabat, & ex discurrentium spectantiumque Turcarum habitu, non obscura cõcasuræ mox turris indicia deprehendebantur, quo ingentis periculi metu adducti, rursus ad idẽ deditioe consiliũ redeunt, quod presentis uel maturæ iam cladis pauore alie conceptũ, nullus uel teterrimæ poenæ metus, aut admissi flagitij pudor, aut custodis amplissimi uiri reuerentia superarent. Itaque, quum Nadaustum minaci fronte uociferantem, in sententiam decretæ deditioe adducere nõ possent, eum comprehendunt, uinculaque iniiciunt, ne resistere aut hiscere queat, conspirantes, cum hoste saluis rebus paciscuntur. Ad ratum habuit Solymanus. Cæterum, quum eius presidij milites, qui erant fere septingenti, ex conditione incolumes sarcinisque suis onusti in Possonium abirent, & Iani

zeri occupata, arce Nadaſtum ſolutum uinculis pariter di-
 miſſuri eſſent, Solymanus de militum perfidia, probitateq;
 Nadaſti certior factus, quò nefario flagitio contaminatos,
 ſua lenitate indignos putaret, ut alienæ perfidiæ ſcelus ulciſce-
 retur, Ianizeris ad unum trucidandos obiecit, Nadaſtum ue-
 rò ipſum ſtipendio inuitatum, idq; reuuentem, humaniter
 dimiſit, ipſius etiam Ioannis regis commendatione adiutus,
 quanquã ſoror eius eſſet in matrimonio Stephani Maylati
 deſertoris primò, & mox atrociffimi ſui hoſtis. Id ſe uæ cædis
 facinus, immani imperatoris iuſſu, non iure modò, ſed ad lau-
 dem etiam ueræ uirtutis atq; iuſtitiæ patratũ uideri uolebãt
 barbari, qui ſacramentum militiæ nullo uel præſentis metu
 mortis uiolandum cenſebãt. Quod fortãſſe æquũ exiſtimari
 poſſet, niſi atrox atq; perpetuũ barbari hoſtis in noſtras gen-
 tes odium, ſi iuſta humanitatis iura æſtimentur, eleuaret pe-
 nitus & euerteret. Cur enim Germani, qui beneficio ipſius
 peccauiffent, & diplomata conceſſa libertatis obtinuiffent,
 uſq; adeo crudeli nece mulctandi uideri potuerint, quum ip-
 ſe Solymanus in ea alienæ perfidiæ cauſa, propriam abruptæ
 fidei notam ſubiret, & quam quærebat iuſtitiæ laudẽ, tam
 crudeli quàm turpi ſententia præuenteret. Exinde Solyma-
 nus eo conſilio, ut Viennã duceret, caſtramouens, ex itinere
 Altaburgũ oppidũ Bohemico cuſtodiũ præſidio, admotis co-
 pijs adorijs, uel impigrè Bohemis aliquandiu propugnanti-
 bus, ſed mox cadente ipſorum duce, cõcepto graui metu, mu-
 rum deſerentibus, expugnauit, interſeſtis ferè ad unum Bo-
 hemis. Ab Altaburgo Acanges uerſus urbem Quinque ec-
 cleſias uocatam prædatum dimiſit, qui intercepta ingenti
 omnis generis hominum præda, nemine uſquam reſiſtente,
 præter ueluti Viennam, luctuoſas ad Lintium uſq; excuſſio-

PALVI IOVII HISTOR.

nes fecerunt, ita ut passim atrocibus incendijs ædificia confla-
 grarent, & magnus Viennensibus incuteretur timor. His
 barbarorum præursionibus antea prouisis, Ferdinādus gra-
 ui incensus cura, quas potuerat euocare & cogere copias, in-
 tra Viennam conuulerat, & maioribus cogēdis præsidijs im-
 plorabundus opem, singulos regulos singulasq; ciuitates a-
 diens uoluitabat, qua in re aliquanto, quàm pericula postula-
 bant, segniores Germanos reperiebat, ideoq; etiam tardius
 quæ uellet conficiebat, quoniam celeritate Solymani præoc-
 cupatus fuisse diceretur, in oreq; omnium esset Oberdanscus,
 qui tanquā non falsus uates probo ore, quæ à barbaro impe-
 ratore dicta fuerant, non serò futura prænucciaffet, & Vi-
 ennenses uanitatē & incredulitatē suæ poeniteret, & tum
 feruidissimè, quæ opus erant pro tuenda salute munimenta
 circa urbem prepararent. Paucis autem diebus secundum a-
 missæ Budæ famam, circiter uiginti milia peditū & equitū
 Viennam confluxere, quibus præstantissimi præerant duces
 inter quos eminebant Philippus Palatinus, Nicolaus Salma,
 qui Ticinensi prælio, in quo rex Gallie captus est, inclarue-
 rat, & secundum eum Guilielmus Rocandolphus, regie au-
 le magister, Italicis clarus bellis, & Ioānes Cazianer uir pro-
 gnaxnatione semi Illyricus, cui postea Viennæ præfectura
 obtigit, & secundum hos Nicolaus Turrianus, Ioannes Har-
 decus, Leonardus Velsius, & Hector Raynsachus, inter
 Germanicos proceres, eū genere, tum bellica laude illustres.
 Ab his preparata sunt aenea circiter centū curulia tormenta,
 præter minora: Hæc erant ferè trecenta, quæ pilam plumbæ
 am infra anserini oui magnitudinem ferrent, & pro corona
 mœnium iuxta pinnas earumq; fenestellas in canterijs dispo-
 nebantur. Circiter Idus Septembres Solymanus Viennā per-
 uenit,

uenit, aliquanto tardius quàm sperarat, quòd eius cursum toto ferè itinere propter plenos & creberrimos eius aestatis imbres, annes inflati multis in locis, alueorum marginibus superatis, inundantes ret.ardassent, ob idq; Danubius se ipso largior atq; turgidior, minus idoneam aut tutam nauigationem subeuntibus tot nauigijs, onerarijsq; præsertim lintribus, præberet. Igitur Solymanus quinis castris diuerso atq; oportuno loco positis, urbem circumplexus, tantam per omnes campos tabernaculorum multitudinem Viennensibus è sacra turre, quæ è media urbe excelsissima atq; pulcherrima structura exurgit, prospectantibus ostendebat, ut octona undiq; suburbani agri millia passuum occupare censeretur. Habraymus montem, ubi castellū est antiqui operis desertū, præoccuparat, unde non interiecto magno uallis spatio totam urbem despicere posset, extra tamen tormenti iactum. Becrambeyus autè confidebat contra Purgatoriā, quam uocāt, portam, iuxta Sancti Vlderici templū. Tertia castra erāt Michaloglis, quæ secundum, acliuia montis ad templum sancti Viti latissime extendebantur. Quarta erant posita ad Scotorum portam ad Danubij ripam pertinentem, qua in parte constituta fuerant Asaporum turbæ, quibus admiscebantur ualidæ Ianizerorum cohortes, quæ repete erectis munitionibus prælongis, scloppettis rem gerebant, nec quenquam in muro Viennensium consistere patiebantur: adeo nanq; perite glandes dirigebant, ut pluteos perforarent, atq; his appositi milites sternerentur, & sedulo collimantes destinato intra sagittarias fenestellas crebro glandes conijcerent, & in statione pro corona consistere ausos uulnerarēt, superfunderetur autè tanta sagittarū uis intra urbem, ut per regiones, qui nō essent galeati, tanquā è caelo decidētibus sagittis, grauissimè

seriuerunt. Ceterum Solomanus ad diui Marci templum prætorij uexillū erexerat, septus hortorum lateritijs munitiōibus, & per Asapos adis cuniculis mœnium fundamenta subruere, & dolabris & uectibus non uno in loco muros præcidere iubebat, nam quum muralibus careret tormentis, ad id oppugnationis genus uia rector & potior uidebatur, uel ob id præsertim, quod magno Viennensium cōmodo accidit. Volfangus Hoder Possonio exiens cum iusto tormentorū apparatu expeditisq; copijs, subeūtem aduerso flumine Turcarum classem eo euentu aggressus fuerat, ut multa nauigia minora demergeret, & lintres aliquot magnos, quibus maiora tormenta ad oppugnationē mœnium subuehebantur, perforaret atq; demergeret, & Turcæ amissis pluribus è numero sociorū naualiū, multisq; militibus, qui classi præsidio impositi fuerant, interfectis, insigni clade afficerentur, paucisq; suorum amissis, Volfangus Possoniū uictor rediret. Reliqua tamen barbarorum classis ubi Viennā peruenit, primo impetu pōtes omnes præcidit & diruit, nam Danubius paulo supra urbē in aliquot partes diductus, paruas efficit insulas, quæ pontibus iunguntur, per quos Austriana uia in urbem dirigitur. Ea classis ita uersus arcē cōstitit, ut neq; terra neq; flumine aditus ullus liber aut tutus exituris uel ingressuris relinqueretur, & si qui armatorū, cuneis effectis, portis erumperent, facile à barbarorum multitudine intra urbē cum detrimento retruderentur. Nam paulo antè Ioannis Ardechi equites uel egregiè pugnantes & splendidis munitis armis erumpere ausi, detrimento accepto, cum ab equitibus, tum à Ianizeris sclopetarijs reliquisq; sagittarijs tāta perturbatione pulsī reiectiq; sunt, ut multis interfectis & uulneratis, Volfangus signifer cū uexillo caperetur, qui non mul-

to post à Solymano insigni donatus ueste, ad suos remissus est, cum mandatis, ut ad deditionem præsidarios milites simul & Viennenses ciues hortaretur. Ipsum enim, si perpertinacius resisterent, pro humanitate atque muneribus quæ offerebat, in omnem ætatem & sexum gladio seuiturum. Sed ea erat omnium constantia, ut nihil tanta multitudine hostium terrerentur, & probè se mœnia defensuros considerent, postquam nulla hostibus esse muralia tormenta perspicerent, quibus facile murus quati atque perfringi posset, nisi Volfangus è Possonio nauali prælio uictor aliquot inusitata magnitudinis tormenta demersisset. Neque enim quæ Barbari aduexerant curulia tormenta, campestribus potius prælijs apta, quàm pulsandis diruendisq; mœnibus idonea, nullam, nisi in summa corona ad pinnas, uim afferebant, uidebaturq; peritis tot ducibus Germanorum Viennæ mœnia tanquam ab imperitis architectis antiquitus structa, ob id magnoperè inepta esse atq; inualida ad sustinendam grauissimam tormentorum oppugnationem: quoniam rotunda & tanquam circino in urbem circumducto ulla extantioris prominentiæ propugnacula haberent, unde oppugnantium hostium latera per obliquos pilarum ictus feriri possent. Nam neque antea Ferdinandus à quoquã finitimo uim timens, neque Viennenses qui multis annis hostem non uidiissent, muniendæ urbi curam intenderant, utpote qui nihil antea, uel admonete Oberdansco, de barbarorum aduentu timuissent, uixq; terrenã nequaquam densi aggeris munitiõnẽ, quæ idoneã propugnaculi haberet proiecturã, erexerant, circa unã tantũ Carinubie portam, alijs autem in locis, lingueas extãtis podij modò casulas protulerant, ut inde nihil ab hoste conspecti defensores, grauiorib.

sclor

PAULI IOVII HISTOR.

*sclopettis rem gererent. Sed his falconum hostilium crebris
 ictibus disiectis & deturbatis, aut perpetua glandiū minorū
 gradine terebratis, totus penē murus propugnatoribus nu-
 dabatur, tāta quoq; fuit tēporis exiguitas, ut duces uti oportebat,
 ex gleba cessiteq; altiora intus munimenta erigere nequirent.
 Ibi enim de more constitui debebāt maiora tormenta, nam magno
 numero imposita curribus suppetebāt, quæ longissimē in hostium
 castra globos ferreos cuibrarent, ita ut illorum nullus esset usus,
 quod nullo alto stabiliq; propugnaculo collocari possent.
 Apparebat siquidem, si in altiores aggeres educerentur, quos
 hodie, propterea quod eminent & excelsi sint, caballerios uocamus,
 magna clade Turcarum castra posse affici: nam paulō ante duo
 Hispani Daualus & Aquileria tormentum mediocre, quod mediam
 colubrinam uocant, in præalta mœnium parte, usitato ergastæ
 molimine funibus eduxerant, cuius ictibus aliquot hostium
 tabernacula prostrata fuisse spectabantur. Itaq; omnibus labor
 totaq; spes subruendi muri apud Turcas posita erat in cuniculis,
 qui tribus in locis subter fundamenta mœnium ducebantur,
 quorum operum sonitum sedulō auscultantes Germani, et quo
 tenderēt telluris cōmota pulsū certis (ut alibi diximus) plenorum
 aqua peluium, & tympanorum militarium instrumentis depre-
 hendentes, paribus cuniculis occurrebant, quando necesse esset
 tympana solo apposita, uel ex minimo terræ motu commota
 membrana palpitare, uasa aut pariter concussa, tellure crissantem
 aquam ostendere. Ad hæc suspectis in partibus murum introrsus
 ingentium trabium tibicinibus effulciebant, ut casura extrorsus
 mœnia proruerent, utitum accidit, quum excitatis ab hoste
 cuniculorum ignibus, ad Carinthiam portam magna
 pars*

pars muri tremefacta, incolumi tamen turre hisceret, atq;
 extra prolaberetur, Turcæ præpediti ruina & conferim in
 gredi conati, facile ab armata Germanorum phalange repel
 lerentur. Nec multò post contra templum diuæ Claræ pro
 ruens murus, binis hiatibus editis, sed his non omnino latis,
 Turcæ ad irrumpendum inuitarentur, & quanquam pro
 pter angustias tenui cuneo intrarent, cruentum tamen, sed
 suo maxime sanguine, certamen cum Germanis eius statio
 nis contraxerunt, tanta barbarorum audacia constantiaq;
 nostrorum, ut protecte splendentibus armis cohortes, facile
 inermem turbam hostium temere proruentem, & cuspidi
 bus sese ultro offerentem egregie sustinerent, & quod barba
 ri essent numero impares, multos eorum confoderent, ter
 gaq; dare, & tumultuose regredi multis cadentibus cogere
 rent. Triduo post atrocissime dimicatum est, quum pars mu
 ri iuxta Carinthiam portam non longè à priore mœnium
 ruina ita concidisset, ut Turcæ nostrorum phalanges in po
 merio constitutas, paratasq; ad pugnam excipiendam pa
 tente ruina conspicerent, adorirenturq; ardentibus animis
 & abiectis demum utrinque sclopettis & arcubus, ad gla
 dios incuruos & prælongos enses Germanicos, quos
 ambabus regunt manibus, rem deducerent, quum eadem
 ratione, qua Germani duces hortabundi phalangem promo
 uerent, & Turcarum præfecti suos, non uerbis modò feroq;
 ululatu capeffere pugnam, sed illatis uulneribus ad prælium
 compellerent. Certabatur omni genere telorum igneq; mis
 sili, sic ut nusquam acrius & periculosius hoc seculo pugna
 tum fuisse diceretur. Ambustus est Othingus nobilis regulus,
 & nonnulli pariter è barbaris ordinum præfecti, quoniam
 Asapis & Ianizeris equites ipsi dimissis equis suisq; prote
 sti

PAULI IOVII HISTOR.

Et scutis & incuruis armati gladijs equestribusq; hastis audacissime miscbatur. Ad extremū, quum tribus horis esset pugnātū, Turcæ insigni detrimento accepto, per easdem ruinas extrorsus præcipites dati sunt. At Solymanus tot irritis & maximè cruentis suorum prælijs permotus, supremū immanium irium suarū conatum editurus, præfectos omnes aduocat, acerbissimis castigat uerbis, quod parte propè militoriæ defuerint, ignauissimeq; contra morè inuictæ gentis à limine semicaptæ urbis (quod pudeat uiros fortes) pedem retulerint. Propterea cōfirmarent animos, & rursus ad renouandā pugnam corpora atq; arma pararent, ne dedecus admitteretur. Se enim putare turpissimum incepto abscedere. Proinde existimarēt, aut egregiè in posterū diem expugnata urbe uincēdū, aut ingnomiose pereundū. Ab hac atroci denunciatione, postridie, qui fuit Idibus octobris, supremo conatu redintegrata est pugna, usq; adeò terribilis, ut quum barbari agminatim per easdem ruinas in urbē irruerent progredērētq;, & densas horrentesq; hastis nostrorū acies contemnerent, præeunte incredibili crepitantiū sclopettorū procella, collato pede pugnaretur. Sed magno statim nostrorum commodo, nonnulla maiora tormenta certis locis, peritè disposita collibrataq;, in proruentes Turcas emissa sunt, tanta strage edita, ut milites prodeuntium ducum imperijs & minis parere desinerent, & Turcico gladio interfici, quàm Christianis tormentis sterni satius & melius arbitrarentur, atq; eo modo finis Viennensium periculo est impositus, & insolentis tyranni pertinacia fracta est, non dubia cum laude Germanicæ uirtutis, atq; ignominia barbarorum. Postero die Solymanus sibi discedendum multis de causis iudicans, captiuos quosdam ormatos ueste se
rica.

rita, pecuniaq; donatos in urbem remisit, ut ducibus Viennensium referrent, se non eo consilio obsessum oppugnatumq; Viennam uenisse, ut urbem caperet, sed peculiari de causa, ut Ferdinandum hostem suum nancisceretur, quo cum de Pannonie possessione nobili praelio controuersiam finiret. Verum postquam cum Vienna non esse, & in ulteriorem Germaniam abiisse didicerit, moturum inde castra, & ad querendum persequendumq; eum tanquam præcipuum hostem esse progressurum. Proinde ipsos rectè facturos, si sese dederent. Quod si facerent, ipsum neq; ingressurum urbem, & Viennenses præsidariosq; eorum incolumes saluis rebus seruaturo, donaturumq; perpetua immunitate. Hæc Viennenses, uti à barbaro propter desperatam urbis expugnationem prolata, irriserunt, maximoq; rerum discrimine liberatos confessi sunt. Nam postridie, qui fuit trigessimus dies obsidionis, Sothmanus castra mouit, tribusq; itineribus, et tribus maximis agminibus iter cepit, nam Strigoniensem uia, atq; item altera, quæ ad Cranium Semilliricam regionem ducit, et tertia, qua iter est in Bosinam digressum est, ita ut Habraymus ultimo loco regij agminis terga clauderet, & classis totis Danubij ripis omnes commeatus et reliquarum rerum facultates terrestri agmini suppeditaret. Verum à tanti hostis discessu, lætitiâ ingens perfudit luctus, quoniam supra sexaginta milia Germanorum capitum in seruitutem abducta ferebantur, ut magno Viennensium incommodo totus ager succisis uitis, & frugiferis arboribus scedè deformatus uisebatur. Sothmanus autem Ioannem Bude regem constituit, beneficiariumq; & amicum ex diplomate & solennibus codicillis appellauit, adiunxitq; ei Gritum, ut ea pararent quæ confirmatio regno opportuna uiderentur. Accidit autem (quod minime

PAULI IOVII HISTOR.

nimè prætermittendum uidetur) tametsi barbari laudem respiciat, ut Solymanus Ioannem in eius tabernaculum cum proceribus Hungaris admissum impense rogaret, ut Paulo Strigoniensi, & Petro Pereno clementer parceret, & in pristinum gratiæ locum recipere uellet. Nam Ioannes ab eorum ingenijs amicitiaq; plurimum abhorrebat, quoniam illi fluxa fide sacramentiq; immemores, idem quod sibi antea, dum coronaretur, officium Ferdinando præstitissent, tanquam desertores oblitq; Hungarici sanguinis ad Germanos defecissent. Ad id clementiæ munus, quò duriorem se ostenderet Ioannes, atq; prædiceret eos propter ingenij leuitatem præclara malignitate cumulata, nequaquam in fide permansuros, rursusq; qua deficerent, occasionem priore turpiorem inuenturos, Solymanus uocem paululum intendens, non barbaro sed optimo rege dignissimam : an tibi, inquit in hac uita melius atq; honestius quicquã euenire posse putas, quam si ex tua clementia, qui tui sint hostes, ingrati apud mortales euadant, hoc est æterno ignominie probro notati, quum in te sempiterna probi & clementis animi laus mansura sit? Nec multò post instantis iam hyemis frigora timens infesta iumentis, camelisq; præsertim calidiore sub caelo natis, iter coepit ad Belgradum, atq; inde in Thraciam est reuersus. Cuius discessus aliquanto maturior quam sperassent homines, sicuti Cesarem ingenti cura metuq; liberauit, ita Florentinorum animos magnopere conturbasse uisus est, qui non inepte sperauissent Cesarem suo permotum periculo, barbaris occursum. Quid enim ineptius atq; absurdius, quod ad existimationem eius pertineret, quam proprias uires impia quadam obstinatione alieno atque inuidioso implicasse bello, dum Noricus ureretur ager,

Et Ferdinandus frater nouo Pannoniæ regno pulsus, patri-
 monij sui dira incendia prospectaret, scilicet ut liberam ciui-
 tatem, secus ac superiores Casares fecissent, urbes tyrannide
 oppressas liberare soliti, ad ueterem redigeret seruitutem?
 Quid porro ignominiosius Pontifici accidere posse, quam
 Casarem retentare, qui peculiare deflagranti patriæ suæ sub
 fidium afferre deberet, suo pteq; ingenio publici periculi cau-
 sam generosa uoluntate, nisi sacrorum princeps religionis
 obliuisceretur, esset defensurus? Sed uel in deiectis tanta spe
 animis, nihilo secius uigebat illa pertinax uoluntas, ut om-
 nes pacis conditiones abnuerent, quæ specioso susceptæ liber-
 tatis nomini officere possent, nec tamen alicunde reperirēt,
 uel priuatis uel publicis consilijs, qua ratione diuturno resi-
 sti bello posset, postquam deserti ab omnibus socijs, oppu-
 gnatiq; constantissimis duorum maximorum principum ui-
 ribus, nihil de belli exitu dubitarent. Id uerò fiebat, quòd in
 ciuitate populares dominarentur, imperiti homines, uti pau-
 lo antè uni tantum mercaturæ dediti, peritis autem rerum,
 patritijsq; præsertim et recte sapientibus, nullus esset in re-
 pub. locus, utpotè qui is tantum optimus ciuis existimare-
 tur, qui acerbissime eos ciuium ordines, qui antea in admini-
 stranda repub. ualuisent, proscinderet, et de Pontifice inso-
 lentius loqueretur, sicuti paulo antè intemperanter euenie-
 rat in publicis concionibus, quas in templis facundissimi qui-
 dam iuuenes ad populum habuerant, ut iuuentutem ad ca-
 pessendam instituta urbanæ militiæ disciplinam, hortaren-
 tur, qua ciuitatis dignitas et publica omnium salus consta-
 ret. His autem orationibus singulari assensu atque omnium
 commendatione exceptis, unum id maxime petebatur, ut
 Mediceæ familiæ dominatum probroso nomine tyrannidis

PAULI IOVII HISTOR.

*appellarent, eorumq; ciuū ordines, qui illius beneficia mu-
 neraq; sensissent, aut producti in curiam fuissent, tanquam
 improbos adultores, oblitosq; publicæ dignitatis effuse cri-
 minarentur. Sed unus ante alios Petrus Philippus Pandul-
 phinus, præstanti quidem auo, sed uecordi patre genitus, su-
 rioso quanquam erudito orationis genere, usque adeo petu-
 lanter in Mediceum nomen est inuectus, ut quum in templo
 Laurentiano Cosmi pietate atque opibus ædificato, ubi sunt
 Medicæ gentis sepulchra, concionaretur, ad abolendam ty-
 rannicæ stirpis memoriam, templum illud decreto publico
 funditus euertendum diceret. Multo autem æquioribus au-
 ribus auditus est apud sanctæ Crucis templum, Baucius Ca-
 ualcantes. Is moderatæ & perelegantis eloquentiæ neruos
 intendens, quæ opus essent aptius persuaferat quàm nonnul-
 li alij, qui maledicentiæ fræna laxauissent. In his fuerat, præ-
 ter Pandulphinum, Aloysius Alamannus poëta Etruscus,
 qui multum ante nefarie coniurationis in necem Iulij Car-
 dinalis susceptæ, quum complices capite poenas dedissent,
 elapsus damnatusq;, diu exul in Gallia fuerat. His cohorta-
 tionibus, non iuuentus modò, sed tota ciuitas hilarior atque
 paratior ad tuendam libertatem reddebatur, ita ut eximium
 robur in urbana iuuentute esse putaretur, quæ splendidis ar-
 mis, & diuite cultu ornata, sub singulis tribunorum uexil-
 lis instructa prodibat, & uti dux eorum Stephanus Colum-
 na iussisset, militiæ munera implebat. Certabatur enim quo-
 tidie, nec urbana iuuentus contineri poterat, quin ueteranis
 militibus, ubi periculum posceret, aut uirtus digna uero mi-
 lite ostendi posset, audacißimè misceretur. Aurantius por-
 rò totum urbis ambitum, qui est trans Arnum à Nicolai por-
 ta ad Fridianam lunato circuitu complexus, ita diuersarum
 gentium*

gentium castra castris perductis munitionibus cōiunxerat, ut Florentinorum eruptiones perpetua statione militum, & tormentis aptissimo loco collocatis, facile contemneret. Ita enim fiebat, ut quicquid moenium à media diui Georgij porta, quæ editiore urbis cliuo erecta est; Hispani eruptiones hostium ex superioribus locis obseruarent, Itali uerò ad ortū solis usq; ad Roscianam uillam extenderentur, quæ excelso edificio insignis cliuoq; imposta, urbem ab orientali latere trans Arnū prospectabat. Germani autem paulo remotius in ualle circa Baroncelliam uillam constiterant, ubi erat forum rerum uenaliū, & Aurantij prætorium uisebatur. Nihil tamen Aurantius tentandū de oppugnatione, & prolati tormentis usquā quassanda moenia arbitrabatur, quòd murus admirabili structura firmissimus, nisi longo labore multoq; sumptu atque periculo aperiri diruiq; posset, tot presertim propugnatoribus, qui audacia numeroq; prestarent ad omnes hiatus hostilemque impetum occursuris. A Giramonte autem tumulto, quem maioribus instruxerat tormentis, eius munitionis frontem, quam in Miniati templi horto erectam fuisse diximus, creberrimè quassandam susceperat. Nam ab ea substructione lignea alior suggestus à Ma- latesta fuerat eductus, unde subiecta hostium castra uerberrari poterant frequentibus pilis, multa cum pernicie commentium militum. Nam ab ipsa etiam sacra turre, quæ cuncta prospectabat, uno atque altero falcone peritè constituto, à quodam Lupo Florentino, qui turri præerat, diligentissime res gerebatur. Eam autem turrem demissis storijs duplicibus, densissimisq; culcitris & lanarum saccis circumqua; munierat, ut immissas pilas, crassa mollitie obiecta, obtunderet & eluderet. Nam ab Aurantio maiora tor-

PAULI IOVII HISTOR.

menta in Giramonte constituta, in turrem intentissimè dirigebantur, quæ causa fuit, ut minutis prælijs quotidie certaretur, & multi uiri fortes interirent, in quibus fuerunt Bartholomæus è Fano Fortuna, spectata uirtutis præfectus, & Iacobettus Corsus eximie promptitudinis centurio: è Cesarianis autem Cissa Pisanus, & Bonifacius Parmensis. Vulnerati quoq; pleriq; illustres, & in his Roscius ipse, Alexanderq; Vitellius, quum recipientes sese Etruscos admodum constanter Mario Vrsino reducete, audacissimè premerent. Ea autem erat natura uulnerum, ut qui glandibus circa ossa paulo uehementius essent uulnerati, difficillimè mortem eua derent, & multi longa plagarum sanie tabe q; affecti, irritis remedijs morerentur. Propterea Florentini operam dabant, ut ampliores militum manus mercede compararent, nam præter urbis custodiam, minora etiam præsidia reliquis urbibus atque oppidis, quæ erant in potestate, imponenda uidebantur. Magno nanque ad sustinendam obsidionem usui erant, Pratum, Pistorium, & à Pisana uia ad septimum lapidem, Lastra castellum, atq; inde Empolis, quod est medium Etruriæ mercatu celebre oppidum, quod antiquitus Emporium fuit, atq; inde, Pisa, & sinistrorsum Volaterræ. Itaque pecuniam in stipendium Neapoleoni Vrsino mittunt. Is in agro Romano propter familiæ clientelas & opes erat potens, & se auersum à Pontifice, & Cesarianorum hostem profitebatur, numerumq; earum quæ antea habuerat cohortium & turmarum auxerat, accitusq; in Etruriam penetrare iubebatur. Cuius consilio cognito, Aurantius Alexandrum Vitellium, qui eius transitum impediatur, in Tifernates suos mittit. Is diligenter exploratis hostium itineribus, coacta ualida manu Tifernatium, Neapoleonis copias iuxta sancti Sepulchri oppidum

pidum improuiso adortus, paruo negotio fundit, creptisq; uexillis & exutos armis profligat, ita ut propè ipse Neapoleo caperetur, & Vitellius re bene gesta ad Aurantium rediret. Hisdem ferè diebus, quibus Alexander Vitellius ad Umbriæ fines aduersus Neapoleonem est missus, Stephanus Columna audaci suscepto cõsilio, ad inuadenda hostium castra nocturnam eruptionem instituit, quòd magnæ sibi gloriæ futurum apud ciues, atq; ipsum Gallie regem, cuius auspicijs operam nauabat, rebatur, ipso id plurimum expetente Carduccio dictatore, si non defensuros modò mœnia Etruscos, sed ingentibus etiam animis castra adoriri, prodireq; in acie ausuros ostenderet. Id facinus eo ordine silentioq; constitutũ atq; initium est, ut cum Malatesta, paucissimisq; tribunis re communicata, nocti subobscuram noctem, ex condicito tribus portis erumperent: Ioannis scilicet Taurini cohortes à cliuo diui Georgij, & Octauiani Signorelli à Catelina porta, quum his cœptæ pugnæ, ex instituta tessera, uel ad faciendum impetum, uel ad receptum, signum daretur, Stephanus ante omnes à diui Nicolai porta magno silentio per median uallem, quæ est inter Rosciannæ uillæ collem, & Giramontẽ, ubi erant perpetuæ hostium stationes, iter habuit, cum Ioanne Taurino præfectorum pugnacissimo, sexcentisq; delectis militibus, quibus adiunxerat Florentinæ iuuentutis cohortem. Hæc Alamanni Pactij tribuni uexillum sequebatur, in quo Monoceros erat depictus, eo Stephani edicto, ut nemo longam hastam deferret, ne iter habentibus, & in angusto pugnaturis, impedimento forent, quòd secures, & lato ferro breuiora hastilia, quæ partisanæ appellantur, & prægrandes enses, qui ambabus reguntur manibus ad eadem faciendam habiliora putaret, nec sclopettos magno usui fore

PAULI IOVII HISTOR.

arbitraretur, ne à strepitu, quod esset præcipuè cauendum, hostes excitarent. Stephanus, quum nemine hostium sentiente, præter ueheretur planæ uallis spatium, in Sarræ Columnæ cohortes impetum fecit, quod propter ueteres similitates in Sarram interneciuo odio deserebatur, tanto autem silentio, ut quum ex itinere ad compitum, cui Quinqueniæ nomen est, excubias semisopitas extemplo oppressas iugulasset, ad Margaritæ Montichiæ templum adificiaq; ubi Sarrarum cohortium statio erat, peruenerint, adorti q; improvisò multos trucidarint, egregè Smaragdo Parmèse tribuno inexpectatum hostium impetum angustiore in loco sustinente. Is Sarræ tum fortè ægri, & absentis uices gerebat, atque opem magnis clamoribus excitatis à proximo quoque præsidio petere, & suos magnoperè perturbatos conglobare contendebat. Accidit autem magno casu, ut irrupentibus per adificia Etruscis, & multam cædem in obuios per tenebras edentibus, lanij cuiusdam castrensis stabulum reuulsis postibus aperiretur, indeq; magnus grex suum cum ingenti atque horrifono grunnitu prosiliret, tam graui atque inexpectato impetu per crura militum peruadens, ut oppugnantium cateruas perturbaret, & multo grauior pugnantium atque opem implorantium strepitus aueretur, & ad ipsum Aurantij imperatoris prætorium, & Germanorum castra, tãti tumultus terror dissonus & incertus, cunctis ad arma conclamantibus, peruaderet, atque accurrentium undique auxiliorum accensæ faces, appropinquantisq; ipsius Aurantij funalia spectarentur, aliquanto hercle maturius, quàm Stephanus crediderat. Nam hostes nequaquam ipsius inuadentis impetum, non ante sensuros putabat, quàm duorum tormentorum geminatis bombis tessera his daretur, qui

qui opportunè, post contractum certamen in auersos & ad Monticiam, ubi erat tumultus properantes, erant erupturi: Quum ab ipsa sancti Georgij porta, ubi præparatæ erant loannis Taurini cohortes, et à Catelina, Octauiani Segnorelli, Perusina essent subsidia, quæ erumpendi signū expectabāt. Itaq; quum ab omnibus partibus ad arma cōclamaretur, Stephanus non temere ueritus, ne sibi reditus præcideretur, uti antea constitutum fuerat, magni cornus cantu receptui cecinit, multis quidem hostiū interfectis, & nonnullis etiam equis in reditu captis. Deceptus utiq; spatio tēporis, nec parum præpeditus à porcis, nullo accepto incōmodo in urbē redijt, non parua tanto ausu collecta apud ciues gratia, quæ ad non inanem uictoriæ spem, si pari successu primis inijs media respondissent, operam longè promptissimā ea nocte nauasse diceretur. Ab eo nocturnæ trepidationis periculo, singuli hostium duces, iubente Aurantio, nequaquā apertis in locis, sed nouis munitionibus circūductis, se aduersus nocturnos diurnosq; impetus diligentissime consepserunt, sic ut in posterum audacissimæ gentis uim atq; solertiā, minime contemnendā esse declararent. Præerat Emporio Frācisus Ferruccius Florentinus, nouæ militiæ laudē querens, quòd Neapolitano bello apud Soderinum proquestor fuisset, multumq; ideo apud Nigras cohortes uersatus, reip. fortè operā, ut inde claresceret, præstare cupiebat. Is Lastram oppidum, quod diximus firmo ualidum muro, iusto tuendum præsidio ratus, quoniā magno usui obsessæ urbi ad suppetendos com meatus iudicaret, eo cū trecentis militibus tres centuriones Michaëlem Angelum Paranium, Floriuantiū pistoriensem, & Octauianum Bertinorum è togata Gallia ea spe misit, ut eos continuo per amplatortentarij pulueris copia, & con-

PAULI IOVII HISTOR.

meatu adiuturunt promitteret. Sed Centuriones oppidū uacuum temere ingressi, confisiq; Ferruccij promissis, dum ea parant, quæ ad defensionem opus sint, hostes contra se aduertare cognoscunt. Aurantius namq; hisdem de causis, quod id oppidum opportunum hosti fore prouidebat, expugnandumq; censebat, ad id munus Rodoricum Ripaltam cum Hispanorum cohortibus è castris misit. Tum uerò Centuriones, quos antea dixi, constanti animo Hispanos muro scalas apponentes multis uulneratis repellunt. Qua re permotus incensusq; Ripalta, ab Aurantio postulat, ut sibi tormenta muralia submittantur. Nec ille petenti deest, mittunturq; cum tormentis muralibus duo milia Germanorū, quorum aduentu murus quatitur atq; perrumpitur, Germaniq; illac intrare cōtendunt, dum Hispani ad inferiorē oppidi partē scalis rursus murū aggredierentur. Centuriones deficienti sulphureo puluere, nulloq; commeatu adiuti à Ferruccio, uti sperarant, animo perterrentur, nec intrantiū hostium uim fortissimè sustinent, sic ut abiectis scedè armis, frustra q; salutem deprecantes, crudelissimè à Germanis trucidarētur. Ab Hispanis uerò reliqui omnes, qui in inferiore erant oppidi parte, paucis uulneratis, caperentur, & cētuniores non iniqua sorte in Hispanos incidētes, dedentesq; se æquo militie iure, ab his demum se centenis singulis aureis redimerent. Dum Lastra quateretur capereturq; iam perditis rebus superueniunt auxilia, nam Otho Montacutus cum uexillis quatuor peditum è Prato, & Georgius Sanctacrucius, & Amicus Arsula cum equitibus urbe emissi per Signinū pontem descendunt, in quos tantus ab hoste impetus est factus, ut equites citata fuga continuò se eriperent eodem ponte, & pedites intento cursu euadētes ad Montelupū, nauiculis Arnum transire

transire cogeretur. Amissa Lastra, Florentini, quod uti supra diximus, Ramazottus cum ualida montanorum agrestium manu ex Apœnino se demiserat, & Florentiola oppidulo, Scarpariaq; castello occupatis, prædatum diuersas suorum manus emittebat, quæ se in Mugellanum agrum usq; ad Vicum pagum, & illinc dextrorsum ad Barbarinum oppidum effuderant, & eos commeatus, qui inferri obsessæ urbi possent, intercipient: ut tot malis aliqua ex parte obuiam irent, Othoni Montacuto imperant, ut Prato copias educat, & operam det, ut quos nancisci possit ex his agrestibus opprimat. Secreto etiam monetur, ut Trebiam uillam Mediceæ gentis, quæ est medio ferè itinere inter urbem & Scarpariam intret, atq; ibi Mariam Saluiatam cum puero Cosmo filio comprehendat, quod hæc Iacobi Saluiati esset filia, apud Pontificè summa authoritate uigentis, ideoq; obses paternæ fidei foret, & puer, uti populares dicebant, tyrannico sanguine progenitus tolleretur, Sed fata, quæ consentientibus astris puero Etruriæ imperium destinabant, & ulla humani consilij malignitate præuerti non poterant, ab eo facinore Othonem auerterunt, siue quod suoapte ingenio parcendum puero iudicaret, quod sub Ioanne patre nuper ordines duxisset, siue eam uillam ualido quorundam ueteranorum, & eius uicinæ magno agricolarum numero, quos Saluiata ibi aleret, falso teneri didicisset. Trebia nequaquã adita, Otho sinistrorsum deflexit ad Barbarinum, ut ibi nonnullos ex hostibus, qui aliquantam pecoris prædam coegerant, improuisus opprimeret, facile itaque euenit, ut eos profligaret, & prædam relinquere cogeret, atq; inde Pratum est reuersus. Sed non multo post Otho in speciem patratæ cædis in quendam ciuem Lutherij præ-

PAULI IOVII HISTOR.

toris alumnus reus factus, re uera autem, quod apud Tre-
 biam, uti iussus erat, saluatã cum Cosmo filio cõprehende-
 re noluiſſet, & illi oportune ad Scarpariã oppidum refu-
 giſſent, tacite pœnæ loco captus tortusq; eſt, & inde in te-
 trum carcerẽ coniectus, quod oſouiralis magiſtratus inui-
 diosum fore proſpiceret, ſi de uiro forti nequaquã euulgata
 ſuſſicionis crimine circumuento, capitale ſupplicium ſume-
 retur. Eodem hyemis initio Pyrrhus Stipicianus cum ſuis co-
 hortibus ad ſoluendam obſidionem Peccioli oppidi in agrũ
 Piſanum ab Aurantio miſſus, cum Florentinis copijs bis im-
 proſperè confluxit, ſemel ad turrem, quam diui Romani uo-
 cant, & iterum ad Martis pagũ, qui eſt inter Palaiam uicũ
 atq; Montopolim. Descenderat è Calphurnianis ſaltibus in
 Etruriam Hercules Rangonus, ab Alſonſo Ateſtino cum ua-
 lida equitum & peditum manu miſſus, nam is Herculis ipſi
 uſ Alſonſi principis filij uices gerebat, quem paulò ante Flo-
 rentini numero ſtipendio conductum, eorum militiæ du-
 cem ſummum appellarant. Verum deterrente Cefare, in Põ-
 tificis gratiam, ne filium mitteret Alſonſus, quum adoleſcens
 Hercules toto eo belli munere ſubtraheretur, quin copias
 mitteret, tanquam acceptis iam ſtipendijs Florentinorum ſa-
 cramento addictas, adduci non potuit. Itaq; Rangonus, Cec-
 coto Toſingono Florentinorum legato adducẽte, & ex præ-
 ſidijs Piſanis augente eius copias, Cefarem Foroliuienſem,
 cum ala Aurentianorum cataphractorum Peccioli hyber-
 nantem obſederunt, tripliciq; certamine fatigatum eò plane
 iam perpulerant, ut diu hoſtium uim ſuſtinere non poſſe
 appareret, quum aduentu Pyrrhi relicta oppugnatione
 perterriti, ad Pontaderam ſe ita receperunt, ut poſtridie
 Pyrrus excuſſione facta magnam maioris pœcoris prædam
 abige-

abigeret, & sequentibus diebus, dispositis insidijs, Ceccotus atq; Rangonus eum satis patenti campo adepti, immisis cataphractorū turmis, facile funderent, quanquam Pyrrhus indomito corporis atq; animi uigore aliquandiu fortissimè resistisset. Capti sunt tres eius cohortium præfecti, quum multi ex eius peditatu aut caesi aut uulnerati fuissent, sic tamen, ut non multos post dies à Pyrrho, qui apud Castellum Florentinum copias instaurarat, in eundem agrum redeunte, è uictoribus Hercules cognomento Brassichella, Pisani saguinis, egregiè fortis, fusa eius cohorte apud uicum Furculas interficeretur. Secundo uerò prælio (ut diximus) maiore aliquanto accepto incommodo, quum ad Montopolim se recipere posse credidisset, eo euentu prosligatus est, ut quū Michaël Monopolitanus, qui rursus oppidanos à Florentinis rebellantes ad fidem redegerat, è cliuo cum armatis decurisset, Pyrrhus, qui pertinacissimè equestri prælio contenderat, in præpeditam fossam præceps propelleretur, unde quum ad salutem nullam sibi opem superesse conspiceret, relicto suo, qui tenaci uoragine hæserat, atq; alieno repente conscenso equo, fuga se eripuit, quo casu, Pallota Perustinus, & Bartholomæus Spiriteus, nonnulliq; alij clari nominis præfecti, in potestatem Rangoni deueniunt. Nec multo post sub ipsum brumæ exitum, magno luctu occupata est ciuitas, quòd duos inclytæ uirtutis duces, uno hostilis tormenti ictu amisisset. Nam quū in horti munitione, quam iuxta cœnobii diui Miniati ligneis substructionibus erectamuisse diximus, Marius Ursinus, & Georgius Sanctacrucius speculabundi prospectarèt, è Giramonte emissa colubrina, quæ lateritiâ columnâ pfregerat, interfecti sunt: quorū mortè eo lugubrius luxit populus, q̄ eodè ictu accumulatis fueribus

PAVLI IOVII HISTOR.

neribus interijffet Auerranus Petrinus, Etruscæ iuuentutis formosissimus. Exeunte anno, qui erat trigessimus à partu uirginis supra mille & quingentos, Carduccius dictatura se abdicat, quod is honos promulgata lege prorogari non poterat, & successorì calen. Ianuarijs esset ineundus, s. ut tanta dignitas latius dispensata, propositaq; ex æquo à pluribus peteretur. Suffectus ei est Raphaël Hieronymus, quem è legatione Cæsaris redeuntem eleuatis hostium uiribus, senatum in pristina spe tuendæ libertatis, sustinendiq; belli prelixè confirmasse diximus. Hic non singulari tantum popularium studio aditus est, sed mirifica etiam optimatum suffragatione, & præclaro assensu eorum ciuium, qui Mediceo nomini addicti, honestam pacem potius quàm asperum, & difficile bellum probarent. Existimabant enim pleriq; ciues Raphaëlem nequaquã tanta duritie acerbitateq; qua dudum Carduccius se totum à cogitatione pacis subduxisset, magistratū gesturum, quòd multis affinitatum necessitudinibus patritio ordini coniunctus, publicum bonum popularium factioni præferre uelle crederetur. Sed eū usq; adeò noua summæ potestatis insignia spe clarioris famæ inflauerant, deprauarantq; eius animum quorundam amicorum malignæ cohortationes, ut facile omnium rerum, quæ publicam salutem respicerent, obliuisceretur, & summum decus in obstinatione gerendi belli reponeret: exitioso quidem consilio, cum sibi, ut euenit, tum etiam nonnullis alijs, qui propter insanam peruicatiã abhorrentes à pace, dignas postea improbitatis pœnas dederunt. Sed dictator, ut declinaret inuidiam, importuni consilij sui rationes honestissimis sententijs atque sermonibus contegebat, eoq; simulantijs, quòd dudum apud Bononiam singulari cum laude Cæsaris,

Franciscum Sfortiam Mediolani principem restitutum, Venetos item, qui Rhauennam & Ceruiam Pontifici redderent, à Cesare ex amplissima eorum legatione in amicitiam receptos didicerant. Alfonsum quoq; Atestinum Ferrariensem principem, qui sub fide publica Bononiam uenisset, totam ipsius de Regio Mutinaq; urbibus controuersiam ad arbitrium Caesaris disceptatoris relaturum, Pontificem uero dexteritate ingenij & longa prudentia in rem suam opportunè præditum, cuncta quæ uellet ab ipso Cesare impetraturum. Propterea Germanos Apœninum transisse, tirones Hispanos descendere in Etruriam, & tormenta maiora per Apœninum superatis asperrimis saltibus transfuehi ad moenia à duplici loco ferienda aperiendaq; postquam nihil adhuc Aurantius è sua parte murum maioribus tormentis per tentasset. His aduersis famæ rumoribus, ciues in uniuersum admonebantur, ut maturè æstimatis periculis, æquam pacem aspero bello facile præferrent, ob id iam in coronis detestabantur id Carducci consilium, quo delectis legatis, atq; his diu retentis, & postremò sine mandatis publici decreti missis, Pontificem non impudenter modò elusissent, sed noua contumelia plurimum exacerbassent. Proinde aduenisse tempus credere, quo lagati mitti ad Pontificem deberent, quando Caesar à nemine quàm ab ipso Clemente exorari posse crederetur, neq; ob id ullo piaculo ciuitas offendi posset, si à sacrorum principe ciueq; quem alias non inhumanum, sed beneficum experti essent, supplices iustam peterent pacem, eoq; demissius, quòd eam uecessitate potius quàm uoluntate expressam peti appareret, ab his, qui diuersis obsessi castris, & à Gallis deserti, neq; à Venetis adiuti, nullà, præterquam à Dijs immortalibus, opem expectarent. Quo fremitu populi

PAULI IOVII HISTOR.

puli adductus Raphaël, quanquam cuncta eius consilia ad bellū essent destinata, ut certius ciuium animos exploraret, Nonis Ianuarijs uniuersum conciliū indixit, ut liberis suffragijs decerneretur, mittendi ne essent legati ad Pontificem. Coiuere mille & sexcenti homines, atq; in suffragiū iuere, usq; adeò in id decretū propensis animis, ut mille supra trecentas attri coloris fabas numerarent, eorū scilicet qui probassent, reliquorū uerò albæ à bonis ciuibus irriderentur. Quo aduerso inopinatoq; suffragiorū euentu fractus atq; deceptus Raphaël, astuta preclareq; nefaria prauaricatione usus, decretū fieri uetuit, reiecitq; ad peculiare consiliū octoginta uirorum, qui id consiliū explorandæ tantum uoluntatis, non consificiendi decreti causa uocatum, impudentissimè decepta republica iudicarunt. Hac actione dictator preclare extitit popularis, & sicuti apud bonos ciues intempestiue atq; leuissimæ improbitatis notam subiit, ita apud populares, quos ululgo ab insanabili peruicacia rabidos uocabant, mirè laudatus est. Alterā quoq; minoris inuidiæ labem suscepit, quū postulanti Malatestæ sceptrū et uexillum supremi militaris imperij insignia atq; ornamenta, altera eius inchoati magistratus actione concessisset, cōradicentibus multis, qui supremi imperij potestatem, nondum planè explorato eius hominis ingenio, aut caute, aut nunquā tribuendam censerent, Multa nanq; in ea republica, quæ tota popularis euaserat, rapidè & inconsulte fiebant, quæ seuitiæ labes præcipuè apud rabidos & turbidos eius factionis, tanquam necessaria probabatur: nam capitale erat obloquentibus de eo Reip. statu, aut quoquo modò cōplectendæ pacis mentionem inducentibus, siquidem uel leuissimæ suspitione rei maiestatis facti festinato supplicio plectebantur. In his suere

Laurentius Soderinus, quòd literas accepisset, à Baucio Vitorio, qui in castris pro legato apud Aurantiū Pontifici operam præstabat. Iniecto siquidē laqueo, è fenestra latronum more præcipitatus est, & Ficinus Marsilij clarissimi philosophi nepos, quòd Cosmum Medicem, à quo urbs admirandis edificijs templisq; præcipuè esset adornata, iustum patris patriæ titulum meruisse dixisset, abscisis à carnifice ceruicibus, stulti proloquij, quanquam non inepti, pœnas dedit. Carolus quoq; Cocchus, quòd in corona dixisset æquum esse, ut in libera ciuitate cuncta belli & pacis consilia per omnes ciuū ordines dispensarentur, ut uno consensu ciuitatem liberam & libertatis iura tuentem sentirent & agnoscerent, intempestiæ sententiæ, quanquam non iniquæ, capitali supplicio pœnâ subiit: sic ut nec cucullato Franciscani ordinis, Cui Rigogolo cognomē fuit, pepercerint, quòd Pontificem alloquutus fuisset, imposito maiestatis crimine, quasi tormenta apud diui Miniati templum collocata, clauis per spiramēta inditis, configere cogitasset, in ipsa cuculla miser sacerdos decollatus est. Quin etiam ab intemperanti odio in Mediceos, quòd ciuitati maximè pudendum, & hostibus pariter ridendū fuit, Antonium Carasullam à uetere insaniam non insulsum morionem, Mediceæ domus familiarem, in eum carcerem, qui Stincus appellatur, duci iusserunt, quòd perambulando urbē uociferandoq; , comitantibus, & arridentibus pueris, decuriones et ædiles dixisset nunquā rectè annam curaturos, nisi mediceorum instituta ad memoriã præsentemq; usum reuocarent, qui uili pretio comæatum omnium generis cõmendum in omnibus firis proponere consueuissent. Sed Carasulla, quum traheretur à lictoribus subinde dixerat (quòd diuurnæ ei calamitati fuit), neq; uos
ap.

PAULI IOVII HISTOR.

apparitores, qui me inuitum perducitis, propterea minoris pretij emptam, quàm sesqui aureo niuei panis heminam comedetis. Nam tum maximè annona creuerat, & magna obsoniorum in urbe penuria esse cœperat, ita ut milites opimi aliàs conuictus consuetudinem, ut stipendijs parcerent, ad Etruscam frugalitatē redigere cogerentur. Iam sese aperuerat annus, et Vere nouo utrinque milites segnitiam torpida hyeme conceptam, ita corporibus atq; animis discutiebant, ut minutis prælijs quotidie certaretur, & Florentini nihil intermittebant, quin circa urbem institutas munitiones perficerent. Nam sicuti suburbana ædificia, quæ tot sæculis condita à singulis portis extendebantur, misarabili consilio funditus euerterant, antemurales pro portis aggeres extruebant, tormentis atque præsijs impositis, ne alicunde hostis ex propinquo tormenta, subuecturus atq; oppugnaturus sese insinuaret. Tormentorum namq; omnem apparatus, qui per Apœnini iuga, præaltasq; crepidines asperri-marum uallium aduehebatur, in plana ad Campum munitum oppidulū peruenerant. Huic præsidio erat Petrus Vel-leius cum septem tironum Hispanorum cohortibus. Is totus apparatus, qui genere, magnitudineq; & numero erat admirabilis, atq; ideo hostibus metuendus, magno fabricarum labore reficiebatur, quo iniquissimo itinere luxatis curribus & persactis rotis, in præsens usui esse non poterat. Quibus de rebus fiebat, ut ut Florentini Pratum oppidum ultro desererent, & ad famam tanti tormentorum apparatus, magnus agrestium & nouorum militum numerus ad Cesariana castra conflueret, spe prædæ siquidem allecti non dubitabant, quin ad motis tormentis urbs caperetur, & singulari tot gentium obsidentium letitia diriperetur. Ob
 eant

eandem causam Hispanorum uexilla septem, quæ Casarem è Bononia in Germaniam profectiōem parantem sequi noluisse, proptereaq; iussu irati Cesaris priuati stipendijs & cum ignominia à Vastio dimissi fuissent, sub Fesulano monte confederant, ita occupatis pulcherrimarū uillarum edificijs se permuniuerant, ut undiq; prædatū irent, & urbe egredi excurrereq; ausis è superioribus locis insidiarentur, sic ut ne mo lignatum prodire auderet sine certo militari præsidio, ut tum accidit, quū lignatoribus Cruciana porta egressis, quæ tutiorem, quod esset maxime auersa hostibus, egressum habere uidebatur, cruenta cōserende pugnae occasio præbita est. Ibaturnamq; secundum Arni ripas, & leuorsum in eos cæpos, qui à cœnobio sancti Saluij plana uocantur, ubi ante ducentos annos Henricum Casarem Florentinos oppugnantem castra posuisse memorabant. Exeuntium autem peculia re munus erat succidere passim uirgulta, atq; his fasces conficere: quibus in construendis aggeribus ad continendas glebas intermiscendo & cœquando uterentur, simulq; iumenta quædā maioris pecoris, quæ ab agricolis in urbem coacta fuerant, in herbidos campos pastum educerent. Secundum hos binæ ternæq; militum cohortes præsidio ibant, ex militibus, qui ea de causa in urbe certis locis erant collocati, ut extraordinario munere, ubi opus foret, operam nauarent. Eodidie id munus obuēnit Anguilloto Pisano, & Francisco Bardo Florentino. Pisanus propterea quod à Roscio sub quo ordines ducebat, paulo antè è castris, quod nūquam antea acciderat, in urbem transfugisset, ipsi Roscio ita erat inuisus, ut Aurantij iudicio turpissimæ necis exitio destinaretur. Fortè autem exeuntibus porta cohortibus, eius uexillum conspectum notatumq; est à Cesarianis, ipsoq; præcipuè Roscio,

PAULI IOVII HISTOR.

qui trans Arnū e collibus cuncta prospiciebat. Nec mora Ro-
 scius Aurantium adit, occasione opprimendi Anguillotti ad
 esse docet, si Arnū traiciat, & frequenti atq; expedito e-
 quitatu uagos hostes patentibus campis adoriatur. Probat
 consilium Aurantius, accersitoq; Ferdinando Gonzaga, &
 subsequentibus multis ducibus atq; praefectis, intra tertium
 lapidem contra Rapazanum pagum, reperto uado traicit,
 bipartito hostes inuadi imperat. Ipse ante alios galeatus pa-
 tenti strata uia desertur uersus portam, reliqua manus ad de-
 xtram latiore flexu concitata hostes circumdat. Itaq; praeci-
 so ferè in urbem reditu, Anguillottus frustra composito suo
 rum globo praeliatur, equites undiq; cōsurgunt, peditatūq;
 eius serò fugam meditantem consequuntur, prosternunt, la-
 teq; trucidant. Ipse ingenti iclu clauæ ferreae caput percuf-
 sus, quum Ferdinando Vitello Neapolitano equitum praefe-
 cto se dederet, nec uti agnitus ab eo reciperetur, quòd Vitel-
 lus eum ad subeundam perfidiae pœnam carnifici tradere in-
 fame sibi fore testaretur: Ergo, inquit Anguillottus, patere,
 ut hoc à te impetrem uiro forti, scilicet ut tua potius quàm
 carnificis manu concidam, atq; ita uir alioqui strenuus, quo-
 dam liberali misericordiae genere, iugulatus à Vitello occu-
 buit. Eius uerò signifer Cicchus Buteius, qui unà transfuge-
 rat, quum iam deditus & captus esset, manu ipsius irati Ro-
 scij per ilia transfossus interiit. In Franciscum uerò Bardum
 humanius res gesta est, nam ipse cum sua cohorte penè tota
 captus, & persoluto redemptionis pretio dimissus est, quum
 milites armis tantum exuerentur. In eo improuise equestris
 procellae strepitu, Ioannes Vincius, portae custodiam cum sua
 cohorte praepositus, quòd esset Anguillotto familiaritate con-
 iunctus, opem ei ferendam existimauit, desertaq; porta ad
 Saluia

Saluiana usq; plana progressus est, spectator editæ cædis potius, quàm non ferus circumuentis & oppressis adiutor, magno quidè salutis suæ periculo, quoniã Malatesta è monte prælij commissi tumultum cernens, grauioremq; impetũ inde facturos hostes putãs, cum Zanobio Bartholino ad Crucianam portam aduolarat, quam ubi desertam custodia reperit, magno iræ impetu accensus, inuectusq; in Vincijs temeritatem, laqueum parauit, quo rediens Vincius in porta suspenderetur. Sed is quum iam rediret, de aduentu Malatestæ atq; eius iracundia admonitus, opportunè secessit in Saluianum templũ, conscensaq; sacra turre, tam diu delituit, donec Malatestæ ira deserueret, ignominie tamen propter admissum summi periculi facinus, adempta ei est portæ custodia. Ceterum Aurantius Anguillotti et signiferi eius cæde satis expiatum eius transfugium ratus, nihil se ulterius promouit, atq; eodem annis uado in castra reuersus est. Nec multis inde diebus extra Pratensem portam equestri prælio certatum est, quum forte Aurantius & Vastius explorandi loci causa cum ala equitum annem tranassent, apud eum uicum qui Lignarius appellatur, melopeponum fertilitate insignè. Non enim longe ab eo uado munitio quædam perducebatur ad Germanorum castra, quæ non multum inde aberat. Ab ea nanq; parte mœnia late speculati, tanquam infirmiora expugnationi destinabant, ad eosq; acciti propter eandem causam Petrus Velleius ipseq; Ludouicus Lodronius, quem in loco Felicks Vitembergi discedentis, Cesar Germanis præfecerat. Hi omnes quum explicatis & discurrentibus turmis è summo portæ propugnaculo extra tormenti iectum prospicerentur, atque ad eam portam Malatesta decurrisset, ipsius iussu Iacobus Bichius Senensis, quem Neapolita-

PAULI IOVII HISTOR.

no bello inclaruisse diximus, in procurstantes Hispanos repē
tinus erupit, nobilisq; à solis equitibus pugna edita est, nam
sepius instaurato impetu, cum utrinq; crescentibus auxilijs
nouæ turmæ pugnam capefferent, adeo acriter dimicatum
est, ut unus ante alios Bichius albicante crista cōspiciuus prō
ptissime dimicans, uel ab hostibus impense laudaretur. Eo ar
dentis pugnae spectaculo ipsos Aurantium & Vastū in cēr
tamen allectos atq; pertractos ferunt, quod Vastij hasta ca
rolla serica ad cuspitem redimita, illius uerò pileus è purpu
reo serico uilloso turbinatus, à plerisq; noscerentur. Sed eū
pugna habuit euentum, ut Bichius pressus multitudine in
cumbentium hostium, maturè nec indecenter se recipere cō
geretur, receptusq; intra portam, quum galeam aperuisset,
honestissimis accumulatis laudibus à Malatesta commenda
retur. Eo die tanquā ex condicō, tormenta quæ erant trans
Arnum Oliuetano in podio collocata, & quæ erant in supe
riore portæ propugnaculo, cessauerunt, ut equitum uirtus
letius et tutius utrinq; spectaretur. Sed Bichius non diu ea
laude honoreq; letatus est, quum intra paucos dies præst. in
dæ operæ cupiditate incensus, ab eadem prodijisset porta, uel
negante Malatesta, ut ad eam, quam diximus, è Germano
rum castris ad Arnum usq; perductam munitionem excur
reret, scilicet, ut aliqui eo uado comœatum in maiora Au
rantij castra deuehentes, subito incurſu interciperentur. In
eum siquidem equo albo uectum, hostes ab Oliuetano agge
re falconem direxerunt & contorserunt, cuius pila dextrum
ei crus abripuit, perfosso & cadente equo, sic ut semianimè
nonnulli equitum in pedes desiliētes sublatum intra portam
cum multo luctu referrent, neq; eo mortuo, quisquam equi
tum æque fortem operam postea Reip. præstasse uisus est. In
terim

terim Florentini tot fortissimis intra paucos dies ducibus infœliciter amissis, crescentibusq; indies hostium uiribus, ac undiq; desperatis auxilijs grauius affecti, quod difficiliora sensim cuncta sibi obuentura prospicerent, ita suspensis animis honestæ pacis nomen complectebantur, ut iterum de mittendis legatis mentionem inducerent. Rebantur siquidem ipso Cæsare nondum Bononia profecto, æquam à Pontifice pacem se facile impetraturos, quoniam Clementis animus uel tot exulceratus ipsorum contumelijs, cohortante Cæsare, nō inani Christianæ pietatis uerecundia, & ciuili quodam pudore leniri expugnariq; posse uideretur. Sed ad eam rem toties frustra actitatam, quum quisq; grauisimus senator facile recurreret, nemo tamen quid in arcano animi sentiret, in consilio publico atq; ipsa curia libere proloqui audebat, propterea quod pleriq; ciues priuato adducti periculo, publicā salutem potius negligendam, quàm odium irritatis populis periculosa cum laude parandum iudicarent, tanto consensu, ut quum mussarent omnes, libertas ipsa non media in urbe, quæ hoc inani titulo gauderet, sed in senatu maxime quereretur. Verum non defuit in Repub. honestissimus iuuenis, qui eam animorum consternationem malo publico inter ciues obortam, graui facundia detestaretur, atq; discuteret. Is fuit Philippus Melior, qui probo ore, ut sibi licebat, quod esset suæ tribus collegij signifer, è suggestu apud senatum frequentissimum in hanc sententiam loquutus est, Sæpenumero audiui, ciues optimi, ab his natu maioribus, qui auctoritate prudentiæ in hac ciuitate maxime ualuerunt, nihil in ipso imminentis periculi limine perniciosius esse, longa liberatione, quæ exiguo temporis spatio circumscriptam reate sentiendi atq; opportunè agendi facultatē eripiat. *Quar*

PAULI IOVII HISTOR.

do quidem magno sit usui celeriter explicare & terminare consilia, quum necessitas urget, & in medio discrimine salutis, ultima remedia deposcit. Propterea sicuti præclare uideo animaduertoq; extrema nobis consilia incumbunt, uel ob id tractatu atq; explicatu duriora, quòd nullum mox, ubi semel statueris, salubrem habeant receptum, unde afflictis & difficillimis rebus noua subsidia quærantur. Alia namq; atq; alia in consulendo disputandi & decernendi ratione uti oportet, quum occasionum & temporum singula momenta sapientes facile respiciant. Nam sicuti initia suscipiendarum & gerendarum rerum prolixè differendo, maturè apteq; expendere, & media astrictius perfinire decet: ita demum ultima expeditis sententijs claudere, nec ullam, quum maturè factò opus sit, aggrediendæ rei occasionem elabi sinere saluberrimum existimatur. Disputatur hodie diuerso consultantium studio, num è Repub. uideri possit, si in hoc asperrimarum rerum statu positi, legationem ad Pontificem decernatis, quæ si optare licet, non iniqua conditione ea petatur pax, quam ab initio Cæsar negarit, nisi in eam Pontifex consentiret. Primum omnium non uideo, cur decernere mittereq; legatos insalubre sit, uel quod ad dignitatem pertineat, parum decorum, quando quidem nihil melius, nihilq; honestius esse possit huic ciuitati, quàm animos sicuti bello inuitos, ita à communi concordia non abhorrentes ostendisse. Optandum enim est, ut hi qui nos peruicaces potius quàm fortes, importunèq; insanie uela instantes appellant, non semper obstinatè pertinaces & imprudentes existiment, qui à bellicosissimis gentium prope omnium copijs diu obsessi, pressiq; his malis, quæ diuturnum affert bellum, seu armorum pati incommoda, quàm de concordia cogitare malimus.

malimus. Nam præterquam quòd mittere legatos, & de concordia æquis conditionibus agere minimè pudendū est, quū ad supremæ fortunæ potentiæq; principes mittantur, etiam nobis non erit inutile, cum Pontificis, tum Cæsaris intimos sensus pertentasse, & quod plerunq; frequētibus colloquijs euenit, ad abdita eorū consilia exploratius penetrasse, quandoquidem de compositione æquis conditionibus agendo, nihil de nostro iure depereat, quum nullam omnino pacem ab his simus accepturi, nisi ea tuta honestaq; sit, & integra libertatis iura disertissimè nobis referuet. Hoc enim legati, qui non sint grauiſſimarum rerum imperiti, sed fideles probiq; senatores, sicuti uos diligentissime lecturos arbitramur, ante omnia cauebunt. Neq; putarim, nisi me studium & amor erga patriam fallunt, Clementem tam auersum à patriæ pietate, Christianisq; legibus fore, ut quum iam ægerrimè tot sumptuum pondera sustineat, nihil nobis de iracundia sua uetere tristiq; seueritate remittere nolit. Quòd si ille etiam atque etiam obduret, nec Cæsar ipse, quum in Germaniam cogitet, proclui ad concordiam ingenio, sicuti suspicari licet, hoc bello se explicare uelit, nec proinde ad pacem inclinet, nos certe hoc supremo legationis officio dignitati samæq; nostræ satisfecerimus, atq; eò alacriter & fortiter, quò nostra pietas & fortuna urbis ducat, ire contendemus, sicutamen, ut extremos belli casus ultrò minime subeundos existimem, si pius erga patriam, nec omnino insanus ciuis esse uelim. Nihil enim magis miserum & calamitosum nobis esse potest, quàm quorundam consilium, qui nefaria crudelitate potius Saguntinorum & Campanorum exemplo, quum saluti suæ impiè diffidant, unà secum uniuersam ciuitatem miserabili exitu interire, quàm quoquomodo incolument

PALVI IOVII HISTOR.

feruare percipiunt. Secus aliquādo auorum nostrorum memoria, Vbertus Farinata, uel hoc uno tantum generoso animi decreto ciuis æternis laudibus attollendus, qui uinci exilioq; mulctari, quā ad excidium florentissimæ patriæ cum factiosis nefarijsq; ciuibus conspirare maluerit. Perorante Philippo, nō dubitauere patres, quōd eius oratio tanquam à moderato, nec harū uel illarum partium ciue, profecta uidebatur, quin legatos omnino mittendos decernerent. Sed ea præpedientium malignitas fuit, ut non hi, quos negotij magnitudo flagitabat, sed leuissimæ alioqui authoritatis, uerū egregie populares homines legrentur. Hi fuere Aloysius Soderinus, qui nihil usque adeo graui negotio dignum ab usu rerum præter familiæ nomen præferbat, & Andreolus Nicolinus assiduus & diligens potius mercator, quā senator, atq; item Robertus Boncius, quem iam pridem Thomæ Soderini soceri propinquitas quo minus enixe concordie studeret, maxime suspectum faciebat. Hos, ubi Bononiam peruenērūt, Pontifex, quōd nec satis dignitatis, nec satis industrie, sinceræq; uoluntatis & fidei in his conspiceretur, adeo contempsit, ut effusè rideret, quōd ad se pro eximijs senatoribus mercatores, nec primæ quidem classis è Florentia misissent. Nam quōd ad eleuandam legationis existimationem maxime perinuit, apparitores ministriq; uectigalium Bononiesium, in ipsorum sarcinis nexi auri filorum ad telas aureas texendas, magnam uim, mercimonij causa, ut portorium subterfugerent, deprehenderant. Quæ calliditas inepta negotio longe grauissimo, tanquam inuoluta tenuissimi lucri sordibus, eō ualidius ridenda fuit, quōd nihil certi ad conficiendā pacem, prolatis mandatis attulissent: atq; ita Clemens, ridente etiam Cæsare, mercatorum auaritiam atq; imperitiam in
maxi

maximarum rerum cōsilio periculoq; ad exiguam lucri spē reuocatam, stomachatus, sic pertinaciam insanie proximā exprobraret, ut inde non obscure explosi dimitterentur. Vbi uerò domum sunt reuersi, quòd nihil omnino pepigissent, tanquam patrie dignitatis egregie memores atq; constantes, ab ipsa factiosorū multitudine laudati celebratiq; sunt, gementibus bonis ciuibus, qui desperata concordia, nullum nisi maxime funestum belli atq; obsidionis exitum expectabant. Nec multos post dies, ab insigni generosoq; certamine, Florentinorum quatuor iuuenum inexpectatē celebritatis spectaculum est editum, quum Ludouicus Martellius inter ciues nobilitate insignis, ac corporis & animi uigore florētissimus, Ioannem Bandinum pari uirium ac ingenij robore præstantem, quòd in castris apud hostes esset, ex prouocatorio libello, hostem communis patrie compellasset, proptereaq; eum ad singulare certamen deuocasset in arenam, ut ibi Marte iudice, uter ipsorum honestiorē causam tueretur, ostenderet. Conditionem non abnuit Bandinus, dixitq; ei, si Martellius sibi ascisceret in eam dimicationem sociū, ei se parum hisdem instructum armis, in stadium producturum, atque ita Martellius Dantem Castellionum præferocem extota iuuentute uirum delegit, cui à Bandino oppositus est Albertinus Aldobrandus, uix dum pubescens, immoderati spiritus iuuenis. Aurantius iuxta castra locum eis sub publica fide funibus circumseptum, triumq; gentium præsidio uallatum, certantibus præbuit, quum pari numero e Germanis, Hispanisq; & Italis delectæ cohortes, pugnantes simul & spectantes ab omni iniuria defenderent. Arma fuere singulis singuli militares gladij, neq; aliud tegumentum, præter unā in dextris ex lorica ferrea chirothecam. Dantes, cui sorte du

PAULI IOVII HISTOR.

Et, par Aldrobandus obuenerat, quanquã circa brachij de
 xtri neruos, primo cõgressu graue uulnus accepisset, hostem
 in se insano procurfu ruentẽ, ea impauidi animi firmitate
 sustinuit, ut ambabus manibus gladium prætendens, in os
 incumbentis infereret, eumq; euomentem cū sanguine anis
 mam extẽplo conficeret. Contrario euentu pugnabat Ban
 dinus, nam alternante fortuna, Martellio supra oculum uul
 nus inflixerat, admirabiliq; iudicio & gladiatorie artis pe
 ritia, hostem eludens, adacto supra costas gladij mucrone, ui
 ctum & deditum fateri coegerat. Sed Martelliũ relatum in
 tra urbem, usq; adeò grauis ex aduersa sorte certaminis oc
 cupauit dolor, ut angore potius animi, quàm uulnerum do
 lore, mortem accersisse crederetur. Id certamen, sicuti eximi
 am uirilis constantie laudem Bãdino peperit, ita Danti par
 ferè decus attulisse uidebatur: quanquã ille detractis spolijs,
 planeq; integer et omnis expers uulneris, gloriosus uictorie
 sue trophæũ præferret, & spectatores præclarũ totius belli
 omen acciperent, quòd uictis pariter atque uictoribus non
 omnino letũ finem futurũ arbitrarentur. Ab hoc alterna cæ
 dis singulari certamine, Florentini uarios in coronis serere
 sermones, accendi tamẽ ferè omnes ad sustinendũ gerendũq;
 bellum, tanta obloquendi libertate, ut non milites modò, sed
 ducem quoq; ipsum Malatestã nimis longæ atq; importunæ
 cessationis conuicio perstringerent. Non enim moenia uigi
 lanter tantum defendenda uideri, sed audacibus cõsilijs erum
 pendo laceffendoq;, aliquã retundẽdi hostis, in spẽ uniuersæ
 uictorie, occasione aperiendam esse dicebant. Viros qui p
 pe sortes & pro libertate pugnantes, nullo uel difficiliũ re
 rum periculo terreri debere, quo minus fortiter audeant, et
 tentata sæpe dubij Martis Fortuna, non constãtiã modò sed
 uiuidæ

uiuide uirtutis famam ardentissime defendendam demon-
 strent. Non eandem siquidem esse obsessorum & obsiden-
 tium conditionem: obsessæ namq; urbis opes ab immodicis
 stipendiorum sumptibus sensim atteri, absumi interim con-
 meatus, & spes omnium infirmari, quum ex aduerso obsi-
 dentibus nihil earum rerum omnino sit defuturum. Qua spe
 freti hostes, nec admouere tormenta audeant, nec murum
 usquam tentare uelint, quod perpetuas promptissimorum mi-
 litum & ciuium cohortes fulgentibus per muri coronam ga-
 leis atq; thoracibus perpetua in statione conspiciant. Proin-
 de ad existimationem cum externi præsidij, tum urbanæ militiæ
 tuendam, omnino conandum esse aliquid ualida eruptione,
 ne militum torpescant manus, studiaq; populi languescant,
 & hostes cum uiris longe fortissimis æquissimæ causæ nomen
 tuentibus perpetuo se dimicaturos intelligant. His sermoni-
 bus non obscure offēdebantur militum animi, uniuersum to-
 tius suæ rei censum ad unum decus bellicum referre soliti. Sed
 multo magis hæc euulgata, intemperanter Malatestæ nomen
 ledebant, ita ut non omnino deuoranda existimaret, palamq;
 diceret, nequāquam earatione, qua imperitus populus cen-
 seret, sed ea qua probus nec incautus imperator uteretur, ur-
 bis salutem defendendam, atq; ita uociferando intempestiuas
 populi uoces redargueret. Sed idem decurionum reliquorumq;
 magistratum erat sensus, præcipuaq; omnium experienda
 rum uirium uoluntas, quam, quum dux prudens frustra im-
 probando damnandoq; diutius sustinere non posset, postulan-
 tibus militibus, ut id impetrari pateretur, eruptione certare
 constituit seuerè proloquutus, ad id se inuitum trahi quando ho-
 stium munitiones non modo non expugnari, sed nec sine ma-
 ximo detrimento tentari posse testaretur. Existimabat
 Malatesta

PAULI IOVII HISTOR.

Malatesta nequaquam absurdis rationibus impetum ad castra Hispanorum esse faciendum, ut acerrime & pugnacissime gentis uim experiretur, opinionemq; de eorum uirtute late cōceptam, aliquo illato detrimento, apud Italicos milites eleuaret, quod accidere posse rebatur, si tribus uno tempore praelijs trina eruptione facta, eos munitione loci confisos & nihil tale timentes adoriretur. Neq; enim antea Hispani superioribus praelijs ad Giramontem factis, sese immiscuerant, nisi per extraordinarios excurrentium manipulos, quoniam diuersissima in parte essent constituti, porta nanq; diui Georgij, quæ est in excelsa collis supercilio, iuxta editissimum aggerem, quem Amicus Venafranus suarum cohortium peculiari præsidio tuebatur, Hispani longo tractu occupatis uillarum ædificijs, usq; ad Oliuetani cœnobij montem extendebantur, despiciebantq; urbem è perpetuo colle, eoq; præsertim, cui Scopeto nomen est, & diui Donati templum habet, adeò Catelinæ portæ ex propinquo imminentes, ut muri corona colli subiecta, non plus quam ad teli iactum distet, sic ut perpetuis munitionibus obsessa Romana uia à Catelina portâ, & Pisana item uia, quæ initium habet ab ipsa Fridiana, quæ occidentalis est, cuncta complecterentur, ipsis porro Hispanis in tergo ad meridiem Germanorum castra apud Aurantij prætorium essent, & Italica cohortes ad diuersissimam ab oriente diui Nicolai portam iuxta Arnun perpetuis custodijs obtinerent. Ceterum Venafranus, qui à suo latere Hispanos aggredi distingereq; iubebatur, imposito muneri adesse non potuit, quum forte eo die à Stephano Columna, propter contemptum superbis uerbis sui nominis decus infra Miniati templum suisset interfectus. Neq; enim signifero sui præfecti inopinata

cade

eade perterritis animus fuit inuadendi hostis, qui in Venafrano excellens proculdubio, & maximè efficax futurus sperabatur. Sed Malatesta nihil eo casu permotus, Catelina porta octavianum Signorellum inter Perusinos præfectos, nobilitate uirtutèq; facile principè, erumpere iubet. Hunc consequebantur pugnacissimi minores duces, Binus Mancinus, Blasius Stella, Raphaël Orbetanus, Prosper Cornea, Marguithes Piccininius, Caccia Altouitus, Hadrianus, Cauda, & Paulus Corsus, qui intrepidè strata uia, inter proclamglandium dextrorsus euadentes, in collem cum Hispanis terribile maximeq; funestum certamen contraxerunt, eodemq; puncto temporis à Fridiana porta erupere cum suis cohortibus, Bartholomæus Montanus, & Rodulphus Assisius, qui in læuam flexi ab Oliuetano monte cum Hispanis, à tergo sese ostendètes, ingenti ausu impressioneq; nouam iniere pugnam, sic ut Hispani & in fronte sustinere hostem, & intergo ancipiti periculo dimicare cogerentur. Sed his magno fuit præsidio, Baracanis Cantabri mira constantia, qui eo die solertissimi ducis, & fortissimi militis munia implebat. Nam cohortatus est suos, ut impigrè cōsisterent, inueteratèq; uirtutis ante partum decus aduersus collectitios milites, urbanamq; turbam tueri uellent. Itaq; cōeuntibus ad uexilla undiq; Hispanis, & sclopettis egregie rem gerentibus, aduersariorum impetum constantissimè sustinebant, tantusq; erat sclopettorū strepitus, & tantus uolitantium glandium stridor, ut multi undiq; caderent, & longè promptissimi, qui intrepidè pugnam capefferent, uulnerarentur. Ad eum ardentis prælij tumultum excitus imperator Aurantius, proximas Italicorum cohortes Andrea Castalij laborantibus Hispanis subsidio mittit, tormenta pro-
 ducb

PAULI IOVII HISTOR.

duci displodiq; in hostes iubet, & Germanicam phalangem
 in ipsa Romanæ uie latiore area constituit. Ferdinandus
 quoq; Gonzaga leuis armaturæ equites inter Marignole pa
 gi campos & Scopetum montem inducit, ita ut amplissimi
 iustiq; prælij apparatus, & à castris, & ab urbe conspice
 retur. Nec malatesta, quanquam infirmo atq; imbecillo cor
 pore, animo tamen aduersus pericula indomito, & egregie
 prouido, laborantibus suis deerat, quum opportunè se suos
 & sauciatos reciperet, & nouis atq; integris cohortibus
 pugnam sæpius instauraret, quando nulla ex parte Etrusci
 uel in summa locorum iniquitate, quicquam Hispanis de
 uirtute concederent, donec Baracanes glande traiectus oc
 cubuit. Nam tum Etrusci ueluti redintegrata uictoriæ spe ar
 dentius incubuerunt, sic tamen, ut pari propè uirtute Ro
 dericus Ripalta, Maccicaus, & Buccanigra mirifice resisten
 tes, Etruscos sustinerent, & mox, accedentibus Neapolita
 nis Castalij uexillis, loco pellerent, & per deiectus montis
 summos urgendo deturbarent. Quibus suorum atq; ho
 stium casibus animaduersis Malatesta, quod multi cecidif
 sent, plurimiq; essent uulnerati, receptui cecinit, atq; ita
 nihil iam tormentorum muraliū metu, persequentibus Hi
 spanis, prælium diremptum, quo nullum eo bello cruentius
 editum fuisse constat. Namq; utrinq; quingenti fermè mili
 tes ex fortissimorū numero desiderati sunt, multi porro uul
 nerati mortiferis glandibus. Ante alios aut̃ Octavianus Sig
 novellus, quum se recepisset ad portam, & fessus longo
 prælio equum conscendere uellet, Crassiore ictus glande oc
 cubuit, & secundū eum medio in certamine interfecti sunt,
 Fantaccius Corsus, & Giubbonarius Ferrariensis eximia
 fortitudinis cohortium præfecti, atq; item Ludouicus Ma
 chiuel=

chiauellus, Nicolai Florentine historici scriptoris filius,
 quum cohortis signum gestaret, Petrusq; Pactius eximie
 nobilitatis ciuis. Septem quoq; clari nominis ceturiones gra-
 uiter uulnerati discesserunt. Apud Hispanos autem, præter
 Baracanem ipsum, Cencius Neapolitanus castalie cohortis
 præfectus, dum laborantibus suis opem ferret, interfectus
 est. Multi autem, & in his duo signiferi mortiferis uulneribus
 affecti sunt. Malatesta in urbem rediens, Octauiani mortem,
 & totum eius cruenta pugna detrimentum, eo animo uul-
 tuq; ferebat, ut renidenti fronte obuios interrogaret, an cu-
 piditati ipsorum in consultè pugna poscentium, planè satis-
 factum putarent, postquam quantum posset loci iniquitas,
 & quantum ueterani externiq; militis dextera ualere, facto
 periculo didicissent. Tantū uerò absuit, ut hoc irritò aduer-
 soq; profusus eruptionis conatu, uel ciuium uel militū animi
 perculsi aut imminuti sint, ut constans opinio uulgaretur,
 Etruscos, qui præstantissimis animis eruperāt, excellentiq;
 uirtute dimicarent, aut insignem uictoriam relaturos, aut
 singulare detrimentum non Hispanis modò sed reliquis eti-
 am hostibus illaturos fuisse, si ab altera parte sicuti fuerat
 constitutum. Venesfranz cohortes erumpendo, parem ope-
 ram præstitissent, nec subeuntium è reliquis duabus portis
 acerrimum initioq; felicem ascensum, una potius locorum
 iniquitas, quam hostiū uirtus, importunè retardasset. Quo
 animorum habitu fiebat, ut ciues neque præclarior studium
 ostendendæ uirtutis in præsidario milite requirerent, neq;
 in Malatesta efficacioris animi atq; operæ officia desidera-
 rent, quando illis, qui pro dignitate Etrusci nominis dimi-
 cando ceciderāt, decreto publico iustus exequiarū honos ha-
 beretur, & dux amplissimis honestaretur laudibus, uel ob id
 præsertim

PAULI IOVII HISTOR.

præsertim, quòd certissima ratione usus, ea quæ parum se-
 cundè euenerant, rectè prouidendo præsensisset. His de cau-
 sis, quòd instantia ad certum diem stipendia, nisi ingratis ui-
 ris fortibus, & de Repub. benemeritis protrahi nequirent,
 dictator ab inopia ararij, & quòd iam esculentarum re-
 rum grauis penuria sentiretur, perturbata mente, elisaq;
 penitus religionis & pietatis ratione, ad id decretum, quòd
 antea à Carduccio inductum fuisse diximus, inuidiosum uti-
 que bonis omnibus atq; nefarium, descendit, quòd è fanis cun-
 cta donaria tolli atq; diuendi iuebantur, inter quæ, præter
 auream crucem prægrandibus gemmis ornatam, quæ erat
 in delubro diui Ioannis, etiam fuit mitra illa insignis pretio-
 sissimis redimita gemmis, à Leone Pontifice pari liberalitate
 templi maximi altaribus dicata consecrataq;. Sed nemo ferè
 reperiebatur, qui ea ornamenta profanis manibus attrecta-
 re uellet, & Bernardus Baldinus gemmarum æstimator pe-
 ritissimus, id impij nominis officium se præstare posse per-
 negaret, nisi alienis manibus uiolato sacrario, detractæ gem-
 mæ ipsi æstimaturo proferrentur. Sed in mora non fuit Leo-
 nardus Bartholinus, ad id à Raphaël missus, qui impia uo-
 ce, uti erat omnis religionis contemptor, sacrarij armaria,
 sublatis auidè donarijs, uel inhorrescente trementeq; edituo
 perfregit. Per eos dies magna decemuiros incessit cura de re-
 tinendis defendendisq; ab hoste Volaterris, nam eius ciuita-
 tis animos alioqui fideles, suspectos habere cœperant, quòd
 principes ciuitatis, inter quos eminebant è Mæsa familia
 Mediceo nomini addicti, Marius uir sacratus, & Paulus
 eruditæ elegantie studiosi homines, sollicitarentur ad dese-
 ctionem ab Alfonso Picolomineo Amalphitano regulo, qui
 Senis educta equitum & peditum manu, post redacta in dese-
 ctio.

ditionem *Cæsarianorum* Florētina diuionis oppida, ipsumq; in primis *Collem* & *Sanctogeminianum*, in *Volaterranum* etiam agrum excurrebat, ut direptione iacturq; rerum suarum permoti ciues, à *Florentinis* ad *Pontificem* rebellarent. Quo tempore *Couonus Florentinus* prætor, *Sanctogeminiano* à *Cæsarianis* pulsus, cum præsidio quatuor cohortium *Volaterras* se recepit, ut fidelium confirmaret animos, & nutantes in fide à consilio defectionis præsentī manu deterret. Confederat extra urbem in suburbanis tectis. Dum uerò de confirmanda ciuitate multis alloquutionibus ageret, furto quodam, dum se recensurum copias simulat, in urbem irrepsit, continuoq; ascendit in aream curiæ, ubi decuriones aduocatis in consilium primarijs ciuibus de *Rep.* consultabant. Primo impetu *Couonus Volaterranæ* iuuentutis cohortem, quæ in area stationem habebat, hostili facta inuasiōe deturbat. Quo tumultu duo gemini fratres interficiuntur, & nonnulli uulnerantur. Exinde ipsos decuriones occupata curia obsidet, eamq; in potestatem redigit. Id insolens factum non tulere *Volaterrani*, & ut sunt militari ingenio ferre omnes, stirpe ducta à uetere *Romanorum* Colonia, qui *Syllanarum* partium fuerint, extemplo arma capiunt, fenestras saxis onerari iubent, aditusq; uiarum interseptis trabibus præcludunt, magnaq; armata multitudine *Couonianos* in curiam confugere cogunt. Eo armorum strepitu *Couonus* perterritus, certis conditionibus pacem impetrat. Hæc fuerunt, ut cohortes dimitteret extra urbem. Paret *Couonus*, extemploq; *Gorium monte benicum*, qui geminorum fratrum cædem fecerat, atq; item *Paulum Corsum* cum suis cohortibus urbe egredi iubet, reliquas duas, *Tincto Battifolio*, & *Hercule Pisano* ducibus, paulo post ciues adeo infensis uultibus urbe ex

PAVLI IOVII HISTOR.

trudunt, ut signiferi inuolutis uexillis, & milites hastas in-
 uersa cuspide uerrentes solum traherent, quod ignominio-
 sum militie habetur. Ceterum Volaterrani, uti planè casti-
 gata Couoni arrogantia, Florentiam perscribunt, excusan-
 tes urbanum tumultum nequaquam ipsorum culpa, sed ma-
 lignitate Couoni excitatum, prolixè pollicentes se in uetere
 fide permansuros, si in Couoni locum improbè prætoria po-
 testate abutentis, alium honestum atq; æquum ciuem sum-
 mitterent. Itaq; decemuii non mediocriter Couoni insolentia
 succensentes, ei Bartholum Tedaldum sufficiunt. Hic Pi-
 ssi profectus, adduxit quatuor peditum centurias, quibus
 præerant Franciscus Brocca Corsus, & Alexander Monal-
 dus, & Mugellanus cognomento Fortuna atq; item galeato-
 rum equitum alam, duce Amico Arsula Romano. Aduentan-
 tem Tedaldum Volaterrani egressi honoris causa alacriter
 susceperunt, atq; eum cum paucis ea conditione introduce-
 runt, ut cohortes atq; alarios equites apud suburbana tecta
 relinqueret. Eo forte die Pyrrhus Stipicianus ad Cecinam us-
 que amnem aduenit, & cum expedita equitum & peditum
 manu prædatus agrum, magnum numerum maioris pecoris
 abegit. Quo tumultu ad urbem perlato, Volaterrani, ut præ-
 dam hosti eripiant, erumpunt, & secundum eos eodem itinere
 pertendit Arsula. Committitur leue prælium cum Pyrrhi
 sclopettarijs, quos ille cum præda antecedens de indu-
 stria in insidijs collocarat. Sed Arsula maiores insidias uerit-
 us, neq; temerè uolantibus glandibus equites suos obijciens,
 uel obnixè orantibus Volaterranis, ut continuato cursu unà
 persequi hostes uellet, insequendi finem fecit, triduoq; post cum
 suo equitatu, & dimidia parte peditum discessit, Couonum semel
 captiuum ad dicendam causam ad decemuiros perducens, Empo-
 lina

lim primò, & mox Florentiã est reuersus. Sub id tempus Alexander Vitellius in Volaterranũ agrum hostiles incursiones fecit, sanctiq; Dalmatij oppidũ, & Villam magnã, ac nonnulla alia suburbana oppida manu cepit, atq; diripuit, perpetulq; illatis detrimẽtis, quũ etiã incendijs grassaretur, eò Volaterranos cõpulit, ut amicẽ secũ in spem futura deditio nis paciscerentur: nã ad eum è ciuitate legati missi, Villã magnã peruenerant. Quibus cognitis rebus, Tedaldus, quũ suspicaretur ciues graui rerũ suarũ detrimento cõpulsos, ad hostes omnino deferturos, cũ reliquis militib. suis, incolisq; cunctis Florentini nominis, in arcẽ se recepit, moxq; tormentis maioribus urbẽ quaterẽ cõepit, infestiore aliquanto atq; acerbiorẽ animo in pernitie ciuitatis quã paulo antea Cõuonus, concepti odij iracundiã effundens. Propterea ciues frequentibus circa teclã affecti incõmodis, & contumeliã in dignitate permoti, Baptistam, & Carolũ Borgheios fratres Senenses patritios stipendio conducũt, arcẽ obsidere, & circumuallare instituunt, accipitur etiã ipse Vitellius, qui peritẽ doceat, quibus operibus eruptionibus hostiũ resisti possit. Eo autem postea discedente, Volaterrani prætório nomine potestateq; Thadeum Guiducciũ, Mediceæ factionis probũ ciuẽ, in locum Roberti Acciaioli suscipiunt. Robertus enim præstantissimæ authoritatis inter Florentinos ciues, qui insolentium popularium uim impotentem timentes, spõte patriã excesserant, paulo antè se conciliatorem inter Volaterranos atq; Vitellium obtulerat, transactãq; pactiõnis testis interfuerat. Exinde Volaterrani, Tedaldo nihil iracundiam suam remittente, sed asperrimẽ tormentis domos perrumpente, ad Clementem legatos decernunt, qui Bononiam per tendant, & ab eo maiora tormenta, quibus arcẽ euertere

PALVI IOVII HISTOR.

possint, expostulent, obtineantq; obiter à Pontifice honestissimas deditiois conditiones. Nec multo post curauit Pontifex, ut quinq; muralia tormenta nauigio è Genua ad uada Volaterrana deueherentur. Dum hæc Volaterris, tam stulta Bartoli arrogantia, quàm peracri ciuium pertinacia gerebantur, Ferruccius, qui Empolitano præsidio præerat, de Volaterranis rebus magnopere sollicitus esse coepit, quòd eò à ciuibus accersitum Vitellium, & arcem circumuallatam cognouisset, quanquàm Vitellius postea in urbe minime permanserat, quum de alendo persoluendoq; præsidio cum ciuibus sumptui faciliè parcentibus nequaquam conuenire potuisset, ideoq; esset ad occupandum Pistorium profectus, quòd itidem à ciuibus Panciaticæ factionis aduersus Cancellarios Guelpbo nomini impense fauentes, fuerat uocatus: Propterea Ferruccius decemuiris perscribebat, Volaterranæ rei tumultum minime negligendum uideri, quòd iam planè ciues ad Pontificem rebellassent: proinde si ipsis è Repub. fore uideatur, cum ualida atq; expedita manu eò se aduolaturum, atq; ea initia defectionis celeriter oppressurum. Id uerò se præstare non posse, nisi successor nouo cum præsidio sibi è Florentia summitteretur. Re ad consilium delata, quòd magno ad uniuersi belli uictoriam momento sibi futurum credebant, si Volaterras urbem natura munitissimam omnino recuperandam censerent, continuo utendum Ferruccij uiri strenui atq; peracris opera, eiq; præsidium mittendum decernunt. In id decretum ualde proclinatorum dictatorem fuisse apparuit, uel priuata de causa, quòd duas filias, quarum alteram Barado Altonito, alteram Vincentio Thadeo nuptui dederat, in Volaterranam arcem ab initio belli, tanquàm procul ab armorum strepitu futuras, confugere iussisset. Putabat etiam
sui

sui priuati decoris, & publicæ dignitatis fore, si arcem obsidione liberandam statueret. Mittitur itaq; Ferruccio successor, Andreas Iunius popularis factionis ciuis, & cum quinque uexillis unâ eunt Nicolaus Strozza, Speronus Borgenfis, Nicolaus Saxoferratus, Ioannes Scuccula, & Balordus, strenui cohortium præfecti. Hi magno silentio & perobscura nocte urbe egressi, elapsiq; per medias hostiû stationes, quum diu errassent, quòd militaris uia uitaretur, nec facile per inuios calles & inculta loca expeditum iter haberent, sub aurorâ ab hostibus conspecti sunt. Ad quos persequendos Ferdinandus Gonzaga equitatum eduxit, persequutusq; per aspera obsitaq; uirgultis & uepribus loca, aliquot eorum ad Pese annis uadum interfecit, & in his Nicolaum Saxoferratum, dum agminis terga constantissimè tueretur. Ac nisi densata acie se proripientes, & sclopettis arcentes equitatum, cui præpeditum undiq; arbutis iter ad incurrendum aperta spatia minimè præbebat, fessi longo itinere ad uillam turritam, quam Frescobaldiam uocant, se contulissent, proculdubio ab equitatu confectante, ad unum omnes deleri potuisse constabat, quanquam ea uis equitatus multa inde, nõ equorum modo sed uirorum uulnera, à sclopettarijs retulisset. Nam Ferdinandi ipsius & Roscij à sancto Secundo reguli, equi nobiles uulnerati sunt, & Nicolaus Crisia Epirotarum præfectus, cui Capiti nigro cognomen erat, fuit interfectus. Quum ad Frescobaldiam equites persequendi finem fecissent, Etrusci cum singulari Strozze ducis laude, toto eo liberati periculo, nemine postea laceßente, Empolim ad Ferruccium per uenerunt. Nec multo post, Ferruccius Iunio successori oppidi custodia obnixè commendata, relictoq; ibi cum aliquot cohortibus Petro Orlandino, Tincto Battifolio, & Vrbecco Ca

PAVLI IOVII HISTOR.

sentinate ueteranis peditum præfectis, Volaterras iter intendit, adducens secum bellicosos delectarum cohortium duces, quarum signa paulo minus duorum milium peditum summam continebant, equitum uerò præfectos, Amicum in primis Arsulam, & secundum eum, Gerardum Gherardeschi comitem Pisani sanguinis, & Musaccinum Epiroticæ stirpis, quorum omnium ex turmis ducenti amplius galeati equites recensebantur. At Volaterrani, qui hostis Ferrucci aduentum nequaquam maturè præserant, ubi signa eius conspexerunt, leui commissa pugna cedentes, eo consilio cōfestim in urbem se recepere, ut postquàm imparati uiribus instructa acie aduenientem ascensu prohibere non poterāt, munitiones saltem institutas impositis custodijs defenderēt. Ferruccius itaq; præmissis equitibus ad arcem ascēdit, uixq; semihora, ad quietem, qua ientarent militibus concessa, quæ frustra per tibicinem decurionibus, nisi extemplo se dederent, ferro atque igne urbem uastaturum denunciasset, atque illi tanta rei decretum ad maius consilium referendum responderent, instructis ordinibus per diuersas regiones ad expugnandam altio rem munitionem descendit, tanto impetu, ut milites, quos longi itineris labore fessos segnius subire prospiciebat, uulneribus inflētis pugnam capessere cogeret, & tanta contentione ad munitiones utrinq; pugnaretur, ut neq; acrius Ferrucciani, neq; constantius Borgbesij cohortes admixtæ ciuibus dimicare posse censerentur. Nulla alia res magis Ferruccium perpulit, ut non plenè recreato milite subita eruptione pugnaret, quàm inopia cōmeatus, & uenturi Volaterranis auxiliij metus. Protractum est certamen ad mediam ferè noctem adeo uarium, atrox, & cruentum, ut quum Ferruccius ædificia propinquiora arci con

ie. 116

ieclis facibus incendi iussisset, mulierum ululatu, & pugnatum clamore, horronū atq; terribile redderentur. Sed Ferruccijs rem obtinuit, potitusq; summa urbis parte, & expugnatis munitionibus, diui etiam Augustini templum occupavit, in quo hostes sclopettis regentes ex occulto multos interfecerant, eo euentu, ut nonnullos ciues, et in his circiter quatuordecim milites Hispanos, qui sub Borghesij vexillis militabant, caperet, atq; inusitata crudelitate in tetrū carcerem coniectos enecaret fame, & demum ad ignominiam gentis eo modo enectos laqueis ad pinnas arcis suspenderet, quod se ab ea gente Neapoli captum atq; inhumaniter cruciatum fuisse predicaret. Desiderati sunt eo praelio ex utraque parte equato fere numero circiter trecenti, uulnerati autē multo plures, & quod longē grauissimū fuit, amissa sunt ea tormenta, quæ e uadis pridie in urbem ad expugnandam arcem fuerant aduecta. Sequenti die Volaterrani, quarta fere urbis parte etiam tum ardente, uti nusquam restinctis, sed annexa quæq; populantibus incendijs, & multa item suorum cæde terra facti, ac desperatis auxilijs, impetrata salute incolumitateq; rerum, ad fidem pristinam Florentini imperij redierunt, sic ut pleriq; ex ditioribus ciues, & ante praelium factum, & post concessam hosti patriam, urbe profugerent, metu scilicet grauioris incommodi: nam Ferruccijs crudeliter, & immodicē uictoria utendum aduersus rebelles ratus, atrocissimē seuire coeperat, id maximē deposcente Tedaldo pratore non immitti modō, sed implacabili, qui priuata iniuriæ suæ contumeliam publico ciuitatis excidio uindicare properabat. Ante omnia siquidem, quum Borgesium cum suis cohortibus dimitti iussisset, atque ei integra fide abeundi cum rebus suis vexillisq; facultatem concessisset,

PAULI IOVII HISTOR.

quosdam opulentos ciues in carcerem detrufit, imperatisq; pecunijs, nifi properè eas expedirent, fame fenfim enecatu-
 ros minabatur. Vno quoq; edicto pronunciauit, his capitale fore, qui urbe excedere auderent, & ut reliquos terreret, è uos ciues, qui fugam fuerant meditati, laqueo ad prætorij feneftras fufpenderit. Distribuit autem per omnes domos milites, ut gratuito ciuium copijs alerentur, donec alicunde pecunia representari poffet, qua pro ftipendio emerito, frequè tibus iam id conuitiofe flagitantibus militibus, folueretur. Nam iratè & petulanter milites querebantur fe parata prædæ fpe excludi, quum multo fanguine parta uictoria, rebel-
 lantem urbem fe æquifimo militiæ iure direpturos fperauiffent. Sed Ferruccijs non infulfa ratione Reip. urbem quomodo incolumen feruare, quàm auaritiæ militum urbiù excidijs, uel paruo fuo lucro gaudentium obijcere mallet, aliò ad parandam pecuniam ita uertebatur, ut facrilèga manu donaria antiquitus dicata templis, religiofe ufque in eandem diem cuftodita, non cunctanter auferret, & res pretiofas cariorefq; ciuium in ipfo belli metu in faorofanctis uirginum cœnobijs abfconditas, fuam effe prædam diceret, denunciata capitis pœna his, qui abdita biduo non reuelaffent. Quod uerò fupremo religionis contemptu factum uideri poterat, calata argento altarium frontalia, atque abacos cum candelabris, atque calicibus conflari iuffit. Poftremò diuorum uirginitutelarium Octauiani fcilicet atq; Victoris argentea ftatua mulacra, quibus uera capita ipforum martyrum includebantur, ad hafam uenalia in foro propofuit, ingenti cum lætitiâ ciuium, muliercularumq; præfertim crebris eiulatibus, quæ pietatis caufa conceptis uotis eminentem aperto paululum uertice fanctiffimæ reliquiæ caluam exofculari confueuerant.

uerant. Hac in re ipso duce prudentior, & religiosior in u-
 niuersum miles est inuentus. Nam quum à Volaterranis om-
 ni pecunia expoliatis, capita redimi non possent, ne conflare
 tur, ipsi milites tacti religione, pecuniam in pretium contu-
 lerunt, ferme serius, quòd eorum iam alterum simulacrū au-
 rea barba pretiosius & magnitudine augustius, ad quæsto-
 ris officinam delatum, propereq; conflatum fuerat. Violauit
 etiam atq; diripuit nullo pudore, nullaq; prorsus misericor-
 dia, publicā piāq; domum, in qua multa suppellex collata
 fuerat, ab his qui egentes exiguo scenore res cariores oppi-
 gnorare sub fide publica consueuerant, & quū ciues publi-
 cos redditus cogendæ pecuniæ causa, quæ militi præberetur,
 locupletioribus coëmundos adijcere uellēt. Ferruccius lici-
 tationem fieri ueluit, quòd Maramaldus immitis & asper cun-
 cta publica priuataq; ciuitatis, tanquam rebellis fiscum re-
 spicerent, & nisi ad nutum Reipub. alienari non posse clami-
 taret. Hac raptim uiolenterq; fiebant, quoniam Fabritius
 Maramaldus cū magnis copijs aduentare nunciabatur, &
 tum sorte importune, quum Ferruccius spe recuperandi San-
 ctogeminiani, Donatū cognomento Saltam acchiā eò ad per-
 tentādos oppidanorum animos cum iusta manu equitū mi-
 sisset. Donatus, erumpente acriter Borghesio, fuerat pulsus,
 & multis suorū amissis scedē profligatus. Ab hac aduersa
 aduentantis hostis fama, ipsoq; ad Sanctogeminianum irritò
 conatu, Ferruccius ad muniendæ urbis curam properantius
 ferebatur. Ceterum Fabritius, quum instructa acie aduenta-
 re ab ipso Ferruccio, qui in edito colle confederat & equita-
 tum explorandi laceffendiq; hostis causa præmiserat, facile
 conspiceretur, contracto per equites modico certamine, &
 repulsis hostibus, ad suburbana tecta peruenit, atq; ibi deic-

PAULI IOVII HISTOR.

Eto Ferruccij præsidio, cuncta ad prædam uertens, postis castris confedit, & subitario opere, ut egressu prohiberet, contra diui Francisci portam, quæ Pisana est, aggerem extrui iussit, pariq; diligentia à Ferruccio introrsus obstructa est, ipso turrem demoliente, ne percussa hostium tormentis, interius portæ spatium, ubi statio militum consistebat, ruina obrueret. Dum utrinq; minutis prælijs certaretur, & Fabritius cuniculos ad eam moeniū partem ageret, quæ diui Dalmatij coenobium introrsus respicit, probrosæ militum uoces audiebantur. Fabritij tanquam cæci ducis & imperij conatus irradientium, quibus maxime irritabatur, ut in Ferrucium priuati odij prægrauem iram conciperet, ob idq; præcipue, quoniam Ferruccius ipsius tympanistam fecialium more ad eum missum, ut sibi illico dodi urbem peteret, insolenti uerbo offensus, insolentior dux miserum tanquam impie locutum corripi, laqueoq; suspendi iussisset. Quod facinus contra militiæ morem superbe editum, ipse demum Ferruccio exitium peperit. Accidit autem per eos dies, ut utrinque ab inopia stipendij, milites foeda consternatione deficerent, nam duæ ferme integræ Brutiorum centuriæ à Maramaldo ad Ferrucium transferuntur, & Ferruccius ipse ob eandem causam, corporum seditione exorta penè interfectus est. Ex his erant cohortibus, quas Camillus Appianus à Populoniæ oppido adduxerat, gens fera, peragrestis, & rapax. Sed Ferruccius uel multo ciuium damno ita sedauit tumultum, ut in Camillum ducem odium exitiale reseruaret. Dum hæc ad Volaterras gererentur, Auratius in spem occupandæ Empolis uenit, quod ibi discedente Ferruccio, non multum præsidij esse, nouitq; prætorem Iunium ignarum prorsus belli, et ab unctantum ardētis odij in Mediceos cōmendatione suffectum fuisse didice-

didicerat. Itaq; Didaco Sarmiento negotium datur, eiq; præter suos tirones, quos ductabat, Vastius ueteranorum Hispanorum ualidas cohortes adiungit, curatq; diligenter, ut iustus tormentorum apparatus ad eum peruehatur. Hæc ubi conuecta sunt, Empolimq; copię omnes peruenerunt, eo ordine oppugnatio cœpta est, ut uno tempore duobus in locis murus quateretur. Sarmētus cum Hispanis ad Ormantu flumiū castris positis, tormenta inter Arnum & oppidū promouit, atq; eam muri partem, quæ spectat septentriones, uehementer quaterere cœpit. Ab occidentali uerò loco, contra Deipara uirginis templum, Alexander Vitellius cum Italicis copijs oppugnare adortus est. A parte Sarmēti, primum omnium, Calcella Apulus tormentorū magister, molas frumentarias paucis ictibus disiecit atq; ita perfregit, ut decurrentis aque profluentē, quo machinæ moleq; uertebantur, & fossæ demū oppidi implebantur, opposito aggere leuor sum diuerteret, & fossa proinde totius aque copia solito flumine destituta sicaretur, Hispaniq; milites illac se irrupturos confiderent. Exinde murus ducentis amplius maiorum tormentorū coniectis globis peritē uerberatus, patefactusq; est, ut Hispani fossam transire, et per ruinas subire auderent eo etiā minore periculo, quòd defensoribus summa corona, propter frequētes pilarum & glandium ictus nudaretur: nam supra capita oppugnantiū atq; intrare conantium præteruolabant. Sed magno irrupturis erant incommodo procedentis extra & corruentis muri ingentia frustra, quibus multos cooperiri atque opprimi necesse erat, præterquam quòd præsidij cohortes, ipsiq; Empolitani strenuē, ubi periculum deposceret, hostes, hastis, ferreisq; tridentibus repellabant, & in fossam deturbabant, quanquam in eo certamen

PAULI IOVII HISTOR.

tamine Tinctus Battifolius praefectorum fortissimus, tormenti ictu cecidisset, & iam interiorum munitionem alacri concursu, non uirorum modo sed & mulierum, lateres, glebas, & tigna comportantium extruere properarent. Per eum modum Sarmentus, quod periniquo atq; admodum periculoso loco obniti, non sine certa pernicie milites prouidebat, tanquam tormentis locum mutaturus receptui cecidit. Eodem quoque tempore, Vitellius, postquam aliquantum muri diruerat, nec satis ad irrupendum apertus foret, abstinuit praelio, alia uia aditum quaesturus. Interim Titus Orlandinus cognomento Pullus, qui erat apud Vitellium, per Petrum Orlandinum Florentinae cohortis praefectum gentilem suum postulauit, ut Iunius praetor in colloquium deuenire non grauaretur, prodeuntemque sub fide publica hortatus est, ut constantiae laudem sua atque oppidi salute nequaquam potiore arbitraretur, postquam tantas non haberet praesidij uires, quibus binis ducibus est diuerso oppugnantis diu resisti posse confideret. Iunius ad ea elato in praesens animo respondit, se quinquagennario maiorem satis uixisse, proinde nihil sibi longiore uita opus esse, quae uel imbellis ingenij, uel fluxae erga Remp. fidei notam afferendo antiquum Iuniae familiae nomen dedecorare posset. Haec tamen eum non ita intrepidum dixisse apparebat, ut percussae & attonitae mentis signa non eminerent, nam quum paulo ante saepius ac saepius ad Odoardum Giachinottum praetorem Pisanum, maturam implorans opem perscripsisset, ut ibi trecentos saltem sclopettarios summitteret, uix denum unam centuriam, cui praerat Bornae Lucensis, ab eo acceperat, quum aegre cum Vitellianis hostibus certando ad oppidum peruenisset. Eodem metu summi discriminis adducti Empo-

litano

litanorum primores, eadem nocte, quæ primū oppugnantium conatum sequuta est, legatos ad Sarmentū miserunt, qui de concordia agerent, quorum princeps erat Bacinius decurionum scriba, in cuius custodia totus tormentarij pulveris apparatus seruabatur. Is, ut existimari potuit, insigni flagitio ea pactione egisse ferebatur, ut oppidani essent incolumes, præsidium uerò Hispanis prædæ esset. Oriente sole, Ioannes Bandinus, quem singulari certamine palmam retulisse diximus, qui erat apud Sarmentum, per abrupta tormentis moenia in oppidum uenit cum Lucio Manellio, ut Iunium prætorem ad deditonem eadem serè qua pridie Pullus egerat adhortatione impellerent. Sed eadem respondente Iunio, non multò post Hispani facto impetu, nemineq; prohibente, per ruinas adaperiti muri in oppidum irruerunt, quòd Orlandinus muri custodiam, ut pransum iret impertunè deseruisset, uel cōtradiciente signifero, & illac certum periculum irrupturi hostis demonstrante. Quod flagitium uel turpi ignauia, uel intempestiue transacta deditonis fiducia admissum multi crediderunt, non sine etiam nota perfidiæ, quando non statim Orlandinus poenam ueritus, ad urbem, nisi perdomita & commutata republica redierit. Cæterum Hispani in oppidum irrumpentes, aliquandiu hæserunt in fossa, quum adeò profundo & inextricabili cœno præpedirentur, ut lutulenti umbilico tenus ereperent, subleuatiq; sociorum manibus moenia superarent. Primus omnium Bucanigra in domum Orlandini per tecta delapsus, in quam omnes propè nobiliores scæminæ, multaq; Florentini nominis matronæ, ut securiores essent, confugerant, eas omnibus ornamentis exiit, usq; ad monilia, maritalesq; anulos, & corollas diuorum supplicationibus dicatas.

PAULI IOVII HISTOR.

quas uerò domos gregarij Hispani, ea Sarmentilege, diri-
 puerunt, ut neminem e præsidio militem uiolarent. Iunius
 prætor, & ipsæ Orlandinus, quòd summæ essent authorita-
 tis apud milites, capti sunt, pariq; puncto temporis Vitellia-
 ni in oppidum penetrarunt, atq; ignobiliore præda potiti
 sunt. Sed eos postea Sarmentis excedere oppido, & in ca-
 stra redire coëgit, quum Vastius ipse seram opem direptis
 & miseris offerrens superuenisset, quantum tanem authori-
 tate atq; imperio poterat, maleficia prohibendo, in-
 uiolatasq; foëminas præstando, non mediocri-
 ter in ea calamitate, Empolitanos est
 consolatus.

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXIX.

ER hunc modum inter parum
 syncera colloquia Empoli capta
 direptaq; vastius inde celeruer
 copias educens, cum sarmento
 Volaterras est profectus, quod
 ad expungendam urbem Mara
 matius iustum tormentorum ap
 paratum sibi aduehi crebris nun
 cijs postularet. Nihil enim cuniculis profecerat, nec minis
 Ferrucciū hostē, nisi murus magno conatu quateretur, ter
 reri, et ad deditiōē cōpelli posse prouidebat, propter incom
 parabilē naturæ loci difficultatem. Nā Volaterræ in arduo
 monte sitæ sunt, uetere priscorū studio excelsa quærentium
 iuga, tanquam tutiora contra omnes hostiū impetus, salu
 brioraq; campestribus locis, quæ sepe numero caligionosis
 atq; densissimis nebulis obsidentur. Nā Volaterrani origi
 nem suam à Tyrrheno Lydorum duce repetunt, qui olim
 duodecim nobilissimas Etruriæ urbes condiderit. E summo
 montis iugo, quinq; præcipuè descensus oblongo dorso ad in
 fimos pertinent cāpos, qui radiorum instar, ad imaginem ex
 tentæ cū digitis palmæ manus, interiectis profundissimis ual
 libus dirimuntur, ita ut conualles trāsiri nequeant, quum ab
 ruptissimæ sint, atq; ita densis arboribus obseptæ, ut exerciti
 bus inaccessæ fiant, quoniā ab his aditibus scilicet stratis, quæ

pau

PAULI IOVII HISTOR.

*paululū ascenderis, in proximas uias nullo modo ad mutuā
 opem ferendā trāsiri possit, quod præaltæ crepidines undiq;
 subsint, ad quas commeantium oculi propter profundita-
 tem facillè caligent. Ad has naturæ munitiones, accesserunt
 moenia antiquitus è quadrato lapide constructa, quæ hodie
 suburbana præcingunt tecta, quoniam urbs noua, quæ ho-
 die incolitur, post calamitatem à Pannonijs acceptam, ali-
 quanto astrictiore quàm antea muri ambitu munitur. Vasti-
 us ubi aduenit, contemplatus situm admirabilis munitionis,
 quanquam asperrimas sibi rerum difficultates ad oppugnan-
 dum propositas uideret, quòd nisi ægerrimè pertrahi con-
 stituiq; tormenta non possent, communicatis cum Maramal-
 do consilijs, ad Portonem, qui est antiquæ portæ munimen-
 tum, humilem nactus collem, castra posuit. Nec mora in Hi-
 spanos tentoria ponentes, Ferrucciani audacter eruperunt,
 contractaq; est cum imparatis asperrima pugna, sed serente
 celeriter opem Maramaldo, paucis utrinq; desideratis, in
 urbem compulsi sunt. Exinde Vastius diligentius locorum
 situm speculatus, ad diui Andreae templum aliquot Fabritij
 cohortes, Barone Neapolitano duce, transire iussit. Qua-
 re conspecta, Ferruccius nullam sibi moram attulit, quin ex-
 turbandos eo templo hostes decerneret, atq; ita emisit Camil-
 lum Appianum cum suis Corsorum cohortibus. Ab ea eru-
 ptione certatum est amplius duabus horis, sed multis utrin-
 que interfectis, & uulneratis, Camillus se recipere coactus
 est, eo impetu incumbentibus Fabritianis, ut quum se obu-
 teret, in genu mortifera glande uulneraretur, uti asserunt,
 ipsius Ferruccij iussu in eius odiū uehementer incitati, quod
 portam Herculis, cuius custodia Camillo fuerat attributa,
 hostibus prodi posse suspiciosè iudicaret, ac simul uitæ suæ
 peri-*

periculum, quòd recenti Corsorum seditione subiisset, ulcisci properaret. Eodem quoq; tempore, Ferruccius suos à Florentina porta contra hostes, qui ad Portonē confederant, eruptionē facere iussit, ut diuerso hostium impetu, Hispani, quo minus socijs opem afferre possent, ancipiti prælio distinerentur. Sed Ferrucciani hunc audaciæ suæ exitum tulerūt, ut Franciscus Brocca egregiè fortis Corsorum tribunus, non paucis utriq; amissis & uulneratis occideretur. Nec multo post à Vastio duobus in locis duplex oppugnationis genus est institutum, alterum aduersus sancti Lini cœnobium, cuius horti ad moenia pertinent, Mar amaldo attributum est, alterum ipse desumpsit iuxta portam Florentinam. Vastius cōstitutis, partim ex directo, partim ex obliquo aspectu, maioribus tormentis, tanta ui utrobiq; quassari iussit moenia, ut amplius quadringentis ferreorum globorum ictibus murus adaperitus sit, sed multò maximè apud Mar amaldū, nam supra triginta cubitorū spatium prostratus est, tanto Ferruccianorum pauore, ut quum nonnulli tormentis icti cecidissent, ipseq; Ferruccius lapidis fragmine cubito percussus, se recipere cogeretur, milites in ruina aditu nequaquam intrepide consisterent, & equites instratis equis fugam pararēt, confugereturq; undiq; in arcem, hostes irrumpere potuisse constaret. Fabritius namque per audacissimos prius milites, qualis quantusq; per ruinas aditus pateret, explorandum ratus, quum impetum fieri iuberet, quòd locus ruinis impeditior, & equo ad inuadendum difficilior renunciaretur, importuna cunctatione serò pugnae signum proposuit, occasionemq; uictoriae corrupit, quum ab ea mora hostium cessationemq; multi propugnatores redintegratis animis extruere introrsus aggerem, admirabili constantia atq; celeritate

PAVLI IOVII HISTOR.

properassent, Morgante praesertim Castellioneo ab ingenti
 bus lacertis ualidissimo centurione, & Ioane Broccardo pa-
 ris animi Volaterrano ciue, rem administrantibus, nam in-
 aggerem tumultuarium adiuuantibus maxime foeminis, ob-
 lata quaeq; & ex coenobio abrepta, lectos, culcitrās & co-
 phinos, pretiosissimis etiā rebus plenos infarciebant, ut mi-
 nitio in iustam altitudinem educeretur, pro qua mox acerr-
 me decertatum est, aucta spe propugnantium, quum Ferruc-
 cius lenito uulnere cum ualida fortissimorum militum manu
 decurrisset, & Fabritius recenti submisso subsidio, saepius in-
 staurando pugnam multa utrinq; caede edita, irrumpere ef-
 set conatus. Eo die inter Fabritianos multum enituit Angeli
 Bastardi uiri Zacynthij origine Volaterrani uirtus, quum
 saepius certamen restituisset. Altera porro in parte Vastius
 quanquam non adeo late murum patefecerat, satis pro tem-
 pore animaduersa introitus conditione, praelium iniri iussit,
 pugnatumq; aliquandiu ab Hispanis audacissime. Sed eor-
 um impetum ea animorum & corporum promptitudine
 defensores sustinuerunt, ut pulsī non paruo accepto incom-
 modo repellerentur. Ceterum Vastius nihil eo duplicis cona-
 tus detrimento permotus, paucos post dies, iterum geminam
 oppugnationem instituit, alteram ad sinistrum eiusdem Flo-
 rentinae portae latus, quod Pinzianam respicit uallem, alte-
 ram iniquissimo loco contra fontem perennis aquae, quae Duc-
 ciola uocatur. Ibi ea forma moenium est, ut murus utrinque
 per decliue ductus ad infimam uallem, ubi fons est, in angu-
 lum se coniungat. Proinde putabat Vastius eum locum, pro-
 pter inaequalis loci difficultatem, & gerrime defendi, & ex ad-
 uerso illac facile suos perumpere posse, quum in eam partē
 sedulo collibrari tormenta atq; displodi iussisset. At Ferruc-
 cius

cuius ubi periculum posceret, noua opponebat munimenta, & supra fontem præcipuè aggerem erexit, unde collocatis tormentis, oppugnantes hostes destinatis ictibus peteretur. Sed quum id opus nouæ munitionis seruere atq; exurgere ab hostibus conspiceretur, in id coniecta colubrinæ pila, insignis præfectus cognomento Scuccula, interficitur, nec tamè intermitteri opus Ferruccius imperat, nam paulo post in eo falcones duos collocauit, quorum ictibus, quatuor ex hostibus noti tormentorum libratores abrepti sunt. Nec multo post ab Hispanis, cohortante Didaco Sarmento, prælium est ceceptum, tanta contentione, ut aliquot uexilla Hispanorum impigre summo in muro figerentur, iustaurataq; sepius admodum cruenta pugna certaretur, inter fortissimos, Sarmen to armis & crista conspicuo, & secundum eum Macicæo Cantabro, qui castrorum erat magister, audacissimè subeuntibus. Verum non diu post Sarmentus, spectatæ eius uirtuti inuidente Fortuna, glande traiectus occubuit, quum longiore uita dignus uideretur, & Macicæus pluribus cõfectus uulneribus propè exanimis retrahentibus suis ægerrimè seruatus est, irrupentibus autem Hispanis maxime officiebant dolia saxis plena, quæ per deiectus stratiæ uie magno strepitu deuoluebantur, ita ut facile appareret uniuersos hostes angusto in loco, uel si omnes intrassent, ea doliorum & lapidum mole obrui potuisse. Nec scæliciore euentu certatum est in altera oppugnatione, nam tamesi prostratis mœnibus alacriter subirent Hispani admixti Italis, non longum tamè certamen, sed æquè cruentum ac Ducciolanum extitit. Vastiani quippe propiore accessu facile loci iniquitatem, propter hostium munitionem, & præsentè paratamq; uim, reformidantes, nequaquam pertinacissimè expellentibus restiterunt, quum

PAULI IOVII HISTOR.

ab utroq; latere intra pomerium fossas perductas, & aggeres tormentis permunitos, & aduersus armatorum aciem se irrupturos prospicerent, quando per id totum etiam edenda pugna spatium, ad insidias dispositi murices, & tabulae per acutis confixae clauis eminente cuspide conspicerentur, quibus indui prius necesse esset, quam ad equites, qui in pedes desilierant, & suis grauibus protecti armis pugnam essent excepturi, peruenirent. His praelijs multi uiri fortes desiderati sunt, & in primis ipse tormentorum magister Appulus Calcella, quo nemo eius artificij peritior habebatur, ut qui Antonio Leua mirificam operam superioribus bellis nauasset. Interfectus etiam est Donatus Tranius, qui eius artis commendatione in Calcella locum successerat. Constat Ferruccium aliquanto maiore detrimento hostes afficere potuisse, nisi summa sulphurei pulueris inopia laborasset, quod eius paulo ante non modicam copiam Tedaldus, ut iracundiae suae stultaeq; ferociae impensius indulgeret, & urbanis telis maxime noceretur, intemperanter absumperat, qua de causa Ferruccius per turmas equitum, salis nitri ad conficiendum puluerem aliquot pondera uadis usq; Volaterranis proximi littoris, perere fuerit coactus, ita ut sportulis ad equorum clunes coaptatis, fallendo hostium custodias in urbem comportarentur. Ferunt Vastium a tanto irritato conatu summum concepissem aere, ita ut nonnulli ad eum consolandum de Maramaldo obloquerentur, quasi ille in prima oppugnatione propterea cessauisset, quod indignaretur Vastium superuenisse, ut paratam sibi expugnatam urbis gloriam eriperet. Quandoquidem ipsum nequaquam uenturum, sed uti postularat, tormenta tantum submissurum credidisset. Atq; ita Vastius adeo bile plenus ad Aurantij castra redijt, ut Fortunam,

tunam, quæ sibi paulo antè ad Monopolim aduersa atq; infesta fuerat, conuitiesè & intemperanter incusaret. Marcellus autem longo circuitu per Pisanũ agrum paulo antè caelendas Iulias, Volaterras relinquens, uersus Pistorium, combustis prius uineis, atq; euersis operibus, est profectus. Florentini quanquam aliquanto maiore damno Empolim oppidum urbi propinquum, & ad subleuandam multarum rerum inopiam opportunum, amisisse censerentur, quam Volaterras, urbem longinquam insigni commodo recepissent, nihil tamen sustinendi belli curam ullis consilijs remiserunt, adoriendaq; Germanorum castra statuerunt, auctore Stephano Columna, qui non obscure Malatesta amulus, & tentare ipse aliquid suo ingenio, & erecto animo dignum facinus aggredi cupiebat, ut ciuitatis animos redimeret, qui Venetiani tanquam bellicosissimi uiri importunam cædem agrætulisse uideri poterant, nihil magis cupientes, quam ut præfidiarij milites frequentibus prælijs sese excercerent, subeundoq; uel summi certaminis aleam, satiscientis Reip. extremis casibus subuenirent. Hæc res diu explorata à Stephano, delatq; ad dictatorem, quum ascisceretur in eam consultationem dux Malatesta, ipso obliquè tantum contradicente, grauiusq; expendente totum id dubij perciculi discrimen, quod subituri essent, in id tota deliberatio cecidit, ut ab omnibus probaretur, ipseq; demum Malatesta in eo negotio collegam adiutoremq; Stephano fortia audenti sese offerret, quod Lodronij castra non nisi magnis uiribus & ualidissimo impetu inuadenda iudicaret. Quintiles iam Idus aderant, torrenteq; æstu Germani in uigijs stationibusq; se ipsis languidiores facti uidebantur, sic ut eruptiones hostium contemnerè potius quam timere consuessent. Castra eorum, ut dixi

PAULI IOVII HISTOR.

mus,coniuncta erant templo cœnobioq; sacratarum uirginum,quod diui Donati in Puluerosa nomen habet, eo ordine, ut septa quadratis aggeribus, intra quos tendebant milites, hortos uirginū perpetuo uallatos muro annexos conitinerent, & dux ipse Lodronius sacris ædificijs uteretur, duobusq; ad castrorū aggeres propugnaculis erectis, in quibus collocata erant aliquot tormenta, utraq; uiam, quæ ab urbe hinc Pratenſi, illinc Fauentina porta ferebatur, respiceret, & perpetua statione ab omni hostium impetu aptiſſimè defenderet. Itaq; magno consensu, magnaq; omniū expectatione, Stephanus & Malatesta copias instruunt, partiuntur inter se munia impetus faciūdi, et triplici egressu ueteranas ferme omnes atq; lectiſſimas cohortes educunt, ea ratione, ut Florentini populi uexilla, quæ in locum decedentium militū in muri atq; aggerum, qui erant in monte, custodiam succederent, & si casus ferret, hīs in locis propugnando patriam defenderent, donec milites re bene gesta ad solitam muri stationem reuerterentur. Ad confirmandos tamen armata iuuentutis animos, ueterum militum aliquot centurias interposuerunt, & quatuor cohortes conglobatas loco medio atque opportuno consistere iusserunt, ducibus Francisco Tarusio, & Barbarussa Bartholo, ut commodè ubi res posceret, ciuibus aduersus hostes opem ferrent. Media quoque in urbe similitudine reliquarum tribuum uexilla constituerunt, quibus addebantur quaternæ cohortes, quæ fuerūt Pacerini, Giometti Senensis, et corsorum duæ, ex Pasquinianis. His rebus aptè constitutis, Stephanus Pratenſi porta milites eduxit, ad unum omnes candidis tunicis indutos, ut inter se noscerentur, & ea specie per tenebras hostibus terrori essent. Malatesta autem ea Prati portula, quæ ad Arnum ducit, eo consilio

consilio egressus est, ut secundum flumen totum ripæ margi-
nem equestrib. & pedestribus presidijis occuparet, ut si for-
te è maioribus Aurantij castris hostes laborantibus Germa-
nis opem ferre, & flumen tranare auderent, uti accidit, circa
uada amnis inuaderentur. E Fauentina autem porta tertia
manus erupit, eo consilio, ut superiore circuitu ad Germano-
rum castra uerteretur, & diuerso metu illato, Germanos eo
temporis momēto distineret, quò eos Stephanus adoriretur.
Pasquinus Corsus, quum præmississet expeditam suorum cē-
turiam, duos hostium uigiles extra munitionem excubantes
ita oppressit, ut altero occiso, alter quanquam sauciatus ad
suos confugeret, qui adesse hostes semisopitis nunciauit, atq;
ita Pasquinus ad munitionem castrorum impetum fecit, pau-
loq; post conclamantibus iam ad arma Germanis, Stephe-
nus gradum intendens, ut imparatos & incompósitos inua-
deret, apprehensis & superatis munitionibus in castra tran-
scendit, impigrè rem gerēte Ioanne Taurino, qui inter Pas-
quinum & Stephanum ipsum, aggerè adortus, iaculatusq;
ardentes tubas, Germanos ita submouerat ut undiq; frustra
resistente hoste, Etrusci certatim in castra irrumperent, atq;
hos animosa Florentinæ iuuentutis cohors, Dante Castellino
signifero audacter irrumpente, consequeretur, & prius
quam Germani Lodronij ducis superuentu adhortationeq;
componi & conglobari possent, sædo incepto exituq; ad
diripienda tabernacula discurrerent. Quo tumultu ingens
non militum modò sed foeminarum et lixarum numerus per
tenebras trucidatus est, atq; item multi ex eius noctis statio-
ne, qui impetum irruentium numero atq; animis impares su-
stinere nequierant. In ea rerum perturbatione Lodronius
admirabili constantia, circiter duo milia hominum in recess-

PAULI IOVII HISTOR.

su castrensis arca conglobari, retinereq; ordines, neque us-
quam acie excedere iussit. Stephanus semiparata uictoria,
nisi milites prædæ cupiditate adducti dissipatis uiribus pu-
gnam subiissent, increpitare reuocareq; suos conatus, in pha-
langem hostium densatam non semel impetum fecit, sed po-
stremò, quòd immota prætentis hastis egregiè resisteret, &
mox inducente Lodronio in dispersos & imparibus pugna-
tes armis impressionem faceret, nonnullis utrinq; cadenti-
bus, ipse Stephanus uehementer est uulneratus lanceæ cussi-
de, quæ in os recepta, ei dentes excussit, & inguine puden-
disq; alabardæ mucrone ita transfixis, ut exturbatus è mu-
nitione in fossam deijceretur, multiq; simul uulnerarentur,
atq; in fossam conciderent. Interfecto Virgilio Romano, qui
diu Stephano comes repugnarat, Zago neq; uero ingenti pro-
ceritate corporis, atque animi uigore terribili, per femur
transfixo, & Ioanne Taurino hastarum impulsu extra ag-
gerem eiecto, Etrusci se receperunt, uel ob id præsertim ne-
quaquam redintegrata pugna, quòd iam ab Oliuctano mon-
te tormenta disploderentur, uerereturq; Malatesta, ne Au-
rantius è Giramonte suorù stationes inuaderet, quas disces-
su militũ ciuili presidio, si grauior pugna incideret, nequa-
quã fore firmissimas arbitrabatur. Ad uerò uti postea cognitũ
est, Malatestã magnoperè permouit, quòd equitatũ è castris
hostiũ signo tuba proposito, eductum, decurrere secundum
ulteriorem Arni ripam senserat, ut pote qui non temerè ti-
meret, ne si cõglobato agmine humilioribus uadis tranarèt,
non facillè sustineri possent, quin ipse erepta ab hoste rece-
ptus facultate, porta urbis excluderetur, & populus ipsis
ambobus ducibus extra urbẽ diuerso prælio occupatis, por-
taq; interclusis, incumbente Auratio aliquod grauis uel sum-
mæ

me etiam calamitatis detrimentum acciperet. Nec tamen
 deerant, qui Stephano laudem astruentes, assererent à Ma-
 latesta receptus signum maturius datum fuisse, obrectatio-
 ne non dubia alieni decoris, ut parem exitum, ac ipse nuper
 ad Catelinam portam fuisset expertus, inconsultæ audaciæ
 eruptio tulisse uideretur apud ciues, qui non æque pruden-
 tiam cauti ducis, quàm bellicosi audaciam è Rep. esse iudi-
 cabant. Cæterum ab hoc irritò conatu, Florentini in uniuersum
 non obscuro dolore, neq; inani concepta tristitia turba-
 bantur, propterea quòd ad extremam esculentarum rerum
 inopiam erat peruentum, nam neq; equis, neq; asinis, neq;
 etiam selibus pepercerant. Nec desuere è plebeis, qui mures
 auide confectarentur. Frumenti autem ea erat penuria, ut
 panes ex milio uetere & panico, atq; ea olivæ scandellæq;
 segete ad iumenta in alimentum destinatæ, confici uendiq; in-
 ciperent, & uulgus ignobile ea nigri milij segete culmosa,
 alias dicata suibus, quam Træspadani melicam, Etrusci uerò
 ipsi saginam uocant, uesceretur. Vini nusquam erat copia,
 nisi quæ sacrificijs atq; ægris in medicinæ usum seruaretur;
 potarent omnes aquam hilariter, sic ut ipsi ciues frugi homi-
 nes hæc à militibus incommoda tolerantissimè ferri miraren-
 tur, laudarentq; eos, quòd fideli perseverantia, nusquam ex-
 citato tumultu, suisq; contenti stipendijs, pro militari tan-
 tum gloria alienæ libertatis causam aduersus exteræ gentes
 generosè defenderent. Sed quum nullus belli exitus despera-
 tis auxilijs, nisi ualde lugubris atq; durissimus prospiceretur,
 uersabat iam multorum animos cura ingens publicæ salutis
 prudentioresq; iam planè ea ominabatur supplicia esse sub-
 eunda, quæ Romani nuper pertulissent, si uinci armis quàm
 pactione se dedere mallent. Neq; tamem quisquam reperie-

PAVLI IOVII HISTOR.

batur, qui effari auderet, adeo erat certum his, qui ferociam
 animi deditiois cogitatione remisissent, sceda mortis suppli-
 cium, ut pleriq; tacite animos desponderent, eum subituri ca-
 sum, quem uel iniqua sors publicis rebus attulisset. Primus
 omnium Zanobius Bartholinus, qui dudum è tota ciuitate
 libertatis defensor, grauitate consilij, industria, & uigilan-
 tia singulari, cum summo imperio legatus extiterat, simula-
 to corporis morbo, nequaquam occultè concepta animi æ-
 gritudine, è curiæ limine se subduxit, quòd authoritate ratio-
 neq; multorù effèratorum ciuium insanix mederi posse de-
 speraret, agitareq; animo quanam ratione cõsilij affecta ci-
 uitati prodesse posset, & quum nihil deditiois pactione uti-
 lius atq; salubrius fore iudicaret, sæpenumero de ea re in ar-
 cano cum Malatesta, & Stephano fuerat colloquutus, per
 quem tentandù Aurantij hostis animum esse statuebat, occa-
 sio uerò eius tractandæ rei non semel petita est, quù munera
 ad ducem in castra mitterentur, idoneus autem interpres e-
 rat, Cencius Perusiuus, cognomento Strabo, astu atq; prudẽ-
 tia militari insignis, proptereaq; Malatestæ fidus. Is Auranti-
 tium reperiebat nequaquam abhorrentem ab honesta con-
 cordia, quum ille ducenta tantum milia aureorum nummù
 ad persoluenda militi stipendia postularet, subindeq; pete-
 ret Mediceam familiam seruato libertatis nomine, uti antea
 consueuissent, pristinx dignitati restituendam, & obiter à
 Clemente Pontifice prateritarum offensionum obliuionem
 se impetraturum polliceretur. In quas condiciones nõ Bau-
 cius modò Valorius, pro legato à Pontifice ab initio belli in
 castra missus, inclinabat, sed Aurantius ipse, undecim iam
 prope mensium obsidionis tædio affectus, & quod maxime
 urgebat, pecuniæ inops, quòd multo lusu alex ingentè pecu-
 niæ

nia uim stipendijs destinata, gemente Valorio legato, im-
 portunissime perdidisset, & Conradus Hessius, uetus Ger-
 manorum dux, & ualde foelix aleator, eam ferme totam ab-
 stulisset, adeò importune, ut quum Hispani atq; Itali debita
 stipendia flagitarent, Aurantius pudendis circumuentus
 difficultatibus, nihil potius atq; expeditius reperiret, quàm
 ut expressa uel non acerbis conditionibus deditioe, arum-
 noso bello finem imponeret. Ad ea persuadenda, ipsius Va-
 lorij authoritas plurimum ualebat. Quoniam ex arcantibus
 mandatis à Pontifice de patriæ salute sollicito etiam atq; eti-
 am admonetur, ne expugnandæ per uim urbis casum ne-
 cessarium duceret, daretq; operam, ut sine sanguine uictoria
 quaereretur, quòd nequaquam sibi deleta patria, sed in-
 columi, opus esse predicaret. Eadem etiam Pontifex perscri-
 bi ad reliquos duces, Ferdinandumq; in primis Gonzagam
 iubebat, ea conditione, ut his certis præmijs gratiam serua-
 ta patriæ relaturum polliceretur. Hæc ubi Cencijs è castris
 rediens, Malatestæ renunciabat, cum bona spe cõcordiæ Za-
 nobio communicabantur, & per eum sedulò, & quantum
 fieri poterat occultè, ad eos emanabant ciues, quos incolu-
 mis patriæ cura totius obstinatæ factionis obliuisci cogeret.
 Verù recta salutariaq; paucorũ prudentium, insana multi-
 tudo imperitorũ popularium facillè superabat, ipso præfer-
 tim dictatore peruersissimis opinionibus imbuto, et rem ad
 extremũ uiolenti conatus casum deducere cupiète, ita ut ac-
 cersendũ cū omnibus copijs Ferrucciũ, defensis Volaterris
 ingenti uirtutis opinione à popularibus sublatũ, et periclitari
 extremo conatu Etrusci imperij fortunã statueret. Itaq; Fer-
 ruccijs è senatuscõsulto reuocatur, et quid fieri oporteat ex
 præscriptis mādatis docetur. Summa cõsiliij hæc erat, ut per
 Pisto-

PAULI IOVII HISTOR.

Pistoriensium montes ad urbem Florentiam duceret, & de-
 cedens dextrorsum à Fesulis, ipso Malatesta erumpente, at-
 que excipiente occasionem nobilis pugnae edendae, qua pa-
 tria obsidione liberari posset, opportunissime praeberet. Fer-
 rucius, qui quassata moenia reficiebat, acceptis à senatu lite-
 ris, Marco Strozze, & Baptista Gondo, qui Florentia mis-
 si fuerat, uiris praetorijs, urbis custodiam commendat, cum
 singulis militum centurijs attribuit Nicolaum et Gualteroz-
 tum Strozzas, Alexandrumq; Monaldum. Imperat etiam
 Volaterranis decem obsides, qui castra subsequantur, ca-
 ptoq; itinere secundam Caecinam amnem, ad uada Volater-
 rana descendit, atq; inde per Liburnum, antiquae Labrone
 turritum oppidum, Pisas contendit. Ibi aliquot consumpsit
 dies apparandis his rebus, quae ad profectioem pertinerent
 imperandisq; praesertim pecunijs, ut milites, qui stipendia
 seditiose flagitabant, tumultu à Corsorum cohortibus orto,
 praebita pecunia pacarentur. Eam autem uiritim mercato-
 ribus imperatam, usq; adeò impotenter extorquebat, ut qui-
 busdam presentem laquei mortem horribili uoce intermi-
 naretur, alijs porrò in summa domus coenacula contrusis,
 nisi pecuniam expedirent, fame pereundum esse denuncia-
 ret. Qua seuitia acerbitateq; usus, sicuti Volaterranos affli-
 xerat, ita à Pisanis magno faenoris impendio patrimonia di-
 strahere coactis, tantam auri summam, quae menstruo stipen-
 dio satis foret, corrasit. Exinde Pisanos ad unum omnes, qui
 arma ferre possent, tanquam ueteris memores libertatis, pro-
 ptereaq; ab iusto odio Florentinis suspectos, patria excede-
 re iussit, quanquam Pisanorum optimates octoginta nume-
 ro, obsidum nomine Florentiae seruarentur. Adduxerat pau-
 lo ante Pisas aliquot exercitatorum militum cohortes, Pau-
 lus

lus Ceres, Rentij filius, dux impiger. Cū eo belli gerēdi cōsilia
 Ferruccijs communicat, cogitq; in unum omnes copias,
 productis autem omnium vexillis, quum inspicerentur sin-
 gule cohortes, censa sunt tria milia peditum, galeatorum
 uerò equitum numerus, & pileatorum Epirotici generis le-
 uioris armaturæ, qui erant peltati, quingentorum summam
 implebat. His præerat Nicolaus Mafius è Nauplio Pelopon-
 nesiaco uir egregiè fortis, cui Pulledro, Epirotica lingua,
 cognomen fuit: Galeatos autem thoracatosq; ductabant ue-
 teres ac clari nominis præfecti, Carolus Ciuitellæ regulus, et
 Amicus Arsula. Præter has copias sollicitarat etiam montan-
 os Pistorienses homines Cancellariæ factionis, qui, sicuti
 promittebant, suis illac iter habentibus præstò futuri spera-
 bantur. Sarcinarijs autem iumentis multis undiq; uiolento
 imperio cōtractis, supra centū ligneas tubas, quæ sulphuræã
 flammam euomerent, imposuit, atq; item decem minora
 tormenta, quæ moschettos appellant, & ligneis canterijs
 imposita subitaria in pugna ad confirmādas acies peditibus
 præsidio aduersus equites esse consueuerunt. Cum his copijs
 eq; apparatu, & cum aliquanta commeatus copia, bisco-
 ctisq; præsertim panis more nautico, quæ properantibus per-
 nemora & soluas sufficeret, uel si nihil omnino parati com-
 meatus, montanorum agrestiumq; hominum tenuitate nan-
 cisceretur, reluctante genio Lucensi porta signa eduxit, con-
 uersusq; ad quosdam præfectos fatali proloquio, fortissimi-
 uiri, inquit, ad subeundam durissimi euentus Fortunam ire
 iubemur, neq; reformidanda est ulla periculi uis imminens,
 quum omnino senatui sit parendum, qui nos alit, & in de-
 xtris nostris supræme salutis suæ spem reponit. Apparebat
 enim cum quibusdam, secus ac consuesset, parum alacriter
 loquitur

PAULI IOVII HISTOR.

luquutum fuisse, quasi diuinaret, qua sorte ad alienum ar-
 bitrium suscepta expeditione esset pugnaturus. Reliquit au-
 tem in praesidio Pisarum, qui Odoardo Giachinotto praetori
 parerent, cum singulis cohortibus, Matthiam Varanium
 Camertem, & Bettum Ranucinum Florentinum, Michaë-
 lemq; è Montopoli, & cū his Epirotice stirpis inquilinum
 cum ala equitum Musacchinum, Musacchio uetere fortiq;
 equitum praefecto genitum. His rebus constitutis, per Lu-
 censium agros, atq; inde subter Pisciam, & Collodium op-
 pida ita agmen duxit, ut signa sensim ad laeuam in superiores
 montes erigeret, confragosisq; & syluestribus locis rectè
 uersus sancti Marcelli pagum progreditur. Interim Auran-
 tius de consilio itinereq; hostium per speculatores certior fa-
 ctus, cōmunicatum cum paucis totius negotij consilium per
 hunc modum maturè explicat. Ferdinandum Gonzagam in
 obsidione relinquit, & cum eo ferme omnes Hispanos pe-
 dites, multoq; maximam Italicarum cohortium partem. Ul-
 tra Arnum porrò suis in castris Lodronium consistere, ob-
 seruareq; hostium motus, atq; intentius euigilare iubet. Scri-
 bit autem ante omnia ad Fabritium Maramaldum, atq; Vi-
 tellium, qui in agro Pisano circum oppida Vicum, Sancte
 crucis, & Focensium pagos aestiuabant, ut coactis cohorti-
 bus ad praecedendum Ferruccio iter, uestigijsq; insistendo,
 quanta possent celeritate, maturarent. Ea quoq; Hisp. mo-
 rum tironum manus, quæ per aliquot menses Clauerio duce
 diuagata per agrum, & mutando loca raptò sese aluerat,
 tanquam edicto Caesaris stipendijs castrisq; exclusa ad Alto-
 passum confederat, Vitellianas cohortes est subsequuta, ad-
 hortante ipso Vitellio ad nauandam ea expeditione operam
 qua omnè consternationis, & diuturnæ secessionis noxam
redime-

redimerent, & noua promereri stipendia properarent. Præmittit etiam è castris, Roscium Martium Columnam, et Scalengum cum suis cohortibus atq; itè Roscij alarijs equitibus Theodorum Bischetmum Epirotarum equitum præfectum adiungit. Hos subsequitur ueterum Germanorum legio, ipseq; postridie cum uniuerso leuis armaturæ & cataphractorum equitatu è castris proficiscens, tranato flumine Arno uersus Pistorium contendit. Noctu autem iter faciens peruenit ad Locum, cui Lagoni nomen est, castaneis arboribus frequentem, qui locus est ferè medius inter Pistorium & Gabinianum oppidulum. Ibi aliquantisper substitit, ut equos modica quiete, & milites leui iētaculo recrearet, atq; interim nuncios opperiretur, qui de itinere hostium certius referrent. Eo modò quiescenti superuenit cursu citato fessus sacerdos, qui Aurantiū requirens, adesse Ferruccium eumq; sancti Marcelli oppidum intrasse, direptumq; incendisse, unde ipse uix effugerit, anxie nunciauit, subdens Ferruccianos in tergo à Casarianis premi, quod ex multo sclopettorū strepitu nosceretur. Ab hoc nuntio bonæ spei plenus Aurantius, quū lagenas poposcisset, et uina latis pateris funderentur, circunie Atq; in coronā ducibus, Francisco Præteo, Rossaliq; Hispanis, & Zucero Epirotæ hylariter propinaret, densissimus repente celo dudum sereno imber effusus est, usq; adeò largus, ut cunctos sub diuo perpotātes latè perfunderet, et ad omen à quibusdam uerteretur. Arrisit ad id sublato letiore cachinno Aurantius, & commilitones inquit (uti uideo) in hostes nequaquam temulento agmine prouehemur, postquam nobis superi uina coronantes pocula benignè propitiq; diluunt. Hæc fuere suprema eius uerba, cōtinuò efferrī signa iubentis, quum paulo ante ducibus

PAVLI IOVII HISTOR.

sua munia in omnem eminentis pugnae casum, tam sobrie
 quam opportunè per hunc modum dispensasset. Hos enim,
 quos diximus duces, cum uniuerso leuis armaturæ equita-
 tu præire iubebat, quibus præsidij causa addiderat Pom-
 peium Farinam cum trecentis perniciousis sclopettarijs, mo-
 nueratq; eos, ut passim, si qua paulo angustiora in itinere
 reperirent loca, per quæ difficulter equitatus transire pos-
 set, idoneis tumulis certas sclopettariorum manus impone-
 rent, ut quum hostes conspexissent, si fortè premerentur ad ea
 præsidia sensim se recipere possent. Quòd si planiora occur-
 rerent loca, quæ nõ inepta equistri prælio fore prospicerent,
 tam diu distinere hostes lento certamine niterentur, quo ad
 ipse cataphractis superueniret. Vbi equites ad Gabinianum
 oppidum peruenerunt, & portas sibi pandi postularunt, op-
 pidani non aliter eos se admissuros responderunt, nisi Au-
 rantius fidem daret sine maleficio milites ingressuros. Erant
 Gabiniani aduersæ factionis, qui edocti de Ferruccijs aduen-
 tu fallacibus responsis tempus extrahabant, quorum consi-
 lium non multò post ab Aurantianis est intellectum, quum
 oppidani è sacra turre conspectis è longinquo Ferruciano-
 rum uexillis, eorum scilicet qui præcurrebant equitatum, sa-
 cri campani æris sonitu adesse iam Cesarianos hostes signi-
 ficarent, atq; eo modo dum expectatur Aurantius, qui fidem
 præsens oppidanis daret, quòd multum interesset ad uicto-
 riam parandam, eo opportuno plenoq; comæatus oppido
 potiri, equites circumflectentes se subter mœnia uersus san-
 cti Marcelli oppidum excurrerunt, & cum antecursoribus
 hostium leues pugnas serere cœperunt. Siquidem Ferruccius
 sanctum Marcellum ingressus, paucis interfectis, et eorum do-
 nibus, qui erant aduersæ factionis, crudeliter incensis Gabi-
nia=

manum petere statuebat, ratus hostes nequaquam tanta celeritate occururos. Dum oppido egrederetur, conspexit turbam mulierum cum liberis rerum suarum onera capitibus portantium, quæ aduersa porta exiissent, in montes altissimos euadentem. Nonnulli propterea locorum periti milites, qui de aduentu hostium certius cognouerant, Ferrucciū cohortari cœperunt, ut eodem montium dorso, quo ire pergerent mulieres, agmina educere uellet, quod id montanum iter angustam uiam, & utrinque abruptissimos haberet deiectus, sic ut hostes illac non facile persequi possent ascendentem in ea Apœnini iuga, quæ demum æquiores quam longiores uias dextrorsum haberent, & per eas ad Scarpariam & Mugellanum agrum descendere possent. Paulus Rentiij filius leuem putabat impedimentorum iacturam, modo in columes elusis hostibus eò peruenirent, quò uocarentur. Sed Ferruccius elato spiritu id consilium, quod timoris & fugæ indicium præbere posset, detestatus, rectè progredi cœpit. Præibant equites Carolo atque Arsula ducibus, & quum non amplius duobus millibus passuum Gabinianum abesset, antesignane cohortes, quas ductabat Bernardus Strozza, cui cognomentum Captiuantio fuit, ad Gabinianam portam applicarent, postremæ aciei uexilla ad portam sancti Marcelli adhuc erant. Iter non admodum erat impeditum, sed paululum per accliuia descendere oportebat, quoniã sancti Marcelli oppidum in ima ualle positum est, & perpetuis undique montium iugis præcingi uidetur. Iam Casariani, qui cùm Roscio, Theodoroque ut diximus, præmissi fuerant, insistentes uestigijs, nouissimos carpebant, nam Roscius expeditam sclopettariorum manum, sublati singulis in clunes equorum, aduexerat, quæ procurfando displodendoque magnopere ho-

PAULI IOVII HISTOR.

stes uexabant. Maramaldus autem à Calamecha uico, ubi pri-
 die hostes castra fecerant, eos sanctum Marcellum petere cō-
 spiciens, ad Leuan fidis uix ducibus usus, per superiorū monti-
 tium & syluestrium tramitum compendia ad Gabinianum
 peruenerat. Alio quoq; breuiore itinere, quanquam aspero,
 Vitellius non procul ab oppido dudum confederat. Interea
 Ferruccius albo uectus e quo districtum tenens gladium suos
 hortabatur, ut compositis ordinibus ad præoccupandū oppi-
 dum, quod erat in conspectu festinarent, propellerentq; ur-
 gentes hostiū equites: nam Carolus & Arsula singulari uir-
 tute dimicantes, nō sustinebāt modo, sed redintegrato sæpius
 utrinq; impetu per decliues ripas, aduersos et terga uertētes
 hostes se recipere cogebant. Dum tumultuosissimè magnoq;
 strepitu pugnaretur, quod è Ferrucciana acie certæ sclopet-
 tiorū manus emittebantur, & Pompeiani, quos diximus,
 equitū presidio missi, equestri prælio se immiscuerant, mul-
 tiq; iam ceciderant, Maramaldus ab aduersa porta, & par-
 tim à facile disiecta mœniū maceria oppidum est ingressus,
 Ferruccio iam ab anteriore porta signa inferente. Atq; ita
 per oppidum atrox & cruenta editur pugna, sic ut in me-
 dio foro magna contentione certaretur, nam Ferruccius in-
 genti animo in pedes desiliens, abrepta pedestri lancea for-
 tissimè rē gerebat. Nec suis deerat Maramaldus, quin magna
 ui factu cuneo, toto platea spatio potiretur. Interim ex Ferru-
 cciano agmine pars sequuta ducem, ingressaq; oppidum
 operam nauabat, pars desiliens secundum murum, apud ca-
 stanetti ingentes arbores idoneum nacti locum, quo se ad-
 uersus insultantes equites tueretur, dissipatis sclopettis ad-
 uersa gladium procella hostes obruebat. Ab his, ut postea
 compertum est, qui erant numero fermè quingenti, quum

Aurantius adducto cataphractorum agmine, ut prælio interefferet, per arduum ripæ callem eniteretur, uelut spadice equo, & gladium uibrans, gemina glande traiectus equo decedit, nec tamen statim est agnitus, quum argentea ueste, & auratis armis carptim exueretur. Ferunt eum, prius quam uulneraretur, cum Nicolao Masio, qui primus occurrerat, singulari certamine collatis equis contendisse, quum Græcus ferrea claua ei galeam pertuderet, ipse uero equestri mucrone ad eum perfodiendū iteratis ictibus uteretur. Sed Masium cataphractorum impetum ueritum, ad castaneas refugisse, Aurantium autem audacius se prouehentem lethalia uulnera sustulisse. Eodem ferè tempore Vitellius in agmen secundæ hostium aciei, quam Paulus Rentiij filius ductabat, ex obliquo peropportune inuectus, & primam ferè impressionem ita perturbauit, atq; dislocit, ut omnibus uexillis in unū de more conglobatis potiretur, uel accerrimè resistente Paulo, qui dimisso equo constantissime pugnans, aciem componens, & pugnam instaurans, ad oppidum per rumpebat, ut Ferruccio open ferret. Ceterum ubi Aurantium cecidisse, et cataphractorum agmen, foedum uisu, atq; incredibile dictu, se totum retro in fugam præcepit dedisse uulgatum est, Ferrucciiani sublato uictoriæ clamore se conglobare, & perterritis insistere cœperunt, ac nisi Germani, qui se nihil adhuc commouerant, sed phalangem suam instar arcis ad sociorum receptum, non procul ab oppido in ordine continebant, in uiam progressi, tumultuarios hostium procursum repressissent, proculdubio nemo equitum fugere destitisset, quum eorum plerique, & ante alios Rossales exemplum Antonij Hisceræ, qui cataphractis præerat, sequutus, intenta fuga usque ad Pistorij portas profugissent, tanta

PAULI IOVII HISTOR.

perturbatione, ut & in castris ad Gonzagam, & in urbe ad
 dictatorem interfecti Aurantij, susq; exercitus fama deser-
 retur. Eodem puncto temporis, Vitellius Pauli cohortes op-
 pidum intrantes urgendo cedendoq; aliquandiu persequi-
 tus, opportunè deslectens ad portam, qua Maramaldus in-
 trarat, ut ei maturam opem ferret, signa intulit, & usq; ad
 deo seuum certamen renouatum est. ut in plateam coacer-
 uatis cadaueribus impeditam penetrari uix posset. Sed Fer-
 rucius & Paulus ex longa pugna, maximoq; meridiani tē-
 poris seruore fatigati, in quandam editiorem domum se re-
 ceperunt, atq; inde sclopettis rem gerere perseuerarunt, do-
 nec ab equitatu leuis armaturæ, qui Rossalem fugientē præ-
 pudore sequi noluerat, confertis turmis conglobato, hostiū
 equites ad unum omnes profligati delētiq; sunt, quum pau-
 lo antea cohortes, uel quæ oppidum ingredi nequierant, uel
 quæ Ferrucciij iussu extra remanserant, Aurantiumq; inter-
 terfecerant, clauis utendo ferreis, quibus galeæ quidem uix
 resistebant, prostrate fuissent, neq; ea die magnoperè uicis
 profuerunt præparatæ ad id tubæ sulphureum uomentes ig-
 nem, quum aliquot tantum in Germanos & equites iacere
 licuerit, nec directis & perturbatis impedimentis, moschet-
 ti expediri, aut cæterijs, uti sperassent, imponi nequierint.
 Ferrucius & Paulus aduersæ pugne exitum, atq; infestam
 Florentino nomini Fortunam agnoscentes, quum ipsorum
 milites aut interfecti aut capti essent, expugnatisq; atq; dire-
 ptis singulis oppidi domibus, Maramaldus certa uictoria iū-
 potiretur, se dediderunt, moxq; Ferrucius, uti erat arma-
 tus ad Maramaldum perducitur. Tum uerò Fabritius, An-
 quum Volaterris tympanistam meum contra militiæ mo-
 rem laqueo impiè suspendebas, te unquam ad manus meas
 peruen-

peruenturum putaras: Tum ille. Hæc nõ iniqui semper Mar-
tis fors est, quæ tibi bellum gerenti obuenire potest. Sed tu si
me occidas, neq; utilem, neq; decoram ex mea nece laudem fe-
res. Sed itidem obiurgans, & ex mercatore ducem factũ ap-
pellans, uictor ei galeam, & thoracem detrabi iussit, gladi-
umq; gutturi impexit, & militibus conficiendum reliquit,
Erat Ferruccius excelsa corpore, excelsaq; animo, sed admo-
dum superbo, tumidioreq; sacundia, ita ut non longo quidẽ
belli usu edoctus, sed naturali quodam Etrusca solertia uigo-
re præditus, singula munia cum admiratione nõ ciuium mo-
do suorum, sed militum implendo, strenui militis & iusti pe-
nẽ ducis speciem præferret. sed qui adũco naso, palloreq; mul-
to & oculis sanguineis insitam feroci ingenio crudelitatem
fateretur. Audiui ego postea à Maramaldo, quum eius cadis
damnaretur, se nequaquam ex priuata iniuria, sed quodam
non impio pudore percutum eum seruare noluisse, ne incolu-
mis hostium dux, post quã tantus imperator cecidisset, ser-
uaretur. Quando sibi honestissimum fore duceret, si eum in
gratiam militum, Germanorumq; præsertim, pro uictima
Aurantij manibus immolaret. Cæterum Aurantij cadauer iã
armis omniq; amictu nudatum sub ipsam cataphractorum
fugam Tentauilla Gallus eius familiaris, agnitum collectũq;
extra oculos militum asportauit, & stragula lanea uesti in-
uolutum in sacello collocauit, donec parta uictoria susce-
ptus in ceruicẽ robustioris equi, brachijs & cruribus utrin-
que pendentibus, lugubri humanæ miseriæ spectaculo Pisto-
rium est deuectus, non absimili fati sorte ac Borbonius fue-
rat ereptus, quum uterq; in limine uictoriæ suæ ceciderit. Fe-
runt in eo, qui nondum trigesimum ætatis excesserat annũ,
perillustres liberalis animi, & pugnacis ingenij uirtutes.

PAULI IOVII HISTOR.

quibus studia militum, ut alibi diximus, cum insigni gloria, & non obscuro quodam dolore Cæsaris promerbat, quum militibus defensi Neapolitani regni oppida, tãquam sua, quæ aliena erant, profusissimè largiretur, & ante alios semper in acie cõspicius pugnam cieret. Ortus erat Salonia familia apud Sequanos illustri, præferebatq; indolem inclyti futuri ducis, nisi id summæ gloriæ decus intempestiua præuaricatione, quæ tẽporis spatio atq; integra ætate pararetur, præferuidus affectasset. Cecidere ea in pugna paulò minus duomilia hominum utriusque partis, nam multi postea ex uulneribus perierunt. in his autem fuere acerrimè pugnantes Ferruccianorum cohortium præfeti, Capitaneus Borgensis, et duo è Corsorum gente, Paulus & Franciscus, atque item Carolus Ciuitelle comes, qui equestri prælio longè omnium promptissimè dimicarat, & Alfonsus Scipicianus Farnesiam matre genitus ipsius Pauli Ceritis propinquus. Ex Fabritianis uerò Ioannes Maius inter Brutiarum cohortium præfectos pugnacissimus, & tres cum eo signiferi occisi sunt. Amicus quoque Arsula martio Columnæ pecunia redimentitraditus, necatusq; est, quòd Scipionem Columnam patruem suum, Malliana in pugna, ipsius Amici manu interfecitum fuisse diceret, ignobili hercle facinore, sed usitato huius seculi Romanis, qui iniuriarum perpetuò memores, uindictæq; auidi, inimicorum sanguine propinquorum suorum manibus auidissimè parentare cõsueissent. Mastus uerò à sua gentis equitibus captus, æquo iure militiæ facile se redemit. Captiuantius quoque Strozza grauitè uulneratus, curatusq; apud hostes, mille aureorum nummum pretio dimissus est, quum Paulus Ceres eadem militiæ lege aureis nummis quatuor milibus à Maramaldo libertatem impetrasset. At

Floren=

Florentini uel hoc aduerso Ferrucciana pugnae euentu uehementer percussi, nihil se animo demittebant, nihilq; obiter ad petenda pacis consilia flectebantur, nam populares insanae contumaciae & summæ acerbitalis homines, quorū per uicacibus ingenijs resp. regebatur, extrema supplicia à barbara hoste perpeti, & captæ conflagrantisq; patriæ interitum conspicerere, quàm deditioe se uictos sateri malebant. Et quoniam suprema auxiliorum spe decidissent, deuenissentq; ad ultimam alimentorum inopiam, qua una non ciuium modo & imbellium tanquam propinqua morte, sed militum uires atq; animi frangerentur, ad id extremi consilij decretum decurrebant, ut longè grauijsimo impetu ad salutem, aut si non ita fors ferret, non indecorum commune exitum, in hostes erumpendum esse censerent, ipso ante alios concitante dictatore, cuius mentem inueterato deprauatam o dio, atq; ipsa afflictarum rerum desperatione perturbatam, neq; religio, neq; erga patriam pietas, neq; ulla demum prudentiorum consilia sanare poterant, quin in ipso honore magistratus, ipsoq; iam prouiso periturae libertatis & cadentis urbis funere, mortem oppetendam decerneret. Huic diro insistentes consilio, per eos dies, quibus Ferruccium Pisis mouere iusserant, à Malatesta Stephanoq; intentè & grauiter postulabant, ut in eandem committenda pugnae sententiam deuenirent, & fortibus explicatis consilijs, expeditisq; efficacibus armis secum adesse uellent, qui pro libertate salutæq; patriæ, supremi certaminis aleam subire statuisent. Ad ea duces, quod ita ex usu saluteq; ciuitatis, & sua dignitate rebantur esse, de scripto his uerbis dictatori, decurionibus, decemuirisq; responderunt, ut eos iusta militiaratione à temerario exitualique decreto deterrent, ut

PAULI IOVII HISTOR.

pote qui honesta pactione, ut antea per Cęcium Strabonem
 Aurantij sensus pertentassent, de deditioe transigere, quam
 rem ad periculosissimum pręlij discrimen deducere, multo
 satius atq; salubrius esse iudicabant. Quum saepe aliās accu-
 ratę deliberando, excelsi Reipub. pręsides, de eruptione con-
 sultaretis semper nobis una atq; eadem sententia fuit, ut id
 periculosę alex discrimen tanquam funesti exitus, libero o-
 re detestaremur. Nam pro disciplina cunęta bellicę rationis
 momenta diligenter expendent, facile prouidebamus, nos
 iniquissima locorum & rerum omnium conditione cum ho-
 stibus pugnatuos, quando quidem numero uirium inferior-
 res, uti pręclare liquet, & uos omnes factio saepius periculo
 perspexistis, nisi temerę & cęco impetu hostem adoriri ex-
 pugnareq; non possumus, munitissimis scilicet & distinctis
 uallatum castris, æquitate loci fretum, & multo tormento-
 rum apparatu instructum. Itaq; nihil à priore sententia di-
 scedimus, nostri nanq; muneris atq; existimationis est, ea as-
 ferre consilia, quę ciuitati tuta atq; salubria sint: ea uerò,
 quę certum incommodum & luctum, atq; adeo summam
 calamitatem pręnuncient, repudiare penitus atq; damna-
 re, nec mediocris subinde animis nostris bellici decoris cura
 insideat, ne si militię parum peritis, quod syncerę dictū uos
 æquo animo laturos scimus, temerę atque indulgenter obtē-
 peremus, non obscurę inscitię, tumentisq; arrogantię a-
 pud uniuersas gentes damnemur, & superos hoc tanto ad-
 misso piaculo grauiter offendamus, inexpiabilemq; subea-
 mus inuidiam, si male sano precipitiq; nostro consilio, pa-
 triam uestram omnium florentissimam, & quod ad Italię
 publicū decus attinet, auaritię atq; immanitati Hispanorū
 & Germanorum occupandam atq; delendam, teterrimo ur
 bis

bis Romæ exemplo, obijciamus. Sed postquam à nobis nunc
 hoc unum postulatis, ut quæ erupturis uia inter omnes ma-
 xime difficiles, tutior atq; aptior uideri possit, demonstre-
 mus: Primum omnium scire uos oportet, castra hostium ita
 perductis & coniunctis munitionibus esse permunita, ut ne
 quaquam e montibus, sicuti speculari deprehendimus, ali-
 unde instructa acie descendere liceat, quam duabus omnino
 uis, quarum altera est secundum Roscianam uillam, & subter
 Margaritæ Monticiæ templum, qua ad ipsa Aurantij castra
 peruadere possumus, altera relinquitur per uallem, quæ ad
 Gallum, ubi Hispanorū sunt munitiones, perducit: nam u-
 trinq; aggeres aliquanto longius quam alibi inter se distāt,
 ut sine detrimento ad ipsas usq; munitiones perueniri posse
 appareat. Neq; enim e Fridiana porta conseruatis ordinibus
 erumpere licet, quod euadentibus tormenta hostium Oliue-
 tano in podio constituta & certius collibrata immincant,
 quæ singulare incommodum afferre posse facile demonstrāt,
 sic ut Germanos etiam e suis Puluerosis castris, cogni. o no-
 strorum egressū, nihil moraturos credere par sit, quin à ter-
 go uehementer atq; celeriter incumbant. Pari quoq; ratio-
 ne, quo pacto Catelina porta tutò educi agmina possunt, nō
 uidemus, quum hostiū munitiones adeo mocnibus sint pro-
 pinquæ, ut intra teli iactū portam despiciant, egredientesq;
 non maioribus modo tormentis, sed ipsa sclopettorum pro-
 cella obruere facile possint, prius quam cōponi atq; instrui
 ordines queant. Quòd si sancti Georgij portā respiciamus, li-
 quidò nihil insanius & perniciosius accidere posse iudican-
 dū est, quam si illac erumpere conemur, quandoquidē in cō-
 spectu sit Barducciæ casæ propugnaculū, quod porta oppo-
 nitur, multitudine tormentorū undiq; permunitū, quo ue-

PAULI IOVII HISTOR.

tari potest & egressus ipse, & tota adimi instruendæ aciei facultas. Barduccio quoq; coniuncti sunt perpetui aggeres, qui directa serie totius protractæmunitionis ad Giramontē usq; pertinent, & usque adeo urbi proximi sint, ut aliunde quam duobus ijs, quæ diximus, itineribus tētari eruptio nequeat. Ceterū nos magnopere permouet, omnemq; audacioris consilij rationē & spē perturbat, dubius & anceps, qui proponitur, expugnandæmunitionis cūctus. Sed esto quod impigre aggeres conscendamus, atq; ipsa hostiūmunitione uictores potiamur, nū idcirco sperandū est, ut Germani atq; Hispani sibi desint? nec se colligendi instruendiq; spatium habeant? ut dispersos, & in expugnandæmunitione fessos, inordinatosq; nostros conferta acie nequaquā inuasuri credātur? An non Italicas cohortes, quæ & in tergo & dextrorsum sua minora separatim habent castra, in tanto tumultu cessaturas, quin accurrant, putabimus? Et non recte suspicabimur Lodronianos Germanos è Puluerosæ castris & tiro nes quoq; Hispanos superato Arno laborantibus suis occursuros? Quòd si planioribus locis iuxta Arnū maiore circuitu, ut quibusdam uideri potest, sit erumpendum, infelici certe audacia, atq; infuusto consilio agmen nostrū per patentia loca perducetur, quum uniuersum hostium equitatum uestigijs extemplò insequuturū, & pedestres copias equestri nudatas præsidio perrupturum facile ominari possimus, præterquam quòd aliquanto minore cohortiū nostrarū numero, id iter sit tentandū, quū necessariò relinquēda sint firma præsidia in munitionibus, quæ sunt ad sancti Miniati, sanctique Georgij colles, quæ urbē tueri ualeāt, si forte hostes animaduerso neglectoq; longiore nostrorū itinere, non absurda occasione adducti, commodeq; inuitati, montem inuadāt

& occupent, atq; inde urbem uacua militari præsidio con-
 festim adorianur. Proinde pensitatis utriusq; uiribus reruq;
 periculis, in hoc decretum descendimus, ut nos confirmare
 non pudeat, hostes undiq; numero, uiribus, & equitate loci, ap-
 paratuq; rerum omniu esse superiores, melioremq; ideo quam
 nos fortuna, uti factis sæpius periculo omnino pugnatu-
 ros. Nihilò secius tamen profitentur, si imperabitis, nullum uel
 salutis uel existimationis nostræ discrimen reformidatu-
 ros, modò ea, quæ dictator in rem opportuna sæpius promisit,
 egregie præstet, ostendemusq; proculdubio, neq; fidem, neq;
 industriam, neq; si dicere fas sit, uirtutè probis dignam ducibus
 nobis erga uos omnino defuisse. Hæc tradita decurionibus,
 et per omnes ordines lectitata, quanquã iniquis auribus atq;
 animis acciperentur, aliquos tamẽ de salute publica maxime
 sollicitos impulerunt, ut in tanta negotij difficultate senten-
 tias à præfectorum primoribus separatim exquirendas cen-
 serent, uel ob id, quòd Malatesta & Stephanus de scripto
 significarant, se omnes cohortium præfectos pridie aduoca-
 se, propositoq; pugne consilio, & quamnam parte quòue iti-
 nere, si in eudi prælij opinio probaretur, erumpendũ foret,
 affirmarant eam esse omniu sententiam, nisi iniquissima con-
 ditione prælio certari nõ posse, sic ut ciuitatem maxime eui-
 denti supremæ calamitatis periculo obijci constaret. Itaq;
 quum ab aliquibus probatæ uirtutis & fidei præfectis si-
 gillatim sententiæ exquirerentur, neminem ferè reperi-
 bant, qui tantæ rei difficultates audacioribus eleuaret uer-
 bis, aut ullam omnino prosperè edendi prælij spem promit-
 teret, quanquam ad unum omnes se dicto atq; imperio ob-
 temperatu-ros, & fortem nauatu-ros operam pollicerentur.
 Sed unus ante alios ætatis honore, & longo militiæ usu fa-
 cile

PAULI IOVII HISTOR.

cile superior, Pasquinus Corsus, qui sub Ioanne Medice spe-
 Etata cum laude ordines ductarat, quanquam inculta facun-
 dia, non inepta tamen, usq; adeo liberè commemoratis dif-
 ficultatibus atq; periculis differuisse uisus est, ut nihil stul-
 tius atq; damnosius fore testaretur, quam si eruptione pu-
 gnandum statuerent, proptereaq; insensis toruisq; oculis
 eum populares intuerentur, et nonnulli cōprehendendum
 atq; extemplò capite puniendum dicerent. Quo rumore ad
 eius aures perlato, Pasquinus postea curiæ limine abstinu-
 it, nec nisi suorum cohortibus stipatus, in area uersari au-
 sus est. Neq; propterea magistratus, quin obstinate in sen-
 tentia persisterent, persuaderi ullo modo poterant, nam idem
 singulis diebus ab utroq; duce flagitabant, ut omnino
 ad erumpendum corpora atq; animos & necessaria arma
 compararent. Quibus importunis exostulationibus, duces
 ita & de scripto semper respondebant, ut magnopere ea con-
 silia detestaretur, quando manifestum totius belli, summèq;
 rei discriminè agnoscerent, ideoq; pacis atq; concordie æquas
 rationes preferrent, ac obiter, postquam de conditione lo-
 qui cœpissent, postulabant, ut sibi ad Aurantium duos lega-
 tos mittere liceret, quorū fideli industria eius introspecti ex-
 plorariq; sensus omnes, atq; referri certius possent, quoni-
 am de eius uoluntate postulatisq;, diuersa ab his quæ ma-
 gistratus dicerent, audiebantur, nec ea quidem de causa, ut
 ipsis tranctandæ compositionis negotium eriperent, & sibi
 usurparent, quod publici magistratus muneris esse fateren-
 tur, sibiq; uti deceret atq; æquū esset, tempestiuè cauere-
 nt. Id uerò præclare confirmabant, si superbus hostis honestas
 pacis condiciones repudiaret, et libertatis nomen reuellere,
 potiriq; ad arbitrium dedita ciuitate contenderet, aut si po-
 pu-

pulus ab omni concordie mentione auersus foret, pugnan-
 dumq; decerneret, ipsos non recusaturos uel certissime mor-
 tis periculum, quin donec uita suppeteret, pro salute digni-
 tateq; urbis decertarent, quando se nusquam aut nobilius
 aut honestius uitam morte commutaturos arbitrarentur.
 Sed id unum precipue ab equitate summi magistratus po-
 stulare, ut aduocato maiore pupuli consilio, ipsis concionan-
 di libera facultas daretur, scilicet, ut propositis instantium
 discriminum difficultatibus, an eadem omnium foret, que
 tum decurionum esset, repudiande concordie atq; appeten-
 di prelij uoluntas, numeratis suffragijs explorarent. Quod
 si ex mora & proluxa cunctatione temporis beneficio frui
 posse considerent, subindeq; remedium certum afflictis re-
 bus alicunde afferri posse sperarent, sibi magnopere oppor-
 tunum & plane necessarium uideri, urbem multitudine im-
 bellium exonerasse, quo inopia leuaretur, quum iam fames
 urgeret: Ipsos etenim certis prasidijs eam turbam in tuta
 loca moenibus foeliciter educturos, deceptis scilicet, aut si
 ita casus ferret, strenue repulsis hostibus. Tum uero se datu-
 ros operam, ut milites equissimis animis obsoniorum omni-
 um, uiniq; inopiam ferrent, modo illis prasenti pecunia ad
 diem stipendia soluerentur, & quando cuncta alia eos ali-
 menta deficerent, pane etiam cibario atq; surfuraceo conten-
 tos fore. Interim dum senatus his grauissimis dissentientium
 ducum responsis, seuerisq; obtestationibus angeretur, sero
 uno tempore in curia certius allatum est, Aurantiu postri-
 die Cal, Augusti cum delecta parte exercitus e castris, ad op-
 primendum Ferruccium contendisse, posteroq; die eo euen-
 tu conflixisse ad Gabinianu, ut ipse in primo congressu cade-
 ret, et eius equites terrore concepto in fugam uerterentur.

PAULI IOVII HISTOR.

Sed mox tanta ui à reliquis ducibus instauratam fuisse pugnam, ut Ferruccianæ copię, ipsarum duce interfecto, & Paulo Cerite capto, amissis uexillis funditus delerentur, nec iam ulla spes reparandi exercitus superesset. Quo atroci nuncio, quanquam in uniuersum ciuitas admonebatur, ut ad deditiōnis tractandæ conditiones tempestiuè decurreret, nihil tamen principes popularis factionis, qui erant in magistratibus tanto cōmuni periculo permouebantur, sed magis ac magis duces urgebant, ita ut ab his in ipsum committendæ pugnæ decretum præsentem operam exigent, quæ eorum uirtutis simul & fidei in extremo Reipub. discrimine periculum facturi essent. Erat is peruicacium animorum habitus usq; ad eò stabilis & confirmatus, ut Malatesta magnopere miraretur, cur Florētini præsidēs nihil omnino de priore sententiariū serocia remitterent, quando quidem res aduersæ alias comminuere uel insolentium spiritus solerent, ipsis autem adaucto periculo mirum in modum augerentur: sic ut hæc non ab inusitata animorum fortitudine, sed à uiolenta quadam rabie, desperationeq; rerum proficisci prædicaret. His de causis fiebat, ut nonnulli ex primoribus popularium eam Malatestæ oris libertatem, & obsequendi contumaciã tanquam dubiæ fidei implicatam aperte calumniarentur, adijcerentq; non ideo illum, qui natura pugnacis esset ingenij, reformidare prælij euentum, quòd hostium uires insuperabiles putaret, nec quòd urbanas res æquo impensius propter annonæ inopiã afflictas arbitraretur, repugnare magistratum uoluntati, officioq; suo deesse, sed eum prorsus Clemētis promissis atq; muneribus correptū, militiæ sacramentum negligere, ob idq; se dicto atq; imperio audientem minimè fore statuisse. Nec defuit seroculus notus senator

andrea

Andreolus Nicolinus, è decurionum numero, qui diceret Malateſtam, quū ueniret in curiam, comprehendendum eſſe, atq; extemplo Pauli Vitellij exemplo capite mulctandum. Quā atrociffimi de ſe iudicij cogitationem Malateſta facile ſubodoratus, uſq; adeò grauitè tulit, ut quum inermis, & paucis à pedibus ſeruis, humili uectus mula, quòd eſſet tenuis ſima ualetudine, ad decuriones conſultandi cauſa aſcendere corſueſſet, uir æquè ſerox & ſuſpicax, numeroſo ſatellitum comitatu ſeptus, eo die ad ſenatum accederet, ita diſpoſitis in limine atq; atrio curiæ ſcalisq; et ſuperiorum conclauium ſingulis ſcribis, armatorum præſidijs, ut aduerſus omnem inſtinam uim, quæ inferri poſſet, munitiſſimè ſe cõfirmaret, & libero ore in conſeſſu quereretur fidem ſuam in dubium à quibusdã contumelioſè reuocari, deſpiciq; ſua cõſilia, quæ de cõpoſitione protuliſſet, ſtudio quidem propenſiſſimo conſeruandæ ciuitatis, poſtquam ipſis cuncta omnino aduerſa, hoſtibus aut, ſi tot irricos conatus enumerarent, proſpera atq; felicia proueniſſent. Propterea ſe ſuperos orare, ut eam mentem ſenatui darent, unde ipſorū conſilia complecterentur, quæ Reipub. ſalutaria foret, poſtquam eò eſſet deuentū, ut minimè proluxa deliberatione opus eſſe iudicaret. Decuriones ad ea mitiſſimis uerbis reſponderunt, diluerūtq; adeò appoſitè totam eam ſuſpitionem, ut ipſi & Stephano binos legatos ad Ferdinandum Gonzagam mittendi facultatè concederent, (ad eum ſiquidem, mortuo Aurantio, militari conſenſu ſumma imperij authoritas reciderat) quibus de cõpoſitione loqui referreq; liceret. Tum uerò Malateſta diſceſſit, & re cum Stephano communicata, legati conſeſtim ad caſtra hoſtium miſi ſunt. Sequenti die dictator cum decurionibus atq; decemuiris legatos audiit, qui eam eſſe men-

PAULI IOVII HISTOR.

tem Caesaris à Ferdinando referrebant, ut incolumis libertas ciuitati seruaretur, et his quidem cōditionibus, quæ neq; immodicæ, neq; ab ulla parte omnino spernendæ uideri possent. Sed adeò malesana erat popularium uoluntas, ut nihil sibi ex conditionibus detrabi uellent, quibus futurum intelligebant, ut reductis Mediceis atq; patritijs, popularis status forma mutaretur, unde ipsos, qui tum publica munia in lucro haberent, magna ex parte excludi apparebat. Nam pleriq; non ad decus Reip. sed ad priuatum quæstum, magistratum honores reuocabant, quibus mediocres & nonnulli ex sece populi homines ditari consueuissent, postquàm nobilitas percussa populariū metu in exilium abiisset. Itaq; non multum inter se consultantes, proposito concordie conditiones superbe repudiarunt, & ad pristinum experiundæ prælij Fortune decretum redierunt, tanta obstinati animi perseuerantia, ut Malatestæ eam esse senatus ultimam uoluntatem significarent, ipsorum ducum, consilij uti nolle, sed ab his tantum fortem fidelemq; militiæ operam requirere. His acceptis mandatis, duces, usq; adeò intempestiuam atq; execrabilem decurionū dictatorisq; præsertim pertinaciâ stomachati, quòd ipsorum uel certissimæ rationis consilia nihil ualerent, atq; improbè despicerentur ab his qui militiæ imperiti corruere, & secum in eandem ruinam extreme calamitatis, patriam caca libidine trahere mallent, quàm necessario, non iniquæ pactionis remedio sese suaq; omnia confirmare, his uerbis per Cencium Strabonem de scripto responderunt. Postquàm uobis excelsi Reipub. præsides immota manet mens, ea penitus aspernari consilia, quæ toties opportuna periculo quo premimur, sincere studio seq; protulimus, nunc tandem arbitrati sumus, sicuti uiros milita-

res & non obscura præditos dignitate decet, oportetq; cunctas scilicet militiæ rationes ad bellicum decus reuocâtes (id enim unum ipsa uita carius esse debet) nobis maturè consulendum, ne uobiscum, si impio uestro imperio parendum putemus, in idem exitium cum inexpiabili existimationis nostra infamia perducamur, quando quidē nihil turpius atque ignominiosius nobis accidere possit, quàm si huic urbi, quam undecimum iam mensem impigrè defendimus, uolumusq; non modo incolumem, sed salutis etiam, quòd maximè optatis, libera ciuitatis legibus florentem, horribile supremi excidij periculum ab insana inauspicata pugna cupiditate procreemus. Proinde certum est interesse nolle, neq; nos duces præbere huic peruersæ, idcoq; exitiabili funestaq; eruptioni. illud autē, ut hoc consilij susciperemus, uehementer impulit, quòd uniuersæ ciuitatis iudiciū sequi iustum honestūq; sit, quum multo maximæ partis ciuium uoluntates ad deditiōnem proclinas intelligamus, & idcirco ciuibus maius consilium, uti poposcimus, denegatū fuisse suspicemur, quonō dubiè, aduersis suffragijs pertinacia uestra frangeretur. Hæc scripta quum à decurionibus legerentur, Cencius militari libertate insolentes quosdā sermones, quibus magistratum offendebatur animi, ita serere cœpit, ut ex transuerso decurionum obtutu non obscurus omnino metus ei incuteretur. Itaq; uim apparitorū ueritus, ille celeriter se explicuit, scilasq; magnis passibus descendit. Quum ea ducum responsa uerbaq; Strabonis aliena prorsus ab eorum mentibus & planè contumeliosa uiderentur, decemuiri cū decurionibus dictatoreq; in unum coeuntes, ut potè qui elati atq; seueri ad uersa uel acerba audire nunquam antea didicissent, raptim Malatestā ipso honore militaris imperij abdicandum censue

PAULI IOVII HISTOR.

runt, solenniq; diplomate cum summa uerborū lenitate per-
 scripto, quò se dimitti perspiceret, ad eum extemplò duos se-
 natores, qui ea in re magistratuum decreta certius referret,
 miserunt. Hi fuere Andreas Nicolinus, legatione, dum Bon-
 niæ esset, apud Pontificem functus, & Franciscus Zattus,
 ambo populares, auersi q; penitus à concordie studio salu-
 teq; ciuitatis. Habitabat eo tempore Malatesta trans Arnun-
 Binianis in ædibus, Catelinæ portæ propinquis, expecta-
 batq; ut magistratuum mitescerent animi, & ad meliora cõ-
 silia uerterentur. Proinde admissis legatis, atq; his mandata,
 quæ habebant, referentibus, usq; adeo uehementer contur-
 batus iracundiãq; co-reptus est, ut Nicolinum districto pu-
 gione repetitis ictibus, sed dextra tamen debili uulneraret,
 quòd arrogantius quàm deceret, proloquutus uideretur,
 uixq; illum astantes milites, ut legatis parceret, obnixè de-
 precantes, lenita ducis iracundia morte subtraherent, ipse
 uerò Zattus grauissimo metu perfunderetur. Eius à Mala-
 testa editi facinoris perinde atrocis atq; superbi fama celer-
 rimè peruasit in curiam, & inçonditum tota urbe tumultū
 ita excitauit, ut eodem propè momento temporis, cum ciues
 ipsi, tum milites ad arma decurrerent, & tota area singula-
 rum tribuū uexillis cõpleretur. Hic armorum strepitus ad
 id Malatestam impulit, ut occupandæ Catelinæ portæ consi-
 lium caperet, & Marguttem Perusinae cohortis præfectum
 eò conuolare iuberet, à quo fores refringerentur, & tormẽ-
 ta quæ in propugnaculo erant in hostes obuersa, ad terrorẽ
 atq; perniciem ciuium, si quid hostile auderent, illico cõuer-
 terentur. Tum uerò dictator è fenestra armatas tribus pro-
 spectans, & subita exardens iracundia, quòd Malatesta per-
 fidiose atq; insolenter legatos uiolasset, tanta animi pertur-
 batione

batione casum est indignatus, ut sibi omnino in hostes, arma
 to cōsequente populo erumpendū, ideoq; honeste cadendum
 esse statueret, sibiq; instratum equum dictatorijs operimen
 tis exornatū adduci iuberet, iamq; desumptæ lorice dictato
 riæ potestatis paludamentū, quod paulo ante in hos usus cō
 fici curarat, superindueret, & singularis amentiae quodā fu
 rore percitus, spumicis labris & dentibus infrendens descen
 dere pararet, sic ut eum pleriq; ex populari factione, qui de
 sperata uenia plurimum de salute dubitabant, si aduersarijs
 succubuisent, dictatorem laudando, quatiendoq; arma, ma
 gnopere concitarent. Eoq; die profectò lugubre ciuitatis spe
 ctaculum Raphaël furibundo similis edidisset, nisi constan
 tissimi probiq; animi uetustissimæ familie ciuis Cecottus To
 singus effervescentis animi motū, in dictatore graui dehor
 tatione mitigasset. Is enim propius accedens, patere, inquit,
 dictator, ut uoce liberi ciuis utar, & te non importune tui
 muneris, tuæq; dignitatis, & publicæ omnium salutis admo
 neā. Nihil enim incōmodius & pestilentius in magnis conse
 lijs præcipiti iracundia esse potest. Proinde cōpescenda est
 hæc tua ardentis animi uis impotens, eaq; omnis ad rationē
 salubreq; consilium omnino conuertenda uidetur, ne cūcti,
 si eodem impetu cum externo taq; intestino hoste pro digni
 tate tui imperij dimicaturum subsequamur, uel non multi
 miserrimè tamen barbarico gladio pereamus. Nā esto, quod
 duces ad sanitatem redeant, & milites dicto audientes esse ue
 lint, non uideo tamen, qua uia nobis sit erumpendū, nisi mœ
 nia demoliamur, ut egressuris latus aditus paretur. Neq; e
 nim quatuor horarum spatio, tot armatæ cohortes Cateli
 na porta educi posse constat, sic, ut si sensim educantur, non
 ante instrui queāt, quàm hostiliū tormentorū nō dubia atq;

PAULI IOVII HISTOR.

ineuitabili procella consternantur. Hos Tosinghi sermones nequaquam conuiciose prolatos, ita nonnulli alij æque prudentes exceperunt, quòd Tosinghus magni in re militari usus haberetur, nam ab adolescentia Pisano bello præclara cù laude ordines duxerat, ut in dictatore impetus omnis concepte iracundie deserueret, & sese reprehendi, ciuili modestia pateretur, omnesq; propè qui aderant, ut ex uultu singulorum agnosci poterat, petendam pacem potius, quàm ex periunda arma iudicarent. Accidit autem, ut cadè hora trās Arnū magna multitudo ciuium in aream templi Sancti spiritus conueniret, & Malatestæ causam, factiq; ipsius nomē, quanquam uiolato ciue, non magnopere improbaret, detestareturq; palim magistratum acerbitatem, qui uel honestas concordie conditiones abnuerent, Decuriones autē offensi iracundia atq; alienatione Malatestæ, ne Rempublicam in summum discrimen adducerent, dissimulata iniuria Nicolini, Zanobium Bartholinum, quem tanquā amicissimum Malatestæ maxime idoneum iudicabant, ad eum inter duos supremi magistratus uiatores miserunt, ut molliendo exorandoq; operam daret, ne ex eius perturbatione respublica detrimentū pateretur. Is facile placato Malatesta, uti optimus ciuis, & publicæ salutis amantissimus, rogauit etiā eum priuato nomine, ut in negotio impetrandæ concordie, sicuti cœperat, satagere uellet, quando iniquissimum esset atq; miserimum, uniuersam ciuitatem extremæ Libis calamitatē subire, si paucis perditæ obstinationis, desperatisq; hominibus assentiretur, qui improbi atq; impij sui exitus famam ab excidio deletæ patriæ querere properarent. Excusauit Malatesta paucis uerbis iustæ iracundie suæ impetum, quem in Nicolinum effuderat, Cenciumq; Strabonem paulo post in castra

castra ad hostes misit. is Ferdinandum aliquanto molliorem reperit, quod eum Valorius de salute patriæ sollicitus, magnis precibus Pontificis nomine, diligenter atque uehementer obsecrasset, ut de concordia transigere maturaret, ne paucorum pertinacia, & sua cunctatione, urbs nobilissima in periculum supremi casus deuocaretur. Iam enim excitati in urbe tumultus fama, strepitusque in castra peruenerat, exindeque lacres fiebant milites, qui opulentissimam urbem prædæ suæ destinassent. Nec multo post magistratum peruicacia meliorum impulsu, atque ipsa prorsus necessitate superata, ex senatus consulto quatuor legati ad Ferdinandum decreti missique sunt. Hi fuerunt Bardus Alouitus, Laurentius Strozza, Petrus Franciscus Portinarius, et Iacobus Morellius, qui apud Ferdinandum atque Valorium summæ Caesaris atque Pontificis auctoritatis nomen præferentes, his conditionibus de compositione pepigerunt. Ante omnia constituende atque ordinande Reip. facultas arbitrio Caesaris permittitor, sic tamē, ut incolum libertate Florentin suis antiqui iuris legibus utatur. Ciuitas multa nomine octoginta aureorum nummum milia, ut stipendia militibus præberi possint, quadraginta in præsens, reliqua intra sex menses persoluito, de promissa uerò pecunia obsidibus caueto, & quos imperet Ferdinandus numero quinquaginta ciues nominatim traduntor, qui in castris custodiatur, donec pecunia representetur. Florentini his urbibus & oppidis atque arcibus, quas præfidijs obtineant, confestim excedunt, & quos in carceribus, Florentiæ, Volaterris, & Pisis custodirent, extemplo dimittuntor. Malatesta & Stephanus, militiæ sacramentum, quod antea populo Florentino dixerint, solenni renunciatione facta, statim ciurant, obligataque fide Balanzoni Belgæ Cæ

PAULI IOVII HISTOR.

saris cubiculario promittunt, se tam diu in custodia urbis cum his copijs, quas satis esse putauerint, permanuros, donec concordie conditionibus planè sit satisfactum, alimètaq; ciuitati omnis generis commeatus à Caesarianis interea praebentor. Ipse uerò Malatesta officij atq; muneris sit, tã diu, quam Caesariana copiae dimittantur, Florentiae permanere, atq; ipse demum urbe excedito, quum id facere Põtificis imperio iubebitur. Cunctis autem Florentini nominis ciuibus, libera migrandi Romam facultas esto, & quibuscunq; locis placeret, domicilium figere, habitareq; impune potestas conceditor, cunctiq; uel Etruscae uel cuiusuis gentis milites, qui Florentinorum stipendia fecissent, & propterea uel exilio, uel pecunia, & bonis à Pontifice mulctati essent, ea noxa poenaq; liberantur. Mediceorum animis acceptae offensiones, iniuriæq; syncera fide detergantur. Hæc uerò perscripta tractataq; sunt in castris ad Monticiam uillam, quarto Idus Augusti, Anno à partu uirginis trigesimo supra millesimum & quingentesimum, ea lege, ut Ferdinandus Gonzaga, & Balcicus Valorius prolixè pollicerentur, se intra spatium duorum mensium curaturos, ut Carolus Caesar & Clemens Pontifex cuncta ex formula exquisitissimi iuris comprobarent. Per hunc modum compositis rebus, milites utrinq; commicare ceperunt, introijtq; urbem ipse Valorius magna frequentia gratulationeq; populi susceptus, dimisitq; sunt omnes qui erant in custodijs, & traditi obsides, quos Valorius iudicio suo nominatim eligendos perscripserat, ex eorum numero, qui Mediceo nomini inimicissimi fuisse dicerentur. Sed hi non multo post, persoluta pecunia, uti fuerat constitutum, in urbem redierunt, primi autem omnium Germani ueteres, quos Aurantius adduxerat, acceptis stipendijs missionem impetrarunt.

runt. Secundum eos Hispani, ultimo loco Itali. Cæterum uix-
 dum compositis rebus, Florentini longe grauiſſimum ſalutis
 ſuæ diſcrimen è ſeditione militari ſubierunt. Forte accidit, ut
 ex Pyrrhi cohortibus, duo noti nominis milites apud Hispa-
 norum præſidia in rem ſuam euntes, quod ditioꝛe cultu eſ-
 ſent, non ſimultatis, ſed latrocinij cauſa interficerentur, atq;
 eorum cadauera, uti poſtea ab exuijs cognitum eſt, ad oc-
 cultandum facinus in puteum deijcerentur. Qua crudeli in-
 iuria offenſus Pyrrhus, pares inſidias idoneo in loco tendens,
 bis totidem deprehensos, quos patrata cædis conſcios puta-
 rat, occiderat, exinde creuere odia & utriq; accenſis ad
 uindictam animis, captis repente armis concurſum eſt, tan-
 ta ui, ut tumultuario prælio certaretur, dirimereturq; ta-
 men authoritate atq; interceſſione ducum, ſed nondum præ-
 catis Hispanis, qui demum, confirmatis uiribus, eo animo-
 rum impetu Italos quoſq; depoſitis armis, nihilq; tale expe-
 ctantes adorti ſunt, ut multos interficerent. Tum uero Mar-
 tij Columnæ, Caſtalijq; & nonnullæ ex Roſcianis cohortes
 ſeſe in unum conglobarunt, & cum irruentibus Hispanis ue-
 hementiſſimè cõſlixerunt, quod Italici nominis decus adueꝛ-
 ſus Hispanos, qui ſuperioribus annis hiſdè de cauſis ſedetiões
 miſcuiffent, defendendũ putarèt, promittentibus præſertim
 Germanis neutris opẽ laturos. Verum quum tirones Hispa-
 ni, qui erant trans Arnũ non longe à Lodronianis caſtris,
 cognito ſuorũ periculo, inſtructa acie, ut Veteranis eſſent
 auxilio, ſuperueniffent, ſubindeq; Italici creuiſſent præſidia,
 atrox certamè contractũ eſt, eoq; Hispani iã perducti erãt,
 ut nõ dubiã cladẽ accepturi crederëtur, niſi Ferdinandus in
 eo ualde aſpero exitiabiliq; tumultu, quòd nihil deprecãdo
 deterrendoq; authoritate ualuerat, Tam iſum moruiſſet, ut

PAULI IOVII HISTOR.

Germanorū phalangem promoueret, Hispanisq; se applica-
ret, quod Itali propter uetera in externos odia, deletis semel
Hispanis, nequaquā ipsis Germanis parsuri crederentur, ob
idq; præsertim, quod euulgatum esset Malatestā ex cōdicto,
ut Italiam, excusso penitus externæ gentis iugo, seruitute li-
beraret, urbe copias suas educturum. Eo inexpectato promo-
tæ phalangis aspectu, Italicæ cohortes cōmotæ, sese recipere
cœperunt, tanquā impares, & insolenter prementibus Hi-
spanis terga uertere coactæ sunt, tanta perturbatione, ut suis
castris atq; tentorijs pellerentur, & dum Hispani direptio-
ne tabernaculorum occupati essent, neq; Sabellus è Roscia-
na uilla se commoueret, ut pulsus opem ferret, Arnum trans-
sierunt, quū iam trina Malatestæ uexilla cōspicerentur, atq;
eo modo exutæ, impedimentis sub Fesulanis collibus disper-
sim per uillas confederunt. In eo tumultu ferunt amplius tre-
centos utrinq; fuisse desideratos, sauciatos autem bis totidē,
sed Italicas cohortes maius accepisse incommodū, quod rerū
suarum iacturam fecissent. Hisdem diebus Maramaldus, &
Vitellius, atq; item Zuccerus, cum maiore parte equitum le-
uis armaturæ, in Pisanum agrum à Ferrucciana uictoria de-
scenderunt, positisq; binis castris in utraq; superiore Arni
ripa, & impetratis à Lucensibus muralibus tormentis, ur-
bem intercepto multo pecore, obsidere cœperunt: quum ue-
rò Vitelliani usque ad sancti Marci portam excurrerent,
Michaël è Montopoli, quem Pyrrho singulare detrimen-
tum intulisse diximus, contineri non potuit, quin ad aper-
ta porta profiliret, & cum hostibus leue certamen contra-
heret, quo ipse audacius pugnans occubuit. Nec multo post
Odoardo Giachinotto prætori, à Florentinis inite concor-
diæ cum tessera nuncius est missus, à quo Aloysius Guicciar-
dinus

dinus in eius locum successurus, statim est introductus, cui
 Pisani extemplo sacramentum dixere. Ipse uero Odoardus,
 traditis iam arcibus, non multo post à Guicciardino cōpre-
 hensus est, diuq; tortus, quòd paulò ante Pisis Iacobo Corsio
 eiusq; filio Florentinis ciuibus summa crudelitate ex leuissi-
 ma suspitione ceruices abscidisset, pari supplicio affectus est.
 Maramaldus autem atq; Vitellius Pisano agro excedentes,
 hic per Elsa uallis pagos ad Florentinum castellum, ille uero
 per Neuola uallis uicos ad Montecatinum oppidum conces-
 serunt, donec persoluto militi stipendio cohortes dimitte-
 rentur. Recepta patria, & è sementia compositis Etruriæ
 rebus, Clemès usq; adeò incredibili letitia affectus est, ut eam
 totum id comitiale gaudium, quo Pontifex fuerat renuncia-
 tus, superasse fateretur, diceretq; urbem alias de religione
 benemeritam, accuratis sanctissimarũ uirginum piorumq;
 hominum precibus, incolumen proculdubio fuisse conserva-
 tam, quando Dijs superi imminentem cladem præclarami-
 seratione depulissent. Eo autem impensius exhilarari uideba-
 tur, quòd Aurantius, cuius ingenti merito nequaquam faci-
 le satisfacere posse iudicaret, in ipso uictoriæ limine cecidisset.
 Is namq; non obscura fama ferebatur, Caterinam, ipsius
 Pontificis neptem, suis destinasse nuptijs, ut ex ea Mediceæ
 domus legitima hereditate in Etruria dominatũ conderet,
 instante eum ad id quorundam præfectorum turba, qui ab
 Aurantij potius liberali comitate, quàm à præduro parumq;
 munifico Pontifice, amplissima præmia se laturos sperabant.
 Iam enim Francisco Ruscio quodam Aretino impellente,
 urbem Aretium ditionis suæ facere cogitabat, Aretinorum
 studio non absurde comparato, quum arcem eorum à Flo-
 rentinis ædificatam, gemente Valorio, funditus euertisset,

PAULI IOVII HISTOR.

Ceterum Pontifex, quod suæ existimationis pietatisq; fore existimabat, tueri nomen, quod sibi desumpserat, moderata utens ultione, paucissimorū poena cōtentus fuit. Duodecimuiratum creari iussit: cuius magistratus autoritate ciuitatis status regeretur. Is constabat ex lectissimis ciuibus, qui omnibus temporibus Mediceo nomini mirifice studuissent, & tum ante alios usurerum, ciuiliq; prudentia laudem ferebant. In his fuit princeps ipse Baucius Valorius, in quem pōtifex omnem arcani consilij summam contulerat: & secutudum eum Zanobius Bartholinus, Mattheusq; Nicolinus, et Armannoctius Detus, ambo iureconsulti, Aloysius item Strifa equestris dignitatis, Antonius Gualterottus, Andreas Minerbettus, Leonardus Ridulfus, Philippus Machiavellus, Octavianus Medices, & ipse quoq; Raphaël Hieronymus dudum dictator, & aduersarum partiū princeps, postremo autem loco Nicolaus Troscia popularis ordinis. Ab his creati sunt noui decuriones, & reliqui ex priore formula magistratus, Raphaëlq; ipse duodecimuirali honore cōtentus, abdicarat se dictatura, suffectusq; fuerat in eius locum Ioānes Corsius, optimis instructus literis, & Mediceæ familie multis nominibus additus. Exinde creati sunt octouiri, qui uitæ & necis traditam à decurionibus habent potestatem. Ab his aliquanto pōst in curia comprehensi, rei q; facti maiestatis, capitali supplicio damnati sunt, Baptista Ceus, & Aloysius Soderinus, & secundum hos aliquot pōst dies Bernardus Castellioncus, Iacobus Gerardus, et Franciscus ipse Carducci, qui acerbissimus populariū partū fuerat dictator. Hi pro multis debitas peruersis ipsorum moribus poenas dederunt, priuatis quidem criminum nominibus in quaestione conuicti. Non enim eo nomine damnabantur, quod Mediceo

diceo nomini infensissimi hostes fuissent, & pertinacissime
 pro tuenda libertate propugnassent, id siquidem non hone-
 stum modo, sed ualde etiam decorum putabatur libertatis no-
 men constantissime defendisse, quanquam id esset inane im-
 peritis scilicet & seuis ciuibus, principatum impotentem
 tyrannidq; proximum seuisime exercentibus. Ceus ante
 alios acerbe malignitatis ciuis, uti e singulorū confessione
 tormētis per octuiros expressa, descriptaq; publicis in tabu-
 lis rerū capitalium, ad memoriam eius legitimi iudicij sem-
 piternam cōstat, perpetuo suae sententiae tenore concordiam
 detestatus, supremū in eundae pugnae consilium tanquam sa-
 lubre uehementer extollebat, usq; adeo assiduus, ut Malate-
 stam, quod dicto audiēs non esset, neq; antea ad Puluerosam
 Stephano Germanorum castra inuadenti maturā opem tulif-
 set, capite plectendū apud decemuiros decurionesq; censuis-
 set. Neptem porro Pontificis nouennem puellam, quae clau-
 stris Vestaliū uirginū seruaretur, in ipsa muri corona inter
 duas pinnas collocandam, obijciendamq; hostium tormentis
 suafisset, atq; item, ut Medicorum domus urbis ornamen-
 tum, decreto publico excinderetur, quod ut certius à senatu
 impetrari posset, sapius ac sapius cum Foiano egit, ut inter
 sacras conciones, in eam sententiam populum perducere co-
 naretur. Soderinus autē ex legatione Bononiensi, impuden-
 ti mendacio retulerat, infirmisimas esse Caesaris uires, atq;
 adeo exhaustū Pontificis ararium, ut non diu ali cōtineriq;
 exercitus eorum posse periti rerum homines existimarent,
 consternatos esse Germanos, nec procul abesse à seditione,
 frustra utiq; expectatis stipendijs. Hispanos autem duci-
 bus nequaquam parentes, raptō uiuere, diuagariq; per E-
 truriam manipulati. Quibus falsis euulgatis rumori-
 bus,

PAULI IOVII HISTOR.

bus, populum ab omni concordia consilio deterreri, retar-
dariq; posse sperauisset, proptereaq; Foianum cucullatum
acerbissimas in templis habentem conciones, ut eadem po-
pulo nunciaret, hortatus fuisse. Bernardus Castellioncus
insane propè truculentia, uti effrato ingenio uir, quem
antea Aurantio bollariorum dona detulisset, Vastio cohor-
tanti, ut Pontifici alias optimo ciui, nec nominis sui clemen-
tia defuturo, patriã concedendam curaret, superbe respon-
derat, sublata atq; ostentata argentea pelui, quam habebat
in manibus, exclamans non alio modo Florentinos, quam in
cineres redactam patriã ea pelui reddituros. Dixerat quoq;
sepius in aduersariũ partiũ ciues inuectus, si hi unam tantum
haberent ceruicem, se illam cupidissimè uno dexte sue ictu,
districta latiore stica, detruncaturum. Confessus etiam est se
perpetuis sententijs in patricium ordinem, ipsosq; Mediceos
tanquã tyrannos, inimicissimè fuisse proloquutũ, adeo ut ne-
ptem Pontificis nunquam reddendam esse, sed quũ adolesce-
ret, contrudendam in Marmarucos fornices, ubi tum foedis-
simum erat lupanar, inuerecundè censuisset, semperq; in se-
natu à sententia querendæ concordie procul absuisset, inci-
tassetq; iuuentutè per Dantem fratris filium, note ferociæ
apud turbidos ducem, ut nullam aliam, quam in armis, inter-
nitioneq; inimicorũ salutis spem esse putarent, & obiter in
aduersam factionè effusè grassarentur. Hæc tamen dixit, uel
male sane uoluntatis crimina, nequaquã ab ipso reo cõfessus,
sed ab inimicis maligne affixa, impositaq; fuisse pleriq; credi-
derũt, scilicet, ut inuisus, effuseq; terribilis, et indomiti ani-
mi senex è Repub. tolleretur. Gerardus autem, quod sem-
per maledicentissimè de Casare atq; Pontifice fuisse oblo-
quere

quutus, seu aq; malignitate Caponium probe & sapienter. Remp. administrantem, temulenta accusatione in discrimen capitis adductum, dictatura spoliasset, & in senatu ad contumeliam sacrosancti Pontificis, petenda esse auxilia ab immanibus Turcis pro tuenda libertate censuisset, turbidumq; se et periniquū in omni actione ciuem praeuisset, promeruit, ut ab amicis Caponij immitioribus tormētis torqueretur, et ab octouiris cupidissime damnaretur. At Carducciis, sicuti recentis dictaturæ honore cæteris superior, ita quū acerbius à Norio torqueretur, grauiora confessus est: arguebatur enim non obscure in Remp. perfidiæ, quòd literas à Balthasare Carduccio apud Gallie regē legato missas, pro concione legi ad populum uetuisset, inuertiq; demum eas nefaria interpretatione per Donatum Giannottum scribam iussisset, scilicet, ut postquā ille nihil certæ opis ab eo rege, qui amicitiam Cesaris commodo suo appeteret, populo Florentino nequam expectandam significasset, ciuū animi tota sustinendi belli spe deciderent, & ad parandam pacem uerterentur, scelestoq; demum hortatu suo seorsum iuuentutem concitasset, ut in uillas suburbanas Mediceæ gentis, & Iacobi item Saluiati crudelibus incendijs deseuirent, ut propter eam barbarici maleficij atrocitatem, ciuitas omnis, desperata uenia à cogitatione concordie penitus auerteretur, sed multo maxime eius famam prae grauabat, quòd dictator inconsultis decurionibus atq; decemuiris, ad Antonium Franciscum Albicium Aretij tum legatum, ut copias omnes in urbem adduceret, malignè perscripisset, ut ciuitatem imparatam, & ob id de concordia cogitantē, ad gerendū bellum erigeret, contra Remp. enim fecisse censebatur, quòd eius rei consilium magistratibus nequaquā cōmunicandū existimasset. His tamen
 omni-

PAULI IOVII HISTOR.

omnibus concessum est, ut maiorum sepulchris inferrentur. Zanobio autem Bartholino, Malatesta, Raphaëliq; Hieronymo, Ferdinandus Gonzaga salutem impetrarunt. Dantem Castelioneum Stephanus Columna, imposita sacrificuli cuculla, secum abduxit, tanquã uirum egregiè fortem, qui singulari certamine pro dignitate patrie dimicasset. Ceterum Raphaël in Pisanũ carcerem relegatus est, nam erumpente publico odio, summa deflagrabat inuidia, quòd in tormētis cõuictus esset fecisse aduersus Remp. quũ c Genuensì legatione rediens, atq; ante collegas præcurrēs, confirmandis ciuium animis, & ad gerendũ bellum incitandis, Cæsarem atq; Pontificem usq; adeò imparatos esse, atq; adeò rei nũmarie inopia pressos dixisset, ut prius omnino eos decocturos, quã Florentinorum mœniũ, uel un. on tantum pinnam caperēt, uanissimè testaretur. Quo mendacio tantum diurni bellì detrimentum patrie attulisse credebatur. Primis quoq; inchoantis dictaturæ suæ diebus, quum se à concordia minimè abhorrentem fingeret, deq; mittendis legatis, maiore populi aduocato consilio ageretur, ac ideo collectis suffragijs manifestè pacem ab omnibus serè peti animaduerteret nullo ea de re factò decreto, non modò optimos quosq; ciues, sed ipsos etiam populares ex consciētia animi perosos belli incommoda, tam improbè quàm impudenter decepisset. Pontifex autem eo animo fuit, ut Raphaëli parceret, nisi ille ex importuna uerborum contentione cum præfecto arcis, indignabundus non dubiè libertatis beneficium festinata morte præuenisset. Effudit autem Pontifex totum contumeliæ suæ odium in Foianum cucullatum, qui eum illoto ore in sacris concionibus intemperantissimè lacerasset. Coniectus siquidem in baratrum molis Hadriani, totius insanæ faciendæ die

die sue pœnas foeda morte persoluit. Nobis compertum est damnatos euadere, & lōgè è castris primò, & ex urbe demum profugere potuisse, quòd post ipsam deditiōem, antequam caperentur, & de his ferretur capitalis sententiā, duorum serè mensum spatium intercesserit, quū interim Raphaël literis Nicolai Scombergi, antistitis Cāpani, amicissimi hominis admoneretur, ut si pacatum sibi uellet Pontificem, continuo ad eius pedes supplex ire maturaret. Sed is ita harebat curiæ, ut ambitiosa quadam ingenij uanitate, quòd esset lectus inter duodecimuiros, non dubia uouit honoris cupiditate teneretur, & qualis dudum fuisset, summæ potestatis obliuisci non posset, quin sibi per amplum in ea Rep. qualiscunq; futura esset, locum destinaret. Fit enim aut imbecillitate, aut superbia humani ingenij, ut non facile quisquam, ubi peccauerit, uel secum ex conscientia se deliquisse fateri uelit, nec ideo alienæ seueritatis & malignitatis impetum magnopere formidet. Carduccium angusta domi res, quod auaritia in corruptus ex dictatura abstinentissimas manus retulisset, necessitate quadam in urbe retinebat, quòd ad opimā alicuius urbis præfecturam aspiraret, quæ dictatorijs & consularibus uiris uetere consuetudine deberetur, usq; adeò, ut ea spe uir alioqui peracutus & callidus, se ipsum deprauante ingenio stulte deciperet, arbitrareturq; dictaturæ suæ actiones ad duodecimuirale iudiciū deuocari non debere. Audiui ego à Philippo Nerlio patritio, qui actionum urbanarum diurnales cōmentarios scripsit, à Carduccio fuisse rogatum, ut pro se Volaterranam præfecturam sibi paulo antè è senatusconsulto destinatam, impetraret, ipsum uerò eo respondisse uultu sermoneq; ut id petere ausum castigaret, qui præmia ab his, quibus magnopere nocuisset, promereri posse in-

ptissima

PAULI IOVII HISTOR.

ptissimè speraret, ideoq; si sciret, ad tutiora consilia uerteretur. Eo autè die, quo in curia custodiae traditus est, quum duodecimuirali imperio uocaretur in curiam, nec statim ire uellet, postulauit ab Antonio Alberto sibi ex cognatione amicissimo, ut pro se in curiam ad magistratus ascendere minime grauaretur, diceretq; suo nomine Carduccium quidem paratum uenire, sed timere inimicorum insidias, ne sibi in itinere uim inferrent, scilicet, ut Albertus ex uultu uerbisq; qualis esset erga se magistratuum uoluntas, exploraret. Officium præstitit Albertus, renuntiauitq; nullum aliud à duodecimuiris responsum retulisse, quàm ut dicerent Carduccium satis prudentem existimari, quo responso non obscure admodum uidebatur, ut sibi caueret. Sed non multò post eo ambigente hærenteq; aduenit è curia ostiũ pulsans publicus uisitor, qui cum argenteam præferens clauam in curiam deduxit, atq; inde custodiae traditus est. Quibus argumentis, & ex multis quoq; sermonibus ipsius Pontificis, coniectari licuit, eum ad clementiam, uti personæ memorè decebat, procliuam futurum, si amici eius ciues, recentium offensionum obliuisci, quàm ciuili sanguine manus imbuere maluissent. Non defuere siquidem ex ciuibus, qui priuato incitati odio Pontificem ad exercendam crudelitatem impellere conarentur, sed is cunctis in rebus, quæ poenam aut præmium respicerent, uel supra æquum temperatus, importunam uindictæ libidinem moderatissimè contriuit, utpote qui incendiarios, maleficosq; extremæ pecuicaciæ homines, exilio multasse contentus fuerit, quum aduersarum partium principes, Thomam Soderinum, & Alfonso Strozam honoris causa in uillas ipsorum uoluptatibus dicatas relegasset, reliquam uerò turbam publico damnatam iudicio, eodemq; nomine rele-

relegatam, per Italiae oppida disseminasset, ea conditione, ut pro merito nonnulli effratos spiritus retinentes insalubribus locis, sicuti Grauiscais, Centumcellis, Terracinae, & ad Silerum item mare Senogalliae, Pisauri, & Rhauennae sedem sortirentur. Per hunc modum temperatae seueritatis urbe perniciosi ciuibus repurgata, aduenere ab Augusta Vindelicis decreti Caesaris diplomata, solennibus laeae membranae codicillis perscripta, obsignataq; aureo sigillo, quibus Caesar disertè explicabat, se idcirco ab Hispania uenisse in Italiam, ut sublatis bellis certam atque optimam pacem afflatis Italiae rebus apportaret, contentiones tolleret, parataq; cum omnibus, quibuscum antea armis contendisset, concordia, sacrum bellum contra barbaros Turcas indiceret, quo nihil si bi antiquius atque nobilius, uel Reip. Christianae utilius fore existimaret: Vnos omnium uerò repertos esse Florentinos, qui pacis & tranquillitatis nomen odissent, animos feroces iniquissime retinerent, & cum priuato, tum publico commodo obstinatius aduersarentur, utpote, qui antea rebelles animos induerint, Mediceam familiam, à qua priuatim & publice commoda atque ornamenta ingentia omnibus temporibus accepissent, patria pepulerint, oblitq; prorsus beneficiorum & immunitatum, quas superiorum Caesarum indulgentia liberalitateq; retulissent, ab ipsius demum auctoritate discesserint, ipsorum copias et duces aduersum se Neapolim miserint, aduentantiq; exercitui suo portas ocluserint. Quas multiplicis iniuriae contumelias, quum pati non posset, & suae dignitatis esse statueret rebellem ciuitatē perdomare, coactum fuisse inferre arma, postquam tentata sepe concordia, atque exquisitis oblatis conditionibus, uel uitio temporum, uel pertinacium quorundam ciuium mali-

PAULI IOVII HISTOR.

gnitate corrupta, à pace se prorsus alienam ostendisset, proptereaq; integrum serè annum obsederit: Se tamen, quum armis fameq; perdomitam, iure optimo expugnare, atque militibus diripiendam tradere posset, nihilo secius Cæsareæ clementiæ nunquam oblitum, populi respicientis poenitentia fuisse contentum, atq; ipsum Pontificis maxime precibus ad ductum, conseruare uoluisse. Quum uerò, sicuti ex ditionis conditionibus liqueret, ipsius Augustæ potestatis, imperatorijq; arbitrij sit leges condere, & Rempub. ordinare, ideo optimum fore existimabat, quod perpetuam ciuitatis tranquillitatem respicere uideatur, Mediceam familiam reduci, atque restitui in pristinam dignitatem. Et quoniã præclare manifesteq; constat, in liberis ciuitatibus nunquam uigere concordiam propter diuersa dissidentium facile ciuium studia, easq; in prosperè semper atque infœliciter regi, nisi stabili perpetuoq; Reipub. capite gubernentur, declarat Alexandrum Medicem, quem sibi generum ascituerit, Reip. caput, cuius singuli magistratus authoritatem sequantur, eaq; dignitas ad liberos eius legitimos pertineat, atq; his deficientibus, ad proximiores Mediciæ stirpis totius eius præeminentiæ & dignitatis iura deuoluantur, subindeq; Cæsar cum cetera ueterum beneficiorum atque immunitatum priuilegia, quæ aliàs promeruerint, sincero affectu confirmat. Hæc, ut perpetuò seruentur, imperat, & his qui uiolauerint, decem myriadum puri auri multam indicit. Huius diplomatis sententias, quæ latine perscriptæ erant, italica loquutus lingua, ut ab omnibus intelligerentur, uertit, & promulgauit Antonius Mussetola Neapolitanus iureconsultus, qui tum Cæsaris legati munere fungebatur, membranam explicatam, aureoq; sigillo et manu Cæsaris subscriptam sæpe ostendens

stendens, & legendam his qui uellent, libentissimè præbens. Ipso autem Mussetola perorante, assurrexit dictator Bene- dictus Bondelmontes, qui nuper eductus fuerat è Volaterra in turris carcere, in quem antea populares relegarant, is iuxta assidebat, hisq; uerbis respondit. Grata nobis atque la- tissima erit hodiernæ diei recordatio in omnem eui posteri- tatisq; memoriam: quandoquidem præclaro magni numinis munere, & inuictissimi Cæsaris beneficio, optimè constitu- ta Reip. ac duraturæ tranquillitatis initium auspiciamur. Quod igitur scælix faustumq; sit Florentino populo, leges nobis latas à Cæsare, ad non dubium huius recte atq; appo- sitè ordinati status incrementum suscipio, uenerorq; ser- uaturumq; polliceor, ac pari studio atq; obsequio magistra- tus, cunctiq; ciuitates ordines, qui præsentés adsunt, susci- pient, atque optima fide seruabunt. Tum uerò ad dictato- rem, legatumq; simul à dextris assidentem, singuli magi- stratus uirum accesserunt, tactoq; diplomate, atque hono- ris causa inclinatis capitibus, quæ dixerat dictator, appro- barunt. Primi fuere decuriones, octouiri, & decemuiiri, qui ab integritate iudicij, famaq; probitatis, Boniuiiri uocan- tur. Ad hos, tres Guelpharum partium duces defensoresq; qui magistratus in urbe uetustissimus habetur, itemq; octo- uiri, qui belli & pacis negotio præsent, ideoq; practici nun- cupantur. Hos subsequuti sunt octouiri, qui summam uitæ et necis habent potestatem. Cum his iere quinqueuiri, qui ærario præsent, itemq; septemuiiri, conseruatores legum appellati. Post hos triumuiiri fisco præpositi, & secundum hos mercaturæ sextumuiiratus, & quartumuiiri urbis mu- niendæ curatores. Postremò duodecimuiiri, quibus ab ini- tio ordinandæ Reipub. munus fuerat demandatum. His ac-

PAULI IOVII HISTOR.

cesserunt ex Mediceorum amicissimis uiginti & septem pri-
 mores: Ita ut in uniuersum centum & uiginti primatium ci-
 uium numerum implerent. Eo die uidere subnotareq; licuit
 diuersissimos eorum ciuium uultus, qui ordinatim ad tribu-
 nal ascendentes, nō obscura irrifurandi significatione, ut in-
 sententiam dictatoris pedibus ibant, atque his, quas dixisset
 Caesar, legibus obtemperaturos confirmabant. Nam quum
 multi præ gaudio plorarent, quōd se in posterum incolumi
 & pacata patria, intestinaq; dissensionis & turbulentiæ o-
 mnis malo uacua liberataq; potituros prospiciebant, diuer-
 so animorum habitu, plerique alij tristes atq; demissos uul-
 tus certi doloris indicia præferabant, usque adeo procul à
 dissimulatione positi, ut emigrantis & erepta libertatis ex-
 equijs interesse uiderentur. Ea siquidem die, quæ Iulias No-
 nas antecessit, anni trigesimi primi supra millesimū & quin-
 gentesimum, dictaturæ simul & decurionum nomen, anti-
 quata ueterum magistratuum formula, sublatum est, &
 principatus ex decreto Caesaris, in ciuitate, uel non plane li-
 bero ciuium assensu, foeliciter introductus, sic ut Alexander
 Medices è Belgio rediens, ubi tum agebat apud Casarem, in-
 auguraretur, & Reipub. Florentinæ dux, quæ uox hodie dy-
 nastam & principem exprimit, gratulantibus penè omni-
 bus appellaretur. Eiusdem anni principio, quo hæc Floren-
 tiæ confecto bello transacta sunt, extremæ terrarum in Bel-
 gis regiones, quæ Gesoriaco littori incumbunt, repentina
 atque inusitata prorumpentis Oceani inundatione summam
 cladem subierunt, qua nobiles paulo antè urbes, frequentissi-
 maq; oppida, supersundente sese mari, periere, usque adeo
 miserabili calamitate, ut infinita propè mortalium multitu-
 do, intercepto fugæ remedio, opprimeretur. Nam horribili
 prodic-

prodigiosoq; sicuti coniectari licuit, terræmotu concussus Oceanus, ita magno aestu intumuit, ut institutos antiquitus, & perpetua custodiæ diligentia serè quotidie ab accolis instauratos aggeres, quibus submoueri arceriq; aestuantis maris fluctus consueuerant, concitato quodam & uehementissimo incurso perrumperet, interiorisq; plagæ terris altissimarum & reciprocantium undarum pelagus per transcensos margines effunderet, animantiaq; subinde omnis generis irrito receptus cursu, in aridas litoris partes perfugere conantia, ocissimè mergerentur, quibus longo natatu seßis & fame morientibus, marinæ belluæ non dubio pauore attonitate, impulsaq; fluctibus conterritorum piscium agmina succedebant. Prænuñciarant hanc cladem, triduo antè densissimæ imbres, diraq; tonitrua scintillantis aëris, & crebra motatio telluris, perpetuoq; biduo concursantium inter se uentorum diuersi turbines, ita horribili pauore concussis mortalium mentibus, ut quum testæ mutarent, & ingruente inuitabili aquarum mole, colluctantibus scilicet elementis, tota uniuersi orbis compages resoluta, in antiquum chaos redigicredetur. Ea porro calamitas longè maxima incidit Caneniphatum, & Batauorum insulis, quæ Selandæ & Hollandæ à nostris hodie nuncupantur. Nam præter eas, quæ inundantis maris impetu multorum cubitorum altitudine penitus submersæ fuerant, Alendebucha quoque & Harles, & Excluse clara oppida, ita fluctibus oppressa deuorataq; sunt, ut uix sacrarum turrium & templorum fastigia extarent, quæ horribili æquæ & sæpe metuenda excidij memoria cladem testarentur. Sed Nonæ Nouembres tantis malis finem attulerunt, quum postridie Calendas, sereno (quod mirum fuit) cœlo, sed mox portentosam in modum ab re-

PAULI IOVII HISTOR.

pentina effusi imbris, & certantium inter se uentorum pro-
 cella commutato, dira ea tempestas accidisset, tanta admirati-
 one mortalium, ut nulla ab orbe condito maior & gra-
 uior ullis gentibus clades, post diluuium Mosaycis literis ce-
 lebratum, incidisse crederetur. Nec multo post sequenti men-
 se Ianuario, par propè exitij clades Lusitanis, in ipsis pro-
 culdubio uisceribus terræ, furēte debacchanteq; Aeolo, illa-
 ta est, cuius impetu urbs Vlyssipo in primis incomparabile
 detrimentum sensit, & post eam Coloniam, Sanctearene,
 & Azembugera, Almeriniq; urbium publica priuataq; ædi-
 ficia, inusitato terremotu conquassata profcissaq; magnam
 uim mortalium ruinis oppressere, & nonnulla etiam nauis-
 gia turbulento inflati maris hiatu absorpta sunt, sic, ut, Ta-
 gus insanis allidentis maris fluctibus repulsus, discedentibus
 in utraq; ripam suis undis, sicca in medio uada obstupenti-
 bus cunctis ostenderet, nemoq; iam tota prope Lusitania te-
 ctis suis consideret, subsultante scilicet solo, ideoq; non ci-
 to desituram terræ motus uim ita præmonstrante, ut regis
 & reginæ exemplum sequuti uniuersi ferè incolæ, taberna-
 cula apertis in locis castrensi more erigere cogerentur,
 neque in his tamen soluti metu pernoctarent, quum repen-
 tinum aliquem terræ hiatum quo absorberi possent, non
 temere extimescendum arbitrarentur. Hisdem quoque
 diebus, Ferdinandus Caroli Imperatoris germanus fra-
 ter, Cæsar est appellatus, suscepitq; eius nouæ dignitatis or-
 namenta apud Belgas, opulentiore atque augustiore appa-
 ratu, ad Aquisgranum urbem, Caroli magni olim sede sepul-
 chroq; clarissimam, quæ antiquis Nuagerra fuit, quum supe-
 riore biennio Bohemici regni diadema apud Pragam susce-
 pissent. Nam sicuti Marcomānorum, qui hodie Morau sunt,

& Bohemorum, qui Ercynio saltu circumdantur, et Slestia-
 rum, qui Sarmaticos attingunt fines, frequentiam et cultum
 Germani auctoritate atq; opibus superiores facile supera-
 bant, ita utriusque pompæ spectacula, cum ipsius Caroli im-
 peratoris presentia, tum opulentissimorum procerum, &
 antistitum admirabilis comitatus, incomparabilem illustri-
 um hominum conuentum representasse censebatur. Nihil
 enim uel pretiosius, uel operosius, excogitari potuit appa-
 ratu atq; instrumento utriusq; aulae, quum in eum totius Eu-
 ropæ ad exornandum triumphum lectissimæ opes, insigni
 studio certantium inter se gentium, collatas fuisse appare-
 ret: sacris nanq; ceremonijs, & ludis equestribus, gemina-
 toq; præsertim epulo, totius eius pompæ apparatus consti-
 tit, in quo accumulati luxus exquisitissimæ & copiosissimæ
 dapes alendis etiam plebeis hominibus superfuerunt. Impe-
 rator ipse usus eo prægrandi ense, quo Carolus ille Magnus
 omnibus sacri belli prælijs uti cõsueffe fama erat, quanquam
 esset à multo uetustatis situ eruginosus, clarissimum quem-
 q; Germanorum & Belgarum, leuiter contactis humeris,
 equestri dignitate nobilitauit, dimissisq; conuentibus uni ei
 curæ institit, ut consentientibus Christianorum gentium
 regibus, pia arma in Solymanum, nimio plus immodicas ui-
 res extendentem uerterentur. Namque tum constans atq; uel
 pios mortales fama erat, quorundam etiam uatum oracu-
 lis comprobata, nullis quàm Austrianorum fratrum certis-
 simis auspicijs, barbarorum uires malo nostro in immen-
 sum sese attollètes posse superari, quod existimare credereq;
 fas erat: postquam & his, Ferdinandus à matura iam indo-
 le summæ pietatis atq; uirtutis Pannoniæ atq; Bohemiæ re-
 gna bellicosissimarum gentium paterno Austriæ imperio

PAULI IOVII HISTOR.

dudum adiecisset, & fraternæ demum amplitudinis, impe-
ratoriæq; dignitatis successor & hæres esset designatus, Ca-
rolus uero augustiore maximarum uirtutum & opum con-
cursu exaggeratus, undique uictor inusitata felicitate ad
Occidentem per Oceanum auriferis regionibus poti-
tus, Christiani imperij terminos ad An-
tipodas usq; protulisset.

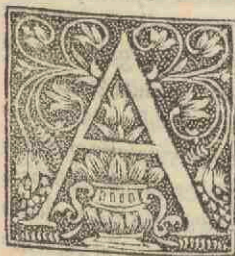
Pauli

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXX.

ARMORVM maximè ingentē
terra mariq; apparatus, & qua
lem nulla maiorum ætas uiderit,
aut literæ meminerint, ad admira
tionem pōsteris traditurus, pau
lo altius belli causas repetam, ut
magis illustria sint, quæ mox di
centur. Pacata Italia, Cæsar è Bel

gis, apud quos alterum iam annum egerat, aduerso Rheno
profectus, Ratisponam ad Danubium uenit, ubi totius Ger
maniæ concilium multis de causis, & sanādis præsertim Lu
theranorum mentibus, erat indictum. Eo enim tempore ce
leberrimis in urbibus uehementer conuulsa erat Christiana
religio, ob idq; in partes diducti plerique populi, inter se
bello contendebant, adeo ut Germania armis, opibus, ac
ingenijs florens, dum insanis erroribus seruit, sublato con
sensu, atque interrupta religionis authoritate, grauissimū
uulnus acceptura uideretur, eò præcipuè, quòd eius diræ
pestis uenenum ad animos potentium peruaserat, qui im
pic atque arroganter ea dogmata tuebantur. In his erant,
Federicus Saxonum, & Philippus Langrauius Catto
rum principes, Carolo & Ferdinando insensī, ueteresq; ho
stes Austriæ domus, cuius opes & dignitatem maximè in

PAULI IOVII HISTOR.

fringi debilitariq; ea religionis conturbatione existimabāt. Vuillermus quoque Boioarie regulus, qui multis præclaris cum familiæ tum uirtutis subsidijs fretus, ad imperium aspirarat, æquo animo ferre non poterat Ferdinandum superioribus comitijs, ueluti adoptate fratre, Cæsarem appellatum, querebaturq; Romanum imperium una in Austriæ domo, tãquam hæreditarium, perpetua quatuor Cæsarum successione confirmari, adeo ut cum uitio creatum diceret, & noua subinde comitia, ueluti prioribus ambitu largitioneq; corruptis, flagitaret. Angebat etiam Vuillermum genus suum à præalta stirpe repetentem ignominia repulsæ, quam tulerat in petitione regni Bohemorum, superate suffragijs Ferdinando, quanquam ipse Bernesthenij & Cauphonis procerum, qui auctoritate maximè ualebant, amicitia & studio plurimum inniteretur, Quibus de causis fiebat, ut Cæsar nequaquam eorum sincera fide aut egregia uoluntate uteretur, qui uel piè sancteq; de sacris potestateq; Pontificis sentirent, proptereaq; minus facilem eius causæ cognitionem indicaret, quanquam à Laurentio Campegio Cardinale Legato, cuncta propè firmissimis rationibus resellente, tractari, et iure optimo damnari posse Lutheri placita uiderentur. Ea enim non reijcienda modo atq; abolenda, sed risu excipienda esse censebant, qui sacrarum literarum peritia mediocriter ualere, quando nulla constantia plures discipuli ipso magistro insaniore, prouecta in immensum interpretandi libidine, à primæ rebellionis argumentis impudentissimè desciscissent, ut ipsi de nomine peculiare sectas cõderent, & imperiata multitudo ad factiones atq; intestina bella traheretur. Dũ hæc exploratis procerum animis pertractant, & profani iuris controuersias finiunt, certis rumoribus affertur, Soly-

manum

manum innumerabilibus instructum copijs, e Byzantio in
 Mysiam peruenisse, eadem confirmant Clementis, Veneto-
 rumq; literæ, magnus timor Germanis incutitur, Noricisq;
 præsertim, qui proximis barbarorū incursionibus abacta pe-
 cora, raptos in seruitutem liberos cum uxoribus, & fratres
 trucidatos, incensaq; ædificia, repentina belli clade conspe-
 xerant. Fama erat ea de causa redire in Pannoniam Solyma-
 num, ut Viennam expugnaret, à cuius mœnibus paulo antè
 fortiter repulsus, cū ignominia discessisset, aut si Germani du-
 ce Carolo Cesare contra prodirent in aciē, de totius ferè ter-
 rarum orbis imperio decertaret: ipsum enim se unum esse,
 ad quem Romanorum imperium legitimo iure pertineret, di-
 cere solitum ferebant. Quoniam magni Constantini, qui uni-
 uersi orbis Augustus imperator extitisset, sedem, & sceptri-
 atq; urbes eius imperij teneret, uti proauus Mahometes, ex-
 pugната Cōstantinopoli, & Constantino supremo Græcorū
 imperatore superato occisoq;, hæc omnia iure belli capta
 Ottomanicis regnis adiecisset. Propterea quum de Carolo ser-
 mones inciderent, uel literæ scriberentur, eum non Cesarem,
 sed Hispaniæ regē superba dissimulatione uocare consueue-
 rat. Elatus enim tot suis maiorumq; suorum uictorijs, quibus
 à Mæotide ad Erythraei Indiciq; maris angustias, et ab extre-
 mis Illyrici finibus ad Armeniæ terminos imperium protu-
 lissent, decorum maximè & nominis sui fama dignum puta-
 bat, in Germaniam penetrare, terrorem, cades, incendia
 circumferre, ostentareq; aciem, ut Carolum acerbissimis
 suorum cladibus permotum, ad pugnam prouocaret: spe-
 rabat enim eum nequaquam uniuerso prelio certaturum,
 quòd Germanos per causam Lutherani superstitionis in-
 ter se dissentire didicisset, unde sibi non dubiam, erecto tro-
 phæo

PAULI IOVII HISTOR.

phæo ex aliena infamia, laudem pararet, quòd si eo animo
 esset Cæsar, ut prodire non dubitaret, & patentibus campis
 Christiana signa committeret, tum uerò ipse sua occasione
 ad optimam spem exploratæ uictoriæ uteretur, quando pe-
 desires magna ex parte nostrorum copias circumducto in-
 numerabili equitatu, fame enecare, spe prælii late frustrari,
 ac demum funesta necessitate cedentes & dissolutos in fugâ
 proterere facile posse uideretur. Cæterum suæ dignitatis es-
 se statuebat, Ioannis iniurias defendere, quem ipse in Panno-
 nia regem constituisset. Is, quanquam Ferdinandum maio-
 re semper animo, quàm uiribus, contra se bellum gerentem
 contemnere poterat, Caroli tamen potentiam ueritus, qui
 ex propinquo copijs, pecunia, auctoritateq; fratri opem la-
 turus esset, à Turcis auxilia petere cogebatur. Fuere qui cre-
 derent Solymanum inuito Ioanne in Pannoniam uenisse,
 Polonorum scilicet & Gallorum cohortantibus inductum,
 quoniam hi Cæsarem, qui bella gerere per legatos singulari
 fœlicitate consuesset, grauissimo bello periculosisq; prælijs
 implicitum uidere percuperent: Illi uerò Ioannem uti assi-
 mitate Sigismundo regi cõiunctum, in Pannoniæ regno con-
 spicere mallerent, quàm Ferdinandum, uti grauem aliquando
 e tribus regnis hostem Sarmatiæ futurum. Sed de hoc quum
 nihil pro uerò sit compertum, haud temere censuerim hos
 magnos piosq; reges, tanta infamia liberandos, adeò ut ar-
 bitrer Solymanum non magnopere his de causis & preci-
 bus permotû, tantum itineris suscepisse, sed ueterem potius
 suum, Ottomannorumq; principum morem secutum, qui
 exercendo militi bella ex bellis ferere, nihil è uetere discipli-
 na segni ab otio corrumpi sinere, finitimos quosq; tanquam
 ueros hostes, prædæ, uictoriæ ac laudis materiã putare con-
 sue-

fuissent. Quo instituto alternis annis uniuersas copias edu-
 cendo, omnibus gentibus, cum quibus collatis signis sint con-
 gressi, præter unos Scythas, bello superatis, supra uiginti
 Asia atq; Europæ regna imperio suo adiecerint. Ferdinandus,
 ubi sit certior Solymannū prima agmina per Thraciam
 extendisse, ad eum eum muneribus & exquisitis de pace foe-
 dereq; mandatis, tres legatos mittit, quorum princeps erat
 Leonardus Negarola, nobilis Vicentinus literarū & mul-
 tarum linguarum peritia insignis: ij in Triballorum finibus
 obuiam facti Solymanno, humaniterq; suscepti, nihil plus re-
 tulerunt, quàm ut castra sequerentur. His Ratisponæ nunci-
 ciatis, Cæsar Germaniæ procures, legatosq; liberarum ciui-
 tatum alloquitur, docet in eo cõmuni & grauissimo rerum
 periculo nihil tutius esse consensu, nihil diffensione calamito-
 sius: proinde excitarētur ad id classicum, quo sæuus & bar-
 barus hostis cunctis cathenas & compedes, & templis ac
 urbibus uastitatem denunciaret, se constantissimo animo pa-
 ratum esse contra hostes proficisci, ad tuendā religionis cau-
 sam, ac nominis sui dignitatē, si ipsi fortiter & alacriter co-
 actis copijs, Christi uexilla & uictrices aquilas sequerentur,
 atq; una more maiorum, pro salute omnium & uetere gen-
 tis gloria bellum susciperent, accitutum se confestim Hispano-
 norū & Italarum expeditas cohortes, magni roboris auxi-
 lia, quibus Germanorū statariæ legiones firmarentur, Cle-
 mentemq; Pontificem in hos apparatus magnā auri uim col-
 laturum, uti esset pollicitus, si hæc gnauiter parari & egre-
 gia fide administrari didicisset. Ad ea principes legatiq;
 propensissimis animis responderunt, in animo esse Germanis
 omnibus, ut ab antiquissimis tēporibus factū meminissent,
 salutē publicā & cõmunem omnium, imperijq; præsertim
 existimare.

PAVLI IOVII HISTOR.

existimationem tueri, propulsare iniurias, & Christianæ religionis hostes bello persequi, Cæsarem uerò prolixè collaudare, qui se eo bello imperatorem futurum profiteretur, & externa item auxilia defendendis adiuuandisq; Germanis esset adiuncturus. Idcirco ipse, fraterq; Ferdinandus darent seculo operam, ut ea quæ usui essent, maturè diligenter expedirent, ipsos enim ex uetere formula tabularum Romani Imperij, uti esset descriptum, æstimato prouinciarum atque urbium censu, delecturos milites & ad condictū Vienne nam undiq; in una castra transmissuros. Itaq; fit decretum è summa cõcilij, ut in aliud tempus Lutheranæ causæ cognitio differatur, ceterisq; cõtrouersijs et rebus omnibus postpositis, omnes in unum belli apparatus animos intendant. Igitur Cæsar Alfonso Vastio in Italiam perscribit, ut ueteres præfectos aduocet, & per eos cohortes conscribat, et quantum maximè potest sclopettariorū numerum paret, simulq; Hispanos omnes Tridentinis alpiibus ad se celeriter in Noricum adducat. Andreæ quoque auriæ iniungit, ut pari studio triremes ac plures onerarias militariter exornet, & aduersus Turcarum classem in Græciam traiciat. Accersit etiam è Belgio, Burgūdiq; grauis armaturæ ornatissimum equitatum, & ab Hispania cõplures nobiles ueteranosq; milites, & sibi quoq; priuatim, cohortium pretorianorū nomine, duodecim milia Germanorū, ex his qui in Italia plura stipendia meruissent, mercede cõducit, quibus præficiuntur Maximilianus Heberstenius, atq; Tamisius Italico bello clari duces. Vni Galli multis de causis, quas suo loco memorabimus, nihil huic bello sese miscuerunt, rexq; Britannus ab infami repudio legitimæ uxoris, quæ Cæsaris erat matertera, uti plane hostis, deprauatum & penitus alienum ab amicitia & religio-

ligione animum ostendit. Interea Clemens dabat operam ut
 pecuniæ à quæstoribus undiq; cogerentur: uolebat. n. in tan-
 to rerum discrimine, uti communem omnium parentē dece-
 bat, erga remp. præclarum pietatis studium ostendere, con-
 ciliandis præsertim Lutheranorum animis, qui eo benefi-
 cio atq; ea liberalitate ad sanitatem reduci posse uiderentur.
 Erat ararium Pontificij imperij penitus exhaustum, supe-
 riorum temporum calamitate, recentibusq; iacturis ac im-
 pendijs: nam Etrusco bello decies centena milia aureorum
 nummū expendisse ferebatur. Quamobrem in senatu decre-
 tum est, ut quinq; decum.e sacerdotijs imponerētur, quæ res,
 minores sacerdotes, sacratasq; uirgines, et sacras hospita-
 domus uehementer afflixit: nam exactores cū imperio in pro-
 uincias emissi, dū priuato quæstui studerent, incredibili acer-
 bitate humana, et diuina omnia perturbabāt, adeo ut pleriq;
 sacerdotes tēpla desererent, et passim sacrata uasa et antiqua
 donaria cōflarentur: erāt et qui prædia dicata altarib. uen-
 ditarēt, ut decum.e soluerētur, neq; honestissimus sacri belli
 pretextus, ac extrema propè necessitas inuidiā leniebat, quo-
 niā Cardinales qui opima sacerdotia possiderēt, immūes eua-
 serāt, quasi illis ad tuēdā Romanæ aulæ aplitudinē, de solito
 uitæ splendore nihil remittere moderariq; liceret, quū ex ad-
 uerso plerisq; egētib. ultima uitæ alimenta raperentur. Per
 hūc modū coacta pecunia, Hippolytus Medices Cardinalis,
 qui bello interfit, Legatus efficitur, ut in summæ nobilitatis
 excelliq; animi Legato, summa autoritas et dignitas emine-
 ret, coq; pignore tradito, Clemēs propēssimā uoluntatē er-
 ga Casarē præclare testaretur. In eū iuuenē alterū et uigesi-
 mū agentē annū natura fortunaq; certatim maxima dona cō-
 gesserant, specie formaq; corporis ac ingenij rara foelicitate
 insignis erat, et sup hęc spectacula edendo, donadoq; libe-

PAULI IOVII HISTOR.

ralis famā consecutus, adeo studia populi cōmouerat, ut sug-
 gillata Clemētis auaritia, quadā naturæ similitudine, Leonis
 patruī memoriā reuocaret, & opes iam uel insanis ipsius
 sumptibus pares esse cōperāt: nam ei Clemēs Pompeio Co-
 lōna, ad Neapolim, uita defuncto, eius sacerdotia ac officia,
 quæ erant amplissima, contulerat, quanquam esset ætatis ac
 ingenij uigore ad tractanda arma, quam ad obeūda sacra pã-
 rator: propterea quū ex lectissimis hominib. comitatum in-
 strueret, aliquanto plures milites, quā togati uiri ac antisti-
 tes proficiscentem sunt secuti. Eius aduentus Ratisponæ cū à
 Cæsare, Ferdinãdoq; rege, tū à Germanis letanter exceptus
 est: nam ingentē pecuniā multosq; uiros fortes, et notos cen-
 turiones, ac militares equos adduxerat, et super hæc sine ul-
 lo fastu Cardinei cultus, oris habitum ingenuæ prompteq;
 uirtutis plenum præferebat. Igitur consilijs cum Campegio
 cōmunicatis, atq; eo in Italiã dimisso, quod tum maxime ner-
 uorū doloribus laboraret, magnā auri partem effudit, con-
 ducendis octo milibus equitū Hungarorū, quos se habiturū
 Ferdinãdus promittebat, si ad eos in finibus Pãnoniæ disper-
 sos, atq; operam aduersus Turcas nauare cupientes, stipen-
 dia mitterentur, transierant enim ad Ferdinandum duo su-
 pra ceteros duces Valentinus Thuracus, & Bachithius Pau-
 lus, hic Triballus erat, ille Hungarus, admirandæ uirtutis ho-
 mines, sed fide instabili: nam uterq; apud Solymanum in ho-
 nore habiti, diu in Turcarum castris antea militarant, ac de-
 mum non ignobili trãsfugio ad Ioannem, atq; inde commu-
 tata uoluntate in Germaniam uenerant. His Hippolytus le-
 gatus singula uexilla honoris causa de manu tradidit, in
 quæ pictæ erant imagines crucifixi Seruatoris nostri, ad
 commouendam uel in firreis Lutheranorū peccatoribus pie-
 tatem

tatem, addidit etiam uestes ex auro purpurâq; militares, & ficas Italicas, aureosq; torques, nec se passi sunt eorum ingētes animi liberalitate superari, quū paulo post et equum insignem cursu, & gladios more gentis incuruos, equato munere rependerint. Iam prima Turcarum agmina Samandriam peruenerant, quum Ioannes arma expedit, Gritto negotium dat, ut Strigonij arcē tormentis expugnet. Sicutum est Strigonium in ripa Danubij, triginta passuum milibus ab urbe Buda, eius arx egregiè munita, Ferdinādi præsidio tenebatur. Igitur Grittus terrestribus atq; naualibus copijs diu antea obsessam, admotis muralibus tormentis aggreditur, cuniculi aguntur, per quos suppositis ignibus ab imo totus corruat murus, atq; extreme in propugnaculis pinnæ, ferreis pilis decutiuntur, consistunt tamen fortiter in muro Germani, seq; acerrimè fortissimeq; defendunt, sed cum rerum propè omnium inopia laborarent, & minus salubri aqua uterentur, pluresq; morbus planè seuus inuaderet, desperata salute à Posonianis auxilia, uexillo & fumo interdiu, & noctu ignibus petere cœperunt. Erant Posonij Thomas Agriensis episcopus, & Vulcanus iureconsultus, Caesaris Ferdinandiq; legatus: ij cognito Strigonienisum periculo, ad Vienna præfectum conscribunt, hortanturq; ut priusquam Solymanus Sauū traiciat, deductis è Vienna præsidijs, & demissa grauiori classe, terra simul flumineq; Danubio obsessis opem ferre maturarent. Grittus enim incontritam multitudinem Vngarorum & Seruianorum, admixtis Turcis, in castra contraxerat, nequaquam idoneam sustinendo prælio, si à peritis ordinum atq; militiæ in subitum pugna discrimen adducerentur. Præerat Viennensi præsidio cunctisq; Ferdinandi copijs Catianer, quem superiore

PAULI IOVII HISTOR.

bello aduersus Turcas egregia cum laude Viennæ incenia defendisse memorauimus. Erat Catianer sicuti in cōserenda pugna fortis & impiger, ita non semper sobrius, & turbidus in suscipiēdis consilijs, alacritate quadam inanīs & peruicax, siue quòd Turcas putabat ad oppugnandū Viennam, uti artem belli, protinus aduolaturos, & propterea eam urbem nulla ex parte presidio nudandam iudicabat, siue quòd satis uirium in sola classe futurum arbitrabatur, terrestri itinere nihil tentare constituit, prætermittensq; facile patrandæ rei occasionem, posonianis rescripsit, ut Nasadias, quantas haberent, propugnatoribus instruerēt, pollicetur uerò se paulo post grauiora nauigia maioribus tormentis referta, atq; exornata more maritimarum triremium, ut Nasadijs presidio essent, continuo submissurum. Ungari Nasadias uocant nauigia oblonga remorum ordine ualde expedita, biremibus prædatorijs, quæ in mari nostro uisuntur, disciplina celeritateq; simillima: eius generis ad sexaginta in statione erant circa Posonium, quas uir Germanus, cui Corporano cognomē fuit, rei nauali præpositus, uti Catianer præscripserat, dedit, ac remige militeq; & minoribus tormentis complet: eo consilio, ut in Comaria insula, quam paulo infra Posonium Danubius efficit, desertum quoddam castellum occuparet, atq; inde, cum grauiora nauigia è naualibus Viennæ demissa applicassent, in hostium classē inueheretur. Ea erat in obsidione Strigonij distributa in stationes, ut flumine nihil omnino obseſis importari pateretur. Dum hæc ad Posoniū parantur, Grittus per speculatores de hostium cōsilio fit certior, erant enim permulti Hungari in partibus Ferdinandi, qui non ualde turpe ducebant, uti libido ferret, hac & illac transire: gens enim effera, præsentis tantum gnara commo-
di,

di, atq; euentuum spectatrix, studiorū cōmutatione magnopere gaudebat, adeo ut nemo fere in partibus Ioannis esset paulo notior atq; nobilior eques, qui non aliquando cū Ferdinando rege militasset, nec satis firma etiam fides erat apud sacros antistites, qui non semel animos atq; opes alterne fortuna successibus applicassent. Igitur Gritius celeriter cōsiliū capit praeoccupandi hostis conferendāq; pugnae, priusquam grauiora hostium nauigia Nasadijs coniungantur. Erant ei Nasadia numero Posonianis ferme pares, gubernatorum uero scientia & militum uirtute aliquanto inferiores, quam obrem in has complures sagittarios & sclopettarios Turcas distribuit, proponit praeuia singulis, qui spectatum facinus ediderint, atq; omnes ad praestandam grauiter atq; celeriter operā cohortatur: nec mora aduerso amne per noctem ad hostes magno silentio prouehuntur. At Posoniani, qui iam ad Comariam peruenerant, ubi ex pulsu remorum, renuntiantibus speculatorijs nauigijs, de aduentu hostiū cognoscunt, uehementer perturbantur, ut ij plerumq; solent, quibus praeoccupari deprehendiq; contingit, dum insidias hosti moliuntur. Erat praepositus quinq; Nasadijs Pestanus, senex, negotij naualis admodum peritus, is Corp oranium monet, ut cōgressum deuitet, atq; se se Posonium recipiat, ipsum à postremo agmine totius classis terga ualidissimis Nasadijs esse defensurum, non esse credendum hostes nisi magna de causa & certa cum spe, ueluti rebus exploratis, aduerso ane subiisse, proculdubio totius consilij decretum per Hungaros hostibus esse delatum, profectiōemq; proditam, satis honestum uideri posse eum receptum omnibus militie non ignaris, postquam grauiores naues nondū aduenerint, quas etiam Catianer expectandas esse praeeperit. Corpora

PAULI IOVII HISTOR.

nus ingenio ferox, nihil de Pestani monitis ad aures admit-
 tit, siue quòd flagitiosum putaret non expectare hostem ul-
 trò subeuntem, præliumq; poscentem, siue quòd suorum uir-
 tuti nimium confisus, aduersariorum uires magnopere de-
 spiceret, ergo prælij signum præponitur, diuiditur classis in
 acies tres, Pestanus omnium primus prorumpit, profluentisq;
 secundo cursu cõcitus hostes adoritur, eo impetu quatuor
 eorum Nasadias perfringit, primũ agmen perturbat, magnam
 uictoriæ spem sequentibus præbet. At Turcæ confertis nauigijs
 uim atq; impetum inuadentium constanter excipiunt, fit prælium
 atrox, omittunt pleriq; remos, contis & gladijs rem gerunt,
 tormentorum sonitu ac fumo, et dissono clamore tot gentium,
 omnis oculorũ atq; aurium usus eripitur, ad hæc, nebula crassior,
 uti fit, orta diluculo, ita amnem totum & classes intexerat,
 ut nauium magistri non plane perspicerent, quam in partem
 flectendi remi, et prore essent incitandæ. Erat Turcæ fluminis
 impetus maximè grauis & aduersus, sed ea iniquitas coniuncta
 inter se eorũ nauigia maximè confirmabat, adeo ut contra, ueluti
 æquata condicione, Posonianorum oculi aduersis orientis solis
 radijs ferirentur: tum uerò Turcæ discussa nebula tantam
 uim sagittarum aduersis nauibus superfuderunt, ut propugnatores
 simul & remiges his confixi, sclopettorũq; gladiis traiecti,
 in fugam uerterentur. In eo tumultu Pestanus egregiè pugnans
 interficitur, Corporanus cum tredecim omnino Nasadijs, quæ
 celeritate reliquas anteibant, aduerso flumine profugit,
 reliquæ aut demerguntur, aut desilientibus in proximas
 ripas militibus atq; remigibus, uacue capiuntur, ex mille &
 septingentis hominibus, qui in Posoniana fuerant classe,
 fere quarta pars interiit, cæteri terrestri itinere

re euaserunt, nonnulli etiam capti, dimisiq; ab hostibus non multo post posonium sunt reuersi. Post id prælium, Grittus, quòd cuniculis nihil profecerat, et duo muralia tormenta ab crebro usu, uti accidit, feruefacto metallo, disrupta fuerant, arcis oppugnationem intermisit, ratus circumuallatum hostem, non diu obsidionis incommoda, tanquàm desperatis post naualem uictoriam auxilijs, esse toleraturum. Sub id ferme tempus, Hispani, qui in agris urbium Aemiliæ uia statua habuerat, fertilissimiq; tractus incolas circa Scultennam et Gabelum annes ad Padum usq; magnis detrimentis afflixerant, ad alpes peruenerunt. Erant in eorum castris supra xx. milia hominum, sed tertia ferme pars inutilis turbae, cum tantum septem milia ueteranorum peditum censerentur, cum multis enim impedimentis et iumentis onusti uetere præda, secum fortunas suas omnino deferendas esse iudicabant, adeo, ut nec sortita & uoluptatum instrumenta relinquerent. Hanc militum licentiam atq; luxuriam, quum Vastius præcipue commeditus inopiam ueritus, castigando iubendoq; cohibere, sarcinarumq; numerum præscribere uellet, ad Athesim militaris feditio exarsit. Nonnulli enim centuriones opulenti, quibus adeo longinquæ & periculosa militiæ labor erat ingratus, concitare uulgus militum, & stipendia flagitare ceperunt, adeo, ut non excessuri Italia uiderentur, nisi consternatis & in unum animi decretum consentientibus pecunia solueretur. Vastius, qui ad minuendam ipsius existimationem, à paucis inimicis aduersum se exagitari multitudinem haud obscure intelligebat, dissimulandum in præsens ratus, quædam temporarij necessitatiq; tribuit, donatiuumq; pollicitus, quum ad Cæsarem peruenissent, menstrui stipendij pecunia cohortes pacauit, & in Germaniam sublati signis est profere

PAULI IOVII HISTOR.

Aus, nec multo post Italica cohortes sunt secute. Tanta enim alacritate in Cisalpina atque togata Gallia, Piceno, Umbria, totaque passim Etruria milites bello assueti nomina deederunt, ut duplicatum signorum numerum quisque praefectus adduceret, & vastius nonnullos nobiles Circumpadanos oppibus insignes, quos praefecturis honestarat, & in magnos bellici apparatus sumptus adegerat, superante militum multitudine, cum magna inuidia repudiare atque relinquere congeretur: non enim Italos tum primum leta pace perfruentes tanta promptitudine uirtuteque animi eam ancipitem duramque militiam subituros crediderat, ut praecipue Germanis opem ferrent, a quibus tot clades accepissent, propterea potentes opulentosque rogabat prolixaque inuitarat ad capeffendam laudem, quibus clientes atque oppidanos minime ad sequenda signa defuturos iudicasset. Id autem inuitus fecit, quonia ei certum militum numerum Caesar praescriberat, iusseratque ut caeteris reiectis, signa & cohortes uni tantum spectaret uirtutis & fidei ueterum praefectorum commendaret. si fuerit Martius Columna, Petrus Maria Rubeus, Philippus Torriellus, Ioannes Baptista Castalius, Fabritius Maramaldus, & qui nouissime omnium alpes transiere, Pyrrhus Stipicianus & Camillus Columna, Martij frater patruelis, ueteres praefecti omnes, & bellica uirtute, & studio erga Caesarem admodum illustres, in his cohortibus fuere amplius quatuordecim milia delectorum peditum, praeter uoluntarios, qui undique Viennam postea confluxerunt. Secutus est legiones Ferdinandus Gonzaga cum duobus circiter milibus galeatorum equitum, in quibus fuit ala ab Alfonso Atestino missa, & trecenti ueteres Hispani equites, & Graecorum aliquot turmae accessere, & his plerique e tota Italia sine stipendio nobiles

nobiles strenuūq; equites, qui antea ordines duxerant: existi-
 mabant enim se ignominia notatos iri, si uti desides & parū
 pij, sacro bello minimē interfuissent. Hæc tanta multitudo
 ad Halam, salinis celebre oppidū, nauigijs imposita, secundo
 anne Oeno ad Boiodurum, quod hodie Patauia dicitur,
 Danubium intrauit. Sub id quoque tempus Cesar inspectis
 Sequanorum & Belgarum alis, quæ erant mirificæ, tormen-
 tisq; maioribus, quæ Nurumbergæ presenti pecunia compa-
 rarat, ratibus impositis, à Ratispona Lintium deuehitur.
 Nunquam tot nauium, totq; militum à Romanis usque tem-
 poribus Danubius tulit. Erant maximi lintres, ad effigiem
 terrestris ædificij cum cubiculis, & porticibus fabrefacti,
 uisebantur latissimæ rates equorum agmina deferentes, e-
 rant nauigia tabulatis contecta, plena com meatibus, præter
 hæc, innumerabilis nauicularum multitudo intermixta ma-
 ioribus nauigijs sequebatur, undique audire erat consalutan-
 tium acclamationes, timpanorumq; & cornuum ac tuba-
 rum concentus, & cum nauigia desuissent, etiam ripæ fron-
 dosis arboribus conuestitæ sinuosi per amœniq; fluminis, ad
 iucundissimum quoddam spectaculum, equestribus atque
 pedestribus copijs complebantur. Interea Solymanus, qui
 sextis & quinquagesimis castris Belgradum peruenerat,
 Sauo anne multis simul pontibus constrato, innumerabi-
 lem equitum multitudinem in Pannoniam effudit, relicto
 in dextra Danubio, paululum ad leuam deflectens, ut in-
 tactæ superiore bello regionis copijs uteretur, & in Va-
 leriam prouinciam latè fertilem, & Norico ad meridiem
 coniunctam, quæ Stiria hodie dicitur, recta contenderet.
 In eo itinere Guinium occurrit, quod Nicolizza uir fortis
 domestico potius quàm externo presidio tuebatur. Id est

PAULI IOVII HISTOR.

oppidum non longe ab urbe Sabaria, in plano positum, quadrato nec magno ambitu & modicis quidem mœnibus circumctum, tenuē opibus, & prorsus ignobile, nisi ab ignominia Turcarum claritatem accepisset. Igitur Nicolizza refectis propugnaculis, repurgata fossa, oppidanis & paucis militibus animo cōfirmatis, uel ob id præcipuè, quòd in Turcarum castris nulla essent tormenta muralia, uires mirasq; tãti hostis contemnere, seq; ad extremum rerum exitum tueri constituit, ut inde bellicæ uirtutis & constantiæ habiturus famam, aut si cum oppido cadendum foret, Pannoniorum fidei & fortitudinis præclaram speciem editurus. Habraimus ipse Bassarum princeps, cui Solymanus, quod nemini unquã ab Ottomanis datum meminerant, supremi imperij potestatem communicarat, ad Guintium prouectus, Nicolizzae fidem promissis & minis pertentat, nouerat enim hominem Habraimus, dum ille Byzantij legationis munere fungeretur, cumq; ueluti uirum fortem ac industrium, sibi & Solymano conferuare, quàm omnino perdere cupiebat, sed quæ Nicolizza nihil pacatum, nihilq; demissum responderet, copie innumerabiles in coronam mœnibus admouentur, aguntur tribus in locis cuniculi, ut subditis ignibus mœnia ab imo disruta frangerentur. Cæterum, quum discisso & prorupte muro, Guintiani præsentibus animis introrsus munitiones extruerent, & cuniculis diligenter, uel à fœminis obuiã iretur, ac in statione ubi periculum posceret, audacter consisterent, & multi utrinq; tormentarijs glandibus peterentur, Habraimus agmina Asaporum, atque item Ianizeros prætorianos, ad eam muri partem conuertit, quæ meridiem spectat: à Septentrionibus uerò, ubi multi passim colles exurgunt, oppidoq; imminent, curulia tormenta perducit, eo consilio,

filio, ut terga propugnantium hostium, ab excelsioribus locis intercedente oppido uerberaret. Ea res non statim animaduersa, magnum Guintianis attulit detrimentum, quum eodem tempore aduersi sclopettariorum & sagittariorum multitudinem uix ferre possent, auersi uerò plumbeis pilis steruerentur, erant ea tormenta non diruendis muris, sed ad campestres pugnas idonea, leuitate & breuitate expedita, ita ut commodè subductis rotis singula camelis singulis uehererentur. At Nicolizza, quanquam suorum clade percussus, sese non deserit, sublataq; ex ædificijs magna tabulatoriè atq; asserum multitudine, perpetuam munitionem introrsus à muro, pedes duodecim erigit, quam milites protecti atque occultati commeando & propugnando, consistere possent, eo subitario opere perfecto, Turcæ incertis demum ictibus tabulata petebant, ita ut pauci, & casu quidem, interirent. Sed quotidie nō paruus numerus foeminarum puerorum & senum uulnerabatur, qui conclusi domibus cum parandis alimentis, tum saucijs percurandis uacabant, quòd in ligneas domos frequentes pile terebratis repente tabulatis in nihil tale expectantes inciderent. Interim ducenti ferme equites Turcæ è castris specularundi prædabundiq; ultra Neostadium excursionem fecerunt, qui, quum diu uagati ad Leopoldium uicum peruenissent, incidere in instidas, sic ut inter amniculum, qui illac præseptis ripis perlabitur, & mediam uici regionem, quæ publicum iter præbet, interclusi fermè omnes ab Hungaris equitibus cæderentur aut caperentur. Leopoldenses enim ingenti stipite prælongæ arboris ita militarem clauserant uiam, ut cum is stipes in lignea tricubitali columna ad libramentum suspensus esset & in axe uerteretur, facilè quum uellent in dire-

PAULI IOVII HISTOR.

Cum extenso stipite à læua dextrâq; aditum aperirent, uel
 eo contraria ratione reducto per obliquum, leui momento
 præcluderent. Ea enim erat agresis machinæ forma, quòd
 esset undiq; armata præacutis ramorum truncis latè promi-
 nētibus, ut Turcæ equites, qui nec artificium moliendi nos-
 uerant, nec quin infestis ingentibus stimulis induerentur,
 transilire audebāt, tanquam indagine clausi, caperentur.
 Præfectus alæ Pauli Bachitij, cui à uitio distorti cruris Clau-
 dio cognomen erat, detruncata humeris hostium capita Vi-
 ennam detulit, & ad omen uictoriæ, spectaculumq; cœnui-
 tium undiq; militum, in mœnibus præfixit. Tum uerò ex ca-
 ptiuis certius est cognitum, duplo ampliores copias, quàm
 quisquam rex Ottomanus ad bellum eduxerit, & ob id ferè
 innumerabiles esse in castris, ipsumq; Solymanum sine mu-
 ralibus tormentis aduentare, ut quamprimū collatis signis,
 cum Cesare confligat, aut si hostis armatus non occurrat,
 ferro ac incendijs cuncta obuia deuastet. Eadem quoq; lega-
 ti Ferdinandi retulerunt, quos serica talari ueste & singu-
 lis argenteis pateris donatos à Guintio dimiserat: ut
 literas ad Ferdinandum Casaremq; deferrent, eas nos tum
 uidimus in oblongo & perangusto dentatæ carthæ uolumi-
 ne aureis atq; cæruleis literis Arabicè scriptas, obsignatasq;
 aureo sigillo, & sacculo purpureo inclusas, utpote quæ tan-
 tis inuolucris barbari uanissimiq; regis superbiam præfer-
 rent. In his enim usurpatis multorū regum titulis tumidissi-
 mè se terrarū propè omniū & gentium dominum ac impe-
 ratorem præscribat, sed summa hæc erat, se uindicandis in-
 iurijs, quas Ioāni regi beneficiario atq; amico suo intulissent
 domo profectum in Pannoniā uenisse, processurumq; infesto
 exercitu in ipsorum prouincias, ac si quis contra resisteret,
 præ-

prælio certaturū secundissimis auspicijs Dei optimi maximi
 & Mahometis, qui pro iustissima causa stare consuessent.
 Proinde si regij nominis memores esse uellent, & armati
 progredierentur, uno prælio finiri posse controuersia atq;
 ipsos totius orbis imperium in præmium uictoriæ, aut da-
 tuos protinus, aut accepturos. Caterū legati, uti ex capti-
 uis uarijs percuntationibus fuerat expressum, multitudi-
 nem quinquaginta myriadam in castris esse referebant, &
 tormenta ænea curulia circiter trecēta, è quibus longè ma-
 xima uix anserini qui magnitudine pilam emitterēt, castra
 plena esse omnis opulentiæ, securitatis, silentij, discipline, So-
 lymani ipsum, si superstitionem demeres, ab æquitate, con-
 tinentia, liberalitate, magnitudineq; animi tanta fortuna di-
 gnū uideri, statura esse supra mediocrē, habitu graciliore,
 ceruice oblonga, ore candido & exangui, ac osseo propemo-
 dum naso, atq; eo plurimū adunco, raros patere ad præto-
 riū aditus, sed cum cuncta benignitatis officia per Habrai-
 mum humaniter implere, lautitiam sibi castrensi more lar-
 gē præbitam fuisse, nihilq; sibi extra uini desiderij defuisse
 unquā, uniuersum exercitū egregiè ali ueruecinis carnibus
 atq; oriza, nullū panis esse usum, nisi subcineritij & tumul-
 tuarij, equos in uniuersum cæpestri pabulo cōtentos esse, cu-
 ius magnā copiam eæ regiones ferant: nā prata nequaquā
 detonsa falcibus, quòd sponte tulerint, præaltè adultum &
 planè siccatum præbēt: unum esse in castris Habraimum, ad
 quem ueluti ex æquata cum Solymano militaris imperij pos-
 testate, rerū omnium summa respiciat, eū esse ingenio excel-
 so, graui, expedito, et ad uirtutē exornandam maximè pro-
 cliui & liberali, penes hunc maximarum & secretissima-
 rum rerum arcana recondi, adeò ut Solymanus in eius uiri

PAULI IOVII HISTOR.

consilio, fide, ac uigilantia secure conquescat: ab eo proxima
 mam dignitatē tenere Atacem & Castimium magistrōs equi-
 tum, quos Bellerbecos uocant, huic Asiaticorum, illi Euro-
 pæorū Sanzachos parere, secundum hos Michalogli Musta-
 phæ nomen celebrari, qui uolūtarijs equitibus præsit. ii sunt
 eorum lingua Acanzi, qui longè lateq; præcurrere, regiones
 explorare, demorari, distinerēq; hostes, atq; omnia ferro at-
 que igne uastare soliti sint, hunc esse Turcica stirpe ortum,
 Ottomanis uetustate originis parē, militari prudētia clarū,
 antecedere eū castra duorū diēū itinere, et sicuti superiore
 bellis fecisset, ante alios cū centū milibus equitū intra proxi-
 mos Austria fines esse præcursum. Interim Habraimus, quū
 plures dies irritō conatu in oppugnatione Quintij cōtriuisset,
 quōd abscedere incepto, neq; Solymani neq; suæ dignitatis
 esse statuebat, duo inusitate magnitudinis propugnacula,
 ante fossam erexit, hæc nō murum modò, uerum & turrim,
 quæ erat in angulo ad Austrianā portā altitudine superabāt,
 ea etiam ratione muri Angulum complexus, ut ex primo,
 quod erat latius & excelsius, frontem hostium uerberaret,
 & ex secundo per obliquum ipsorum latera peterentur. Ea
 continentitotius exercitus labore, quatuor omnino diebus
 fuere constituta, & in summam educta altitudinem, ut hinc
 etiam turcarum multitudinem aestimare liceat. Imperatum
 enim fuerat singulis propè equitibus, omnibusq; sarcinarijs
 iumentis, ut casam Asaporum securibus materiam è proxi-
 mis syluis in castra cōueherent. Scapos enim ramorum ma-
 gnorum aut discissarum arborum decisis frondibus, æquali
 & ea quidem tricubitali longitudine, ita collocabant, ut al-
 ternis ordinibus modò recta & modò obliqua serie, alteri
 scilicet alteris impositi ingentem lignorum struem efficerēt,
 ad

ad effigiem latissimæ turris, è qua non modò, qui in muro
 consisterent, sed & qui intra oppidum uagari uellent, à sclo
 pettarijs & sagitarijs conficerentur. Eo opere incredibili ce
 leritate perfectò, repletaq; fossa, & compluribus in muro oc
 cisis & uulneratis, Turcæ, qua murum cuniculo disruptum
 diximus, in oppidum impetum fecerunt, quibus irrumpen
 tibus, Nicolizza quantas habebat copias, uti in extremo co
 natu necesse erat, haud cunctanter opposuit. Sed quum iam
 propè intra murum peruaderent prætoriani, tantus subla
 tus est clamor cum eiulatu ab imbelli puerorum, & foemina
 rum multitudine, ut stupefacti potius quàm territi impetum
 represserint. Eacunctatio sicuti subeuntes tardauit, ita ani
 mos propugnantibus in immensum adauxit. Natura enim
 fit, ut homines tum maxime audeant, cum repente commu
 tata fortuna, timere desierint. Eo modò, quum præfecti co
 hortium milites castigando atq; item uerberando nihil pro
 fecissent, pugne finis est impositus. Reserebant Turcæ se in
 tegri erumpentis ab arce præsidij strepitum clamoremq; pu
 tasse, equitemq; districto gladio ipsis subeuntibus cõmizan
 tem in aère conspexisse, eam procul dubio extitisse diui Mar
 timi speciem, qui Sabrienses omnibus dubijs temporibus cer
 to tutelari numine conseruasset. Ceterũ eius miraculi fides
 apud Nicolizzam relinquetur, à quo demum obsidione li
 berato, Viennæ eam rem longa percunctatione didicimus.
 Porro Habraimus pudore atq; ira uehementissime contur
 batus, dum ui Nicolizæ animum peruincere nequit, hone
 stissimis oblatiõ conditionibus expugnat, data enim fide pu
 blica euocatũ ad se in castra, cum summo honore uerborum
 eius uirtutem commendare cœpit, rogauitq; ut fortunæ pe
 riculum facere desineret, oppidum in eius potestate se reli
 cturum, si in uerba Solymani iuraret, & in speciẽ præsidij

PAULI IOVII HISTOR.

aliquot Turcae ueluti tradito oppido reciperentur. Nicolizza, qui ex octingentis strenuis defensoribus uix tertiam partem, atq; eam consecutam uigilijs & uulneribus debilitatam, sibi superesse meminerat, omnino transigendum existimauit. Quid enim optatius accidere poterat, quam ipsum cum praecleara fide uirtutisq; laude retinere oppidum? & cum sola uerborum inanum tactura tantam suorum multitudinem supremo metu atq; periculo liberare? Quum in colloquio nullum timorem praeferreret, & praesidij uires effuse mentiendo adaugeret, affirmauit se antea oppidum dedere paratum fuisse ob amicitiam Byzantij inuitam, sed semper fuisse prohibitum, quo minus uotum impleret, à Germanis & Hispanis feris uiolentisq; hominibus, qui in praesidio essent, eos quoque tum uel exorantibus pueris ac foeminis, ut ipse exiret, ægerrimè permisisse. Itaq; se polliceri Turcis omnibus, qui illac transirent, amicum fore, eisq; quos posset comectus ex copia attrita regionis praebiturum liberaliter, et Ottomanicum uexillum in summa turre praefixurum: id uerò quod ad Turcas introducendos pertineret, ut dediti oppidi accipitiq; praesidij species praeberetur, se praestare omnino cupere, sed plurimum uereri ne à Germanis ac Hispanis, qui Turcicum sanguinè inducti religionibus, maxime stiret, tumultu facto discerperetur, ut demum uiolato iure gentium, & corrupta spe deditiois, ad funesti belli discrimina sit redeundum, debere eum, qui maximis eo bello rebus gerendis unmineret, ut se inde explicaret, sponte dediti & in ueterem amicitiam recepti uoluntate & fide contentum esse, sicuti ipse quum oppido exiret, uti securus de salute ac reditu, sese nunquam antea exploratae fidei commississet. Ad extremum Habramus, uirtute atque astu Nicolizza superatus, id tantum impetrat

petrauit, ut Ianizerorū decuriam intra portæ limen admitteteret, quibus introductis, & illyrica lingua ad potandum uinum, cuius ea gens est auida, comiter inuitatis, & sibi & Habraimo cumulatifsimè satisfecit, cum neq; Germanos neq; Hispanos in præsidio habuisset. Nec multo post Habraimus, & ipse, qui non longe subsederat, Solymanus à Quintio discedunt, & in Carinthiæ fines ad Muram amnem feruntur, in leuam longe à Danubio uertentes agmina, & penitus à nostris discedentes, qui iam magna ex parte trinis circa Viennam positis castris conuenerant, ac aduentum hostium alacriter expectabant. Erat enim opinio orta primo à præfectis, uti sit, ac demum edita in uulgus, Solymanū in Neostadianos & Viennenses campos à Quintio statim esse progressurum, ut equitatu, qua parte uirium erat superior, undiq; præmissis, aciem ostentaret, & si nostri obuiā irent, iusto prælio congregeretur. Sed ab ea ratione alienū id iter adeo timorem antea de Turcis non ab re conceptū, ex animis omnium deterisit, ut qui tanta mole uirium incubuisset, tantæ arrogantiæ & tanti fastus imperator existimatione & dignitate spoliatus profugere crederetur, Turcasq; iam nostri milites ut ignaros rudesq; militiæ munitioumq; præsertim & operum, penitus irriderent, postquam oppidulum tantis circumfessum copijs, et tantis operibus oppugnatum uiginti trium dierū spacio capere nequiuissent. Cæterū tribus de causis id iter Solymanum tenuisse postea à captiuis compertum est, primo, sicuti ipsi iactabant, ut ad Cesarem breuiore compendio cõtenderent, quem nondum à Ratisbona Lintū peruenisse, cunctanterq; Viennam deuehi cognouissent: secundo, quod Neostadium, uti paludibus cinctum, magnoq; tormentorum apparatu & ualido militū præstidio

PAULI IOVII HISTOR.

dio firmatum, nequaquam sibi tentandum esse decreuissent, quo ab hostibus in seſſo, atq; in tergo relicto, ad Viennam fanis hominibus minimè fuerit procedendum: tertio, ut tutiſſimo fertiliſſimoq; itinere, inter Drauum Sauumq; ſuſcepto, quum æſtas in exitum præceps & grauis imbris autumnus ſuaderent, ad Belgradum reuenteretur. Nos potiùs credimus Solymanum perſpecta totius Germaniæ ad id bellum alacritate, cogitòq; Italoꝝ atq; Hispanoꝝ aduentu, de quorum numero ad eum ampliora & maiora uero, à ſpeculatoribus ueteribusq; amicis deſerebantur, repreſiſſe animi ferociam, & tuto euasare prouinciam, quàm ancipiti euentu noſtrorum uires collatis ſignis experiri maluiſſe. Sub id ſermè tempus quo Nicolizza Guintij maxime laborabat, Viennæ militaris ſeditio exarſit, non modò propinquitate hoſtium periculosa & penè exitialis, ſed diſiunctione animoꝝ, & diſciplinæ conturbatione grauiſſima, niſi dii immortales celerem atq; in expectatam opem rebus prope perditis attuliſſent. Rochandolſus enim regiæ familiæ magiſter, quum in aduentum Caſaris totq; regulorum & legatorum hoſpitia præpararet, Hiſpanos, qui in Pannonia militabant, urbe excedere, & in proximis campis extra tendere iuſſerat, illi id ſe facturos pernegabant, niſi merita ſtipendia præberentur, quod Viennensium hoſpitijs aſſueti, omni caſtrei ſi ſupellectile pecuniãq; carerent: in hos Rochadolphus contumacius hærentes impetum ſecit, excitiſq; more militiæ ad arma Germanis & Viennensibus, tormenta currulia pro uexit, nec ſe deſerunt Hiſpani quanquam numero inferiores, & in oblongam regionem cõglobati ſenſim pedes referunt, portamq; occupant, quæ in caſtra deſerebat, admiſſuri in auxilium Hiſpanos, qui dudum ab Italia ueniſſent, atq; item

Italos

Italos, qui ut in aliena terra, uiribus essent, firmiores, antea cum Hispanis cohortante Vastio priuatum foedus interant. Res eo perducta est, ut quum Rochandolfus, uir admodum iracundus & ferox, armatus in equo uehementius urgeret, & tormenta producerentur, contraq; Hispani obuersa sclopetariorum cohorte consisterent, penè crudeli praelio certaretur, tantus erat utrinq; furentium ardor ad cōferendas manus, ut deprecantibus summis ducibus qui aderant, non modo non parerent, sed promiscue omnibus minarentur, adeo ut Vastius, & Antonius Leua, Hippolytusq; legatus, qui eo ad uisendum belli apparatus à Ratispona decurrerat, quum deprecando orandoq; nihil ualere, sese intra proximā donum recludere cogerentur. Dum arma quatiunt, atq; ignes tormentis imminet, haud dubiè cœleste aliquod numen Christianis rebus adfulsit. Sponte etenim, ueluti ex æquato utrinque periculo, milites arma depressere humi, Rochandolfo ira deserbuit, adcurrere duces, dictæ sunt cōditiones, atq; æquis auribus acceptæ, promissa item stipendia in pacandis utrinque animis. Antonij Leuæ, qui in sella humeris hominum inter armatos illatus ora conuerterat, autoritas plurimum enituit, Vastio presertim, legatoq; & Lodouico Lodronio inter armatos iratosq; iam deposito metu sese miscentibus. Paulo ante ad Crementium, quod est oppidum in ulteriore Danubij ripa inter Lintium & Viennam, Hispani auctore Hieronymo Leua, seditionem mouerunt. Iusserat Cæsar, ut milites nominatim per manipulos atq; centurias recenserentur: nam æmuli atque inimici ipsius Vastij, ut eius dignitatem & gratiam conuellerent, Cæsari detulerant, falsum ab eo in cohortibus numerum militum referri, ob id Petrum Consaluum Mendocium triclini præfectum Crementium

PAULI IOVII HISTOR.

miserat, ut milites inspiceret diligenter, & descriptis sigilla-
 tim stipendium numerari curaret. antea siquidem præfectis
 cohortium uniuersa pecunia dabatur: ut illi iudicio suo in
 ea diuidenda uterentur, quum discretæ cohortes in templi
 instituto ordine à quæstoribus citatæ essent, & unicuiq; mi-
 liti stipendium de quæstoris manu solueretur. Militibus no-
 uum morem approbantibus, uni omnium ex Leuaniana co-
 horte reclamare, tumultumq; miscere cœperunt. Hæc ubi ui-
 det Vastius, qui initia seditionum audaciter opprimenda esse
 didicerat, districto gladio in medios irrupit, duos, qui seditio-
 nis commilitones incitarant, ex conscientia sceleris è templo
 profugere conantes uinciri iubet, ex his quæstione habitæ,
 Mendocius cognoscit seditionis authorem esse Hieronymum
 Leuam, qui ad Athesum eius consternationis, quam diximus,
 princeps extitisset. Itaq; Mendocius, re ad Cæsarem pertabel-
 larios delata, breui mandata recipit, damnatusq; Hierony-
 mus Macicæo castrorum magistro traditur, atq; ita ad mino-
 rem ignominiam in tabernaculo iugulatur, uir egregie for-
 tis, ingenio ualidus, eloquentia uerò & uultu antiquis duci-
 bus comparandus. Ferunt Mendocium aliquanto libentius
 atq; maturius de reo supplicium sumpsisse, propter simulta-
 tem Mediolani conceptam, quum Hieronymus in tradenda
 arce ipsi Mendocio Cæsaris literas afferenti, parere recusasse-
 set. Leua sublato, cæteri in officio permansere, retulitq; Men-
 docius, s; plenissimas optimis militibus cohortes reperisse,
 adeo, ut eas res ab inuidis conficta maligneq; delata, ipsi Vastio
 apud Cæsarem gratiã ac beneuolentiã magnopere con-
 firmarit. Dum hæc fiunt, Michaloglus iubente Solymano, ex
 uo'untarijs prædatoriam manum emisit, duce Casono, qui
 superiore bello uastabundus ad Lintiu usq; præcurrerat,
 huic

huic præcipit, ut iter nõ intermittat, longè lateq; totã eam re-
 gionẽ peruagetur, quæ est inter Danubiũ & alpes, ut de Cæ-
 sare hostiũq; copijs certius cognoscatur, ac demũ id præstet, ut
 maximè funestã & luctuosam Germanis aduentus sui memo-
 riam relinquat. Erat per se Casonus uir impiger, & prædæ
 audus, sed eo etiã promptiorẽ operã pollicebatur, quòd su-
 periore incurSIONE se maximè illustrem atq; opulentũ euasis-
 se meminerat. Igitur in tres alas ad quindecim milia equitũ,
 modicis tamen interuallis, diuiduntur, in agris late, pagisq;
 præsertim, & in fuga plena timoris atq; tumultus, magnam
 mortaliũ omnis sexus & ætatis multitudinẽ improuisi repẽ-
 tiniq; opprimunt, senes inualidi foeminaeq; catenis & la-
 queis tracti, equorũ cursum ad equare coguntur, ædificia itẽ,
 in his infantes pueros, barbarã feritate succendunt, adeo ut
 per centũ & quinquaginta serẽ miliaria, relictis & transuer-
 sis itineribus, cuncta ex continenti fumo, flammis, atq; igni-
 bus collucerent. Casonus ad Lintium usq; prouectus, quum
 ad Anasum amnem tertio ab urbe lapide peruenisset, tantũ
 terrorem intulit Lintianis, ut Rex Ferdinãdus, quòd ibi nul-
 lum esset militum præsidium, ab Hippolyto legato cohortẽ
 italicam posceret, cuius præsidio Anasipontem tueretur. Is
 primus omnium à Crementio rediens, cõspectis ab aduersa
 ripa Turcis, de eorũ aduentu nuntium attulerat, itaq; eò cõ-
 festim mittuntur uiri fortes, Sfortia Baleonus, atq; Otho Mor-
 tacutus, cum ualida sclopetariorum manu. Hi contractis ali-
 quot ligneis dolijs ad caput pontis subitariam munitionẽ ca-
 rigunt, continuoq; reuocant. Hispanicam equitum alã, quæ
 in prima trepidatione, Rosale ueterano duce, quã Danubiũ
 trãsiret, retineri nequierat. Sed Casonus siue pòte nõ animad-
 uerso, quòd frondosæ arbores prospectũ impedirent, siue uã

PAULI IOVII HISTOR.

do superius improspere tentato, siue ut credi par est, quod non usq; adeo audendum putaret, ut ad oppidi portam progredetur, ad leuam deflexit, nec ibi rex Ferdinādus uti oppido diffusus diu constitit, sed ad Aciliam urbem, quæ Strabinga dicitur, ad Casarem, ut copias pararet, ea nocte contendit. At Casonus coacta ingenti præda, euastataq; uniuersa regione, quum paganos ad arma concurrentes passim caederet aut eluderet, eodem serè itinere regreditur, Solymanū ratus se, aut Guintij, aut in proximis supra Neostadium campis esse repleturum. Sed is iam promotis castris ad urbē Gratiā, Stiria Metropolim, quæ est ad Muram amnem, iter intenderat: id uix consilium ex falsa opinione susceptum, Casonum importunè decepit, atq; ei pariter supremam prope attulit calamitatem: nam ubi ex frequentibus incendijs cognitum est Turcas ad Lintium usq; regionem latissime & crudelissimè populari, ex omnibus castris copie sese effuderunt, ut transcurrentibus occurrerent. Germani enim ad recuperandam prædam, uindicandasq; iniurias uehementer excitabantur, & quisq; dux priuatum sibi consilium desumebat, quò in uniuersum consultandi & coeundi, & tempus exiguum, & hostium inaudita celeritas, omnem facultatem eriperet: non enim prædatorias tantum alas euagari, sed adesse robora equitatus, atq; ipsum etiā Solymanū aduētare crediderāt. Itaq; Vastius à Cremētio Danubiū traiecit, & per nemora uersus diui Hippolyti oppidum ad hostes fertur. Federicus Palatinus omnium auxiliorum, quæ Germania contulerat, imperator, ad Viennam superato Danubio castra mouet. Austriani duces Sigismundus Prandesser, & Ricianus à Neostadio copias educunt, Lodouicus Lodronius alio opportuno loco castra constituit, idem Bohemi, Morauiq; equites,

& ipsi ante alios Hungari impigrè faciunt, loca ad tenden-
 das insidias quaritant, per quæ transituros hostes arbitran-
 tur. Vastius frustra sylua & nemora triduo peruagatus,
 quum & comæatus deficeret, & Turcæ retro conuersti,
 longe abessent, iam senescente in his locis eorum fama, Cre-
 mentium & mox Viennam copias reduxit. Secant mediam
 Austriam Norici perpetui montes, qui ab alpibus Rhæticas
 oriuntur, seseq; mollioribus sensim iugis ad Danubium usq;
 demittunt, adeo ut in ripa fluminis perangustum iter equis
 nonnunquam & curribus relinquat. Ea montium conge-
 ries usq; ad Vindeliciæ fines pertinere dicitur, castellis satis
 frequens, multis annibus irrigua, pecoris abundans. In hac
 regione multæ atq; latissimæ sunt conualles, partim aratri
 cultæ & pascuis fertiles, partim syluis atq; nemoribus impe-
 ditæ, eæ ad exitus fauces habent, pertinentes ad eam plani-
 ciem, quæ Noricum à Pannonia citeriore disternat, &
 ad Sabariam Vespriumq; perducit. Ad hos cõuallium exi-
 tus, nostri duces, uti quisque ab oppidis fumo & sclopis si-
 gnificatione facta de Turcarum aduentu cognouerat, distin-
 ctis locis copias admouerunt, intentè expectantes, undenam
 hostes essent erupturi, quum in quadam conualle circa fru-
 mentarias molas ad amniculum Casonus aquationis commo-
 ditate inductus consedisset. Neostadienses de aduentu hostiũ
 certiores facti, utpote qui in propinquo erant, primi omniũ
 cum quinq; milibus peditum ad occupandas fauces aduola-
 runt. Erat despectus in uallem ab edito collium iugo, ita ut
 nostri conspectis hostium castris, ut eo decliui molliq; descen-
 su quin continuo decurrerent, contineri nequiuissent: erant
 eæ cohortes quatuor expeditæ Hispanorum atq; Italarum
 sub Ludauico Coueio nobili atque impigro, sed ea die nimis

PAULI IOVII HISTOR.

precipiti atq; pꝛoꝑero duce. Nā qui modicis passib. &
 silenti agmine descendere debuerant, effuso cursu & clamo-
 re edito, pꝛecipites ierunt, adeo ut cum fatigati & cursu &
 armorū pondere peruenirent, excitatis iam ad arma Turcis,
 numero & uiribus impares essent, ita occisis paucis frōda-
 toribus, qui obuij primo fuerant, adcurrentiū mox equitū
 uim ferre nequiuerunt. Cecidere in prima fronte ingētibus
 gladijs obtruncati, Ferdinandus Cabreria pꝛæfēcti Sardinie
 filius, & Franciscus Rocha centurio, Villazanesq; signifer,
 & Martinus Gorea nobilis Tarraconēsis, milites magna ex
 parte sunt caesi, nonnulli in paludē profugientes umbilico te-
 nus totam noctem latuerunt, ceteri agiliores conscensis mō-
 tibus ouasere, ipse Ludouicus uallum rusticanæ areæ concia-
 tato equo, saltu superauit, & ad Germanos est reuersus: ij Si-
 gismundo & Ricciano ducibus, eū ab alto sociorum cædem
 fugamq; conspicerent, uti instructa acie descendere atq; opē
 laborantibus ferre uellent, nulla ratione adduci potuerunt.
 At Casonus, ne sibi in ualle et palustri impeditoq; in loco, u-
 bi dilucesceret, cum pedestribus hostium copijs esset dimican-
 dum, captiuos quatuor miliū numero, ne oneri essent, barba-
 ra feritate ad unū omnes interficit, & intempesta nocte duo-
 bus factis agminibus castra mouit, alterum Ferisio duce, ad
 meridiē pꝛerexit, succiso nemore, & patefacto exitu, quod
 mirabile fuit, equitum securibus, nullo accepto incōmodo ad
 Solymanum peruenit, alterū ipso Casono duce per Storam-
 bergi oppidi uallem erumpens, in Palatinum incidit. Is ad
 Leopoldium uicium, cum xij. milibus peditum, & duobus e-
 quitum grauis armaturæ, tormentisq; uiginti curulibus in
 acie constiterat: forte tum orta erat ex proxima palude nebu-
 la densior, quæ mutuū utrisq; aspectum omni ex parte sustu-
 lerat.

lerat, qua demum dilabente, in aduersos Palatinus tormenta
 displodit, his uehementer Turcæ perterrentur, & cum de-
 flectere paululum uolunt, ut pilas euitent, in paludem proxi-
 mam equos imprudenter adigunt, ibi multi tenaci in uoragi-
 ne impliciti perierunt, nonnulli equis longo cursu debilita-
 tis & macie consumptis, cum extricare sese nequirent, pedi-
 tes euaserunt, multo maxima tamen eorū pars ad nostrorū
 acies se conuertit, solis peltis protecti, & districtos gladios
 in humero deferentes, adeo intrepide, ut ante desissimam ha-
 statorum phalangem decurrerent, spectantibus & cōseruan-
 tibus locum atq; ordinem non modo pedibus, sed ipsis etiā
 equitum alis nihil se in prætereuntes euadentesq; incitantibus.
 Tum Palatinus conuersus ad suos spectatores ergo, in-
 quit, non bellatores erimus comilitones? si ut sese ultro hos-
 tes nostris cuspidibus induant, expectamus, incitate acriter
 equos atq; hastas intēdite, ut prætereuntium agmina perrum-
 panus: nec mora signo tuba dato, armati equites in latera de-
 satis cuneis incurrunt, magna equorū atq; hominum strages
 editur, postremū Turcarum agmē interclusum à primis,
 undiq; urgenibus cataphractis cæditur & profligatur, pau-
 ci euadunt, sternitur eorum uexillum, & ad Palatinum de-
 fertur, cecidit & ibi Casonus, uti impigrum ducem decuit,
 supremo uirtutis opere edito. Nam à nouissimo agmine, ut
 suis spatium ad euadendū præberet, diu acerrimè ferrea in-
 genti claua dimicans restiterat, erat enim inter omnes insigni
 crista cōspiciuus, ea fuit ab aurea uagina in fronte exurgens
 ala uulturis, quæ ut ab omnibus nosceretur, appensi atque
 ideo uolitantis plumei ueli mapullam trahebat, ea demum
 Cesari dono data, occisi eo prælio Casoni fidem fecit. Cæ-
 terum Turcæ amisso duce uexilloq; & tertia fere suorum

PAULI IOVII HISTOR.

parte desiderata, quum in patentes campos euasissent, uix
 emensi iter septem milium passuum, in Lodronianas opias
 inciderunt. Lodronius enim, ubi tormentorum boatum au-
 diuit, ratus quod erat, Palatinū cum Turcis praelio congres-
 sum esse, eò signa conuerterat, unde cauae per anfractus ual-
 les iterato repercussu, acceptum armorum strepitum redde-
 bant. Nec mora Turcae conspiciuntur, & ante alios fere tre-
 centi, qui amissis equis in nostros pedibus tāta ui tantaq; a-
 lacritate impetum fecerunt, ut sese lanceis induere, & offer-
 re tormentis minimè dubitarent, modo nostros uel semiuui-
 traieciq; uulnerarent, tantus inerat aut desperatis aut deuo-
 tis animis, mortis contemptus, his celeriter interfectis, affue-
 re equitum agmina, modo confertis, modo dissipatis ordini-
 bus, in hæc Lodronius tormenta emitti uetuit, ne nostri, qui
 terga fugientium cædendo, è Palatini castris subsecuti fue-
 rant, uti erant hostibus permixti, temere sternerètur, ita Lo-
 dronius omiſſis tormentis, magnum spatium directâ pediti-
 acie complexus, atq; item pari consilio Ioachimus Brande-
 burgensis cum duobus milibus equitum lunata acie uenien-
 tes exceperè, ibi uecordia siue temeritas hostium debitas in-
 uenit pœnas: nam sicuti intermittere fugam atq; etiam serui-
 da ora conuertere cœperant, ut dextras cōsererent, & se mi-
 nimè animis fractos ostenderent, ita ui atq; impressione no-
 strorum perturbati, pecorum modo cædebantur, nullæ enim
 eis lorica, aut galeæ, rari arcus, hasta rarissimæ, utpote quas
 per nemora diuersis casibus effregissent, nec deerant qui cæ-
 dis facietate aliquos caperent ut ostentari possent, & de-
 mum sacri belli iure proseruis uenderentur: tanto accepto
 incommodo, Turcæ, uti sese è nostrorum manibus explica-
 bant, agminatim in patentes cāpos efferebantur. Equi enim
 eorum,

eorum, quanquã continenti tot dierum labore & inedia cõ-
 fecti, natura tamen agiles & in extrema necessitate uehemẽ
 ter incitati, facillẽ germanos, qui grauioribus armis et equis
 utebantur, uel in modico spatio reflexi in gyros cludebant,
 eo modo profligatos nequicquam persequentibus Germa-
 nis, latissima planities excepit, ea utrinq; parua habet nemo-
 ra, solo herbido & raritate arborum adeo peramœna, ut ex
 questribus prelijs tota Europa nulla commodior esse uidea-
 tur. Hæc exitum habet ad Neocrichum oppidum, cuius mœ-
 nia abluit modicus annis, uirentibus ripis & aquarum sa-
 lubritate ponendis castris opportunus. Ibi dum Turcæ, uelu-
 ti superatis omnibus eius diei difficultatibus conuiescere
 parant, & equi uiriq; promiscue summa lassitudine defessi
 è profluente bibunt, & tenuis alimenti, ex salita carne atq;
 ea siccata in puluerem, reliquias expediunt, nouorũ hostiũ
 superuentu perturbantur. Catianer enim ipse, et Turrianus
 equitum magister cum tribus milibus equitũ diu quæritan-
 do hostes euagati, accepta demum, ut diximus, per manus ex
 sumo & tormentorũ bombis significatione, Neocrichum de-
 currerant, ita tumultuariũ prælium exoritur, multi Turcæ
 uti in gramine strati deprehensiq; dum equos frenat, ephip-
 piaq; substringunt, late caduntur, mox ita æquatur pugna,
 ut cũ fortissimi quiq; ualidioribus utentes equis in tergo cõ-
 stantissimè dimicarèt, reliqui capto moræ spatio ad euaden-
 dum antecederent, & sæpe conuersi ac demum auersi certa-
 men redintegrarent, nostri tamen omnibus rebus ac animis
 præsertim superiores, ita perturbatis fessis, uulneratisq; in-
 stabant, ut passim per amplum eorum numerũ prosterne-
 rent, reliqui tamẽ magna ex parte euasuri uiderentur, nisi,
 quod summã Turcis attulit calamitatẽ, & feroces adhuc eo-

PAULI IOVII HISTOR.

rum animos late perfregit, nequaquam ante expectati Hungari superuenissent. Valentinus enim & Paulus, itemq; Balthasar Pamphilus, & Claudius e montibus decurrentes, ceteris singulis alis in transuersos impetum fecere, atq; eos ad equorum cursu per sexaginta amplius stadia terga cedentes sunt persecuti. Erant enim equorum pernicitate, & armorum genere, & pugnandi disciplina Turcis simillimi, & eò terribiliores, quòd recentibus equis aduenerant, & Turcica lingua ad eos perterrendos, dum fugam increpitant, & superbe insultant, feris ululatibus utebantur. Ea die quum à tribus exercitibus tribus in locis esset pugnatum, summa uirtutis laus penes Hungaros fuit, eò tamen equiore conditione, quòd tribus iam praelijs profligatos, & in fugam coniectos, neq; postremò paratos ad praelium deprehendissent. Vni Austriani Sigismundo & Riciano ducibus qui biduo ante commilitonum cædem ab excelsò loco despectarant, & sedem in Neostadium urbem recreandorum corporum causare ceperant, tanta uictorie participes esse noluerunt: eos enim somno uinoq; sepultos in tanta occasione, Rauber Labacensis antistes uir grauissimus, ut arma caperent & oppido exirent, excitare non potuit. Quum Hungari insequendi finem fecissent, Turcis effugium patuit, solitudines soluarum petentibus, sed ij demum pars ad Ferreo castrum, pars ad Vesperinium & Balatonem lacum, in manus effusorum ad prædam populorum deuenerunt, adeo ut ex octo milibus uix pauci ad Belgradum, nulli uerò ad Solymanum in castra peruenerint. Porrò Cæsar, ubi Solymanum didicit ad Gratiam contendisse, Lintiana in arce duces ad consilium uocat, sententias exquirat, an breui & recto itinere ad hostem sit proponendum, ut Stiria maturam opem ferat. Gratia, Lintium,

& Vienna urbes, ita inter se sitæ sunt, ut equalium ferè la-
 terum trianguli figuram efficiant, sed à Lintio Gratiam iter
 est expedito equiti trium dierum maximè asperum, & con-
 uehendis præcipuè curulibus tormētis impeditum: id enim,
 quum à Danubio recesseris, per Velsensium fines, & Salis-
 burgā, quæ antiquitus Iuuauia dicebatur, perpetui montes
 & abruptæ ualles excipiunt. Erant qui dicerēt cum Turcis
 æquiore conditione posse confligi, si in regione montosa &
 per angusta per expeditos pedites bellum gerēdo, equitatus
 hostium, quo illi maximè ualerent, inutilis redderetur. Id
 cōsiliū, quanquam maximas haberet difficultates, quòd ab
 ore strenuorum ducum proficisci uidebatur, eò Casarem ad-
 duxit, ut Apontius Hispanus, qui apud Antonium Leuam
 castrorum præfectus fuerat, ad explorandum iter mittere-
 tur, sed is paulò post, quū deserta passim omnia incolarum
 pauore & fuga comperisset, pauca atq; ea incerta de hosti-
 um itinere speculatus, Lintium redijt. Tum uerò ex omnium
 sententia pronunciatum est, ut Vienna peteretur, ibi enim
 cōuenisse totius Germaniæ copias: ibi prouisa re frumenta-
 ria cōmoditate tanti fluminis, tantisq; minorum amnium,
 qui ab utraq; ripa in id infuerēt, rerum omniū deuectioni-
 bus, nō defuturos cōmeatus: et deniq; ibi recēsendum iustran-
 dumq; uniuersum exercitum, & si hostis regrederetur, ante
 urbis mœnia collatis signis esse cōfligendum. Nō defuere ta-
 men, qui petēdæ Viennæ cōsiliū, uti diuersum ab hoste et à
 gerēdo bello penitus alienum, haud obscure dānarent, quasi
 hostis, in ea calamitate prouincia à Casare omnino fuerit
 persequēdus: sed aliā inferentis bellū, aliā propulsantis ratio-
 nē esse cōstabat, adeò ut dignitate integra Casar prætorio in
 Viennēsisibus campis semel posito, ignobiles hostium motus

PAULI IOVII HISTOR.

excursionesq; spectare, & inanem strepitum superbi hostis à multo terrarum spatio prouocantis simul & recedentis, irridere posse uideretur. Itaq; Cæsar, Viennam classe deuectus, Hispanos atq; Italos decurrentes more militiæ, & pugna simulachrum edentes cum summa admiratione ac uoluptate inspexit. Antecedebat Vastius cum pedestri fraxinea conto, auratis armis, & sua insigni proceritate conspicuus. Is densando & celiter explicando cohortes, ad uarias acierum effigies, quanta arte superioribus bellis pugnatum esset edocebat. Sequenti die Cæsar Germanos inuisit ferina pelle contectus, ut uel ea militari comitate, quale esset erga eos studium, usurpato gentis habitu testaretur. Tum Federicus Palatinus, uirtute animi atq; oris habitu antiquis Germanorum ducib. qui quondam Romana arma exercuere, persimilis, iuxta peditum phalanges, displosis miro ordine tormentis, quadrata equitum agmina traduxit. Ibi uidere erat prægrandes equos ferreis bardis protectos ingentia uirorum corpora longè pulcherrimis munita armis: omnibus intortæ & rutilantes barbæ, atq; ora bellicum uigorem spirantia, quales antiqui Theuthones Cimbriq; fuissent, ex literarum memoria, referebant. Neq; enim gregarios equites, tot reguli totq; liberæ ciuitates, sed maxime generosos aut fortibus factis illustres, dum certatim studio atq; opibus excellere cuperent, ad id bellum miserant. Nam quicquid in Germanico nomine aut exquisiti roboris, aut delecti floris fuit, à Vistula amne ad Rhenum tam latè quàm littora lambit Oceanus, & Rhætici Iulijq; alpibus, ac Hercynia silua concluditur, id totum aut iussu principum nomina dederat, aut sponte conscriptis adhaeserat, quando nihil tale unquam à maiorum suorum uel annalium recordatione contigisset,

ut

ut consensu uno Germania omnis pro publica salute ac dignitate arma capere cogeretur, præsertim aduersus eas gentes, quæ ab ultimis Asiæ Syriæq; & Aegypti finibus uenissent, ut Germanos Romanorum armis indomitos, & uetere militia gloria, & præsentis libertate spoliarent, quibus maxime rebus supra cæteras gentes, omnibus seculis absque ulla dubitatione floruisse. Nec Bohemorum castra longè aberant, Slesitarum, et Morauorum, copijs adaucta, quas gentium incliti duces Hardechius et Bernesthenius adduxerāt. Præerat omnibus Bohemis Sedislaus Lippa summi magistratus honore insignis. Ea gens cum lingua, quæ Illyrica est, tū castrorum disciplina, & armorum genere plurimum à Germanis differt, curribus castra uallantur, ingentiumq; scutorum ordine firmantur acies, equites peditesq; peritissimè scelopettis utūtur. Mos est & genti in Hercynio saltu latrocinijs assuetæ, paruas è chalybe secures, ad certissimos iæus eiaculari, ferreas item clauas cubitales, cathena hastilibus appensas, ambabus regere manibus, atq; his armatos magnis iæibus prosternere. Hi populi regiones ad Albim in Hercynia tenent, quas olim Marcomanni & Hermanduri tenuerunt. Ferdinando regi parent, quum regem nequaquã è popularibus, sed ab externis nationibus, quem uirtute atque iustitia potiore putauerint, uetere instituto sibi deligant: ita ut modo Hungaris, modo Polonis, & uti hodie uidemus, nonnunquam Germanis, Bohemiæ regnum deseratur, graui & contentiosa ambitione principum. Nam qui Bohemorū rex euaserit, in creādo demū Cæsare, septimi suffragij prærogatiua & potens & insignis efficitur, adeo ut quum Germani sex proceres, ad quos comitorum ius potestasq; pertinent, ex pari numero utrinq; terni dissideant, addito demū,

PAULI IOVII HISTOR.

utri libuerit, suffragio suo Bohemus cum magna gloria Casarē pronunciet. Nec defuere aliquot Polonorum turmæ, non publico sed priuato consilio bellū secuta, conuiuente ad ea Sigismundo rege, qui sicuti non temere cauebat, ne inducias uiolaret, quæ sibi cum Solymano erant, ita ne Christianæ causæ deesset, fortissimis uiris ostendendæ uirtuti locū præclara dissimulatione relinquebat. Quum tantarū copiarum numerus iniretur, reperiebamus Casarem, non deductis urbium præsidijs, nonaginta descriptorū peditum, & triginta armatorum equitum milia in aciem esse producturum, nequaquā adnumeratis peditū atq; equitum ministris, qui feruorum loco, si labores officiaq; respiceres, estimari poterant: si uero ætatis ingenia, equi atq; arma conferentur, nemo esset militiæ peritus, qui eos putaret uel robore, uel usu, uel ipsa spe, ueris militibus inferiores. Erant enim tū ad Viennā, coniunctis in castris supra ducenta & sexaginta militum hominū, quibus Ariouistus Vilermi Baiuarij frater, Pataviensis Episcopus, cōmeatum in tres menses se præbiturum, certa pactione, receperat. Neq; enim unquam ab ulla memoria tantum insignium ducū, lectorumq; militum ullis in castris coiuisse crediderim, si singularum gentiū nobilitatem, ac famam assiduis quasitā bellis, et priuatiæ uirtutis decora, animo reputemus. Nā cohortes ferè integræ ex his constabant, qui paulò ante centuriones signiferiq; fuissent, & turmæ refertæ erant ueteribus præfectis, aut ijs qui egregie pugnando & præclarum nomen, & militaria dona, torques aureos, & aurata calcaria meruissent. Porro in quota parte uirium censebitur curulū tormetorum apparatus? qui in ueterū castris, aut certè nullus fuit, aut qualiscūq; fuerit, is omnino ætate nostra sit deridendus, cum operosas e materia turres & machinas tremenda effigie, et asperis suis tantum

nominibus terribiles, maiores nostros timuisse uideamus, ea
 tum apud Casarē tot erant egregiē fabrefacta, ut perpetua
 eorū corona, instructa acies præcingi, & latē muniri, ad
 non dubiam uictoriā facile posse uiderentur. Omnium enim
 ducum id fuerat decretum, nihil à flumine Viennāq; discede
 re, nihil omnino progredi in apertos cāpos, ne hostium equi
 tatus sua multitudine atq; audacia à latere insinuatus, ab ur
 be demum Danubioq; interclusis nostris, omnē supportandi
 cōmeatus facultatem eriperet, hoc uerò ordine exercitus no
 ster expectare hostem paratus, nō procul à mœnibus amplif
 simo in loco statuebatur. Tres peditum hastatorum quadra
 te phalanges, latis inter se distincta spacijs, pari & æquata
 fronte cōtra hostes sic locabantur, ut ipsis medijs interuallis
 equitatus omnis bipartitus reciperetur: neq; enim putabāt
 numero exiguum, aperto in loco extra pedes, trecentis fer
 me Turcarum equitum milibus esse obijciendum. Dextrum
 cornu equitū Casar, leuū Ferdinādus eo modō desumpse
 rāt, ut leuis armatura sclopettariorum, quæ uiginti milium
 numerum efficiebat, undiq; hastata quæ diximus agmina,
 relicto triginta passuum spacio coronaret, horum acies lon
 gior, et rarior erat, et quinistātum militum ordinibus in la
 titudine cōstabat, ut expediti, & nihil inculcati, habili ma
 nu, dum primis sclopettos emittunt, & secundi implent, al
 ternāribus eo modo ordinibus, perpetuā glandium procel
 lam effunderent: neque enim multum referebat, si tenuior
 esset, quoniam sclopettarijs omnibus, si urgerentur, para
 tus erat ad proximos hastatos receptus. Circundabant
 ergo, & frontem, & latera atque etiam terga, continuata
 serie, quæ duobus tantum in locis erat interrupta, ut egres
 sus liber atque expeditus, quum oporteret, equitibus densa

PAULI IOVII HISTOR.

tis absq; ulla peditum perturbatione præberetur : ante ue-
 rò leuem armaturam, constituta erant tormenta, ea ratio-
 ne, ut postquam diu emissa seruesactaq; usui esse desinerent,
 in ualli morem firmissimo quodam munimento irrupturis
 hostibus opponerentur. Soli Hungari extra munimenta se
 pugnaturos professi, à Valentino Pauloq; ducibus in in-
 gentes alas expandebantur. Hæc ipsa spectantibus præ gau-
 dio manabant lacrimæ, ueluti concepta non sine ingenti
 spe de barbaris cæta uictoria, si se audacius superbus hostis
 efferet, ac nostros totis copijs adoriretur. Ceterum Soly-
 manus qui è sua uetere disciplina campos quærebat, in quibus
 nostros expanso, & circumdato equitatu, nunquam comi-
 nus oblata pugna fatigaret, ubi de apparatu consilijsq; Cæ-
 saris certius cognouit, ultra Muram est profectus. Is annis
 antiquis Sauaria fuit, effunditur in Drauū paulo infra Pe-
 touiam, urbem Romanorum castris & hybernis claram :
 eo superato Turcæ ad Marpurchum oppidum delati, tumul-
 tuarijs pontibus effectis, Drauum transierunt, atq; ita So-
 lymanus qui uniuersum prope terrarum orbem eius susce-
 pti belli fama comouerat, nulla memorabili re gesta, undiq;
 repulsus, & cæsus Stiria excessit, & inter Drauum, & Sa-
 uum directo itinere ad Belgradum est reuersus, passim serui-
 tæ suæ uestigia relinquens, & sæpe respectans, an Cæsar
 in tergo esset, quando postrema agmina à paucis Illyricis,
 & coruatis equitibus cæderentur. Ferunt eum supra tri-
 ginta milia Christianorum capitum in seruitutem abduxisse,
 & aliquot milia diuersis in locis, per Michalogli præ-
 sertim equites, trucidasse: nam disperse agrestium armato-
 rum manus, dum coire in unum conarentur, à repentinis
 astutisq; equitibus passim ex insidijs circumuenti, facile op-
prime

primebantur. Cognito Solymani discessu, Caesar omnium opinione celerius in Italiam redire constituit, deprecante Ferdinando, ut postquam innumerabiles copie tanto sumptu tantoq; labore coiussent, ea occasione atq; eo apparatu uterentur, aduersus Ioannem, quem planè destitutum, & in magno regionis spatio disiunctum à Solymano, & Buda urbe, & tota demum Pannonia facile essent expulsuri: sed Caesar quòd hyems suberat, & commodissimis itineribus sibi alpes omnino transeundas iudicabat, in proposito discedendi perstitit. Inuitabat enim eum ad festinandum mira cœli serenitas, eò suspectior in reliquum tempus, quòd per plures dies æstiuæ potius quam autumnalis extitisset, eam tum, ut ex naturæ causis credi par est, in cœlo per xij dies apparens crinitum sidus, siccatis planè terris attulerat: pestilentia quoq; cõttagijs serpens, & in urbe, & in castris, & in ipsa demùm aula multos quotidie, & insignes quidem, rapiebat, ut non modo Cæsarem, sed etiam constantissimum & grauissimũ quẽq; magnopere perterreret. Id uerò Caesar, & communi causæ, & fratris precibus dedit, ut Italicas cohortes omnes relinqueret, quæ adiunctis Austrianis copijs in Pannonia cum Ioanne bellum gererent, ipse autem cum Hispanis, & Germanorum Maximiliani atq; Tamisij legionibus in Italiam proficisceretur. Delectus uero Italis dux est, Vastio effèrente, Fabricius Maramaldus, nec de stipendijs quicquam est constitutum, ut cohortes ad præstandam operam accendi, ac in officio contineri possent. Ea res primò reliquorũ præfeclorum animos uehementissimè pupugit, quòd unus ceteris omnibus, non sine aliorum dignitatis offensione, præferretur. Ut uerò in uulgus militũ emanauit, centuriones & signiferi no

PAULI IOVII HISTOR.

tiq; milites, ueterum prefectorum suorū nomen & amicitia
 secuti, se in Pannoniam non esse ituros testari, nisi rex Ferdi-
 nandus, aut ipse Vastius, aut Antonius Leua imperij milita-
 ris munus susciperent, gregarij uerò milites palam dicere
 missionem esse petiuros, nisi trimestris pecunia solueretur,
 quam per se non multum pecunioso regi, & tum maxime
 exhausto, de futuram esse intelligebant. Oderant & pleriq;
 Maramaldum, uti uiolentum, & in exercenda disciplina ut-
 mis seuerum, minimaq; errata militum, aut morte, aut infli-
 ctis uulneribus sepius punientem. Vastius non uno in lo-
 co ad milites uerba fecit, cohortes monendo, ut sacramentū
 militare respicerent, & decus, quod tanta alacritate & cele-
 ritate aduentus, sibi ipsis ac toti Italiae peperissent, remanen-
 di perseuerandiq; constantia tueri uellent: ad eos enim recu-
 perata Pannoniae laudem & gloriam esse peruenturam, nec
 fortes uiros unquam eguisse stipendijs, omnia uirtute uicto-
 riaq; parari, quae certa atq; explorata uideretur: quantum ad
 duces pertinere, eum semper satis generosum & dignū ui-
 deri, qui esset rei bellicae peritus, & strenue hostem ferire ac
 profligare didicisset: in Fabritio tamen non desiderari hone-
 stos natales, & excellere comitatē, & ipsum, quū ui corpo-
 ris ac ingenij uigore nemini cederet, etiam aetatis honore ce-
 teros anteire. Sed in hoc praecipue spectari debere iudiciū Ce-
 saris, qui eum uti potiore delegisset, & modestiam paren-
 diq; obsequium in milite, ante omnia requirere, & maxime
 commendare esset solitus. His cohortationibus Vastius tan-
 tum profecit, ut stipendio praebito facari atq; inflecti posse
 uiderentur, sed ad id Caesar quaestorū malignitate durior est
 inuētus. Nondum enim persoluendi stipēdij dies aduenerat,
 uerum

uerum id æquitate quadam milites sibi deberi postulabant, quum nouo & longinquo bello sub hyeme illigari, sine pecunia nolent, & arma quoq; discedentes ab Italia stipendij nomine acceperant, quæ, quarto demum mense per partes, leuicum incommodo, soluerentur, ita accidebat, ut quibus arma publicè diuendita fuissent, illi maxime in alimentauitate, pecunia carerent. Interim quum Vastius è castris in urbem ad explicandas huiusmodi difficultates perrexisset, nox aduenit opportuna miscende seditionis, utpote quæ incerta luce pudorem metumq; demeret, & ob id flagitio, & petulantia locus crescente licentia præberetur. Fortè allatus erat ex urbe nigerrimus panis, planeq; muccidus, quem emptum milites infixumq; hastilibus ita comilitonibus ostentabant, ut cum insigni dolore bileq; Ferdinandi regis nomè maledictis incesserent, qui in regno suo, ipsiq; belli initio, re frumentaria negligentissimè procurata, externos exercitus ad se præcipue defendendum augendumq; uenientes, eo corrupto, & ob id pestifero cibi genere, alendos putaret, & paulo ante insolentius etiam egerat gregarius Hispanus, qui prætorium ingressus, simili pane ad Vastij pedes cum execratione duorum Cesarum proiecto, magnas turbas exciuerat. Itaq; milites ante tentoria in coronam coeuntes, dum aduersa atq; aspera de stipendio, de commeatu, de Hungarici belli difficultatibus proloquuntur, ad signa Parmensium ex omnibus cohortibus plurimi confluxere. Ibi Titus Marconius Volateranus, cæteris turbidior, & eloquentior, coaceruatis iunctorum clutellis impositus, seditionis quoq; centurionum incitate, ut pro dignitate saluteq; omnium liberrimè differeret, ita locutus fertur. Ergo, inquit, comilitones, uti audistis, Hispani in

PAULI IOVII HISTOR.

Italiam ibunt, & nostro malo in uetera hyberna concedēt,
 atq; etiam quod pudeat, præclari hospites cum uxoribus no-
 stris cubabunt, nos uero exulabimus, & in Pannonia, hac
 hyeme, cum glacie, & niuibus bellum geremus? pugnaturi
 scilicet pro egentissimo rege, & eo quidem, si Hungaros spe-
 ctemus, insitio & peregrino, contra indigenam acceptum
 suis popularibus, superq; cætera omnia Turcarum copijs
 ac opibus longe firmissimum, & quod fortibus uiris maxi-
 mē mouere stomachum possit, duce Maramaldo, qui sæpe cæ-
 cus ira, præcipiti crudelitate, ita latera nostra auidē gladio
 petere est solitus, ut non aliunde libentius, quàm ex nostra
 cæde & supplicio, ducis nomen usurpet. Neq; uos, quæ sæ-
 pe signiferi centurionesq; fuistis, usque adeo insanisse credi-
 derim, ut sine ulla spe stipendij, aut cōmeatus, aut uictorie,
 aut deniq; redditus, sub gregario duce militetis. Profectò non
 tam me iuuat huc uenisse, pro laude Italici nominis, uel non
 pluris quàm triginta denarijs æstimatum, & si hætenus un-
 dena stipendia meruerim, quàm hodie dispudet hunc scædum
 antè finiti, quàm cœpti belli exitum spectare, sed in re-
 gia fortuna nullus est pudor, sicuti nec ulla æquitas in re-
 ferenda militi gratia, militarem enim operam hodie reges
 una belli necessitate metiuntur: hæc una inquam nobis præ-
 mia expedit, amorem conciliat, auget dignitatē, quæ omnia
 demū post uictoriã parta pace, penitus obsolescūt. Ita nobis
 hodie euenit cōmilitones, Cæsar, & Ferdinandus grauissimo
 belli metu liberati, ut hac nostra multitudine exonerentur,
 nos tanquã pecora, in Pannoniam detrudere contendūt, ita
 ut sperent nostro sanguine uictoriã esse relatueros, aut in ad-
 uersa nostra fortuna, nullã omnino iacturã facturos, si nos

Turcæ.

Turcæ, & Hungari, Danubij glacie, & Alpibus niuibus interclusos, fame & ferro penitus absumpserint. Verum hæc fortasse non agnoscitis, sicuti nec planè nouistis, quid hic di-
rus, & uerè sanguineus cometes, euibratis in Italian radijs, portendat. Certè hic nec Solymano nec Cæsari fatalis adful-
get, quum uerius nobis calamitatè ac interitù minetur: illi enim pari consilio securitatis atque prudentiæ pleno, uiam fati aperire uoluerunt, dum in diuersa abeunt, atq; omnes committendi prælij casus deuitant. Ergo si illis planè licuit, & salua quidem maiestate, egregiè cauissè, ne prælij aleam subirent, quum utrinq; dimidijs terrarum orbis præmium uictoriæ spectaretur, nos minime cauebimus: ne eò demittamur unde nullus nisi funestus exitus esse uideatur? quum id absq; flagitio, & optimo quidem iure, nulla præsertim propo-
sita mercede, facere possimus: hoc modo ualde præclarù tanto ballo finem impositum uidetis, in quo uni omnium Itali pro laude & donatiuo contumeliam ferimus, & ob id for-
tasse in Pannoniam relegamur, ut in Italiã, hoc flore militiæ detracto longeq; semoto, Hispanorum & Germanorum coloniæ deducantur. Profectò nimis miserum uidetur, ablega-
ri in solo barbarico, ubi omnia hostilia occurrent, nec ullus desertos, & errabundos omnino pacatus locus excipiat. Ex-
periemur quoq; uel inuiti, quàm graue sit atq; intolerandù corporibus simul atque animis, hyberni, & ancipitis belli erumnas pati, atque interim agro animo molestissima re-
potatione meminissè, quid domi ab Hispanis atque Germanis, liberi, fratres, consanguinei, et ipse deniq; uxores nostræ pa-
tiantur. Itaq; hodie commilitones, pluris interest rectè sa-
pe re, quam fortiter pugnare. Ad certam salutem, ad uerum

PAULI IOVII HISTOR.

decus occasio, quæ se nobis præbet, in præcipiti uertitur, mature factò opus est, & priusquam Hispani uasa cõclament, nobis est prouolandum, ut magno interuallo castra & prima agmina Cesaris antecedentes, primi omnium Italiam intremus: si prolixè consultando, paululum cunctemur, & vastius aderit, & ipsi præfeti nostri aduenient, Italici sanguinis proditores, qui nos suo questu, & malo nostro in has difficultates adduxerunt, scilicet deprecantes, & deniq; salicissimis artibus multa stipendia pollicentes. At uos, si uiri estis, eos tanquam publicos hostes à colloquijs arcebitis, atq; etiam iure optimo, ut ueterum scelerum pœnas pendant, interficietis: non deerunt in hac corona uiri fortes, atq; etiam magnitudine animi. & uita innocentia illis multo meliores, qui nos edocent, agmina subsidijs firmant, aciem instruant, & hac uestra uirtute uestrisq; animis foeliciter utantur. Vos si speritis, expedito consilio corpora atq; animos ad iter parate: Dis maturantibus ubiq; aderunt, nam facillè uoti composites euadunt, qui præoccupant. Hæc dicentem exceperetur bidissimi quiq; ex uarijs cohortibus laudando atq; approbando cuncta ordine, uti Marconius perorarat, moxq; fremitus tota concione est auditus, qualis apud consternatos ad arma esse consuevit, inde euulgata profectio, signa sunt reuulsa, & densato agmine ad Neostadium iter est directum, nec mora in agmine tribuni militares tumultuarijs suffragijs cum imperio creantur, nec his ubi nomen est recitatum, honoris recusandi facultas relinquitur. Hi fuere Montebellius Vmber, Nerius Tiphernas, Molearius Parmensis, Sanctiusq; Picens, & à Mediolano gemelli fratres Clusiani, qui ad octo milia hominum secum traxerunt.

re: reliqui partim pudore, partim metu suspensi, apud Marat-
 maktum in Tornicellumq; in obsequio permanserunt. Eo modo
 profectos, Vastius, præfectiq; & plerique centuriones pro-
 uecti equis ad sextum ferme lapidem consequuntur, orant,
 ut consistere, nec tantum scelus admittere uelint, parata esse
 stipendia docent, & precibus minas addunt. At illi obaudi-
 re, nihil morari, ira simul atq; flagitio efferrata ora conuerte-
 re, adeo ut in aduersos minora tormenta disploderet. Ibi Va-
 stius dum retentare agmen, & tribunos deterrere reuoca-
 req; ad imperium conaretur, non mediocri uitæ periculum
 adiit. In ea interpellatione, Molearius, qui, ut sese expurga-
 ret, atque operam sedandæ seditioni polliceretur, paulum
 extra agmē in colloquio hæserat, interceptus à Castalio præ-
 fecto, iugulatur. Vulneratur & C. Anguillius Florentinus,
 capiturq; ut eo indice seditionis authores quæstione habita
 noscerentur. Eo at: oçi facto, semel consternatis, ira in immē-
 sum accenditur, ita furentibus similes, multa milia progres-
 si, ad Martis lucum perueniunt: id oppidum quod portas
 clauserat, succensis ualuis expugnant, atque diripium, con-
 tinuatis & maxime extentis itineribus cuncta obuia cru-
 deli rabie populantur, omnia exempla scelerum passim
 edunt, auaritiæ, libidinis, immanitatis. His iniurijs Ferdi-
 nandus uehementissime commotus, quod recuperandæ
 Pannoniæ tota spe deciderat, & ab his, à quibus summum
 beneficium expectabat, inexpiabilis iniuriæ detrimenta
 pateretur, omnibus Stiriæ, Carinthiæq; populis scripsit,
 ut nemini Italico parceretur: id irati animi decretum, quan-
 quam in supplitia meritos edererur, tamen aliquanto
 acerbius & atrocius est uisum, & prorsus eo rege indi-

PAULI IOVII HISTOR.

gnum, qui in omni actione antea pietatis ac humanitatis laudem ferre concupisset, quoniam neminem eo periculo eximeret: adeo ut tot reliqui milites, tot legati, totq; sacrati antistites, atq; ex omni Italia honestissimi uiri, in id cædis discrimine cum sceleratis hominibus miscerentur. Ad hanc edicti famam decurrentibus undiq; Germanis ad obsidendas itinerum angustias, multæ cædes factæ, in desperos præsertim & alimèta quærentes, sed ubi conglobatæ cohortes ad uestigia cædis, & ad ipsa cadauera perueniebant, tum uero animis ira ac indignitate percitis, in ædificia grassabantur, sic ut passim cubitalibus literis ex carbone, incendiorum causam præscriberent, ut subsequentes id nequaquam temerè, sed uindicandis iniurijs factum scirent, cauereqt; ne ipsi partier insalutibus impediti, Germanorum insidijs sternerentur. Interea Caesar profecturus, Viennæ edixerat, ut hoc ordine in Italiam iretur, ex primo agmine, cui ipse præesse uolebat, Ferdinandus Gonzaga cum leuis armaturæ equitibus antecederet, inde Vastius cum Hispanis, & prætoriani equites succederent, interposito autem biduo, subsequeretur Hippolytus legatus, cum toto legatorum sacerdotumque & togatorum ordine, quorum omnium comitatus erat amplissimus, tertium & postremum agmen, in quo Albanus regulus cum Hispanico equitatu erat, Germanorum legiones clauderent. Sed hunc ordinem militari consilio constitutum, Hippolytus abruit, iuuenili quadam impatientia leuitateq; quum natura feruido & uolucris ingenio uolens in re nullam moram ferre, & nulli, uti accidit in amplissima fortuna, parere didicisset, adulantibus præsertim clientibus nonnullis, & centurionibus, quos incredibili sum

ptu

ptu sibi adsciuerat. si enim eum insana libidine militare im-
 perium affectantem, tanto exercitu dignum ad maximas
 res ingenti ausu gerendas dignum esse discutiebant, ita opti-
 mo quoque familiarium frustra deprecante, relicta sacerdo-
 tali purpura, galeroq; quem maxime fastidiebat, ferina pel-
 le contactus, cum paucis armatis equitibus præcurrit. Id fa-
 ctum, ad altioris consilij recessum plerique reuocabant, cum
 legatus in summa rerum opportunitate consternatos mili-
 tes, ad patrandum aliquod insigne facinus in Italiam stipen-
 dio præbito esset adducturus: sed intimi amicorum, qui ex
 ius ingenium etatis uoluptatibus occupatum, & nullo ad-
 huc stabili uel grauiore decreto satis firmatum sepius ex-
 cussierant, nihil tale uerebantur, in eam tamen suspitio-
 nem adductus est Cæsar, ut eum, qui spiritu ualeret, &
 Pontificia pecunia potiretur, ad occupandam Florentiam
 contendere iudicaret, allocutus enim milites fuerat, & se-
 cum adducebat Ruffium præfectum, à cuius cohortibus se-
 ditionis initia emanasse ferebant. Itaque præcurrentem Cæ-
 sar, nec reuocantibus ipsius nuncijs obtemperantem, ad op-
 pidum sancti Viti cum Ruffio comprehendi custodiriq; iu-
 bet, ne pax tanto sumptu, tantoq; labore omnium in Italia
 parta eius adolescentis audacia turbaretur. Verum non mul-
 to post Cæsar, cum certiora de ea re didicisset, nec patrum Põ-
 tificis animum acerbiorè offensione exagitandum putaret,
 uiolatiq; sacrosancti legati infamia permoueretur, quinto
 die eum emisit, retento Ruffio, qui & ipse demum facile
 impetrante Ferdinando Gonzaga affine, custodia est edu-
 ctus, quòd eum præclaro multorum signiferorum, & cen-
 turionum testimonio, culpa uacantem castrensium prætor

PAULI IOVII HISTOR.

absoluisset. Quū in itinere Caesar esset, Paulum Iouium, qui
 has conscripsit historias, in agrine adequitatem ad se uoca-
 uit, ut eius paulo durioris facti sanam leniret. Nactus enim
 idoneum hominem, uti sibi notum, ac Hippolyti familiarem,
 per quem cuncta ordine ad Clementem scriberentur, docuit,
 non uoluntatis, quæ esset egregia erga Pontificem ipsumq;
 legatum, sed summe necessitatis fuisse consilium, quid enim
 acerbius accidere potuisse, uel ipsi, uel Pontifici, si ita-
 lia, ipsaq; in primis Florentia seditiosorum militum incur-
 sione in discrimen noui belli fuisset adducta? scire se quanto-
 pere Clemens paci quietiq; studeret, qui iam pridem graui iu-
 dicio & Alexandrum Etruriæ principatu, & Hippolytum
 senatoria dignitate cōtentos esse uoluisset, ut diuisa & com-
 municata in unum consensum, diuersarum uirium potētia,
 Mediceæ domui firma et diuturna felicitas pararetur. Bela-
 lorum initia sapientibus maxime esse pertimescenda, quæ
 cum ab imperitis plerunq; temere atq; imprudenter serantur,
 ubi demum creuerint, nisi grauisimo conatu periculosa
 que, uix à maximis & prudentissimis regibus tolli uel op-
 primi possint, non debuisse Cardinalem, qui tanti numeris
 personam gereret, desumere sibi habitum militarem, ut se-
 ditiosos & castrorum atque militiæ desertores consequere-
 tur, & cum ijs, quæcunq; ea in exitu forent, consilia com-
 municaret: nequaquam enim eum quieti uel moderati ani-
 mi dedisse signa, cum neq; edicto, neq; precibus audiens esse
 uoluisset: quorsum enim eius dicta factaq; tenderet, quis nō
 insanus minime diuinaret? quum ille & sua & aliena dig-
 nitate uel improbe uel arroganter abuteretur? profecto eū,
 uti antea tentasset, Florentinæ ciuitatis otium conturbare cu-
 piuisse,

piuisse, aut certe reliquisse præclaram eius importuni consilij suspicionem, quum nulla cum spe uel laude totam castrensis disciplina rationem intempestiua excursionem corrumpisset. Caterum se ea & quidem propensissima uoluntate, qua semper fuisset, Cardinalem loco fratris habiturum satisfactorumq; ei molliore excusatione, cum in Italia antecedentem foret cõsecutus, id uerò se in summa testari, quicquid fieri iussisset, id non suo sed Clementis cõmodo factũ fuisse, quũ etiam publicam Italiæ quietem, unius inquieti hominis amicitia chariorem habuisset. Sibi uerò pergratum fore, si id totum animi sui iudicium, uti ab æquitate presentiumq; rerum ratione minime alienum, ad Pontificem accurata fide præscriberetur, quod mox louius diligentissimè fecit: Et id quidem æquisimo animo tulit Clemens, quũ & captum simul & dimissum Cardinalem uno tempore cognouisset, sepe querens eius ingenium à deterrimis adulatoribus fuisse deprauatum: quanquam in eare Casar se ipso suspiciatior & asperior extitisse uideretur. Erat enim in Casare, nisi naturã acerbiorẽ factõ exagitates summa æquitas, rara modestia, patientia singularis, adeo ut in tãta fortuna nihil repentinum aut insolens, uel iudicio uel sermonibus eius excideret. At Hippolytus, ubi custodia est emissus, è sancti Viti oppido, quod Virunum nonnulli antiquitus fuisse putant, ingenti cursu Venetias contendit, bis cum summo uitæ discrimine per inessos à Germanis saltus fœliciter elapsus, quum Mercadus Hispanus dux itineris, Germanicè peritus lingua ostentatis cultu ipso regiæ aulæ insignibus, ea pericula depulisset. Porro tribuni militares, quum incredibili celeritate, continuatis die nocteque itineribus, ad Vacorium peruenissent, quod hodie Villacum dicitur, in ripa Draui am-

PAULI IOVII HISTORIÆ

nis confiterunt : is annis aquarum mole & suo rapido cursu concitatus, nequaquam uado superari poterat, pons uerò sublicius quo iungebatur oppidi porte, ita erat insinuatus, ut per mediam oppidi regionem, ad aduersam portam uia militaris extenderetur. Quum Vacorienses in muro essent, & in ulteriore ripa non exiguam equitum & peditum armatorum multitudinem ostentarent, tribuni in lunato ripæ tractu extensis ordinibus aciem instruxerunt, quæ aspectu ipso & genere armorum late splendens, & sclopettariorum multitudine terribilis, non rudibus modo populis, qui à multis annis armatos exercitus non uiderissent, sed exercitatis etiam militibus terrorem incutere poterat. Pollicebantur Itali, si ponte transitus præberetur, & uenali comœatu iuuarentur, se continenti agmine sine maleficio eorum finibus excessuros, si id minime concederetur, ipsos sua industria, & paruo quidem cum labore inuenturos uiam, qua succisis proximis arboribus flumen transirent, subindeq; adnixuros, ut Vacorienses inhumanitatis & contumaciæ pœnas darent. Parati erant oppidani comœatum dare, ponte oppidoq; recipere, sed per cohortes separatim, ut singule per oppidum, cæteris omnibus exclusis, sine periculo transmitterentur. Eam conditionem minime probantibus Italis, quòd neq; tuta esset, neque ex dignitate uideretur, oppidani, qui fortunas suas cum desperatis minime in periculum temere deuocandas esse existimabant, ponticulum subitarij operis à proximo maioris pontis capite iuxta oppidi murum ad frumentarias molas celerrime perfecerunt, atque ita ad mutuam securitatem, utrisque integra existimatione, præclare atque opportunè consultum. Drauo superato, quintis demum castris, & multo

multo pacatioribus quam antea itineribus, ad Tiliauentum flumen est peruentum, atque inde dissolutis cohortibus, milites uario itinere, uti quisque patriæ proximus, cum execratione eius infaustæ militiæ, domum sunt reuersi. Nec multo post Cæsar Italiam intrauit, singulari Veneti senatus studio liberalitateq; passim susceptus: eam uerò pacati amiciq; animi modestiam præ se tulit, ut Venetæ ditioris urbes se minimè ingressurum esse testaretur. Nolebat enim qui ualidissimis copijs cinctus aduentabat, ullam omnino affectati Italiæ imperij suspicionem præbere. quum paulo ante ab diro bello tot urbium excidia pertæsus, ut pacem adferret, ea quæ uictricibus armis tenebat, incredibili æquitate magnitudineq; animi, ueteribus dominis reddidisset.

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXI.

ADVENTANTE In Italianis
Caesare, Andreas Auria cum tri-
ginta quinque onerariis et qua-
draginta octo rostratis navibus
Messanam uenit: ibi cum instru-
menta bellica & nauticos pra-
cipue commatus, nequaquam
ingenti cura ac diligentia à pra-

fecto Siciliae, quem tum importune morbus inuaserat, para-
ta atq; expedita reperisset, aliquanto serius quã uolebat, in
Graciã traiecit. Audierat enim Himeralẽ, Ottomanicæ clas-
sis praefectum, in Ambracio sinu aliquandiu desedisse cum se-
ptuaginta triremibus, imperitè & nequaquam militariter in-
structis, utpotè quibus usu periti nautæ gubernatoresq; de-
essent, & remigũ turba, magna ex parte ad nauale operant
rudis, uti ex mediterraneis saepe hominibus impotenti impe-
rio in naues cogi solita, uulgato per singulas triremes morbo
laboraret, sic ut eum nullo prope negotio si maturasset, op-
pressurus fuisse crederetur. Erat tum ad Zacynthũ insulam
Veneta classis, sexaginta triremium, Vincentio Capellio pra-
fecto, qui insulas et urbes litoraq; Veneti imperij uigili cura
tuebatur, utriq; iure foederis amicus et hospes, nulli socius, spe
Etator tantũ, sed ex professo illis futurus hostis, qui subiectis
Veneto

Veneto nomini populis terra aut mari uim intulissent. Fuisse qui crederent Venetos, ut neutris æquitate officij deesse uiderentur, uno tempore & Auria de Turcarum classe per Corcyreos mioparones significari iussisse, & monuisse item amicè atq; opportunè Himeralem, ut Ambracio sinu quàm primum educta classe, Ionio mari excederet, ne ab Auriatis trirēmibus, quæ apparatu celeritateq; præstarent, dum parum salubri in statione moram inutilem trahit, deprehensus opprimeretur. Itaque Auria à Lacinio promontorio, quod hodie Columeneum uocant, dimissis in altum onerarijs nauibus, ut recta ad Peloponnesi insulas cursum dirigerent, Itæpygium Salëtinorum, legendo Magnæ Græciæ oram, tenuit, indeq; Corcyram & Cephaleuiam præteruectus, Zacynthum uenit. Constiterat in acie Capellius penè hostilis paratq; animi speciem præbens, ut apparatus atq; ipsam nondum uel diuturna pace senescentem, maritimi negotij disciplinam ostentaret: et uetera quidè odia memoriæ subibant, quibus Ligures, Luciano Auria duce, ipsius Andree tritauo, ad interitionem propè Veneti nominis, ad fossam Clodiæ dimicassent, atq; inde Auria subirato tristiciq; animo Luciani interitum deslerat, qui uictor eo nauali prælio cecidisset: sed sanctissima religionis et fœderis iura ita animos continebant, ut quum utriq; imprudentes uel incauti uideri nollent, præbito insigni spectaculo concursuri uiderentur. Neq; inutile uel iniucundum posteris futurum putauerim, si acierum ordo paucis uerbis explicetur, quando ætate nostra nequaquam simile contigerit, ut id literarum memoriæ mandaremus. Collocabant in alto Veneti ingentem onerariam nauem, quaternis funibus à puppe proracq; ad totidem anchoras, in obliquum ductis, firmissimè deligatam; ab hac utriq; binæ galeaciæ ingentiùs

PAULI IOVII HISTOR.

ingentium tormentorum apparatu formidabiles, ita constituta erant, ut ex interuallo onerariæ nauis frontem non æquarent, & utrinque tantum spatij relinqueretur, quantum satis esset, ut à leua dextraq; uiginti singule triremes, quæ erant in cornibus, erumpere possent: tertia uero acies ex reliquis uiginti triremibus, in qua erat ipse Capellius, in tergo subsisteret, hinc aut inde allatura opem, uti prælij casus & incursum hostium poposcisset. Eo pacto onerariæ nauis ad emittenda tormenta latum & uacuum mare, à fronte & à lateribus relinquebatur, & galeaciæ in altum exporredæ triremium latera tuebantur. Ab Auriana classe tres speculatiuæ triremes antecedeabant insigni uelocitate, tres uero acies quindecim triremium eo ordine subsequuebantur, quem in agmine nauigationeq; tenuerant: ubi uero in conspectum Venetæ classis est deuentum, Antonius Auria, qui primo præerat agmini, in dextrum sensim deflectens, remos sustulit, ut sequentes expectaret, & Andreas, qui mediū tenebat agmen, suo cursu progressurus, sese introrsus ad cornu dextrum applicauit. Saluiatus uero Rhodiarum & totius tertij agminis præfectus, interim in leuam ita concitauit remiges, ut puncto temporis ad medium agmen prouheretur, adeo ut æquata omnium triremium fronte, uno pariq; impetu cõcursuræ crederentur. Reddidere ueri prælij simulachrum tormenta utrinque ad consalutationem honoris causa, exemptis pilis, miro ordine displosa. Venit ad Auriam Canales nobilis uir atque item fortis, Ionij maris custodiæ præpositus, per eum Capellius, portus, stationes, commeatus amice obtulit, excusauitq; se, quod integra senatus fide consociari uires, & publicos hostes persequi nequaquam liceret, obstare enim fœdus, antiquitus cum Ottomanis percussum, quod

quod ipse etiam Solymanus renouasset. At Auria Casaris nomine gratias egit, quod senatus eo animo esset, ut maiorem aequitatis atque iustitiae, quam ullam bene gerendae rei rationem respicere cogeretur, sperare se tamen Caesaris auspicijs talem ad ingentem uictoriam Venetis occasionem esse praebiturum, ut eae foederum compedes, ab ipsis ultero pietatis et certae uictoriae causa cupidissime frangerentur. Et certe quibus haec animo reputamus, nostrorum temporum conditionem deslere, Christianorumque principum insaniam detestari lubet, qui dum inter se bello aut odio dissident, ita Ottomanis parcunt, ut qui toties superari delerique potuerint, non immerito adaucta in immensum potentia, ad totius orbis imperium aspirent. Himerale enim tum in fugam acto, atque eos persecuti forent, facile deleto, quae reliqua unquam Solymano classis superfuisset? qui nam Byzantij, Caesarianae Venetaeque classium impetum tulissent, nisi tirones pratorianos, aut eunuchos ad custodiam foeminarum domi relictos, moenia egregie defensuros credamus? quum in Panmonia procul ageret Solymanus, et Graeci ex ipsa uetere libertatis ac imperij sui memoria, ut rebellare ex tuto possent, non quidem accessum Christianae classis, sed uix ipsam tantum aduentus famam, erectis animis expectarent? Caterum Auria, ubi didicit Himeralem, superato Galli promontorio, quod antiquis Acritis fuit ad Maleam contendere, Antonium Auriam cum delectis septem triremibus, qui persequeretur misit: sed ille ad Cytheram insulam usque frustra persecutus, quod hostes Argolicum sinum praetergressos, Atticae Sunium atque inde Chacidem petere audiebat, ad classem est reuersus. Ea tum in Sphragiae insulae portum, quem nostri Sapientiam uocant, supra Methonem ad explicanda consilia se contulerat: iam enim onerariae

PAULI IOVII HISTOR.

ab alto, remissioribus usque uentis, in conspectu se dederat. Fuit
 re qui dicerent Methonem oppugnandam esse, & ante alios
 Saluiatus impiger iuuenis, Rhodiarum triremium prefectus:
 profitebatur enim se eam turrin, quae subiectum mare despicere
 ret, & ceteris munitior esse uideretur, effracturum maiori-
 bus tormentis & protinus occupaturum, utpote qui situm ur-
 bis interioresque munitiones apprimere nosset: superiore siqui-
 dem anno in eum ipsum Sphragiae portum cum aliquot tri-
 remibus in Melita insula noctu illatus, praemisso ignobili nau-
 gio per simulationem exponendi mercimonijs, in cuius carina
 armati conditi erant, scilicet dolo urbem occuparat, Iano Ma-
 rio, uiro Graeco summae uirtutis id facinus ingenti animo pa-
 trante: sed occisis custodibus, occupataque porta, & iam capta
 urbe, nostri milites aliquanto praedae, quam decoris audiores,
 quam ad diripiendas domos solutis ordinibus discurrerent,
 facile a Turcis, qui animos receperant, turpiter caesi expul-
 sique, nobilis uictoriae initium secundo exitu corruerunt: ob id Au-
 ria ex priore periculo intentiore firmioreque custodia, adau-
 cto Turcarum numero, futuram ratus, Coronam oppugnare co-
 stituit. Distat ea urbs a Methone duodecim ferme passuum mil-
 libus, si terrestri itinere petatur, mari uero paulo minus ui-
 ginti. Nam Acritae promontorium medio fere interuallo in ma-
 re procurrat, et in Leuo promontorii latere sensim littora cur-
 uatur. In hoc sinu sita est Corona, adeo porrecta in pelagus,
 ut magna ex parte maris fluctibus alluatur, altera pars cu-
 neata in latam cuspidem, transverso muro, eoque senis turribus
 insigni & ferrata porta, proximam littori, quam insulam uocant,
 penitus excludit, & ita a mari recedens, sensim attollitur, ut
 perpetuo saxo moenia imposita ad trianguli formam oppidum
 efficiant. In oppido, ut firmiore nobilioreque, Turcae domos
 habent,

habet, Græci in insulâ inhabitant, ad extremû uerò oppidi an-
 gulum præalta in rupe arcem Veneri quondâ fecere, quæ me-
 diterranea despicit & suburbana tecta: hæc uiam militarem
 excipiunt, quæ in septentrionē perpetuo accliu collis dorso
 in campos extenditur, sed ea suburbana, quum ad sagittæ ia-
 ctum, à porta oppidi processeris, alio intermedio muro por-
 taq; diuiduntur, porro ad mare ab utraq; urbis parte, duæ
 sunt percomodæ stationes: nam quum Euri Vulturniq;, uel
 è diuerso Fauonius & Corus seuuius perflauerint, ex hac in
 alteram nauigia repente confugiunt. In Leua statione ex ue-
 rusti operis mole portus efficitur, uerum adeo angustus, ut
 uix septenas triremes tutò recipiat. Auria, terra mariq; ex-
 plorato urbis situ, cohortantibus maximè Græcis, qui ad no-
 stros è suburbanis ædificijs cupidissimè transferant, ægres-
 surus urt-m, in hunc modû ad oppugnandû, loca muniaq; di-
 stribuit: circumducta primo sunt in amplissimam coronâ na-
 ues onerariæ, & ante eas triremes, ut totam eam cõuexi ma-
 ri partē, quæ insulam à mari præcingit, contractione ambitu
 completeretur, proiectis in littus sub muro anchoris, ut in-
 de per ductarios funes ergatarû beneficio attracta nauigia,
 quantum maris uadum pateretur, ad mœnia promouerent.
 Scaphis autem magnarum nauium pluteis ac asseribus prote-
 ctis, anchoras prouehi, et in littus ad scopulos inter tela Tur-
 carum ab alto incidentia, collocari iubebat, ex nauium pro-
 ris nouo quodam artificio pontes paribus extantibus anten-
 nis impositi tabulisq; constrati, à fronte prominebant, ita
 ut summitati mœnium æquarentur, atque inde clypeatæ
 armatæq; cohortes præcursuræ & irrupturæ in oppidum
 uiderentur. In duarum uerò longe maximarû nauium, Gri-
 maldie scilicet & Rhodie summis carchesium, ab excelsis

PAULI IOVII HISTOR.

sima scilicet mali summitate, sacri, falconesq; bini constituti erant, ut inde non propugnatores modò, qui in muro consisterent, sed interiora insule certis ictibus peterentur. Terrestris uerò copias ita diuisit, ut Hieronymus Tutauilla Sarnensis comes duceret Italicas cohortes, & à leua parte supra molem, latum propugnaculum septem tormentis quateret. Hieronymus uerò Mendocius cum Hispanis à dextra, paulo à mari longius, non insule tantum, sed & oppidi murum totidem tormentis & scalis aggredereetur. Ipse Andreas locum sibi delegerat apud molem, Sarnensi maxime propinquum: Pontificiæ autem triremes contraria in parte, Antonio Antria deposcente: dextrum cornu tenuere, Saluiatus in medio Rhodias mœnibus admouit. Nunquam ab ulla memoria, tantum tormentorum ad unam oppugnationem collatum fuit: nam à terra quatuordecim, à mari uerò centum & quinquaginta muralibus tormētis, uno undiq; tempore murus, est uehementissimè uerberatus: minorum uero tanta uis fuit ut neq; prospici quicquam neq; exaudiri facile possēt, fumo scilicet in crassissimæ nebulæ morem latè diffuso, & crepitu reboatuq; tormentorum cuncta quatiēte. Apud Sarnensem Itali magno animo, sed irritò incepto ad proruptū murum scalas apponere, & scandere conantes, ter à Turcis acerrimè propugnantibus, insigni detrimento accepto, sunt repulsi. Neq; enim tantum muri dirutum fuerat, ut attingere scalæ possent, & undiq; ab latere minoribus tormētis sternebantur, nec Turcæ è muro saxa, ignes feruentem arenam, calcemq; & picem liquefactam prouoluere ac insundere subeuntibus cessabant. Sarnensis in his periculis fortiter & que atq; foeliciter uersabatur, nec renocandi milites locus erat: nam implicati inter se hastis & in casarum angustias,

quæ

quæ muro suberant, metu retrusi, quanto magis à muro re-
 cedebant, tanto apertius ac certius uulnerabantur. Periere
 in eo conatu receptuq; Theodorus Bosphites Græcus, qui in
 Italia alæ equitum cum laude præfuerat: atq; item Franci-
 scus Carnaus è Neapoli, & Iacobus à Capua, strenui cēturio-
 nes, & cum his trecenti fere milites, & supra mille uulnerati
 debilitatiq; in queis fuit Alphonfus Capanius signifer, cui sclo-
 petti pila ab alto demissa, perfosso oculo linguam abripuit.
 Ex altera parte Mendocius nequicquam quassato muro,
 quum omnia ardua ad ascensum forent, cauto consilio præ-
 lij fortunam non subiit. At nauales socij scælicius, quum Au-
 ria subeundi & scalas afferendi, uti antea edixerat, tuba si-
 gnum dedisset, in insulam peruaserunt, cedētibus muro Tur-
 cis metu pontium, quos superstantibus armatis appropin-
 quantes continuo apprehensuros murum omnino credide-
 rant. Primus ex naue Grimaldia imberbis Ligur, genere hu-
 milis, sed eo saltu satis clarus, uexillum in hostili muro defi-
 xit, proximi ei successere Hidrontino à Galeone miles, ac de-
 mum Lamba Genuenses: atq; ita multis interfectis, insula ca-
 pta direptaq; est, refugientibus infra oppidum per ferratam
 portam Turcis, qui ex eo, quem diximus, turrito muro, no-
 stros præda occupatos uagantesq; sclopettis & sagittis uul-
 nerabant. At primis tenebris Sarnensis, suos, qui sub muro
 conditi protectiq; multis horis substiterant, incolumes ad se
 recepit, & tota nocte laboratum est in erigendis munitioni-
 bus, quibus in oppugnando oppido ipsi milites tormentaq;
 ab hostium ictibus tegerentur. Sequenti die plures Turcarū
 equitum manus, ut Coroneis opem ferrent, in conspectum se-
 dederunt: nanq; singulos serè proximorum oppidorum præ-
 fectos, & fama Aurianæ classis, & auditus tota Peloponne-

PAULI IOVII HISTOR.

fo tantus tormentorum strepitus, exciuerant. Aderat à Lace-
demonè, quam misitram uocant, Zadares, cui Tridigito co-
nomen is à Londario Charitena Messenèq; expeditos equi-
tes circiter septingentos adducens, secundum littus iter face-
re cœperat, ut à dextro latere in urbem irrumperet. Erat in-
ter suburbana tecta, ei porta, quam diximus, in statione col-
locatus cum cohorte Theodorus Spinula, iussuq; Sarnensis,
milites intra sagittâ iam intercisâ militari uia, transuer-
sam fossam opportunè duxerant. Itaq; Zadares, quum ab E-
rasino Auria, qui in id littus triremem obueterat, tormen-
tis peteretur, à littore discedens, trium amplius milium ca-
pto circuitu, ad leuâ peruenit, sinuosq; itinere intra subur-
bana tecta se intulit, magno impetu ad portâ prouectus, a-
deo ut Theodorus irruentiũ uim agrè sustineret, eratq; res
adducta in maximũ discrimen, nisi Sarnensis Theodoro cum
paucis repugnanti per opportunè opem tulisset, submisso Pe-
tro Tolfio cum trecentis selopettarijs: ij postremam partem
Turcarũ agminis, retro auertere, ingressiq; suburbana, ita
reliquos in fugã, desperato ingressu urbis, cõpulere, ut quẽ
Turcæ concitatis equis effugere conarentur, in fossam inci-
deret. Ibi Zadares labente equo præceps datus, interficitur,
nec ulli ex Turcis omnino parcitur. Eo modo multis occisis,
capita ad munitiones deferuntur, quibus conspectis, Turcæ,
qui oppido arciq; præerant, siue metu, siue commeatus, &
tormentarij pulueris inopia, adducti, ea conditione urbem
atq; arcẽ dederunt, ut cum rebus suis armisq; in pacata lo-
ca discedere liceret. Corone capta, atq; ibi præsidio Hispano
rũ constituto, & receptis in fidem Gracis, disputatur in con-
silio, an in longo portu, qui parũ à Corone distat, ut certus
tutusq; in ea ora Christianis classibus sit receptus, castellũ a-
dificat=

dificare expediat, aut luncum oppugnare, id hodie Nauarium, Pylum antiquitus fuit, subiecto portu insigne, ignavia custodis Veneti, qui postea capite poenas dedit, Baiazeti in Methonensi uictoria traditum. Ceterum Auriam multis de causis, & quod nunquam defuturos portus nostris classibus speraret, ea consilia abiicit, & ad oppugnandas Patras, iterum adita Zacyntho cum classe descendit. Deseruerunt ad apertam urbem incolae Turcaeque, & in retractiorem locum sub arce praeculta fossa muroque munitum, milites cum magna puerorum & foeminarum multitudine se receperunt. Expositis copijs sub uectisque tormentis octo muralibus, Sarnensis ad mille sclopetarios fecerunt, qui defensoribus murum nudet, ceteros uirgultorum singulos fasces adferre iubet, ut aequata fossa ad murum scala deferantur. Non diu tormentis restitit murus, Coronae uetustate debilior. Primus omnium Ioannes, Traiani Cabanili filius, castrorum praefectus, in fossam desiliit, subsequente ipso Sarnensi cum tribus signiferis & integris demum cohortibus, scandique murus certatim est ceptus, sed defensores Coronae uirtute constantiaque dissimiles, impetum nostrorum, fuga in arcem facta, diutius non tulerunt. Ita urbe paruo labore, & pene sine militum nostrorum uulnere, celeriter capta direptaque, ad arcem in edito sitam, tormenta subuehere. Erat oppugnatio futura difficilis, si eam militari more Turcae defendendam suscepissent, sed exemplo Coronensium, atque item eius imbellis turbae misericordia adducti, quum tantam multitudinem diu alere, uel in tanto seruitutis ac uitae discrimine tueri posse desperarent, ensis ad Auriam oratoribus, ea conditione deditionem fecerunt, ut recepti in fide inuiolatique, saluo in primis foeminarum pudore, cum singulis uestimentis in Etoliam traicerent. Id egregie Andreas

PAULI IOVII HISTOR.

præstitit, adeo ut inter alas militum utrinque extensas exeun-
 te trium fere milium capitum multitudine, cum nonnulli pe-
 tulantius foeminas attrahere, atque his ornamenta detrahere
 inciperent, corripiti, extemploque suspendi, aut iugulari iusse-
 rit: horum supplicio cæteris ab omni licentia deterritis, co-
 ordine Turcæ ad naues sunt deducti, ut Sarnensis & Saluia-
 tus antecederent, ipse postremum agmen cogeret uultu seue-
 ro imperiosoque, & ad sumenda supplicia, si qui paulo licen-
 tius iussa contemnerent, maxime parato. Querebat enim
 iustitiæ & præclaræ fidei famam apud ipsos præsertim Tur-
 cas, ut eæ gentes religione ac ingenij captu nobis dissimiles,
 facto periculo manifeste perspicere, in Christianis ad mi-
 litare decus non deesse fidem ac humanitatem, qui adeo mo-
 deratè uictoria uirtute parta uterentur. Exercitu ad Patras
 relicto, & terrestri itinere subsequi iusso, Auria ad Naupa-
 ctri sinus angustias trirēmibus est deuectus, ibi fauces adeo
 coarctant eum influentis Ionij maris sinum, ut uno minus
 stadio, à Peloponneso Aetolia distet, qua ad Hellepontum
 inter fluo mari, Europa atque Asia dirimantur. His angustiis
 gemina antiqui operis castella imminet, quæ Dardanellos
 apellant. Fuere olim in Achaia Rhium, & in Aetolia Mo-
 lycrum, sed Aetolicum Achaico Baiazetes, superaddita tur-
 re ingenti, & duplici muro adiecto, multo ualidius atque
 munitius reddiderat. In his tormenta inusitatae magnitudi-
 nis, multiplici fenestrarum ordine ad libellam aquæ, ita con-
 stituta & collibrata erant, ut uel exiguis & humilioribus
 nauigijs ingressus, et exitus præcluderetur: nam utrinque ad
 aduersam regionem emissæ bipedalis diametri saxæ pile fa-
 cile perueniebant, uti eadem ratione ad Hellepontum hodie
 fieri uidemus. Auria citerioris castelli præfecto per Grecos
 homi-

homines extrema supplicia comminatus, si expectandam tormentorum uim putaret, facile pepigit, ut Turcæ incolumes castello excederent, quibus nequaquam cunctanter eductis, quicquid uel annonæ, uel bellici apparatus in castello erat, diripiendum militi cōcessit. Reperti sunt thoraces, balistæq; ueteres, itemq; lorice & peltæ more gentis, cum militari & minime pretiosa suppellectile. Ea spolia, quum Auriarum trirremium milites nauæq; efferrent, cæterisq; aduentantibus ostentarent, adeo appropinquantium cohortiū animos dolore ac inuidia exagitarunt, ut quum opimiorē fuisse prædam crederent, & tardius uenissent, ob idq; præda penitus excluderentur, continuo seditionem miscerēt, ipsi Auriæ uehementer irati, quod primo ad Coronem, & inde ad Patras, & tum etiam ad Rhium, quasi Turcarum sanguini passim parcendum putaret, eas res ciuili pactione, quam ferro & bellica ui conficere maluisset, ita præmia laborum & uulnerum solatia militibus eripi, atq; interuerti prædam, ut ipse inde apud hostes intempestiuam humanitatis & clementiæ laudem priuato nomine ferat, & soli propè nauæ Ligures ditentur, ipsis uerò armatis militibus terræ & maris incommoda perpeßis, nec locus ad perfectam laudem, nec spes ac certa probatæ uirtutis præmia relinquuntur, & quod fortibus uiris minimè sit ferendum, omnium ceruicibus & iugulis laquei & pugiones, uel in minimo delicto, & sublata quidem spe dicendæ causæ, proponantur. Hæc, quum multiplicatis per coronas militum sermonibus dicerentur, & iam plane consternatæ essent aliquot cohortes, Neapolitanus signifer, quem strangulati ad Patras amici militis dolor incitabat, vexillum sustulit, alta uoce commilitones inuitans, ut se ad opulenta castella euntem extemplo sequerentur, ibi

PAULI IOVII HISTOR.

non uisuros crudelem ducem, & ingentem prædam uirtute
 quesituros. Nec mora, illum quinque; aliæ cohortes Italorum
 sunt secute, hisque; uexillum Hispanorum accessit, iere citato
 agmine non tam iratis quam audis animis in propinquos
 Grecorum pagos & uillas, exequente eos Auria potius quam
 reuocante. Iam Sarnensis cum ualida manu expeditorum mi-
 litum traiecerat in aduersum Aetoliæ continentem, ut explo-
 raret castelli situm, & ponendis castris munitionem incipe-
 ret, quum Turcæ in nostros faciendo operi intentos proti-
 nus erumpunt: sed egregie Sarnensis per sclopettarios eorum
 impetum sustinet, multisque; uulneratis intra portam cõpel-
 lit: interim nondum perfecta castrorum munitione, equites
 Naupacto egressi, in conspectum se dedere, ut castellanis opẽ
 ferrent: nostri quanquam pauci pro castrorum spatio, quod
 erat amplissimum, uti ad contineudas omnes copias usitata
 ratione dimensum, alacritamen animo in munitionibus con-
 sistere, in aduersos sclopettis rem gerentes, & nonnunquam
 erumpentes, ubi audacius prouectos hostes cõspexissent. Ce-
 terum Turcæ multis in gyros decursionibus ad castra factis,
 late omnia speculati, quum sese prouehere audacius, & co-
 minus pugnare nollent, Naupactum redierunt, intromisso
 equite ad castellanos, ut eorum animos spe celeris auxilij cõ-
 firmarent. At Sarnensis, qui ea spe traiecerat, ut copias om-
 nes cõfestim subsecuturas crederet, ubi de consternatione
 discessuque; militum certior est factus, intermisso castrorum
 opere, ad Peloponnesi littus, ubi Auria constiterat, cõfestim
 redijt, & ad eos pagos est profectus, in quos desertores mi-
 lites diuertisse dicebantur, ducibus præsertim Grecis, qui
 uas iniurias cum lachrymis deferentes, è proximis uicis ad
 castra decurrerant. Eos Sarnensis nequaquam seuerè, sed
 comi-

comiter reprehensos, quod adeo leuiter insanire cepissent, haud magno cum labore ad officium reduxit, iam enim eos admissi facinoris poenitebat, & satis uerecunde signa & centuriones agnoscebant, quum uillas & pastorales casas omnibus esculentis raptim consumptis, et ignobili etiam collecta praeda, uacuas fecissent: sed reis & ex conscientia poenam meritis, Aurie seueritas tantum pauorem adferebat, ut nonnulli metu supplicij prestare dicerent cum Turcis pacisci, & apud eos stipendia facere, quam ad sauum ac inexorabilem ducem reuerti. Sed Auria regionis & temporis rationem habendam existimans, cunctis pepercit, ita tamen ut seueritatem ac iracundiam uultu sermoneq; retineret, nec ueniam deprecantes recipere uellet, nisi uti cohortes decumaturus, ad arbitrium militaris imperij se dederent, is paucor omnium animis incussus, pro poena ad retinendam imperij existimationem Aurie satisfecit. Nec mora, ad delendam secessionis insaniam, parati animis in Aetoliam sunt traducti, simulq; exposita in littus tormeta duobus circiter millibus passuum supra castellum, ut tutiore itinere conueniri possent: nam e castello Turcae ea littora tormentis infestabant. Ea Christophorus Auria uir impiger negotio praepositus attracta funibus & impulsa militum humeris, per centurias labore distributo, in castra conuexit, eodemq; tempore Cabanilia cum trecentis sclopettarijs antecedens, opportuno & ante, ut diximus, explorato loco castrametatus est. Dum haec administrantur, Turcae Naupacto magnas pedum & equitum copias educunt, & in nostros pleno passu deferuntur, iam enim & a Corintho, & ab oppidis quae sunt ad Acheloum amnem, totaq; Peloponneso & Aetolia, praefecti equitum, raptis quas poterant turmis, Naupactum conuolarant,

PAULI IOVII HISTOR.

uolant, nec Sarnensis, haud quaquam ea multitudine ter-
 ritus sibi deest, ad quatuor milia peditum in unum agmen
 cogit, & quadrata acie contra hostes progreditur, extra
 ordines uerò delectam sclopettariorum manum rem gerere
 iubet: in tergo castellum relinquebatur, & in nostris muni-
 tionibus praesidium erat relictum, quo eruptiones cohiberi
 possent, & in ipsam castelli portam tormenta perire atque
 opportunè directà fuerant. Insultantibus undiq; & procur-
 santibus Turcis, nec pedestres copias in aciem producenti-
 bus, Sarnensis se recipere, et in castra se conferre cepit, in ter-
 go extraordinarij ad angulum dextrum quadrati agminis
 constituti, sine periculo insequentes Turcas repellébāt, cir-
 cumueniri enim non poterant, & cum aliquantum in aduer-
 sos procurrerent, displosis sclopettis tutissimus ad agmen
 erat receptus. Praelio ad occasum Solis protracto, Turcae
 nulla re memorabili gesta Naupactum sunt reuersi. Sarnen-
 sis in castra copias reduxit, totaq; ea nocte quae secuta est,
 ad aggeres fossasq; perducendas milites in opere fuerunt,
 constitutaq; suis locis tormenta muralia, quae exterioribus
 aedificijs protegebantur: oriente autem sole turres, quae pro-
 minebant, magna ui quassari coeptae, nec Turcae constantis-
 sime & acerrimè propugnando, ulla in parte timoris signifi-
 dabant, erant enim in his pleriq; ueterani Ianizeri in custo-
 dia oppidorum atq; arcium relictī. Ad extremum is exitus
 oppugnationis fuit, ut perfracto muro multisq; intro uarijs
 casibus interfectis, nostri in castellum irrumperent, trecenti
 ferme Turcae, nemine capto, trucidati, nonnulli insigni ani-
 morum contumacia media inclusi turre, se ipsos & turrim
 totumq; penè castellum, non sine nostrorum clade, succensō
 tormentario puluere, concremarunt, tanto ruentium mu-
 rorum

rorum crepitu, ut litora ueluti terræ motu pertremere, & triremes, quæ suberant ad sagittæ iactum, lapidū fragmentis penè obruerentur. Andreas è prora prætoris triremis prælium spectauit, donauitq; Sarnensem & Saluiatū singulis ingentibus tormentis: tanta enim uis æneorum tormentorum in castello reperta est, ut septuaginta milium aureorū pretium excedere diceretur. Ea demum tormenta stupendæ magnitudinis, Arabicis inscripta literis, ad uictoriæ monumentum, Genuā delata, in portus mole cōstituit, ubi de piratis ad Planasiam insulam superatis, sacellum Deiparæ uirgini ex manubijs antea consecrarat. His confectis rebus, posito ad Coronæ Hispanorum presidio, atq; urbe tormentis, & multorum mensium cōmeatu diligentissimè permunita, Mendociū ita animo confirmauit, ut fidem daret, & prolixè polliceretur, se uel priuato sumptu, si id Cæsar facere differret, in eius auxilium classem esse transmissurum. Interim Saluiatus suis triremibus in intimū sinum prouectus, ad Lecheum usque portum, hodie diui Demetrii uocatū, sub ipsa Corintho pauorem circumtulit, & ueteris Sycionis, quam hodie Basilicam appellant, & que in aduersa parte est, Creusæ littora succensis hortorū edificijs latè uastauit. Nec multo post Andreas appetente hyeme, & acceptis à Cæsare literis, quibus discessum à Pannonia Salymani, & suum in Italiam aduentum significabat, foelici usus navigatione, Neapolim, atque inde Genuam est reuersus. Interea Clemens per Tiberiades iter habens, asperis inuitatisq; itineribus superato Apœnino, ne ingrata patrie mania conspiceret, per Aemiliam Bononiam uenit, excepitq; Cæsarem Mantua profectum: nec quicquam ea hyeme memorabile, uel quotidianis congressibus est actum, quàm ut lis de repudio Henrici Britannicæ

PAVLI IOVII HISTOR.

tam in regis toties agitata, pronuntiata Pontifice, finiret. Exardebat enim iam tres annos rex ille, alioqui multarum uirtutum laude insignis, seuo ac impotenti amore Anne Bolognae, quae in aula reginae liberius educata, eò insaniae amatorum regem propulerat, ut Catharinam Ferdinandi regis filiam, ipsiusque Caroli Caesaris materteram praestanti pudicitia, & singulari humanitate modestaque reginam, exturbandam domo repudiandamque decerneret, scilicet, ut ipsa in uacuum thorum expellicatu in spem masculae atque legitime prolis reciperetur. Neque enim Henricus aliam prolem ex Catharina suscepserat, quam puellam iam propere nubilem, quae suauitate formae, & morum elegantia plurimum excellebat. Huius imperij insanique consilij fautor extiterat Thomas Eboracensis Cardinalis, perpetuis adulationibus summum potentiae locum apud regem consecutus. Is docebat Catharinam uxorem legitimam esse nequiuisset, quoniam arcturo fratri antea denupsisset, uetari id sacrosanctis noui ac ueteris instrumenti legibus, neque Iulium Pontificem, quae diuino iure essent constituta, uel accepto multo auro, rescindere potuisset, proinde repudiandam esse, ne incestus crimine perpetuo pollutus, post mortem sempiternis inferorum ignibus damnaretur: neque idcirco filiam uideri spuriam debere, quoniam optima fide eam factis rite nuptijs genuisset: si uero legitimam ex totius insula delectu uxorem duceret, ipsum, & sibi, & regno ad certam successionem, suscepta uirili prole, consulturum. Addebat Thomas non deesse ex Parisiorum gymnasio sacrarum literarum professores, qui secundas nuptias rite fieri posse, damnato priore coniugio, ualidissimis rationibus comprobarent. Hic Thomas magno Fortune ludibrio, quem summum dignitatis atque potentiae fastigium teneret, & seipsum auaritia,

auaritia, ambitione, superbiâq; tumentem capere nequiret,
 præceps datus, improba adulationis poenas foeda morte per
 soluit. Ferunt eum Francisco regi occulta fide, & egregia
 in diuersum simulatione coniunctum, utpote qui Gallico au-
 ro, regijsq; muneribus maximè gaudebat, magnis artibus re-
 pudio fauisse, ut Henricus à Cesaris amicitia, ex ea longè
 grauisima cõtumelia, penitus diuelleretur, & subinde Gal-
 lico nomini, absq; ulla spe receptus, arcto & necessario qui-
 dem foedere iungeretur. Cæterum Clemens, qui ut eam con-
 trouersiam aliquandiu aleret, continendis in officio regum
 animis, tãquam ambigui iuris ad duodecimuirale iudicium
 reiecerat, ubi uidet diuersa petentes integra autoritate diu-
 tius nõ posse discerni, ius & æquum ita Britanni regis ami-
 citiæ prætulit, ut Henricum omnino moneret, se ei intra cer-
 tum tempus aqua, & igni, & Christianis sacris interdictu-
 rum, nisi repulsa Anna, Catharinam in pristinum coniugij
 locum recepisset. Ea inanis intempestiuèq; seueritatis com-
 minatio, inexpiabili malo summoq; detrimento reipublice
 postea cessit: quando rex ille non multo post ab autoritate
 Romani Pontificis, suaq; pristina pietate discesserit. Actum
 subinde est de tuenda pace, quam tanto sumptu tantisq; pe-
 riculis quæsuissent: nam in eam pacem, quæ publico foede-
 re biennio antè Bononiæ fuerat constituta, Genuenses nequa-
 quam adscripti fuerat, queis tum maximè insensus erat Fran-
 ciscus. Genuæ siquidem imperium uti antiqui Gallorum re-
 gum iuris, nec inclusum recentis foederis legibus repetebat,
 adeo ut negotiatores Ligures Lugdunēsi emporio pelleren-
 tur, nec alicui importare eorum merces fas esset, & à Massi-
 liensibus trierarchis, infesto ubiq; mari, Genuensium nauis-
 gia, magno ciuitatis detrimento caperentur. Minabatur
 quoq;

PAULI IOVII HISTOR.

quoq; Franciscus se in subalpinis Salassorum oppidis, equitum & peditum copias hybernorum specie transmissurum, ut clientibus suis praesidio essent: nam Franciscus Salassius regulus, pulso fratre, & matre custodiae tradita, qui partium Caesaris erant, in Galliam ad Franciscum se contulerat. Venerant quoq; Bononiã summæ authoritatis uiri, Acromontius atq; Tornonius, Cardinales, qui à Pontifice postulabãt, ut Hispani, uti confectis bellis, & pace parta, tandem Italia deducerentur, si id fieret, Franciscum regem omnes superiorum temporũ iniurias satis æquo animo esse laturum, quod si inueterari aliq; in Italia Caesaris copias, ad augendam eius potentiam conspiceret, se libertati dignitatq; amicorum, et ueterum clientium suorum, qui sibi in Italia non deessent, æquissimo iure consulturum. Veneti quoq; ullo alio, quam ueteri foedere, illigari nolebant, seq; omnino praestaturos profitebantur, quod disertè in foederum tabulis essent politici, maturamq; opem Francisco Sfortiæ protinus allaturus, si alicunde bellum eius finibus inferretur, neq; enim ex dignitate Veneti senatus fore, si, ueluti tributi nomine, annuam pecuniam tuendæ paci penderent. Ipsos enim nequaquam uereri, nouum armorum motum, nec si bellum forte ingrueret, ut semel partam pacem tuerentur, uel magnis sumptibus esse parsuros. Sed Veneti nequaquam permoti sumptu, qui erat exiguus, dum sese nouo foedere excluderent, duas res opportunè consequerentur, in quibus tuendæ existimationis ac libertatis maximum inerat momentum. Nolebant enim Franciscum regem, ueluti desperata in reliquo tempore ipsorum societate, ab se penitus alienare, atq; illum eò prorsus adigere, ut commutato animi decreto, nouam sibi amicitiam nouamq; fortunam querendam putaret,

c qua

e qua demum, dissimulata in præsens grauiore iniuria, minores principes, uti ingratos & auersos, ulcisceretur. Nec Cæsarem omni suspitione metuq; uacuum omnino sinere, uel sapientis consilij fore arbitrabantur, ne ille Gallos penitus contemnendos esse putaret, si tota in ipsius nomen ac amplitudinem consentiente Italia, undiq; tutus, & principum longe maximus redderetur: exequari enim tantorum regum potentiam ac uires incolumi Cæsaris amicitia cupiebant. Propterea non obscura fama ferebatur, admonitum fuisse in Pannonia Solymanum, ne uniuerso prælio decertaret, quoniam copia Cæsaris, & numero, & animis, & disciplina insuperabiles uiderentur, scilicet, ne ex unius pugnae eventu, in alterutra uictoria, aut Cæsari, quo nihil grauius, aut ipsi Solymano quo nihil miseriùs accidere posset, omnibus foret seruiendum. In Clementis quoque pectus altè descenderat iniuria ex iudicio Cæsaris grauissimè concepta, quæ Cæsar disceptator & arbiter, Rhegij, & Mutinæ principatum, Atestino Alfonso, prædamnatis pontificij imperij iuribus, adiudicasset. Optarat Clemens, ut si aliqua de causa, uel ambigui, uel parum æqui iuris, secundum se litem dare nollet, iudicialis arbitrij præfixum tēpus elabi pateretur: in ea enim dilatione neq; præiudicari Alfonso, neq; sibi & Pontificio nomini multum noceri: sed iureconsulti Cæsaris, aliquandiu Pontificis legatum in spem secundissimi litis eventus malignè ludificati, accepta pecunia, uti credidit Clemēs, ut sententiam ferret, Cæsarem propulerant. Eius rei gestæ nuncius eo ipso fortè die nonarum Maij è Belgio in urbem uenerat, qui, uti erat Urbis excidio maximè luctuosus, ex acerbissimæ cladis memoria, Clementis animum magnopere perturbauit. Itaq; excludentibus sese Venetis, atq; id dissimu

PAULI IOVII HISTOR.

lanter probante Pontifice, foedus est renouatum in sesquian-
 num. Ea fuere leges, ut communibus copijs atq; pecunijs, si
 bellū inferretur, id ad tuendā pacē propulsarent. Dū pax es-
 set xxij. milia aureorū nummū ex uetere censu Pontifex, Cæ-
 sar, Franciscus Sfortia, & Alonsus Atestinus, itemq; liberæ
 ciuitates, Florentini scilicet, Genuenses, Senenses, Lucenses
 coferrent, quæ ad alendos centuriones præfectosq; equitū,
 Antonio Leuæ dispensanda traderentur. Eū enim bello ducē
 designarant, custodēq; pacis & ocij apud Mediolanū esse uo-
 luerant. His rebus constitutis, quæ præcipua in omni eius ui-
 ta Clemētis laus fuit, Hispani ita dimissi deductiq; sunt, ut ad
 Coronē in Peloponnesum multō maxima pars, alij ad Sicilia-
 rū urbium præsidia, alij in Salentinis, & Calabria ad tuēdas
 arces mitterentur, nonnulli ultro in Hispaniā redirent. Ob
 id factum sapienter atq; foeliciter, populi totius ferē Italiae,
 Galliæq; præsertim Cisalpinae, Pontificis prudentiā, Cæsaris
 æquitatē, Venetiq; senatus iudiciū atq; operā eximijs laudi-
 bus celebrabāt, quod eorū incōparabili beneficio, à rapacissi-
 mis seuisimisque militibus liberati, de libertate, de uita, & de
 reliquis fortunis, tum primū bene sperare inciperent. At le-
 gati Cardinales, Acromontius atq; Tornonius, qui ab initio
 interstrepere reclamareq; & libero ore cōqueri cœperant,
 quod ea principū coniuratione, non iniqui foederis præte-
 xtu, grauissimā, & minimè ferendā Gallis omnibus cōtume-
 liā inferrent, postquā eos Clemens subtiliter admonuit, ut pa-
 cati conquiescerent, facile intellexerunt, quantū in dimitten-
 do dissoluēdoq; Cæsaris exercitu, momēni uerteretur. Quid
 enim uel optatius, uel ad omnē belli occasionē cōmodius Gal-
 lis accidere posse, quā ut Hispani ueterani, à quibus tot cla-
 des acceperint, paucorū mensū foedere percussō, Italia, ip-
 saq;

saq; Alpium custodia detrahantur? Quando enim Cesare il-
 los, qui in diuersissimas regiones distributi dispersiq; essent,
 in eum numeru eamq; disciplinā, uel in magna belli necessita-
 te coacturum? propterea desinerent repentini atq; adaper-
 tite esse, presentia dissimulare, futura prospicere, & prae-
 terito-
 rum memoriā retinere inciperent, patientia ac tolerātia om-
 nium rerum necessitatem saepissime superari, hac uia esse Ca-
 sare, illa Gallos, atq; ita non immerito, & ipsos ingentia
 incommoda ab aequitate Fortune, & illum amplissima bene-
 ficia retulisse. Per eos dies, in gratiam Caesaris, in numerum
 Cardinalium ascitus est Gabriel Merinus e Betica, ex infimo
 hominum ordine, quondam ab Ascanio Sfortia, ac demum a
 Leone in lucem Pontificiae aule prouesus. Erat is ingenio,
 ad omnia obsequia, obeundaq; maximarum rerum munera
 ualde acuto paratoq; sed literarum penitus experte, ita ut
 Clemens non obscure reprehendi posse uideretur, quod nō
 nullos tum uirtutis eximie prerogatiua candidatos, quum
 hunc efferret, eodē galero cobonestare minime uoluisset. Ca-
 sar primo uere Bononia profectus, Ticinū uenit, ut campos,
 & sua uictoria, & Gallorū clade per celebres, & manentia
 adhuc castra, & munitiones inspiceret, monstrante singula
 loca Vastio, ac eius praelij euentus enarrante. Iuuabat enim
 Caesarem tum maxime letum, & curiose diuagantē, ipsis in
 locis uestigia figere, quibus insigne aliquod facinus editū cō-
 stabat. Nec Vastius honestissimo officio deerat, quum de seip-
 so parcissime loqueretur, & nomina meritaq; fortium uiro-
 rum Caesari cumulata, cum laude commendaret. Mediolani
 demum, summo omnium, & Frāncisci praesertim principis stu-
 dio susceptus est. Is in priuatam domum digressus, arcem
 ipsam Caesari tradidit, aedificij laxitate atque elegantia,

PAULI IOVII HISTOR.

itemq; bellicorum instrumentorum apparatu, toto terrarum orbe memorabilem. inde paucos post dies, superato Ticino amne, ad Viglebanum uenationibus intentus aliquãdiu desedit, donec paratam esse classem, & idoneas ad nauigãdum tempestates esse ex literis Aurix didicit: atq; ita Genuam est profectus. Exceptit eum hospitio Andreas in suburbanis hortis, quos regio apparatu ita instruxerat, ut discedenti Cesari ea ornamenta dono daret. Erant enim aule aferica, & intertexti auro & purpura lecti, itemq; exquisitæ artis signa & tabule: quæ omnia eo nomine suscepit, ut ea hisdem in cubiculis & conclauibus, sibi reuersuro in Italiam aseruari, uerecundè & comiter iuberet: nec multo post oram soluit, prouectusq; ad Stechades insulas, quarum primæ Masiliæ portum efficiunt, biduo ibi constitit. Attulere ei dona tenerissimi commeatus, Tendanus Comes, Gallicæ classis prefectus, atq; item trierarchi. Suborto demum secundo uento, in altum uela dedit, & paucis diebus in Hispaniam peruenit. Eodè quoque tempore Clemens uia Flaminia Anconam est profectus. Eam urbem paulo antè per simulationem Turcici belli præsidio occupatam, Pontificiæ ditionis secerat, reductis in ordinem decurionibus, qui arrogantius quàm deceret, libertatis nomen præferentes, Pontificum imperia contemnebant: ea de causa suspectos ciues relegandos curauerat, donec arcem loco opportuno conderet, ut ordinata demum Repub. nobilissimo emporio, sua libertas non soluta ad arbitrium multitudinis, sed astricta æquis legibus redderetur. Inde Pontifex Deiparæ uirginis Lauretanæ templum adiuit, & ad aram maximam miraculo, & uetustate memorabilem, sacra confecit, modicisq; demum itineribus per Recinates, & Septempedanos, qui Sanseuerinates hodie dicuntur, & Camertes,

tes, in Urbem est reuersus. Ineunte æstate eiusdem anni, crebris nuntijs allatum est Turcarum classem Gallipoli educatã, in Peloponnesum cursum tenere. Nec multo post Mendocius qui Coronæ in præsidio erat, Petro Toletano proregi Neapoli literis significauit, se terra mariq; uehementer obsideri, sed egregiè defensurum urbem, dum alimenta suppeterent. Verum capitum omnium inita ratione, nequaquam tantũ frumenti, & reliqui commeatus omnino reperiri, ut id tota æstate sustenturum existimaret. Proinde Cæsarem etiam atque etiam monebat, ut ante omnia Græcorum studio & uoluntati, quæ esset mirifica, deesse nollet, si Coronem defendi uellet, & ad id maiores copias summitteret, facile sperari, ut Turcæ rebellantibus Græcis tota Peloponneso, paucis exceptis arcibus, pellerentur. Sed ab Auriæ præsertim maturam opem implorabat, adeo ut, quum hostilis classis apparatus eleuaret uerbis, ut certa spes parandæ uictoriæ iniiceretur, etiam eum moneret, ut datæ sibi fidei memoriã retinere uellet. His rebus cognitis, Cæsar Auriæ præcipit, ut classem instruat, ad id pecuniam curari iubet, & duodecim triremes, quas Aluarus Bazanius in Hispania ædificarat, se continuo transmissurum pollicetur. Igitur coactis circiter triginta onerarijs nauibus, et uiginti septem triremibus, Auriæ Neapolim uenit. Ibi ueterani Hispani, qui efflagitatis stipendijs ab auctoritate Vastij, proregisq; discesserant, occupataq; Auersa urbe & foede direpta, magna detrimenta circũiehis Campaniæ oppidis intulerant, persoluto stipendio nauibus sunt impofiti, Roderico Macicæo duce, qui erat castrorum præfectus. Conscendit & triremes cum manu nobilium militum Federicus Toletanus, ipsius proregis filius adolescens, ut eo sacro bello prima militiæ rudimenta deponeret. Vastius ipse, qui

PAULI IOVII HISTOR.

se iturum dixerat, suborto uentris profluuiio, Neapoli substitit suere qui crederent dolore contumelie adductum potius, quam occupatum morbo, ea expeditione maritimam operam prestare noluisse: quoniam nuper, Bononiae dum foedus iniretur, sibi praelatus esset Antonius Leua, articulari etiam impeditus morbo, qui in Italia, si bellum ingrueret, foederatorum omnium esset Imperator. Dum haec parantur, Andreas, ut Coronae animos confirmaret, ne desperatis auxilijs durius sibi consulerent, Christophorum Pallavicinum in familiam Auriam adoptatum, expediti & maxime pugnacis ingenij iuuenem, cum uelocissima trireme Coronam misit. Is interdum per mediam Turcarum classem directa prora in portum inuectus, obsessos ingenti alacritate compleuit, nec multo post inspectis & diligenter exploratis rebus omnibus, ut de hostium consilijs ac uiribus certiora ad Auriam deferret, meridiano fere tempore improuisus erupit, faelici audacia inter medias hostium stationes elapsus, adeo ut spectaculum miraculo proximum cunctis praebere, & persequentes uelis & remis, extento maxime cursu frustraretur. At Auria e Neapoli Messanam prouectus, ubi de maritimis terrestribusq; hostium copijs, & de apparatus numeroq; triremium certius didicit, omnem spem & rationem inferendi praesidij in celeritate positam ratus, nequaquam expectato ab Hispania Bazanio in Graciam cursum intendit. Audiebat enim praedonum accessione quotidie adaugeri hostium classem, Morumq; praesertim archipiratum Alexandrinum expectari, cuius consilio ac disciplina, praefecti Turcae in omni eius belli administratione uterentur. Quum uero Zacynthum uenisset, docentibus Venetis, aliquanto ampliore & instructiore, quam putarat, classem hostium
ad

ad Coronem stare comperit. Nam Luphtibeium Gallipolis
 Sanzacum, cuius prefecturae maris imperium esse consue-
 uit, & Solymanum Acarnanem, Morumq; ipsum circiter o-
 ctoginta triremes coegisse, magnumq; numerum propugna-
 torum ex Ianizerorum ordine in triremes distributum esse
 referebant, adeo ut nostros, nisi pleniore uento uterentur,
 Ottomanicæ classi impares futuros esse iudicarent, & non
 nulli propterea triremes Hispanicas omnino expectandas at-
 que euocandas arbitrarentur. Ceterum Andreas, ut de classe
 stationeq; hostium certius exploraret, Christophorum Au-
 riam cum insigni sua trireme speculatum misit, is quum A-
 critem promontorium superasset, in proximo sinu uniuersam
 classem conspexit iuxta littus, obuersis ad terram puppi-
 bus longo ordine collocatam, confestimq; inde, persequenti-
 bus Turcis, ad Auriam reuersus, retulit duplo ampliore tri-
 remium numero quàm antea ad Coronem uidisset hostes ad-
 auctos, eosq; sibi uideri non alio consilio sub Acrite in statio-
 ne consistere, quàm ut confligerent, quum nostri superato
 promontorio ad Coronem prouherentur. At Auria, qui na-
 que Pazanium expectabat, neq; multum ea hostilis classis
 amplitudine terreatur, nihil cunctari, & instituti itineris
 cursum tenere constituit. Itaq; suborientibus Etesijs, qui uen-
 ti estate pomeridianis horis ab occidente perflare consueue-
 runt, nostri hoc ordine acie instructa Acritem superant, &
 recto cursu ad Coronem deseruntur, antecedeabant duo ma-
 ximi galeones, quorum nauigiorum formam alio loco de-
 scripsimus, alterum ipse Auria magno sumptu adificarat,
 alterum pari magnitudine adduxerat Belhomius Siculus,
 his erat iniunctum, ut in leuan uela conuerterent, & quæ
 hostium classis à littore prouheretur, deiectis anchoris me-

PAULI IOVII HISTOR.

dio inter utranque classē loco consisterent, ut quum opus
 foret, tormenta, quæ erant eximia magnitudinis, in aduer-
 sam disploderent, hos onerariæ naues plenis uelis sequeban-
 tur, in tergo suere triremes omnes latissima fronte onera-
 riarum agmen cogentes, dextrum cornu Pontificiæ Rho-
 diæq; triremes, quibus præerat Saluiatus, leuam Antonia-
 næ hosti proximum obtinebant, mediam uero aciem ipse
 Auria tenebat. Turcæ ad primum conspectum à littore non
 discedentes, procul tormenta emittere, & demum prouebi
 cœperunt, ut ex propinquo rem gererent, cohortante an-
 te alios Moro, qui audentius in nostrorum latera, & deniq;
 in terga uertebatur. Nam nostri, quum propositum suum te-
 nerent, & nihil in leuam conuersis proris recta ad Coro-
 nem contenderent, fugæ speciem præbebant, eò præferim,
 quòd triremes à dextro cornu, metu tormentorum adductæ
 in altum magno capto circuitu ferebantur, & pleræq; aliæ,
 ex media, Antonianaq; acie onerarias consecuta, confusus
 quàm deceret, inter eas sese insinuabant, quanquam nullum
 prope detrimentum ab hostium tormentis acciperent, nec
 galeones cursum intermiserant, quum consistere debuissent.
 In ea perturbatione nostræ classis, Morus Luptibicum est
 cohortatus, ut pulcherrimæ occasioni non deesset, sed illo
 cunctantius & consideratius prouehente sese, Auria ab one-
 rarijs triremes explicauit, & ad Coronem secundo uento
 est deuectus, duæ onerariæ implicatis iuter se antennis, quæ
 caterarum cursum æquare non possent, in tergo hæserunt,
 ad has opprimendas extemplo uniuersa hostium classis ad-
 uolauit. Tum uerò Hispani nequaquam pro sua uirtute,
 uti deserti, & negotij naualis rudes insano pauore conter-
 riti, in scaphas desilire cœperunt, ut nostros consequeren-
 tur

tur, in suam Hermosilla ipsius scortū cum magno auri pondere demiserat, in alteram Petri Sarmenti signifer desilierat, nonnulli mirum dictu, quanquam natare nescirent, quod eos scaphæ non caperent, in mare præcipites se dabant, ut ad nostros enatando perfugerent. Andreas conuersa prætoria à scapis funium oram sibi porrigi magna uoce petebat, ut onerarias remulco attraheret, sed illi nequaquam funis caput attulerant, ut qui erepto consilio tantum de fuga occupati metu cogitassent. Itaque Turcæ scaphas opprimunt, et circumiecta trirremium corona, onerarias adoriuntur in minorem nauem erepentes: Hispanis, quod nunquam alias acciderat, animos despondentibus, eam capiunt, ex hac multis interfectis in excelsiorem transcendunt, in ea cruentum æditur prælium: nam amissa prora & medio ponte, Hermosilla ad puppis castellum se receperat, & ab ima carina ferreo tormento saxea pila ingens emissa, triremes duas, interfectis ad Triginta Turcis uebementer afflixerat. At Auria perturbato sed ingenti animo, ignominia loco ducens, si in oculis nostrorum naues circumuenta atque expugnata caperentur, cohortatus trierarchos, ut proras conuerterent, & remis contenderent ad opem ferendam, in hostes cursum intendit. Id conspicati Morus, & Luphtibei, & Solymanus, quod iam pleniore Fauonio ad Coronem sensim detruderentur, & ab ingenti colubrina, que in turre erat constituta, emissa pila ad ipsorum triremes uel in trium milium spatio perueniebant, magno tumultu explicare remos, & desertis nauibus se recipere cœperunt, in eos Auria ad. lx. pilas ferreas contorsit, & in multo spatio continenter diuerberatis eorum puppibus est persecutus, iam Antonio Auria ad oppugnandas onerarias conuerso. Ibi Hispani, qui egerrime pugnant

PAULI IOVII HISTOR.

sustinebant, quum Turcis, uti paulo antè ipsis acciderat, cõ-
 mutata fortuna, animus concidisset, in medio nauis pòte rea-
 pugnare audacius coeperant, & Antoniani mirabili celeri-
 tate undiq; scandentes in summa castella euasere, in ea cona-
 tentione trecenti ferme Ianizeri, qui singulari uirtute naues
 occuparant, à suisq; deserti fuerat, interfecti aut capti sunt.
 In his fuit Iusuphius senex, mille Ianizeris præpositus, què
 Auria sericeis uestibus, atq; aurea torque donatum, ut ad sta-
 milem quoq; liberalitatem hostes prouocaret, ad Metho-
 nẽ sine pretio dimisit. At præfeti classis, uti postea cognitũ
 est, ad grauissimas uerborũ contentiones descenderunt, quũ
 Luptibeius à Moro, Solymanoq; Acarnane, & deniq; ab
 omnibus increparetur, quòd cupientibus militibus, & sin-
 gulis obtestantibus trierarchis, equissima conditione dimica-
 re noluisset, sed ille secretiora mandata à Solymano imperã-
 tore sibi data dicebat, ut omnino seruaret classem, atq; om-
 nem pugna aleam sedulo deuitaret. Interea, dum ad onera-
 rias naues pugnaretur, Mendocius in deserta hostium castra
 erupit: nam conspecta nostrorum classe, atq; inde magno tẽ-
 more concepto, terrestris exercitus, nequaquam plane colle-
 ctis uasis effugit: in his castris non exigua copia commeatus
 & castrensis supellectilis est reperta. Itaq; Andreas re foeli-
 citer gesta, frumentum, uinum, & reliqui cõmeatus magnã
 copiam, tormentarij q; pulueris cados plures exponit, Macis-
 eao, cohortibusq; eius urbem custodiendam tradit, Grecos
 consolatur, hortaturq; ut ea obsidionis & belli in commoda
 patienter ferant: Casarem enim in ea præcipue cogitatione
 uersari, ut ineunte uere, terra, mariq; in Peloponneso cum
 Turcis bellum gerat, eumq; nihil ducere honestius, aut ad
 gloriam splendidius, quàm benemeritam de se Christianoq;
 nomine

nomine Græcorū gentē, ex diuturna seruitute in letissimam restituere libertatem. Fuere qui existimarent Turcas uniuersa classe exui ea die faciliè potuisse, si Auria Bazarianas triremes expectare, quàm infirmis uiribus à Messana festinare maluisset: sed alij eas grauiore tectioreq; consilio in freto Siciliae opportunè substituisse dicebant, ne Italiæ littora penitus omni nauali præsidio nudarentur. Neq; enim uniuersas triremes in unius pugnae periculū deuocari Caesar uolebat, ut pote qui nequaquam præclare exploratam haberet Gallorum uoluntatem, qui augendæ atq; adornandæ classi ad Masiliam toto eo anno magnopere studuissent. At Auria uetere exercitu in naues imposito, à Corone discedens, ad insulam Ticanussam, quam Teneticam hodie uocant, supra Acritem consiuit, ratus Methonensi portu egressuros hostes, ut prælio contenderent. Sed quum nullis artibus elici, neq; tuto oppugnari possent, uti erant mole ipsa turribusq; protecti, Corcyram uenit, atq; inde Messanam est reuersus. Nec multis inde diebus, Morus, quum Venetis onerarijs nauibus, quæ mercaturæ causa Syriam petebant, insidiaretur, cum Hieronymo Canali apud Cretam nocturno prælio confligit, ex tredecim Mori triremibus, quatuor perfractæ demersæq; sunt, tres captæ, reliquæ magna ex parte remigibus nudatæ Alexandriam ex fuga petiuerunt, in his trecenti serè Ianigero, qui Memphim deportabantur, itemq; ad mille Turcæ ex nauali turba interfecti: neque enim Veneti prædonibus parcunt, quòd cathenatis seruis ad remum minimè utantur: unus serè omnium Morus, quum nomen profiteretur, iam graui uulnere Transuersa fronte suscepto, seruatus est, & cura ingens adhibita, accitis medicis ut sanaretur: ambo enim mutui erroris ueniam deprecantes, egre-

PAULI IOVII HISTOR.

gia simulatione testabantur se similitudine triremium, & falsa de hoste coniectura deceptos: nam Morus pro Auriacis Venetas se adortum fuisse prædicabat, Canales uero se pro Moro Barbarussam credidisse, qui tres Venetas triremes superioribus annis interceptisset. Nec Solymanus eam iniuriam iniquo animo tulit, Venetoq; legato ad Byzantium, demissa & in erroris excusationem composita oratione satisfacere contendenti, Canalem rectè militatèq; fecisse respondit, qui uim illatam fortissimè repulisset. Ex Cæsariensis uero tres triemes Adurnio duce, quæ omnium postrema in ora Brutiorum uecturæ et mercimonij causa aliquandiu hæserant, ad Palinurum à Sina prædone, cui Iudeo cognomen fuit circumuenta captæq; sunt. Sub id tempus Clemens Pontifex Catharinam iuniore Laurentio Medice genitam, Henrico Francisci regis filio despondit, appetenteq; colloquium rege Massiliam, ut ibi nuptias insigni conuentu habito celebrarent, nauigare constituit. Maxime decorum enim sibi futurum rebatur, si qui Cæsaris filiam domi suæ tanquam nurrum erat habiturus, regiæ quoq; & longè nobilissimæ stirpis suum sanguinem inseruisset. Ea affinitas uti ambitiosius expetita, atq; id maxime colloquium importuno tempore questum, uehementer Cæsaris animum commouit, adeo ut minores quoque principes, & Italiæ totius populi magnopere terrerentur, quasi Pontifex, qui dudum tanta prudentiæ cum laude, afflictæ euastatæq; Italiæ pacem atq; ocium peperisset, deprauato demum animo & commutata uoluntate, renouandi belli causam esset præbiturus. Constabat enim Cæsarem, urbe Mutina Alfonso Atestino adiudicata, adeo Clementis animum perturbasse, ut pleriq; eam iniuriæ molestiam, quam nec ille simulanter deuorasset, alienato planè

stomacho percoqui minimè posse existimarent. Sed Clemens
 qui cōsilia sua assiduis cogitationibus euigilata terminarat,
 magno sibi artificio, & temperamento Caesaris pariter, &
 Francisci regis amicitiam tuendam esse arbitrabatur, peri-
 culosum enim esse prædicabat unam tantū amicitiam colere,
 quæ cum alias excluderet, durissimæ seruituti proxima uide-
 retur: Pontificiæ siquidem dignitatis & equitatis esse, com-
 munem se omnibus parentem atq; beneuolum profiteri, neq;
 adeo Gallorum regem tanti nominis, & qui Christianæ re-
 ligionis sæpius defensione propagatæq; titulos præferret, con-
 temnendum existimare, ut colloquium cupienti pieq; peten-
 ti, quum id ipse bis Cesari dederit, omnino denegetur. An-
 ne aliter excindi aboleriq; posse Lutheranae hæresis malum
 quàm si Franciscus concilio faueat, autoritate & uiribus
 adsit, & in eam præsertim causam, sensus, & consilia Galli-
 cæ plena pietatis, cum Cesare coniugat; se profecto ea men-
 te in Galliam proficisci, ut pacem atq; otium confirmaret.
 Quid enim alienius à natura sua, & quid deniq; stultius,
 quàm pacem euertere, qua ipse ante alios tantopere gaude-
 ret, & ut ea diu fruereetur, cum acerbissima rerum omnium
 conturbatione, summa uitæ, & dignitatis pericula subiisset?
 Proinde timere & malignè suspicari desinerent, qui sua ut-
 rempub. merita minimè nossent, aut qui superioribus tem-
 poribus essent perpepsi, obtuso, uel ingrato ingenio minimè
 meminissent. Igitur inclinante æstate, Ioannes Stuardus Al-
 banie regulus cum uiginti triremibus è Massilia ad portum
 Veneris uenit: eius uxor, Catharinae sponsæ matertera erat,
 ipseq; iungendæ affinitatis author, & sponsalium præcipu-
 us interpret extiterat. Itaq; Albanus sponsa ad Niceã Pro-
 uincie mari deuecta, ut ea inde terrestri itinere Massiliam
 per-

PAULI IOVII HISTOR.

perueniret, conuersis inde uelis, Liburnum est profectus. Iam Clemens per Etruriam Pisas uenerat, expectataq; idonea tempestate, quum ad mare descendisset, triremes Gallicas conscendit, affuere ex composito à Messana redeuntes cum sua quisq; classe, ipse Auria, Aluaresq; Baxanius, & Saluiatus, qui ante portum decurrentibus cum insigni ornatu uexillorum triremibus, displosisq; omnibus tormentis, Pontificem cōsalutarunt. Eo die qui ipsi omnium letissimus fuit, Clemens ad Herculis Moneci portum, qui Villafrancha dicitur, præstantibus Euris, atq; inde biduo post Massiliam peruenit. Exceptus est ab Anneo Memorantio regie familie magistro, incredili apparatu sumptuq;: postridie rex ipse cum Eleonora regina, tribusq; liberis affuit, totius Gallie nobilitatem trahens. Nec multo post in solenni Cardinalium episcoporumq; cōfessu, medius inter liberos in genua procumbens hilari osculo exceptus alleuatusq; est. Orauit tum Latine et luculenter Ioannes Bellaius episcopus Parisiensis, quum eum congressum summa foelicitatis, maturum iam publice pacis fructum, fessis Christianorum rebus, allaturum ominaretur. Grauißimis inde cōsultationibus extracti aliquot dies, tanto consiliorum silentio, ut ne arbitrum quidem, qui lumen proferret, nocturnis colloquijs admitterent: ipsorum enim cubicula paries tantum cum secretis foribus dirimebat. Fama erat utrunq; mutuis cum lachrymis recentes calamitates defleuisse, repetisseq; origines antiquorum consiliorum, ueluti uno ordine connexis erroribus, quibus demum in tantas carceris miseras decidissent. Nec deerant curiosi abditarum rerum interpretes, qui subtiliter excepta auribus, aut ingenij libidine conficta enumerando, Clementi grauem inuidiam apud Casarem cōstarent, quasi ille iam regi certissimo foedere

re iungeretur, ut quum per occasionem comouere uirium
 lacertos possent, in Italia bellum renouarent, quo simul, &
 hic Mediolanum repeteret, & ille Rhegio, et Mutina potire
 tur. Augebant suspicionem maturatae nuptiae, quae impares
 regio sanguini uiderentur. Siquidem nobilissimus adolescens
 Henricus, quanquam etate tenerior, Catharinam celebratis
 insigni cerimonia nuptijs, ex uirgine mulierem prima nocte
 reddiderat: cui quanquam materna oppida in Aruernis, atque
 item centum milia aureorum nummum cum unionibus mul
 tisque gemmis, & pretiosa thori suppellectile, coniugalis mun
 di nomine affluenter accessissent, nihil tamen exaequari ui
 debatur nonnullis dotem simul, & noua nuptiae natales ob
 liquo sermone eleuantibus, qui Pontificem maxime suspe
 ctum Casarianis reddere contendebant. Vnde & illud sal
 se dictum Philippi Strozze legati apud regem in uulgus
 emanarat. Regijs enim quaestoribus, quum illis representa
 ta dotis pecunia solueretur, admodum exiguam eam dotem
 esse pro regie domus fortuna dictitantibus responderat,
 se plurimum mirari, quod ea dignitate homines, nequaquam
 arcani regij participes uiderentur, postquam nescirent Pon
 tificem insigni chirographo tres inestimabilis pretij gem
 mas, quarum insana cupiditate maximi reges deflagrarent,
 in supplementa dotalia promississe: illis uero leto uultu, quae
 nam essent, requirentibus, quod est sacra tiara detractas iri
 putarent, arridens subiunxerat, apud peritos rerum, eas fo
 re Genuam, Mediolanum, atque Neapolim. Quae res, sicut
 risum mouere potuit, & ita mox apud Casarianos sub
 amarum suspicionis aculeos reliquisse uidebatur. Nobis cer
 te constabat Clementem alienato maxime ingenio, eam Ca
 saris sententiam pertulisse, qua ille Alfonso Atestino Re
 gium.

PAULI IOVII HISTOR.

gium, & Mutinam adiudicarat, adeo ut iniuriam libero ore conquestus, contra morem, barbam alternante manu demulceret, & alias irati animi decretum in colloquijs, nimia dissimulatione fateretur. Ceterum Massiliae conuiujs, salutationibusq; trigintaquatuor dies insumpti, tanta principum, minorumq; ordinum contentione, & cura, implendis totius munificentiae ac humanitatis officijs, ut is conuentus eaq; nuptiae, neq; iucundiore comitate, neq; effusiore sumptu, neq; liberiore letitia celebrari potuerint. Aderant tres regis filij, in quos ora hominum uertebantur. In Francisco Delphino eminebat ingenium graue, multa recoditarum rerum cognitione defixum. Hericus autem iucunditate animi, corporis, & cultus militari habitu, sermonis alacritate, Gallorum naturae similior, studia fauetis populi promerebatur. In Carolo autem puero id erat decus oris, ea eruditi & admirabilis ingenij suauitas, ut nemo eo rege, prole foelicior haberetur. Honestauit nuptias Heleonora regina, serenitate, modestia, munditijs, tanto rege dignissima. Nec indigna erat noua nupta regio fastigio, quum haud dubie Leonis decimi maioris patris indolem, a magnitudine excelsi liberalisq; animi, honestissimisq; moribus referret. Ipse autem Franciscus sua peculiari liberalitatis laude supra ceteros principes maxime insignis seipso splendidior apparuit: singulis enim Cardinalibus opulenta ex Galliae sacerdotijs pensiones dono datae, honestatiq; sunt amplissimis muneribus, qui uel studio partium, uel Pontificis gratia pollebant, & ij ante omnes praecipua benignitate, qui optimarum literarum, & praestantis ingenij sana noscebantur. Hos rex ipse omnis elegantiae arbiter, et nobilissimarum artium peracutus aestimator, in summam familiaritatem erudito sermone pertraherat.

Neq;

Neq; passus est se donis à Pontifice superari: nam quum Pontifex monocerotis bicubitale cornu, aureæ cælatæ basi inclusum, ad depellenda epulis uenena, dono dedisset: id latissimo aulæo rependit, in quo Belgarum arte, suprema Christi cœna cum discipulis, serico atq; auro intexta uisebatur. Dedit & cupiditati Hippolyti Medicis Cardinalis, quum ingenio pudore maiora dona repudiaisset, mansuefactum leonem eximia proceritatis, quem e Mauritania Hariadenus Barbarissa cum legatis transmiserat. Discessurus autem Pontifex, quatuor uiros Gallos legit in senatum, commendatione atq; iudicio regis delectos. ii fuere Odettus Castello, cui Anneus, Memorantius aule magister erat auunculus, & Philippus Bolonius Albani frater, & Claudius Gibrius Philippi Scibotti amirantis auunculus, & Ioannes Venurius, ab innocetia comitateq; ingenij regi carus, & cæteris ætate superior. His rebus confectis, concluso iam propè hybernis tempestatibus mari, circiter Idus Nouembres, e Massilia soluit, tenuitq; portum ad uada Sabatia, inde conscensus Aurianis triremibus, quum Gallicas remisisset, Centumcellas peruenit, terrestriq; demum itinere in Urbem est reuectus, ita ut adueniens alterutra sui fama fruereetur. Aliqui enim, ut in libera urbe impune accidit, eum sapientissimum appellabant, quod neptem suam maximi regis nurum, & in domo sua Augusti Cesaris filiam rara felicitate conspiceret, & contra alij criminosè admodum id factum uituperarent, quasi depositæ sacrosanctæ Pontificis personam, priuatis familiæ commodis, quam publicæ quieti consulere maluisset.

PAVLIO VII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXII.

VIX dum exacta hyeme, Caesar frequenter amicorum sociorūq; literis admonebatur, ut etiam atque etiam prospiceret, cauereq; maximè à Francisco rege, qui cōquiescere, & pacem pati minime posse uideretur. Agitare enim illum animo nequaquam pacato ingens bellum, confisumq; recenti Clementis amicitia, id unum opperiri, ut alicūde bellum erumperet. Propterea perpetuis Gallorum legationibus sollicitari aliquos Germaniæ regulos, qui Austriæ domui ueteres hostes fuissent, & Vlderico Wirtembergensi propinquitate ac amicitia cōiuncto, auxilia præbituri dicerentur. Inter quos eminebat Philippus Lanegrauius Catthorū princeps, ingenio ferox, armis & clientelis potens, & super hæc Cæsari uehementer insensus. Hunc enim in disceptatione hereditatis cum Henrico Nansao litigantem, ab se Cæsar penitus alienarat, quum ipsius iudicio secundum litis euentum tulisset Henricus: unde ille è Ratispona, nondum peracto concilio, perturbatus iratusq; discesserat, adeo ut ab eo iudicio ad Mariem appellaret, et se suo iure iniquissimè fraudatum superbo ore quereretur. Itaq; non obscure parabat bellum, auro Gallico, ut pleriq; existimabant, opportune subnixus, profestebaturq; se Vldericum

Vldericum in paternam ditionem, uel repugnante Cesare, armis esse reducturum. Errabat exul iam multos annos Vldericus, domo pulsus à Sueuis, quum illi Reitlingensium iniurias uindicassent. Maximiliano siquidem uita functo, Vldericus insano consilio Reitlingum adnotis castris oppugnauerat, & ceperat. Id non tulere Sueuorum foederatae ciuitates, quarum in fide erant Reitlingenses. Itaq; decreto publico, Vldericum bello persecute, eo impetu intulere arma, ut recepta urbe, uniuersa etiam Wirtembergensis ditionis oppida in potestate redegerint. Id Vldericum patrimonium Carolus Caesar, uti optimo belli iure captum, coemitt à Sueuis, qui bellicos sumptus ea pecunia resarcire maxime cupiebant, Ferdinandoq; fratri, & domui Austriae adiecit. Vldericum demum opem implorenti à Gallis, & Heluetijs, & oppida sepius repetenti, cuncta irrita aduersaq; obuenerant, iacuitq; in obscuro provincialibus inuisus, quod esset ingenio turbido, crudeli, furioso, adeo ut uxore clarissimis natalibus ortā, quae Vilermi, & Ariouisti Baioariae principum germana erat, uecordi impetu diuerberaret, agitareq; calcaribus, quū prostrata iumentum more temulētus, & insanus insideret. Ceterum ex ea suscepit Christophorum, militari indole iuuenem, in hunc repudiato patre, Baioarij auunculi, atq; item Philippus Lantgrauius beneuolentiam, & studia sua contulerant, & in eum apud Wirtembergenses mirus amor populari quadā charitate resederat, quū illū ab arrogātia uesani patris immeritis exilij luente poenas cū dolore conspicerent, adeo ut eū, desiderio ueterū principū suorū, paratis ad defectionē armis, requirere uiderentur. Postularat Christophorus aliquādiu Augusta in aula uersatus, ut certis paterni imperij oppidis, quae materna dotis erat, & equitate ac indulgētia

PAULI IOVII HISTOR.

Cæsaris donaretur: sed in eam liberalitatē Cæsar adduci non potuit, utpote qui iuuenem ingenio patri dissimilem, nec obscuro prouincialium studio in spem repetendi imperij erectum, prouinciæ paulo antè suæ castellis minimè insinuandum iudicabat. Ab hac repulsa, Christophorus ad Franciscum Gallie regem confugerat, qui ea tempestate insigni largitione alicritateq; Germanorum procerum amicitiam expetere, itemq; miserorum, & exulum causam tueri erat solitus. Nec multo post ipse, & Vldericus pater regi bellicæ arcis Montē, quod hodie Pellicardum uocant, præsentī pecuniā uēdiderunt. Id est in finibus Heluetiorum, ad Rauracam Basileā, inter Rhenum & Vosogum montem quā iter est in Tullingos, maximamq; inde Gallis præbet opportunitatem ad conducendas ex Germania copias. Qua coëmptione, Franciscus impri-dem Ferdinando, Caroloq; Cæsari non obscuram suspicionē nouandarum rerum iniecerat. Sed tum quietis rebus, in famā erat Lantgrauius, quem uulgo ferebant, ubi Christophorum in paterni imperij ditionem reduxisset, continuo in Italiam turbandis Cisalpinæ Gallie rebus, cum ingentibus Lutheranorum copijs peruasurum. Is enim à maiorum sacris religioneq; contumaci atq; insana quadā ambitione discesserat, ut nouæ eius superstitionis professione & patrocinio, supra opes suas clarior atq; ualidior haberetur. His de causis Cæsar graui consilio dabat operam, ut pacem in Italia tueretur. Iam enim totum id tempus effluxerat, quod in sœdere præscriptum Bononiæ fuisse meminimus. Itaq; Christierne, & Francisci Sfortiæ nuptias omnino maturandas existimauit, ut sollicitum & dubia spenutantem principem in fide confirmaret, liberaretq; omni cura Venetos & Insubres, ipsumq; Pontificem, qui Franciscum procreandis liberis operant

ram dare, prorogareq; Sfortianum nomen, insigni sobole cu-
 piebant, ne Caesar, cœlibis & saepe languentis principis hæ-
 res, Mediolanensi imperio potiretur, de cuius possessione ad
 exitum totius Italiæ funesto euentu paucis ante annis esset
 dimicatum. Magna igitur omnium letitia & gratulatione,
 adducta è Belgio puella, nuptiæ Mediolani celebratæ sunt re-
 gio sumptu, & ob id populis admodum graues, sed toleratæ
 tamen alacribus animis, quoniam nudata Cæsaris uolunta-
 te, amplissimam spem diuturnæ pacis attulisse uidebatur. Fel-
 trium demum Vrbinatum principem, qui Veneti exercitus
 erat imperator, restituta ei Sora urbe, incredibili beneficio si-
 bi deuinxit. Abstulerat ei Soram, ut suo loco diximus, multis
 ante annis Ferdinādus Hispanicæ Rex, eam uero Carolus Cæ-
 sar Ceurio nutricio suo, qui tum incomparabili authorita-
 te pollebat, dono dederat, cesseratq; demum eius hæredibus,
 adeo ut Cæsar, qui liberalitatem suam erga nutricij posteros
 perpetuam uolebat, pecunia ingenti Sorā cœmere cogere-
 tur, quo munificentie genere, eximiū eius studiū eo præcla-
 rius apparuit, quod in promerenda hominis uoluntate, eam
 urbem dono daret, quā antea penè promissam in præmium
 partæ de Gallo rege uictoriæ, petenti Piscario concedere no-
 luisset. Feltrium enim Mediceo nomini, Clementiq; præfer-
 tim ualde insensum, & maxime idoneū disturbandis illius
 consilijs existimabat, quum ab Umbriæ Piceniq; finibus mo-
 licentem res nouas pontificem expeditis armis urgere facile
 posse uideretur. Quin & Colūniæ familie proceres tanquā
 peculiare Pontificum hostes, Cæsarianarumq; partium de-
 fensores, nouis muneribus profecutus est, qui è propinquo
 urbi Romæ imminerent, explorarent cōsilia motusq; suspe-
 cti Pontificis, atq; eum in obsequio fœderis, occulto quodā

PAULI IOVII HISTOR.

metu continerent. Quanquam Pontifex prolixè testaretur se nunquam eius fœderis, & amicitie iura uiolaturū. Quid enim sibi uel ad familie scelicitatem optatius, quàm Caesaris filiam in domo sua nupum conspiceret? Quid deniq; ad persone dignitatem atq; amplitudinem maius atq; præstantius, quàm parta pace uti, perfruiq; illa digna pio Pontifice Christiana tranquillitate? unde & afflictis urbanis rebus diuturnam securitatem parare, & indicto concilio perturbata religionis ceremonias ad ueteris cultus censuram reuocare cōfideret? Sed eum tunc Pontifex suæ antiquæ simulationis fructum ferebat, ut quum uera diceret, accipiti eius ingenio nulla fides haberetur. Honestauit item Caesar Melphitano principatu Andream Auream, ac eius propinquos, & trierarchos uberioribus stipendijs sibi obstrinxit: in eius enim uirib; consilio uirtuteq; totius Liguriæ opes, et classes, copiæq; nauales sive erant, ita Caesar undiq; rectissime prouisum iudicabat, quum nulla omnino desertio ab his foret timenda, quos magnis preoccupatos beneficijs, in fide uetereq; obsequio cōfirmasset. Veneti siquidem, uti antea pepigissent, se Franciscum Sfortiam defensuros pollicebantur, & Alfonso Arestinius recepta Mutina se totum ad Casarem contulerat. Nec deerat studium Mantuano, qui Montisferrati principatū sibi adiudicari a quietate Caesaris expectabat, quum Bonifacius uxoris frater, currente equo lapsus, sine prole decessisset. Interea ad Coronem Hispani Græciq; quanquam aliquot nauigia plena cōmeatu hybernis tēpestatibus eò ab Sicilia scelicit cursu peruenissent, multarū rerū inopia laborare cœperūt, antè alia summa erat penuria uini & pecoris panis, fursura ceo similis erat: nā ad terendū triticum, molis quotidiano labore manu ductis utebatur. Cisterna quoq; ab assiduo tormē

torum strepitu, commotis scilicet ab imo parietibus, adeo crebras & insanabiles rimas contraxerant, ut uel hyemales aquae à copiosis imbribus, minimè in aestatè suffectura crederentur. Nullos enim egressus tutos, Turcarum stationes incursionesq; relinquebāt: nam expediti equites ex insidijs undiq; prodibant, magnum numerum mulionum, armigerorumq; puerorum, & lixarum, quum ij paulo longius ad colligendas oliuas progredierentur, insidiosis incurfibus interceperant, nonnullos milites antè portam repentina inuastione opprefferant: ita enim euagabantur, ut nullo in loco diu permanerent, & omnibus ex partibus improuisi adessent, ut pote qui rectissimo & minimè barbaro cōsilio, remotam à mœnibus & maximè longam obsidionem instituebant, ut nostrorum uim atq; impetum frustrarentur, nunquam sese ad iustum praelium offerrent, & nusquam ex propinquo ad pugnae casum expositi, consistere uellent. Editis in collium iugis specule erant, in quæ die noctuq; uigiles excubabant, ut cuncta quæ uidissent, in castris nunciarentur. Ea erant ad Andrussam oppidū Meßenij agri, quod à mari ipsaq; Messene urbe quondam nobili, quæ hodie Petalidia dicitur, introrsus septem milibus passuum distat, & à Corone trigintaquinque ad Tiffoum amnem, qui Panisus olim fuit. Existimabāt enim Turcæ ex tanto interuallo, nostros nullam unquã, expeditionem esse desumpturos, quæ uix quatuor dierum itinere ab armatis hominibus militari passu cōfici posse uideretur. Ceterum milites Hispani brumalibus ferme diebus, cum tædio tam lentæ & diuturnæ obsidionis, tum multarum, ut diximus, rerū inopia adducti, à Macicæo duce petere cœperūt, ut cōtra hostes ad insigne aliquod edēdū facinus educerētur, quando iam plane cūcta deficerēt, & lōginqua spes esset ex

PAULI IOVII HISTOR.

pectanda classis, quæ uasto & seuo mari nequaquã ante Calendas apriles, nisi insano ausu, cõmitti posse uideretur. inutili enim æquæ ac ignobili otio tẽpus teri, absumiq; interea sensim cuncta famis subsidia, & cõtabescere concepta ualitudine militũ uires, & timeri debere pestilentia, quæ conclusis, & inusitato cibariorũ genere uescentibus, cum sese aperiret annus, minimè defutura crederetur. Postremo præstare in acie mori, & non inultos quidẽ, quàm desperatione ac inedia confectos, tanquã sceminas in suprema necessitate inmanibus hostibus deã, quòd si quid audacius tentent, & uirtutis innate totiesq; spectatæ periculũ faciant, facile posse incautos, & niõil tale suspectantes Turcas opprimi atq; deleri: nunquã enim Fortunã conclusis, et misero ac infami ocio desidibus adfuturam, uterentur iniquæ sortis beneficio, & rationẽ & disciplinam non ad cautæ prudẽtiæ nomen, sed ad unam tantũ inuicti animi magnitudinẽ reuocarent, futurũ profecto, ut ipsa presentiu rerũ necessitas, expeditam uiam nobilioribus factis aperiret. At Macicaus, qui muneris impositi ac officij deniq; sui probe meminerat, compescere has uoces, & docere quantum flagitij admitteretur, si præstidio temere excedendum putarent, ipsos nequaquam eo cõsilio uenisse, ut in mediterraneis Peloponnesi hostes quarentos arbitrarentur, quos à mœnibus primo aduentu, desertis castris effugere coëgissent, parsimonia & tolerantia, uti sæpe antea fecissent, eas difficultates posse superari: neque se dubitare, quin ad prima ueris signa, classẽ Cesaris, & noua auxilia sint uisuri. Proinde eius insani consilij penitus obliuiscerentur, quid enim leuius & deniq; stultius esse, quàm paucos sine equitibus in aliena & incognita regione, cum iusto propè exercitu, ualido in primis equitatu, &

multis

multis prætorianis cohortibus longè firmissimo, dimicare: & quod aures uix ferre possint, relinquere desertam urbem per aliquot dies in potestate Græcorum, quos uel fidelissimos, neque pro natura gentis leuissimos, ipsa fames & futuri supplicij metus inducere possint, ut facile fidem fallant, et procius ad ueteres dominos rebellent. Proinde sibi in animo situm esse pro disciplina tueri urbem, eamq; Cæsari seruire, & omnia aspera prius perpeti, quàm desertæ urbis, & proditi exercitus infamiam subire. Quid enim acerbius fore, quàm in ipsa foelici temeritate, si etiam Fortuna uotis annuat, nullam omnino laudem ferre, & contra etiam militari iudicio pœnam promereri? porrò quid calamitosius, quàm in aduerso euentu cum ignominia leuitatis atq; stultitiæ in uestigio pœnitere simul & perire? mollitiem eam esse animorum nō magnitudinem, uti falso nomine appellarent, non enim eos esse uiros fortes, qui dolore fatiscerent, & famis metu frangerentur, adeo ut salutem proijcere, indecoroq; uitæ exitu miserijs finem afferre, quàm statutum cœlo fatum expectare malint. Erat Macicaus, uti ab obscuro Cantabriae oppido nō natalibus, sed insigni uirtute clarus, fortibus factis, & multa corporis & ingenij patiētia, ab infimo peditum ordine, uti antea Nauarro, Ioanniq; Dorbino contigisse constat, ad præfecturam castrorum prouectus, ob id maiore lenitate comitateq; imperij uim exercebat, adeo ut non elato, sed temperato ingenio in consilijs uteretur, & ad declinandam inuidiam, nunquam usurpata ducis appellatione sese cæteris centurionibus coæquaret, inter quos eminebat spectatæ nobilitatis Didacus Touarres, eius sententiæ facile princeps, & usq; adeo uehemens, ut quum alios penè omnes secum traheret, uix illi à Macicæo resistiretur,

PAULI IOVII HISTOR.

Ceterum re in presens dilata, & continuo demū triduo magnis disputationibus in utramq; partem habitis uehementer agitata, Touarres & Hermosilla Macicaū expugnāt: ille uisus precibus atq; iudicio militū, dat manus, eundūq; esse decernit, testatur tamen se inuitum trahi, & nimia eorum cupiditate ac intempestiua desperatione, totius belli summā, et salutem omnium in id discrimen adduci, in quo nulla spes secundi euentus, aut omnino tuti receptus emineret: ad id quoq; fortiter audendum magnopere cogebatur à Græcis de sua salute libertateq; sollicitis, inter quos rei bellicæ periticia, & Turcarū stipendijs clari plurimū eminebāt Lazarus ceteriore Macedonia oriundus, & Buseus dignitate equestri, et ipse ante alios Barbatius Græcorū longè fortissimus: is Turcicæ peritus linguæ, singularem totius regionis ac itinerum omnium notitiam tenebat, hortabaturq; ut se duce & antesignano, ad eam expeditionem uterentur: se enim daturū operam, ut occulto itinere ad hostes consopitos, aut nihil tale uerentes, maturè atq; opportunè peruenirent. Macicaus, qui alienam temeritatem sua prudentia & diligentia maximè sarcire cupiebat, ante omnia integro triduo cauit, ne quis omnino Græcorū urbe egrederetur, ac demū Liscanio atq; Mendestio centurionibus urbe cōmendata, qui cū ægris ac ætate grauibus in custodia relinquebantur, hisq; iniunctū est, ut portas continuo obseruarent, ne profectiois fama ad hostes deferretur, de secunda uigilia educto agmine, ad Andrussam Barbatio duce contendit, sinuosis & inusitatis itineribus, ut culta ac frequentia loca, & Turcarum custodias deuitaret, ea nocte dimidia serè itineris parte confecta, nā à brumali solstitio lōgissimæ noctes erāt, et exorto sole in caua & nemorosa ualle copias cōdidit, atq; eo inclināte

In uesperam, curatis quiete ciboq; corporibus, eo gradu ad
 Andrussan perrexit, ut paulò ante auroram hostibus appro-
 pinquaret. Erat in oppido Caranus è præfectis prætoriaz-
 narum cohortium uirtute insignis, & cum eo circiter tria
 milia peditum, in quibus suere sclopettarij è lanizerorum
 ordine mille & quingenti, cæteri è genere Asaporum par-
 tim sagitarij partim hastati erant: extra oppidum uerò
 Acomates, cui à præstanti forma Iusello cognomen fuit, in
 suburbanis tectis ad mille delectos equites continebat. Sum-
 ma omnium, & Macicai, Barbatijq; in primis sententia
 erat, nullo cum strepitu, & suspensis quidem passibus sta-
 bula & castra equitum pertransire, adoririq; extemplo
 oppidum: murus enim uti non uno in loco confectus ex
 cratibus argillaque ad lateritij parietis crassitudinem, &
 partim uetustate partim incolarum negligentia proruptus,
 non omnino difficilem scansuris, et subleuatis aliorum hume-
 ris militibus aditum præbebat, ita diuisis inter se muneri-
 bus & copijs, Macicæus ad oppidum progreditur, Hermo-
 filla contra hostium equites quietus consistit: sed tanto si-
 lentio negotium patrari non potuit, quin nonnulli agaso-
 nes, & stabularij Turcæ casu excitati, nostros sentirent,
 & in dubia luce collucentibus sclopettorum funiculis per-
 spicerent: ij primi omnium, uigiles, quorum nulla propè
 erat diligentia, & demùm equites sopitos somno clamoribus
 editis excitarunt. Nec cunctatur Hermosilla, experrectos,
 & adhuc imparatos, prius quàm coëant, atque equos as-
 cendant, magno impetu inuadit. Turcæ eo casu perturba-
 ti ædificiorum ianuis sese tutantur, nostri stabula perrum-
 punt, multos trucidant, ignemq; stramentis iniiciunt, ut equi,
 uiri, arma, atq; ædificia eodem igne concrementur. Tum ue-
 ro

PAULI IOVII HISTOR.

rō cuncta tumultu clamoreq; misceri, sed ualde terribilis
 erat equorum hinnientiū fremitus, qui dum uincla abrum
 punt, & ambusti terrefactiq; ardentibus caudis et crinibus
 undiq; deferrentur, inusitati tumultus strepitum reddebant.
 Eo modo res ad improvisum casum importunē deducta, ex
 citatisq; in oppido Turcis, nostrorū spem fregit, atq; animos
 imminuit: datum enim est spatium Carano ad capiendā ar-
 ma, & iam Turcæ ad muri perrupti aditus portasq; adcur-
 rerant, animaduersaq; paucitate nostrorum, densatis ordi-
 nibus, ubi periculum posceret, intrepidē præliabantur. Her-
 mosilia delendis equitib. intento, & serius quā oporteret,
 auxilium ferre conante, Macicaus, dū portula, quæ erat in
 latere, ualuas reuellit, sclopetti glande per frontem traiectus
 cadit. Interficitur & Didacus Touarres, eandemq; fortu-
 nam milites muro porte q; proximi subeunt, auctiq; animis
 Turcæ, in deprehensos clara iam in luce, & disiunctos, sa-
 cta eruptione deferuntur. Nostri ab accliuu accessu in æquum
 locum retrogressi, recepto & coniuncto sibi secundo agmi-
 ne, & conuersa in hostes fronte, se recipere cœperunt. Her-
 mosilla per sclopettarios latē in sequentes summouebat, ter-
 ga agminis tuebatur, atq; expeditos ad latera disponebat a-
 deo peritē & constanter, ut undiq; Turcæ audacius proru-
 entes, certis propē ictibus sternerentur. Iam equites, qui ab
 incendijs euaserant, & qui in remotis mapalibus tendebāt,
 eò frequentes adcurrerant. Acomates cristis conspicuus in
 acie circūsusis alis uersabatur, sed nostri ea animorum con-
 stantia gradū reserebant, ut orbatis duce, ac itinere planē
 fatigatis, quum Fortuna deesset, egregia uirtus ad sustinen-
 dum redintegrandumq; prælium superesse uideretur. Turcæ
 magno ad stabula detrimēto accepto, et pluribus ex Acoma-
 tis

nis militibus desideratis, quod oppressi delectiq; penitus non
 fuissent, pro uictoria ducebant, atq; ita lentius urgere abe-
 untes, & in frequenti peditum agmine persequi coeperant.
 Sed Acomates, rapiente fato, quum occasione deesse nollet,
 traditos à Carano sclopettarios circiter ducetos, ab totidem
 equitibus in clunes equorum confessores recipi iubet, &
 nostros persequitur, alios equites sagittarios ac hastatos ad
 uocat, & à postremo nostrorum agmine non discedit, sed
 dum multa passuum milia prouectus, audacius in nostros
 equū adigit sclopetti glande per lunatam peltā traicitur: eo
 cadente, nostri purpureā mitram multo auro intertextam
 cum cristis, atq; item clypeum rapiunt, Turcæ corpore po-
 tiuntur. Eo modo duce amisso, multisq; illatis & acceptis
 uulneribus, persequēdi finem fecere, indeq; nostri quietiore
 agmine Coronem sunt reuersi: nec diu ad Andrussam Tur-
 cæ morā traxere: nam auribus ac naribus nostrorū decisis,
 atq; his ad ostentationē equatæ cladis Byzantiū transmissis,
 ad Londarium, quod Megalopolis olim fuit, reliquū hyemis
 egerunt. Turcis uerò discedentibus à Corone, iterum An-
 drussa à nostris est repetita, ut tot fortium uirorū cadauera
 relicta feris atq; uolucris humarentur, & in his sepeli-
 endis, uicini Græci ab oppido Callamata, quod olim Phare
 dicebatur, singulare Christianæ pietatis officium præstiterūt,
 & à nostris Macicai caput, quod hostes in prælonga hasta
 præfixerant, planè agnitū, cum honore Coronem est rela-
 tum. Nec multo post suborta pestilentia, multiplicatis fune-
 ribus, uastare Coronē cœpit, eo grauior, quòd supra cete-
 ras difficultates accesserat. Quibus de causis, Hispani uti in
 summa rerum desperatione accidit, nacti nauigia, quæ fru-
 mentū à Sicilia detulerant, susceptis Græcis cum eorum su-
 pelle

PAVLI IOVII HISTOR.

pelleatle, ablatisq; tormentis oppidum uacuum reliquerunt.
 Fuere qui dicerent Hispanos non metu aut iudicio suo, sed
 iussu Cesaris Coronem reliquisse: neq; enim crediderim tant
 tum momenti in unius urbis possessione fuisse reponendum,
 ut in nullum propè exitum, Cesar grauisissimis sumptibus id bel
 lum alere uoluerit, quum constet eum Venetis, & Pontifici,
 ac ipsis deniq; Rhodijs, qui in Melita erant, eam urbem tucti
 dam possidendamq; obtulisse, postquam in eos sumptus pe
 cuniam conferre grauarentur. Cupiebat Clemens, prudenti
 sane consilio, in multos annos Turcarum metu liberari, ege
 ratq; Byzancij cum Ludouico Gritto per Gerardum Floren
 tinis mercatoribus iuri dicundo prepositum, ut reddita Co
 rone, in decem annos inducie essent Solymano cum omnibus
 Christianis, quod maxime ut fieret, Habrainus appetebat: na
 excitato iam penè Persico bello, in orientem animi omnium
 atq; arma uertebantur. Pacis siquidem & belli iura, uti alio
 loco diximus, in eius uiri iudicio atq; auctoritate posita erat:
 neq; enim Christiano nomini erat insensus, ut credi par est,
 & paternæ religionis memoria, secus ac cæteri Turcæ, &
 Scytica præsertim sti rpijs, qui inexorabili odio nostros ho
 mines persequuntur. Inducie quoq; & ipsi Gritto magnopere
 placebant, quum in Pannaniam ad eas res componendas
 esset profecturus, sed dum Cesar, uti planè interclusus, hinc
 dedecoris metu, & illinc præclara commoditate, animi consi
 lium tardius explicaret, transigendi negotij tempus effluxit,
 ita ut Cesar, quum Ferdinando fratri assiduis attrito bellis,
 quietem atq; otium parare, & grauisissimis subinde eius belli
 sumptibus parcere restituta Corone commodè posse uidere
 tur, ab ea cunctatione summæ utilitatis occasionem amiserit.
 Sub id quoque tempus Philippus Lantgrauius Catto
runt

rum princeps, Ferdinando regi bellum intulit: Aderat Vl-
 dericus, uti memorauimus, belli causam ad æquitatis speci-
 em præbens, & ob id ab omni nobilitate liberaliter adiu-
 tus. Nam Germaniæ reguli, uetusto more gentis, imploran-
 tibus mutuam opem, non adesse nefas esse putant. Hoc san-
 ctissimo liberalis amicitie iure, humiles & infirmi scipos
 ab iniuria, et superbia potentiorum facile defendunt. Igitur
 quum insigni studio undiq; auxilia gratuito præberentur,
 Vldericus paucis diebus ad quinque milia galeatorum equitum
 coëgit. Adductæ item supra triginta peditum cohortes, à
 Villermo Furstembergo summæ nobilitatis iuuenes, Argen-
 tinenses quoq; & Vlmenses tormenta bellica contulerunt:
 nam liberæ Sueuorum ciuitates, quæ iam pridem societate
 consenserant, dissoluto demum scedere, separatim rebus suis
 ita consulebāt, ut tum Vldericus earum ciuitatum amicitia,
 & uiribus opportunè atq; foeliciter uteretur, quibus antea
 dum id foedus uigeret, ditione sua, & domo fuisset expulsus.
 At Ferdinādus suo more per legatos bella gerere solitus, quæ
 ad paranda auxilia per Vindeliciam, Noricū, atq; Bohemi-
 am discurreret, copias suas Philippo Palatino commiserat.
 Huic regio genere orto, & defensione ab se Vienna gloria il-
 lustri, peritissimi duces parebant, Conradus Hesiū, qui in
 euastanda urbe Roma Germanorum princeps extiterat, &
 Maximilianus Habestenius in Italia clarus. Hi tres legiones
 externorum peditum ductabant, accesserantq; subitarij de-
 lectus ex ea regione cohortes, cum iusto tormentorum appa-
 ratu, & ad has duo milia armatorum equitum. Interim à
 Cesare sustinendo, extrahendoq; bello, per mensarios pecu-
 nia parabatur: sed id aliquanto minore diligentia fiebat,
 quàm grauis, & repentinus hostium aduentus postulare,

PAULI IOVII HISTOR.

Lantgravius enim Necharo anne superato, trinis castris in
 Virtembergensium fines exercitum induxit, adeo celeri ac
 improuisa irruptione prouectus, ut regij nullis speculatori
 bus usi, non prius de aduentu hostium cerciores sint facti,
 quam armatae acies in propinquo colle conspicerentur. Ea
 re cognita Palatinus qui ad uicium Loffen in ualle constite-
 rat, equitatum repente educit, ad explorandū leuis armatu-
 ra praemittitur, Lantgrauiani signa promouent, tormenta
 disphodunt, praelium equestre committitur, admiscentur
 utrinque expediti pedites. Quum diu esset dimicatum, &
 regij multitudine hostium praemerentur, Palatini equus tor-
 mento itas cadit, ipse uehementer in talo eadem pila uulne-
 ratur. Duce eo modo pugna excedente, & urgente hostium
 equitatu, fit magna perturbatio regijs in castris. Non deest
 occasione Lantgravius, & productis legionibus incumbit.
 Quum uero ab equitibus quaereret, quonam in loco essent,
 hostes, & eos in Loffen esse, qui exploratum excurrerant,
 responderent, uictoriae, inquit, milites omen accipio, post-
 quam hostes in fuga esse nunciantur, id enim nomen Germa-
 nicè fugam significat. Neq; inane eius nominis augurium
 fuit. Nam regie copiae omnes nec tentato quidem certami-
 ne in longè turpissimā fugam coniectae terga uerterunt, gra-
 ui admodum Maximilani, Hessijq; periculo, qui retentare
 conglobareq; suorum aciem, & conuersa fronte se recipere
 conabantur. Ab ea uictoria Vldericus, & Stocardia, &
 omnibus serè ueteris imperij sui oppidis incredibili populo-
 rum alacritate est receptus. Asperga, in quam Palatinus ex
 uulnere confugerat, biduo tormētis oppugnata deditioem
 fecit. Auracū postremo et ipsum altercatione militum, qui
 in praesidio erant, sine uulnere in potestatem concessit. Nec
 multo

multo postquam Lanigravius Austriam ditionis fines ingressurus, atque inde demum impellentibus Gallis in Italiam peruasurus esse diceretur, Ferdinando regi pax data, deprecantibus Germaniæ regulis, ea conditione, ut Vldericus beneficiario iure ab Austriana familia ducto, ditione sua potiretur. Inuidebant quidem Austriæ domus felicitàti, sed eam exa quatis uiribus incolumem uolebant. Caterum Lanigravius apud Gallos occultè inuidia deflagrabat, quòd eorum auro instructus, secus quàm magnis pollicitationibus se facturum ostenderat, in tanta occasione gerendarum rerum, represso impetu, summæ spei uictoriam omisisse uideretur, sic ut præclare constet Ferdinandum una maximè pecuniæ inopia id uulnus accepisse, quum multis diebus ab Hispania nequicquam opem expectasset. Curarat enim Cæsar per menses certum auri pondus in stipendia militum, sed id alquanto cunctantius quàm circumuento fratri, in ea celeritate hostium, expediret, adeo ut uictus exutusque prouincia, pacem petere cogeretur, hostes tamen ut aliquid specie honoris Cæsar's nomini tribuere uiderentur, tormenta bello capta remisissent, & Wirtembergensis iunior prouincialium studio insignis, ad declarandum studium suum in reliquum tempus, tributo tenui sibi imposito, nunquam se illaturum arma Austriacis principibus repromisit. Interea Clemens diuturno stomachi uitio tabefactus, sexto calendis Octobres moritur, anno Pontificatus undecimo, ætatis uerò quinquagesimo septimo. Inerat ei ab seuero ore gestusque, & sermone ipso grauitas naturalis, exulta, uti uidimus, per omnem ætatem, ciuili æquitate, moderatione, & patientia insigni. Sed deerat in eo, qui fortasse in Leone fratre super fuit, generosi, & liberalis animi uigor, dignus principe, &

PAULI IOVII HISTOR.

uti uolebat existimari, Medicea stirpe progenito. Ea siquidem erat natura eius ingenij parsimonia & dissimulatione gaudens, ut illiberalis, et durus potius quam seuus atq; maleficus esse censeretur. Neminem enim plane oderat, qui neminem adamaret, praterquam ab occultiore causa conciliatos, his certe unis adeo intemperanter fauit, ut ad summos honores, aut ad summum authoritatis locū, stabilesq; diuitias nullo pudore proueberet: multorum uerò constanter obliuisceretur, qui ab optimis literarum studijs, uetereq; obsequio commendationem, & præmia meruissent. Hos quidem perblande appellabat, ut imagine gratiæ detineret, sed occultè oderat tanquam creditores. Et hercle nisi Gibertus literarū, & uirtutis amore incensus, uti erat in administratione Reipublicæ, optima eius seculis forte, Clementi intimus, negantem cuncta, prædurumq; principem molliēdo fallendoq; ad beneficentiæ decus reuocasset, præclara profecto aliquot, secundaq; ingenia dolore simul, & pertinaci sterilitate perijissent. Dedit tamen omnia uel semper nolens, quæ suis patrum benigna facie denegarat, & inimicis quidem sæpius et indignis, quæ in re aliquando suspirans se miserum esse confessus est, quum animus aut præsentis utilitate indueris, aut ignobili compulsus metu, ad id inexplicabili necessitate, uel reluctante iudicio raperetur. Ex uno enim & triginta Cardinalibus, quos legerat in senatum, uix unum atq; alterum probabat, quòd eos præteritis honestioribus, nequaquam exquisito decoroq; delectu, uti desiderasse uideri cupiebat, sed ui subita inter impotentes regum preces, armorumq; stropitum circumuentus, & coactus edidisset. Cæterum qui occultare naturæ uitia, & studia hominum promereri expedita liberalitate nesciebat, eximiam certè laudem adsequabatur,

facili-

facilitate aditus, perurbana comitate, & populari quadam molestissimarum rerum tolerantia: nunquam enim infimorum etiam hominum uel preces, uel spes ipsas, iratus aut fastiditus abruptit. In eo quoque enitebat, quod certe familie proprium fuit, rerum prope omnium, excellentiumque artium notitia atque censura singularis, eo admirabilior quod nullis prope literis inniteretur, uerum ingenio ad infimas artes sumptuariasque rationes adeo demisso haerenti; ut opificum arcana subtilitatesque operum nimia, & prope turpi solertia scrutaretur. Et certe is fuit, quem nemo unquam in paruis rebus sefellerit, ut obiter non sit mirum, si in magnis demum, quae publicam salutem respicerent, sapissime fuerit deceptus. In grauiore etenim consilio omnem uim summae eius prudentiae fatalis auaritia penitus elidebat, utpote qui in proferenda pecunia, quum opus foret, adeo suspensus, & anceps tristi cunctatione torqueretur, ut in perleui momento gerendarum rerum occasio facile deperiret. Hic uir profecto alioqui peregrege cautus, & maximarum rerum experiens, nequaquam ullo plane illustri uel expedito spiritu, ultima animi decreta promere, & consilia terminare didicerat, uti tum maxime publicae salutis interfuit, quum ipso consultante non omnino improuisa clade obruti foede perijmus. Sed excusare eum hoc loco lubet, & profecto iuuat, tanquam non minori ignauia suorum ducum, quam hostium perfidia in eas miseras praecipitatum, postquam excellenti demum consilio, ab insigni Caesaris equitate foeliciter ducto, pacem peperit, magnamque Italiae partem luctuosa Hispanorum militum acerbitate liberarit, hoc certe honestissimo facto, & in ipsa saltem morte, qua omnis inuidia facile extinguitur, praecelaram uirtutis laudem meritus, nisi

PAULI IOVII HISTOR.

uti posthumus, patre crudeliter interfecto priusquam ab u-
 tero matris in hanc lucem ederetur, plane infelix malè au-
 spicatum, & uerè lugubrem Pontificatus sui memoriam re-
 liquisset. Scuum enim id bellum, & quo Roma funestius à
 multis seculis non sensit, pestilentia propè ineuitabilis, dira
 fames, & prodigiosus Tyberis auctus, accumulatis cladibus
 exceperè, adeo ut omnis ordo, & deniq; populus uniuersus,
 diu expectata, & demum audita eius morte, magnopere læ-
 taretur, iocatiq; summa libertate, nonnulli gratias agerent
 Curtio medico, qui firma utentem ualetudine, innatoq; mē-
 brorum robore præualidum, in multa spe longioris uitæ, no-
 uis præceptis, & cōmutata uitæ ratione, dubio procul occi-
 disse credebatur. Laudauit eū in funere Laurentius Granius
 Signinus antistes Romana facundia, ita relatis in fatalem in-
 iuriam cladum acceptarū causis, enumeratisq; uirtutibus,
 ut Cardinales Reipub. probè atq; opportunè consulturos di-
 ceret, si proximis comitijs Pontificem pari animi uirtute, sed
 ea aliquanto scèliciore creauissent. Peractis in funere nouè-
 dialibus sacris, Cardinales trigintaquinq; conclaue sunt in-
 gressi, nam pleriq; è prouincijs in urbem ad comitia conuo-
 larant. Eminebat inter omnes in toga candida Alexāder Far-
 nesium senatus princeps, quem per quadraginta annos senato-
 rem, atq; omnes ætatis honore superantē. Roma patria, præ-
 claræ maiorum imagines, eximia atq; inueterata uirtus, &
 præcellentes literæ magnopere commendabāt, adeo ut Cle-
 mens, quum toties represso, & rursus erumpente morbo, om-
 nem uitæ spem constanter abiicisset, eum sibi successorem te-
 stamento scripturum affirmaret, si Pontificatus hereditate
 pararetur. Propterea Hippolytum Medicem etiam atq; etiā
 fuerat adhortatus, ut unum omnino Farnesium collatis ami-
 corum

corum studijs, attollendum ornandumq; susciperet, quando nemo in administranda Republica, & tuēda dignitate sacro sancta maiestatis eo potior esse uideretur. Subinde assuerās eius summi beneficij memoriā, uti in homine pernobilis sanguine progenito, nequaquam esse perituram. Itaq; Medices, & sua sponte, & suorum omnium hortatu, & amicorum Cardinalium propensione adductus, cum Ioanne Lothoringo, quem propter morum similitudinem uehementer adomabat, ad apertis sensibus arte coniungitur. Hi duo longē nobilissimi totius ordinis, quum supra uiginti senatores in suffragium adducerent, Pontificatum uti uellent, & dare, & eripere poterant. Igitur uix paucis communicato consilio ad Farnesium pergunt, eumq; primos comitorum astus pacato animo in cella expectantem aduoluti pedibus Pontificem salutant. Consequuntur statim amici Cardinales, idem faciunt dubij, nec ipsi demum competitores, & aduersarij diuculantur quin accedant, atq; eum ueluti subita tacti religione protinus adorent. Nulla unquam comitia à multis seculis maiore simplicitate, cōcordia, religione, inita peractaq; sunt, utpotē quæ ipsi Christiani nominis diui tutelares, & principes, nullo liuore extracta sedatāue, nullo corrupta ambitu, nulloq; metu precipitata, haud dubiè rexerint atq; finierint. Paucis enim horis & ciuem optimum, & uirtutis opinione lectissimum, uti optarat potius quàm sperarat, populus Romanus Pontificem accepit, & eo quidem uberiore letitia & gratulatione, quod ipsum coeleste munus Diu immortales ad compescendam latronum, & siccariorum audaciam, quæ in prouincijs & in Vrbe per interregnum eruperat, mira prorsus ac inusitata celeritate cumulassent. Non enim syngraphis suffragiorum obsignatis, & de more in sa

PAULI IOVII HISTOR.

erat am urnam coniectis, sed publico consensu, & præclara uoce totius senatus, Pontifex est renunciatus, coronatusq; de mum triplici thiarâ, desumpto Pauli tertij nomine, secundo Nonis Nouembres, qua die ab eo foelici auspicio publica hilaritate per celebri in eius honorem nobilissimi Romanae iuuentutis per Vaticanâ aream, simulachro equestris pugna edito, iucundissime decurrerunt. Hisdem fermè diebus, quibus defuncto Pontifici nouendialibus sacris de more parentabatur, Aloysius Crittus Andreae clarissimi Venetorum principis filius, in Transyluania, uehementi multarum gentium coniuratione obsessus, interfectusq; est. Venerat is è Byzantio missus à Solymano cum amplissimis mandatis ad Ioannem Pannoniæ regem, ut Bude consideret, tueretur in his regionibus Ottomannicū nomen, consilijsq; omnibus belli & pacis interesset. Nolebat enim Solymanus contra Persas ad longinquum bellū profecturus, quicquam in ea prouincia commoueri. Nam fama erat, Ioannem prouincialium cohortationibus inductum pacem appetere, & id demum agitare, ut quietē atq; otium à Germanis atq; Bohemis impetraret, eâ conditione ut dū uita superesset tranquillè regno potiretur, ab excessu uitæ autē, iura omnia Pannonici regni ad Ferdinādi liberos transfirent. Itaq; hisdem fermè diebus quibus Solymanus in Armeniam contendit, & Hariadenus cum ualida classe in Italiam, atq; inde in Africam ad nauigabat, Crittus Byzantio profectus in Valachiam superato Histro peruenit. Ducebat secum præsidij causa, aliquot Turcarum equitum alas, atq; itē eximiā peditum manū, in qua erant pleriq; Ianizeri ex numero prætorianorū, præterea multi serui liberaliter instructi, amiciq; & familiares Italici generis, & ante alios Hungari duo duces cum singulis turmis, Verba

nus Batianus, & Ianus Docia, quorum numerus septem mil-
 lium summam facile implebat: nam et ingens lixarum turba
 cū insigni apparatu castrēsi, multisq; camelis & impedimē-
 tis sequebatur. Valachia olim Mysia superior fuit, finitima
 Bastarnis & Getis, nunc ea in duas partes diuisa est, altera
 propinquior Histro, Moldauia, altera uerò quæ ad Pontum
 atq; Boristenem uergit, Transalpina uocatur. In Moldauia
 imperabat Petrus, iam pridem certo fœdere ab Ottomannis
 in amicitiam receptus. Ab hoc Moldauo, Grittus explicato
 Solymani diplomate, prolatisq; eximijs muneribus postula-
 bat, ut sibi in Pannoniam contendenti, consilio opibusq; ad-
 esse uellet: habere enim se mandata à Solymano ad Ioannem
 regem, ut de pace cum Germanis ageret, statumq; eius regni
 maximè perturbatum cōponeret. Accepit dona barbarus, ad-
 micitia dextram iunxit, deditq; fidem, se ubi opus foret, neq;
 Solymani causæ, neq; iure hospitij in itæ amicitia desuturū.
 Nec multo post Grittus hac noua Moldauici societate auctior
 & elatior factus in Transluaniam deflexit, edita passim
 proponens, ut ad se proceres, ciuitatumq; legati conueni-
 rent, tanquam ad rerum omnium disceptatorem & arbitrum,
 legatumq; Solymani, qui cum amplissimo munere regis po-
 testatis singulas Hungarici regni controuersias esset cogni-
 turus. Tantum enim sibi gratiæ apud Habraimum, Solyma-
 numq; parauerat, ut iniustata liberalitate fiduciaq; cuncta
 magna atq; ardua eius industriæ & uirtuti committere mi-
 nimè dubitarent. Erant in Gritto Byzantij nato, educatoq;
 inter Turcas, exquisitæ artes, conciliandis barbarorum ani-
 mis: nam eximio splendore uitæ, multa largitione, frequen-
 tibus epulis, cultu demum incessuq; & illustri præsertim
 eloquentia, aulæ proceres cœperat, ipsumq; præcipue Ha-

PAULI IOVII HISTOR.

braimum, summa Solymani gratia conspicuum, nec obscure Christiano nomini fauentem, adeo foelici familiaritate sibi adiunxerat, ut ex multis mercaturæ monopolij publicanus effectus, se ingentium uectigalium redemptorē profiteretur. Sed Andrea patre Venetijs ad principatū euecto, mirum in modum auctoritate atq; opibus creuerat, unde profusione indices sumptu, sese uti ampliori Fortuna dignum ostentabat, usq; eò largitione progressus, ut suburbanā uillam in morem nostrum luculenter edificatam, cum multa hortorum amœnitate, Habraimo ad uoluptarios secessus dono daret, in quam et ipse Solymanus, cū Habraimo oblectationis causa, priuato desumpto habitu transibat: hinc ei à Turcis Beozgli pernobile cognomen inditum, quod principis filium sonat. Nam domus eius ad aperta omnibus, à legatis multarum gentium, maximorumq; regum speculatoribus frequentabatur. Erant ij specie, aut quæstu mercatores, qui uenales gemmas, resq; ingentis pretij Solymano dignas afferebant, eoq; uno interprete et arbitro utebantur, quoniam in indicatura cognitioneq; gemmarum, quarum studiosissimus erat Solymanus, acre iudicium adferebat. Secutus demum Habraimicastra, et ab eo in Pannonia relictus, non modo procuratoris diligentissimi, sed et optimi ducis decus promeruit, quum Ferdinandi regis exercitu fortiter repulso, Budam cum magna gloria defendisset. Hinc cum Ioannes rex quæstorem regni fecit, ornauitq; Antonium eius filium sacerdotio Agriensi maxime opulento. Quo rerum prouentu elatior factus, spes suas ad immoderata atq; ardua exitiabili ambitione prouehere cœpit. Nam Byzantium reuersus, producente laudanteq; Habraimo, in colloquium de grauissimis rebus, quod nemini nostrorum hominum ante licuit, cum Solymano

humano deuenerat. Néc deerant qui eum crederent magnis pollicitationibus inductum, aliquando abiurata religione Christiana, ad Mahometis sacra defecturum, ut inter purpuratos, qui Vesirij Bassæ dicuntur, adscriberetur, quod nequaquam uerisimile nobis uidetur. Quis enim arbitrabitur eum uirum, qui in omni uitæ decreto pius & generosus extiterit, immani flagitio nomen suum foedare, et patrè grandæuam senem, sua gloria & merita foelicitate perfruentem, inflato tanto uulnere ad mortem adigere uoluisse? Quando etiam præclare constet, affortatis thesauris, ut à periculosa barbarorum tyrannide sese incolumi existimatione subduceret, fortunas suas in Pannonia collocare cupiuisse, ubi inter Christianos singulari cum dignitate summaq; securitate degeret, subindeq; se totius Pannoniæ præfectura potiri posse speraret, si rex aliquo fatali casu esset interceptus, quò haud dubiè beneficiario rege extincto, Solymanus maiorum exemplo, regnum in prouinciam esset redacturus. Hac inuistata cupiditate imperium militare et magnas opes affectantem, Hungari, in primis quos diximus Batianus & Docia, aduulando cohortandoq; magis & magis incitabant. Hi iam pridem malignitate eorum ingenij à regis amicitia discesserant, sequebanturq; Gritum Solymani fauore subnixum, ut eo authore & regis æmulo, nouam sibi apud suos dignitatem pararent. Regiæ siquidem maiestatis nomen, ueluti collega imposito, uehementer inminui, couelliq; maximè cupiebāt. Erat Docia præfecto Trāsyliuaniæ admodum infensus, quòd sibi in quadam altercatione uociferanti genam pugno contudisset. Is erat Americus Cibachus episcopus Varadinensis, uir singulari nobilitate, summa potentia, præcellentiq; uirtute, cui Ioannes secundum regiam dignitatem, primum ho-

PAULI IOVII HISTOR.

norem detulerat. Nam & rex ipse sub Ludouico Transylua-
 niæ præfectus, quæ Vaiuodã uocant, multis annis existerat,
 ita ut in unius Americi fide, uirtuteq; opes suas collocasse ui-
 deretur. Igitur Americus Gritto prouinciã intrante, quum
 tardius & cunctantius iter facere, & parum eius aduentu
 cõmoueri, ueluti de spectro Solymani imperio diceretur, Grit-
 ti animum uehementer offendit, qui præclaro initio existi-
 mationẽ suam egregia prouincialiũ uoluntate, præfectiq;
 obsequio excitari, confirmariq; uolebat. Etiam fama erat
 Americũ Christiano animo, ab amicitia Turcarũ plurimum
 abhorrere, neq; pati ut Turcæ prouinciæ finibus insuesce-
 rent, utpotè qui uigilãter & strenuè cauendum arbitrare-
 tur, ne prouincia uiris & equis abundans, rerũq; omnium
 & auri præsertim, fruticis modò passim nascẽtis, maximè
 opulentia, in potestatẽ Mahometanorũ hominũ deueniret.
 Confederat ad oppidum Braxouiũ Grittus, quum pluribus
 nuncijs affertur Americũ aduentare, castrametatumq; inde
 decem millibus passuum apparare sese, ut cum ornatissimo
 comitatu in colloquiũ deueniret, habebat enim secũ multas
 equitum turmas militariter instructas. Nam Hungari ciui-
 tatum antistites, ex sacris redditibus ualde opulenti, uetere
 instituto alere equites, ductareq; eos in aciẽ aduersus Turcas
 solebant, quum ualde decorum putarẽt religionis causam
 à sacratis maximè ducibus defendi. Sed tũ præcipuè finitimi
 quiq; proceres liberaliter adornati ad Americũ concurre-
 rãt, ut antistiti summæ dignitatis, et præfecto, cuius imperio
 parerẽt, officij causa frequẽtes adessent, adeo ut is comitatus
 iusti propè exercitus speciẽ præberet. Ea res Gritto ingeni-
 um uehemẽter cõmouit, quasi apertis in campis, ueluti cum
 hoste, spectantibus copijs esset colloquendum. Enata enim
 erat

erat inuidia lethale malum, dira alieni honoris obtrectatione, quum hic singulari & plane Turcico fastu parem pati nollet, & ille cōtumaci libertate, nobiliq; proposito superiorum in prouincia sua minime passurus esse uideretur. Quum è conuiuio discedens Grittus cōcepta irasfremet, & his nō obscure minaretur, qui imperijs suis minimè paruissent, tegumentum capiti detraxit, quod erat Turcarum more oblongum, ex pretiosis Scythicarum Sibellinarum pellibus, manibusq; dilatans, hoc, inquit, duo capita nō capit, necesse ergo est ut uni tantum coaptetur, idq; rursus capiti imposuit. Eum sermonē Ianus Docia ad uindictæ suæ occasionem excipiens, recte, inquit, a similes Gritte, nam & hæc quoq; prouincia duos ex æquo præfectos & dominos capere non potest, nec tu hercle iure tuo potestatis ac imperij unquam potiere, nisi hodie expedito uiriliq; decreto, & tuam & Solymani causam defendis. Americum profecto, illam inquā immani superbia belluā non nosti, cuius ego feritatem ac insolentiā si iusseris celerrimè frangam. Solymanū enim odit, nec regi paret, & nomē tuū contemnit, utpote qui non obscure ad regnū aspiret, et decere ait, ut Transyluanie præfectus in regium nomē adoptetur. Quoniā in his terris Decebalus Dacus aliquando regnauerit, quē Romane uires, et Traiani uirtus egrè subegerint: puta hoc homine neminem inflatius & arrogantius de se prædicare, neminem astutius & simulantius amicitias colere. Dona quidem affret ad beneuolentiæ speciē, atq; etiā dextrā perfidia potius quam fide præstantē iunget, ut quum prætergressus fueris, edictis ac imperijs tuis illudat, Dignitati profecto, felicitatiq; tuæ hostiliter inuidet, quod in Pannonia belli et pacis leges sis daturus, et quū regnū præclare affectet, te unū maximè timendum

PAULI IOVII HISTOR.

dum arbitratur, ne eius consilia perturbes, autoritatē frangas, & deniq; temeritatem atq; audaciā castiges. Non serenus hercle tibi est hic amulus & contemptor, atq; etiam iure optimo tollendus, ut nominis tui dignitatem in limine operum tuorum, petēdaq; glorię aditu tueare. Nihil enim obrectatore socio, & occulto hoste periculosius, quem præsertim in tergo sis habiturus. Nam quum ex occasione animi libidine nudauerit, insidiosus demum atq; lethalius nocebit. At Gritius ubi hæc ad animum admisit, iam planè turbidior factus, maturandum, utendumq; imperij uiribus censet, Docia collaudat, gratiamq; egregij studij erga se breui relaturum pollicetur, si aliquo insigni facinore edito, Americi superbia contundatur. Ferūt Grittū nihil omnino durius statuisse, quàm ut Americum quoquo modo cōprehenderet, ut demū Turcico more catenis uinctus, sub custodia Byzantium mitteretur: prouinciam autem regendā traderet Hieronymo Lascho Polono, qui maximarū legationum honoribus functus, Byzantijs, & in Gallia egregiam fidelemq; operam Ioanni regi præstiterat, in eam spem tot aditis asperrimorum itinerum periculis, ut sicuti sibi promissum ferebat, Trāsluanię præficeretur. Sed Ioannes quum se pro Hungaro Polonum hominem peregrinum, nec Hungaricè satis loquentem, nisi periculose uel incommodè ferocissimis gentibus præficere posse iudicaret, necessitate quadam Americū prætulit, adeo ut Laschus, qui ingenio multarum rerum usu, & exquisitis literis instructo, prælatos spiritus gerebat, in ea repulsa nullam uel honestorum uerborum excusationem reciperet, & se deceptum & elusum ab rege grauissimè quereretur. Manebat tamen in officio, & quorundam oppidorum quę rex dono dederat, in Sarmatię finibus possessione potiebatur, sed
 non

non obscure alienatus interea sese Gritto in familiaritate cli-
entelamq; dederat, ut Solymani auspicijs altera Fortunam
experiretur, et regi iterum minus familiariter industria su-
am, & uirtutis dignitatem ostentaret. Ceterum Docia se-
paratim ab Urbano Batiano, iussu Gritti ualidissima Turca-
rum ala, & in primis Hungarorum turme traduntur. Is no-
ctu à Braxouio maxime occultus discedit, et ad castra Ame-
rici repentinus aduolat. Quum paulo ante per Hungaros
speculatores didicisset, eum patentibus in campis uitandi astus
causa, iuxta pagum tentoria collocasse, & ut in nullo metu,
sine uigile, & sine custodia militari, cum pueris & familia-
ribus in tabernaculo pernoctare, comitatum uero eius undi-
que diuersos in pagos esse dispartitum, ita ut tot equites non
facile coire possent, quum etiam edicto in crastinum diem
profectioni sese compararent. Ita Americus ignarus sue for-
tis, quum inimicos contemneret potius quam timeret, à Do-
cianis satellitibus opprimitur. Iacenti, & uix dum à cubicu-
larijs experrecto, quum late inuadentium equitum fremitus,
& clamor audiretur, ipse Docia caput detruncat, castra
omnibus in locis trepidatione, luctu, & fuga complentur,
Turca equos ornamentaq; diripiunt, excitantur proximio-
res, cunctiq; demum Turcis agnitis, inermes discinctiq; in
multa rerum omnium conturbatione profugiunt. At Docia
tanto patrato facinore Braxouium reuersus, Americi caput
ab Auricula manu suspensum Gritto spectandum desert. Ade-
rat Laschus eius consilij, & cadis prorsus ignarus, qui quum
in re atroci & subita, ut sepe fit, omnem simultatis memo-
riam naturalis misericordia superaret, & ob id indigna ini-
mici morte minime letaretur, conuersus ad eum Gritus, an-
tu, inquit, Lasche non agnoscis hoc de rasum caput, magni
quum

PAULI IOVII HISTOR.

quidem uiri est, sed ambitiosi, contumacis, & maximè superbi. Ad id Laschus, qui contracto, & tristi uultu inhoruerat, tale mihi, respondit, non est uisum, quum suis in huiusmodi conspiceretur, ueluti qui planè id crudele factum non probaret. Tum uerò omnis in Gritto uerborum ac animi seueritate refrixit, adeo ut non sine quodam pudore tam poenitere uideretur, statimq; subiungeret, Americū quidē iure casum esse, sed eum capi potius quàm interfici cupiuisse. Nec mora pleriq; Hungari Turcæq; discedūt ad occupandos Americi thesauros, qui in remoto inde oppido seruabantur. Ceterum ubi de eius cæde fama percrebuit, propinqui, prouincialesq; sermè omnes incredibili dolore concepto, aduersus Grittum coniurant, uindicandam armis sacrosancti atq; optimi antistitis mortē decernunt, ipsiq; publico decreto siculi, et Saxones per Colonias Transyluaniæ antiquitus inserti, et Podolij Semisarmatæ ad ferendam opem euocantur. Nunquam uille gentes pro salute sua & publica dignitate ad propulsandam iniuriam, uel intentiore studio, uel grauiore impetu, uel maiore celeritate ad arma concurrerunt. Paucis enim diebus supra quadraginta milia peditum, & equitum coiuere, adducente Gothardo Saxonice stirpis, in ea prouincia claro, Stephanoq; præcipuè Mailato duce electo, qui unus maximè Americum percolebat, & in luctu publico princeps, nefariæ crudelitatis authores, latronum more persequendos puniendosq; censuerat. Porro Grittus, quum tantus iratæ multitudinis tumultus cum ingenti armorum strepitu, uel ex remotis regionibus fama atq; auribus sentiretur, incertus quid faceret, ad oppidum Meges expeditis itineribus se recepit. Oppidani quum Turcas ab edito cõspexissent, nullo modo adduci poterant, ut portas aperirent, tamen Do-

ciæ

cie & Batiiani cohortationibus id impetratum est, ut in infe-
 riorem oppidi partē copiae omnes reciperentur, ipsi uero in
 aeditiora sese resq; suas subducerent. In colle enim erat tem-
 plum cum sacratis edificijs per amplum, & excelsum, quod
 arcis speciem spectantibus praebebat. Gritto id erat consiliū,
 ut reflecto muro, adiectisq; nouis munitionibus, & compa-
 rato comaeatu tantisper se teneret, donec auxilia conueni-
 rent, quibus incondita hostium multitudo, acri & repenti-
 na eruptione pelleretur, atq; inde ipse, uel amissis impedi-
 dimentis, superato Tissa amne, qui olim Tibyscus fuit, in
 Pannoniam euaderet. Erat ferè undique cinctus, hinc Danu-
 bio, & Tibysco magnis fluminibus, inde Hercynia sylua,
 qua non facillē penetrari poterat, ita ut nullum nisi redeun-
 do ad Moldauiam effugium patere uideretur: sed eum re-
 ceptum uti fugae persimilem, nequaquam pro dignitate sui
 nominis esse statuebat, quando mori praestaret quā inde-
 coro deformiq; reditu demandatum legationis munus de-
 serere, conuertereq; id iter ignobili metu, quod tanta homi-
 num opinione suscepisset. Itaque dum impigrè ad munitiones
 materiam comportari iubet, aggerem extruit, ad labo-
 rem suos adhortatur, nunciosq; simul plures, & tabellari-
 os ad impetrandam opem, in amicas regiones dimittit, su-
 perueniunt hostes terribili clamore edito, munitiones adori-
 untur, temeritate tamen ac audacia potius quam ordine, &
 bellica ratione. Propterea non terretur Gritus, per sa-
 gittarios Turcas, sclopettariosq; maximè Ianizeros rem-
 gerit, multos uulnerat, & interficit, ita hostes, qui sine ap-
 paratu tormentorum accesserant ad murum, sagittis con-
 fixi, & glandibus traiecti repelluntur. Eo accepto detri-
 mento Mailatus belli rationem commutat, obsidionem in-
 stituit.

PAULI IOVII HISTOR.

stituit. Docet si leuiter tantum laceffant, breui hostes sine ul-
 lo ipsorum uulnere in potestatem cogente fame deuenturos.
 Ita distributis per interualla copijs, latè oppidum corona
 præcingitur. Interim in tanta auxiliorum expectatione uer-
 santem Grittum, ac omnia obsidionis incommoda forti ani-
 mo sustinentem, inuasit morbus, eò grauior quoniam nihil
 omnino de auxilijs afferebatur. Nā Ioānes qui æmuli incom-
 modo atq; periculo nō obscure lætabatur, quū tot gentibus
 æquissimo iure ad arma consternatis, nisi summa cum inui-
 dia, periculo obsistere posse iudicaret, alam tantū equitū ab
 æstiuis euocarat, quæ lētibus itinerib. in Translyuaniā mitte-
 retur. Balibeus etiam, & Halis, Bergradi Samandriæq;
 præfecti, malignitate simul & ignauia, neq; prouincia ex-
 cedere, neq; Danubium transire iniussu Bellerbei magistri
 equitum sibi licere perscribebant. Ipse quoq; Laschus, ex
 socio alieni periculi spectator factus, quum paulo antè dis-
 ccessisset, ut equites cogere adducereq; maturaret, studium
 suum extenuata fide remiserat, & Megefani qui aliquandiu
 pacati constiterant, & perseuerantia suorum obsidentium
 & Turcarum incommodis inuitati ex superiore loco prælia-
 bantur, & iam alimenta defecerant. His tantis circumuen-
 tus malis Grittus per Hungaros dabat operam profusè lar-
 giendo, ut Translyuanis magno auri pondere distributo, in
 Pannoniam abire permitteretur, sed omnem auaritiam in
 effratis dolore animis uindictæ libido superabat. Egit de-
 mum separatim cum Moldauro, ad quem hospitalis amicitia
 iure suppliciter opem implorans, gemmas, & uniones dono
 miserat, ut loci custodiam à suis laxari iuberet, & se cum li-
 berts ex composito erumpentem, in pacatum abduceret.
 Paulo antè etiam à Batiano erat desertus, qui in eo metu e
 castris

castris hostium, significantibus, & eripientibus quibusdam
 ueteribus amicis, fuga sibi consuluerat. Itaque dubia spe, &
 urgente fatali necessitate, ad condictam horam ab ea porta,
 quæ ad Moldauos ducebat, erupit, dextra Solymani diploma
 ta prætendens, sed barbarorum fraude nequaquam inuen-
 tis Moldauis, in Franciscum Scendenum incidit Americi pro-
 pinquum, & Mailati maximè familiarem. Hic primus om-
 nium contumelioso ululatu, tegumentum illud capitis è Si-
 bellina pelle pretiosum rapaci manu insolenter inuasit, eūq;
 morbo inualidum, & nihil resistantem immisis equitibus cō-
 præhendit. Tum uero à Transyluanis horribili clamore sub-
 lato, eius comites copiamq;, & Turcæ præsertim cæduntur,
 atq; ita undiq; uertuntur in fugam, ut cuncti ferè in eo tumultu
 admodum cruento, quum indagine ingentium copiarum
 clauderentur, interfecti captiq; sint. Seruauere tamen Tur-
 cas quantum licuit Moldauis, sed eos demum infesta latroni-
 bus itinera equis, & armis exutos exceperunt. At Grittus
 quum antè prætorium armatorum corona circumseptus in-
 terrogaretur cur Americum iussisset interfici, nihil se tale
 unquam imperasse constanti animo, & graui fronte testat-
 us est. Conclamantibus uerò cunctis ut ea hostia Americi ma-
 nibus mactaretur, Mailatus eum Francisco ad supplicium
 tradidit, atque ita caput ei ingenti machera detruncatū est,
 in eius cruore proceres, & propinqui penulas militares, so-
 lenni cerimonia, more gentis intinxerunt, ut diu secū exacte
 uindictæ memoriā deferrent. Sed Ianus Docia maiore ira,
 & grauiore supplicio affectus discerptusq; est. Gritti libe-
 ros nemo nostrorum hominum amplius uidit, sed non desunt
 qui eos adhuc uiuere apud Moldauum dicant, ueluti gran-
 di pecunia ab auro principe redimendos. Quum Gritti trun-

PAVLI IOVII HISTOR.

cus à carnifice nudaretur, locus in femorali cum gemmis
immensi pretij repertus est, adeo ut ea omnis præda aureo-
rum nummum quadraginta miriadas superasse dicatur ab
his, qui domesticum Gritti apparatus in rationes uera esti-
matione contulerunt. Nec multo post, & ipse Laschus à rege
Budam euocatus, non mediocri uitæ periculum adiit, quum
in questione sub tormentis Gritti consilia explicare cogere-
tur. Sed is demum, deprecate pro eius salute Sigismun-
do Sarmatæ rege, custodia eductus, è
regia aula in Poloniam
profugit.

Pauli

248
 PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXIIL

Adē estate Solymanus Turcarū
 imperator, effusis ultra Euphra-
 tem ingentibus copijs, aduersus
 Tammaſum, magni Hiſmaëlis fi-
 lium, bellum ſuſcepit, ualidaq;
 ſimul inſtructa claſſe inuaſit A-
 fricam, occupandæ Siciliae atque
 Italiae maximè opportuna. Cō-

ceperat enim ingenti ſpiritu totius orbis imperium, facile
 Alexandri magni potentiam æquaturus, uti ab Europa me-
 tu liber, atq; omni ſolutus cura, poſtquā in eo diro inſanoq;
 Chriſtianorum regum diſidio, conſilia noſtra nequaquam
 recta, & illuſtratione ad pietatis gloriam, & publicæ ſa-
 lutis nomen, ſed impio quodam liuore ad inteſtinam perni-
 tiem uertebatur. Franciſcus enim eo animo pacem ferebat,
 quo bellum geſſerat, indomito, contumaci, & planè inuictō,
 haud dubiè ad repetendā Italianam iterum uiuide uirtutis, &
 totius Galliaē uiriū periculum facturū, ſi Carolo Cæſari di-
 ſtrahendis eius opibus, alicundè grauis hostis incumberet.
 Idē quoq; Britannus ſpectabat, quū iam pridem Cæſaris co-
 gnatione atq; amicitia, uxoris repudio, ſœdiſſimè uiolata à
 Romani Pontificis authoritate diſceſſiſſet. Ioannes item in
 Pannonia Turcarū præſidio tutus erat aduersus Ferdinan-

PAULI IOVII HISTOR.

dum, in eo Germaniæ motu ægrè Lantgrauiana arma susti-
nentem, & rex Polonus cum Moscouitis, & Tartaris bello
continenter occupatus, his quæ sibi cum Solymano manebât,
inducijs fruebatur. Tuebantur & Veneti ucterem pacem,
adeo ut Solymani amicitiam religiose admodum colere uide-
rentur. Neq; in ipso Clemente Pontifice tantum inerat præ-
claræ authoritatis, ut eum restinguere odia, & disidentes cõ-
ponere facîle posse sperandum foret: nam Massiliæ apud Frã-
ciscum nudatis ægri animi sensibus, cõmemorando, & deslen-
do communes miserias, ita cogitationes suas protulerat, ut
uindicandis iniurijs occultè consilia à quiete penitus aliena
cum rege miscuisse crederetur. Cæterum Persici belli causas
ab ipsis usq; auorum odijs repetitas, & euentus mutuis cla-
dibus memorabiles, suo loco narrabimus. Inuadendæ uero A-
fricæ auctor et concitator extitit Hariadenus Mithylenæus,
ueterè Horucij fratris cognomento Barbarussa à nostris ap-
pellatus: is in Numidia proxima Mauritanicæ Algerij regnũ
à fratre antea partum, adeo frequentibus uictorijs amplum
clarũq; reddiderat, ut nostri æquè ac finitimi Pœnorum re-
guli, & uagi Numidicæ, eius opes atq; audaciam magnopere
timerent, & Solymanus ad fortissimĩ uirĩ famam iam publi-
ca uirtutis commendatione illustrem, frequenter excitare-
tur. Non alienum erit ab instituto opere breuiter recensere,
quibus artibus Mithylenæi fratres ab una tantum prædato-
ria bireme ad regium fastigium irrepserint, ut hinc quoq; in
hac rerum humanarum uarietate colludentis Fortunæ osten-
ta posteri mirentur. Igitur patre Græco, atque eo Mahome-
tis sacra secuto, in insula Lesbo geniti, quum inopiam domi
ferre non possent, arrepta bireme spes suas omnes mari com-
miserunt, sese Camali archipiratæ in disciplinam tradentes.

Sub hoc Camale Horucius, qui uti natu maior ad se ducis no-
 men traherat, cum Hariadeno, multa præda, multisq; ser-
 uis atq; nauigijs aductus, ac demum ascitis in societatem mi-
 noribus piratis prædabundus in Mauritaniam peruenit.
 Eo tempore Algerij regulus cum fratre armis de imperio
 contendebat, hic quum Numidas equites, qui hodie Arabes
 appellantur, pretio sibi in auxilium asciuisset, aliter oppor-
 tuno nouæ gentis aduentu magnopere letatus, pecunia cum
 Horucio transfegit, ut se defendendum susciperet, paucisq;
 diebus Horucius cum ualida manu sclopettariorum, quibus
 præcipuè Numidæ terrentur, eo impetu gessit atque conse-
 cit bellum, ut Turcarum nomen cum Numidis, tum Mauris
 omnibus terribile esset. His rebus gestis, uti erat ingenio ua-
 lidus, uiribus pollens, & regni maxime cupidus, quum eo
 bello comperisset Mauros per se inermes, ignarosq; militiæ
 ac ingenio mobiles, nullaq; inter se stabili concordia nixos,
 facile per partes opprimi, & subigi posse: Numidas uerò
 uagos, & inter se dissidentes, uel in amicitiam trahi, uel si
 abnuant, nullo propè negotio sustineri, improuisoq; fidem
 abruptit, repenteq; hostis factus, quos cœptis suis aduersari
 posse putarat facile sustulit, breuiq; post seuitiam liberalita-
 tem exercendo Algerij regno potitus est. Nec multo post fi-
 nitimum quoque regulum Circello imperantem ui dolisq;
 aggressus expulit. Distat Circellum, antiquis Carcenna co-
 lonia uocatum, ab Algerio, quod Iulia Casarea fuisse dici-
 tur, ad occasum sexaginta passuum milibus, antiqua ad por-
 tum mole, & operoso aquæ ductu, multisq; Romanæ ma-
 gnificentiæ uestigijs adhuc insignis. Inde & ab Algerio ma-
 re undiq; infestum reddebat, & in mediterraneis cum ex-
 peditis cohortibus euagabatur, ita militiæ munera cum fra-

PAULI IOVII HISTOR.

tre alterna sorte partitus, ut nihil terra marive pacatum res-
 linqueretur. Ab eo rerum successu, ut regni fines aliquanto
 latius proferrentur, Bugeã magno apparatu inuasit, Hispani-
 nis, qui in præsidio erant, ad summam rerum difficultates re-
 ductis, nec prius abstitit tam forti incepto, quam ei dextrã
 manus tormenti ictu abrepta est, inde ferream sibi fecit, qua
 ad cubitum religata multis in prælijs postea foeliciter est u-
 sus. Nam Algerij non contemnendum Hispanorum exercitiũ
 Didaco Vera duce circumuentũ fusumq; deleuit, & aliquã-
 to post Vgoñem Moncatam, qui ueteranos Hispanos ab Ita-
 lia transportarat, egressum in littus, iniquo nostris loco cõ-
 missa pugna, cõpulis in naues, subortaq; tempestate, copias
 ferè omnes luctuoso naufragio fluctibus eiecit, & crudelissimè
 trucidauit, aut ad remum trierarchis distribuit. Ad extre-
 mum inmodicæ spei plenus, & rerum prouentu factus auda-
 cior, quum Tremisenij regẽ, amicum sociumq; à Carolo ap-
 pellatũ, regno expulisset, immineretq; Orano, Portuiq; ma-
 gno, quæ Hispanorum præsidijs tenebantur, Punica simul
 & Christiana arma aduersum se concitauit, eo bello, uti suo
 loco Memorauimus, superatum & fuga in solitudines eua-
 dentem Hispani, Mauriq; equites consecuti, cum paucis ex fa-
 miliaribus interfecerunt. Horucij caput in Hispaniã trans-
 missum circumlatũq; in lancea, populis præsertimq; mariti-
 mis insignẽ attulit letitiã, quòd sublato prædonũ rege, diu
 exoptata securitas littoribus reddita uideretur. Sed Hariade
 nus neq; spiritu, neq; bellica laude Horucio inferior, accla-
 mantibus militibus imperiũ suscepit. Is non modo regni, sed
 uirtutis & deniq; artium cogitationumq; omnium, quæ in
 fratre eximia fuerant, heres factus, adoptatusq; etiam in fra-
 tris cognomen, ad imperium totius Africæ aspirare cœpit,
 ratus

ratus ea, quæ parta essent, animo suo minora angustioraq;.
 Itaq; arma proferre, Mauris & Numidis terrori esse, modo
 cū his pace ac inducijs uti, modo bellum gerere: porrò aucta
 classe Hispaniæ, Sardinia, ac Balearium oram prædari, ascis-
 scere sibi nouos piratas, clarus æquè ac formidolosus finiti-
 mis esse. Hæc audentem & molientem nusquam Fortuna de-
 stituit. Nam Hametem Numidam, magni agminis ducē, sibi
 infestum, per insidias interfecerat, & ad Cocum oppidū Ben-
 chades inter regulos Numidas longè clarissimus, multis præ-
 lijs superatus, in solitudines absceßerat, Amidamq; in finibus
 Tremissenij regni adeo frequentibus detrimentis attriuerat,
 ut sedes mutare, ac in interiora profugere cogeret. Mari-
 quoq; ea Fortuna res gessit, ut Vgo Moncata supra Sardinia
 nocturno prælio uictus grauiterq; uulneratus, amissis ali-
 quot triremibus, uix effugerit, & Portūdu Hispanicæ clas-
 sis præfectus, amissa scæde classe, cū filio impigro iuuenē sue-
 rit interfectus. His captis triremibus, quum aliquot etiam,
 cum Siculæ Neapolitanæq; tum Venetæ rostratæ, uarijs in-
 terceptæ casibus accessissent, maximè ualidus atq; terribilis
 esse cœpit, auxitq; sibi uirium atq; animi samā, ipso Andrea
 Auria ad Circellum repulso, quū ille oppido tam fortiter ex-
 pugnatō, quàm scæde amisso, ad quingentos milites discipli-
 næ oblitus, nec Turcarum eruptionem sustinentes amississet,
 duæq; tum onerariæ Ligusticæ, dum ad Circellū cursum ha-
 berēt, onuste armis, milite, cōmeatu, supra Populonia, quod
 ingentem Genuæ luctum peperit, expugnatæ atq; demersæ.
 Postremo arcem scopulo impositam, Algerio urbi imminen-
 tem, defensamq; per aliquot annos ab Hispanis, summa ui
 adortus, cœpit atq; deleuit, ruinis profundo mersis, & iacta
 mole, ut per commodus regiæ urbi portus adderetur. Quum

PAULI IOVII HISTOR.

hac rerum gestarum fama floret, Solymanus è Pannonia reuersus ad eum legatos misit, qui euocarent, summosq; honores, & maris præfecturam Byzantium uenienti pollicerentur: non sustinebat enim animo Solymanus ignominiam in Peloponneso acceptam, quum præfectus classis Himeræles adeo fœde profugiens, Coronem, & Patras, castellaq; itè Naupactei sinus Aurianæ classis expugnanda reliquisset. ipsi quoq; purpurati Bassæ, & eorum princeps Habrazymus, in consilio & ualida classe, & perito strenuoq; duce opus esse disserebant, non modò ad recipiendam Coronem, quæ tunc terraq; mariq; segniter obsidebatur, sed etiam ad tuendam ueterem existimationem, quando Baiazetes ad Methonem uictor, nauali apparatu Christianorum fere omnium classes anteisset, & tum fama erat Auriam, qui obsessis opem ferret, cum amplissima classe in Græciam è Sicilia traiecturum. Et certè unus ipse Hariadenus inter omnes eminebat, quem ætate, & maritimarum rerum usu, uigoreq; animi, & parti propagatiq; regni gloria, Aurie parem dicerent, censerentque unum omnino eum Christianis classibus opponendum. Ita Sinas, unus ex intimis Ianitoribus ad eum legatus mittitur, aduehitq; eum celeri trireme Mægalis pirata Rhodi præfectus. Is ubi in Mauritaniam peruenit, ab Hariadeno summo cum honore susceptus est: audita legatione Hariadenus incredibili letitia afficitur, inde haud inanis spe concepta potiunda totius Africae, si colloquendi cum Solymano potestas fieret, ut quinam in Africa rerum status, & quantæ Christianorum classes, quæque animi & dissensiones eorum essent, appositè atque ordine doceretur. Itaque Agim uirum fortem, & Ramadam Celebim patruelem suum Algerio præficit, his Asanem filium duo de uiginti annos natum commendat, classiq;

classēq; circiter quadraginta triremium biremiumq; instruita proficiscitur: circa uerò Tyrrheni maris oram adeptus aliquot Ligusticas naues, quæ ad coëmendum frumentum in Siciliam cursum habebant, difficili & maximè cruento prælio eas expugnat & incendit, qua in pugna Delisusum piratam opulentum ipsius Hariadeni dolo interfectum ferunt, ut eius trireme de Venetis capta, quæ erat eximie celeritatis, itemq; seruis atq; pecunia potiretur. Inde conuersus ad Iluã insulam Rium in ea oppidum, nocturno prælio capit, atque omnibus Riensibus in seruitutem abductis, ingenti onustus præda Byzantium peruenit. Deductus est à principibus aulæ ad Solymanũ, ab eoq; lætissimo uultu est susceptus, uel ob id, quòd dono dabat, quos insigni cultu produxerat, aliquot pueros decoras facie, itemq; lætissimas uirgines, eunuchosq; & Libycas feras, leones & pardos. Porro reliquis diebus quum de gerendo bello, & de tota ratione Punicarum Christianarumq; rerum differeret, aliquanto quàm solebat rariis, & difficilius admittebatur. Suborta enim erat inuidia crescentis dignitatis semper comes, ita ut pleriq; dicerent nõ esse Otthomannici moris, homines è piratarum ordine latrocinij infames, regiæ classi præficere: non defuisse unquam, nec de futuros ex principis aula, qui uirtute magnitudineq; animi, & deniq; optimis artibus ualere, & ad profendum Turcicum nomen terra mariq; fortiter atq; sceleriter operam præstarent: occupasse illum in Africa contra fas & æquum, hoc est dolis ac insidijs, aliena regna, impijsq; armis semper esse persecutum regulos, & gentes quæ Mahometem colerent, nullos profecto ei certos deos esse, nullam fidem, utpote qui uanissimo, atque eo quidem paternæ religionis desertore, patre Græco genitus, ab ineunte atate præ-

PAULI IOVII HISTOR.

do immanis, & publicus humani generis hostis extiterit. Quum hæc efferrerentur, Hariadenus facile intellexit quam importunè abesset Habraimus, cuius amicitiam exquisitis officijs, annuisque muneribus colere erat solitus. Is eo tempore ad Persicum bellum profectus, in Comagena ad Alepum hyemabat, Euphratem ad prima ueris signa traiecturus. Solymanus tamen per Aiace[m], & Cassimum Bassas respondit, eius suscipiendi negotij summam ad Habraimi iudicium deferendam uideri, quòd eius præcipuè hor-tatu suasuq; è Mauritania esset euocatus. Proinde si quid impetratum uellet, ad eum in Syriam proficisceretur, ut ex eius auctoritate, atque sententia quæ in rem forent decer-ni, atque apparari possent. Eo modo in Syriam reiectus, quanquam non obscuro repulsæ nomine existimationis sue iacturam facere uideretur, id tamen dissimulante[m] tulit, at-que eò terrestri itinere omnino peruolandum esse iudicauit: uir enim noui belli nouiq; imperij maxime auidus, neque æ-tati neq; labori parcendum putabat, quo minus Amani mon-tis iuga, uel tum obfessa niuib[us], transfiret. Erat tum Alepi Habraimus, is singulari cum honore susceptum, & in colloquijs de genere atque ordine gerendi belli occupan-daq; Africa differentem, ita admiratus est, ut neminem, eo peritius atq; foelicius, mari gesturum bellum arbitraretur, Solymanoq; demum rescriberet, in Hariadeno ingenium ui-gere omni bellica uirtutis laude cumulatam. Propterea ipsum rectè facturum, si in grauissimis consilijs ei uero fidem adhibeat, honoris causa inter Bassas annumeret, at-que ei uniuersæ classis imperium tradat. Eo modo Ha-riadenus Habraimi mirifica uoluntate Solymano commen-datus Byzantium redit, suscipiturq; propensissimis ani-mis:

mis: nam tanta erat authoritas & gratia uel absentis Ha-
 braimi, ut omnium planè uoluntates sermonesq; adulatione
 ne uel metu, ad nutus eius tanquam ad summa imperia uer-
 terentur. Aduexerat secum Algerio Hariadenus Roscettem
 panū, Muleassis, qui Tuneti imperabat, regis fratrem, pul-
 sum domo aliquot antè annis, et ex calamitate ad profugum,
 uti mox dicemus: huic facile persuaferat, ut unà Byzantium
 ueniret, fore enim, ut se authore duceq; à Solymano in pater-
 num regnū reduceretur. Itaq; hoc Roscette in occasionem
 Africani belli purpuratis ostentato, multisq; de suscipiendo
 bello disputationibus habitis, ad Solymanum introductus in
 hanc sententiam uerba fecit. Quod Othomannis Cesaribus
 ad supplicandū ingredientibus templum præclara uoce pre-
 cari sacerdos solet, id unum & ego tibi precor, Solymane,
 scilicet ut memineris progenitores tuos hoc tibi imperiū, quo
 nemini maius atq; opulentiùs dii dederunt, iustitia & pieta-
 te peperisse, hac enim uia euntes nusquā sefellit Fortuna, &
 tu hactenus ita institisti uestigijs, ut facile supra eorū nomen
 & gloriam sis prouectus, quū inter tuos iustitiam colores,
 & quod ueræ pietatis est munus, aduersus religionis nostræ
 hostes bella continēter gerenda, aternæ spe laudis incensus
 arbitraberis. Itaq; captum est Taurunū, expugnata Rhodos,
 trucidatus in acie rex Hungarus, bis euastata incensaq; Ger-
 mania, adeo ut Carolus, quem tibi Christiani imperio et uir-
 tute parem uolunt, quum ingentibus nationū fere omnium
 auxilijs niteretur, armorum tuorum strepitu terrefactus
 pugnam detrectarit. Sed quoniam ulla imperia quantum-
 uis ampla, aut ullæ uel perillustres uictoriæ, nec excelsi
 animi magnitudinem implent, nec gloriæ facietatem adferre
 possunt, idcirco aduersus Parthos, Persasq; uictoria signa-
 præ

PAULI IOVII HISTOR.

pramiffisti, ut eæ gentes, quæ à diuinis legibus impiè defec-
 re, expiata ueluti sacris armis, & deniq; uictorijs tuis lustra-
 ta, ad antiquos religionis ritus reuocentur. Sed fit hoc tibi
 uel incepto, uel exitu maximè decorum atq; magnificum,
 modò mihi liceat in armis atq; periculis seni factò, ea comme-
 morare quæ expediant, & deniq; ea quæ longo usu didici ad
 ampliorem augustioremq; tui nominis gloriam aperire, ne-
 que à me hoc ambitosius dici, fortasse interpretere, satis enim
 superq; Fortuna rebus meis fauit, quæ me domi inopia pres-
 sum, & ancipiti cum spe eius flatibus uela dâtem, ad multas
 uictorias amplasq; opes, & denique ad regium nomen eue-
 xerit. Verum super hæc nihil mihi melius dare Dii potue-
 runt, quam ut ad te uenirem, & de grauissimis rebus disse-
 rendo in consilium adsciscerer. Nam id quo nihil in rebus hu-
 manis bellicisq; presertim utilius atque præstantius dari po-
 test, consilium fide & rerum experientia plenissimum da-
 bo, & quanquam senes nihil ultra adferre posse uideantur,
 tamen in uegeto corpore robustæ uires adhuc supersunt, ut
 fortem operam in omne maris terræq; discrimen æquè præ-
 stare ac polliceri queam. Huic autem uni curæ ab adolescen-
 tia dies noctesq; inuigilauì, Horucij fratris uiri fortissimi
 consilij ac sensibus in hærens, ut nostræ religionis terminos
 proferrem, Christianos terra mariq; persequerer, & nihil
 maius optarè, quàm ut tuæ classes copieq; studijs atq; opibus
 meis adderètur, & deniq; dux aut certe signifer, quando me-
 lioribus parere non piget, auspicijs tuis efficerer. Cuius uo-
 ti si me Dii compotem fecerint, breui tota Africa Hispani de-
 pellentur. Mauros ad Beticæ uetus imperiũ in Hispaniam tra-
 iecisse audies, Pœni & Numidæ tibi parebunt, & ut Sardi-
 niam Corsicanq; omittam, Sicilia nostra erit : ea occupata,
 Italianis

Italiam fame enecabimus, & undiq; classibus aggrediemur,
 discordia principum laborantem infirmam disunctis uiri-
 bus, & quantum ad eius partem Siciliae & Macedoniae pro-
 ximam attinet, qualibet conditione seruituram, modo Hi-
 spanorum iugum excuciat. Noli enim existimare eas opes
 eumq; in Italia esse consensum quæ fuerunt, quæ Hydrunte
 capta, non Italis modo, sed cæteris etiam populis maximum
 terrorem intulit proauus Mahometes. Is enim successu eius
 belli, ad quod sustinendum uix uniuersi Christiani principes
 suffecerunt, haud dubie urbe Roma potius foret, ut occi-
 dentis ac orientis imperia secundum ius & æquum, uetere
 sua augusta in sede iungerentur. Sed ille ab humanis repente
 discessit in cælum raptus, scilicet ut hoc tibi, sicuti fata syde-
 raq; promittunt, consummata uirtutis opus relinqueret.
 Nec te hac iniecta spe summi inuistatiq; triumpho uel inter-
 pello uel demoror, quo minus in orientem contendas, uete-
 res impiosq; hostes, & ultima supplicia meritos armis per-
 sequare: classis enim mihi erit satis, qua tibi minimè est opus
 in mediterraneis regionibus bellum gerenti, ut dum tu Asi-
 am subigis, ab alia parte ipsa Africa quæ est tertia pars or-
 bis, in potestatem redigatur. Antè omnia autem pellendus
 est Tuneto Muleasses, in explebili auaritia, foeda impotentiq;
 libidine, immaniq; seuitia, dijs atq; hominibus inuisus, qui
 duo de uiginti fratribus per insidias interfectis, aut quod ip-
 sa morte acerbius uidetur, præusto oculo crudeliter occæca-
 tis, ita regnat solus, ut neminem sibi uel consanguineum uel
 amicam reliquerit: nam animo tam ingrato quàm perfido,
 paternos etiam amicos, qui ipsum insigni studio ad re-
 gnum extulerunt, ut gratiæ merita celeriter exolueret, ad
 unum omnes iugulauit: cum hac bellua nobis res erit, quem
cum

PAULI IOVII HISTOR.

cum nemo amet, facile omnes oderunt. Numidæ quotidiana-
 nis incurſionibus exagitant, quorum iniurias ita ſuſtinet,
 dedecore, ignauia, & metu infamis, ut eas ferre quã ulciſci
 malit: & hic ſemiuir Turcas uiros fortes in cathenis deti-
 net, nec auſtum nomen tuum, à quo humana diuinaq; iu-
 ra undiq; petuntur, planè agnoſcit, & quod minimè eſt fe-
 rendum, Hispanis ad Tripolim fauet, ut Agis & Moſes ſtre-
 nui duces Turcæ, Taiorea urbe depellantur. Hanc ſeram uti-
 unguibus ac dentibus exarmatam, uel ob id facile conficie-
 mus, quoniam apud nos eſt Roſcetes eius frater, Pœnorum
 omnium uotis ac precibus expetitus: huius perſona uel in ſpe-
 ciem nobis erit utendum, ut res, quum copias ad Tuneti por-
 tas oſtentabimus, ſine ullo omnino uulnere patrari poſſit.
 Tui demũ erit arbitrij ſtatuerè, quem Punicis rebus præeſſe
 uelis, mihi certè ſatis imperij et gloriæ quaſitum erit, quum
 tibi debellatis hoſtibus è Perſide redeunti, maxima pars Afri-
 cæ deuicta pacatq; tradetur. Ex itinere uerò, quod priua-
 ti muneris nomine me polliceri iuuat, enixè dabo operam,
 ut ſuas quoq; clades lugeant Chriſtiani, atq; Auria ſi occu-
 rat, ſuis maleficijs nõ diu exultet: hunc enim unũ uti uerum
 propriũque hoſtem, uel à cladium acceptarum memoria,
 uel emulatione gloriæ perſequendũ mihi deſumo, eo autem
 oppreſſo, tibi uni maria patebũt, & mihi crede, qui uictor
 mari euadet, facile etiam terrarum imperia tenebit. At So-
 lymus qui excellentum principum more, graui aure ex-
 cepta ad animum tranſmittere, perpendereq; inde cuncta,
 ac ingenti denum iudicio conſilia terminare erat ſolitus,
 collaudato Hariadeni ſtudio, conſilium dimiſit. Nec multo
 poſt in ſententiam Habraimi decretum eſt factum, ut Ha-
 riadenus tribus Baſis, qui eſt ſupremæ dignitatis honor,
 quartus adderetur, eſſetq; ei ſummum maris imperium, ita

ut inſula, portus, urbes, populiq; maritimi ei parent, ius ei faſq; eſſet quos uellet, ubiq; uellet, remiges, nautas, milites conſcribere, & in naues compellere. His promulgatis Solymanus poſtridiè idus Maias ei uexillum, ſceptrum, gladiumq; de manu tradit, monet ut promiſſis inſigni ſacinoſe edito fidem præſtet, eumq; regia egreſſum, Atax et Caſſinus Baſſæ, ipſeq; prætorij præſectus celebri pompa prælatiſ noui honoris inſignibus, ad naualia deducunt, octiesq; ei centena milia aureorum nummum in bellicos ſumptus ex ærario depromuntur, attribuunturq; ei ex ordine prætorianorum Iannizeri circiter octingenti, nec multos Byzantij moratur dies, claſſeq; octoginta trirēmum atque aliquot birēmum armis, uiris, & comeatu abundè inſtructa, Helſponto egreſſus in Italiam curſum intendit, relicto cum duodecim trirēmibus Amurate trierarcho, qui Solymanum eiusq; exercitum ad Perſicum contendenteſ bellum, ab Europa in Aſiam transportaret, iſq; demum omnibus tranſuectis, Hariadenum ad Methonem eſt conſecutus. Quum improuiſo aduentu Meſſana fretum tranſiret, Mamertini ad arma conclamantes, urbi portuiq; magnopere timuerunt, ſed præteruectus Hipponiatem ſinum, in Brutiorum ora ſancti Lucidij oppidum inuaſit, id olim Tempſa dicebatur, impoſitum rupi, qua mare deſpectat, & muro haud temere munitum: ſed iſ à terra ſubeuntium Turcarum impetus fuit, ut deiectis propugnatoribus diu deſendi nequiuert, eo maiore incolarum calamitate, quòd nemo fuga eſt elapſus, quum prætor in ea trepidatione auerſam ab hoſtibus portam diligentius reconditiſ clauibus obſeraret. Inde ingenti omniſ generis rerum ac hominum potiſ præda, ad Citrarium contendit, ubi claſſem ædificari à captiuis didicerat,

PAULI IOVII HISTOR.

cerat, id uti uacuum incolarum fuga statim est incensum, atq; eodem igne septem triremes, imperfectis adhuc puppi-
 bus, & foris, concrematae: ubi uerò à Capreis supra Neapo-
 lim uniuersa classis in conspectum est data, adeo terribili spe-
 ctaculo totam eam oram conterruit, ut pleriq; affirmarent,
 si hostis expositis copijs ad mœnia repente successisset, Nea-
 politanos in subito metu egrè urbem fuisse defensuros. Eo
 cursu ad Prochitam prouectus, oppidum coepit, arcisq; exi-
 gua custodibus sub fide se deditibus libertatem reliquit, &
 quum in Caieta portum noctu inueheretur, ita ad Spelun-
 cam superato promontorio cursum deflexit, ut occupanda
 Caieta occasionem parum nauiter praetermississe crederetur,
 nam & praesidium urbi arcisq; exiguum erat, praesertim re-
 pentino nocturnoq; in metu, & Caietana iuuentus assueti
 maritimis questibus, & in praedijs occupata ab urbe per eos
 dies aberat. Spelunca oppidum extremis Fundanis montibus
 adiacet, qua desinentes rupes, plaga maris planiciem exci-
 piunt, ex ruina quondam antri Tiberij Caesaris insigni peri-
 culo in historijs Cornelij Taciti celebratum. Speluncani in-
 expectato appulsu tanta classis territi, uix tentata defensio-
 ne animos desponderunt, ingressusq; hostis circiter mille &
 ducentos imbellis maximè sexus, & etatis coepit. Refuge-
 rat in arcem Pelegrinus, qui inter Speluncanos diuitijs emi-
 nebat. Hunc Hariadenus monuit, ut sese dederet, nec uim ex-
 periretur, id si ex templo faceret, integra fide liberū futurū,
 si conaretur sese atq; arcem tueri, breui stultæ pertinaciæ pœ-
 nas crudeli supplicio, atq; incendio oppidi protinus datu-
 rum: nec ille metu exanguis diu cunctatur, quin spem uitæ
 uel in barbara fide, certi propè exitij periculo potiore duc-
 cat, ita egresso in littus & ad genua procumbenti concessa li-
 bertas,

bertas, & quod fuit humanitatis, uxor, filius, & neptis inter lachrymas præ gaudio utrinque manantes restituti. Eadem quoque nocte ad duo milia Turcarum è classe per asperos uerbibusque impeditos colles ad urbem Fundos, decem inde milibus passuum, peruenerunt: uti creditur, ducibus indigenis eorum numero, qui superioribus annis mari capti, tedio præduræ seruitutis ad Mahometis sacra defecissent. Ea uero aduolantium & refringentium portam celeritas fuit, ut Iulia Gonzaga, Prosperi Cotunnæ quondam nurus, uix spatium sit nacta, quo seminuda iumento imponeretur, atque inde iam conspectis hostibus ad montes se proriperet. Ferunt Barbarissam, uti ipse postea minimè diffiteri est uisus, eam cum admirabilis formæ, tum uirtutis fama florentem capere cupuisse, ut Solymano dono daret. Cæterum Fundani cæduntur, atque omnes ferè capiuntur: facit et deditioem Stecatius prætor imbellis, qui cum turba mulierum in turrem confugerat, quum succensis iam foribus, & barbarorum clamore, & foeminarum eiulatu terreretur. Turre in potestatem reducta Turcæ, ad spoliandum sanum conuersi, sepulchris Columniorum procerum ornamenta detrahunt, uexillaque item militaria picta auro dilacerant, onustique præda ad classem reuertuntur. Alia quoque triremium manus Tarracinam diuertit, ibi quoque populo ad montes fuga elapso, in templis scuitum, inualidique senes, & ægri aliquot in lectulis trucidati. Is terror à Priuernatibus properè Romam delatus, ita consternauit omnium animos, ut si hostis eo impetu ad Ostiam esset prouectus, tota ciuitas sese in Sabinum, Etruscumque agrum effusa crederetur. Nã neque Clemens tum grauisimo conflictatus morbo, consuli poterat, neque amplius omnino quam centum uiginti spiculatorum Germanorum, & quadraginta septem

PAVLI IOVII HISTOR.

leuis armaturæ equitū præsidio, quo tum principis atq; prætorij custodia stetit, publica salus nitebatur, nec ullus erat cū peregrinis & inquilinis Romanorū consensus, quū quisq; priuatis potius quàm publicis rebus studeret. Coiuere tamē in eo periculo Cardinales, & effractis ararij repagulis, ex auctoritate senatus Hippolyto Medici Cardinali pecuniam deprompsere, ut tuendæ oræ maritimæ curam susciperet. Is alacriter cohortes conscripsit, sed eas, uti in subitario delectu accidere solet, ex pessimo & incondito hominum genere, adeo ut per summam iniuriam Priuernatibus ex itinere caesis atq; direptis, oraq; Pyrgensi, & Tarquiniensi scæde uexata, nullo pudore in hostilem rabiem animos uertisse uidentur. Porro Barbarussa uetere consilio suo innixus, quum statim in Pontias aquandi causa diuertisset, in Africam traiecit, tanta usus celeritate, ut prius eò peruenerit, quàm ab nostra ora discessisse crederetur: uoluit enim ea diuersa navigatione fallere Muleassem, ut imparatum opprimeret, & ipse antea famā simulanter ediderat euastandæ Italiæ, Liguriæq; præsertim, & Hispaniæ: uindicandis scilicet iniurijs, quas Auria Coroneis atq; Patrensibus intulisset, ita ut non omnino inani coniectura, postquam Messanæ freti superato, Italiæ littora legere, & cuncta urere cœpisset, Liguriam, ac demum Hispaniam inuasurus esse putaretur. Et Veneti quoque Muleassi, & Pœnis aliqua ex parte timorem minuebāt. quum ualidam classē instruxissent, quin decumis ex sacris redditibus sacerdotum ordini, uel id egre ferente Pontifice, impositis, ut ex ea pecunia remigibus stipendia præberentur. Quid enim petēte Africam Hariadeno, Venetis opus esse tanta classe? præsertim quæ tanto sumptu, & tanta cum inuidia pararetur? profectò summæ prudentiæ homines,
 qui

qui Turcarum consilia Byzantij diligēter explorare, & ex
 cipere essent soliti, pro certo cognouisse tot triremes aduer=
 sum Auriam comparari, ut pares, & duplicatæ clades Chri=
 stianis redderentur. Ad hæc quoq; Muleasses per speculato=
 res didicerat Roscetem fratrem, quem maxime metuebat,
 Byzantij in libera custodia esse relictum, ueluti aliena tum
 ab Africæ rebus expeditione suscepta. Neq; enim ullis armis
 ualidius se peti atq; inuadi posse existimabat, quàm produ=
 cto regni emulo, in quem ex conscientia scelerum suorū om=
 nes propè Pœnorum ordines, & Numidas inclinatuos ap=
 pareret. Sed quoniam ad hunc locum est deuentum, operæ=
 pretium erit paucis enarrare quæ de Muleassis imperio, mo=
 ribusq; Pœnorū didicimus: nam multa digna cognitu, quæ
 diu solis mercatoribus comperta fuere, nobis scribentibus, ui
 ctoria Cesaris aperuit. Africam Romani, euersa Carthagine
 sublatisq; regibus, propter agrorum ubertatem multis eò de=
 ductis colonijs excolendam atq; illustrādā suscepere, tenuē
 req; eam proconsulari imperio usq; ad Vandalorum aduen=
 tum, quos in contumeliam Romani nominis immani rabie
 seuientes, Belisarius deuicit atq; deleuit. Inde facta est pro=
 uincia Græcorum imperatorum, à quibus in eam quotan=
 nis duces, & præsides mittebantur. Postremò, eam, inuale=
 scēte Mahometis secta, Saraceni è Syria, Aegypto, Arabiaq;
 inducti religionibus tanta ui inuaserunt, ut pulsas Christia=
 nis, inuictaq; & latè propagata superstitione, in Hispaniā
 usq; uictores transcenderint, & cum Afri, Numidæ, Mauri,
 & deniq; omnes Pœnorum gentes noua sacra facillè susce=
 pissent, in illiberi Baticæ regia urbe, quam Granatam no=
 stri uocant, posita est Maurorum sedes, & Cordubæ gymna=
 siū cum celebri bibliotheca constitutū, ubi Arabicarū litera=

PAULI IOVII HISTOR.

rum professores, iuuentutem docendo, excipiendoq; intermo-
 rientes apud Græcos optimarum scientiarū atq; artium di-
 sciplinas, cum insigni ingeniorū gloria floruerunt. Nihilose-
 cius, & in his militare studium enituit, adeo ut quum diu cū
 Oretanis Celtiberis, et Carpentanis esset dimicatum, è Mira-
 molino irrumpēte, penē omnis Hispania Punicis armis ces-
 serit. Sed post sexcentos demum annos, etate nostra, Ferdinā-
 di regis uirtute obsessa captāq; Illiberi, omne Punicum no-
 men ab Hispania pulsum. Hac tempestate in Africa opibus
 ac amplitudine imperij ceteris præstant Tunetani & Fessa-
 ni reges, sed Tunetanis ab longa imperij uetustate, eximiaq;
 stirpis claritudine, authoritas maior & augustior: nam ab
 his sacra, & iura omnia petebantur. Supra Tuneta enim iti-
 nere trium dierum urbs est Caruenna, perantiqui templi re-
 ligione, & sanctissimorum sacerdotum collegio maximè ue-
 nerabilis, & ob id libera & immunis, in qua sancti fato
 Maurorum, & Numidarum proceres, uel è longissimo ter-
 rarum tractu tumulantur. Quoniam persuasum habent eo-
 rum animas, quorum ossa sacrosancto eo in loco sita sint, u-
 ti purius expiatis, ad impetrandam cœlestis uite foelicitatē,
 illorum sacerdotum accuratiore cerimonia superis efficacis-
 simè commendari. Imperium Tunetanum octingētis ferè mi-
 libus passuum in ora ab occasu ad Orientem extendebatur:
 nam Bugea, & Tripolis emporio & gymnasio clara ur-
 bes, quas Nauarrus in diuersis regni finibus bello cepit, Tu-
 netane ditionis erant, quum & ea introrsus ad Aethiopum
 harenas usq; pertineat. Porrò Fessani in Tingitana Mauri-
 tania impositi Sale anni, qui in Oceanum magnarum na-
 uium capax euoluitur, bellico apparatu & militaribus co-
 pijs antecellunt, egregiè enim sustinent Lusitanos, cum qua-
 bus

bus continenter bello exercentur, adeo ut triginta equitum
 milia in aciem educant, paratissimisque animis ac uiribus litto-
 ra tueantur: reliquas regiones urbesque reguli quos Sæccos ap-
 pellant, circa oram præsertim possident. At in mediterraneis
 Numide uno nomine dicti Arabes uagantur, cum Afris bel-
 la gerunt, uenalemque pacem habent. His mos est belli cau-
 sas excitare, alere controuersias, semper armis exerceri, pe-
 cunariæ, colendi que agri ministeria per seruos obire, præsertim
 Aethiopes, quum se omnium gentium nobilissimos iactent,
 quod impermixti sanguinis ab antiqua Pœnorum origine
 progenie ducant. Diuisi in multa agmina à Nilo amne inuor-
 sus ad Atlanticum Oceanum extenduntur, & quum incera-
 tas sedes habeant, certis tamē pagorum finibus imperia præ-
 scribunt. Hyeme longius à mari ad Aethiopum fines recede-
 re solent, tepore soli & clemētia aëris inuitati. Aestate ue-
 rò ad uixdum maturas segetes reuertuntur, ut alieni laboris
 fructum intercipient. Nemo apud eos præter paucos sacer-
 dotes literas addiscit: neque enim adeo accurate, uti Mauri,
 sed simplici atque expedito cultu religionibus student, his
 haud dubie fide, integritate, uirtuteque animi, & denique bello
 & pace meliores. Incredibile dictu est quam tenui conuictu
 & uires & ualeitudinem tueantur: nam ficu sicca, dactylis,
 pulticula, atque acido lacte conuiuia finiunt, tum uero epulā-
 tur, quum è uenatione falconumque aucupijs, quibus maxime
 gaudent, prædam retulerint. Totius patrimonij eorum census
 est in equo pernici, quem seminudi egentissimi que homines
 immenso parant pretio, nec mirum, quando uita & uigilia
 eorum omnis, si bellum desit, in latrocinijs uenationibusque
 consistat. Vxores adeo humiliter uiris ancillantur, ut equos
 curent & insternant, Aestate pariter atque hyeme equites pel-

PAULI IOVII HISTOR.

atq; hyeme equites pellicea talari tunica utuntur, quod ea peregre sustineat uentos, & in magnis feruoribus soles non admittat, capiti linteum intortis à mento spiris non indecens tegumentum, desilientes ab equis in clunes confidunt, parantq; pedibus, ut uix exiguis spatijs obambulent: plicatione uerò assidua, contentioneq; artuum, itemq; frictionibus calorem excitant. Hac exercitatione, procul à morborum eruciatu, medicinæq; periculo ad summam perueniunt senectam, adeo ut fatalem horam minimè præsentiant, & lætè uanescente potius quàm intercepto spiritu inter colloquia liberorum leniter expirent. Ex hac gente fuit Lentigesia Muleassis mater, uirilis animi mulier, Doracis reguli soror, cuius ingenio uirtuteq; Muleasses adiutus & impulsus, regnum arripuit. Nā Mahometes qui multo luxu, & multa cum gloria triginta duobus annis regnauerat, quum sibi uitæ finem adesse cerneret, Maimonem inter duos & uiginti filios natu maximum legitimo iure regni heredem scripturus esse uidebatur, nisi Lentigesia corruptis pretio regijs satellibus: maritum in supremis uitæ angustijs, fatigatum, precibus, dolisque deceptum præuertisset, ut in filium regij nominis Fortuna transferretur. Itaque Maimo qui paulo antè, affectati regni suspitione, ob præclaram bellicæ uirtutis indolem, à patre in carcerem fuerat coniectus, eo expirante, dum è custodia ad imperium se proripere sperat, iussu Muleassis interficitur. Roscettes natu secundus, qui extra arcem cum uxoribus habitabat, comprehendendi non potuit, ceteri fratres grassante Muleasse in suum sanguinem barbarico more, partim iugulantur, partim candenti ferro oculis admoto, lumine priuantur. In his fuere Barcha, & Beletthes atque Saëtis flata etate, & in spem imperij una matrum nobilitate procreati,

creati, qui quum Tunetum in ipsa Caesaris uictoria caperetur, ob eam calamitatem cum graui probro atque inuidia reducti regis, apud nostros homines Punica seuitiæ fidem, fecerunt. Ex fuga quoque biduo post, Laselles & Habraimus & cum his fratres quatuor uixdum puberes, in Bagrada amne tum fortè hiemalibus aquis late inflato trepidè uadum quærentes, Solax Numidarum dux interceptit, acceptoq; pretio, uir æquè uenalis & sæuus, Muleassi ad supplicium tradidit. Porro cæteri omnium reliqui Roscettes et Abdemelech, dum supra Hadrumentum profugerent eodem pene casu, sed non iniqua sorte, in Morhabitum inciderunt, à quo, aduoluti pedibus, & salutem suam regiæq; stirpis sanguinem commendantes, ita seruati sunt, ut quum in Numida opulento generosi animi laus quæreretur, seuitiæ tamen arbitrium Muleassi uenditaret: accepta enim est traditionis merces, & interim illi uti deceptis custodibus, ad Bentiesem amicum suum, ulteriorem Numidarum ducem, opportunè emissi. Verum & apud hunc, proditores passim grandi pecunia subornante Muleasse, alijs atque alijs petiti insidijs, ad Biscarim urbem maximè mediterraneam recessere: ibi Abdemelech tedio tam ancipitis Fortune, omni spe regni prorsus abdicata, sacrata in otio religionibus se deuouit. Roscettes uerò apud Abdalam urbis principem, & mox socerum, adeo sollicitè atque accurate ab omnibus Muleassis dolis est custoditus, ut etiam ueneni metu, non alia temerè in conuictu, quam semesa ab se uxoreq; esculenta genero præberentur. Eo modo Muleasses paterno potitus regno, quum nemini ex regia sobole parcendum esse statueret, aliquot etiã pueros fratrum filios enecauit, paternosq; amicos Manifestent & Mesuarem in primis summæ auctoritatis, quorū studio

PAULI IOVII HISTOR.

atq; ope Maimonem præoccuparat, uarijs cruciatibus diu
 tortos & laceratos interfecit, quòd præclari beneficij grati-
 am exoluere nollet, atq; eos idem aliquando contra se tan-
 quam ingratum facillè molituros arbitraretur. Desuijt &
 in aliquot nouercas, impellente Lentigestia, atq; etiam con-
 cubinas patris nefaria crudelitate, quum ipse præposte-
 rus, & in mares procliuior, in Mahometem patrem palam
 inueheretur, tanquam mulierosum ac effœminatam, qui ex
 hausto ærario ingètes fecisset sumptus, ut du centæ simul ad
 libidinem fœminæ regijs in hortis alerentur, è quibus tot
 suscepisset liberos, qui in imperio amuli forent, ob idq; sibi
 in his occidendis pergraue & plenum inuidiæ negotium
 reliquisset: & suere qui existimarèt patrem in supremo mor-
 bo, quum ex subita animi defectione ad spem uitæ subleuare
 tur, medicata potione à parricida filio fuisse necatum. Nec
 multo pòst Dorax, qui fauente sorore delectus erat impera-
 tor, aduersus Meschinem regulum Numidam peculiari nomi-
 ne bellum suscepit: ab eo enim aliquot antè annis, uiuo Ma-
 homete, cuius gratia plurimū ualebat, graues acceperat in-
 iurias, & parte agri fuerat expulsus. Sed Meschines præpo-
 tenti hosti facillè cessit, uti imparatus & inualidus, scilicet
 ut coactis auxilijs ad propulsandā iniuriam, dum hostis rece-
 deret opportunè reuerteretur. Ea contentio utrinq; uario
 belli euentu sæpius agitata, ad extremū regē ipsum in id bel-
 lum traxit, è dignitate sua existimantē, cœpto semel bello nō
 deesse, ac auunculi eiusdemq; imperatoris sui partes egregiè
 tueri, affirmante Lentigestia id totum regio nomini ademptū
 uideri, quod Dorax segniter aut cunctanter adiutus amit-
 teret. Itaque Muleasse in Doracis castra cum magno equi-
 tatu & Turcarū mercenarijs peditibus profecto, res cum
 habuit

habuit euentum, ut Mefchines profligaretur, & rex ardentius ostentato erga auunculum studio suo, iam planè maturas fegetes incenderet. Ea inusitata ac immanis iniuriæ acerbitas, quum frangere Mefchinis animum nequam posset, adeo uehementer permouit, ut eo aduente, & tota pene Africa concitante singulos Numidarum duces, in gens et maxime periculosum Muleassi bellum sit conflatum, Roscettesq; à Biscari in spem regni sit euocatus, non uno tantum sed proximo quoq; regulo Numida, equites, arma, opes insigni studio aduersus Muleassem conferente, quum quisq; nisi omnes in unum iccto fœdere consentirent, Mefchinis exemplo rebus suis timere cogeret. Contulere cum Mefchine consilia, copias & opes, Vlethes, Iacob, atq; Morhabitus clarissimi Numidarum duces, Roscetteq; à Biscari educto, & regijs insignibus adornato, castra fecere non longè à Bechia urbe, quæ itinere unius diei à Tuneto distat. Ea aduentantium hostium fama Muleassem quanquam suopte ingenio pugnam, sed tum solito timidior factum, & ex scelerum conscientia sibi diffidentè magnopere conterruit: uerum is non minus astu quàm sæuitia insignis, adeo egregiè metum dissimulabat, ut compressis diligenti portarum custodia de Roscette rumoribus, festa hilaritate nuptias Amidæ filij celebraret, uniuersoq; populo solemne epulum præberet, et singulis tribubus, præter id nouum munificentiae genus, esculenta omnis generis congiarij nomine largiretur, Numidas uerò propinquos, & Pœnorum optimates uarijs artibus et donis sibi conciliaret. At ubi Roscettis aduentus diutius occultari non potuit, uexilla, arma, tormēta, ex arce proferre per Doracem, Numidas quos poterat mercede cōducere, ex Afris equites & pedites conscribere, obsecrare prædones

PAULI IOVII HISTOR.

Afris equites & pedites conscribere, obsecrare predones Turcas, ut accepto stipendio pro se militarent, erat enim ea tempestate ad Tunetum tantus piratarum concursus, quum ibi cunctis huiusmodi generis hominibus tutissimus esset receptus, ut ea urbs Turcarum colonia uideretur. Cum his antea Muleasses certo foedere pepigerat, ut captiuorum praedaeque omnis pars quinta in fiscum referretur, magno quidem suo quaestu, & Tunetanorum emolumento, adeo ut sibi nullum omnino ex tot urbibus uectigal atque portorium, uel uberius uel certius esse censeretur, sed is prouentus, uti ab hostibus humani generis iniuste atque impie questus, non multo post Tunetanis, uti mox dicetur, digna saeva atque auarissima gente peperit calamitatem. Quum Roscettes appropinquaret, qui superato Bagrada anae in profluentis ripa cum Vlethis filia, epulante exercitu nuptias celebraret, Dorax ante portam urbis, quae ad Bardeos desert hortos, in acie constitit, Muleasse de generi animo arcis moenibus se tenente: cum eo erant Solax, & duo fratres reguli cognomine Benaones, cum septem fere milibus equitum Numidarum, magnaque Afrorum peditum multitudo, & in quo ab uirtute, & disciplina, genereque armorum firmissimum erat praesidium Caradinus Turca, cum delecta cohorte sclopettariorum, & septem curulibus tormentis, his accesserat ala praetoriana Christianorum equitum, qui ex reliquijs ueterum expeditionum in Africa remanserant, & ob uirtutem in honore habiti uxores duxerant, & nihil intereunte sobole & disciplina, extra meridianam portam in oppidulo Rebatto, a quo ipsi Rebatini dicti, templa, & domos, & familias habebant, quum Tunetani reges uetere instituto salutem suam externis, & Christianis tutius quam Mahome-

Mahomethanis & Pœnis committendam existimarent. Pro-
 uolauit ante alios Meschines, proprius Doracis hostis, cum
 quatuor milibus equitum, hunc Morhabitus cum ampliore
 agmine continenter est subsecutus, Vlethes ipse postremam
 ueluti subsidiariam, progressis & pugnam ineuntibus cum
 Roscette aciem tenuit. Resistere aliquandiu regij, Dorace
 primos impetus fortiter sustinente, sed Morhabiti uim non
 tulere Benaones & Solax, quum undiq; perturbati, et cum
 multa cæde præcipientes acti in fugam uerterentur: desuit spa-
 tium Caradino ad dirigenda tormenta: nam repentini hostes
 obliquo alarum flexu non in frontem, sed in transuersos in-
 currebant, tantusq; eo tumultu excitatus erat puluis, ut in-
 incertum tormenta emitterentur, nec plane dignosci posset,
 utram in partem prælij Fortuna, in eo maxime turbulento
 & confuso certamine, uictoriam inclinaret. Constat ab ea
 pulueris nube occupandæ portæ, & ingrediendæ urbis sa-
 cultatem Meschinianis fuisse ereptam, quum rarecente sen-
 sim desidenteq; puluere, & patefacta regionum strage, &
 fuga Rebatini primo equites, & demum Caradinus densa-
 ta cohorte, sed amissis tormentis ad portam se recepissent,
 atq; eam simul atq; urbem cõglobato præsidio seruauissent.
 Roscettes cruentiore quàm pro more gentis potitus uicto-
 ria, sed urbe exclusus, quum nemo ex Tunetanis se commo-
 ueret, nullusq; omnino uel à timore, uel à seditione, uti futu-
 rum putarat, in urbe tumultus oriretur, ad proximã regio-
 nem quam Martiam uocant, deflexit, ea est circa magnæ Car-
 thaginis ruinas omniũ rerum copia & fertilitate, multisq;
 puteis & fontibus abundans, & pulcherrimis uillis ac ædi-
 ficijs frequens. Ibi circiter uiginti moratus dies, quum fru-
 stra expectando urbanos motus, nihil proficeret, uel po-

PAULI IOVII HISTOR.

pulantibus cuncta Numidis in oculis Tūnetanorum, ut grauiore tandem pecculo damnoq; eorū animos aduersus Muleassem concitaret, totum id oliuetum inmani crudelitate succendit, quod summa pariter amœnitate atq; ubertate conuestitis collibus, à summa arce Carthaginis ad Tūneti usque mœnia protenditur. Ferunt nullum unquam uel obsessæ, uel bellica clade afflictæ urbi, eo acerbius ac luctuosius spectaculum exitisse, exurebatur enim continenti incendio suburbanus ager, miserias suas omni populo è muris magnis ciuitatibus deplorante. Sed conturbatis ac incensis indignitate tantæ immanis iniuriæ ciuibus rex aderat, cōsolando ac adhortando, ut eam calamitatem æquis animis ferrent, se enim ea detrimenta singulis præsentī pecunia liberaliter exoluturum, & daturum operam, ut comparatis maioribus auxilijs, Meschinis, atq; Morhabiti, & Vlethis prædia ad eorum prædam effusa populatione uastarentur. Nec multo post quum Tūnetani supra præstitæ fidei sacramentum, & portas externo milite custoditas, effratos iniuria animos à Roscettis studio penitus auertissent, Numidæ dilabi, quod eis post confectum prælium minimè probro datur, atq; Roscettē ut longè secederet, seruaretq; se foelicioꝝ consilijs, monere cœperunt. At ipse quū alij atq; alij suspensum & nutantem in diuersa distraherent, Numidarum perfidiam, & fraternas insidias timens, eò animum inclinauit, non improbante Vlethe socero, ut Algerium ad Barbarussam confugeret, scilicet ut illic ulterioꝝ spes suas ad innadendum patrum regnum securius atq; nobilius ageret. Eo modo apud Turcam, iam tum late subactis finitimis regulis dominantem aspiratēq; ad imperium totius Africae, in cultu propè regio permansit usq; ad id tempus quo Byzantium, uti diximus,

mus, est deuectus. Is Punicarum rerum status erat, quum
 Hariadenus Pontia profectus, perpetuo cursu ad Bisertam
 improuisus appulit classem. Bisertani & tædio Muleasis,
 & sua mobilitate impulsî, audito statim Roscettis nomine,
 Turcas oppido recipiunt, præfectumq; repugnantē oppido
 expellunt: descenderant enim Hariadeni iussu aliquot Afri
 familiares comitesq; Roscettis, qui cum adesse, sed prodire
 non posse nunciabant, fatigatum scilicet nausea lucescente,
 atq; accedente febricula mentientes. Adiacet Biserta piscosâ
 stagni faucibus, per quas subiectum mare stasis suis aestibus
 irrupit, & infusum aquæ dulci sensim exorbetur & emit
 titur, efficitq; portum lato alueo, uel magnis nauibus com=
 modum, ab Utica triginta serè passuum milibus distan=
 tem, ab antiquis à circumfluente lacu, qui olim Tritonius
 fuit, Hippodiaritos appellata. Collaudatis Bisertanis Haria
 denus, utpotè qui consilij sui summam in una maximè celeri
 tate reponebat, classem celeriter eduxit, præteruectusq; Uti
 cam, & Carthaginis promontorium, eius turris atq; muni=
 tionis, quam Gulettam nostri uocant, in conspectum se de=
 dit, ita ut eam displotis omnibus tormentis, in letitiæ atque
 amicitie signū de more salutaret. Gulettani custodes quum
 salutem redderent, amicè & grauiter responderunt, se in
 eius potestate statim futuros, qui Tunetane urbis imperio
 potiretur. Iam ab excelsa Tuneti arce conspecta classis, &
 à Biserta totisq; littoribus frequentes nuncij, ingentem in ur
 be tumultum excitarent. Erat enim ciuitas erecta in expe=
 ctationem noui regis, cum ipsius Roscettis amore, quod mi=
 te ac liberale ingenium præse ferret, tum odio Muleasis,
 quem auarè & crudeliter imperantem, aliquot iam annos
 in luctuosa seruitute pertulissent. Nec ipse adeo fame suæ
 erat

PAULI IOVII HISTOR.

erat ignarus, ut alienatos ab se ciuium animos nequaquam
 intelligeret, nec presentiret, quàm parum spei in populi stu-
 dijs esset reponendum, quum principum ciuitatis ora atq;
 oculos intueretur. Erant enim Tunetani uel ob id ei uehe-
 menter irati, quòd uti Roscettis bello solenni pronunciatio-
 ne fuerat pollicitus, nequaquã eorum inopiam liberalitate
 subliuasset, qui exustis atq; euastatis oliuetis & uillis, dũ con-
 stanter ei studerent, miserabilem clarissimarũ rerum iactu-
 ram fecissent. Itaq; egressum arce, & in foro concionantem
 deseruerunt, quũ ea prœmia, si pro se arma caperent degene-
 ri uultu polliceretur, quæ nec incolumis & uictor præstare
 posset. Monuere quoq; resitantes adhuc nonnulli, specie
 amicitie, & in his Abdabar (gerebat istũ magistratum, qui
 Mesuar appellatur) ut cederet Fortune, extẽploq; profuge-
 ret: et tũ forte de aduentu Turcarũ rumor increbuerat, quæ
 res per se pauidum, et ex merito insidias undiq; timentem, de-
 stitutumq; à ciuibus in fugam concitauit, adeo turbata men-
 tis ratione, ut in arce aurum, & gemmas, et regia ornamenta
 relinqueret, occultata scilicet secretioribus latebris, ut his
 demum hostis potiretur. Primi omnium duo Hispani abru-
 pta sacramenti fide à Muleasse ad Hariadenum defecerunt,
 Abezes ex Granata urbe, is erat in magistratu, qui dicitur
 Monistetes, & Fetuches Tarraconensis, qui custodiæ arcis
 erat præpositus, Hic Roscettis uxorem liberosq; eius, qui à
 Muleasse in custodia seruabantur, statim eduxit, & regio
 cultu ornatos in folio Muleassis constituit, Mosesq; item, &
 Caradinus, & Agis prædones Turcæ detractis cathenis ex-
 oluuntur, ut cum aduentante rege, Hariadenoq; his dono
 oblati, eximium sibi gratiæ locum pararent. Abezes autem
 phaleratum insignem equũ Hariadeno misit, quo in urbem
 adue-

adueheretur, itemq; alios trierarchis & ducibus distribuendos, hortatusq; est ut maturaret, egregia etenim uoluntate Tunetanos, ut eum susciperent, sese obuiam ad apertis portis effusuros. Nec mora Hariadenus expositis in terrâ copijs, cōscensoq; equo cum quinque milibus Turcarū ad eam portam peruenit, quæ stagno atq; naualibus est coniuncta, ab ea ad aduersam urbis partem, ubi amplissima & edita arx in tumulum exurgit, lata & oblonga regio pertinet, officinis rerum uenalium frequens, & mercatorum porticu cōuentuq; percelebris. At Tunetani quum Hariadenu per mediam urbem ad regiã contendente, magnis gratulationibus exceperunt, & in perpetua Turcarum acclamatione nihil præter Solymani, aut ipsius Hariadeni nomē audiretur, cōmoueri uehementer perturbariq; cœpere, incensis scilicet dolore animis, quod Roscettes nusquam compareret, diu frustra oculis requisitus expectatusq; ut eger tandē lectica aut nauigio ad urbē subueberetur. Auxere tumultū Roscettis familiares nequaquã sponte Byzãtio aduecti, qui nullo metu contineri poterāt, quin mœsti oblati ueteribus amicis summissè dicerēt Roscettē frustra expectari, qui Turcarū & Hariadeni fraude in Asia et in cathenis quidē esset relictus. Hi enim natura Punico nomini fauere cogebātur, magnoq; cū dolore perfidiæ ignominia animo sustinebāt, quum speculatorū munera obire apud suæ nationis homines et ciues, seruireq; immanibus piratis metu mortis, & patriã prodere maximè turpe & flagitiosum putarent. Eo modò detecta fraude, Tunetani frementes ira circa forum conglobantur, concitatis ducem se præbet Mesuar, quem antea diximus, auctoritate, spiritu, & eloquentia Pœnorum facillè principem. Is dudum nobilioris gratiæ locum apud nouum regem querens

PAULI IOVII HISTOR.

Muleassem repentino Turcarum aduentu perturbatū, et ab amicis opem, fidem, fortemq; operam implorantem, non modo contempserat, uerū difficultates atq; pericula uerbis adaugendo, hostili planè animo egerat, ut ille urbe atq; arce protinus excedere properaret. Tum uerò sua spe deceptus, uti erat mobili ardentiq; ingenio, reuocare Muleassem, & Turcas in arce obsidere atq; oppugnare statuebat. Itaq; ad populum ad arma consternatum ab altiore porticu conuersus, magna uoce, nefaria, inquit, fraude decepti sumus fortissimi ciues. Roscettes enim què pro legitimo rege expectatis, in cathenis Byzantij calamitatem suam luget, nos uerò nisi pro libertate extemplo captis armis enitimur, externis prædonibus perpetuò seruiemus, expediti consilij & festinate opere occasionem præsens negotium uobis ostendit, proinde qui seruire & uenundari nolunt, correptis repente armis Turcas inuadāt, dux ipse uobis adero, ut publico consilio fraudem ulcisci, & patriam & libertatem pro dignitate Punici nominis tueri uideamur. Nec mora omnes ad arma conclamant, repentino impetu Turcas inuadunt, obtusos ac nihil timentes obruncant, attollitur undiq; clamor, magno tumultu arma proferuntur, Muleasses reuocatur, qui cum Dorace ad Restabianos hortos substiterat, ciuium ingenijs diffidens, sed tamen retentante matre euentum expectans. Erat Tunetanorū ualde ingens sed incondita multitudo, nequaquam militaribus instructa armis, quæ uix sustineri posset, nisi uecordi impetu potius & præcipiti temeritate, quàm periti ducis imperio, & disciplina regeretur. Itaq; concursu undiq; facto ad arcem contendunt, aduolantq; ad id propugnaculum, quod ascensu facilius esse uidebatur, portamq; habebat pertinentem ad oppidum suburbanum,

Babasuechum ab Tunetanis appellatum. In eo Turcæ uexillum præfixerant, ac inde fortiter ac intrepidè propugnabāt, sed scandentibus Afris, atq; omnis generis tela laculantibus, ardentibusq; faces concremādis foribus itidem ingerentibus, ægrè sustinere, & sese in retractiorem munitioremq; locum recipere cœperant, quum Baetius Hispanus, quem abiurato religionis cultu Turcæ Ramadam uocabant, tormentum æneum in editiorem arcis speculam, expedito consilio, ingentiq; celeritate impulsū humeris militum, atq; eductum, in confertissimos hostes emisit, eo ictu multorum strages edita, & multo maximus cæteris illatus est pavor, quum ab tota etiam muri corona à sagittarijs peterentur, & quod maxime terrebat, sclopettorum glandibus sternerentur. Deerat Hariadeno temporis spatium, quo consilium in re subita, oportune caperet, & quid fieri uellet, militibus imperaret: nā & hostium, quos pacatos putabat, repentinus incursum, & stus arcis nondum planè oculis collustratus, & cōmeatus, qui uix triduo sufficeret, ex penu atq; horreis renunciatus, etiam egregiè constanti, & in summis asperrimarum rerum periculis sæpè uersato perturbationem asserēbant. Sed hunc timorem cum singularis furentium potius, quàm pugnantium hostium imperitia, tum suorum militum spectata uirtus, magna ex parte minuebant, quū & ij successu ipso, & protractione prælij, magis spe atq; animis confirmati perpugnarent: illi uerò, quòd primis ausibus fortuna defuisset, in periculoso atq; irritō conatu cōspecta suorū strage & uulnerū fœditate, iam planè concepto metu frangerētur. Verum Dōrax cū ala equitū Numidarū, & ipse Muleasses reuersi, pro uectiq; per Babasuechum suburbanū usq; ad portam, uel nō mine ipso & clamoribus oppugnationē iā bis intermissam

PAULI IOVII HISTOR.

atq; redintegratam adiuuabant. In ea rerū asperitate Halis
 Leuanus, è Malacha Baticæ urbe, qui ad Mahometis sacra
 defecerat, uir belli peritus, utpote qui in Nauarri & Pisca
 rij castris in Italia aliquot annis militasset, conuersus ad Ha
 riadenum, eruptione, inquit, nobis est dimicandum, si arcem
 defendere, ac omnium salutem recentemq; nominis tui digni
 tatē tueri egregiè uolumus, si cominus enim collato pede ma
 nus conserantur, non ferent nostrorum impetum qui nun
 quam aciem uerorum militum uiderunt, inanisq; audaciæ
 protinus poenas dabunt, quum nec in seruitute nequissimi re
 gis pacem pati, nec in ipso quietis ac otij limine, authores ac
 cepta libertatis grato animo ferrè uoluerint. Quum Halis
 sententiam ferè omnes laudarent, & in primis Moses & A
 gis, uiri fortes, quos custodia eduētos fuisse diximus, atq; itē
 Haidinus Smyrneus, cui Caccia diabolo cognomen fuit, in
 ter piratas longè fortissimus, comprobante Hariadeno, &
 prelij signum dante, duabus portis erumpunt, circumuētos
 ab diuerso latere trucidant, insignis tribus in locis editur pu
 gna, magna uis inermium Poenorū interficitur, & ipse Me
 suar glande traiectus cadit. Tum uerò ab oppugnatione dis
 scedit unaquæq; tribus pulsa loco in suam regionem. Instan
 te demum præmenteq; Turca milite, in plateis & compitis
 cruento maximè prælio aliquot horis est decertatum. Ad ex
 tremum Tunetani superati, atq; intra domos compulsi, quū
 nō pro rege, sed pro uxoribus & liberis certaretur, inde Ha
 lis recepit suos, cæde, estu, siti & multo labore defatigatos.
 Ferunt ea die supra tria milia Tunetanorum desiderata, uul
 nerata uerò ad triplum. In eo successu Muleasses desperatis
 rebus ingenti cursu se proripuit, comitante, protegenteq;
 Doracis equitatu: nam persequentibus Turcis, quum in tri
 multuo=

multuofissima fuga egrè sese inter hortorum macerias explicasset, parum absuit quin in potestatem hostium deueniret. Dorax superato Bagrada amne, in pacata loca sua ditionis eum perduxit, non longè à Constantina urbe, aluitq; eum liberaliter, & summa fide protexit, usq; ad Caesaris aduentū. Cōstantina, ut literæ saxis ad mœnia incisæ manifesto indicant, Cyrtha Numidia regia olim fuit, distatq; à proximo maris littore ubi nunc tenue oppidum stationem habet nomine Collum, collonia Cullu antiquitus appellatum. Cæterum ea nox, quæ prælium & regis fugam secuta est, Tunesantibus pariter & Turcis insomnis fuit: actæ nanq; summa cura utriusq; uigiliæ, dispositis in muro pariter & ad arcis exitus, armatorum cohortibus, sed dies pacem atq; otium utrisque attulit. Nam Pœni inter tot funera suorum & uulnera, utpotè qui satis improspere uirium suarum periculum fecissent, cæso Mesuare, pacem quam bellum malebant, præsertim quū rex ipse pro cuius imperio ac dignitate certabatur, opibus atq; animo fractus in solitudines effugisset, & id quoq; Hariadenus impetrare cupiebat, non ignarus eam quam habebat militum multitudinem, pertenui copia commeatus uix triduo in arce posse sustentari summæq; rei spem partamq; uictoriã deuocari in apertum discrimen, si Tunesanorum animi, desperatione ueniæ, aut uindictæ rabie inducti, accitis undique Numidis & Afris ad obsidendam arcem uerterentur. Itaque impetratis inducijs Hariadenus, solenni sacramento dat pacem & accipit, alloquitur urbis primores, ostendit eo consilio se uenisse, ut ciuitatem seuisima Muleastis tyrannide liberaret, liberatamq; quantis maxime posset beneficijs atq; muneribus augeret simul ac ornaret: qua benignitate Tunesanos sub longè maximi atque optimi principis tutela, breui

PAULI IOVII HISTOR.

sperandum foret diuites atq; beatos ex egentissimis atq; mi-
 ferrimis euasuros. Proinde id se unum ab ipsis postulare, ut
 Solymano & sibi eius prefecto fidem seruent, & in ea liber-
 tate conquiescant, quam multo suo labore & sumptu, Deo
 rumq; praesertim immortalium beneficio, potius quam ipso
 rum merito susceperint. Quod si aliquando futurum esset,
 ut ipsius ac Turcarum imperij & amicitiae Tunetanos poe-
 niteret, & Roscettem omnino desiderarent, se minime dubi-
 tare, quin Solymanus regna uel Christianis dono dare soli-
 tus, si per legatos id peterent, eum in Africam concesso regno
 & regalibus donis adauctum, esset transmissurus, sed etiam
 atq; etiam cauere, ne eo consilio exitialis belli potius quam
 tranquilla pacis materiam quaerere uiderentur. Ad ea Abil-
 chirinus, qui postea Mesuar est effectus, respondit non debe-
 re eum Tunetanis succensere, si uti ab omni annalium memo-
 ria regibus antiqua stirpe editis assueti, eo eiecto qui tyrannidem
 per decem annos exercuerit, alterum qui aequitatis at-
 que iustitiae fama floret, sibi regem exoptarint, praesertim
 quum is ab ipso classe aduectus & penè dono datus esse cre-
 deretur. Non mirum idcirco fuisse si in contumeliae nomen
 commutata beneficii fama, ipsi uti fraude, aut certè opinio-
 ne decepti, adeo insanire sint uisi, ut uinci armis quam dolo
 subigi maluerint, quando ipsis atq; Muleassi multo satius fu-
 isset oclusisse urbis portas, quum externa classis Africae lit-
 toribus appulisset, quam incertis omnino rumoribus incau-
 tè credidisse. Proinde Tunetanos tanquam Fortune iudicio
 in deditionem acceptos, optimo iure paratos esse iurare in
 uerba Solymani, atque eo quidem aequiore animo, quod pro
 egentibus & in suis miseris iniqua sorte iactato, longe amplif-
 simum & felicissimum terrarum orbis regem, nequaquam
 uoto,

uoto, sed præter spem arridente Fortuna, quod Punico nomi-
ni bene uerteret, essent consecuti. Compositis Tunetanis re-
bus, & creatis magistratibus, Hariadenus ante omnia ope-
ram dedit, ut Numidarum principes sibi foedere ac beneuo-
lencia iungerentur: quod ubi largitione atq; muneribus a-
pud homines egenos, & ad ineundam dissoluendamq; amici-
tiam ab uenali ingenio procliues, celeriter est cōsecutus, A-
sanagam eunuchum genere Sardum, cui maxime fidebat, at-
que item Halim Leuanum, cum Ianizeris & tormentis ali-
quot curulibus ad recipiendas Africæ urbes misit. Paucisq;
diebus, nullo labore aperientibus cunctis portas, mediterræ-
neæ pariter atq; maritimæ urbes deditionem fecere: una om-
nium urbs Caruenna, quum se uetusta sacrorū religione, &
sacerdotum domicilio immunem ac liberam existimaret, ali-
quandiu restitit, sed uicta excidij metu Turcarum armis, fa-
cile cedens præsidium accepit. Inde Hariadenus regiam no-
uis ædificijs exornare simulatq; munire orsus, septum in Ca-
uedio, in quo Turcarum more pro tribunali ius diceret, in-
stituit, conatusq; est multis seruilibus operis, aperire nouas
fauces, ac immittere per eas id mare, quod à promontorio
Carthaginis lunato flexu ad stagni munitiones extenditur.
In eo littore geminae sunt turres, ab aque salisq; nomine à
nostris appellatae, ubi olim ille insignis Carthaginensiu por-
tus uisebatur. Id opus ea ratione Hariadenus efficere conten-
debat, ut tuto, per amploq; & maxime expedito portu ute-
retur: nam uadosæ admodum erant angustiae, quibus Gule-
tana turris ab ortu aduersæ continentiligneo ponte cōmit-
titur, ita ut triremes egrè humeris seruorum, & tractorijs
machinis in stagnum impellantur & educantur. Ab his cau-
eibus Poeni leuibus tantum nauiculis, propter humilia uada,

PAULI IOVII HISTOR.

ad urbem Tunctum adtrauigant, uideturq; id stagnum centum ferè stadiorum diametro in orbem ueluti circino circum ductum, et id multo cocno multaq; uligine passim uadosum. Ceterum id opus Aquilones facillè disturbarunt, inuecta scilicet aggestaq; continuis aestibus ac fluctibus arena: adeo, ut quum priscarum molium fundamenta reperissent, Hariadenus, ne ueteris portus quanquam parum cōmodi iactura fieret, suadentibus piratis incepto absisteret, quum stagnum exiguo tēpore expleri penitus atq; obstrui posse uideretur. His rebus quæ in Africa gesta sunt explicatis, ad Persas (uti promissimus) ex ordine temporū reuertemur. Sophus Hysmaël, qui apud Persas ab admirabili rerum gestarum foelicitate magni cognomen promeruit, quum immaturo prorsus, nondum quatuor & quadraginta natus annos fato cōcessisset, quatuor reliquit filios, ex unica legitimaq; uxore susceptos. Eorum natus maximus totius imperij hæres extitit, nomine Tammias, ea conditione, ut reliquis fratribus regnorum præfecturas, impartiretur. Hi fuerunt Helcas, Becramus, & Somirza, qui sortiti eas inter se, uti ex testamento patris adscribebatur, in prouincias suas concesserunt. Assyria, urbsq; ipsa Bagada, quæ Babylon Semiramis fuit, Helcasi cum Mesopotamia cęsit, Becrano Media, Hiberis, & Albanis Caspioq; mari finitima, Somirzæ Parthia obuēnit, uicinas Hircanis, qui Coraxeni hodie sunt, & ad Zagataios pertinent, qui fuere antiquitus Arii, Aracosij, & Margiani. Hi sunt Sogdianæ, Bactrianæq; regionum populi. Ipse Armenia, Perside, & prouincijs Oceano Indico proximis contentus, idem quod pater Hysmaël odium aduersus Ottomannos induerat, & tum egerrimè ferebat Selymum, qui penetrasset in Armeniam, & Calderanis in campis iusta acie uictor

apparuisse, quanquam non omnino inultum, Persarum inuictam antea uim, sagittasq; ipsas, & acinaces euasisse. Persi co siquidem imperio subiectæ gentes, quæ hodie uno nomine Agiamij uocantur, usq; adeo turgentibus dolore animis eius Selymianæ irruptionis detrimenta sustinebant, ut aduersa eius pugnae memoriam renouato bello, rediuuauq; uirtute a bolendam esse decernerent, quod antiquum Arfacidarum decus illustre semper antea, uno eo accepto incommodo obtutum planeq; obscuratum arbitrarentur. Is animorum habitus apud Persas uiros militares, facile iuuenem regē, & perse paternos gerentem spiritus, magnopere excitabant, ut Solymanum sibi hostem destinaret, optaretq; nobilissimum bellum, quo ipse uirtus, uindicatis paternis iniurijs enitescere posset. Sed Tamma sum nonum iam regnantē annum, nulla alia exercuerant arma, quàm Hircanorum, Zagataiarūq; gentium quas diximus: nam penes hos ex professo diuersæ factionis, et uti inter finitimos, bellicososq; facile accidit, apud quos armorum causæ nunquam desunt, semina simultatum relicta ab Hismaele adhuc uigebant, uel hoc uno cognomento, quod hæ gentes Bacepas à uiridi capitum integumento uocarentur, sicuti Persæ ab initio ciuilibus discordiæ, propter nouæ superstitionis causam, Guselbasæ, hoc est, rubra capita, appellari consueissent. Verum his bellis ex multa fatione uirium utring; enatæ induciæ finem attulerant, sic ut pacis compos Tamma, regnorum suorum tranquillitate frueretur, nec tamen à finibus usquam Persæ, Gordiq; præsertim populi, latrocinij abstinerent, & aliquando insolentius prouecti, superato Euphrate è Mesopotamia in Comagenem irrumperent, uti antea Sulthanorum temporibus audere consueuissent. Gordos eos esse arbitror, qui

PAULI IOVII HISTOR.

uetus nomen adhuc retinent, & Gordianam regionem Ptolemæo notam incolunt, communi omnium opinione latrocinij infames, quod prædabundi ex notis impeditisq; regionibus, commeantibus illac mercatoribus crudeliter insidiatur. Cæterū Selymi præsidēs, qui Syriacis rebus præerant, sæpius sibi inferri iniurias frustra questi, quum & ipsi tanquā uiolatis ab hoste inducijs, arma expedient, transuectiq; nonnumquam Euphratem circa Byrtham incursiones in Mesopotamiam repentinas facerent, sensim præludentes graui inchoando bello initia præbebant. Quibus rebus nunciatis Solymanus uehementer excitabatur, uiriumq; suarum conscius, & paternæ foelicitatis memor, elato animo Persicum agitabat bellum, indignabaturq; se à Christianis regnis quibus inhiaret, importunè reuocari, quando Christiana arma laceissent, fortiterq; audenti nunquam Fortuna defuisset. Pari namque odio in nostros, & Persas infensus, utrobiq; religionis causas expendebat, nam sicuti Christianos continentibus armis persequi maxime pium rebatur, ita si Hysmaëlis progeniem, quæ nouæ sectæ, peruersæq; opinionis circa sacras leges authoritatem tueretur, excindere atq; delere honestissimum iudicabat. Eum itaque pari studio diuersissima bella meditantem, Habraymus, qui incomparabili adeoq; summa pollebat gratia inter purpuratos principes, frequentibus alloquijs impellebat, ut in Orientem arma conuerteret. Sed quoniam præpotentis, & iniusto immense gratiæ sub pondere perituri hominis foedum exitum posteris tradere iuuat, Habraymi cõditiones & mores, paucioribus quàm potero uerbis attingam. Is ignobili pago supra Pergam uicum Buhrociæ regionis in Epiro natus, more Turcarum præstitutum, Christiani nominis puerorum delectus habetium ab-

ductus,

ductus, Scanderbassæ à prima pueritia seruiuit. Hic ille est qui truculenta superatis Natisone, Lipientia, Soncioq; & Tiliauento altissimis fluminibus, per Euganeos fines in conspectum usq; Veneticarum excurrit, tum forte quum Venetus Senatus, indignante Baiazete cum Gallis ad excidiũ Sfortiani imperij coniurasset. Apud hũc Scanderbassam Habraymus Mahometanis initiatus sacris, stupenda celeritate, ut erat arguto ingenio, Arabice legere, scribereq; & cithara scitissime personare didicit, & quod ad muliebres illecebras pertinebat, ingenio mirus, facetissimoq; sermone periocundus, ita in gynæceo gratiam famamq; promeruit, ut produdus ab uxore ad uirum Scanderbassam, uiri militaris naturaq; seueri animum, in omni munere tenerioris officij peracutus & dicax, semperq; elegans oblectaret, ideoq; Solymano Selymi imperatoris filio tanquam festiuissimi moris seruus dono mitteretur, uiuo adhuc Baiazete auo, atque eo etiam iocundas garruli pueri præcoces delicias admittente, sic ut cum Solymano ætate sibi æquali educaretur, & ad herigenium cunctis numeris elegantie responderet. Per hunc modum unice ad amatus adoleuit, tantisq; arridentis Fortune suffragijs usus, usq; adeo enituit, ut eum cunctos aulae gratia præteruetus, inter purpuratos legeret, eiq; defuncti Scanderbassæ filiam opulentissimæ hereditatis, in matrimonio collocaret, Memphiticaq; demum præfectura ornaret atque ditaret. Exinde Habraymus Hungarico bello totius Europei equitatus magister, Belarbeci nomen obtinuit, & singulari prudentia uirtuteq; militiæ munia implens, Vestris inter purpuratos dignitatem, qua nulla maior dari potest, adeptus est, quum Solymanus honoribus adaucto, ei quoq; regij scribij sigillum tribuisset, & non modo consilij arca

PAVLI IOVII HISTOR.

ni particeps esset, sed uoluptatum horarumq; omnium comes
 aulam circūageret, & toto summæ authoritatis honore po-
 tiretur, ac in immensum crescentis potentia nomine, à cun-
 ctis aula ordinibus usq; adeo eminenter coleretur, ut nemo
 iam esset, qui ei parendum esse non duceret, postquam eum
 tanquam consortem imperij uel graui cum inuidia domi &
 foris amplissimi quiq; suspicerent. Hac itaq; præclara gra-
 tia dignitateq; ualidus, quam ei peregregiæ uirtutes animi,
 & cunctarum aula artium officia paratis semper in omnes
 obsequijs adstruxerant, Solymanum secretis alloquijs horta-
 batur, ut postquam Pannonia esset potitus, uictoriæ suæ mo-
 dum imponeret, quando Germaniæ gentes, quæ omnibus sæ-
 culis armorum gloria floruisse, minimè laceffendæ uide-
 rentur. Germanos siquidem amplitudine opum & uirium,
 bellicæq; uirtutis fama præpotentes, sicuti lingua & mori-
 bus ab Hungaris differant, ita perpetuis etiam odijs disun-
 gi, ut nõ magnopere curent de possessione Pannoniæ, satisq;
 pro dignitate sui nominis esse statuunt, si Noricus ager, qui
 ipsorum gentis est, communibus Germaniæ armis defendat-
 tur. Carolum uero Casarē, cuius longè maxima sit apud Euro-
 pæos omnes authoritas, minimè sibi armis laceffendum ui-
 deri, quum è suis regnis pugnacissimarum gentium copias
 conscribere atq; educere queat, quandoquidē ad edictū Ro-
 mani Pontificis honestissimo nomine, si sacrū (ut aiunt) bel-
 lum suscipiatur, immensa propè pecunia à pijs hominibus
 ultro contributa parari soleat. Quæ roborata autē peditū at-
 que equitū pro salute publica, uel tantū ab ipsis duobus ger-
 manis fratribus cogi, produciq; in aciem possint, tum mani-
 feste deprehendi potuisse, quum Viennam à nobis summis co-
 natibus oppugnatam fortissimè defenderint: neq; postea Ca-
 rolus

rolus ipse, nuper amplissimis atq; lectissimis auctus copijs,
 uti apparuit, & Christiani omnes impense iactant, uniuers
 certaminis aleam reformidarit. Sed quanquam illum præ-
 clare inuitatū, si se ad pugnae casum obtulisset, à te tanto im-
 peratore, tantisq; instructo copijs, quod est etiam tuæ nõ du-
 biae felicitatis, superari potuisse existimē, non diffitebor ta-
 men de his gentibus suo more undique ferro permunitis, ui-
 floriam nõ nisi multo nostrorū sanguine parari posse. Hæc
 uti reor, non inepte te admonere possunt, ut Christianos in-
 testinis mutuisq; bellis implicitos confici sinas: nam attritis
 usquequaq; eorum uiribus, paulo post nullo nostro pericu-
 lo certam in prædam nobis cedent, sic ut Parthicum bellum,
 Germanico anteferendum omnino iudicem, ob idq; præfer-
 tim, quòd satis superq; ad occidentem imperij fines protule-
 ris, quos usque adeo ad remotas regiones extendisti, ut iam
 graue sit tueri parta, atq; tutela tædio, & nobili quodam cõ-
 temptu, quæ est generosi animi tui immensa liberalitas, alie-
 nigenis et semihostibus donada censueris. Quanto itaq; ma-
 gnificētius fuerit, si summū gloriæ decus affectes, tuis cõiun-
 cta finibus, ideòq; facile imperio tuo adijcienda, iustis armis
 petiuisse, scilicet ut impiæ abominatæq; stirpis Hysmaelitas
 auito paternoq; exëplo persequendos armis, atq; Asia extur-
 bandos censeas. Erit enim Ottomannico nomini maxime deco-
 rum, si religionis causam, uti soles, egregia pietate respicias,
 et ad famā quoq; incomparabile facinus, si detestandæ super-
 stitionis authores ex Asia te uindice cõuellantur. Sed quenā
 ulla inferēdi belli causa iustior atq; nobilior uideri potest,
 quàm ea quate prophetae Mahometis diuina dogmata ad-
 uersus impios defensurum proficere? atque obiter maio-
 rum tuorum perpetuos hostes, quod supremum Selymi pa-
 tris

PAULI IOVII HISTOR.

tris uotum fuit, ulciscendos atq; delendos decernas? An hos
feres qui insolenter imperitent, & quemq; finitimum suum
hostem, suamq; esse prædam existimant, & te quoq; tuis
contentum finibus occupatū in Europa & Asia planè qui-
escentem, furtiuis irruptionibus prædabundi prouocare at-
que irritare audeã? Nimirum qui Vssumcassanis proauis im-
mani latrocinio, legitimorū nobilissimorumq; antiqui san-
guinis regum in sedem irreperint, & rapto etiam nunc ui-
uant. Crede mihi imperator, si hanc totius Asiæ labem pes-
temq; tua insigni pietate uirtuteq; tollendam esse constituas,
erigetur tibi proculdubio media in Perside trophæū incom-
parabilis dignitatis & amplitudinis, quod Selymi gloriã &
triumphum uel æquet, uel superet. Mea nanq; sententia ali-
quanto nobilius erit atq; celebrius. Non enim tantundem est
Mamaluchos conditione seruos, & Sultanos agrestis super-
biæ Syriæ, atq; Aegypti regnatores iustis armis deleuisse,
quàm subegisse Persas, fama rerum priscais seculis bello ge-
starum gloria inelytos, qui Alexandro Macedoni toties uicti
atq; perdomiti, Magni cognomentum attulerint. His fre-
quentibus alloquijs in otio pariter atq; negotio excitatus So-
lymanus uehementer impellebatur, ut ab Europa in Asiam
uertenda arma decerneret, ob idq; Habraymus in arcano
uoti compos magnopere lætaretur. Is nanque iusti & æqui
natura tenax, quum uel Arabicis imbutus literis nunquam
ex intimis animi sensibus à Christiana professione discessis-
set, tactus non dubia religione deo Christo uota faciebat, ip-
sam Mahometis disciplinam usque ad affectationem palam
ostentans, scilicet ut impotens tyrannus tantis subnixus opi-
bus, à Christianorum principum odio commutata uolunta-
te in Persas uerteretur. Quod præclare agnosci poterat ex
perpes

perpetuo atq; mirifico in mercatores Christianos patrocini-
nio fauoreq; , quo multa lucra atq; emolumenta ex uectiga-
libus, uel inuitis & indignantibus Turcis parabantur. Pro-
pterea compositè egerat cum Solymano, ut concessis decem
annorum inducijs, Christiani nominis principes omni su-
spitione Turcici belli, si Corone esset reddita, liberaret. Id
maximè cupiebat Clemens, atq; in eam rem sedulo satagebat:
utpote qui postquam pacem in Italia peperisset, sibi etiam
ad laudem longè honestissimum fore existimaret, si uerè diu-
turnèq; tranquillitatis otium cunctis Europæ gentibus, ip-
siq; in primis Italiæ largiretur. His autem impetrandis indu-
cijs, studium suum, & diligentiam intenderat Aloysius Grit-
tus, Andrea Veneti principis filius, ipsi Habraymo ex quo-
tidiana consuetudine intimus, atq; inde sensim Solymano mi-
rificè commendatus. Hunc Clemens grauib; promissis ac ad-
hortationibus accenderat per Aloysium Gerardum Floren-
tinum, Byzantij inter mercatores ciues ius dicentem, ut in-
ducias impetrare niteretur. Promittebat autem Pontifex se
Antonio ipsius Gritti filio, qui beneficio Ioannis Pannoniæ
regis strigoniensis antistes esset designatus, id opulentum
sacerdotium liberali diplomate collaturum. Sed Cæsar eam
de inducijs occasionem, peculiaris spe commodi præterue-
ctus est, quum ex autoritate Ferdinandi fratris, Coronam
redditurus esse uideretur, ut illinc non ignobilis doni meri-
to, Pannoniæ atq; Austriæ pacem pararet. Res ita cecidit
ut priusquam hæc Byzantij à Ferdinando offerri, & tran-
sigi possent, Hispani præfidiarij, ducis Macicai clade extera-
riti, Corone excedere cogentur. Quo casu nihil incommo-
dius accidere potuisse Clemès differebat, ita ut quæ postea in-
sequuntæ sunt à barbaris terra mariq; clades, obuenturas esse
mibi

PAULI IOVII HISTOR.

mihî hæc scribenti prænuñciaret. Obtulerat prius Cæsar Co-
ronem Christianis principibus, sed neq; Pontifex, neq; Ve-
netus senatus, neq; Melitæ insule magister, qui eam in insu-
lam cruciferos equites Rhodo pulsos transtulisset, neq; ipse
Franciscus rex præsidio tuenda, sumptu periculoq; deterriti,
suscipere uoluerät. Caterum Habraymus Mulearabens
Damascenum sacrarum literarü, abditissimarumq; artium
& magicæ etiam diuinationis opinione Byzantijs clarum,
in Solymani amicitiam insinuarat, ut per eum tanquam uia-
tem speratæ uictoriæ, Solymanus magis & magis accende-
retur, frustra eum contrarijs obtestationibus dehortate ma-
tre, quæ bella oriētis infausta Ottomannis esse prædicabat,
quandoquidem Persæ suo more refugientes, absumptas in-
cendijs regiones frustra pugnam poscentibus relinquere,
atq; hostem acie cõgredi paratum intentissimâ fuga eludere
consuessent, ut Turcæ qui manu superari nequeant, difficul-
tate rerü omniü, atq; inedia, sicuti Selymo patri uel acie ui-
ctori penè acciderit, cõficiantur. Maternis quoq; consilijs
Roxolana uxor teneriores preces addiderat. Ambæ siquidẽ
multis nominibus Habraymi potentiã perosæ, uel ob id quod
imperatorẽ longius abducendo, ab ipsarum cõplexibus di-
uellere cõtenderet, eum sæpius Pseudoturcam, & ex animo
Christianũ per contumeliam appellabät. Sed hæc muliebria
impedimenta facillè reijciebat Solymanus, non obscura cupi-
ditate maximi triumphî incensus, & præ insita magnis re-
gibus uanitate in appetenda gloria uaticinatione Muleara-
bis facillè inflatus, qua in re persuadenda, mirus, & efficax
magister extiterat Vlamanes Persa, qui à Tammafo ad dicen-
dam causam citatus, quod eius milites apud Taurisium aua-
rè seditiosq; egisset, metu pœnæ ad Solymanum paucis au-
te ill-

tē annis transfugisset. Hunc enim uirtute bellica illustrem,
 atq; inimicorum emulatione, & inuidia circumuentum,
 Habraymus fouendū, attollendūq; suscepit, sic ut Vla-
 manes Persico bello se fortē fidelemq; operam prestiturum
 profiteretur. Itaq; Solymanus bona spe perpetuæ scelicitatis
 confirmato animo Habraymi consilia cōplectitur, utrumq;
 militiæ magistrum admonet, ut Sangiachos excitis atq; in-
 structis omnibus ipsorum copijs ad signa uocent, Europeiq;
 omnes in Asiam traiciant, & ad Niceam inter se coniungan-
 tur. Lustibeium autem cum parte copiarum in Peloponneso
 Coronem obsidere iubet, et ab se Aloysium Gritum in Pan-
 noniam dimittit, ut ibi in procuratione regni Ioanni regi ad-
 sistat, detq; operam ut rex in officio permaneat, Hungariq;
 proceres in fide contineantur, & quantū fieri possit in Ger-
 mania finibus pacem tueatur. Ipse ex sua superstitionis con-
 suetudine uotis pro uictoria nuncupatis, in templo ritē se ip-
 sum lustrat, & Vlamente Persa itineris duce usus, in Lycæo-
 niam ad Iconium, quod hodie nomen retinet, progreditur.
 Non enim eò quo ierat Selymus pater, in Persas eundum cen-
 sebat, quum ille sinistrorsum per Ancyram, Sebastam, &
 Amasiam, per Trapezuntios fines superato ad Arsengam
 Euphrate in Armeniam penetrarit, quoniam id iter multo
 longius, & asperius putabatur, quàm id quod ab Iconio per
 Cesaream ad Malathiam, ubi Euphratis per Antithauri ual-
 les erumpentis celebris est traiectus, quam urbem antiqui-
 tus Amaltham fuisse, ut ex dimensione Ptolomæi constat,
 conijcimus. Hinc Mesopotamiæ Persarum ditionis fines se-
 se aperiunt, quos Solymanus sine maleficio præteruectus,
 pabulo, & uenali commeatu, qui passim ab infirmis inco-
 lis præbebatur, contentus, quartis, & quinquagesimis ca-
 stris,

PAULI IOVII HISTOR.

stris, ex quo è Nicea Bithinia discesserat Coim peruenit
 (quod oppidum in Armenia maiore in ruinis Artaxate cla-
 rissimæ quondam urbis, conditum fuisse alibi diximus) tantæ
 Turcarum admiratione, quòd nulla paulo ualidior Persa-
 rum manus occurrisset, ut Solymanus ueritus insidias sub-
 sistere, castraq; munire cogeretur, quum nondum fidelibus
 nuncijs ubinam Tammæs esset, & quid pararet, pro certo
 didicisset. Sed Vlamine cum Alcazarum equitatu præuen-
 te, & ex notitia locorum diligentius consilia hostium explo-
 rante, reperiēbat eam esse Tammæs mentem, ut nullo in lo-
 co diu cōsistere, uerum urbes deserere, & sese in montes sub-
 ducere cogitaret, nulloq; modo iusta acie confligendum ar-
 bitraretur, ratus expectanda Hiberorum, & Albanorum
 auxilia, qui leuis armaturæ operam prestare, & catha-
 phractos Persas antecedere consueissent, ut ex occasione Tur-
 cas tanti itineris cursu fatigatos, & comitatibus indigent-
 tes, ac uti accidit, sub alieno cœlo aduersa ualitudine tenta-
 tos adoriretur. His rebus exploratis Solymanus castra mo-
 uit, recta profectus in eam regionem, in qua Tammæs co-
 pias cogere ferebatur, & quū eum deserta urbe regia Tau-
 risiso ulteriorem mōtibus suppositam regionem petiuisse per-
 spiceret, ita Taurisium nudatum mœnibus intrauit, ut con-
 tinuò ostentatis tantum copijs, nihilq; uexatis incolis egre-
 deretur, & ad urbem Sultaniam non multum inde distan-
 tem contenderet. Diximus alibi Sultaniam Persarum olim
 regiam, quæ adhuc uetustæ suæ dignitatis templorum orna-
 menta retinet, à Tamerlane Scytarum duce clarissimo fuisse
 deuastatam: quum ad eam urbem per multos dies regionis
 ubertate fretus, Solymanus statiuā haberet castra, expecta-
 bundus ut Tammæs è montibus descenderet, atq; in acie pro-
 diret,

diret, ut direpta prouinciæ iniurias uindicaret, & nominis
 sui famam nihil reformidato hoste tueretur. Eam regionem
 quam Solymanus non procul ab urbe Sultania amplissimis
 occupabat castris, altissimi præcingunt montes, quorum iu-
 ga perpetuis obsessa niuibus, è longinquo etiam spectantur.
 Hi montes antiquitus fuere Nyphates, Cassius, Coathras, et
 Zagrus, orti proculdubio ab ipso patre montium Caucaſo,
 coniuncti inter se longa & diuersa serie, latissimas dirimunt
 prouincias, & ad ortum Solis per Zagataios ita diffundun-
 tur perpetua quadam cathena protracti, ut ad Indicum us-
 que Oceanum, Malibarræq; regis prominentem plagam se
 extendant. Hæc in Cumerum extremum Indiæ promontori-
 um, non secus ac Italiam Apœninus dissecat, contra Zeilam
 insulam, florentissimum Indicis diuitijs emporium, desinit.
 Cum in ea loca campis utique ad edendam nobilem pugnam
 aptissimis, Tammas descensurus putaretur (is nanque in Co-
 raxenos pœnitens abscesserat) turbidior & sæuior tempestas
 quàm unquam ante per id anni tempus Persæ meminissent,
 ex illis montibus descendit, usque adeo inusitata, quòd esset
 paulo ante æquinoctium æstiuum, ut plenissimis imbris,
 atq; his concreta ex niuibus glacie, repentina hyems inuecta
 uideretur. Nam certantium inter se uentorum ea fuit ra-
 bies, ut transuersis flatibus, niuosa montium culmina uerre-
 rentur, præaltaq; nix subiectis campis incideret, qua horri-
 bili procella, Turcarum castra euersis tabernaculis sterne-
 rentur, iumentaq; & ante aliam magnus camelorum nume-
 rus interiret, & ingens lixarum, & ægorum militum mul-
 titudo oppressa, protinus extingueretur, non paruo etiam
 ipsius imperatoris periculo, quum circa eum pleraque ten-
 toria, eadem procella disijciente, concidissent: Cuius mali re

PAVLI IOVII HISTOR.

media intempeſta noctis tenebræ, et extincti paſſim ignes, præpediebant, ut Turcæ eo aduerſiſſimo omine magnopere terrerentur, donec orta luce, ſol utiq; præclarus, ſalutaribus radijs multos propè rigentes & attonitos reſouit, & quod ad reliquam uitæ ſecuritatem opportunè pertinebat, camæ pos hoſte uacuos detexit. Nam ſupra totum uſq; adeo tantæ procelle detrimentum, improuiſi hoſtis aduentus, & incurſus maximè timebatur, nec deerant qui affirmarent eum intempeſtiuæ uehementiſſimæq; procelle turbinem, à Perſariis hoſtium magis diro carmine, & notis gentis cantaminibus cœlo euocatam ad Turcarum exitium. Quo graui incommodo, & quod maximè efficax uideri poterat, non leui oſtento permotus Solymanus, recreato tantisper exercitu, & collectis uafis, caſtra ſiniſtrorſum mouit, capto itinere in Aſſyriam, multis de cauſis id ſuadente Vlamanæ, qui Solymano non dubiam ſpem occupandæ Babylonie iniecerat. Eam urbem cum totius prouinciæ præfectura tribuerat Tammas, poſt Becrami fratris mortem, Mahometi ſatrapæ, cui Cani cognomen fuit. Hunc Vlamanes uetufte amicitie nomine ſepius antea ſolicitarat, magnis oblatiſ muneribus, ut ad Solymanum deficeret: Id enim ſi ſaceret, ipſum pro annui, & circumſcripti honoris præfectura perpetui atque opulenti dominatus, ſatrapiam eſſe conſequuturum à Solymano, qui neque rationem à præfectis exigere, neq; eos uel mediocriter ditatos expilare conſueſſet, contraria ratione ac Perſarum reges, qui nobiliſſimis prouincialibus perpetua non obſcuræ ſeueritatis officia, tenuiſſimo ſtipendij munere obiecto, imponere eſſent ſoliti. Sed Mahometes his Vlamanis muneribus atque promiſſis incorruptus, nunquam adduci potuit ut ſidem falleret, ſic ut Vlamanes hominem obſtinatum admotis armis

armis terrendum, & ad defectionem cogendum arbitraretur, quoniam eum nequaquam firmis militum presidijis munitum esse didicerat: propterea quòd paulo antè, ad primos rumores traiciens in Asiam Solymani, magnam partem sui equitatus, & defloratis quidem omnibus reliquis alis, ad regem id postulantem misisset, neq; eum egregia Babyloniorum uoluntate uti constaret, propterea quòd nonnullos ciues, quorù nomina non omnino certis criminum indicijs delata fuerant, seuerius in questionibus distortos, precipitiq; demum iudicio damnatos, ut bona in fiscum redigeret, ultimis affecisset supplicijs. Ob eas res Vlamanes maiore animi fiducia Solymano confirmabat, si recta Babyloniam ire pergeret, inexpectato improuisq; aduentu, Mahometem facile oppressurum, cessuramq; sibi Babyloniam nullo obsistente externo milite, & à Babylonijs alienatis iam pridem animis, nullum morè spatij facturis, quin uenientem adaperitis portis exciperent. Non desuit Fortuna Vlamani, singula, ut accidit, probè diuinanti: nam quum magnis antecedens itineribus per còpendia uiarum, raptato Alcanzarum equitatu, nihil cum morantibus fluuijs, ubi non procul à Babylone abesse renunciaretur, Mahometes qui nunquam ad se uenturos Turcas putarat, rebus omnibus imparatus atq; depræhensus, animù despondit, & se per Mesopotamiã ad Bethlim deserta urbe regia profugit, tanto Fortune arridētis successu, ut Solymanus non multo post à Babylonijs auidissimè propter odium in Mahometè susciperetur. Ea in urbe clarissima Caliphæ sacrorum principis sedes est, qui à cunctis Mahometani nominis regibus excolitur, ueterèq; obtinet prærogatiuã adoptadi, & ex certa coëptionis cerimonia cõfirmadi Assyriæ regis, sicuti Sultanos etiã mēphiticos recēti adhuc me-

PAULI IOVII HISTOR.

moria à Saracone Comanorum duce repetita, qui Aegyptijs ante trecentos annos principatum eripuit, ut ibi Mamalucorum seruatorum imperium conderet. Ab hoc Calipha Solymanus ueteris superstitionis instituta sequutus, insignia atque ornamenta suscepit, multaq; largitione propitiatis sibi Babyloniorum primoribus, & populis item liberali congiario delinitis, ea in urbe antiquissima, propter Semiramis pensilium eius hortorum memoriam hyemare cōstituit. Amplissima nanque est omnium urbium cogniti orbis, si priscae structurae mœnium ambitus relictis dimensionibus aestimetur: nã urbis Romae magnitudinem exuperat. Sed in tanta uastitate uidere est præter cultissimam rura, & innumerabiles hortos ædificijs coniunctos, atque item per amœna uiridaria pomiferis, & odoratis consita arboribus. Visuntur etiam latissima arua, quæ ad segetem aratris proscinduntur, nec in ea syluæ nemoraq; desunt, captiuis, & inclusis feris dicta, ut ad uoluptatem prætorum atque primatum, iocunda atque expedita uenatio suppeditetur. Mediam urbem interfluit Euphrates, lapideo sumptuosi operis ponte iunctus. Is à confluente Tigri amne ita suis atque alienis crescit undis, ut maioribus etiam nauigijs usq; ad Oceanum Persicum tutissimè per nauigetur. Nam apud Balzaram emporium, quod est in insula Teredonis nomine antiquitus uocata, quã bicornis amnis efficit, mercimonia, & commeatu omnis generis excipiuntur, quotidianaq; nauigatione ad Ormutium freti Persici urbem, & insulam deuehuntur. Vtranq; autem ripam profluentis, frugiferis arboribus atq; uinetis esse consitam cōstat, castigato non secus alueo, ac Rheni per Germaniam descendentis, miro passim cultissimorum littorum ornatu conspicimus. Babylonij in uniuersum, quanquam Syris

& Arabib. sanguine permixti, eundē ferē colorē, staturęq; habitum, & ciuiliū morum consuetudinē, ac nostri homines præferunt, quōd eodem quo nos fruuntur cælo, & sese excolāt literis, & à reliquis barbaris captu ingenij, atq; humanitate plurimū distent, mercaturā solertissimē exercent, uarijs præsertim sericę telę textrinis. Verū nobilitas, equestris militiæ studio tenetur, sagittisq; maximē gaudet. Ac fuit aliquando tempus, quo ē Babylonia accepta ab Indis aromata, Asię mercatoribus diucnderentur, quę etate nostra per Arabicum sinum Alexandriam deuehi uidemus, quā multō maxima pars, Lusitanis clasibus ab India per incognitum paulo antea Oceanū Aethiopicę littoris in occidentem deferatur. Cæterum quę ab antiquis scriptoribus de Babylonijs pensilibus hortis, regiãq; admirabilis structurę, crassitudineq; mœniū referuntur, nequaquā sunt extra fidē, nam horum ingentium operū præclara monumenta adhuc extant. Exurgit siquidem prætoriū regalis amplitudinis instar arcis, editiore urbis parte, quę orientis solis radios excipit, & præterfluentem despectat Euphratem, mœnia quoq; partim lapide, cœtiliq; laterculo constructa, uel laceffente atq; absumente uetustate, prisicę opulentissimorū regum magnificentię testimonia relinquunt. Tanta uerò propensione Mesopotamię, Assyrięq; urbes Solymano deditionem faciebāt, ut ad eum qui sine uulnere tanta potitus esset uictoria, usq; à Balsera emporio, quod est ad ostiū Euphratis in Persicū sinū erumpentis, legationes uenirent, & Mesopotamię ad unam ferē insignes urbes Caramida, Meredinū, Orfa, & Asancesa, Turcarū præsidia acciperent, & per totius Babylonię prouincię oppida, Turcę milites in hybernis constituerentur. Nam præter copias, ex Europa atq; Asia minore

PAULI IOVII HISTOR.

in eius belli expeditione perductas, etiam tetrarchæ cum Memphitico Bassa, qui sunt eius Sanzachi Alexandriæ, iudææ, utriusque Syriæ, & Comagenæ, ad imperatorem peruenierant. Per totam autem hyemem magnæ celebritatis spectacula edita sunt, acciditque ut hisdem ferè inchoati iam anni Saturnalitijs festis, diuerso ritu Carolus Cesar ex Africa uictor, Neapoli equestres ludos ederet, & à Solymano Assyriæ & Mesopotamiæ regnis potito, apud Babyloniam festa hylaritatis, diuersisque apparatus spectacula celebrarentur. Ceterum Solymanus recreatis per hyemem copijs, nunquam instaurandi atque exornandi exercitus, Persicique belli curam remiserat, ut pote qui Tammatum redintegrato impetu inuadendum decerneret, Habraymo atque Vlamane identidem ut Fortuna ueretur suadentibus, adauetus quippe Aegyptiacis & Syriacis copijs, in spem ueniebat Tammatum ex Hyrcaniæ montibus ad pugnam conferendam in patentes campos posse elici, & si id metu occupatus abnueret, ad grauissimam Persici nominis contumeliam, ueluti exprobrata ignauia, Taurisium regiam ipsius urbem, in oculis occupari atque uastari. Igitur adulto iam uere, è Babylonia profectus, ductante Vlamane per idoneas regiones, ad Taurisium iter intendit. At Tammatus qui, Solymano apud Babyloniã hyemante, Taurisium redierat, ut qui hostem reuersurum minimè credidisset, cognito eius aduentu, uti imparatus, & uetere suo innixus consilio, ne usquam acie confligeret, in Coraxenos iterum se recipere instituit, certantem suorum manus passim relinquens, quæ sese persequentibus hostibus ostenderent, & montium ualliumque notas angustias tuerentur, obseruarentque eorum itinera, nec nisi ex insidijs & carptim insequentium hostium agmina, abruptis & iniquis locis lacefferent. Eo modo recedentem, et aliquot dierum

itinere

itinere prouectū Vlamanes frustra persequutus, & per ca-
 ptiuos incolas exploratis Tammasi consilijs, uti iussus erat,
 ad Solymanum redijt, suastiq; ei, ut Taurisiū desisteret, &
 confessione hostis retro per asperos montes fuga elabentis
 sese uictorem ostenderet, ex usuq; uictoriae eius regia potire
 tur. Itaq; Solymanus indignante animo, eoq; ad quādam su-
 perbi contemptus iracundiam concitato, quod nusquā Per-
 se, uti maxime cupiebat, ad iusti praelij occasionem se offer-
 rent, Tammasumq; ipsum in asperas maximeq; steriles, &
 frequentibus rupibus impeditas regiones ascendentem, con-
 sequi posse desperaret, secus ac superiore anno fecerat, Tau-
 risiū quod nullo praecinctum esset muro, hostili irruptione
 inuectus est, miseros incolas magnis affecit detrimentis, quā
 quam inermes essent, ideoq; uictoris imperium se paratos
 subire demisse profiterentur. Nam milites contineri non po-
 terant, tametsi à cædibus tēperarent, quin singulas domos in-
 uaderent, & ubi lubebat, cunctam libidinis atq; rapinae licē-
 tiam exercerēt. Ante omnia autē Solymanus Vssumcassanis
 atq; Hysmaëlis ornamenta ex regia, quā antea Selymus pro-
 peranter deformarat, tolli iussit, sic, ut nec picturis quidē, et
 auratis laquearibus parceretur, & integras quasdā famili-
 as telefericæ opificijs celebres, abducēdas iuberet, magnūq;
 feruorū numerum, & delectae iuuentutis ætatis & forma,
 omnisq; sexus, discessurus comprehendī & abduci sineret.
 Neq; enim se tutō in amplissima urbe, occupatis & dispersis
 ad prædam atq; libidinem omnibus serē copijs, diu consiste-
 re posse iudicabat, quōd Tammasum Hiberorum & Albano-
 rum auxilia accersiuisse, cataphractorumq; ualidissimas tur-
 mas è Parthis, Medisq; & Armenijs coëgisse nunciaretur.

Quamobrem Solymanus hac illustri occupata atque dire-

PAVLI IOVII HISTOR.

pta Persarum regie, ad nominis famam laude contentus, circa equinoctium motis castris in Mesopotamiam est reuersus, uixq; Coim, et Calderanos cāpos paterna uictoria claros pratererat, quum inexpectata persarum agmina abeuntes hostes in tergo laceffere, impedimenta diripere, fatigatos & agros trucidare, nunciatum est. Crebri quoque rumores totis castris permanarant, ipsum Tammasum auxiliariis confirmatum copijs breui affore, qui hisdem uestigijs Armenie prouincia decedētes hostes persequeretur. Quod à Turcis ideo facile credi poterat, quòd iam ex opportunis uallibus frequentes Hiberorum ale, prædandi atq; insidiandi causa ab certis locorum & temporum interuallis sese ostentarent, notisq; euadentes saltibus, tanquam confisi impeditis regionibus, audacter pugnaturi uiderentur. Quia hostium audacia permotus Solymanus, eo ordine profectio ni intentus, singula agmina expeditis præsidijs confirmanda statuebat, ut è duobus Aegypti Syriaq; præfectis, quos Bassas honoris causa uocabant, alterum in nouissimo agmine constitueret, alterum uerò ad ipsa medijs agminis latera, partitis utrinque copijs applicaret, Vlananes porro, uti locorum & hostium peritus, sicuti eorū incursus deposceret, prouidendo atq; adhortando omnibus in locis uersaretur. Ad hanc præstandam operam, quum amplius quadraginta equitum milia essent cōstituta, circiter duo etiam milia selettariorum ex numero prætorianorū, qui uniuersos incendentium agminum ordines corona quadā circumseptos tuerentur, erant instituta, qui maioris etiā præsidij causa currules paruos aliquot falcones conuehebant, ut è longinquo in persultantes & prouectos hostes disploderentur. Quibus præsidijs aptè constitutis, facile fiebat, ut Persa minus audacter

dacter erumperent, rarius se darent in conspectum, & remissio-
 rem quam antea impetum facerent, utpote qui falconum globulis,
 & sclopettorum glandibus magnopere terrentur, sæpeq; pugna-
 cire ausi, cum detrimento, equorumq; præsertim repellerentur.
 Per hunc modum tripartito exercitu recta ire pergens Solymanus,
 nusquam conspecto hoste, ita iter intendit, ut emensis cam-
 porum spatijs, cum primo agmine antecederet, & nondum exacto
 autumno. Amide consistere, atq; ibi reliqua suorum agmina
 operiri statueret. Amidam hodie frequentissimam Mesopotamie
 urbem Caramidam incolæ uocant, hoc est cognomento Nigram:
 quod pingui & subastro solo, ad fertilitatem segetis aptissimo,
 arua nigerrima passim ostendat, In ea urbe Christianorum
 templa uisuntur & sacre turres à Baldouino Hierosolymitani
 regis fratre conditæ, qui eam urbem peculiari uirtute captam
 suæ ditioris fecerat, quæ Gothifredus frater Hierosolymis
 imperaret. Interea Tamas iustis comparatis copijs è
 Coraxenorum montibus erumpens, Taurisum repetit,
 ratus hostem Turcam urbanis delitijs hærentem,
 repentina irruptione oppressum iri. Sed eo elapso,
 & inspectis eius ciuitatis incommodis, ad iniuriam
 deformata regis uehementer indignatus, statuit eum
 omnino quocunq; iret persequendum, & ad Coim usq;
 progressus est. Ibi uerò mutauit consilium, quod multo
 spatio Solymanus antecessisse nunciaretur, & nobilitas
 omnibus grauibus protecta armis, nisi certo cum
 equorum detrimento fugientes persequi non posse
 confirmaret, & se in usum conferendæ tantum
 pugnae, non ad longinquos cursus, institutos
 & paratos esse diceret, Tamasq; ipse, remissa
 utiq; iracundia, ad disciplinæ rationem reuersus,
 idem fateretur. Tum uerò pollicente præcipuo
 atq; fortissimo satraparum Delimen-

PAULI IOVII HISTOR.

the, se nouissimū agmen adepturum, si sibi expeditorum & delectorū ab se equitum tertia pars tribueretur, præferocē resumpsit animū. Erat Delimenthēs è Caramania oriūduS, qui inter pugnacissimos tantam uirium & animi magnitudinem in prælijs ostendere erat solitus, ut nō temere insanus ab inusitata temeritate Delis uocaretur, quod nomen hodie apud Turcas strenuissimis, & uitæ cōtemptoribus imponitur. Ab ea pollicitatione Tammās Delimenthem multa cum laude commendatum, oneratumq; amplissimis promissis, benè auspicato demisit, tenuitq; ille cōfestim nota indigenis uiarum cōpendia, eō festinandi celeritate adhibita, ut hostes postremi agminis non magno itineris antecedētes spatio, apud Tauri montis radices (uti euenit) ad Bethlim se assequuturū consideret. Bethlim oppidum est satis clarum in finibus Persici imperij, quibus Mesopotamiā attingit, positū in ualle non inuocunda, quam exiguus amnis ex Antitauri iugis delapsus alluit, habetq; arcem Persarū præsidio custoditā. Ad id duo, quos diximus, Turcarū præfecti cum postremo agmine duæ ante Vlamane peruenerant, ratiq; cuncta se euasisse pericula, quæ paulo antè à uicrebrisq; hostium incursionibus tenuissent, idoneo in loco confederant, recreandis iam tandē copijs, postquam Solymanum, atque item secundum agmen Amidam peruenisse fama constaret, neq; ideo insequenturos Persas suspicarentur. At Delimenthēs fidelibus & diligentissimis incolarum exploratoribus usus, quum non plus unius diei itinere ab hostibus abesset, certior factus Turcas ad Bethlim fessos itinere, timoreq; omni uacuos, nulla prope cura uigiliarum & stationum septos considerare, deligit obscurissimam noctem, multaq; etiam pluuia impeditā, & hostes adoriri constituit, certiozem facit custodem Bethlimæ arcis

Arce de consilio quod agitabat, ut & ille signo accepto ab arce descendens, diuersum in hostiũ castra impetum faceret. Tanta autem fuit atq; adeo felix temeritas Delimenthis, ut ipso ingruente, consopiti & nihil tale timentes Turcæ undiq; opprimerentur, ingensq; eorum cædes fieret, & ipsis pene Bassis ad insternendos et conscendendos equos spatium eriperetur, nec in tenebris summiq; periculi tumultu prætoriani pedites, sclopettos expedirent, & currulia tormenta caperentur. Persis autem sese aggregarant môtani agrestes, qui superioribus temporibus Aladolo regi paruerant, eoq; debellato, summa à uictoribus Turcis Fortunarũ detrimenta acceperant. His castrensis apparatus omnis, & sarcinæ camelorum in prædam cesserunt. Delimenthe uerò usq; quæque concidente Turcas, aliquot Sangiachi resistere ausi obtruncati sunt, nonnulli deditiõnem fecerunt, & prætoriani, iam Bassis ambobus cum Vlamane è media clade elapsis, circiter octingenti, cohortante eos Delimenthe, ut se sub fide dederent, exuti sclopettis & reliquis armis in potestate concesserunt. Ferunt nusquam Turcis maius incommodum, uel cruentissima acie fuisse illatũ: quandoquidẽ amissis tormentis atq; tentorijs, omnibusq; spoliatis castrensis uasis & impedimentis, supra dimidiam partem equorum amiserint. Incidit ea clades Turcis ad tertium Idus Octobris, qui dies ingenti Persarum omnium lætitiã postea celebratus est, quũ Delimenthes onustus spolijs, & cruentam clauam, qua ea nocte mactandis hostibus plurimum usus fuerat, elata dextra ostentans, ad Tãmasum rediisset. Ea uerò clades tantam è naufragio euadentibus præfectis Solymano renunciata, usq; adeo eius animum concussit, ut omnem renouandi contra Persas belli cogitationem abijceret, quòd id acerbissi-

PAVLI IOVII HISTOR.

mm uulnus, sicuti prædixerat mater ipso Mularabe cer-
 tior uates, nequaquã uirtute hostium, sed dolis, ueluti supe-
 ris eorum insidijs non obsurè fauentibus, inslictum accepis-
 set, atq; obiter profundè & dissimulanter iratus Habraymo
 Byzantium redeundum esse decerneret. Redeunti Solyma-
 no ad Iconium, obuij fuerunt Hariadenus Barbarussa, &
 Siras cognomento Iudæus, qui nuper ab Algerio cū reliqua
 quæ supererat classe Byzantium peruenerant, terrestreq; *q*
 iter susceperat, ut de parta Mesopotamia Assyriaq; , impe-
 ratori coram gratularentur, & ut (quòd eorum existima-
 tionis intereat) quo euentu tantam Christiani belli molem,
 & ipsius Caroli præsentis impetum sustinere conati, ex sum-
 ma rerum iniquitate elapsi fuissent, certius enarrant, fa-
 cile demonstrantes, neque Turcis uirtutem, neque sibi
 ducibus industriam, sed unam omnino, quæ humanis
 consilijs bellicisq; præsertim impotenter dominaretur,
 Fortunam defuisse. Clementi uultu eos accepit Solymanus,
 atq; ita ad pedes proiectos erexit, ut testaretur aliquãto esse
 præclarius ab infracti animi constantia, quàm à fœlici uictò-
 riæ successu laudem tulisse, quòd innatæ fortitudinis, in ui-
 ctisq; animi munus peculiaris ipsorum uirtutis speciemem ex-
 titisset, nec multum referre si uel benè consulta uti multis
 subiecta casibus Fortuna præuertisset. Proinde eodem ani-
 mo quo tulissent aduersa, eiusdem Fortune indignationes ex-
 pectarent, ipsum enim innixum potentia fœlicitateq; perpe-
 tua suarū actionum maturè daturū operam, ut sarcindi in-
 cõmodi, spectatæq; tam ipsorum uirtutis latius extendendæ
 locus daretur. Applicantē uerò cõfœctis itineribus ad Bospho-
 rū, ut Byzantiū traiceret, Habraimus qui antecesserat, littus
 ei honoris causa triumphali serico strauit, atq; ita bereme pe-
 culiariter

culiariter adornata, sublatus in oppositos septem regie hortos se intulit. Tum uero multis de causis in Habraymū atrox inuidia sensim erupit, immodice eius potentie saeva comes, sic ut in arcano apud principem tota eius gratia conuelleretur, ingenti conspiratione multorum procerum, qui uel æqualem uel inferiorem rebus omnibus, unū ante omnes gratia eminentem ferre non poterant. Ea fatalis odij semina à foeminis, matre scilicet atq; uxore iacta fuisse constat, quæ imperatorem ad nutus Habraymi circumagi flectiq; pro libidine tam impotentis serui, indignum esse dictitabat, mater quidē quod filius aduersus auguria Persici belli periculis obiceretur, cuius prouinciæ bella maiorib. abominata semper fuissent, usq; à superioris Baiazetis memoria, in quem à Tamerlane clades dire calamitatis incidisset, & recentibus etiā Vssumcassanis & Hismaelis exemplis, quorum prælia nunquam nisi detrimentosa uel uictoribus Ottomannis fuissent experti, Roxolana uero quæ coniugē delinimentis quibusdā atq; adeo etiam philtris uxorium fecisset, uel ob id Habraymum oderat, quod Mustapham priuignum, uti ex liberis natu maximum impensissimè coleret, atq; ei imperatorios honores ad aperto studio intempestiuè deferret. Id enim Roxolana muliebri libidine accēsa, Baiazetem filium nefaria præuaricatione Mustaphe antepone contendebat, ut certus imperij hæres & successor, si fata Solimano uitam abrumperēt, Ottomannicæ domui pararetur. Propterea, priuignum longè ablegandum in Cappadociam curarat, ne ad inuadendam paternam sedem, si pater uita excederet, è proxima Magnesia præfectura celeriter adesse posset. In id consilium occulta largitione sollicitabat prætorianorum principes, quos ad id audēdum facinus idoneos rebatur, exemplo Selymi, qui
postre-

PAULI IOVII HISTOR.

postremus regie prolis, fauore prætorianorum maioribus
 natu fratribus regnum præripuisset. Verum ambitiose mu-
 lieris peruerse artes, una Habraymi diligentia atq; autori-
 tate turbabantur. Is nanq; quod rectum esset, natureq; mu-
 neris, atq; inueterate consuetudinis, Solymano erga filios
 æquissimo patri probari intelligebat, tametsi uxoris mollio-
 res preces nonnunquam illum inflecterent, ut eadem quæ
 ipsa cuperet: quanquam absurdi iuris, quàm quicquàm ali-
 ud æquius & iustius malle uideretur. Ceterum totam Ha-
 braymi existimationem, non obscura fama magnopere præ-
 grauabat, odiosa Turcis, quòd Christianos ad aperto stu-
 dio complecti fouereq; diceretur, nonnulla siquidem exta-
 bant indicia corrupti eius animi, quòd Venetis largitioni-
 bus, parata in eos, & Austrianos fratres arma, ad orien-
 tem conuerteret, gratificareturq; ea in re Carolo Cesari, cui
 dudum Venetus senatus icto nouo foedere sese coniunxisset,
 scilicet ut maritimis opibus potentia Cesaris augetur, sin-
 gulari damno atq; periculo Ottomannici nominis. Habray-
 mus quoq; per eos dies Marcum Nicolai Venetum ignobi-
 lem mercatorem, qui ab Italia mutatis ad celeritatem iumen-
 tis, ad eum Babylonie agentem cum secretis mandatis ac li-
 teris percurrisset, rediissetq;, enatis non temere paulo post
 his de ipsius perfidia suspicionibus, Byzantij pro speculatore
 cõprehendi, noctuq; iugulari, et in mare proijci iusserat, sci-
 licet ut detegendo crimini certius indicium tolleretur, nec in-
 de totius institutæ atq; obite legationis causa iudicio nosce-
 retur. Paulo ante siquidẽ Turcæ solito suspicaciores facti,
 Andrea Quirinũ patritium Venetum, apud Alepum in Co-
 magene clarum mercatorẽ, teterrimo supplicio affecerant,
 quòd Caroli Cesaris legatum, nomine Robertũ, natione Bri-

tannū, in Persidem ad Tāmasum penetrantē iumentis, duci-
 bus, atq; pecunia iuisset. Destinabatur enim Cæsar Solyma-
 no post Tāmasum debellatū, usq; adeo procul præcipuus ho-
 stis, qui cū Persis amicitia et fœdus agitaret, ut per eū Tam-
 mas maiore tormentorū apparatu iuuaretur, suppeditanti-
 bus è finitima India Lusitanis, qui se propter odiū Turcici
 nominis, Persarū amicos & socios, quū expediret, fore pro-
 fitebantur. His tantis circumuentus insidijs Habraymus, &
 conceptæ perfidiæ reus factus, mense Martio circiter Idus,
 superiore consuetudine, quū admitteretur in regiā, nusquā
 postea cōparuit. Ferunt eum seuerissimè obiurgatū fuisse à
 Solymano, quòd summis honoribus auctus, et dignitate sibi
 ferè æquatus, ingratisimo animo summæ amplitudinis bene-
 ficia, nefario scelere currupisset, et meritā uitæ exitus poenā
 deprehensus inueniret, neq; Solymanū ullis iacentis ad pedes
 lachrymis ad misericordiā flecti potuisse, quum interceptas
 quasdam eius literas immitti uultu ostēderet, & an signum
 agnosceretur ferocibus uerbis identidē interrogaret. Eadē
 autem quæ sequuta est nocte, in cubiculo per eunuchū car-
 nificis munus obire solitū, in puluino dormitans cultro adun-
 co, quod de manu imperator tradiderat, iugulatus est. Fe-
 runt Habraymū quum summa Solymani gratia potiretur,
 familiari sermone aliquando postulasse, ne se tantis honori-
 bus onerare cōtenderet, ne demū amplitudine odiosa supra
 æquum florentē, è gradu tanquam è fastigio summæ Fortu-
 næ præcipitem dare, atq; occidere necesse haberet, fidē uerò
 in ea uerba ita principē dedisse, ut nunquā ei uiuo uitā ere-
 pturū polliceretur, sic ut ea inanis iuramēti religione obstri-
 ctum, ne datā falleret fidē, nō aliter quā altè stertenti necem
 intulisse, quoniā Talismanes sacerdos, diuini interpres iu-

PAULI IOVII HISTOR.

ris, dormientem nequaquam censi inter uiuos, quum una uigilia totius uitæ actus constaret, assuerasset. Occisum an spectarit, dirisq; persecutum execrationibus cadauer multo pondere appenso mari mergi iusserit, ut nonnulli disertè cõmemorât, nihil ad historiam pertinet. Oborto certè sole quæstores suppellestem atq; pecuniam eius omnem in fiscum retulisse constat, ita conturbatè, raptim, & diligenter, ut nihil serè præter dotè miserimæ uxori relinquerent, & euulgata Habraymi nece, extemplo tanquã iure damnati nomen populus probrosis carminibus & uocibus lacerauit, factosq; impetu statuas, quas ille ex Hungarica uictoria trophæi instar antè domũ suam in hippodromo collocarat, coniectis lapidibus ita deformauit, ut etiã ueluti priscaurum gentium, & numinum inania simulachra, turpissimo coeno defœdaret. Hunc uitæ potentiæq; suæ exitum tulit Habraymus, quo nemo eorum unquam antea, qui maximorum regum gratia potentes euaserint, ad exemplum illudentis Fortune antè obitum fortunatior atq; fœlicior fuit. In eius locum Vesir cooptatus est Ajax, & Barbarussã propter reinalis peritiã Amiras declaratus, purpuratorumq; collegio additus, Forestius autè Gallie regis legatus, qui paulo antea Habraymi opera fuerat dimissus, ne discederet admonitus est imperatoris iussu, quòd postquàm Habraymus notæ perfidie reus poenas dedisset, ad ueterem diuq; antea institutam Europei belli cogitationem, uti euenit opportune reuertetetur.

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXIII.

ANNVS longè omnium ætatis no-
stra secura domi pace, mira cœli
clem̃tia, lætaq; passim agrorum
ubertate, & Punica uictoria insi-
gnis, Pauli tertij Pontificatus in-
itia nobilitauit. Nã Leone decimo
ad iniuriã humani generis imma-
tura morte surrepto, qui luctuosa

demum Hadriani, Clementisq; tempora euaserant, se tum
primum natos credere, salutem Fortunãq; suas in tuto po-
sitas arbitrari, existimareq; expiatis tot cladibus, inuictam
esse aurei seculi sc̃licitatem. Ipse Paulus in administrãda re
publica, illustri quodam in speciem diuersarum uirtutum
temperamento, ita Pontificis simul & principis nomen tue-
batur, ut in omni cõsilio singularis pietas em̃neret, nec ta-
men obscura esset amplificandæ suorum potentie uoluntas.
Nam antè omnia quod in rē magnopere expediebat, se neq;
harum neq; illarum partium, sed communem omniũ paren-
tem futurum profitebatur. Propterea nequaquam adduci
potuerat, ut id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemente,
Cæsareq; authoribus pro tuenda Italiæ pace, haud obscure
ad arcendos Gallos percussus fuerat, quum ab utroq; ali-
quod Fortuna sua dignũ munus expectaret. Quin & conci-
lium toties à Germanis, ueræ pietatis desertoribus, ad terrẽ

PAULI IOVII HISTOR.

dos Romanos pōtiffes efflagitatū, à quo grauiſſimis de cauſis Clemens diffugiſſe uidebatur, ultro ſe appetere, & ad id locū tempusq; decernere paratū eſſe prædicabat, ut uno nobili ſalutariq; decreto, ea uetus controuerſia finiretur, qua in immenſum, & placita Chriſtiane religionis, & ſummorum Pontificū authoritatē, in ſano quodā errore laceraret. Miſſis quoq; pro tuenda ſacroſancti nominis dignitate, qua priuata ſpes tegerentur, & Galliam & Hiſpaniam legatis aſſidue dabat operam, ut Franciſcus uno conſenſu ad oppugnandos Turcas cū Carolo Caſare iungeretur. Cœperat enim eſſe formidoloſus tum ipſi Siciliæ atq; Sardinia, tum etiā Italia, Hiſpaniaq; littoribus Hariadenus Barbaruſſa, opulentifſimo Africa potitus regno, immenſiſq; Solymani opibus, ac ingenti eius claſſe ſubnixus. Sed quanquam eximia eſſet Pontificis authoritas apud Gallos, nihil tamen quod ad conferenda auxilia pertineret, impetrari potuit. Franciſcus enim, uti erat animo excelſo, apertoq; amplitudinem & ſœlicitatem Caſaris ferre non poterat, utpote qui adeo acerbè multatus ac Italia pulſus, donec amiſſum Gallia decus recuperaret, ne quaquā in ea, ueluti parum honeſta, uel indecora pace quieturus eſſe uideretur. Quicquid enim tot caſibus aduerſa Fortuna rapuiſſet, id totum iniquo iure, & ſeuera rerum conditione ſibi ademptum eſſe exiſtimabat, & eo quidem animo, ut non obſcure Mediolanum Genuamq; repeteret. Id ſi Caſaris æquitate, & Pauli intercedentis ſtudio conſequeretur, non modò nauales terreſtreſq; copias Caſaris opibus adiuturū, ſed ipſum quoq; ad Turcicum bellum alacriter utilè gatum adiutoremq; Caſari, quò iuberet eſſe profecturum. At Carolus qui antiquiſſimo ſuperiorū Auguſtorū iure per manus tradito, ſingulos ferè totius Italia principatus ad ſe perti-

pertinere arbitrabatur, & Marte iudice ad arbitrium regu-
 lis, & liberis ciuitatib. leges dederat, indignabatur ea à Gal-
 lis per obliquas querimonias repeti, quibus disertissime ex
 foederum tabulis excessissent, præsertim quum ipse dudum in
 gratiam Clementis, Venetiq; senatus, imperijs urbium anti-
 quis possessoribus liberaliter adiudicatis, & insigni pace cõ-
 stituta, non sine præclara æquitatis & abstinentie, modera-
 tioniq; animi laude exercitus deduxisset, qua in re etiã plu-
 rimum Gallis esset gratificatus, qui nihil magis cupere, pos-
 stulariq; essent soliti, quàm ut ueteres Hispani, Germaniq;
 milites Italiæ assueti dimitterentur, quorum præsidio ipsius
 potentiam & existimationem magis ac magis cõfirmari ac
 amplificari maximè indicassent. Is erat animorũ habitus in
 duobus longè maximis Europæ regibus, nequaquã adeo ob-
 scura contentione dissidentibus, ut amicitia, quæ inter eos
 publicis tantũ foederibus, legationumq; officijs, & quadam
 affinitatis imagine sustentabatur, aliquando in aperta odia,
 & funestum bellum euasura crederetur. Meminerat Cæsar
 superiore anno Germanos aduersus Ferdinandum fratrem
 Gallica pecunia fuisse concitatos, qui duce Lantgrauiolo Vir-
 tembergensem regulum tunc exulantem pulsus Austriantis co-
 pijs, in Stocardiam paternæ ditionis oppidum reduxissent.
 Tum uerò certis rumoribus afferebatur euocari in continen-
 tem ipsum Britanniæ regem, qui insano nefarioq; scelere, Ca-
 tharina uxore legitima, thoro & penatibus expulsa, pelli-
 cem in matrimonium duxerat, & reginã appellari iusserat,
 ut colloquio habito, & subinde cõsociato sibi Carolo Ghel-
 dro Menapiorũ & Sicambrorũ principe, Belgicas urbes in-
 uaderet. Erat quoq; fama Henricũ Nauarræ regẽ, cui Frãn-
 cisci regis soror antea nupserat, paratis copijs, si bellum

PAULI IOVII HISTOR.

alicunde erumperet, ueluti occupato Cæsare in Cantabriam
 peruasurum. Constabat etiam quæstores Gallos in proximis
 Heluetiorum conuentibus magnas fecisse largitiones, publi-
 cè, & priuatim singulis pagis, & notis centurionibus. Nec
 Massiliæ naualis apparatus intermittebatur, atq; itè ad Oce-
 anum Armoricum, ubi magno sumptu stupendæ magnitudi-
 nis onerariam nauè, & pleraq; alia in bellicos usus fabrefa-
 ctu nauigia edificarat. Ad hæc Franciscus nouo, aut certè à
 maioribus intermisso, & eo quidè nobili consilio sept. m le-
 giones Romana disciplina instituebat, ne sibi semper uel in
 repentinis belli casibus, peditatus ab externis gentibus mer-
 cede foret conducendus. Nam ad Galli perantiqua consuetu-
 dine, in uno præcipuè equitatu studiū, spesq; omnes, & no-
 minis gloriam reponere erant soliti. Sed ubi per frequentes
 scelopettarios, Romanoq; more per pedites bella geri coepta
 sunt, in prælijs nulli prope usui equites esse compertum est,
 propter equorū grauiora uulnera, & densatas hastatorum
 phalanges, quas nulla uis equitum, uel æquato serè numero
 facile perrumpat. Eæ legiones ex delectu exquisito septem
 Gallie prouinciarū scribebantur, ut undiq; certa parataq;
 essent præsidia ad sustinendū pariter atq; inferendum bellū.
 Nam ad hæc etiam lustrato uetere equitatu, atq; alijs per sup-
 plementa repletis, & stipendio persoluto, quatuor milia ca-
 taphractorum, & bis totidem leuis armaturæ equitum cen-
 sebantur. Quæ omnia tametsi in præsens extra belli cogita-
 tionem, ac ueluti ad extirpandum ingrata pacis ocium, eden-
 daq; spectacula ordinari atq; apparari f. lerisq; uideri pote-
 rant. proximi tamen periculo in magnas erupturi ex impro-
 uiso belli suspitiones adducebantur, præsertim Genuenses,
 qui ob id Andrea Auria nauiter excubante aduersus Gallo-
 runt

rum moius, terra mariq; uigilabant, & Franciscus Sfortia, Alexandria & Comi, Ticiniq; & Abiate mœnibus nouas addebat munitiones. Alexander quoq; Medices ualidissimã arce, quoniam Clemente uiuo Florentia incoeperat, conductis innumerabilib. operis perficere maturabat, eò accuratius ac intentius, quòd fama erat ab exulibus Florentinis natura Gallico nomini aduictis, Hippolytum Cardinalem maiore patrualem suum ab se diduci, excitariq; ad spem potiundi in urbe Florentia principatus, quẽ ille æmulatione inductus, sibi deberi legitima hæreditate ab auo Laurentio, Iulianoq; patre ducta prædicabat, ea in re detestatus Clementis patruis iudicium, qui iniqua præuaricatione, Alexandrum sibi ætate, multisq; rebus inferiorem prætulisset, ut ipse ueluti emancipatus intra septa religionis, opes omnes Mediceæ domus, Etruscisq; regni fastigium, & nuptias demum filie Cæsaris, apud fratrem tanta Fortuna ipsius collatione indignũ cõspiceret. Nec deerant qui in feruido iuuenē, galeri dignitati militiæ honores faciliè præferente, eos spiritus laudarent, tanquam honestæ ambitionis, suaderentq; ut ad pellendum fratrem, uti Cæsaris beneficiarium, designatũq; generũ, auxilia à Francisco rege peterentur. His de causis Cæsar uti erat cauto grauiq; ingenio, & eo quidem quũ decoris cura, rerumq; necessitas accederent, flagranti, atq; expedita, omnium consilijs auertendum ratus, arma parare constituit, ut qui res nouas occultè moliendo Pacem turbare cogitabant, se parato instructoq; rebus suis timere inciperent. Summa consilij in eo uertebatur, ut Barbarussam ad Tunetũ præoccuparet, fama enim erat, eũ ualidissimis prædonũ omnium coactis classibus, non modo uti superiore anno fecisset, Italiæ littora prædatũ, sed etiã proxima æstate traiecturum in Sicilia cum ingē

PAULI IOVII HISTOR.

ti Turcarum, Afrorūq; multitudine, ut ad reliquas spes profrendas, quibus barbarè atq; arroganter Neapolitanū imperium concepiſſet, Italia horreo potiretur. Erat eius belliratio plena pietatis & glorie, utpotè quæ publicū Chriſtiani nominis decus, publicamq; omnium, & maritimarū præfertim gentiū ſalutē reſpiceret. Extinguebat etiā Caſar hoc honeſtiſſimo auſu omnem inuidiā, quam tot partis de Chriſtiano hoſte uictorijs antea uitare nequiuiſſet, ſic, ut illam in eos reiecturus eſſe uideretur, qui Punici belli ſpectatores, quā ſocij atq; adiutores eſſe mallent. Porro Pontifex cum magno honore uerborum collaudato Caſare, ei ſtatim in bellicos ſumptus, ſacerdotiorum totiſ Hifpaniæ decumas concedit, ipſeq; pecunia ſua nouem triremes Genue exornari iubet. Haſ ad ueteres tres, quæ in cuſtodia Romani littoris eſſe conſueſſent, adiungit, omnibus præſcit Virginium Vrſinum nauandæ operæ cupidum, ut ea generis claritas præſtetur & maiorem authoritatē adſtrueret, eiq; attribuit Paulū Juſtinianum Venetum, cuius conſilio uteretur, nauali peritia inſignem. Eaſdem quoque decumas exæquata liberalitate Franciſco regi concedit, quo ille munere accepto, ſi uſus poſceret, ad tuendam Etruſci maris Pontificiæq; ditionis oram, Maſſilienſes uiginti triremes ſe miſſurū pollicetur, quā quam pari conceſſione Pontifex Caſarianos offendere crede retur, quòd ea ſacra pecunia Galli minimè iuuandi uiderentur, utpotè quos religionis cauſa nullam omnino operā ea æſtate mari præſtatuſ appareret, occupatis ſcilicet proprio bello ad Tunetum prædonibus. Excitata ad pium bellū uniuerſa Hifpania, conuentibusq; peractis, Caſar è Carpentanis Barbinonem uenit, eius aduentus omnium opinione celeriar, tantuſq; naualium & terreſtrium copiarum apparatus,

vatus, haud dubie inimicorum animos in pace continuit, ac deo ut rumores qui de Gallis, Britannoq; rege, & de Helvetijs allati erant, penitus extinguerentur, reguliq; Italiae, uti caeco metu liberati, cupidius atq; liberius in id bellum officia praestarent. Soli Veneti in amicitia Solymani perseverantes ex fœdore, quod ante triginta annos cum Baiazete eius auo percussississent, neutri parti ferenda auxilia censuerunt. Interim Andreas Auria, quem Cæsar toti maritimo negotio praefecerat, cuiq; uni propter spectatam fidem rerumq; peritiam, profectionis suæ atq; supremi consilij decreta communicarat, incredibili adhibita celeritate, ac diligentia, multarum ingentium nauium, ac triginta rostratarum classem instruxit, in queis erat quadriremis una, quæ prætorie loco Cæsarem ueheret. Ea erat laqueari aurato, & cælata pilaq; introsus puppe, contacta item umbraculo ex auro purpurâq; intertexto, remigibus serica tunica, & epibatis omnibus uestitis ac armaturæ cultu plurimum exornatis. Præterea uim ingentem nautici commeatus, instrumenta naualia noui artificij, tormentorumq; omnis generis, ac telorum copia, uel maximo suffecturam bello in naues distribuerat, quibus totius Liguriæ iuuentutem & ex nobilitate fortissimū quemq;, certatim cū suis nomina dantibus imposuerat. Ad eū hæc ipsa ingenti cura fama; administrantem, ut præclare uirtuti suus honos haberetur, Paulus Pontifex gladium de more solennibus ceremonijs cōsecratum dono misit, is erat gemmato capulo, cælataq; uagina cū baltheo, aureis bullis, & fibulis ualde cōspicuo, & præter eū etiā uiloso e serico pileū margaritis Phrygio opere depictū. Ea sunt eximij pijq; ducis aduersus Christianæ religionis hostes depugnatis insignia, magnis regib. dono dari solita, sic ut nō immerito stre-

PAULI IOVII HISTOR.

*nuus senex, quanquam multa iam nauali gloria plenus, ad
 petendam noui decoris laudem accenderetur. Dum hæc Ge-
 nuae ingenti Auriæ, atq; Ligurum omnium studio paratur,
 Alfonsus Vastius bellica laude illustris, ab Aenaria literis Cæ-
 saris euocatus, ad Andream Auriã peruenit, atq; inde trans-
 gressus Apocinnum, in urbe Viglebano Franciscum Sfortiã,
 & Antonium Leuam conuenit. Iubebat enim Cæsar, ut Va-
 stius suo antiquo pedestris militia imperio fungeretur, legio-
 nesq; Germanorum ac Itatorum in Africam transportaret.
 Antonius uerò Leua in Gallie Cisalpinæ presidio permane-
 ret. Huic enim Cæsar, quanquam ducem animi uirtute insi-
 gnem secum adducere cuperet, omnino parcendum putabat,
 quoniam esset seuisimis articulorũ doloribus conflictatus,
 ob idq; ad perferenda nauigationis incommoda imbecillo ad-
 modum corpore uideretur, & in Italia quidẽ opus erat con-
 stanti, & impigro duce, qui in utrumq; suscepti belli casum
 intentissimè uigilaret. Huic autẽ præcipue est iniunctum, ut
 seuro edicto prohiberet, ne quis e numero ueteranorum Hi-
 spanorum noui belli cupiditate ad mare dilaberetur. Nole-
 bat enim solitis stationibus prouinciam nudari, adeo pro-
 pinquã Gallis, Heluetijsq; finitimam, quorum incerta fidei
 nihil omnino presidio uacuum foret relinquendũ. Deligun-
 tur itaq; Itali tres præfecti, qui circiter uigintiquatuor co-
 hortibus conscribant. Is numerus quinq; milium hominũ sum-
 mam efficiebat. Hi fuere Hieronymus Tutauilla Sarnensis
 comes, qui superioribus annis in Peloponneso egregiam for-
 temq; operam præstiterat, & Federicus Carectus in Epan-
 theris Liguribus, & in ora Ingauriorum ad Finarium op-
 pidum clientelis atq; opibus potens, cui Auriæ uitricus erat,
 itemq; Augustinus Spinula bello clarus. Hi statim hinc atq;
 inde*

inde digressi celeriter ex optimo genere militum cohortes impleant, tanto ueterum nouorumq; militum concursu, ut conscriptis pleriq; uoluntarij sine stipendio misceretur. Interim Maximilianus Ebersteinus dux uetus, per Tridentinas Alpes octo milia Germanorum in Lunensem agrum perduxit, in quibus fuisse pleriq; nobiles è stirpe regulatorum sine mercede Punicì belli famam sequuti. Hos humaniter liberaliterq; susceptos, simul & Italos pulcherrimis armis Mediolano aduentis instructos, aduocata concione cohortatus est, ut patiens sine dum nauigarent maris tedia perferre, ac ubi terram Africam attigissent, optime de uictoria sperare uellent. Pugnaturos enim ipsos pro dijs immortalibus & pro Cesare, qui nunquam pijs & fortibus defuissent. Ita summa omnium alacritate conscense sunt onerariæ naues triginta octo, quarum presidio Antonius Auria, magnitudine animi & nauali uirtute uni magno Auriæ secundus, duas & uiginti rostratas adducebat. Nec multo post Vastius è portu Veneris soluit, ita ut triremibus oram legeret, onerariæ uerò ad conspectum in alto uelut uterentur. Sed alternantibus saepe uentis, & inflato nonnunquam mari, tardius quam sperarat in Traiani portum ad Centumcellas perueuit, quò iam Pontifex ab Urbe decurrerat, ut sacris precationibus Deum optimum maximum, diuosq; Christiani imperij tutelares, ad uictoriã de hoste parandam nauigantibus propitiaret. Ita ipso Pontifice praeunte, uerba & hymnos sacerdotum choro decantante, triremes nauesq; onerariæ quæ mira foelicitate adæquato cursu ab alto in conspectum se dederant, ab excelsa specula expiata lustratq; sunt. Datum est item uexillum & sceptrum Christianæ religionis in templo de manu Pontificis Virginio Ursino, postridieq; Vastius cum eo nactus ido-

PAULI IOVII HISTOR.

neam tempestatem, Neapolim cursum direxit. Ibi Petrus Toletanus prorex, reguliq; peculiari studio impensaq; singulas triremes edificarant. In his fuere duo Sanseuerini, Salernitanus, & Bisennianus, itemq; Spinellus, & Carafa, Hispanusq; Alarco Neapolitane arcis praefectus. Ad has septem aliae accesserant, quas ipse Toletanus publica pecunia confectus deduxerat, & noxijs nefarijsq; hominibus, ad remum damnatis impleuerat. Dum cuncti in eo apparatu essent occupati, Vastius in quosdam more militiae animaduertit, qui pertaest nauseam maris, & longinguae nauigationis incommoda reformidantes, conceptas de uictoria spes malignè extenuare, stipendij tenuitatem detestari, consternareq; multitudinem, ut signa desererent, seditiosis sermonibus cooperant. Ad authores tantum poena pertinuit, adeo ut inuoluti saccis, profundo mari spectante classe mergerentur. In his fuere Michael Tarraconensis, & Molina, qui apud Caueanum oppidum excitandae seditionis initia praebuerant. Parato, & in naues omnis generis commeatu abunde congesto, impositisq; militibus, Hispanisq; praesertim ueteranis qui à Corone redierant, oram soluit. Eum secuta est uniuersa propè totius Campaniae iuuentus, arreptis undiq; nauigijs, tanta omnium cupiditate, ut nemo Neapoli relictus esse uideretur. Inuitarat enim comitate insigni quosq; opibus atateq; florentes, ac notos sibi militiae ueteranos, quod his atq; illis pulchrum esset, uel emerita stipendia, uel tirocinij praeclearam indolem memorabili uictoria nobilitare. Profectus est & una Federicus proregis filius, ingenio bellici decoris auido iuuenis: paucisq; diebus Panhormu in Siciliam est peruentum. Hisdem quoque diebus & ipse Andreas Auzia diuersa nauigatione in Hispaniam ad Caesarem peruenit,

cum uetere sua sedecim triremium classe, tribusq; celocibus quos galeones uocant. Ea sunt nauigia structura militari formaq; ad omnem uel tormentorum uel tempestatis contumeliam egregie sustinendam idonea, paulo minora onerarijs, humilioraq; instructa quadratis uelis atq; etiã aliquot remis ut è portibus in aperiũ mare ad captandos uentos facile sit sese prouehere, & promontoria superare. His fermè utuntur, qui piraticam exercēt, quoniã immunerabilem tormentorum copiam ferant, quibus uel plurimas triremes in multa malacia ad se oppugnandũ appropinquãtes, perfringere maioribus tormentis atq; demergere facile possint, quum directis ad libellam summæ aquæ per fenestellas ualidissimis colubrinis in orbem undiq; ferreæ pilæ, ad multũ maris spatium emittantur, perflantibus uerò uentis, reliquorum nauigiorũ cursum antecedãt. Caesar delectibus habitis circiter octo milia peditũ, magna ex parte tironũ conscripserat, & septingentos equites ultioris Hispaniæ regulis imperarat, ex uetere eius regni consuetudine legeq;. Nã superioribus bellis, quibus cum Mauris de Baticæ imperio dimicatũ est, nemo procerũ fuit, qui nõ certam equitum manum conferret, & cõtra hostes in castra perduceret, cuius impositi oneris causa, magnas tulerant immunitates. Si leuis armaturæ equites dicebantur, quod nihil præter apertam galeam & thoracem ferreis laminis squamoso opere consertam, leuẽq; item ex præduro corio scutum Maurorum more, & lanceã latæ cuspidis, gladiumq; habilẽ gestarent. His omnibus copijs præerat Mendocius, Tendilij filius, cognomento Montegius. Sed pleriq; illustres reguli, & ex toto nobilitatis ordine frequentes euocati, ad Caesaris aulam conuenerant, qui grauioribus protecti armis, ac instructi generosis equis pro
censu,

PAULI IOVII HISTOR.

zensu, & amplitudine dittonis, aliquot clientes liberaliter armatos traherant, ut loco stipendij gratiam Caesaris, & ex alacri pioq; studio ad nauandam operam certæ laudis decus promererent. Inter hos autoritate nominis eminebat Ferdinandus Toletanus Albæ regulus, non dubiam magni futuri ducis spem præbens, quum publico pietatis nomine, & priuato uoto uehementer incitatus, in Barbaros deferretur. ut Garzie patris cædem uindicaret, quem ab Afris ad Girapolim Moenice in insula cæsum fuisse docuimus. Venerat etiã ab Oceano portuq; Gallico Ludouicus Lusitaniæ regis germanus frater, cuius soror in matrimonio Caesaris spectabatur, cum classe uiginti quinque nauium eius generis quas carauellas uocant, Indicis nauigationibus assuetas, magnaq; rerum omnium & tormentorum onera, & quantumlibet irati maris iniuriam facile perferentes. In his uidere erat excelsum galeonem incomparabili tormentorum apparatu permunitum. Ea in classe duo milia peditum descriptorum præter nautas recensebantur. Applicarant etiã è Belgico Oceano per Gaditanum fretum supra sexaginta onerariæ naues, quæ copias passim paratas, & comæatus singulis mediterranei maris portibus susciperent. His adueAus fuerat magnus damnatorum numerus, quibus per belgicas urbes uita ex decreto Caesaris idcirco fuerat concessa, ut in supplementum remigum in triremibus operam præstarent. Nã eius generis hominum ærumnoso in labore facile deficientium inopia momēti minime leuis futura credebatur. Itaq; Cæsar copijs, et comæatibus in naues, distributis totoq; ad edictũ exercitu designata nauigia ea lege conscendere iussit, ut nemo scortum aut puerũ nisi ætate militari secum adduceret, è Barchinone oram soluit, tenuitq; cursum in Magonis por

tum minoris insulæ Balearis, atq; inde turbulenta nauigatione in Sardiniam Caralim peruenit, quò nuper Alfonso Vastius ex Sicilia cū sua classe applicuerat. Nec multo post Caesar, ipso Auria reliqui conficiendi cursus rationes explicante, atq; adhortante ut omnis moræ causa præcideretur (nam Hispanica classis iam penè tota conuenerat) in Africam traiecit, & in Vtica portum, quem Farinam nauæ uocant, leni Coro remigum laborem subleuante, uniuersam classem intulit. Magno autem casu una omnium prætoria quadriremis, qua Caesar ipse uehebatur, dum intraret, sabuloso in uado hæsit. Quo animaduerso periculo Auria expedito consilio dimidiam partem uelorum, & remigum in aduersam spondam declinare iussit, tanta agilitate, ut ad imperium canentis fistulæ, quadriremis uti pondere subleuata impulsaq; demum dextro remigio cum arenæ tumulum euaderet, et incolumis cū plausu uniuersæ classi redderetur, nequaquam leuiter commoto Cesare, qui simile uitæ discrimen Philippum patrem subisse memorabat: quem ille in Oceano transuersa abreptus tempestate, in arenæ cumulos perituros incidisset, nisi ingentis fluctus beneficio elata nauis atq; ultra extantem sabuli cumulum transportata, magno miraculo in Britanniæ littus euasisset. Ab Vtica mox discedens classis circumuecta promontorium Carthaginis, totumq; eius regionis littus quam Martiã uocant, excisæ quondam superbæ urbis ruinis, & noua regionum hortorū amoenitate celebratum, appulit contra turrem, quam de subiecto fonte Aquariam uocant. Hæc est in ea plaga, ubi stabula elephantorum florente Carthagine fuisse putamus. Nam et Cotum insulam, & totius antiqui portus formã, naualiaq; quibus Romani uictores inuiderint, tanti eni uetustas mu-

PAULI IOVII HISTOR.

tate, & abolere facile potuit. Barbari qui ab imminentibus
 Uticæ collibus, alijsq; passim speculis, & ab excelsa arce an-
 tiquæ Carthaginis, quam Byrsam fuisse memorant, aduen-
 tum, & cursum explicatæ classis conspexerant, Hariadeno
 Barbarussæ renunciarunt, hostilem classẽ innumerabilib.
 omnis generis nauigijs constare. Erant enim septingentæ
 ferme naues, in quibus duæ et octoginta rostratæ triremes fre-
 quentibus exornatæ uexillis conspiciebantur, quæ speciem
 æ quo maiorem, & terribiliorem hostium oculis præbebant.
 Verum id Barbarussæ animũ magnopere perturbauit, quòd
 alij atq; alij præcurrentes nunciabant, in classe pro certo
 esse Casarem ipsum Christianorum maximum imperatorẽ,
 tantasq; equitum, & peditum copias amplissimæ classi suis-
 se impositas, ut nemo qui arma ferre posset, in Haspania atq;
 Italia relictus esse uideatur. Hoc affirmari à quibusdã seruis
 Mahometani nominis, qui præterita nocte ex utrisq; cõpedibus
 ex hostili trireme in proximi littoris adumeta foeliciter ena-
 tassent. Nõ putarat enim insolẽs Barbarus, nostrarumq; ui-
 rium contẽptor Casarem periculosis inexplorati maris casti-
 bus, in ignota præsertim sterili, ac æstiosa terra, dubio bello
 se cõmissurum, sed quòd captiui à piratis Tunetũ perducti
 dicere solerent, per legatos, ipsumq; præsertim in Auriã non
 Tunetũ quidẽ ipsum, uerum ignobilia tantum eius oræ op-
 pida tentaturũ. Cuius confirmadæ opinionis ante alios au-
 thor fuerat Aloysius Præfenda honesto loco Genuæ natus,
 qui in itinere supra Adrumentũ captus, in libera propè cu-
 stodia Tuneti habebatur. Ab hoc Barbarussa crebris percursi-
 onibus multa de Italicarum rerum statu moribusq; no-
 stris, tanquam à perito disertoq; homine, spem præbens ma-
 tura libertatis, sibi opportuna didicerat. Hunc itaque ira
 perci-

Percitus, quòd falsa pro ueris de Cesare astute perfidioseq;
 narrasse crederetur, ad se perductum, oneratumq; maligni-
 tatis contumelia in uestigio interfici iussit. Hac inmiti in-
 fontis hominis cæde, tanquam uanissima sua crudelitatis ex-
 piato dolore, Barbarussa ad gerendi belli cogitationes se
 conuertit, primumq; omnium aduacatis in consilium trie-
 rarchis, quibus propter spectatam uirtutem maximè fide-
 bat, docuit uiris fortibus nihil omnino de uictoria dubitan-
 dum: quando eam ipse hisdem de causis iam pro certa atq;
 explorata perciperet, quibus Cesarem in difficile atq; an-
 ceptum bellum (si non omnino insanus foret,) minimè susce-
 pturum credidisset. Quis enim inquit regionis non ignarus
 (ut hic uires nostras non extollam) hostem non iudicet am-
 bitiosa cupiditatis inconsultaq; audacia pœnas daturum?
 qui iniquissimo anni tempore, solstitialibus diebus, in loca
 astu torrida, & aqua prorsus indiga, minutissimisq; obsta-
 ta arenis, quas uentus in ora atque oculos incedentium uer-
 set, certaturus aduenirit? An hostium milites, quos audio
 magna ex parte esse tirones, grauibus onustos armis facile
 progredi regrediue, aut in uestigio, uti uariis improuise
 pugnae casus deposcat, fortiter consistere posse arbitra-
 mur? Quum præalta, & facile cedens arena, ad suras usq;
 pedes deuoret, nec ordines rectè constitui sinat. Qua por-
 ro bellandi arte, & peditum Turcarum uim, & Numi-
 darum equitum perpetuò laceffentium repentinos impe-
 tus sustinebunt, aut eludent? si uerò tot sunt, quot isti asse-
 runt, quinam commeatus, si bellum trabatur, tantam homi-
 nū colluuiē pascent? Hoc profecto bello, uiri fortes, nouum
 & incomparabile trophæum in terra Africa defigemus,
 quòd Carolus summæ opulentie, & dignitatis hostium im-
 perat

perator, aut trucidatus concidet, aut opimæ futurus prædæ
 in nostram ueniet potestatem. Quòd ad me attinet, enixè da
 bo operam ut nihil uel armorum, uel commeatus, uel auxi-
 liorum administrando atq; gerendo bello uobis desit. Vete-
 ra enim armamentaria pandam, aperiã horrea, reserabo
 ararium, & ad Numidas, quos iam amicitia conciliatos ha-
 bemus, pecuniam in stipendium, exoptataq; genti munera
 confestim mittam. Tunctanos uerò in spem præmiorũ exi-
 gua mercede in officio contineri, & hostibus obijci facile
 posse scitis. Hoc autem unum militiæ munus à uestra uirtu-
 te uehemèter exoptulo, ut Guletam, quæ non urbis modo,
 sed totius imperij, & subductæ præsertim clãssis certissimum
 est propugnaculum, acerrimè, et constantissimè defendatis,
 in eam enim hostis primo impetu deferetur. Vos itaq; eam
 mihi, & Solymano imperatori inuictis animis seruatote,
 ut irritò incepto tentata, & à uobis fortiter defensa, hostis
 Cesar, deceptus sua inani opinione, & tota existimatione
 sui nominis spoliatus, non iam de expugnanda urbe Tuneto,
 sed de reditu, saluteq; desperet. Hæc quũ dixisset, trierachi
 uno consensu responderunt, se paratissimis animis cuncta
 facturos quæ imperaret, nec commissuros, ut dedecus pri-
 stina sua uirtute indignum admitteretur, & id iureiurando
 singuli confirmarunt. Hos omnes Sinas Smyrnæus dextro ca-
 ptus oculo, quem Turcæ Casutem (hoc est iudæum) uoca-
 bant, cum ætatis honore, tum militaris prudentiæ autori-
 tate faciliè anteibat. Huic proximi accedebant Haidinus Ci-
 lix, cui propter terribilem impetum Cacciadiabolo cogno-
 men erat, & secundum hos Salecus ab Ionia, & Tabaches
 pirata Laodicensus, & ex ordine Ianizerorum Giasser cen-
 turio, uirtute animi, & corporis uiribus insignis. Is Guleta
 situs

fitus est, ut lateritia turris cum adiecta munitione his faucibus immincat, per quas Carthaginensis sinus mare ad australe littus allidens, sensim in stagnum sese insinuat, quo paruis nauigijs ad urbem Tunetum aditus patet. Neq; enim hæc palus longior est, aut latior duodecim miliaribus, sed utrinque ita humilia sunt uada, ut nisi medio eoq; profundiore alueo per nauigari queat. Ingressum à mari turris prohibet, quam circum adiectæ munitiones augent, ea amplitudine, ut iustæ manus presidium facile capiat. Hanc Barbarussa multis tormentis instruxerat, ut suam classem, quam intra stagnum propulerat, ab hostili iniuria tueretur. Carthaginensis autem sinus ea forma est, ut eius ingressus ab alto ad nauigantibus abscondatur, quoniam Clupeæ promontorium anti- quis Mercurij, & Pulchri uocatum, multum in occidentem solem sese extendit, & introrsus demum se reflectens, alterum efficit promontorium, olim Apollinis, hodie Zafanium à nauis appellatum. Inde uerò lunato ambitu ad Guletae fauces recurruatur, & ad leuam Rade urbis calidarum aquarum salubritate celebris, regionem relinquit. Ex aduerso autem collapsæ Carthaginis situm spectat, atque item colles, oliuetaq; & littus ipsum Aquariæ turris, qua nostra classis appulerat. Cæterum Guletae fauces pons ligneus cum aduersa orientali parte coniungit, quo transirent qui ab Tuneto terrestri itinere commeabant. Huc enim atque illuc Turcæ iter habentes, sese diuisis per uices excubijs, permutare erant soliti. Nam rerum omnium copie in quotidianos usus per stagnum leuioribus lembis aduehebantur. At Cesar tota classe ad anchoras constituta, pronunciarum iussit, ut milites expediti in trirremium magnarum nauium scaphas desilirent, & toto littore descensiones facerent, quod usque adeò composit

PAULI IOVII HISTOR.

te administratum est, ut tota undiq; littora Barbarorum ag-
 minibus nudarentur. Neq; enim nostrorum clamorē, & sclo-
 pettorum strepitum ferre potuerunt, quin in fugam nullo
 contracto certamine protinus se darēt. Veteranos Hispanos
 Itali, & hos demum Germani subsecuti sunt, cunctosq; mu-
 nitis castris vastius consistere, nec temere uagari iussit, do-
 nec equites, & reliquæ omnes copiæ, totusq; tormentorum
 apparatus in terram exponeretur. Descendit & Caesar ipse
 bonæ spei, & certæ alacritatis plenus, qui alas hostium occu-
 pantes littora, & descensum nostrorum prohibere conātes,
 in fugam uersas conspexerat. Erexit autem prætorium ido-
 neo in loco inter duas turres, quarum alteram uocari Aqua-
 rian diximus, alterā Barbari Salinariā appellant. Interim
 uariæ militū manus emisse sunt, quæ proxima explorarent
 loca, & cisternas puteosq; quererent, hostiumq; simul ca-
 sas, & uicos mapalibus similes occuparent, usq; ad summos
 colles, ubi uetusti templi ædificia uisebantur, quo in uertice
 duarum cohortium Italicarū uexilla, præsidij causa constitu-
 ta sunt, iuxta antiqui operis aquæ ductum, quo olim magna
 perennis aquæ uis in urbem Carthaginem perducebatur. A-
 fri pedites, equitesq; præsertim Numidæ, uelox, insidiosum,
 & summi laboris militum genus, omnibus horis locisq;, re-
 pentini ac infesti nostris occurrebant, locorumq; notitia cō-
 fisi, uti erant inermes & agiles, nostros sæpe incautos ac im-
 peditos armis circumstitebant, sagittis, iaculis, atq; lapidib.
 rem gerentes, tanta feritate, ut nemini uel dedito parcerent.
 In quibus fuit Hieronymus Spinula Ligur centurio, cui Nu-
 mida eques ictu inuersæ lanceæ prostrato, ab equo desiliens,
 priusquā subueniri posset, caput præcidit, & conscenso rur-
 sus equo, celeriter asportauit. Eadē quoq; mala fors incidit
 Federico

Federico Carecto regulo:is quum à Vastio exploratum du-
 ceretur, eius lateri hærens, sclopetti glande traiectus est. Sed
 ea hostiũ agilitas ferociãq; Cæsare minime retardabat, quin
 ipse cum paucis exploratum iret, & in cõspectu uolitantium
 undiq; Numidarum, cuncta oculis perlustraret, ea quidem
 animi cõstantia, ut ab amicis grauioribus frustra admonere-
 tur, ne minorũ ducã muniat tanto suo, publicãq; salutis peri-
 culo usurpare uellet. Iam Vastius non longè à Guleta legio-
 nes promouerat, crebris passim obliquis fossis sinuose perdu-
 ctis, & cõstitutis munitionibus, ut tutò milites cõmeare, in
 opereq; uersari possent, & continuos tormentorũ hostiliũ
 ictus pauescere desinerent. Faciebant autẽ opus nõ serui mo-
 do remiges, sed milites ipsi omnium ordinũ magno quidẽ cũ
 labore, uerum alacritate singulari, utpote quibus Cæsar præ-
 sens ac indefessus esset adhortator, & pleriq; duces certatim
 ligonibus, & batillis promptas manus admouerent. Erat e-
 nim extense munitionis ingens spatium, nam Cæsar nequa-
 quã properè, sed paulatim proferèda opera censuerat, ut tu-
 tò produci milites & tormẽta muralia opportunè subuehi,
 atq; inde inuadi hostes possent, qui nihil omnino apud nos-
 tros remissum, aut paulo negligentius munitũ esse patiebantur.
 Tantos siquidem spiritus barbari prædones sibi desum-
 pserant, ut ultrò erumpere, & nostros ad cõferendas manus
 prouocare, accedereq; propius ad munitiones, atq; eas sub-
 ire auderent. In prima erecti aggeris fronte, præcipuum sibi
 locum depoposserat Sarnensis regulus, elatus spectate uir-
 tutis fama, quam Peloponnesiaco (ut diximus) bello fuerat
 adeptus. Is rotundi ambitus aggerem, muralis instar propu-
 gnaculi, sed paulo quàm ex disciplina oporteret angustio-
 rem crexerat: nam in medio tabernaculum splendide ex-

PAULI IOVII HISTOR.

tensum, ferme totum loci spatium occupabat. Intra hunc ag-
 grem, quanquam arctè, cohortes suas contulerat. Sed uir æ-
 quo acrior, & parandæ laudis audior, quum forte hostes in
 conspectum se dedissent, quin in eos confestim erumperet, cō-
 tineri non potuit. Salecus enim ausu astuq; piratico insignis,
 cum delecta suorum manu, ad eius munitionem excelso ta-
 bernaculo conspicuam aduolarat, magnumq; & repentinū
 tumultum apud nostros excitarat, sic tamen ut sclopettorū
 glandibus repulsus, coactusq; se recipere uideretur. Tum ue-
 rò Sarnensis quibusdam præfectorum suorum contumelio-
 se appellatis, quod eos timidius & cunctantius egressuros
 & subsecuturos appareret, in hostem callidè terga uertens-
 tem, ira feruidus erupit, obuios acriter uulnerans atq; pro-
 sternens, scilicet ut fato suo non inhonestam uiam aperiret.
 Ita Salecus nostros satis magno interuallo à cæteris disun-
 ctos, edendæq; cædi opportunos uidens, ad suos conuersus,
 milites, inquit, quam exoptastis de hoste prædam indagine
 clausam tenetis, proinde conuertite ferrum fortiterq; pugna-
 te, ut nemo ex his audaculis tironibus uiuus aut integer eu-
 dat. Nec mora conglobantium sese ea fuit impressio, atque is
 in hostem impetus, ut nostri pauciores aduersus multos non
 diu resisterent, sed tumultuosissimè terga darent. Sarnensis
 ipse ante alios acerrimè depugnans, cum Belingerio affine
 suo cohortis præfecto trucidatur: reliqui eandem in fuga op-
 pressi Fortunam subeunt. Cæteros intra munitionem confu-
 gientes, irretitosq; tabernaculi funibus, quo minus expedi-
 ta fuga se reciperet. Turcæ audacter intrantes contrucidat,
 à quibus argentea supellex ipsius Sarnensis properè direpta
 est, neq; fuit quisquam ex proxima Hispanorum statione,
 qui satis mature socijs perturbatis & profligatis opem tulerit.

rit Ferunt enim Hispanos sociorum Italarum cladem nō omnino tristibus spectasse oculis, tanquam bono iure indignantes, quod propinque hosti, ideoq; periculose custodiæ locū arrogantia quadam Sarnensis desumpisset, qui nouus prope miles, quanquā apprime nobilis & ualde pugnax, id ambitiosius quā deceret, primi honoris causa à Vastio intrasse diceretur: caput eius cū dextra ad Barbaruffam delatum est. At nostri, barbaris ex successu eius diei letitiam crebris tormentorum bombis celebrantibus, magnopere tristes, uix animis accepti incommodi ignominiam sustinebant, que rebanturq; itidem ab Hispanis nequaquam alacriter fuisse adiutos. Sed Vastius, quā multum ualebat, molli oratione afflictos est consolatus, sic ut eos non uirtute hostium, sed ipsorum & præproperi ducis temeritate contractum fuisse detrimentum ostenderet. Verum id totum, quod malè auspiciatum accidisset, probè expiatum uideri ipsa ducis cæde, qui totius accepti incommodi author extitisset. Proinde confirmarent animos, & quicquid dedecoris esset admissum, noua uirtute sarcindum existimarent. Hispanos autem seueris castigauit uerbis, tāquam parum misericordes, quod nequaquā amice erga socios uoluntatis, suspicionem parandi odij plenam, leui de causa præbuisserent. Sed Fortuna non iniqua, plerunq; libidine bona pariter & mala inter mortales dispensare solita, id Hispanis nō indulsit, ut ab hesterno inflicto uulnere, diu socios contemnerent, par enim eis dedecus Tabaches attulit. Sub auroram nanq; erumpens tectō, & festinato procursu Hispanorum munitiones adortus, usq; adeo uehementer stationem perturbauit, ut conscenso aggere, aliquot desides & operis labore fessos, alios reposita repetentes arma, in fossa oppresserit, clamoreq; edito reliquam ciu-

PAULI IOVII HISTOR.

stodie manum ualde perterritā terga dare coegerit. Atq; ita
 Barbari momento temporis fossorij potiti ferramentis, &
 rapto Francisci Sarmenti uexillo, quod erat in summo agge
 re defixū, interfectoq; in fossa Mendasio cohortis præfecto,
 qui ab multo abdomine grauis, fugā capeßere nequiuerat,
 nullis improuiso caesis & uulneratis, prius se receperunt,
 quā auxiliā adcurrentium cohortiū superuenirent. Adcur
 rit & ipse Cæsar armatus ad tumultum totis castris excita
 tū, seuerè increpitis, qui commissum stationis locum trepi
 dè deseruissent, & usq; adeò segniter et supinè custodias ob
 issent, aduersus eum hostem, qui suo astu, uelocitate, atq; au
 dacia repentinus, & insolens, & ferox, à peritis ipsisq; præ
 fertim ueteranis, nisi temerè contemnendus uideretur. Id in
 signe editum facinus pudorem Italæ abūde deterfit, quū de
 decus Hispanis opportunè communicatum uiderent, & co
 quidem acerbiorè aduersi euentus sorte, quòd ueterani di
 sciplinæ parum memores, aliquanto inusitatius & turpius
 deprehensi, caesiq; fuissent, quā Itali tyrones, qui commit
 tendæ pugne studio, temerè progressi, & elici & conferto
 certamine à multis trucidari facile potuerint. Sedato tumultu,
 Vastius ueteres præfectos, primorumq; ordinum centu
 riones in tabernaculū uocauit, conuersusq; ad eos, uiri, in
 quit, alioqui semper fortes, qui multas incōparabilesq; ui
 ctorias mecum Cæsari inuicta uirtute uestra peperistis, pau
 cis omnino uerbis cohortandi uide mini, ut pristinum specta
 tumq; semper bellicum uigorem ad animos reuocetis. In uo
 bis enim (ut uideo) quod piget, pudetq;, antiquæ partæ lau
 dis memoria penitus refrixit, & insolito metu obtorpuerūt
 manus, & noua pigritiæ corpora elanguerūt, ut nō horum
 inermiū prædonū insolentiā, uestro forti ausu frenandā uin
 dicant

dicandâq; putetis. Irrisistis, ut nonnulli obiectât, heri sociorû
 inauspicatæ promptitudinis coniunctâ cû pœna temeritatē:
 at illi hodie uestrâ incuriâ degenerēq; segnitie iure optimo
 rident, sic, ut hoc cōmune dedecus, uestro præsertim aliquo
 celebri & pulcherrimo factō abolendum esse fateamur. Cen
 seo itaq; & seuerè iubeo, ut ad nouam parandâ laudem, ar
 ma atq; animos quàm primū præparetis, et hostes, si rursus
 laessant, & munitiones tentent, eruptione factâ fodiendo
 eorum inermia pe tōra, & terga cædendo, male multatos
 intra Guletæ portū cōpellatis. Strenuè instauribus atq; præ
 mētibus fortasse aderit Fortuna, ut immixti perturbato ag
 mini, munitiones intretis simul & occupetis, in quibus ipso
 rum spem omnem repositam uidemus. Quod si hoc secus ac
 ciderit quàm sperādum sit, saltem cum Cæsari, tum mihi de
 coriq; uestro, uel hoc uno insigni conatu abundè erit satisfa
 ctum. Ad ea continuò Aluares Gradeus, Cifnerius, Roderi
 cusq; Ripalta, & cum his Sarmencus, Didacus Abyla, Fran
 ciscusq; Ruitius, responderunt, se usq; ad eò præstantem ope
 ram nauaturos, ut in ipsis neq; uim, neq; omnis periculi con
 temptum, aut expectatæ quærendæ laudis ardorem, uiris for
 tibus impigre pugnare solitis dignum desideraret. Nec Bar
 bari aduerso nostrorum successu elati, quin eadem consuetu
 dine audacter erumperent, plus tridui mora conquierunt,
 meridianoq; tempore Giasser, cui id munus fortè contige
 rat, cum Ianizeris, Afrorumq; iaculatorum manu, superio
 res munitiones inuasit, ratus se ea hora nostros, cum labore
 operis, tum solis feruore confectos, in statione segnes &
 imparatos aggressurum. Iam Barbari inopinantibus no
 stris, uti remissa passim eius feruentissimæ horæ custodia,
 aggerem conscenderant, & certatim in subiectos undiq;

PAULI IOVII HISTOR.

glandes, sagittas, & lapides conijciebant, quum extemplo ad leuem tympanorum sonitum sclopettarij nostri sicuti fuerat imperatum, duobus simul locis eruperunt. His Vastius subsidiaria manu ex galeatis thoracatisq; militibus, qui a labardis, breuioribus hastis, aut partesanis lato ferro, Italorum consuetudine rem gererent opportunè submitit. Phalanges autè suo ordine compositas intra munitiones constituit, ut si quid leui armaturæ durius accideret, eam referentem pedes reciperent, & ad pugnam parati simul castra tuerentur, cœptiq; certaminis euentum expectarent. Pugnatum est utrinq; summa contentione, nam Ianizeri quanquam graui nostrorum impetu repellerentur, uti milites pro dignitate prætoriani sui ordinis nusquam terga dare soliti, non multum constantia aut uirtute animi nostris cedebant. Sed Giasfere ipso, qui ante alios ardentius dimicabat, duobus simul glandibus traiecto, cadenteq; ora conuertere, fugamq; respicere cœperunt, & mox expirantem ducem erigere atq; referre conantes, redintegrata ob id acriore pugna, quum alij supra exanimem utrinq; cecidissent, effuse in fugam se dare coacti sunt, nostris tanto ardore persequentibus, ut Guletanis receptis primis, periculum ueriti, quartam ferè suorum partem obseratis repente portæ ualuis excluderint. Verum hi deslectentes uersus stagnum, postico ferè aditu, qui nostris erat inexploratus, intra munitionem se receperunt. In eo tumultu, quòd Sinas totâ munitionis coronâ propugnatoribus egregiè muniuisset, periculosus atq; difficilis nostris receptus est datus, Didacusq; Abyla nouellariæ cohortis signifer, in hostili aggere uexillum defigere ausus, multis simul glandibus petitus, & sagittis confixus occubuit. Neque tamen uexillo potitus est hostis, quum illud proximus miles

ex occupantiū manibus intrepide rapuisset. Rodericus quoque Ripalta crassioris sclopetti glande, collisa uebementer galea, graue uulnus accepit, multoq; plures è nostris in receptu quàm in pugna desiderati sunt, quoniã è tota munitione Barbari omnis generis tela & tormenta (quod extra suorum periculum antea tanquam in permixtos fieri nequiuerat) certatim contorquebant. Eo tamen die Barbarorum audacia egregie repressa est, & spes expugnandæ munitionis nostris non obscure præbita, quòd ex propinquo munitionis natura consideratius explorata, certam uictoriam aggressuris promittere uideretur. Nam ea inter omnes enata erat opinio, aliquanto infirmiore esse, quàm crederent Guleta munitionem, persuasumq; habebant eo aditu, quem diximus, postico, & nostris incognito, per stagni marginem irrumpi potuisse. Qua de causa Sinas animaduerso aggeris uitio, quòd non esset perpetuus, nec lateritio edificio cõiunctus, nouum & subitarium ex remis munimentum erexit. His enim longa serie humi defixis, & funium lorica, transversoq; leuiorum asserum munimine confibulatis, ingressum præsepit, ne aut intrare hostis, aut suos ex obliquo intercedente paludis parte conspectos, certis sclopettorum ictibus petere posset. At Cæsar paucis diebus in ipso rerū apparatu deliberationeq; consumptis, statuit non esse terendū tempus, quin protinus Guletanis uim omnem, & uerū terrorem admoueret: multa enim eū res ad expedienda cõsilia uebementer hortabantur, suorū in primis animi abundè restituti, hostiū uerò non uano planè metu perculsi, quos nouo præsidio erigi in spẽ, confirmariq; nolebat. Didicerat enim uaria Numidarū agmina mercede conducta ad Tunetū appropinquare, contra, suos aduersa tentari ualetudine, ut

PAULI IOVII HISTOR.

pote qui interdium inmoderato solis feruore torrerentur, non
 tu uerò largissimo cœli rore madefacti, astrictis, & propè
 gelatis artubus rigerent, nec aqua dulci aut planè suauia leuâ
 de sitis desiderium explerent, nec exoptata agris recentis obso-
 nij subsidia classis præberet, militari namq; industria effossi to-
 to littore putei, & aquariae itè turris latices in iucunda sal-
 sugine redundabant, sic ut ægri pariter & incolumes, com-
 pressa acrioribus pomis siti, facillè cõtabescerent, quâquam
 his malis Caesar insigni pietatis cura liberaliter obuiâ iret, et
 Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus, rerum propè omnium
 aduersus inedia & sitim, imminentesq; morbos opportuna
 præsidia, onustis pluribus nauigijs in castra illico subsequen-
 tus transmississet, & Alarco Neapolitanæ arcis custos, cõple-
 ta ingenti naue, pari studio ad Cesarem esset profectus. Iam e-
 nim Aurianæ classis, Hispanicæq; præsertim nauticus panis
 mucorè & cariè sentire cœperat. Itaq; ad Idus Iulias promo-
 te sunt munitiones in conspectum hostium, prolatusq; om-
 nis tormentorum apparatus. Hæc omnia protegebat oblon-
 ga munitione ex uimincis corbibus ustitata ratione confectis,
 & ligneis item uinarijs dolijs, quæ arena sola compleban-
 tur, quòd Africæ solum his in locis, neq; glebam neq; cespitè
 ad opus faciendum præberet. Auria suo usus munere à mari
 oppugnandæ Guletæ negotium suscepit, ita totius classis diui-
 sis ordinibus, ut rostratæ naues sibi per uices tripartito sue-
 cederent, displosisq; tormentis cædendo, sequentibus locum
 darent, maiores uerò onerariæq; naues idoneis in locis ad
 ancoras constitutæ, ex castellis prorarum & puppium, &
 ab excelsis summi mali carchesium iugiter operam nauarent.
 A terra autem tribus in locis tripartito pariter singula mu-
 nera, diuisis inter se per nationes copijs, vastius partieba-
 tur,

tur, ut singule acies ex æquo attributi laboris onus, & sperata laudis fructum sentirent. Nunquam ab ulla hominum memoria, postquam tormenta ad excidium humani generis reperta sunt, uel acriore ui, uel maiore apparatu, exactiorq; diligentia, munitus usquam locus est oppugnatus. Tanto enim crepitu, adeoq; horribili reboatu, fragor ingentis terræ motus instar est editus, ut non quati modo & grauissimè concuti, uerum tota passim terra hiscere, & iam iam mortales absorbere uideretur. Mare autem quod modo tranquillitatem pacati æquoris ostenderat fluctuosius concitata ri in orbis, remotaq; etiam pelagi spatia, repente excitata flauenti spuma conturbari, lateq; feruere spectarentur, quæ cælum supersusa tot excitatis ignibus fumea caligine, omnium oculis esset ereptum. Ab aurora ad meridiè maioribus colubrinis nusquam est cessatum. Itaq; turris cum adiecto suo antemurali terebrata undiq;, & penitus diffracta sic concidit, ut tormenta suis apposita fenestellis, horumq; libratores, corruentium parietum, & proficissæ testudinis ruina contegeret, munitionesq; circum omnes, nudatæ propugnaculis late passim perfossæ atq; distictæ, non omnino difficilem nostris ascensum præberent. His ad accendendos animos cucullatus sacerdos crucifixi Christi seruatoris ligneam imaginem præferebat. Nec mora cohortes quibus singulis fenestellæ erant attributæ, eo ordine ut tum hostilè munitionem inuaderent, quum signum tubarum cantu esset datum, nostrorumq; tormenta cessassent, cohortante iubenteq; Casare procurrerunt. Neq; diu Barbari, quanquam in subeuntes tela omnis generis, naualiq; artificio missilem ignem tenaci flûma armis adherentem conijcerent, uim nostrorum tanquam terrefacti, magnaq; introrsus obruti cla-

PAULI IOVII HISTOR.

de sustinere potuerunt, sed occupatam à scandentibus munitionem, amissa spe defensionis deserere, præcipientesq; se in fugam dare coacti sunt. Sinas ipse cum ducibus ponte ligneo se eiecit in aduersam continentem, leuôq; littore intento cursu Tunetem profugit, quo itinere multo maxima pars suorum sese proripiebat. Alij cæsi pulsiq; in stagnum detruhebantur, quos enatare conantes, & dextri littoris appetentes marginem, Hispani equites, & sclopettarij præsertim, uenatoria cõsuetudine passim opprimebant, tanta consectandi uoluptate, ut tota palus Barbarorum cadaueribus constrata uideretur. Nostri paucis amissis, omni tormentorum apparatu, totaq; iam pridem subducta (ut diximus) hostium classe sunt potiti, quo nihil iucundius Cæsari, Hariadeno uerò acerbius accidere potuit, gementibus piratis, qui maris, & totius navigationis facultatem, qua una maxime ualerent, amisisse querebantur. Constabat enim Barbarusam in ancipiti deliberatione aliquandiu stetisse ambiguum, tuereturne regnum terristri manu, an ipsam potius maris possessionem retineret, qua ipse ab ineunte ætate, factis sæpius Fortune suæ periculo, duo opulenta regna, & longè clarissimam peritiæ naualis existimationem esset consecutus. Sed in superbo ambitiosoq; homine uel improbantibus trierarchis præualuisse confirmãdi regni cupiditatem, tum maxime sibi aduerso Pœnorum studio, qui alienigenam, et multa cruentum cæde prædonem sibi regem impositum abominati, rediturum Muleassem expectabant, quem ueteres amici ex Tunetanis expeterent, & præcipuus inter Numidas auunculus Dorax se reducturum polliceretur. Verum ego postea ab ipso Auria accepi, Barbarussæ, nihil famæ de aduentu Cæsaris credenti, tempus omnino defuisse, quo classem

sem deducere atq; instruere posset: nam quæ intra Guleæ fauces reducta, in ipsa paludis tuta statione seruabatur, nisi magno ergatarum & funium molimine, longoq; militum & seruatorum remigum labore extrahi, apparariq; non poterat. Neq; enim Barbarus uir acutus, ac utriusq; militiæ peritissimus, utrobicq; si copias diuideret, rem iustis uiribus & bona spe geri posse iudicabat. Qua de causa, sicuti superiore libro demonstrauius, nouum intra paludem portum efficere, mareq; apertum nouis faucibus ad occasum exciuitatis immittere cogitabat, & iam magna ex parte perfecerat, ut expeditam instructamq; suis armamentis classem, securo in loco, & undique tormentis permunito, contineret. Sed eum pertinacissimè uacantem operi, & passim ueteribus Carthaginensis molis reliquijs occurrentem Aquileges deteruerunt, affirmantes, exiguo tempore futurum, ut Guleæ munitione à cõtinente abscissa, et reducta in insulæ formã, nouo terrestri presidio (si usus posceret) confirmari atq; defendi non posset, & allidentis maris fluctus, perflante Aquilone, stagnum inuectis arenis oblimarent, exaggeratisq; uadis, summe utilitatis Tunesana nauigatio tolleretur. Caterum Barbarus tanto accepto incommodo perturbatus, & exterritus, uenientem ad se cum reliquis Iudeum, ita turbido infestoq; supercilio excepit, ut ignauiam cunctis, scõdumq; terrorem nimis properè conceptum exprobraret, grauiq; admissi dedecoris cortumelia prosequeretur. Ad ea tamen Sinas pro omnibus respondens, Mariadene, inquit, quam diu cum hominibus armatis certandum nobis fuit, uti planè scis, nec hostes diffitentur, operam existimatione nostra, & tuis auspicijs dignam edidimus, ubi uerò nobis cum diro Sathana, furijsq; eius infernalibus, qui in nos horribili cum incendio terræ mo-

PAULI IOVII HISTOR.

tum extremi terroris atq; periculi excitarūt, repugnare necesse fuit, tibi mirum uideri non debet, si immortalium humani generis hostium inusitatam uim effugimus, ut tibi meliore Fortuna de imperij urbisq; tutela certaturo, integri seruariemur. Neq; nos dispudet, tanquam iterū pugnatuos, eo periculo ereptos uideri, è quo tu si interfuisses, summæ constantiæ uetus dux, & miles, non turpè modo, sed plane honestum (si libero ore tecum loqui licet) incolumen emeruisse arbitrare. Hæc in primo congressu dicta fuisse ab his qui sermoni interfuerunt didicimus. Hariadenus compresso animi dolore, uerborum contentioni finem imponens, leniore oratione singulos uehementer est cohortatus, ut secum pro republica saluteq; omnium, aduersus hostes bellum sustinere intentissimaq; cura gerere uellent. Sperare enim se, postquã ampliora iam Afrorum peditum auxilia, & ingentes Numidici equitatus turmæ appropinquarent, hostes non diu Guleta capta letatuos, indeq; mox ad paranda quæ opus erāt omnem industriã studiumq; cōuertit, prolata statim ex arario ampliore pecunia, dispensataq; liberaliter inter Afros & Numidas, ut propensiorum confirmaret amicitiam, & nouo beneficio dubios obstringeret. Interea rex Muleasses ex ulteriore Numidia cum modico propinquorum, et clientium comitatu ad Cæsarem in castra peruenit. Confederat in sella regia Cæsar medio in prætorio, in quod admissus est Muleasses suo cultu mitratus, cui linteæ fascia à mento demissa guttur protegebat, & tibias talaris adornabat uersis e serico uiridi, & cyaneo discolor. Erat is proceræ statura, suffusco uultu, planèq; uirili, sed oculorum lumine ita peruerso, ut spectantes malignè contueri uideretur. Postquam uerò exosculatus est Cæsaris dextram, tapete substrato,

to, humi collectis cruribus more patrio sedens, per interpretem in hanc sententiam est locutus. Nullo meo, ter maxime imperator, insigni officio prouocatus, quod ita religiones quibus dissentimus tulerunt, in hanc terram armatus, et iam plane uictor aduenisti, non sine, uti reor, praclaro instinctu magni numinis, quod et nos pari pietate colimus, scilicet ulturus summae perfidiae, et crudelitatis tyrannum, et praedonem, humani generis hostem atrocissimum, de quo prope iam partem expugnata Guleta, et capta classe, uictoriam ita prouideo, ut propediem eum malefactorum omnium, te uindice, poenas daturum sperem: et eo quidem meo uberiore gaudio, quod felicitatis atque uictoriae tuae fructus ad me sit rediturus, me quidem in paternum, et auitum regnum restitues, quod a summa tua aequitate atque uirtute supplex, et exul sperauerim. Erit enim tibi in primis utile planeque decorum, si me regem antiquissima stirpe progenitum, et magnis Numidarum, et Poenorum propinquitatibus clientelisque ualidum, complectare. Nec recuso uel tributum pendere, uel me beneficiarii iuris nomine, Christiani imperatoris clientem profiteri. Fidei uero meae nullus erit locupletior uades, quam accepti beneficij memoria, quae apud me liberisque meos erit indelebilis, uel ob id praesertim quod ingrati nomen abominer, et exhorrea: perenniisque amicitia uestra adeo propinquis est Sicilia Sardiniaque praesidijs confirmari mihi opes, et Punicae gentis studia conciliari, non ignarus rerum intelligam. Caesar ad ea respondit se eo animi decreto in Africam traiecisse, ut multorum temporum iniurias quas Barbarossa cunctis regnorum suorum littoribus intulisset, armis uindicaret, maleficientissimumque hominum genus piratas excinderet. Huic uoto suo pie concepto, Christi Dei numen secundum belli successum dare, aspiraturum iam

procul

proculdubio, ut Tuneto capto, summa uictoria potiretur. Tum uerò, se cuncta et quæ exusu rerum fructuq; uictoriæ forent benignè concessurum, modò fidem non falleret, quæ sibi suspecta tanquam Punica uideri posset, nisi eam beneficij memoria, regio in animo, gratissimè confirmaret, aut armorum metus abundè tueretur, quando hisdem uiribus, & regna benemeritis dari, & rebellibus adimi facillè possent. Muleasses maximè grauem se præbuit, tanquam pristinae Fortunæ suæ nihil oblitus, quum eum Cesar porrecta manu humaniter complecteretur. Ita uerò comem ducibus sese ostendit, ut ad spectaculum in equo conspici uellet, quum hasta longa peritissimè quassata, & conuoluta in auersos, & aduersos ictus, admirabiliter se exerceret, & serio præliatibus nostris admisceri cupere uideretur, per otium autem cum philosophis de natura uniuersi, & de motu cæli, potestateq; siderum, exactissimè ex Auerrois disciplina disputaret. Ei Cesar tabernaculum tendi & hospitalis munificentie munera in quotidianos usus præberi iussit. Vastius & Albanus, & secundum hos reliqui proceres omni honore adhibito susceperunt. Cupientem uerò castra conspicere, spectatum comiter deduxerunt, ut quas aggerum moles nostri celeriter extruxissent, quantus tormentorum esset apparatus, quæ custodiæ armatorum in statione pro castris excubarent, & quantam uim peritiæ militaris, tot legiones, non lingua modò, sed ipso oris habitu, & cultu armorum maximè diuersæ præferrent, præsens agnosceret, intuereturq; oculis an tot lectissimarum copiarum præsidia, quæ Cesar inuictus Imperator, ipsius, qui iam reduceretur insigni beneficio, in Africam adduxisset, ad debellandos hostes satis fierent. Muleasses ante omnia numerum atq; ordinem tormentorum,

torum, & incredibilem in foro rerum uenaliū omnis generis copiam, miramq; præsertim coementiū passim militū tranquillitatē, uehementer est admiratus. Nec multò post duces consertis in arcano sermonibus, diligenti percussatione multa ab rege ad gerendum bellū opportuna didicere, de Tunetanorum in primis studio et uiribus, de situ itē urbis naturæque moenium, & munitione archæ, de suburbanis puteis & cisternis, & quā longē lateque proxima oliueta, quæ densissimi nemoris speciem præberent, ad ortū solis proeinderentur, quales porrò Afriorum & Numidarum essent copie, quæ mercede conductæ tyranno operam nauarent. Id postremò nō inani coniectura, tanquam mox euentu minime cariturum, constanti ore protulit, Barbarussam nequam moenibus, quæ tot nostrorum tormentis non magno labore prosterni possent, esse confisurum, sed omnes sub signis ad ostentationem educiturum copias, ut inconditæ multitudinis conspectu procursūq; terrere nostros, & immisso Numidarum equitatu, magnisq; de more gentis sublatis clamoribus perturbare niteretur. Nec tamen Turcas pedites, quibus unis maximè fideret, & parcere uellet, in aciem esse produsturum, uerum reliquam Afriorum turbam obiecturum armato hosti, ut quid efficere posset, extra suorum periculum, Punico tantum sanguine, uir astutus, & callidus experiretur. Nihil enim eum suis nationibus magis alienum, magisq; miserū arbitrari, quam si collatis signis collatōque pede confligeret cum eo hoste, qui phalanges splendēti protectas ferro, & prælongis horrētes hastis, stabili gradu promouens, nudos iaculatores & sagittarios, carpentēsq; incedentia agmina inermes Numidas irrisurus esset, & nullo negotio prostraturus. Nostros autē nihil omnino perpe-

PAULI IOVII HISTOR.

ros aut sensuros infestius, quàm ardorem solis & obortant
 in de sitim, cui tanè malo facile occurri posset crebris aquæ
 subuectionibus. Eam nanq; è propinqua classe utribus, &
 cupis ligneis per seruos, & frequentibus nauiculis per sta-
 gnum abundè posse cõportari, dispensariq; per acies, quan-
 quam in proximo non longè à mœnibus ueteres cisternæ sa-
 tis magnam uim aquæ dulcis sitientibus præbituræ crederè-
 tur, nisi eas malignus atque atrox hostis communi incom-
 modo uenenis inficeret. Hæc suo ordine ad Cæsare perlata,
 eum in sua spe non dubiæ uictoriæ confirmarunt, isq; totus
 in eam cogitationem generoso cõsilio incubuit, ut nihil mi-
 litaris studij curæq; remittens, quàm primum uniuersas co-
 pias Guletæ, & Tuneto admouendas decerneret. Ceterum
 parandis his rebus instruendisq; militibus, & noscendis ho-
 stium consilijs, quum impense uacaret Cæsar, uaria nostri
 quotidie cum Numidis prælia ferebant, sic ut semel iustæ
 propè pugna cum Barbaris certaretur, quæ inuicem hoc mo-
 do habuit. Barbari æneis aliquot tormentis inter oliueta di-
 spositis, pilas continenter in castra iaculabantur. Ea re co-
 gnita Cæsar, omnibus Italis, & ueteranis compluribus Ger-
 manorum Hispanorumq; cohortibus aggeri, & castris præ-
 sidio constitutis, reliquas copias & equitatum educit, quæ
 paulò antea Montegium equitatu Hispanico præfectum cõ-
 tra hostes præmisisset. Cum Barbaris aliquandiu uario eue-
 tu certabatur, nam tametsi per aliquot sclopettarios pedites
 satis prosperè contra hostes nostri rem gerebant, Hispani ta-
 men equites, uti ex clientibus procerum parum armorum usu pe-
 ritis conscripti, Numidarum & Turcarum equitum uim ferre nõ
 poterant, sic, ut inspectante Cæsare perturbati, & terga
 dantes, ad grauis armaturæ uexilla cõfugerent, & ipse dux

Montegius uel acerrimè pugnans, solido thorace Numidica
 cuspide perforato grauitèr sauciaretur, atq; agrè seruare-
 tur, & idem uitæ periculū uulnere accepto adiret Garxias
 Lasius, non genere modo, uerū poetica lauro perillustis.
 Hunc sauciatum & circumuentum Federicus Carafa nobi-
 lis Neapolitanus suo hostiliq; sanguine perfusus seruauit. Ad
 autem pugnae genus eiusmodi erat, ut magno impetu primo
 procurrerent, deinde quum præmerentur, consulto terga
 darent, & hostium impetum cedendo refringerent, rursus
 conuersi infestis signis irruerent in hostem. Sed aliquanto
 iniquius Hispani, nam tametsi optimi generis equos adduxe-
 rant, minimè tamē eos huiusmodi prælijs insuetos habe-
 bant. Quoniam equestri exercitatio post depulsos Bætico
 imperio Mauros, iam pridem exoleuisset, præterquam quòd
 hastarū longitudine, etiā Barbaris erāt impares, ideoq; pau-
 ci aduersus multos ingruentes consistere non auderēt. Cæsar
 ubi suos à Barbaris acrius premi, ac cedere paulò longius ui-
 dit, celeriter cum grauioris armaturæ equitibus aduolat, ci-
 uis aduentu & acri impressione Barbari tormentis curuli-
 bus amissis, præcipites sese fuga mandarunt. In eo concursu
 Cæsar ipse, uti ante agmen armatus constiterat, diuū Iacobū,
 quod est Hispanorum equitum tutelare numen, pro tessera
 clariore uoce inuocauit, & in Barbaros ita inuectus est, ut
 non ducis modò intrepidi, sed pugnacissimi etiam militis of-
 ficiū præstaret, coronæq; ciuicæ honorem promereretur,
 quum Andream Pontium equitem è Bætica nobilem equo
 persosso deiectum, & grauitèr in facie uulneratum, ideoq;
 circumuentum ab hostibus suo interuentu seruauisset. Vni
 eo die è nostris paucissimi equites Græci, duce Lazaro Coro-
 neo, Barbaros usq; adeo mirabili feriendi atq; eludendi ara-

PAULI IOVII HISTOR.

te presentiq; audacia repellabant, ut sepe dare terga cogerent. Sed Græcorum, & Lazari inusitata ferocia temeritateq; fiebat, ut quum abeuntium agmina lacescendo instãdoq; intemperanter persequerentur, oborto pudore, Barbari indignãter in id procax et pileatũ hostium genus ora et signa conuerterent, redintegrataq; pugna refugientes effuse confectarentur, usq; ad cataphractorum alas, quas Græcorum periculo commoueri laxariq; necesse foret, id grauiter ferente Cesare, qui abeuntium terga potius à nostris eo tempore quã ora pugnantium spectanda iudicabat, tanquam equitatu suo ualde perterrito diffusus, sic ut Lazarum sepe reuocatum, nec dicto audientem districto gladio persequens, nisi laxatis forte ephippij cingulis ex equo in arenam propè decidisset, percussurus esse crederetur. Per eos quoq; dies accidit, ut Barbarorum circiter triginta milia ad occupandã turrim, in editiore antiquæ Carthaginis tumulo sitam, magno studio & uelocitate contenderent. In ea turre Cesar quòd castris immineret, paulò ante presidium paucorum militum reliquerat. Barbarorum agmen magus quidam sacerdos Numida superstitioso ululatu edito preibat, spargens circumquaq; quasdam syngraphas, quibus Christiani nominis militibus dirum exitium imprecabatur, iamq; nostros inclusos turri, atq; igne & fumo circumuentos uehementer premebãt, quũ Cesar ipse protinus promotis equitũ & peditum aliquot ordinibus, Barbaros inuasit, atq; omnes celeriter mago sacerdotæ ante alios interfecto, terrore percussos in fugam coniecit. Audiui ego postea à Cesare, quum apud Neapolim mihi scripturo totius partæ uictoriæ seriem enarraret, se balistariorum equitum alam, magno proculdubio usui contra inermes hostes futurã, eo die plurimum deside-

desiderasse, ut Numidæ, & equi eorum præsertim, quos magno parant pretio, ideoq; secundum uitam longè habent carissimos, uerutis confingerentur, instauraturumq; propterea eius scorpionarij ordinis dudum intermissi, & sensim exolescentis, peculiarem alam, qua si opus foret aduersus Barbaros uteretur, sicuti ipse paulo ante inter prætorianos custodiae corporis equites habere consueuisset. Per hunc modum Hispanico equitatu percusso, pleriq; putauerunt nostros equites, si uniuerso prelio certaretur, neq; numero neq; genere armorum Numidæ hostis pares futuros, exploratam tamen per scelopettarios, & ceteros pedites uictoriam existimari, qui audacter effusos adoriri, & sese in oliueta insinuare conderet; ad occasionem inuadendi hostis soleret, & multa illis ex occulto detrimenta inferreret, ut tum accidit, sicuti supra demonstratum est, quum conglobatam in proximo tumultu Afrorum manum, constitutaq; ibi duo currulia tormenta in nostros sæpè displodantem, facto impetu depulerunt, potitiq; tormentis, aliquot eorum in capeffenda fuga pertinacius herentes contrucidarunt. His de causis quæ supra commemoratæ sunt, nonnulli graues togatiq; homines bello minimè imponendum finem, sed maturè recedendum ex Africa dictebant, quòd satis profecisse Cæsar uideretur, uel ad laudem, quam iam non mediocrem Guleta capta, occupataq; hostiū classe esset consecutus, uel ad utilitatem, totis scilicet Europæ littoribus prædonum metu liberatis, & tum maxime quum uulgo milites sædis atq; mortiferis alui profluuijs laborarent, ægrorumq; numerus in dies augeretur: ex aduerso autē præpotentes Numidarū reguli ueteres Muleasis inimici ad Barbarussam peruenisse nūciarentur. Horū intèpestiuas uoces Cæsar opportunè cōpescendas ra-

PAULI IOVII HISTOR.

tus, contra eos graui oratione differuit, tanquam ineptius atq; timidius, quam homines constantiæ & uirtutis opinio-
 ne ab se in consilium receptos deceret, de rerum successu, fu-
 turaq; uictoria angustiis usq; adeo animis dubitarent.
 Eam enim se ab ipsis tanquam inutilem & prorsus infamē
 studij operam non requirere, ut de salute sua potius quam
 de dignitate solliciti esse uelint. Ea siquidem antè susceptum,
 & bono euentu semiconseſum bellum, prius quam in Afri-
 cam traiceretur, commemorari debuisse: nam tuto se in
 Hispania bello uacuum conuiescere, atq; omnes mariti-
 me ora iniurias, & miserorum querelas contemnere facile
 potuisse. Cæterum grauissimis (uti ipsi scirent) de causis eò
 esse peruentum, ubi ad retinendam cum publicæ dignitatis,
 tum priuati nominis existimationem, aut opima parta uicto-
 ria, aut si id superi nollent, honesta saltem morte fame satis-
 faciendum esse censeret, quando ipse omnem uitandæ dedeco-
 ris, & parandæ laudis rationem, ipsa uita cariorem semper
 habuerit. Proinde sibi satis impauido, uel adulari, uel forti-
 bus inauspicatum terrorem incutere desinerent, & quic-
 quid ad belli exitū Fortuna adueheret, se duce constantibus
 animis in crastinū diem expectarent. Conſicturum enim se
 iusto prælio, aut si hostis abnueret, ad motis tormentis Tunc
 timonia quassaturum, ea mente, ut Deū diuosq; omnes,
 quos susceptis rite uotis propitiasset, sibi pro pietate et sum-
 me equitatis causa bellū gerendi proculdubio affuturos cre-
 deret. Caesar præsidio Gulete imposito, dirutæ munitio-
 nis aggerē instaurari, captaq; tormēta, more nostro subditis ro-
 tis reconcinari iussit, quæ magnis inserta trabibus, et naua-
 li rudiq; artificio armillis præcineta ferreis, neq; uerti com-
 modè, neque aptè dirigi facile poterāt. Indeq; late explorata
 regione,

regione, quæ inter oliueta & dextros stagni margines nu-
 dum & expeditum iter ad urbem ostendebat, castra promo-
 uit, ita cõposito agminum ordine, ut parati ad pugna instrua-
 ta acie, aduersus omnes insidias, incursumq; Barbarorũ iter
 facerent. Ad leuã Itali stagno proximi, Hispani ad dextram
 oliueta spectantes, mediã Germanorum phalangẽ suo ince-
 dentem passu utrinq; tuebantur. Iuxta hanc erãt tormenta,
 & secundum hæc impedimẽta totius exercitus. Is principijs
 Vastius, penes quem concessu Cæsaris eo bello, eoq; præfer-
 tim die militaris imperij potestas erat, specularundus & hor-
 tabundus uersabatur. Albanus ualido equitatu delectisq; co-
 hortibus confirmatus, in postremo agmine curabat. Cæsari
 in medio apud uexilla locus fuerat attributus, cuius lateri
 cohærebat Ludouicus Lusitaniæ regis frater. Italis peculiã-
 ris erat adhortator princeps Salernitanus, Hispanis Alarco
 dux uetus, & Germanis Maximilianus Ebersteinius, sed cũ
 etis ordinibus adequitans armatus Cæsar aderat, alacri uul-
 tu & fiduciæ pleno, cõmemoratis superiorum temporũ ui-
 ctorijs, quas sibi inuicta uirtute peperissent. Eo autẽ die ab
 ipsis operam longẽ gloriosissimã expectare, postquã aduer-
 sus Christiani nominis hostes, qui essent inermes dimicandũ
 foret. Itaq; fortibus animis armorum pondera, cedentis are-
 næ molestias, pulueris & solis æstum, & ipsam deniq; sitim
 tantisper ferrent, dum conspecto hoste conferi manus pos-
 sent. Victoriã profecto Deum diuosq; omnes pro quibus
 pugnarent, haud dubiẽ præbituros. Ipsos autem manere
 opulentiæ prædæ præmia, quæ ex direptione ditissimæ urbis
 expectari possent. Succlamatum est à cunctis agminibus, ne
 his quas commemorasset difficultatibus angeretur, sed spe-
 raret suos milites cuncta incommoda æquisimis animis tole-

PAULI IOVII HISTOR.

raturos, ut egregie pugnando ueterem spectata uirtutis opinionem non fallerent, & ipsum non in Africa modo, sed Hierosolymis recepto Christi sepulchro, supremum summæ gloriæ imperatorem constituerent. Subduxerat Vastius à dextra Hispanorum acie quæ oliueto erat coniuncta, duas sclopettariorū manus, quas manicas uocabant, quod cornuum instar diuerso Italarū agmini, eo modo erant coniunctæ, ut admixtis eorum sclopettarijs ad oliueta usq; longo tractu sese extenderent, & cum Barbaris dispersim extraordinario pugne genere plerarentur, Barbariq; ad postremū usq; agmen carpendo signa uerterent. Verū eos albanus pari ordine per sclopettarios, & institutas ad id equitū turmas egregie reprimebat. Iam ad cisternas quas Muleasses, & pleriq; alij periti regionis indicabant, erat peruentum, hisq; procul conspectis, nostri sub ardentissimo sole pondereq; armorum, laceffente immodica siti fatiscientes, potandi desiderio abruptim ordines deserere, et ad eas citato cursu deferri cœperunt, frustra uetante, comminanteq; Vastio, qui magno incommodo dissolui aciem, & propinquos hostes ultro ad rem bene gerendam accersiri nostrorum impatientia prouidebat. Quū ille retentando uerberandoq; nihil proficeret, eo decurrit Cæsar, ut presentī auctoritate egregè parētes in ordine atq; acie contineret. Verū ubi ualida atque intoleranda sitis sudantia corpora perurgeret, neq; conspectus Cæsaris, neque uis imperij quicquam ualebat, quod multi tum prope exanimis in arena procumberent, ita ut Cæsar quosdam properantius se demergentes ut potarent, hasta tragulæ percuteret. Tum quoque Arpinas insignis centurio, qui Tulij Ciceronis nomen ferebat, & sub Clemente Pontifice Urbis pretori Magaloto dextram detruncarat, auidè potabun-
dus

dus in cisterna periit. Per hunc modum temeritate castigata, celeriter ordines sunt restituti. Hoc autem merito illis accidisse uidebatur, quoniam Vastius pridie totis castris pronunciari iusserat, ut quisque miles utriculum aquæ, aut uini lagunculam sibi ad zonam subligaret, quanquam publica diligentia per acies opportuna aduersus sitim remedia plenioribus uasis circumferrentur, qua in re Germanis largius indulgendum fuit. Nec desuere qui propemodum exanimati, à proximo commilitone aquæ semihaustrum binis aureis ægre impetrarent. Composita igitur acie signa aduersus hostes promotasunt, Barbarussa enim magnis peditū & equitum explicatis agminibus, in quibus Barbarorum consuetudine multa ad terrorem inueniunt; speciem uexilla spectabantur, ad tertium ab urbe lapidem peruenerat, productisq; aliquot currulibus tormentis nostrorum aciem, ut prædixerat Muleasses, perturbare conabatur. Vastius crebro disspodente Barbarussa, nec ullum tamen detrimentum Christianis ordinibus afferente, tormenta proferri in primam aciei frontem iussit, ut his aduersi hostes impeterentur. Ea uero quum ægre tardeq; adduci animaduerteret, quod iugatis seruis & funibus traherentur, curruumq; rotas arena deuoraret, & pile ferreæ, sulphureiq; pulueris cadi, remigum & nautarum humeris segniter comportarentur, consilium repente mutat. Casarem edocet sibi nequaquam uideri contendendum esse tormentis, in ea occasione, qua milites pugne desiderio incitati, summa omnium alacritate signū sibi dari uehementer expeterent, rem omnino fortissimis militum dextris, Fortunæq; ipsius bono euentui semper aspirantis audacter esse committendam, ne dum (inquit) tormenta non semper magno usui repentinis in prælijs futura, serò expe-

PAULI IOVII HISTOR.

stantur, inutili mora, augeatur Barbaris animus, & totus hic non dubie uictoriae prænuncijs militum animis concepit ardor importuna cunctatione refrigescat. Ad ea Caesar ab erecto in spem inuictorq; animo pugnae audius, Dauale, inquit, si tibi hoc probatur, quod disciplinae ratio mihi pariter ostendit, signa canere iubeto. Hoc ille extemplo faciã respõdit, subiungens æquum esse, ut qui toti propè terrarum orbì imperaret, ei parere condisceret, quem graui cum onere pudoreq; eo die tanti exercitus ducem, abdicato Imperatoris nomine, esse uoluisset. Itaque iure meo, inquit Daualus, iam utor, iubeoq; ut hinc abscedas ad mediam aciem ubi sunt uexilla, ne fortuito incidentis pile casu, uniuersa communis Fortunæ salus unius hominis periculo, inexpiable subeat discrimen. Ad id subridens Caesar, & ne id timeret subdens, quando Augustorum Caesarum nemo unquam tormenti uiolentia concidisset, confestim ad signa se contulit. Itaque pugna signo multo tympanorum crepitu, & tubarum clangore edito, in hostes est procursum, aliquanto pleniore ordinum gradu, impetuq; præsertim leuis armaturæ, quam sol cuncta exurens deposceret, ut emissas ab hoste pilas periculi spacium emens, celeriter euitarent. Erat in primo procurrentium fronte Ferdinandus Gonzaga, cuius eo die extra ordinaria opera utebatur Caesar, quod nullum ei esset certum in exercitu militaris imperij munus. Is concitato equo primus omnium insignem Afrorum ducem hasta transfixit, distriçtoq; gladio & repetitis ictibus ita proximos perturbauit, ut consequentibus nostris hostilem aciem facile perumpendam fundendamq; præbuerit. Tanta autem extitit glandium procella, ut ante congressum trecenti amplius ex Barbaris sternerentur: ex reliquis pedibus

tibus confisteret nemo, sed agminatim desertis tormentis ad Barbarussæ aciem confugerent. Is incumbentium nostrorum neque uim, neque conspectum diu tulit, sed præ dolore atque ira dentibus infrendens, equum conuertit, in urbemq; cum Turcis est reuectus, postquam suscepti consilij initia aduerso conatu minime processerant, nequaquam uniuerso prælio decertandum rebatur, ut qui Cesaris copias intolerandi æstus incommoda, multarumq; rerum, & aquæ præsertim inopiam non diu perferre posse crederet, speraretq; ab his hostium difficultatibus, præberi sibi posse occasionem rei bene gerendæ, si tantisper defensis urbis mœnibus cunctaretur. Numidarum autem, & Afiorum agmina, quæ nostris undiq; circumfusa nihil memorabile gesserant, ad Babasuecham atque Restabiam suburbana tecta diuertunt. Alij ad Bardeos usq; hortos sese extendere. Reliqui in Rabatinorum ædificia urbi coniuncta recepti sunt. Cesar ea hostium fuga quorum centum milium numerus esse ferebatur, magnopere letatus, eodem in loco ubi hostis constituerat castrametus est, inito statim susceptoq; consilio, ut sequenti die omnem tormentorum apparatus Tunetanis mœnibus admoueret. Interim Barbarussa non obscuro perculsus metu, multisq; simul distractus curis, se ipso factus atrocior, inusitata crudelitatis consilium cepit, occidendi scilicet seruos Christiani nominis, ita circumposito, & incenso tomentario puluere, ut ad unum omnes in ergastulis concremaret, certus id exequi, nisi Iudeus Sinas execrabile facinus dissuasisset, testatus huiusmodi consilium uiro forti, tot uictorijs inclyto, regijq; diadematis honorem præferenti, indignum existimari, quando non multo post esset futurum, ut patrati tanti sceleris

PAULI IOVII HISTOR.

ris ipsum maximè pœniteret. Quid enim esse aliud quàm concepti summi timoris, & supremæ desperationis iudicium? quæ duæ res asperum sustinenti bellum grauissimè nocerent, & antea actæ uitæ decora deturparent. Caueret proinde ne ex atrocissimi facti fama, Solymani imperatoris inexpugnabile odium aduersus se concitaret, qui omnis inhumane feritatis expertus, immania scelera detestari, & uindicare conuesset. Viuere igitur sineret Christianos fatalibus suis uinculos cathenis, quàm diu sors ferret, qui diligentissimè custoditi atque inermes, nõ multo post usui esse, nec sine certa pernicie sese commouere possent, si inauspicata libertatis cupiditate tenerentur. Ab his profecto nec dari hosti, nec sibi eripi, uel denique morari speratam uictoriam posse. Erubuit ad hæc tyrannus, concessaq; miseris uita, arce est egressus, & in longè maximum urbis templum concionaturus se contulit: illuc enim principes Tunetanorum euocarat, ut quæ ad defensionem urbis paranda essent perdoceret, eorum uerò animos adhortatione confirmaret, quibus iam pridem arma tanquam suspectis ademisset. Hæc agente Barbarussa, maximè letus, & foelix miserrimis seruis dies illuxit, mox ater conuersa Fortuna ualdeq; funestus Barbaris rediturus. Id nanq; diri tyranni uotum non diu tegi celariq; potuerat, certus siquidem barbaræ crudelitatis imminentisq; adeo atrocis periculi rumor, per totam arcem, usq; ad ergastula permanerat, misericordia quorundã libertorum, qui domini truculentiam abominati tactiq; religione, animos ad ueterem ueramq; pietatem reuocant, primates seruorum sibi notos per secreta colloquia ad libertatem excitantes. In his fuisse Franciscus è Medelino Hispaniæ oppido, & Vincentius Catæreus Dalmata, desectæ uirilitatis eunuchus. Hic Giassè-

ragas uocabatur. Illum à pueritia educatum, & Arabicas edoctum literas, Hariadenus in delitijs habuerat, et Memim appellabat. Hi duo memorabile maximeq; piuum facinus au-
 si, patefacto carceris aditu, erectis in occasionem, & auda-
 cter consurgentibus, ad abrumpendas cathenas instrumen-
 ta præbuerunt, atq; ita præclaro magni Dei miraculo, cir-
 citer sex milia nudorum hominum, uarijs rebus, saxisq; præ-
 fertim dextras armantium, in Turcas erupere. Iam Ramadas
 è Bætiâ Hispaniæ oppido, præfectus arcis, inexpectato atq;
 horribili tot cathenas effringentium strepitu excitatus, cum
 armatis quos repente cogere potuit, ad arcis portam decur-
 rerat, in cuius limine, Siculus iuuenis ingenio manuq; prom-
 ptissimus, arrepta repaguli trabe, unum atq; alterum custo-
 dem prostrauerat, obseratisq; ferreo uecte postibus, porta
 fuerat potitus. Sed Ramada impetum faciente, Siculus uti
 erat inermis confestim interficitur, & reliqui portæ aditu
 depelluntur. Ipse reſerata porta sibi ac suis egressum parat,
 & cum aliquot generosis equis, & sarcinarijs iumentis,
 quibus carioris suppellectilis partem raptim imposuerat, ad
 Barbaruffam acerbissimi casus nuncium ferens contendit. At
 Christiani ex utrisq; cõpedibus tumultuarieq; interfectis aliquot
 Turcis, totam occupant arcem, armamentarium refringunt,
 atq; omni regia gaza, commeatu, armisq; potiti, ab excelsa
 parte arcis de sua uictoria Cesariatis significant, partim fu-
 mo, partim flammis ab incenso sulphureo puluere excitatis,
 expansoq; demum uexillo, quod Sarmentine cohorti apud
 aggeres ademptum fuisse docuimus. Hæc tamenſi dubiæ ſi-
 gnificationis argumeta, nostri in multo ſpatio nequaquam
 præclare perſpicerent, crebris tamen Tunetanorum ad Ce-
 ſarem, Muleaſſemq; transfugijs adducebantur, ut grauem
 omnino

PAULI IOVII HISTOR.

omnino apud hostes exortum esse tumultum crederent, & Cesar cum expedita manu Giabenum, & Buccanigram, qui seruis opportunè rebellantibus opem ferrent, ad explorandū, urbi atque arci appropinquare iuberet. Interea Hariadenus iudæo in primis, qui importunè obsistendo expeditum, & salubre consilium euertisset, falsisq; item Dijs suis crebro maledicens, ad arcē reuertitur. Obserata ianua supplex & prope lachrymans seruos orat, mœnia portamq; tenentes, ut se cunctis parcere integra fide paratum ex templo recipiant. At illi ueteris nouæq; Fortune suæ memores, iustoq; exacerbati odio, in eum certatim lapides conijciunt, adiectisq; contumeliosis uocibus submouent, sic, ut ille ira & dolore præpeditus, & furens, in conspectos sua manu sagittas dirigeret, & rebus planè perditis, & conclamatis, deformem in fugam uerteretur. Secuta sunt fugientem Turcarum agmina, quorum numerus septem milium summam implebat, eo consilio, ut ad urbem Hipponam, quam hodie Bonam uocant, diui Augustini præsulatu celebratam, se conferrent. Ibi enim suas triremes conscendere, mariq; potius quàm terra reliquos Fortune suæ casus experiri uolebant, quoniam Hariadenus in stagno iuxta urbem, & arcem in fluente, triremes quatuordecim tanquam in statione tutissimæ reliquerat, ad incerta belli, si opus foret deducendas. Armamenta autè cum remis atque tormentis deposita erant in arce, quam suo præsidio tuebatur. Cesar ubi hostem desperatis rebus effugere, Bardeosq; prætergressum hortos, ad Bagradam amnem, qui à Pœnis Magiordech appellatur, extentis itineribus properare certius didicit, Tuneti portis omnes copias admouit. Aduentanti presto antè affuere ciuitatis magistratus, qui allatis portarum clauibus deditiōnem facerent.

facerent, eiq; incruentæ uictoriæ fœlicitatem gratularen-
 tur, se autem gratisimo animo, quòd essent sc̄uissima Tur-
 carum tyrannidæ liberati, cuncta quæ imperaret, protinus
 esse facturos. Id unum petere ab æquitate optimi, & clemen-
 tissimi imperatoris, ut milites extra urbem in castris conti-
 nere, & ciuitatem cumulato obstrictam beneficio, inuiola-
 tam præstare uellet, postquam Muleassem antiquissimæ stir-
 pis ipsorum regem, singulari benignitate reducendum ad-
 duxisset. Nihil enim milites ex urbanis rerum omnium co-
 pijs, quæ suppeditari possent, esse desideraturos. Pro suis
 quoque ciuibus deprecator aderat Muleasses, uehementer
 de ciuitatis salute sollicitus. Sed Cesar quanquam ad id præ-
 standū, satis propèso animo esse uideretur, tamē quòd de Pu-
 nica fide non temerè dubitabat, & quam Tunetani per Mu-
 leassem pecuniam se in stipendium præbituros antea pro-
 misissent, astutè & cunctantur extrahendo tempus expedi-
 rent, utpote qui de supremis Barbarussæ consilijs euentum
 expectabant, ut id prolixè polliceretur adduci non poterat,
 & quominus Pœnis quicquam certum de eorū salute pro-
 mitteret, uel ob id admonebatur, quòd turbidas frementium
 miliū uoces audiebat. Dictitabant enim se periniquè simul
 & ingrati, tot nauigationum ac itinerum extrema perpe-
 sos incommoda, iusto uictoriæ premio fraudari, postquam
 ipsos illuuiæ obsitos, & inopes, nihil iam aliud sustentaret
 & aleret, quàm oblatæ spēs prædæ, quæ sibi lacera ueste uix
 pudenda tegentibus, exustisq; longo labore, & siti inclemen-
 ter eriperetur, scilicet, ut Tunetani religionis hostes per-
 petuiq; receptatores, & hospites immanium prædonum,
 Christiana uictoria letari possent, ipsi autem uictores elu-
 si, undiq; suas ærumnas perpetuò lugerent.

Cesare

PAULI IOVII HISTOR.

Cæsare, Vastius cum parua manu ad arcis portã accessit, & à seruis qui se in libertatem uendicarant, cum insigni gratulatione receptus est. Inspecianti autem Barbaricas opes, & totum arcis apparatus, seruus Ligur absconditæ pecuniæ latebras indicauit. Demerserat enim Barbarussa in cisternã ad triginta milia nummum aureæ monetæ, pluribus insutæ culeis. Hos expiscatus Vastius, à Cæsare præde donatiuiq; nomine, ut sibi concederentur facillè impetrauit. De se enim omnibus bellis optime meritum, & ex natura liberalis ingenij inter principes eius ætatis maxime largitorem, eo munere dignissimum existimabat. Verum arce inexpectata foelicitate in potestatem redacta, & iam diripientibus cuncta seruis, miles diutius contineri non potuit, quin agminatim intraret urbem, et per cunctas regiones ad prædam discurreret, Tunetanis nihil ferè hostile expectantibus, & magno ciuitatu edito, Muleassis fidem frustra implorantibus. Paulo siquidem antè conspecto Muleassæ gens æquè mobilis, & infida, pronaq; in adulationem, magnas inusitatæ letitiæ significationes manuum plausu, & crebra gesticulatione corporum, secundisq; acclamationibus, omnis uirorũ & mulierum ætas ediderat, scilicet, ut antiqui in nostros odij libidinem reponderent, ob idq; uictores nostri nullo eorũ merito admisericordiam flecterentur, quum ex conscientia incertæ fidei, id summæ calamitatis incommodum ultro sibi ipsis contraxissent. Primis inbiantium prædæ impetus, uti inuadentium, & effringentiũ fores uarij casus tulerunt, promiscua cæde cruentus fuit. Sed Hispanis atque Italis in auiditiam pronioribus, Germani ab insita animi feritate Mahometano cruore sitim explere properantes, ita cadaueribus cuncta compleuerunt, ut imbellem omnis sexus, & ætatis turbam,

turbam, ad inanium Deorum templa confugientē, sine discrimine trucidarent, & pavimenta damnatis in tēplis multo inermiū sanguine inundarentur. In eo cadentiū miserorū strepitu, lugente obtestanteq; Muleasse, Caesar seuitiē modū imposuit, pronounciariq; iussit capitale fore, si quis Tunetanum uiolaret ciuem, aut in seruitutem abduceret. Fieri tamē nequijt, quin multi, adolescentesq; præsertim, & formosiores foemine ad classē raperentur: nam socij nauales, fama diripiendæ urbis exciti ad urbem conuolabant. Quamobrē Muleasi licuit quos nouerat ē manibus prædantium in libertatē exiguo pretio uendicare. sic, ut unam ex uxoribus eius, quæ antea inter carissimas fuisse dicebatur, binis redemptā aureis constet. Caesar ingressus arcem, seruos, qui clarissimo factō summæ parandæ uictoriæ occasionem præbuerant, collaudauit, diuisaq; uiritim certa pecunia qua sese alerent, liberos fore dixit, pollicitus nauigia, & commeatum quibus in suas terras transportarentur, Medelinum autem, & Giasseram, quos Barbarusse alumnos, & effringendi ergastuli authores fuisse docuimus, pecunia uesteq; donauit, à quibus postea multa de Barbarusse consiliis, arcanisq; moribus didicimus. In eā arcis direptione tria incomparabilis iacturæ detrimenta Muleasses deplorauit, Arabicorum uoluminum in primis, quæ conturbata atq; direpta bibliotheca perierūt. Afferuabantur enim antiquissimi codices, non disciplinarū modò omnium præcepta, sed superiorum etiam regum res gestas, & Mahometanæ superstitionis interpretationē continentēs, quos rex ipse postea me audiētē, se unius urbis pretio (si fieri posset) auide redempturum disserebat. Secundo loco fuit unguentorum odoratiq; Indici aromatis officina, in quam patris Mahometis exemplo, prodigiosi sumptus,

PAULI IOVII HISTOR.

inustataeque luxuriae orientis opes contulerat. Siquidem plumbis in loculis, eburneisque arculis tanta uis ambræ, musci, & zibetii (harum rerum antiqua uocabula adhuc ignoramus) in balnei quotidianos usus, & nocturnos diurnosque cubiculorum suffitus erat recondita, ut ingentis auri ponderis pretium excederet. Quæ tamen omnia Hariadenus uictor, militari dicitia subagrestis, & damnarar, & effuse contempserat. Postremo uaria maximeque pretiosa pigmentorum genera, ab ignaris seruis atque militibus, presentis tantum, & manifesti lucri spolia quaerentibus, stulte pretermissa dissipataque sunt. Nam acerui plures caerulei transmarini, quod cyaneum efficit colorem, & à Grecis authoribus lazurium uocatur, in armarijs reperti sunt, multique culei, cocco, & lacca Indica pleni, quæ purpuræ colorem emulantur, & à pictoribus eximij, & lanarum telæque sericæ insectoribus magno communantur pretio. Quæ omnia tum foede pessundata nemini prædæ futura disperierunt. Ingens quoque balistarum, & nostri moris telorum, & armorum, thoracumque, præsertim ex laminis, et galearum apparatus est repertus, agnitæque sunt in his cassides, ocreæ, femoraliaque Gallorum equitum, ab eo tempore quo Ludouicus rex Gallie Tuncetum ante trecentos annos obsederat, à Pœnis de Christiano hoste parata, quæ ad eius belli memoriam custodita seruabantur. Interea Hariadenus ad Bagradam annem, qui Maiordech à Barbaris appellatur, iter intendit, uadoque propter æstatis siccitates facile reperto, transgressus est, ne quicquam persequente uellacessente Numidarum ala, quam Myleasses ex ueteribus amicis, a iuunculi, Doracis clientibus coactam, abeuntes Turcas persequi iusserat. Eo nanque ordine Barbarussa iter habebat, ut postremo suorum agmine, certis sclopettariorum & sagittario

tiorum praesidijs more militiae confirmato, neque manus commo-
 deret, neque appropinquare quidem ausos facile contemne-
 ret, & Hipponam omnibus suis incolumibus, uti statuerat,
 intactus euaderet. In transitu tamen Bagradae amnis Haydi-
 num Smyrnaeum incliti nominis piratam desiderauit, quum
 is in magno solis ardore longoque itinere fessus, & multo ad-
 ipe praegravis, cogente siti ex profuente auidius potando,
 disruptis praecordijs in ripa expirasset. Hariadenus ubi Hip-
 ponam peruenit, primum omnium recreandis copijs bidui qui-
 etem dat, concioneque habita uniuersos consolatur, hortaturque
 ut quodcunque incommodum iniqua sors attulerit, id ne-
 quaquam hostium uirtuti, sed seruorum perfidiae tribuendum
 existimare uelint. Fortunam inuictis patientissimisque animis
 ferendam, eamque noua uirtute conciliandam arbitrarentur.
 Sibi esse in animo classem educere, atque inde continuo Algeri-
 um proficisci, ubi maioribus praesidijs comparatis, classemque ad-
 aucta, & nouo suscepto consilio, re ipsorum uotis parae, & sua
 existimatione non indignam sit ausurus. Nunquam ulli duci
 ab aduerso rerum euentu fracto subactoque, alacrioribus animis
 a militum corona succlamatum fuisse memorat, quum ultro de-
 poscerent, ut quae uellet, uel grauissima atque asperrima uni-
 uersis imperaret, nihil enim se recusaturos, modo ad rem ge-
 rendam educerentur. Itaque incredibili studio et promptissi-
 mis suorum uiribus fretus, triremes quatuordecim demersas
 in stagno, ipsoque profuentis fluminis uado, admirabili cele-
 ritate educit, suisque impositis armamentis protinus exornat.
 In margine stagni aggerem erigit, productaque munitione in
 eam tormenta confert, non inani coniectura iudicis, non mul-
 to post nostrorum classem affuturam, ut egressum impediret. In
 eo quoque consilio Caesar & Auria pariratione uersabantur,

PAULI IOVII HISTOR.

ut hostem euadere parantem præoccuparent, rati eius classem priusquam deduci ad ornariq; posset, si pars ipsorū classis eò mitteretur, tormentis in statione demersuros. Ad eam rem conficiendam, ab Auria deligitur Adamus centurio Genuensis, non magnopere rei naualis peritus, sed affinitate Aurie & multis diuitijs æque fidus & potens. Is certum triremium numerum socijs imperat, & sublato uexillo cū quatuordecim tantum rostratis ad Hipponam prouehitur, certam faciliq; uictoriam, ingentemq; inde sibi laudem de imparato hoste se adepturum sperans, quòd in apparatu instruende classis occupatum Barbarussam fore crederet. Sed postquam Bisertum præteruectus Hipponæ appropinquare cœpit, Barbarussam incomparabili celeritate classem eduxisse, & munitionem tormentis instruxisse certius didicit. Quare uehementer perturbatus consilium mutat, momentibus trierarchis, ut omnem certaminis aleam deuitaret, quòd in sociorum triremibus, Hispanicis præsertim, Siculis, & Neapolitanis, rari essent propugnatores, ut qui ad prædicam spem antea, iniussu in terram descendissent, ideoq; iniquissima conditione cum Barbaris numero feritateq; præstantibus pugnaturus censeretur. Itaque opportunè prudēs obuerti proras iubet, & uelis remisq; regreditur, ut maiore partem classis accersat. At Barbarussa, uti postea cognitum est, diu in incerto habuit, an nostrorum classem ad spem uictorie consequeretur, postquam pari triremium numero foret confligendum, an potius in uetere proposito petendi Algerij persisteret. In hanc sententiam inclinarūt trierarchi, ignari prorsus infrequentie imbecillitatisq; nostrorum, atq; ita occasione magni certiq; prouentus prætermissa, modico Turcarū præsidio arci imposito, orā soluens, Algeriū enauigauit.

uit. Redeunte autem Adamo rebus infectis, pleriq; principes
 ægerime tulerunt, quòd incuria quorundam imperio ægre
 parentium, & flagitio sociorum naualiũ, qui iniussu in lit-
 tus descendissent exoptate uictorie occasio elapsa uideret-
 tur. Hoc enim unũ eo bello ad summam Cæsaris fœlicitatem
 defuit: nam præferoci hosti si ei classis à nostris crepta aut
 demersa fuisset, nullus omnino tutus ad fugã locus relinque-
 batur, quoniam innumerabiles Numidæ, Turcarum ex pro-
 fesso hostes, per mediterranea ærunnosum iter habentem
 ex notis saltibus inuasuri, & priusquam Algerium perueni-
 ret, omninò deleturi crederentur. Ceterum Auria grauitèr
 indignatus sibi & suis, nec tamen desperans hostẽ se adipisci
 posse, cũ tota sua peculiari classe, ceterisq; ualidioribus soci-
 orum rostratis, Hipponam contendit. Cognito autem Bar-
 barusse discessu, urbem cœpit, murosq; diruit, arci uerò quã
 tormētis in potestatem redegerat, præsidium imposuit, du-
 ce Aluaro Gometio, regressusq; est ad Cæsarem. Ceterũ Go-
 metius, tametsi uir erat bello fortissimus, usque adeò tamen
 auaritia erga hostes pariter et socios euasit infamis, ut iudi-
 cij metu manus ad turpẽ uitæ exitũ sibi conscisceret, & Cæ-
 saris iussu arx ipsa, quæ nõ nisi magno sumptu defendi pote-
 rat, funditus euerteretur. Exinde consultatum est de Mule-
 asse, Cæsariq; eum Tuneti regem maiorum suorum consuetu-
 dine regnaturum constituit, binosq; tantum falcones ad au-
 cupium, & binos è Numidia pernices equos tributi nomine
 quotannis imposuit, ea conditione, ut Christiani nominis a-
 micus, Turcarum uerò gentis perpetuus hostis, Cæsaris no-
 men coleret, & Guletano præsidio, quod ex Hispanis ampli-
 us mille imponebatur, stipendiũ persolueret. Cogitatũ sub-
 inde est de oppugnãda urbe Africa, quæ in Adrumetino sinus

PAVLI IOVII HISTOR.

ualido Turcarum præsidio tenebatur. Hæc urbs antiquitus parua Leptis fuit, hodie à nostris Africa, & à Barbaris Mahemedia appellata. Sed aduersæ tempestates, classem superare Clupeæ promontorium (hæc hodie Calibia dicitur) & sese in sinum Adrumentinum, quem uocant Mahometæ inferre prohibuerunt, atq; ita classis Siciliam tenuit. Cæsar Panormi & Messanæ triumphali pōpa exceptus est, donatusq; passim pecunia, Rhegium traiecit, & per Brutiorum oppida hospitaliter à Sæfeuerino Besenniano regulo susceptus, Neapolim peruenit. Quum esset in itinere, nunciatum ei est Franciscum Sfortiam è uita decessisse, cuius morte grauissima exorta sunt bella. Nā Frācisus Galliæ rex, Cisalpinae Galliæ imperium à Cæsare sibi concedi postulabat, cum suo iure antiquæ hereditatis à Valentina Vicecomite repetito, tū præclara Maximiliani Cæsaris concessione, qui id tabulis ritè confectis acceptaq; honorarij muneris pecunia, Ludouico regi post exactum captumq; Ludouicum Sfortiam adiudicasset. Sed Cæsar non ignarus quantū sibi authoritatis, potētis, & certi quotidianæ pecuniæ prouētus, ex Galliæ Cisalpinae possessione, imperioq; accederet, ullis precibus adduci non poterat, ut opulentissima Italiæ pars, præpotentibus Transalpinae Galliæ regibus adijceretur. Hos enim parto Mediolanensi imperio (uti eos iam pridem fecisse meminerat) minime quieturos existimabat, sed auiditate proferendi imperij aliena ipsiusq; in primis regna protinus inuasuros. Neque eum quo minus constanter in sententia sua maneret, Italiæ principes deterrebant, quibus potentiam suam, tot auctam opibus, magnopere suspectam, ideoq; formidandam intelligebat, uti recenti exemplo didicisset, quum illi authore Pontifice ad arma consternati, cum dira rerum omnium perturbatione,

batione, uel sepe uisiti multatq; omnibus aduersæ Fortune malis, hoc pertinacissimè exostulassent, & demum impetrassent, ut Mediolanum Francisco Sfortie redderet, Hi Spanosq; milites omnibus populis graues, deduceret. Ex aduerso Franciscus nihil æquum, in seq; propèsum à uoluntate Cæsaris expectans, nec tamen ea in re animum despõdēs, ut qui armis aduersus Cæsarem primus uti nollet, extincto Sfortia, in Carolū Sabaudium arma uertit, ut per eius ditionis fines expeditum sibi iter in Italiam pararet. Causam autem inferendi belli hanc præferebat, quòd Sabaudius Nicæam Prouinciæ urbem, antiquitus à Gallis certa pecunia oppignoratam sibi eripi nollet, ne opportuna & munitissima urbe, quæ Galliam ab Italia disterneret, exueretur, rege eam plurimum flagitante, restitutaq; pecunia redimere cõtendente. Is enim urbem excelsa arce ualidam, & propter Herculis Monoeci portum, magnas nauigationibus commoditates afferentē, si bellum gerere oporteret, magno sibi usui futurā providebat. Alienarat rex iam pridem animum ab amicitia Sabaudij grauib; ictus offensionibus: Nam is, tametsi Francisco erat auunculus, uxoris tamen Lusitanæ illecebris deprauatus, defatigatusq; assiduis precibus hæc erat uxoris Cæsaris germana soror) neglecto Gallo, se totum ad auctoritatem nutumq; uictoris Cæsaris ita contulerat, ut urbem Astam ab eo sibi dono oblatam accipere non recusaret, filiumq; tanquam fidei obsidem in Hispaniam Cæsari educandum mitteret, quæ tum importune atq; impudenter admissa fuisse Galli differebant, nullum enim Gallo certius erat in Italia patrimonium ipsa urbe Asta, quam amplius centum annos sine controuersia possedisset. Verū eam Cæsar qui Gallos Italia penitus eiectos, ulla ad spem reditus in Italia certa

sede potiri nolebat, auidè expetenti Lusitane, nec abnuenti
 uiro eius facillè concessit, quæ urbs coniuncta inclusaq; Sub-
 alpinis oppidis Allobrogico regno præclarum amplitudi-
 nis & roboris decus additura uideretur. Fuit aliquandiu ma-
 gno consiliorum aestu iactatus Sabaudius, uir egregiè pro-
 bus, ad æquitatemq; procliuus, nec alieni unquam appetens,
 nisi esset uxorius, an Gallo regi de Nicæa obsequendum fo-
 ret, quum in ea nullum aliud quàm inueteratæ possessionis
 ius sibi esse fateretur. Verùm Franciscus Sfondratus sena-
 tor è Mediolano, Cæsaris nomine legatus in Allobroges mis-
 sus, eum ab huiusmodi consilijs impensè deterruit, testatus
 eum aduersus Cæsarem facturum, si quicquã cum rege Gal-
 lo pepigisset. Eo modo Sabaudius, ne Cæsare offenderet, co-
 gnationis iura, & Allobrogum principum ueterem amici-
 tiam, quæ hæctenus cū Galliæ Regibus inuiolata permanse-
 rat, ea minaci obtestatione perterritus, tueri non potuit, mi-
 serabili profectò conditione, quòd quum neutrum offendere
 uellet, utriq; demum, sicuti mox euenit se præda futurum pro-
 spiceret. Nec mora Galli, duce Philippo Sciabotto, quæ à præ-
 fectura maris Amirantem uocabant, coactis copijs, eum Trans-
 alpinis oppidis, quæ pertinent ad Allobrogum fines, inermè
 desertumq; ab omnibus exuerunt, transgressiq; alpes, aliquot
 munita oppida Subalpinæ regionis, in primisq; Taurinum,
 Fossanum, Penarolum, & Cherium occuparunt, ac nisi An-
 tonius Leua eductis Mediolano copijs, cuncta inuadentibus
 occurrisset, repressaq; Gallorum audacia, iusti exercitus uim
 rebellantibus ostendisset, futurum erat, ut Vercellæ, et magna
 pars Subalpinæ ditionis in potestatem Gallorum deuenirent.
 Neq; tamè ullæ res in ipso benè cceptæ, prouenientisq; uic-
 toriæ cursu Philippum magis retardauit, quàm Ioannis Lothorin-
 giæ

gie Cardinalis aduentus. Is enim à rege ad Cæsarem cum amplissimis de pace mandatis missus, ubi in castra ad Taurinum peruenit, sua authoritate, quæ apud regem erat eximia, Philippo persuasit ut subsistere citra Duriam annè, neq; ulterius arma proferre uellet, ne summæ spei parata pacis atq; concordie occasionem, offenso exacerbatoq; Cæsare corrumpere. Existimabat namq; se Cæsare suppressis armis, suspensiq; bello, molliorè & faciliorè inuenturū, utpote quem neq; ui subigi, neq; ullo rerū suarum periculo permoueri posse intelligeret, ut quicquam suo nomine indignum cum armato hoste pacifecetur. Id Lothoringi consiliū ægrè admittebat Philippus, detestantibus præsertim ducibus, peritioribusq; præfectis tanquam importunum, inutile, & graue mox incommodū ex fera pœnitentia gerēdis rebus allaturum. Aderant enim lectissimi proceres ducesq;, & præter Gallos in quibus eminebant Montegianes, Palicia, Burrias, etiā Italici nominis Stephanus Colūna, Paulus Rentij Ceritis filius, & Sergianus Carraciolus Melphie regulus. Sed contra omnes Lothoringi sententia ualuit, uel ob id quòd Philippus eius uiri dignitati, & ad rem conficiendam ab arcano regis peculiaris officij summā authoritatē afferenti tribuendum putaret, & se satis his belli prosperis inuitis ad laudem profecisse uideretur. Ad id inexpectatū ingratae pacis nomen, milites gerendarū rerū studio uehementer incensi, extēplò perturbatis deiectisq; sua spe animis, usq; adeò indignanter in iram exarserunt, ut pleriq; præ dolore gladios abiicerēt, hastasq; diffringerent, iactis in ducem probris, tanquam non postea resumpturi, uel si imperio iuberentur, postquā importuna cessatione imperator uti parū bellicosus imperitusq; rerum, sese à cogitatione belli, cursuq; uictoriae, ad incerta pacis spē

PAULI IOVII HISTOR.

conuertisset. Neq; id postea militaris iudicij factū inane ex-
 titit, quando & tum paratam uictoriam interpellasse, &
 graues demū Gallico nomini clades importasse uideri potue-
 rit. Eo nanq; intēpestiui consilij decreto, nō multo pōst Phi-
 lippus, non inscitie modò, sed proditiōis propē apud re-
 gem accusatus, tanta exarsit inuidia, ut honore bonisq; se-
 uera dānatione spoliaretur, atq; inde summam calamitatem
 aditurus esset, nisi foedis probris laceratum prostratumq; ab
 exilio, uxoris affinitas & clementia regis erexissent. Hye-
 marat Cēsar Neapoli amoenissima in urbe, excultus proce-
 rum omnū liberalibus officijs, & quod ad popularitatem
 pertinuit, per otium carneualiuū dierum, qui pro Lupercali-
 bus à nostris instituti sunt, Tunetane uictorie letitiam, edi-
 tisequestribus ludis, magnificentissimè repræsentarat, in qui-
 bus ipse Maurisiaco cultu decurrit, saltantiumq; illustri-
 um foeminarum choreis, remissa ingenij seueritate, persona
 tus interfuit: eo quidē licentius, quod per eos dies Margari-
 tam filia, Alexādro Medici iam pridem destinata, celebratis
 nuptijs in matrimonio collocarat, præclara cum laude sum-
 mæ probitatis, quod non secus ac uiuo Clemente ueteribus
 promissis integram fidem attulisset, quanquā ne id faceret,
 interpellaretur à Florentinis patritijs, qui exules facti Nea-
 polim coibant, usiq; patrocinio Saluiati & Rodulphi Cardī-
 naliū, Alexandrum omni existimatione, principatuq; Etrū-
 riæ, et deniq; uxore, uel paratis nuptijs spoliare nitebantur,
 quū uno consensu ingentia auri pondera quotannis offer-
 rent, si repudiato genero, eoq; Florētia exacto, ciuitati pri-
 stinam libertatē restitueret. Eum siquidē per contumeliant
 spurū, ex agresti ancilla genitū, immitemq; nobilissimæ pa-
 trie tyrannū, scriptis, atq; editis orationibus appellabant.

Sed

Sed Caesar ciuitatē Gallico nomini nō obscure fauentē, opti-
 moq; belli iure propter infidelitatis noxā, omnia hostilia de
 se meritā ita oderat, ut omnes restituendæ libertatis cōditio-
 nes repudiādas iudicaret, eo præsertim tēpore, quo excitari
 ingens bellū providebat, quū paulō antē ab ipsis exulibus
 Hippolytū Medicem Cardinalē ab Alexandro, qui patruelis
 erat frater, deprauatū atq; diductū meminisset, ut eorū dissi-
 dio Mediceæ domui excidiū pararetur. Hippolytus siquidē
 exules Florētinos, ueteresq; familie hostes sibi asciauerat, ua-
 nitate ingenij inductus, ut per eos Alexandro atroces insidi-
 as moliretur. Eum enim astuti homines, ualidaq; facundia
 & miris cōsulendi artibus instructi, eō peruersa atq; insana
 ambitione correptū perpulerant, ut Etruria principatū in
 sua fata præproperus affectaret, abdicareq; se honore pur-
 purei galeri uellet, atq; inde ad eiusdē filię Casaris nuptias
 aspiraret, quod nisi sublato Alexandro fieri non poterat.
 Cuncta enim tum sibi secunda, si Casaris gener euaderet, ob-
 uentura cōsidebat. Itaq; dū in eius insani sceleris cogitatione
 uersaretur, per Baptistā Ciboum Massiliensem episcopū, In-
 nocentijq; Pontificis neptē, teterrimā necem ex incenso tor-
 mentario puluere Alexandro machinatus est. Harū autem
 insidiarum indicia Deo maximo detegente ab Alexandro de-
 prehensæ sunt, atq; illico Romam ad Paulū Pontificem dela-
 ta. At Pontifex tametsi ruituræ Mediceæ domus excidio,
 quod aliena cū inuidia pararetur, mirè gauderet, in spem sci-
 licet ingentis lucri ex amplissimis sacerdotijs, quæ in Farne-
 sios nepotes transferrentur, tamen Alexandri iniuriam om-
 nino negligere uideri noluit, quum Octavianum Zengam
 hominē facinosum ex Hippolyti satellitibus, nefarij consi-
 lij consciū comprehendī iussisset. Eo capto Hippolytus
 uehemen

PAULI IOVII HISTOR.

uehementer exterritus, detecta q; malignitatis suæ pudore confusus ex urbe in Catilum Tiburtini agri castellum profugit, atq; inde non multo post ex poenitentia concepti facinoris commutata uoluntate, ad sanitatē redire, et quorsum eua-derent maligna exulū consilia serò agnoscere cœpit, sic ut Alexandro se conciliare, & à Cæsare pacis conditiones accipere percuperet. Quae de causa Neapoli conducto nauigio, ad Cæsarem in Africa bellum gerentem enauigare properabat. Verum Petro Toletano prorege ei nauigium pernegante, ad oppidum nomine Iler Fundani agri, quod est uiae Ap-piae impositum, inops consilij substitit, ubi oborta pestilenti febre, iuuenis longè omnium eruditi ingenij nobilitate, decore uultus, & illustris uitæ splendore florētissimus, sexto die ex humanis est ereptus, magna hercle exulum letitia, quorum Philippus Strozza erat princeps, & Pontificis com- modo, quum hic eius spolijs suos ditaret, illi uerò uno erepto alterum tanquam fratris ope destitutum, uti mox euenit facile tolli posse diuinarent. Nec desuere exules auctore Strozza, qui eius immatura mortis causam adueniēti referre contēderent, ut Alexandri existimatio, ea infami suspitio- ne suggillari uideretur. Verum ob id Andreas Etruscus epu- las mensis inferre solitus, temere accusatus, quum diu tortus fuisset, & nihil de eare confiteretur, carcere tanquā insons eductus est, affirmantibus praesertim medicis nullum esse ue- nenum, quod certo ex interuallo lacefferet & fureret, sicut in tertiana febre bilem effruescere uidemus. Is. n. morbus cui Hippolytus cecidit, ad statim periodi exacerbationem redi- bat, ideoq; eius morbi casum ad nouam permutati aëris in- temperiē referrent, qua nonnulli ex eius comitatu iuuenes etate florentes, pari opressi morbo cōcidissent. Nec multò post

post *Cesar* audiendis populorum querimonijs, qui inusitata
 regularū acerbitate auarissime se uexatos & expilatos con-
 quererentur, seuerè intentus, didicit minoris insule *Balearis*
 populū, à *Barbarussa* supremam cladem accepisse. Is enim,
 ut supra docuimus, fatali nostrorum incuria, erroreq; ma-
 xime pœnitendo, *Hippona* elapsus, ubi *Algerium* peruenit,
 refecta classe, eaq; nautico cōmeatu optimè instructa, et cu-
 ra rerum *Afani* filio, cui tutor atq; adiutor *Salecus* aderat,
 demandata *Byzantium* enauigare constituit, eo animo, ut
 ex itinere prædabundus *Cæsarianæ* ditionis oram percurrere-
 ret. Primum autem omnium in *Ramadam* *Boëtiū* *Tune-*
tanæ arcis præfectū, capitali supplicio animaduertit, quòd
 minus intenta custodia carcerem ergastulaq; nexorum ob-
 seruasse, indeq; totius amissi regni cladem attulisse putare-
 tur. Hunc inter libertos *Christianæ* religionis desertores,
 longè charissimum habuerat, solerti eius planeq; *Betico* in-
 genio, in omni hætenus rei bellicæ negotio magnopere de-
 lectatus & adiutus. Ab *Algerio* itaq; oram soluens, in *Ma-*
gonis portū minoris insule *Balearis*, *barchini* *Magonis*, ut
 credi par est, unde nomē acceperit, morte et tumulo nobilē,
 se intulit, *Punico*q; ad fallendū usus dolo, ita intrauit, ut *Cæsa-*
rianæ classis speciem, explicatis *Christianorum* insignium
 uexillis præberet, & ab effusis ad spectaculum oppidanis,
 multis de more tormentorum bombis saluaretur. Magnum
 enim numerum huiusmodi uexillorum, *Barbari* uarijs casti-
 bus, *Protundo*q; præsertim *Hispanicæ* classis præfecto, super
Sardiniam aliquot ante annos oppresso, nostris ademerant.
 Adiuuit etiam astum dolosi hominis *Lusitana* nauis, quæ in
 eundem portum tempestate impulsâ ancoras iecerat. Præfe-
 ctus namq; eius *Consalius* *Perelia*, eadem captus imagine,
 pilas

PAULI IOVII HISTOR.

pilas ferreas tormentis eximi, eaq; inani sonitu ad latitiae signum honoris causa displodi iusserat. Sed postquam à tot rostratis repente circumuentus, Barbarorum ora, & peregrina arma, simulataq; amicitiae dolos propius & certius agnouit, serò sese atq; nauigium strenuè tutari conatus, à Barbaris cruento certamine expugnatus, trucidatusq; est, iniquiore etiã eius sorte, quòd nauigium reticulato ex funibus uelamento contegi muniriq; solitum, tum fortè tanquam tutissimo in portu minus necessario, eo munimine careret. Caepi enim non posse uidebatur, nisi certa cum pernicie insilentium, quò inferius per castella & foros parata essent uenabula quibus conscendere ausi transfoderentur, & ualidis colubinarũ ictibus rostratas facillè perfringi demergiq; posse appareret, nisi Perelia earum globos pernicioso adulationis officio incautus, eximi iussisset. Eo modò Lusitanis ad unum interfectis, Barbarussa ad oppugnandum oppidum tormenta conuertit, sed quum oppugnatio, fortiter se tuentibus oppidanis, Turcis durior euaderet, praefectus imbellis metuq; occupatus, de oppidi deditioe cum Barbarussa transegit, ea conditione, ut cum uxore & liberis incolumi libertate seruaretur. Atq; ita scelesto praefecti consilio, Magoniani ad unum omnes miserabili infortunio capti, & in Africam abducti sunt. Verum praefectus integra fide seruatus, non multo post admissi flagitij poenas dedit, quò eum Martinus Durrea insulae praefectus, laquei supplicio puniendum imperasset. Barbarussa autem uniuersam praedam Algerium reuulit, atq; inde autumnales Boreae flatus continens, pari audacia, sollicitateq; longissimae nauigationis, uti antè statuerat, Byzantiũ peruenit. Interea Caesar acre bellum aduersus Gallos coquens, nec obscure parans, quod summi eius consilij sum-

Eij summæq; prudentiæ fuit, Venetos in partes traduxit, diu
 opinione suspensos ab excessu Francisci Sfortiæ, nec temere
 de Italiæ libertate dubitantes, quâdo longissimè prouiderent,
 si Galliæ Cisalpinæ imperium, uti hereditas postulabat, reli-
 quis tot Cæsaris regnis accederet, præpotentè accolam sibi
 præcipuè formidandum parari, quòd Cæsar regna regnis ad-
 nectere solitus, quæ sibi legitimo iure ab indulgente fortuna
 tribuerentur, uti immensa auctus potentia, si æquitatis ac
 amicitie obliuisci uellet, uicinas ultra Abduam urbes inua-
 surus esset, recenti Maximiliani & Ferdinandi auorum ex-
 emplo, qui eas Mediolano antiquitus cõtributas, abreptasq;
 impotentibus Venetorum armis repetissent. Sed tum Cæsa-
 ris nomen in tanta erat gratia atq; existimatione apud Vene-
 tos, ab ea præsertim Punica uictoriæ laude, ut plerique ei
 fauere, prouehereq; eius opes dictis sententijs minimè dubi-
 tarent, ipso præsertim Vrbinatè Feltrio copiarum impera-
 tore ante omnes propensissimo, qui uti erat indefessa atq;
 admirabili facundia potens, multos quò uellet patri-
 os impellebat. E senatorio autem ordine, aut præmiorum
 spe allecti, aut suoapte ingenio accensi, quòd ita fore è repub-
 lica crederent, Cæsari mirifice fauebant, M. Antonius Con-
 tarenius, qui ei aderat longa functus legatione, domi uerò
 & in senatu M. Antonij Cornelij perpetuo studio, illustriq;
 eloquentia, partes Cæsaris subleuabatur. Nec deerant pleri-
 que seniores, in quibus multus semper fuit Aloisius Mocer-
 tus, qui nihil nisi pacatum, & ab summa æquitate modera-
 tum, uel ab armato, uti semper inuictò Cæsare, expectandū
 esse differeret: quanquam exactæ prudentiæ grauissimæ
 rumq; rerum experiens ipse Grittus princeps, multa rei-
 publicæ prorsus aliena detrimentosaque ex eo foedere ob-

uentura diuinaret. Sed ea quæ Grittus diceret, uti facile apud imperitos euenit, uehementer eleuabat perpetuum eius & pertinax studium erga Franciscum regem, quod tantus rex, præclarus Veneti imperij restitutor, nisi ingratus & improbe deserendus uideretur, eo præsertim tempore, quo Mediolanensis imperij hæreditatem, aut beneficio liberalitateq; Cesaris, aut ui & armis, uti sæpè antea, esset aditurus. Itaq; facile electi fuerant in legatione, quæ ad Cesarem de Punica uictoria gratulatum Neapolim mittebatur, Cesariani nominis apprime studiosi, contra uerò, ijs patriiis honorifico diuersæ legationis munere imposito, qui reipublicæ studentes, commodo Galli regis fauerent, Roman non obscure ablegati sunt, ne domi consilia Cesariana factionis, intercedendo atq; impediendo, perturbarent. Nec multò post Neapoli de scædere transactum est, his ferme legibus, quibus Sfortiæ principatum tueri tenebantur spemq; præberet Cesar id flagitanti bus, futurum esse, ut Mediolanense imperium, sua Augustali authoritate, nouo regulo maturè concederetur. Id enim maximè Venetus expetebat, ne sibi cum Cesare regum maximè opulento atq; inuictò, sed cum infirmo, alieniq; arbitrij Fortune obnoxio, de finibus certandum foret. Hoc tamen disertè conditionibus non adscripsit Cesar, qui id se facturum uideri uolebat, quando id ut faceret, ullo modo adduci non posset. Scatuebat enim in arcano, nunquã Mediolano esse decendendũ, nisi armis pelleretur, sic ut cum præclare poniteret, id paulò antè Italie præcibus condonasse, quum in Norico Turcarum arma perstreperent, & Solymanus grauiores opinionione pauentium hominum clades illaturus crederetur. Hoc scædere Cesar peropportunè confirmatus, certius & efficacius cõsilia de bello aduersus Gallos

los gerendo inire explicareq; coepit, atque ingenti cura in Germania delectus equitum & peditum per fratrem Ferdinandum, amicissimosq; sibi proceres haberi iussit, deditq; operam per legatos, ut ab Heluetijs impetraret, ne ullam in partem se commouerent, sed eius belli spectatores tantu esse uellent, quod sibi necessario suscipiendum foret pro salute Caroli Sabaudij, qui immaniter à Gallo rege ipsoq; sororis filio, improuisis ac impotentibus armis undiq; uexaretur. Pertinere enim ad dignitatem Romani imperij, ut foederatorum beneficiariorum, & ipsius praesertim Sabaudij propinqui sui opes, praesidio suo defendantur, ac quantum fieri possit, ex aequo Christiana arma conquiescant. Proinde Heluetios tanquam imperio Sabaudiaq; principibus antiquo foedere coniunctos, nihil utilius atq; honestius facturos, quam si ab ea contentione abessent. Heluetij nihil se temere decreturos responderunt, memoresq; officij sui, utriusq; partis iura foederum ac amicitiae seruaturos, donec eorum arma Reipub. Heluetiae neq; periculosa neq; incommoda fore, summi ipsorum magistratus iudicarent. Apparebat enim regem Gallum, nullas omnino alias quam Heluetiorum copias, pro salute defensioneq; regni esse coacturum. Verum, quod maximo usui fuit, Caesar his legationibus impetrauit, ne cohortes apud eos mercenariae conscribi, & adduci in Italiam aduersum se paterentur, quod eos Caesar retineri non posse intelligebat, ueteribus utiq; obstrictos foederibus, & premiis qui laboranti externo bello Gallicae praesidio forent. Qua de causa adductus fuisse dicebatur Philippus Ammiras, ut Lothoringo Cardinali potius pacem suadenti, quam Gallis bellum atque aciem deposcentibus obtemperaret. Nam frustra

PAULI IOVII HISTOR.

cohortes ab Heluetijs deposito stipendio postulanti, quibus acie Gallicam stabili robore confirmarent, ut conscriberentur, negatum fuerat, quum tamē ex aduerso Antonius Leua eius gentis tumultuarias cohortes duas in castris haberet. Egit quoq; Caesar cū Maria sorore, quæ Belgis imperabat, ut quantas ea maximē posset pecunias cogeret, quibus ualida copiae ē Germanis cōduci, Belgarumq; item & Sequanorū equitū alæ, equis & armis instrui atq; exornari possent, quādo sibi in Galliam cū duobus magnis exercitibus initio aestatis irrumpendum esse statuisset. Propterea cogēda pecuniae studio diligenter incūbens, dabat operam, ne unus, qui timeri poterat, auri defectus, se diuerso sumptu aduersus præpotentes hostes, graue & geminatū, nec cito desiturū bellū molientem, in cursu gerendarū rerum impediret. Nam præter eam signati auri summā, quæ à Neapolitanis & Siculis honorarij muneris nomine conferebatur, supra triginta myriades aureorum nummū, ab Hispaniæ regnis expectabat. Id autem præsidēs exactis antè diem uectigalibus, aut his publicanorum Ligurum societatibus cum graui scēnoris impendio addictis, suppeditabant. Multam quoq; auri uim singulis Mediolanensis imperij urbibus imperabat. Nec deerant qui expetentem liberaliter adiuuarent, cum Senenses & Lucenses, tum ipse maximē Alexander Medices gener, Etrusci principatus compos factus. Ea autem imposta bellici sumptus incommoda, Hispani quæstores ducesq;, Casarem maturē et cumulate resarturum remissurumq; onera prædicabant, ex ea ingenti auri copia ditatus, quæ ex auriferis occidentalis Indiæ regionibus in Hispaniam adueheretur. Tum enim reperta fuerant ad Australem Oceanum in aduersis Paria &

Dariena

Dariene terre regionibus, Perure, & Cusche regna immē-
 so auro refertissima, quod nullo fodientium aut legentium
 labore paretur, quādo id in domesticos coquinariosq; usus,
 rudi artificio sabrefactū, sed nō planē putum Hispani apud
 Indos inueniant. Eius autem omnis copia aduecta Hispalim,
 in officinam publicanorū ea lege conferebatur, ut uectigalis
 nomine quinta pars esset Cesaris, reliquum negotiatores cō-
 flarent, & demum admixto purioris uenę auro, reiectisq;
 exacte conflaturę interirimentis, ad pondus puritatemq;
 monete Cesaris Hispanica nota cudi curarent. Non ineptū
 hoc loco fore existimauerim, si qui hæc repererunt, tanquā
 publica laude dignissimi, memorię prodātur, Nam postquā
 Columbus Ligur admirando ingētis animi captu, ereditoq;
 iudicio uir, & uti quibusdam apparet, Hercule Græco inuisi-
 tate famę gloria maior & illustrior, alterum propē terra-
 rū orbem uasto atq; intentato prioribus sæculis Oceano, ad
 occidentem nobis aperuit, non desuere alij atq; alij ex Hispa-
 nis, eo apud Hispalim desuncto, qui pari emulatione laudis,
 & spe questus, eadem littora sequuti, ultiores nouę ter-
 re, quam Pariam uocabant, terminos queritarent, dispari
 quidem Fortuna suscepti cursus, quū nonnulli eorū (ut credi
 par est) immenso inexploratoq; absorpti Oceano, nusquam
 apparuerint, & aliqui ab Antropophagis, qui Canibales ap-
 pellantur, capti comestiq;, sædam miserabilis audacię memo-
 riam reliquerint. Ea terra æquatori subiecta (ut suo loco
 memorauimus) à Gaditano freto recta inter occidentem atq;
 meridiem, nauigantibus, emenso bis mille amplius Leucariū
 itinere, occurrit, frondoso ingentium rupium promōtorio,
 tanquam rostro Oceanum proscindens, nam æquis lateri-

PAULI IOVII HISTOR.

bus littora infinito tractu, hinc ad occidentem, illinc ad meri-
 diem immensis adhuc spatijs extenduntur. Sed post Colum-
 bum, tres ante alios ex Hispania, scælici ausu, & rebus gestis
 maxime clari & memorabiles exciterunt. Ferdinandus in
 primis Cortesius, qui in postremum occidentui littoris sinu de-
 latus, ad Mexicana regna terrestri itinere contendens, suba-
 Etis Indis, Themestitana urbe potitus est, quæ fabricatis na-
 uigijs, eam urbem falso in stagno positam, edificijsq; & in-
 colarum frequentia Venetæ urbis instar admirabilem, mul-
 tis prospere factis prælijs expugnasset. Mexicana genti, su-
 peris uiuos homines, sed maleficijs damnatos, immolare fas
 est, placariq; numina humano sanguine credunt, & post mor-
 tem non interire animas persuasum habent, ut credi par est,
 ex disciplina superstitioneq; Druidarum, quorum summa
 authoritas antiquissimis temporibus in Gallia pariter atq;
 Britannia uiguisse constat. Ita ut Cortesio non omnino diffi-
 cile fuerit, subactam armis gentem per se ingeniosam, & do-
 cilem, tormentorumq; miraculo terrefactam, ad Christi cul-
 tum, abdicatis idolorum superstitionibus, traduxisse: literas
 enim iam nostras admirantur & lubenter discunt, reiectis
 hieroglyphicis imaginibus, quibus annales conscribere sole-
 bant, uarijs picturis regum suorum memoriam posteris tra-
 dentes. Quorum annaliũ uolumen ex perpeluis, sed intror-
 sus complicatis folijs confectum, tigridisq; maculoso tergore
 protectum, uir illustris Franciscus Couos, Cesariani scrinii
 magister, mihi dono dedit. Mexicanos pro rege suo & pro
 libertate dimicantes, nulla res magis exterruit, quam eque-
 stris turmæ impetus, quum equitem integrũ esse animal Cen-
 tauri specie putarent. Sed postquam equi duo Indicis cõfossi
 sparis,

sparis, mactatiq; clauarum iectibus conciderunt, deprehenso
 errore, detracta statim equis coria, usq; adeo exacte tomen-
 to repleuerunt, ut uiuorum effigiem representarent, & in
 templo tanquam admirabilis rei spectaculo suspenderent.
 Caterum Cortesius e Mexicana regione per occidentalem li-
 nearum terrestri itinere profectus, non longe abesse maria ab
 incolis didicit, paucisq; diebus ad litus exterioris Oceani per-
 uentum est, unde, si classes adessent, peti posse consideret per
 Antipodas, Sinarum regna, Catainasq; oras ad orientem no-
 strum, iam pridem aditas Lusitanis, non longe a quibus in eo
 tractu, beatae multo aromate atq; unionibus Molucche insu-
 le, sub aequinoctiali linea sitae esse dicerentur. At Cortesio per
 petuis Hispanorum historijs celebrato, claritate nominis a-
 quari potuit Blasus Nonius, nisi turpissimo uitae exitu, pri-
 stinae laudis decus obscurasset. Ab hoc enim diu peruagante
 Pariae terrae, & Darienae regionis littora, repertus est isth-
 mus ad Vrabanum sinum, quo duo ingentia maria dirimuntur.
 A Comogro siquidem ingentis annis ostio Darienaeq; litto-
 re, per inaccessos prope montes, monstrantibus iter indige-
 nis, Blasus summa iuga tenuit, & subiectum in aduerso lit-
 tore uastissimi pelagi sinum conspexit, in quo auri & unio-
 num ditissima regna reperta sunt, atq; item conspectae aditaeq;
 aliquot insulae exu rerum opulentia insignes. Itaq; inuento
 multo auro, Blasus breuiore transitu quaerens, non plus in-
 ter se distare diuersa maria quam centum miliaribus deprehē-
 dit, sicuti in Oceanis decadibus Petrus Martyr Anglerius sci-
 te refert, uerum itinere adeo desissimis nemoribus & abruptis
 petris, frequētibsq; fluuijs impedito, ut non nisi magno cum la-
 bore periculoq; illac nostri permeent, quum passim inhospita

PAULI IOVII HISTOR.

ac insidiosae gentes uenenatis instructae sagittis occurrant.
 Quibus de causis Blascus, eius tractus regulis, aut muneribus delinitis, aut cruenta acie subactis, quatuor castella, ut eomeantibus ab utroque mari tutissimus esset receptus, opportunis interuallis constituit, edificata etiam clasicula in proximo portu, cui diuo Michaeli nomen fuit. Caterum dira aurifitis nouique imperij libido, Blasci animum non multo post occupauit, eo rerum exitu, ut affectati regni crimine damnatus, capite plecteretur. Indignus hercle eo supplicio, nisi perfidiose defecisset, quod ad leuam longo tractu Perurana et Cuscana regna auro et gemmis scatentia, successoribus Almagro atque Pizarro demonstrarit. Ibi enim ferunt nullam aliam, quam solido ex auro priuatis in domibus uasorum omnis generis supellestem reperiri. Montium rupes ingenitis adamantibus, praecipueque smaragdus, et cyanis, et carbunculis collucere, flumina prope uniuersa auream arenam trahere. Soli fecunditate rerum omnium incredibili, et perpetuo sereno autumno florere. Ex mira quoque caeli clementia, homines integra ualetudine, saeculi aetate implere, sic, ut inuestiua mors Blasci uideri possit, quo authore, tanta, ut diximus, uis auri et gemmarum in Caesaris ararium deferatur. Sed supra Cortesium et Vascium, portentosa navigatione inclytus fuit Magalanes Lusitanus exul, qui auspicio Caesaris alterum Paria terra littus in orientem obuersum, quinque nauium classe percurrit, legendoque oram, praeteruectus lineam capricorni atque ostia immensi Argentei fluminis, uti Hispani uocant, ferorum gigantium instar praegrandes homines belluarum pellibus cotosos reperit. Nec multum inde, uti auidere querebat, prope antarcticum circulum in anfractuosas fauces audacter inuectus

est, non inani coniectura iudicans noui orbis terras illa ir-
rumpente Oceano esse permeabiles, eumq; profecto sinum
non longo tractu in apertum ad occidentē pelagus desinere.
Neq; cum ratio ex natura lege ducta sefellit, quater terra omnis
circūfluente Oceano uarijs sinibus ambitur. Ad leuam niuo
se rupes spectabantur, suis culminibus primam aëris regio-
nē excedentes. Eæ pertinebāt ad eam plagā perpetuo gelu (ut
credi par est) rigentem, quæ antarctico subest. Sed nec in ea
coeli parte polus, uti apud arcticum cōtingit, lucidiore ali-
quo astro notatur, quum parua stelle nullo uel certē lāgui-
do fulgore nitentes, polare punctum designent, duabus nu-
beculis stabili pigroq; rotatu immobilis poli sedem ita cir-
cūeuntibus, ut Vrsa nostræ tenorem & speciē nautis obser-
uatoribus, nusquā fallēte magnetis usu certissimē præbeat.
Procedenti per occidentuam lineam Magalani, tortuose & in-
æquales semper fauces occurrebant, mare autem modō flu-
ctuosum spumosisq; uorticibus, & seuo mugitu reboās, mo-
dō tractabile, & pigrū, prout obiectis incideret cautibus,
aut in latos sinus expāsum deferueret, uario uelorum flexu
perfulcabat, nusquā arctiorē sinū triū miliarium spatio, nus-
quā septē latiorē nactus, quum à dextra depressiora litto-
ra arboribusq; uestita, nulla tamen apparente hominum cul-
tura, ad leuam uerò cūcta gelu horrentia, maximeq; scopu-
losa spectarētur, collucrent tamen ad dextram excitati in-
trorsus ignes ab incolis, ut de aduentu nouæ classis proximis
populis significarent. Ceterum Magalanes diu crebris ora-
tionibus sustentatos delinitosq; nautas, qui iam animos de-
sponderant, quòd neq; progredi neq; regredi, nisi incerta ui-
te spe posse crederent, post uigesimum, & septimum diē, ex

PAULI IOVII HISTOR.

quo finum intrasset, in apertissimum vastissimumq; Oceanū
 eduxit, ad dextram uela deflectens, utpote qui terras ad an-
 tarcticū ultimæ continentis esse putaret, & ad leuam mitio-
 ra omnia se inuenturum arbitraretur. Quando iam ad tro-
 pici capricorni circulum, & ad ipsam æquatoris lineã redi-
 ret, sub qua Moluccas, quas quærebat, insulas omnino sitas
 esse didicisset. In dextra itaq; Perurana & Cuscana regna, to-
 tumq; illud immensum Parie terræ occidentale littus relin-
 quebantur, quòd Blaschus post transcensum Vrabanū isth-
 mū, Hispanis successoribus, ad cõdenda regna, serēdaq; etiã,
 propter auri sitim, intestina prælia, demonstrarat. Nihil enim
 inde Magalanes terrarum usquam uidit, præter duas insu-
 las, quæ desertæ appellatur, perhibētq; eas cosmographiæ pe-
 riti, ex diametri ratione Italis esse antipodas. Discessit inde
 Magalanes, planè consumpto omni cõmeatu, lenissimis atq;
 his uno tẽpore perennibus usus uentis, trimestri cõfecto cur-
 su, obuersis semper ad æquatorē proris, non Moluccas qui-
 dẽ attigit aromatū prætiosorū fertilitate celebratas, uerum
 immensi propè ambitus insulas, Iauanam, Pornem & Subio-
 tham, ipsa Britãnia maiores, è quibus Molucca satis exigua,
 sed præstantia rarioris aromatis insignes incolarum digitis
 tanquam propinqua monstrabantur. Sed Magalanes fatalis
 uoti sui compos, in limine qui eas uiderat adire nõ potuit: cū
 Mauthane siquidem insule regulo, Suethani socij regis au-
 spicio, acie dimicans, occubuit, eiq; suffectus est Serranus,
 qui nihil cõmodius duxit, quàm ab his insulis inhospitaq; ter-
 ra perfidiosa gentis protinus excessisse, quòd sibi ad paucos
 redacto, numerosa bellicosa eius gētis manus iustū incuteret
 metū, quoniã ferreis gladijs & præpilatis hastis uterentur.

Verum

Verū dum adit regulos Serranus, amicitiasq; & foederai un-
 gere, ac Christianæ religionis cultum inducere contendit, &
 quod instituti erat, naturam & magnitudinem Moluca-
 rum scrutatur, regulis uno consensu aduersus peregrinos ad
 arma concitatis, in Bornæ insula captus, miserq; à socijs de-
 sertus est, qui insidias ueriti publicam salutem noui ducis li-
 bertati et uitæ anteponendam censebant. Atq; ita cariophy-
 li & cinamomi nucisq; myristicæ surculos ex natali solo col-
 ligentes, ut testimonij certam fidem referrent, ex quatuor na-
 uibus uetustate semicorruptis, duas magna cura, usi illarū
 armamentis materia & clauis, resecerunt, Eurisq; uela dan-
 tes, incogniti Oceani immensis spatijs usque adeo audacter
 se crediderunt, ut præteruecti auream Chersonesum, & Sa-
 motarū, quæ Taprobana olim fuit, Gangeticisq; item sinus
 emporia, & Cumerum promontorium, ac deniq; Calecu-
 tham superarint, nusquam à Lusitanis conspecti, qui Indi-
 cam oram præsidijs obtinebant. Inde uerò ad Bonæspei pro-
 montorium cursum habentes, eo superato, dextrorsum per
 Aethiopiæ littora ad Hesperides insulas contra Praxiū pro-
 montorium, altera tantum naui, non amplius quam uiginti
 duo homines semiuiui peruenere. Ibi qui totū undiq; emen-
 si orbis ambitum circuierant, Barbarorumq; mille insidias
 & omnē maris seuitiem euaserant, à Lusitanis insulæ præ-
 sidibus, custodiæ traditi sunt. Nec multò post tamen ex his
 Hieronymus Plegapheta Vicentinus, uoto pro salute redi-
 tuq; suscepto, ad Clementem Romā uenit. Is tanto subter-
 nauigati orbis miraculo fidelibus testimonijs comprobato,
 multa nostris admiranda, obseruandaq; posteris, pictura et
 scriptis adnotata deposuit: sic ut Magalanes nihilo scelior
 Blasco, sed inusitata laude præstantior existimari possit, ni-

PAULI IOVII HISTOR.

*si inauditi antea freti faucib. adiuuentis, tantæ rei infirmâ
 adhuc fides famam eleuaret, quum nemo hactenus à uiginti
 quinq; annis eas fauces sedulo queritans intrarit aut uide-
 rit. Neq; operæpretium esse reor, ut à legentibus hoc loco,
 & ad historiæ contextum properantibus, ueniam deprecet,
 quod me ij tres uiri inclytis heroibus comparandi, ab institis
 to longius abstraxerint, quando eos omni laude ad peren-
 nem nominis famam exornandos putem, ueterum Græco-
 rum more, qui ingeniorum fœcuditate & gloria pollentes,
 non ipsos modò admirandarum rerum, & regionum inuen-
 tores, sed minorum etiam artium opifices, car-
 minum suorum præconijs, æternita-
 ti consecrarunt.*

PAVLI IOVII

NOVOCOMENSIS EPISCOPI

Nucerini Historiarum sui temporis.

LIBER. XXXV.

DVLTO iam uere, Caesar Nea poli profectus, Non. Aprilibus à Capena portā Romam intrauit, triumphali exceptus pōpa ab omnibus sacerdotū, Romanorumq; ciuū ordinibus. Adduxerat praesidij causa ueteranā Hispanorum legionē, & septingentos equites cataphractos, eo minore populi letitia, q. pleriq; eosdē militū atroces uultus agnoscerent, qui recentis cladis, omniumq; suppliciorū, quae perpepsi essent, memoriā renouabāt, eo qui dem grauius et acerbius, quod Paulus Pōtifex nouo exemplo ad exornādos regionū arcus, singulis mercatorū & opificū collegijs pecuniā imperasset, scilicet, ut Casariani importuno sumptu studiosē colerētur, à quibus summē calamitatis iniurias pertulissent. Exceptus est ea parte Vaticanae domus, quae exornata laquearibus aureis, et marmoreo insigni podio despectat Urbē, quae etiā Alexāder sextus Carolū Galliē regē susceperat. Exinde dissimulata persona, cū paucis perambulauit urbē, miratusq; rotūdi tēpli, quod olim Pantheō fuit, incōparabilem structurā, in summū fastigium eius testudinis per plumbeos gradus ascendit, ut uniuersam urbem oculis subijceret. Quatriduo autē moratus Romae, non obsecra succensus bile in Gallos, pridie quā proficisceretur, grauisia

PAULI IOVII HISTOR.

grauisſimam habuit concionem, qua animi ſui intimos ſenſus ardentiffima facundia denudauit, quòd Gallorum legati penè conuittioſè poſtularèt, ut Heinricho regis filio Medio lanenſis principatus dominatum beneficiario iure adiudicaret. Id ſiquidem Cæſarè conſeſſurum perplexis paulò antè ſermonibus promiſſiſſe Claudius Velleius aſſerebat. Quibus propè importunis atq; alienis reſlagitionibus Cæſar ita offendeſatur, ut ſidem ſuam nulla certa pollicitatione obſtrictam, Gallorum procacibus uerbis ſuggillari ægerrimè ferret, reſpondendumq; ideo Gallis, & nomen ſuum à calumnia defendendum generoſa concione arbitraretur. Itaq; grauius commotus, in eo conclauis, in quo Paulus Pontifex iturus ad ſacra obeunda ſolennes amiſtus induere, & gemmata tiara exornari conſueuit, aduocatæ concionis inſtar incoronaſtans, uerba fecit, aſtante Pontifice, cunctoq; ſenatu, & principum ſerè omnium legatis, ſic ut circumfuſa totius aule turba Hiſpanico ſermone loquutus audiretur. Primum omnium ueteres odiorum cauſas, quæ adhuc inter Gallos Auſtrianamq; domum uigerent ſacundiſſimè commemorauit, oſtenditq; neq; Franciſcum regem, neq; ſuperiores Gallie reges, ictorum ſcæderum legibus unquam ſtetiſſe, quum ſibi Burgundiam ereptam, & repudiata atq; iniquiſſimè intercepta connubia quereretur, et paſſim Franciſcum regem acerbè perſtringeret, quòd bello uictus, captusq; ac humaniter dimiſſus, nihil eorum quæ pro obtinenda libertate pepigerat, cuſtodia ſtatim exiliens, præſtitiffet, ſed abrupta fide iuriſiurandi, totum propè terrarum orbem aduerſum ſe tam ingratè quàm impiè concitaſſet, quum ad Turcas uſq; miſerit legatos, ut hoſtilia pari odio aduerſum ſe molirentur, ſcilicet ut inani aut exoleta iura oſtentans Cifal

pine Gallie dominatum inuaderet, quod sibi Augustali atq;
 legitimo iure partum, tanquam tuendis reliquis ipsius re-
 gnis maximè opportunum, omnino sibi retinendum statue-
 ret, ne sibi maritimum ad eundem Hispaniæ, aut terrestre ad e-
 undem Germaniæ & Belgarum regnis, tutum & liberū iter
 præcidatur, quandoquidem nequaquam sit dignitatis in Cæ-
 sare per alienas terras transitus facultatem precario petiuis-
 se. Propterea Franciscum nefario ausu Caroli Sabaudij au-
 unculi sui Allobrogum regiones in Transalpinis, & Ligu-
 rum in Subalpinis immaniter occupasse, ut inde ad inuaden-
 dum Mediolanense imperium ire pergeret, Gallorum con-
 suetudine, qui nouarum prouinciarum auidi, quin aliena
 & proxima quæq; occupent, neq; pudore, neq; iure conti-
 neri queant. Quarum rerum in uestigio eos sepe poenitere
 oporteat, quum ui & armis a quo semper Marte iudice, eo-
 rum insolentia retundi reprimiq; solet. Id uerò agrestis im-
 pudentiæ sibi uideri, quod Franciscus Mediolanensis imperij
 possessionem ideo sibi concedi expeteret, ut singuli minores
 eius liberi, sublata omni honoris atq; potētis obtretatione,
 pariter exornentur atq; ditentur, ne scilicet Henricus iusto
 dolore angi possit, quum in fratre minore Carolo Aurelia-
 nensem principatum, in Francisco autem maiore, non Gal-
 liæ modò sed Britannia etiam citerioris coronam, ex pater-
 na hereditate conspiciat. Non hoc equidem esse uel dignita-
 tis uel Fortune suæ, ut alienos potius quàm suos liberos exor-
 net, & stultissima ratione intempestiuæ liberalitatis laudè
 querat, qua inimicæ stirpis dubiæq; fidei hominum opes au-
 geantur, quibus aucti rursus aduersum se instructiores, uti
 semper fecerint, inquieta arma resumāt. Itaq; neq; hæc inso-
 lenter postulanti tributurū, neq; passurū, ut Sabaudius Ca-

PAULI IOVII HISTOR.

volus tanta cum iniuria spoliatus dimidia parte regni, diu-
 tius ab se, uti antiquitus in Romani imperij clientelam rece-
 pto oporteret, iustam atq; certissimam opem impleret. Pro-
 inde se recta ad Alpes, & in Galliam usq; progredi statuisse,
 ut propinqui sui, socij q; principis, & Romani imperij cli-
 entis iniurias defendat. Hæc adeo graui concitataq; sacun-
 dia, oreq; flagranti protulit, ut subiungeret, se inuitum in
 id bellum trahi, in quo multas gentes nihil mali meritas &
 insontes, ipsorum principum iracundia atq; obstinatione,
 cladem essent subituræ, propterea pietate Christiana tacto
 sibi satius uideri, & rei publicæ quidem utilius, ut ipse &
 Franciscus ad singulare certamen descenderent, enseq; & pu-
 gione dimicantes, controuersiam finirent. Tum uerò Pon-
 tifex clementiora ominatus, Casarem q; complexus, obsecra-
 uit, ne uel non iniquæ iracundiæ impensius quàm pietati in-
 dulgere mallet, Gallosq; oratores Maconium & Velleium
 quædam respondere paratos diremit, nam hi ab initio con-
 cionis à Casare frustra postularât, ut Gallica lingua uti uel-
 let, ut oportuna ipsorū responsa acciperet. Sed Cæsar se ideo
 Hispanicè loquenturū dixit, ut à pluribus id idioma Roma-
 no eloquio proximū acciperetur. Per hunc modū prolato
 animi sui decreto, & reiectis regijs legatis, per Cassiam uiam
 in Etruriã contendit. Senenses intrantē ipsorū fines Pientia
 urbe liberaliter exceperūt, uetereq; suo studio Cæsaris. addi-
 cti, quū Senis appropinquaret, erectis passim triūphalibus
 ornamentis, cū exquisita Tunetanae uictoriæ gratulatione,
 subeūti portā urbis clauēs ad declarandā antiquæ propensio-
 nis fidem obtulerunt. Alfonsus Picolomineus Amalphi regu-
 lus, equi frena rexit, cunctiq; demū ciuitatis ordines, uiriq;
 sacrati præcinentes hymnos, ad aram templi maximi dedu-
 xerunt.

xerunt. Suscepit eum pereleganti hospitio, miroq; ornatus
 perpolito, Marius Bandinus, in quo uel ob id quod Archi-
 episcopi Germanus esset frater, summum Casarianarū para-
 tiū, & popularis factionis studium eminebat. Nam eo
 tēpore populares in factiosa cimitate principes euaserant,
 quū obsolescente potentia antiquæ nobilitatis, reliqui duo
 ordines, qui tū non arij & reformatores appellabantur, exi-
 mia autoritate in Repub. Pandulfo Petruccio Principe po-
 titi, impotentī demum populariū impetu per cruentas contē-
 tiones interfecti pulsiq; fuerant, quoniam Clementi Pontifi-
 ci, & Gallis fauisse credebantur. Inuisit Caesar urbem luculen-
 tissimē omnibus, quæ excogitari poterant, elegantie orna-
 mētis instructā, spectauitq; mirabundus innumerabilē propē
 foeminarum multitudinem: nam hæ inter Italicas præcellen-
 tis formæ, & elegantis ingenij singulare decus cōstanti om-
 nium ferè fama obtinent. Exinde iuuentus extremæ incundi-
 tatis spectanti Casari theatrales ludos edidit, per histriones
 uariarum linguarum cum multo sale leporem affectantes,
 pugilq; omnis Senensium etas, ab inueterato ludicri certā-
 minis studio, ad Casaris oblectationē incōparabili ardore di-
 micauit. A Senensibus autē ad Florentinos prouectum Casa-
 rem Alexander Medices gener excoluit, et Cosmianis in ædi-
 bus ita suscepit, ut Etruscis artificibus ex mirifica ingenio-
 rum solertia simulacra, uarijq; generis pegmata erigētibz,
 non modò superasse Senenses, sed ueterum Romanorum ma-
 gnificentiam equasse censeretur. Inuisit Caesar arcem nuper
 ab ipso Alexandro conditam, instructamq; admirabili tor-
 mentorum apparatu, usq; adeo mirabundus, ut quum tanta
 uidisset præsidia, quando reliqua sibi curæ fore diceret, gra-
 uiter obtestaretur generū, ut liberis operam daret, de unaq;

præsertim

PAULI IOVII HISTOR.

præsertim salute corporis sollicitus esset, tanquam iu subacta armis ciuitate regnanti, infide à multis forent pertimenda. Paucos pulcherrima in urbe moratus dies, discessurus exitinere Caianam adijt uillam, admirabili structura terreno in cliuo adificatam à magno Laurentio Medice, nullumq; tum ealocifacie, tum erudito ornatu, iucundius edificium seuidisse testatus est. E Caiana Pistorium, atq; inde Bisciam, & mox Lucam intrauit, tanta alacritate amice ciuitatis, ut neq; splendidius excipi, neq; donari liberalius, neq; uberius ali exercitus, comitatusq; omnis posse proceres iudicarent. Inuisit etiam urbis de sua libertate solicite munitionem, intra extraq; muros circundans, laudauitq; militaris peritiæ erecta propugnacula, triduoq; moratus, ornatißima quamquam modice ciuitatis opulentiam, quæ tyrannis aliquando seruiuerit, & superioribus temporibus Cesarum auspitijs libertatis iura defenderit, decurionibus commendauit, & ut in colenda fide perseverarët, admonuit. Luca profectus per Macre amnis ualles, Apuanosq; saltus, Apoenino transgresso, ad Astam urbem contendit, ubi reperit Fossanum ab Antonio Leua expugnatum, et Franciscum Sallassum regulum alienatum à Gallis, proptereaq; deficientem Antonij opera in partes traductum, quanquam eius equites fide integra erga regem, eum ad hostes euntem minimè sequerentur, sed ad Gallorum præsidia, detestati præfecti sui facinus, redirent. Quo scælici rerum initio Cesar, ut Alpes maturè trãstret, magis et magis, accendebatur. Philippus siquidẽ Sciabotus Anniras, uti supra docuimus, damnosa interpellatione Ioannis Lothoringiæ Cardinalis, spe pacis deceptus, à cogitatione belli discesserat, & oppida, quæ redegisset in potestatem, præsidijs confirmans, audito Cesaris aduentu ad
 regem

regem redierat, existimabatq; occupata facile defensurū aduersus Casarianos: nam Taurini custodiam Buriæ uiro forti attribuerat, & Paliciam illustri Sciabania stirpe progenitiū iuuenē, propterea q; auiti decoris auidū, cū duabus alis grauis & leuis armaturæ equitum, & tribus peditum uexillis Fossani collocarat, quum paulò antè Hanebaldus Penerolū tuendū suscepisset. Caterum Palicia aliquandiu tormētis opugnatus ab Antonio, & multarum rerum inopia pressus, quòd malignitate atq; perfidia Francisci Salasti, ad Casarem transire cogitantis, ut ille iussus erat, nec satis cōmeatus accepisset, nec demum frustra expectatus, uti promiserat, ullam opem attulisset, planè deceptus, uictusq; his malis atq; periculis, Antonio deditiōnem fecit, ea conditione, ut cū suo omni presidario milite incolumis abiret, sed generosos equos et militares ad unum omnes, retentis tantum ad iter in Galliam obeundum humilioribus, cunctaq; simul tormenta uictori relinqueret. Habebat in animo constitutum Caesar omnino inuadere Galliam, ut ita faceret ab Antonio Leua in arcano persuasus, sic, ut de itinere tantum rationeq; inferendi belli à ducibus sententias esset quæsiturus. Exploratā enim & planè certam fore uictoriā differebat Antonius, si domi suæ Gallos nihil hostile metuentes, & imparatum adhuc regem adoriretur, & copias, quæ erant magnæ atq; mirificæ, ad prædam ditē opulenti regni statim induceret, lateq; euagaretur. Neq; enim apparebat regem prælio certaturum, nullis præsertim Heluetiorum auxilijs fretum, & ad Flandricos fines nouum contra se Belgarum exercitum expectantem, quando nihil insanius atque miserius Francisco regi uideri posset, quàm si Galli periculosam pugnae aleam subirent, quando quidem in unum aduersi prælij casum atq; discriminē,

PAULI IOVII HISTOR.

& salutis omnium & imperij Fortunam adducturi crederentur. Vna siquidem celeritate aiebat Antonius præoccupãda esse Gallorum ingenia, ne expedire consilia, & sese colligere possent, postquam diuerso perturbati bello, & ancipiti distracti metu, tantas vires, quantas opus esset, ad resistendum habere nequirent, proindeq; nusquã in acie consistere audentes, terram patriam passim terrifico hosti peruastrandã permissuri essent. Bestias feras nusquam aptius atq; facilius à uenatoribus opprimi & capi conficiq; posse, quã in ipsarum cubiculis & lustris, ubi cū catulis commune uitæ periculum subeant. Antonius ex frouentu uictoriarum suarũ, usq; ad eò Gallicæ militiæ elatus contemptor euaserat, ut ex uaticinatione quorundam futura prædicentium, Carolum Galliæ regem euasurum, & se uoti compotem apud Parisios in ipsa uictoria fato cõcessurum profiteretur. Huic tanquã immodico, & ut uideri poterat, intempestiuo consilio, unius antè alios Vastius ipse & Ferdinandus Gonzaga ita refragabantur, ut Vastius de scripto sententiam suam proferret, & postea publicaret, & Taurinum ante omnia expugnandum censeret. Eadem erat sententia Gõzage, qui Gallos Fosfani expugnatione perterritos, si tot vires, quæ iam paratæ essent, Taurini moenibus admouerentur, minimè laturos arbitrabatur. Nõ enim uel ciues ipsos natura imbelles, uel ipsorum præsidij Gallos, qui non essent multi, iustum oppugnationis impetum toleraturos: quòd si fortius aliquandiu sustinerent, nullam tamen tanquam undiq; obsessos, quæ se alerent, cõmeatus facultatem habituros, ideoq; breui facturos deditioem affirmabat. Taurino siquidẽ, quod esset prouinciae caput, in potestatem redactò, cuncta facile reliqua oppida ad pristinam ipsius Caroli Sabaudij naturalis atq; huiusmodi

manissimi

manissimi principis fidem esse reditura, atq; eo modo firmis-
 sima Poeninis & Coctiis Alpibus clausura posse imponi, ut
 in posterum ab Italia Transalpina gentes arcerentur. Porro
 Cæsar ire in Galliam certus, præterquam quod unius Anto-
 nij Leuæ iudicio uirtutiq; plurimum tribuebat, tribus etiã
 de causis in id bellum ingenti animo ferebatur, quod Mariã
 sororem Belgis imperantem, uti erat uirilis animi mulier, è
 Belgio Gallis arma inferre iussam, & iam per amplas cogen-
 tem copias, commutato consilio, neq; eludere neq; deserere
 uolebat. Pro certo quoque didicerat Gallos ab Heluetiis au-
 xiliarias legiones sua consuetudine oblatiis stipendijs in com-
 muni eius gentis concilio impetrare nequiuisse, quod astuta
 gens neutri partium ex professo studere uideri cupiebat, ut
 aucta apud Gallos sustinendi belli necessitate, opem suam ca-
 rius uendicaret. Postremò quod Franciscus Salassus Antonij
 Leuæ opera à Gallie regis amicitia ueteris clientelæ, mili-
 tiaq; diductus, in partes transisset, & Galli nullum prope
 peditatum præter duas Germanorum mercenarias legio-
 nes, quas Gulielmus Frustenbergus dux turbidus, & mul-
 torum perditorum atq; exulum militum collector, adduxe-
 rat, cui rex confideret, essent habituri. Reliquas enim copias
 ex Gallie delectibus constare, quod genus militũ è singulis
 educatum prouincijs, non magnum militiæ usum habere iudi-
 cabat. Quod si paulo audacius atq; foelicus in media Gallia
 res gereretur, Gallos profecto domesticis incommodis per-
 motos, & Taurinum, & reliqua oppida sine uulnere deser-
 tuos. Adiuuabat etiam decretũ Cæsaris Andreas Auria, qui
 non dubiam spem præbuerat Rhodanum amnem stabili tri-
 remium suarũ cathenato pãte posse coniungi, et per Narbo-
 nensem regionem ab Hispania, tum commeatus, tum omnis

PAULI IOVII HISTOR.

generis auxilia, bene gerendo & conficiendo bello, expectari posse prædicabat. Suberat etiam in arcano Cæsaris occulta spes potiunde per prodicionem Masiliæ: nã sicuti postea à præclaris ducibus accepimus, per Antonium Leuam quosdam, qui eam urbem proderent, sed qui postea fidem mutauerint, promissoq; defuerint, tentatos fuisse constabat. Itaque coëuntibus iam undique longè maximis equitũ & peditum copijs, Cæsar multiplici itinere, sed præcipue per maritimas alpes, & per Tendanos colles Prouinciæ fines intrauit, subsequente à Sauonæ portu Auriata classe, quæ multas Italico- rum cohortium copias sustulerat, quibus Ferdinandus Sanseuerinus Salernitanus princeps imperabat. In his clari ueteresq; præfecti eminebant, Augustinus Spinula Ligur, & Petrus Maria Roscius Parmensis sancti secundi regulus, Hippolytusq; correggius, & Hieronymus Sanctouitales Salensis. Horũ primo impetu capta directaq; est urbs Antipolis, quæ est ultra Varũ amnem posita contra eas insulas, quas Lerones antiqui, nostri hodie Leres uocant. In ea oppugnatione, quod ab armatis agrestibus impigrè defenderetur, & triremes à mari admotis proris tormenta in socias cohortes tumultuario procurso murum inuadentes aberrante ictu disploderet, amplius trecetos milites Salernitanus amisit, atq; inde Ferdinandus Gonzaga cum suo equitatu adductis secũ aliquot Salernitani cohortibus ad urbẽ Gratiam prouectus, eam sine uulnere in deditioem accepit, subsequenteq; uniuerso exercitu, ipsoq; Cæsare ad Forum Iulij celebrẽ olim urbem, & Vocontiorum planã frequentẽq; ædificijs regionem penetratum est, in Alpibus quodam omine capto ex Syluarum incedijs, quæ continenti flamma ardentibus facillè pinctis, non paruum numerum calorum atq; lixarum, mercatorumq;

rumq; & mulierum præsertim castra sequentium turbã cõ-
 buisset, concrematis multis impedimentis & sarcinis, qui-
 bus milites, ne eodem igne corripentur, opem ferre nequi-
 uerant. Fuere enim tum qui dicerent his ignibus uictoriam
 portendi, quò l prælucentes undiq; flammæ lætitiã prænun-
 ciarent. Alij à periculoso ingressu infaustum belli successum,
 & iacturam impedimentorum, uti postea euenit, significari
 contendebant. Cæsar circa Forum Iulij aduenientes copias in
 unum cõggit, productasq; sub uexillis lætus inspexit: nã si-
 cuti à Vastio accepimus, nusquam maiores, & ornatiores co-
 pias Christi. mo bello Cæsarem unis in castris habuisse consta-
 bat. Nam Germani quinquaginta ferè cohortium uexilla im-
 plebãt, quæ Germanica cõsuetudine paulo minus quingetos
 pedites singule continebant. Has legiones imperio regebant
 Tamisius dux uetus, & Gaspar Georgij Franisbergi clarissi-
 mi ducis filius. Hispanos autẽ octo milium numerum supe-
 rasse, cuius gentis nusquã antea tantam multitudinẽ, adeoq;
 militariter instructam se uidisse dux ipse testabatur. Hunc
 Hispanorum numerum superabãt Italici, qui præter descri-
 ptos conductosq; stipendio, uoluntariã, & liberam præde-
 ffe militiam sequebantur. Magnum autem grauis armaturæ
 equitum numerum, Maximilianus Iselstenius Belga, ex Bur-
 gundia, inferioreq; Flandria adduxerat. Sed cataphractos
 omnes uel Italici uel Hispanici generis ductabat Ferdinãdus
 Toletanus Albæ regulus. Veterano autem leuis armaturæ
 equitatu præerat ex suo ueteri munere Ferdinandus Gon-
 zaga. Huic adiunxerat Alexander Medices alam Etruscã
 Valerio Vrsino duce, quæ manus in uniuersum mille galea-
 torum equitum summam efficiebat. Tormenta uerò magna
 ex parte suppeditabat classis, quæ oram legere iussa, cõmea-

PAULI IOVII HISTOR.

tibus etiam ex propinquo littore castra subleuabat. At Franciscus de animo Caesaris aduersum se uehemēter concitato, et de singulis instituti ab eo belli consilijs edoctus, quod ad eū Ioannes Bellayus Cardinalis parisiensis, memoriter excepta atq; descripta ea Caesaris concione, quæ in Vaticano habita fuerat, dissimulato habitu, mutatisq; ad celeritatem iumentis in Galliam percurrisset, tota sua inani spe concordie deiectus, facile agnouit, quanto cum incommodo Philippus Amiras paulo antea ad Taurinum, in ipso cursu bene gerendarum rerū fuisset retardatus, & quā ipse esset imparatus, ad sustinendum bellum grauisimi hostis, à quo terramariq; præmissis ingentibus copijs peteretur. Hæc anxie quoq; confirmabat Cardinalis Lothoringius, qui apud Senas frustra cum Cesare de compositione fuerat colloquutus, assereratq; eamē esse Casarem, ut non modò Mediolanensis imperij possessionem sibi retinendam esse, sed asperrimo in uisceribus Gallie excitato bello, Burgundiam citeriorem, quæ ad Heduos pertinet, armis repetendam decerneret. Itaq; Franciscus, uti pericula postulabant, undiq; euocatis ad bellum beneficiarijs suis, & tota nobilitate arma capere iussa, legiones iam pridem institutas in prouincijs accersebat, cogebatq; circa Lugdunum, ut inde ad Auinionem progredere tur, & ex propinquo irrupentium hostium aduentum et impetum dispositis præsijs exciperet. Interim per Legatos dabat operam, ut ab Heluetijs iusta auxilia mercede compararet, & Piccardiæ fines ualidis copijs aduersus Belgarum irruptiones confirmaret: nam a Maria regina conscribi magnū exercitum Henrico Nansoo duce, atque induci in Gallie fines audiebat, qua poterat etiam diligentia eos duces, quos in præsijs Subalpinæ regionis decedens Am-

Miras reliquisset, pecunia & nouis copijs confirmabat. Nā Iacobus Medices ad obsidendum Taurinum relictus à Cesare, & Franciscus item Salassus passim bellum gerebant, aduersus Gallos, sic ut cruenta minuta prelia in expugnatione oppidorum ederentur, quibus clari nonnulli fortissimiq; uiri utrinq; caderent. Nam M. Antonius Cusanius Insuber, quū emissus Taurino ad oppugnandum Sabinianum contendisset, potitusq; exteriore templi edificio, magnam uim telorum & armorum omnis generis à Cesarianis ibi preparatam succensa domo concremasset, & Scalengum subsidio cū cohortibus ire ausum, commissio certamine, profligasset, in ipsa uictoria uir excellenti uirtute glande traiectus occubuit. Interea Franciscus nihil, quod ad salutem Gallie pertineret, intentatum relinquens, in Italia parandas nouas copias, Genuamq; Cesari opportunissimā urbem detrabi posse ratus, ad Mirandulam conscribi nouū exercitū iussit, qua in re studiosi Gallici nominis duces, cogendis undiq; cohortibus operam dabant, Caninius Gōzaga, Cesar Fregosius, annibal Nouellarius, & Pallauicinus Vicecomes Insubrum clarissimus, quibus etiā accesserat Petrus Strozza Florentinus exul. His omnibus rex præfecerat Guidonem Rangonum, cuius militari ingenio magnopere confidebat. Itaque Guido cū octomilibus peditū præter Parmam atq; Placentiam ire pergens, Derthonensibus ex itinere comœatum ei præsentibus, præter Scriuiā annem, Genuā, superato Apœnini iugo, prouectus est. Interea Cesar è Foro Iulij motis castris, ad sancti Maximi Vocontiorum oppidum peruenit, passim effugientibus incolis, sed plenos uarijs comœatibus uicos ita relinquentibus, ut Cesariani alerentur simul, & aliquantā prædā reperirēt, quū nulla hostiū armata manus oc-

PAULI IOVII HISTOR.

curreret. Erat autē adeo multa singulis in pagis rusticanisq;
 tugurijs, præter triticum multiplexq; legumen, arida & ficus,
 & amygdala, casei, & salita & carnis copia, ut si frumenta de-
 essent, his cibarijs multo amplior exercitus per multos dies
 ali posset, postquam adulta iam dum æstas fructus recentes
 affatim undiq; suggereret, propter admirabilem pomifera-
 rum arborum, quibus ea terra passim consita est, frequentia-
 am. Auria quoq; in Tolone portum classem intulerat. Is an-
 tiquis Taurenta portus fuit, turremq; habet, quā, metu tor-
 mentorū territis custodibus, Auria in potestate redegerat,
 commodeq; terrestres copias cunctis subsequentiis classis per-
 oram copijs subleuabat. Galli autem edicto regis, quantum
 poterant frumenta & commeatus omnes longe ab ora ma-
 ritima itinereq; hostium, ad remotiora & dificia, munitaq; lo-
 ca reducebant, cui negotio præpositi fuerant Montegianus
 insignis equitum præfectus, & Boisiuus Goffertius Arcturo
 patre, aule regie quondam magistro, Gulielmoq; Ammirā-
 te, qui ad Ticinum cecidit, patruo clarus. Hi cataphractorū
 & leuis armaturæ equitum binas alas adduxerant, & tres
 peditū cohortes, quæ equitibus præsidio forent, progressiq;
 in eas partes per quas Cæsariani iter facturi uidebantur, pa-
 ganos excedere ædificijs, & demigrare, & domesticas copi-
 as retro auertere, ne his potiretur hostis, cogebāt, qui segni-
 us id fecissent atrociter mulctabantur, sic, ut accumulatis an-
 tea pabulis faces subdere, & foede uini dolia percurrere, ac
 frumenta, quæ affortari non poterant, eodē igne corrumpere,
 lugentibus incolis, properarent. His conficiendis rebus
 occupatos hostes, exploratores Epirotæ ante euntes suoq;
 more prædā queritātes, ad Brugnolā oppidū processisse Gal-
 los, Gōzaga renunciarūt. Is, uti maxime cupiebat, lōgius et
 introra-

introrsus ad hostes nondum percurrerat, egregiè à Cesare
 impetrare potuerat, ut suo munere fungi, quod esset utilissi-
 mum & prope necessarium noscendis hostium consilijs per-
 mitteretur. Cesar enim uni Antonio cuncta deferebat, qui si-
 ne se quicquam tentari, ut laudis cupidissimus nolens, hostes
 ipsos tota mole copiarum inuadendos, nec aliter excitandos
 esse differebat. Itaq; cohortante Vastio, et Cesare permitten-
 te, Gonzaga omnem fere leuis armaturæ equitum multitu-
 dinem ad iter expedit, postulatq; , ut Tamisius cum legione
 Germanorum secum eat, ut equitibus præsidio sit, primosq;
 omnium præmittit Paulum Luciaschum, & Zucerû Epi-
 rotam, spectatæ solertiæ atq; uirtutis ueteres præfectos. His
 præcurrentibus ad Brugnolam, Montegianus atq; Boissiuus
 ab incolis, qui refugiebant, de aduentu hostium cognoscunt,
 & quum alter extemplo abeundum esse, nec ullum pugnae
 discrimen subeundum esse diceret, alter Montegianus inge-
 nio elato ferociq; , turpe sibi fore testabatur, si de profectio-
 ne prius cogitaret, quàm ora hostium uidisset. Nec multò
 post undiq; Cesariani uolitantes conspiciuntur, & Boissiuo
 se subducere paratè, Montegianus equitibus tuba signû dat,
 ut arma capiant, & conscendant equos. Gonzaga nouas
 turmas primis submittit, imperatq; , ut præliando hostes
 distineant, donec ipse cum reliquis alis, & Tamisius cum
 legione ad oppidum perueniant. Itaque inuadentibus Cæ-
 sariæ prælium oritur, obuertunt se Galli equites, & for-
 titer repugnant, tanta constantia roboreq; densatæ alæ, ut
 primi pellerentur, sed aucti subsidijs pugnam instaurarent,
 quo casu, Sampetrius Corsus, qui cohortibus præerat, ad
 equitatum utrinque lunato flexu cohortes peritè applicat,
 & per sclopettarios rem gerit, multiplicatisq; & insultan-

PAULI IOVII HISTOR.

tibus Cæsarianorum turmis, atrox præliū editur, duoq; fortissimi præfecti, Pelacanes Bononiensis, & Stephanus Puaueius uirtute animi & decore formæ nemini secūdus, ideoq; Gonzagæ charissimus interficiuntur. Sed superuentu Valerij Ursini, & Cætelmi Populensis reguli, cohortes perturbantur, proculcatæq; equorum impetu, capto Sanpetrio, proteruntur, funduntur equites, peditū præsidio destituti, paucisq; interfectis, ad unum omnes, ita ut nec tubicæ effugeret, capiuntur. Montegianus ipse uesana ferocia diu repugnans, à Marsilio Brixiano equite capitur, eandem sortem subiit Boissiuus, repertusq; abiectis insignibus gregarij equitis habitu ad Gonzagam de facie agnitus deducitur. Eo die Gallorū temeritate Montegianiq; præsertim insolentia, id acceptū incommodum fuisse cōstat, quo Brugnola effuse direpta est. Exinde cognitum est ex captiuis regem ad Auinionem copias cogere, nihil tamen de pugna cogitare, nisi Heluetiorum auxilia recepisset, quæ impetrata fuisse, & iam esse in itinere Galli dictitabāt. Cæsar eo scelici initio letatus, supra Masfiliam ad Aquas Sextias castra promouere constituit, atque item propius Masiliæ mœnia intueri, & certius explorare, an aliquis in ea urbe tumultus à proditoribus nouisq; rebus studentibus ciuibus sentiretur. Itaque diu urbis munitiones expropinquo cōtemplatus, quum nemo suorum sciret, cur in conspectū se dedisset, paulo post ad castra redijt, & Vastius in Arelatensem usq; agrū excursionem fecit, eo euentu, ut pleriq; Arelatenses nihil hostile expectantes, uagatiq; per uillas ruraq;, ab equitibus interciperentur. Per eos dies Franciscus rex, Franciscum Delphinum filium heredem regni & nominis destinatū, repentino oppressum morbo amisit, tanta totius aule mæsistia, ut ab omnibus æquato dolore iuuenis

nis florentissimus, uirtuteq; bellica insignis, & regijs præditus uirtutibus, tanquã immiti fato ereptus, effusissimè lugeretur. Nec desuere, qui suspicarentur eum ueneno fuisse sublatum, cuius nefarij criminis repente reus factus quidã Sebastianus Montecuculus pœnas dedit, quũ ab equis in composito in diuersa currentibus discerperetur. Nonnulli precipiti iudicio eum damnatum ferebant, tanquã insontẽ, qui dolore uictus inter immania tormenta, ut calamitati suæ finem imponeret, se reum miser fecisset, & authores tanti facinoris Antonium Leuam, et Ferdinandũ Gonzagã nominasset, qui obruti tantæ infamiæ nomine, calumniã à perditio impudentissimoq; homine temerè impositam, anxie diluere contendebant, quũ nonnulli Delphinum ex nimia iactatione in ludo paruæ pilæ estuantẽ, sudoreq; madentẽ, frigidã intemperanter hausisse prædicarent, nullis præsertim apparentibus ueneni indicijs, quando præcordia uisceraq; eo immodico rigore correpta, extincto penitus innato calore, mortem accerferint. Quum ad Aquas Sextias castra haberet, nec iam classe iuuaretur, quòd magnum regionis spatium à Tolonæ portu ad Aquas Sextias intercederet, itinere præsertim latrocinijs infesto, quod incolæ desperatione rerum suarũ notos saltus insiderent, & uiatores præsidiaq; eorum inuadentes interficeret, fames in castris sentiri cœpit, quòd cocta Cereve carerent, et fructibus noxijs milites uterentur: Nã tamen si frumẽta undiq; suppetebant, nulla tamen molendi tritici erat facultas, quoniã à Gallis paulò antè mole frumentariæ perruptæ dissectæq; fuerant, ac nisi ab Hispanis, et quibusdam Italis resectæ custoditæq; certis præsidijs mole forent, nemo in castris uel inter proceres nobilissimos erat, qui cõuiujs panes apponeret. Quibus de causis fiebat, ut Germani præ-

sertim

PAULI IOVII HISTOR.

fertim morbos conciperet, atq; eo pestilentiores, quod mus-
 sto ex uuis non planè maturis expresso, è galeis auidè bibe-
 rent, quæ uentres facile contaminabāt, sic ut inter neciua pro-
 fluenta passim orirentur, & funeribus castra complerentur.
 Quibus malis obuiā ibat Cæsar, ualidis iustisq; præsidijs ad
 classē missis, ut inde opportuna famis subsidia peterentur.
 Nā Auria multa tritici copia abundans, pluribus simul fur-
 nis & cilibanis Cererem excoqui iubebat, cæteraq; expedie-
 bat cibaria, & in his nauticū panem, cuius magnam uim in
 classē ideo contulerat, ut terrestribus etiam militibus deser-
 uiret. Mirabantur homines, cur Cæsar tamdiu apud aquas
 Sextias fere inglorius hæreret, nec quicquā pristino ardori
 suo simile moliretur, nec generosa consilia digna ipso cele-
 riter expediret, prius quàm exercitus, Germanorumq; præ-
 fertim grauiorib. morbis tētaretur, et Heluetij hostibus au-
 xiliares superueniret, qui breui affore nunciabātur. Lan-
 guebat ferme quarta pars legionū, et multo plures morbus
 absumperat, inter quos fato cesserat alter ducū Gaspar Fra-
 nispergus cū minoribus præfectis atq; signiferis supra uigin-
 ti. ipse quoq; Antonius Leua prioris sui cōsilij non obscure
 pœnitēs, rariius et segnius apud Cæsarē sententiam dicebat,
 perplexus atq; obrutus magnitudine difficultatis, fortunæ
 manus dabat, decumbebatq; corpore aeger, atq; animo deie-
 ctus, ita ut Cæsar ipsum de uictoria despondentis animum
 agnosceret, et Vastius ex priore sententia Leuæ oppositus,
 difficultatis causas cōficiendi et representandi panis militi-
 bus afferret, nihil ad inferendū strenueq; gerendū bellum ob-
 stare, quando Germani cæteriq; milites tritico cacabis exco-
 cto Neapolitanæ obsidionis incommoda patientissimè tole-
 rassent, ideoq; intēpestiuè parumq; honestè turpem Cæsari,
 ignomi-

ignominiosam uerò ducibus maturi receptus, uulgato inter milites rumore, famam parari, proinde milites quo inberet Cæsar, dum uires essent integræ, fortiter esse perrupturos, uel si hostē regem ad Auinionem æstiuantē inuadere cuperet, uel adito Lugduno in Burgundiam antiquæ suæ ditioris peruadere luberet. Caterum quū in his uersetur consilijs Cæsar, mari delatū ab Auriā tristem nunciū accepit, quo Guidonē Rangonum ad inuadendā Genuam appropinquare, et in Pociferam uallem se demittere ferebatur. Igitur Auriā de patriæ salute uehemēter sollicitus, expedito consilio septingentos circiter milites Augustino Spinula legendos attribuit, continuoq; triremibus Antonij Auriæ deuehēdos imponit. Antonius pari studio sollicitudinēq; ad ferendam patriæ opem incitatus, ususq; nocturnæ auræ flatibus, uelis & remis ire contendit, ingressusq; portum, ciues magna trepidatione liberauit. Nam tota fermē ciuitas inexpectato metu perturbata, eò descendebat, ut pleriq; uxores & liberos, charioresq; res suas nauigijs imponerent, alij plebsq; in primis, rerum nouarum prædæq; auida, reduci Fregosios, et uetus Gallicæ seruitutis iugum induci clamitās, correptis armis ad defendenda moenia discurrebat, sic, ut incerto studio per regiones urbis tumultuose deferretur. Sed conspecto Spinula, qui ualidam præsidij manum adduxerat, primo res ciues obliui ueterum factionum, memoresq; receptæ libertatis, in qua beatius uiuerent, magna ex parte leuati metu recreantur. Iam hostes ad sancti Thomæ portam, quæ est ad occidentem, peruenerant, allatisq; pluribus scalis et cōscensis, in summū murum euadere, coronāq; occupare nitebantur. His conspicui cohortatores aderāt, Guido ipse atq; Fregosius, qui quū frustra portā sibi aperiri amicē ingressurus

postu-

PAULI IOVII HISTOR.

postulassent, aduersum à ciuibus responsum retulerant, proptereaq; uim admouēdā rati, acerrima atq; audacissima consensione facta, in urbem transcendere conabantur, eò quidem maiore Genuensiu periculo, quòd ad orientalem portam, quæ ad Feritorē hodie Bisannem fluiuium ducit, Pallauicinus Vicecomes, & Hercules Fregosius Cesaris frater altera castra fecissent, ut diuerso pauore illato, ciues ad deditiōnē compellerent. Cæterum supra sancti Thomæ portam, non longè ab ea turricula per quā, Piscario duce Adurnios proceres reducēte, urbē antè quatuordecim annos captam fuisse meminimus, magna contētione certatū est, eò successū, ut Baptista Corsus cognomēto Farina, agrè locū defenderet, et Guidoniani uexilla in summi muri pinnas audacter efferrent. Verū superuentu Spinule ingenti animo propugnātis, ereptū est ascendenti signifero uexillū, ipsoq; uulnerato atq; in præceps deturbato, repressisq; subinde et uulneratis, qui scalas subibāt, ea moeniū pars usq; adeò egregiè defensa est, ut quū Hector Neapolitanus inuadentiū pugnacissimus ceci disset, Guido multis suorū amissis et uulneratis, receptui, caui iuberet, tanquam redintegraturus pugnā, uti uideri uolebat. Cæterum dux prudens, quòd nulla ad quassandū murum atq; ideo ad terrendum hostem tormenta secum adduxisset, neq; uti sperarat Fregosius, ullus omnino in urbe fauentis populi tumultus oriretur, admonitis socijs, qui erant ad Feritoris portam, copias collegit, regressusq; per dextros Pocifera uallis montes in agrum Subalpinum, Tanaro ane superato, ad Gallicos duces peruenit, ingenti equidem metu atq; periculo, uti inopinatis casibus accidit, liberata ciuitate, quanquam Guido in discessu oblata exitinere oppidula diripuisset. Inde Guido prouectus ad Astam, quū nemo Cæsariano=

sarianorum prodiret, abacta aliquanta præda maioris peccatis, ad oppugnandū Carinianum contendit, quod oppidum infirmo custoditum præsidio adortus, uno atq; altero tumultuario certamine sub mœnibus edito, ad deditiōnem compulsi, ibiq; magnam uim parati à Cesarianis cōmeatus nactus, Turinensium & reliquorum præsidiorum inopiam, æqua dispensatione opportunissimè subleuauit. Nec multò post admotis copijs Carmognole, munito oppido, quod Salasæ erat ditionis, potitus est. Quibus rebus gestis, tametsi ab irrita spe potiundæ Genuæ frustra bellū suscepisse uideri poterat, his tamem captis oppidis egregiè nominis famam tuebatur. Quibus cognitis rebus Cesar, & Auria, periculosa leuati cura, magnopere latati sunt. Per eos dies Cesare circa Aquas Sextias cōmorante, & pestilentibus morbis legiones peruastantibus, quū Nansous cum ualido Belgarū exercitu Gallie fines ingressus, leuibus quibusdā equestribus prælijs prospere factis, ad oppugnandū Peronā, quæ est urbs Picardiæ ad Somorobrinam amnem posita, cōedere nunciaretur, Heluetij, uel nihil ex decreto magistratuum impetrante rege, ingenti multitudine uoluntariorum eius gentis ad stipendia, quæ offerrentur, excitata, duce Calcemito descenderunt, & Gallos aduentu suo ita cōfirmarunt, ut Cesar de belli exitu timere uideretur. Erant enim Heluetij delecta fere uiginti milia peditū, quæ, coniuuentibus pagorum magistratibus, arma capere, dare nomina apud quæstores Gallos, et sublati uexillis proficisci permittebantur. Nam sicuti antea magistratus publicè Cesari se in neutram inclinatuos partem promiserāt, ita quod stipendiorū & lucri iacturā cunctantes facerent, pagorū fere omnium iuuentus exercendis nata armis ferre non poterat, ut ei bello non interesset, quæ

plures

PAULI IOVII HISTOR.

plures eminenter, qui ex fœdere ueterum pactionum minime cōmittendum prædicarent, ut Galliam tanto circumuentam periculo contra ius & equū indefensam diripi paterentur. Habendam enim esse rationem perpetuæ societatis, qua ad tuendam Galliam præclaro fœdere Gallie regibus essent obstricti, à quibus omnium temporum perpetua atq; opima bello & pace præmia retulissent. Calcemitus autem, quanquã corpore pusillus ingentis tamẽ animi præfectus, quem, prælio ad Bondincum prospere facto aduersus Ferrarienses, multum inclaruisse memorauimus, in corona dixisse ferebatur, nequaquã esse ex cōmodo dignitateq; Heluetie gentis, circumuentum diuerso bello, grauiq; luctu oppressum regẽ, qui florentissimũ regniq; hæredem ex liberis amiserit, parum pia atq; inepta magistratuũ cessatione desererere, scilicet, ut uiri fortes stipendia facere et uirtutis præmia ferre soliti, sua spe lucri, atq; occasione paradæ laudis defraudetur, ut finitimos Germanos ueteres hostes, ipsamq; præsertim natura infestam Heluetio nomini Austrianam stirpem inmodica potentia augeri sinant, tanquã non aliquando ipsorũ libertati negotium allaturã. At magistratus prætoresq; pagorum non obscure Gallo fauere cupiebãt, quanquam auarius atq; tenacius quàm oporteret, secũ egisse ab initio quæstores Gallos dicerent, qui intempestiuẽ, ueluti nondum inchoato bello, pecuniam in stipendia minimẽ se prolaturus dixissent, atq; eo modo, integro publicæ fidei pudore, dũ nihil publicè de mittendis auxilijs decretum esse testaretur, priuatorũ militum cupiditati, et publico cōmodo dum conuenerent, nec euntes et nomina dantes retentarent, publicæ estimationi callidè satisfacere uolebant. His tantis cōfirmatus auxilijs Franciscus rex, certius exploratis hostium consilijs

filijs, atq; eorum incommodis, quæ contagiosa planè lues pe-
 stilentie modo indies ualidius serpens afferebat, animadu-
 saq; apud eos salubris et expetiti commeatus difficultate, se-
 cundo Rhodano deuectis exercitus impedimentis, ad Cabel-
 lonem processit. Ea uetus Colonia, posita est ad amnem Dru-
 entiam in Rhodanū influentem, egregiamq; habet ponendis
 castris opportunitatem. Ibi Anneus Memorantius totius Gal-
 liæ equitum magister, cuius tum propter eximiam militiæ
 peritiã, maximeq; sobrii & perspicacis ingenij præstanti-
 am, summa erat apud regem autoritas, dimensus accurata
 ratione, admirabiliq; munitione complexus latissimum spa-
 tium, uallata castra erexit, quibus undiq; tormentorum co-
 rona permunitis, amplissimæ copiæ contineri, atque his inse-
 sta reddi itinera poterant, quæ ad Cæsariana castra, & ad
 maritimas commeationes, uiasq; Alpium pertinerent. Nam
 per superiores dies Paulus Ceres cum ualida manu Italico-
 rum, & Gallorum equitum, expeditarumq; cohortium,
 Druentiam flumen tranando, nonnulla detrimenta ex occasi-
 one dispersis hostibus intulerat. Perfectis igitur ad Cabello-
 nem castrorum munitionibus, atq; intra has equitatu è tota
 Gallia recepto, & collatis in eas Frustembergi mercenarijs
 Germanis, & Gallicanarum legionum copijs, Heluetij ex-
 pectabantur, qui iam aderant, usque adeò multiplicatis co-
 hortibus, ut nemo eius gentis domi relinqui uideretur, quo-
 niam plerique, & bellicosissimus quisque suo pte ingenio ad
 iter incitati, neq; duces, neq; uexilla expectanda censebant.
 Id impensius, & alacrius gentis studium, sicuti maximè sum-
 ptuosum Galli quæstores sibi fore prouidebant, ita Cæsar
 imminuta spe eius conceptæ uictoriæ, procedendi atque au-
 dendi consilio frangebatur: nam (sicuti nonnulli paulò an-

PAULI IOVII HISTOR.

tea probarant) si discedere longius à mari, & per Lugdunensem agrum in Burgundiam penetrare percuperet, id neque tutum neque facile uidebatur, quòd maximis hostium copijs in tergo relictis, atque his, quas antea despexerat, aduentu Heluetiorum mirifice confirmatis, rex proculdubio ex occasione certaturus credebatur, cuius rei consilio si casus incideret, nihil alienius & iniquius accidere posse Cæsari, cuncti ferè duces affirmabant, & tum maximè in Antonio Leua intolerandi totius corporis, omniumq; propè artuum dolores, ita animum lethifera uexatione fatigabant, ut omnem eius ingentis animi uim eliderent, ipseq; deceptus sua spe immodica destinatæ uictoriæ, intra paucissimos dies ad mortem adigeretur. Visus est Leua accepti uaticinijs sui fidem impleuisse, quum in Gallia, uti cupiebat, extremum uitæ diem obierit, & relatus in Italiam, apud templum sancti Dionisij, penes Mediolanum, insigne sepulchrum meruerit, sed non apud Luteciam, uti crediderat, ubi Dionysiano celeberrimo in templo tumulum cum elogio funeri destinasset. Eo mortuo, Cæsar de consilio reliquorum ducum, nihil ultra eo bello tentata prælij Fortuna, se recipere, atque in Italiam redire constituit. Interea à Paulo pontifice binæ legationes in Prouinciam peruenerant, altera Triuultio Cardinale legato, quæ Franciscum regem respiceret, altera Rodulpho pio Carpense, quo Cæsar adiretur. Eorum aduentus quanquam serus, non omnino irritus fuit, nam propterea quòd ex diuerso factionis studio inter se dissidebant, idonei uidebantur, qui ab utroque armato principe pijs precibus impetrarent, ne summo Reipublicæ Christianæ incommodo, armis concurreretur. Quæ legationes, quanquam nihil quo ad leuandas simultates, & minuendam eius suscepti belli

belli controuersiam pertinerent, eximium tamen sacrosan-
 ctæ æquitatis in Pontifice, qui pacificatoris nomen quære-
 bat, specimen præbuerunt. Eo modo Cæsar magis & magis
 ingrauescente autumno, deducis undique præsijs, & con-
 stitutis agminibus, per easdem maritimas Alpes subsequen-
 te classe, in Liguriam ita est reuersus, ut ipse cum tota ferè
 aula ad mare iter haberet, turremque quandam agresti Gallo-
 rum præsidio munitam, quod iter illac habentibus Cæsaria-
 nis infesta esset, & Garziam Lasium Hispanicæ nobilita-
 tis, bellica laude, et poëtica lauro insignem lapide ictum in-
 terfecisset, multa ui expugnaret, defensoresque deditos, quod
 pertinacius restitissent, supplicio affici iuberet. Tum uero
 Franciscus quibusdam Gallorum facili paratæque uictoriæ
 defuisse uisus est, quod abeuntis hostis uestigia statim non es-
 set subsequutus: nam plerique etiam ex Cæsarianis affirma-
 bant, nouissimis agminibus graue incommodum afferri po-
 tuisse, quoniam Germani, & non parua pars Hispanorum
 lentioribus morbis tentarentur, & equites Germani, Bel-
 gæque præsertim, magnam equorum multitudinem, aut exu-
 stam feruoribus aestiuis, aut turgentibus talis debilitatam
 amisissent. Sed nos postea huius cessationis causam ab ipso
 rege requirentes, hanc fuisse reperiēbamus, primum omni-
 um, quod Heluetios cum Germanis, tanquam perpetuos eo-
 rum hostes committere nollet, spectante præsertim Frustem-
 bergo, ne is offensus iniuria, si fratres & consanguineos su-
 os ab Helueticis Germanico nomini inimicissimis trucidari
 conficeret, propterea indignabundus ad tuendos suos uer-
 teretur, quum ipse Frustenbergus tanquam omnis sacramē-
 ti contemptor, ingenio ipsius, & præceptis facile secessionem
 sæda cōsternatione facturus crederetur, et ipse multis erudi-

PAVLI IOVII HISTOR.

*tus antiquorum documentis, à certo & tutissimo discipline
 militaris præcepto discedere nollet, quo fugienti hosti non
 fabricandos modò pontes, sed auro etiam sternendos ueteres
 censuissent, satisq; sibi gloriæ, & laudis partum eo bello su-
 isse, postquam tantos impetus, tum Cæsaris in Prouincia, tñ
 Nasoi in Belgis egregiè regno incolumi sustinuerit & finit-
 bus expulerit. Per eos namque dies, Nansous irritò conatu,
 magnis Belgarum & Germanorum adductis copijs Pero-
 nam urbem oppugnat. Cæterum Cæsare triremibus Ge-
 nuam aduecto, Auriatisq; in ædibus ornatissimis suscepto,
 Vastius per Ingaunos Ligures exercitum, Hispanosq; præ-
 sertim in Subalpinam regionem reduxit, quod ibi Gallorum
 præsidia accessu Guidonis Rangoni firmiora, nihil his in
 partibus bellum remitterent, nouoq; ausu uicina oppida in-
 uasuri uiderentur. Quo successu autem Nansous bellum ges-
 serit, Peronamq; oppugnarit, paucis operæpretium erit
 enarrare. Perona oppidum est Galliæ Belgicæ, ad Samaro-
 brinam annem, quem Somam hodie uocant, Veromandu-
 ris antiquis uicinium populis, qui etiam nunc uetus nomen
 retinent. Id autem disterninat Gallorum ditionem à Flãdris
 Cæsaris imperio subiectis. Palustris ea est regio, & quod ad
 sacra attinet, Nouioduni antistitis auctoritatem respicit. Pe-
 rona, tametsi neque magna sit, neque ideo urbis nomen ha-
 beat, frequentes tamen habet incolas generosos, & Galliæ
 regibus ualde addictos. Exercentur Peronenses belli tempo-
 re quotidianis ferè excursionibus & prælijs cum finitimis,
 Bapalmensibusq; præsertim. Bapalma siquidem ad Flãn-
 dros pertinet, extremoq; in limite posita, aduersa ditionis
 Peronam respicit. Hoc itaque oppidum quum Cæsariani du-
 ces, neque præsidio ualido, neque multo comœatu neque
 exqui-*

exquisito opere satistum muni existimarent, omnibus copijs aggredi statuerunt, quòd Perona capta, facilem sibi in Galliam aditum patefactum iri providebant. Priore autem consilio, sancti Quintini oppidum, Samarobrinorum præcipuum, hybernisq; olim C. Iulij Caesaris clarum, inuadere cogitarat, sed accurata & præalta munitionis ualidiq; præsidij fama Nansoum auerterat. Hic enim genere Semigermanus, summæq; dignitatis regulus, apud Casarē fauente regina copijs præerat, habebatq; in castris circiter uiginti milia Germanorum peditum, equitum uerò partim è Menapijs atq; Sicambrijs, qui nunc Cleuenses appellantur, atque item ex Eburonibus reliquisq; Belgis septem milia equitum, magnam autem numerum tormentorum muralium, magnaq; uim militaris instrumenti expugnandis urbibus undique sibi aduehi iusserat. Hæc dum à Nansoo pararentur, Galli senatorij ordinis publicis negotijs præfecti apud Lutetiam, quoniam rex abesset, atq; in prouinciâ Casari sibi obuiam eundem statuisset, animaduerso Peronensium periculo, priusquam Nansous hostis perueniret, eius oppidi custodiam Florantio Roberti Sedanijs filio tribuerunt. Is pluribus bellis clarus, uti paternæ uirtutis æmulum decuit, Marechalchi dignitatem fuerat consequutus. Marechalchi siquidem muneris est ordinarium regis equitatum inspicere moderariq; & in arduis prælijs primam aciem ductare. Itaque Florantius equites cataphractos centum quinquaginta, milleq; legionarios pedites delectos ducens, celeriterq; Peronam contendens, ante Nansoi aduentum peruenit, & peronenses ex uetere suo studio promptissimos ad sustinendum hostium impetum defendendamq; patriam, magnifica concione in foro habita confirmauit. Danmartinum regulum summæ uirtutis atq;

PAULI IOVII HISTOR.

constantia uirum, arci tuende imposuit, qui suam pecunia-
 rem alam cataphractorum dimissis equis introduxerat. Cer-
 cheium autem uirum egregie sortem peritumq; militia, pe-
 ditibus praefecit, equitatum uero omnem attribuit. Ioachi-
 mo Hangesto summae spei & iam spectatae uirtutis iuueni.
 His rebus quae ad munitionem pertineret, instituendis at-
 que parandis occupato Florantio, Nansous cum omnibus
 copijs superuenit, complexusq; oppidum lunatis castris
 Idibus Augusti tormenta promouit, quae erant, cum nume-
 ro, tum magnitudine, obsessis maxime formidanda. Itaque,
 quum Peronenses postulanti Nansoo, ut se dederent, ala cri-
 ter respondiissent, se nequaquam adeo demissi esse animi, ut
 se patriae moenia defensuros dubitarent, postquam his re-
 giorum militum praesidijs essent confirmati, qui saepenu-
 mero ipsos hostes obsedissent, & ipsi alias artissime fu-
 issent obsessi non modo hostium minas contemnere, sed ar-
 matos uim inferre ausos multis in locis fortissime repulsi-
 sent. Adactis autem tormentis, Nansous usque adeo terribi-
 li uiolentia murum quassauit, ut moenia per partes conuul-
 sa perfractaq; prociderent, & fatentes aditus per ruinas
 Caesarianis praerentur, quibus succedentibus & audacter
 irrumpere conantibus, ferrea atque perpetua cataphracto-
 rum acies dimissis equis pedes pugnant opponebatur.
 Certabatur autem cominus hastis atque securibus, sic, ut
 Gallica acies immota constantissime irruentes sustineret at-
 que propelleret: nam Florantius submitendis recentibus
 subsidijs diligenter intentus, nusquam deerat, exemploq; suo
 ardentissimo propugnans, & unumquemq; uel militum
 uel oppidanorum ad resistendum accendens, in muro impa-
 uidus uersabatur, sic, ut quum per quinque horas cruento
 praelio

prelio esset dimicatum, Nansous, multis suorum amissis, & uulneratis, se reciperet, atque alia ratione oppidum expugnandum esse arbitraretur. Erat arx oppidi non multum ab his mœnibus, quæ ab hoste quassata fuerant, antiquissima turre insignis, quam à Iulio Cesare olim conditam, sama per manus tradita, Galli prædicabant. Hanc Dammartinus, quem diximus, defendendam susceperat, atque inde tormentis rem gerendo, subiecta hostium castra detrimentis afficiebat. Proinde Nansous nequaquã tormentis demoliri eã posse ratus, cuniculos instituit, ut suppositis tormentarij pulueris cadis, noto artificio, erumpentibus flammis turrem excinderet. Nec Nansoum concepta sefellit opinio, nam actis subter fundamenta binis cuniculis, Dammartino nihil sentiente, intra paucos dies perfecto opere, subditis ignibus repente cõuulsa funditus turris curruit, ruinaq; Dammartinum oppressit, & cum eo nonnullos ex presidio. In ea turre Peronenses referebant superioribus temporibus Regem Gallie à Veromandurorum regulo per insidias captum, ibiq; custodiæ traditum, uitæ finem inuenisse. Ceterum Nansous, expugnata uel excisa turre, penitusq; ad aperta, nihil proficit, ut inde uel arcem uel urbem iterata ingenti conatu oppugnatione caperet. Nec multo post desperata uictoria obsidionem soluit, & intra Flandriæ fines regressus est. Florantius uerò restitutis tumultuario opere mœnibus, ad regem contendit, qui Cesare Prouinciæ finibus excedente, in interiora Galliæ redierat, ab eoq;, quoniam euentu hostes Peronam oppugnassent, certius didicit, collaudatoq; Florantio, Cerchioq; & Ioachimo Hangeffio, militaria dona ad argumentum eximie eorum uirtutis tribuit, & ut dijs immortalibus gratias ageret, qui Galliam propitio

PAULI IOVII HISTOR.

numine summi periculi discrimine liberassent, per triduum supplicationes haberi iussit. Florantius autem non multo post, ardentissimis solibus & Perona dudum militari labore exustus, lethali concepto morbo, fato concessit, paremque non multum inde Hangestius, qui Florantio, suffectus fuerat, eodem bello apud sancti Pauli oppidum interfectus, honestum uitæ atque militiæ finem imposuit. Sub id tempus, quo Cæsar Prouinciæ finibus excefferat, & Nansous improspe-
rè oppugnata Perona armis atque incendijs Galliæ fines populatus, in Flandriam dissolutis copijs redierat, Franciscus pares hosti rependendas clades ratus, quas cœgerat copias in Belgicos fines induxit, magnoque apparatu Hedinum munitissimum oppidum, Britannico limiti uicinum, in ea Belgij parte, quæ artesia uocatur, adortus est, multoque maximo tormentorum apparatu admoto, quinquagesimo obsidionis & oppugnationis die in potestatem redegit, quod Belgæ multis imparati rebus, inopinatum hostium aduentum sustinere nequiuissent, nec regina post dimissum a Nansoo exercitum obsessis maturam opem asserre potuisset. Id oppidum amissum, maxime pupugit Cæsarem, qui facile intelligebat Gallos nullis passuros sumptibus, quin illud egregie atque celeriter permunirent, tuerenturque iusto presidio, tanquam opportunissimum ad reliquam eius prouinciæ regionem inuadendam. Itaque sororem admonuit, ut uires repararet, & per idoneos duces redintegrato impetu, hostes nihil tale expectantes inuadere maturaret. Nec mora Belgarum proceribus ad bellum excitis, uexilla explicantur, & milites ad signa coguntur. In his fuere Hadrianus Beurenus, & Philippus Arescotus è Croia familia, quæ est summæ dignitatis
apud

apud Belgas, & uetere suo studio fida Cafari, Galloq; maxime infensa. Cafariani itaque magnis freti copijs, quata belli clade poterant, fines Gallicos intrantes, ad Hedinum delati, quod ualidioribus quam putarant praefidijs teneretur, leuorsum ad Taruannā Morinorū urbem deflexerūt, atq; acri obsidione oppugnationeq; instituta, expugnare conati sunt. Obfessorum res ad graue Periculum deducta uidebatur, propter commeatus & tormentarij pulueris inopiam. Sed Galli qui apud Ambianos castra habebant, certiores facti de sociorum difficultatibus, coactis undiq; sarcinarijs iumentis & plaustris, his rerum copijs quibus Taruannenses egebant, opem ferre statuerunt, suscepitq; negotiū Hanebaldus cum ingenti praesidio ordinarij equitatus, & euocatorum atq; nobilium eius prouinciæ, qui ei muneri deesse sibi ignominiosum fore iudicabant. Itaq; usus nocturno itinere, fretusq; peritis itineris ducibus, Taruannam sceleriter peruenit, atq; urbem uti oportebat, non commeatu modò, sed nouo etiam praesidio permuniuit, serò sentientibus, & prohibere conantibus Belgis. Sed Hanebaldus, quum alio quam uenerat itinere, tanquam breuiore tutioreq; se reciperet, cõficiendiq; itineris liberum ab hoste spatium relinqueretur, quosdam e suis Gallicæ nobilitatis immodico pugnae desiderio incitatos, neque prohibendo, neq; iure imperij comminando, continere potuit, quin illi in proximam, nec se commouentem Belgarum aciem, stolidam irruptione incurrerent, & ad pugna audacissimè prouocarent. Quorū insolentia permoti Beurenus et Arescotus, ita illos exceperunt, ut multis interfectis & captis, densatas alas in reliquum Gallorum agmen immitterent. Erat apud Hanebaldum Georgius Capuzmadius Epirotauri multis uersatus in praelijs, qui quæ

PAULI IOVII HISTOR.

Cæsari militaret, paulò antè in Subalpina regione à Gallis quadam excursione fuerat interceptus, Cæsare uerò eum minime redimente, oblata à Gallis stipendia accepit, quibus eius uiri uirtus minimè contemnenda uidebatur. Is Hanebaldus suadebat, ne quod egregiè perfecisset, stolidè corrumpere uellet, proptereaq; sibi uideri deserendam esse eorum pro caciū iuuenū manū, quæ temerè neglecto imperio certamen contraxisset, tanquam periculosum omnibus futurum, nisi se ad receptum celeriter expedirent. Sed Hanebaldus, quum neque ea, quæ diceret Epirota, faciliè probaret, neq; quosdam ex sibi notis circumuentos ab hostibus deserere uellet, incumbētibus demum Belgis, ita in fugam tumultuosissimè coniectus est, ut quum per paludem ligneis constrictam pontibus esset euadendum, per fractis passim primorum transitu pondereq; pontibus, equi coeno haurirentur. In his fuere ipse Hanebaldus & Capuzmadius. Ea autem fuga eum habuit exitum, ut quingenti fere equites leuis armaturæ Italici Epiroticiq; generis anteirent, & persequentibus hostibus ad Hedinum confugerent, ubi in præsidio custoditi æstiuabant. Hi ferme trecenti numero, recentes in oppido nacti equos conscenderunt, atq; eruptione facta persequuti hostes, & prælij & itineris labore fessos tanto impetu tergis instando perturbarunt, ut nemo ferè eorum madentibus sudore equis resisteret, multiq; sine uulnere caperentur, quorū permutacione, adiecta aliquanta pecuniâ Hanebaldus dimissus est, & Capuzmadius iniqua sorte iussu Cæsaris tanquam transfuga, capitali supplicio affectus. Eiusdem anni, qui fuit trigessimus sextus supra millesimum et quingentesimū, ineunte æstate, quæ hæc à Cæsare atq; Nan-
soo aduersus Gallos tentata, improspere gesta sunt, Henricus
Britanniæ

Britanniae rex, nouum inusitate seueritatis facinus edidit,
 Anna Bolenia uxore adulterij damnata, & palam capitali
 supplicio affecta. Hanc siquidē, quū insani propē amoris li-
 bidine correptus, Catharina uxori repudiij libellū misisset,
 in coniugalē thorum receperat. Causam autē repudiij pro-
 basse ferebatur Thomas Volseius Cardinalis Eboracēsis, quo
 nemo mortalium uanitate dignitatis atq; potentiae superbi-
 or, nemo fortunis opulentior, nemo ingenij malignitate atq;
 adulatione Britanniae pestilentior fuit. Prætenderat siquidē
 religionis titulum, in adulationem regis nouas appetentis
 nuptias, quōd Catharina Arturo ipsius regis fratri germa-
 no antea nupsisset, asserebat enim ex placitis Christiani do-
 gmat, nefas esse eam ducere uxorem, quae in fratris thoro
 inter maritales complexus concubuisset. Hanc causam ali-
 quandiu iactarant inter se iureconsulti diuinarumq; legum
 periti, quū Clemens Pontifex obstrictus officio neq; Henri-
 cum neq; Caesarem offendere destinasset, lata sententia, sed
 tergiversante Pontifice, ea lis eum habuit exitum, ut Henri-
 cus, uti aequa iura postulabant, periniquē atq; impiē Catha-
 rinam repudiasse in gratiam Caesaris decerneretur, qua in-
 iuria animus malesano amore deprauatus, ueterem suam
 omnem uirtutis & pietatis laudem & gloriam abdicaret,
 noua & damnata religionis dogmata sequeretur, & ab au-
 thoritate Romani Pontificis discedendum censeret. Quare
 rebellionē ad seuitiam animum impulit, multisq; supplicijs
 damnatorum procerum aulam funestauit, sublato ante ali-
 os, ut is promeruisse uideri poterat, ipso Thoma Volseio
 Cardinale, qui nefarijs consilijs praeuertisse regem atq; in-
 fatuasse inuidētis populi iudicio accusabatur, sic ut rex
 postea districto seuiore gladio, nonnullos uerecundae pro-
 bitatis

PAULI IOVII HISTOR.

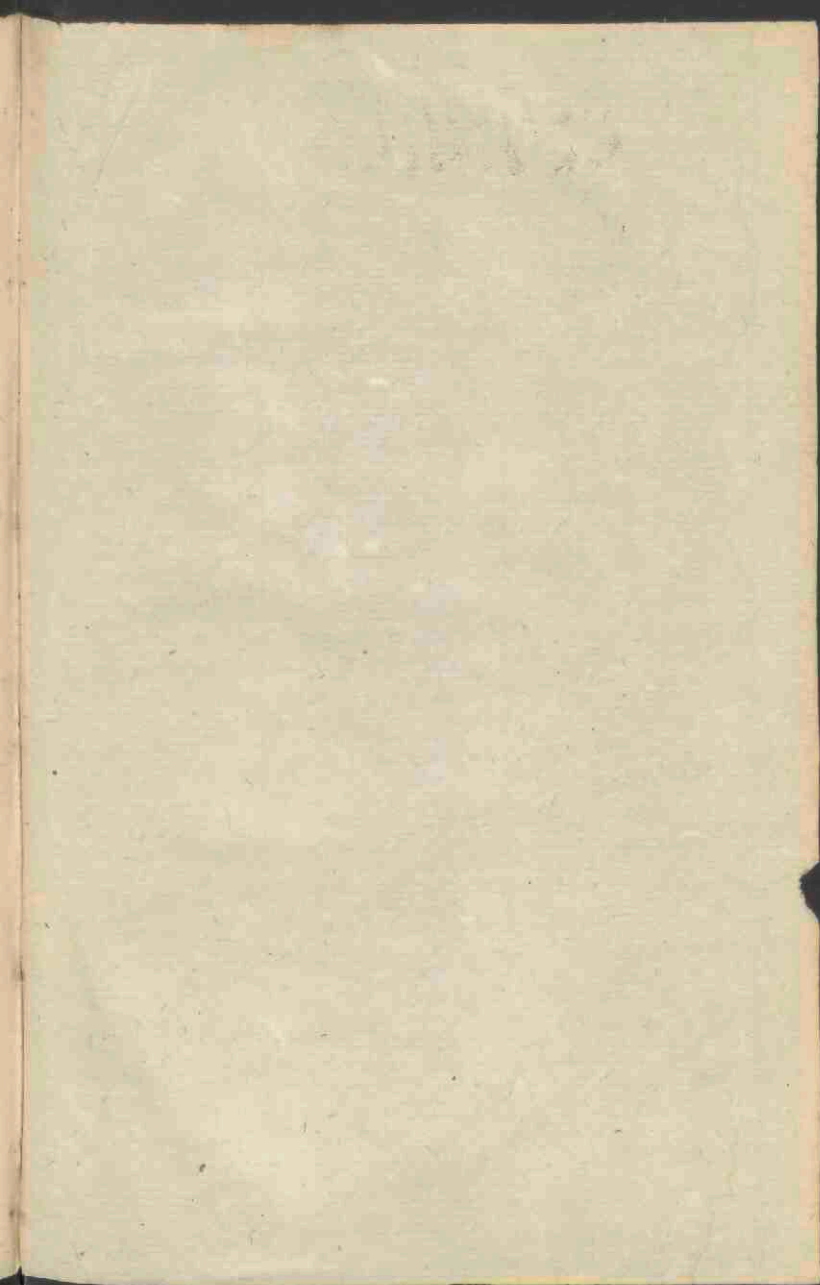
bitatis uiros, & literarum doctrina illustres interfecerit, in queis fuisse Thomas Morus regij scrinij magister, & Rosensis Cardinalis. Boleniæ itaque regalia tradita sunt ornamenta, & tanquam ex legitimis nuptijs communicatus genialis thorus. Quibus animaduersis iniurijs, Catharina miserabiliter thoro domoq; pulsa, quum dolorem sustinere non posset, fato concessit. Exinde Bolenia, sublata ueluti pellice thoriq; emula, in auspiciò triumphans, & masculam prolem affectans, in spem successionis regni, existimauit Henricum, ingrauescente iam ætate, & à multo abdomine pigrescentem, parum idoneum fore, qui marem progeneret, quòd antea foeminas tantum suscepisset. Quamobrem nefaria concepta libidine, uteri foecunditatem adulterino semine experiri constituit, pellecto ad concubitum Georgio fratre germano, ut is detestabilis incestus, ideoq; incredibilis, extra omnem suspicionem scelus contegeret. Sed non multò post fraternos concubitus inanes experta, adiecit procacem animum, nec presentibus contentum, ad Norreium & Bruertonium equites ex aula illustres, sic ut his exaturata, ad Marcum etiam musicæ artis magistrum sibi familiarè inuerecundè descenderet. Hæc flagitia ab ancilla, quæ cū amotore suo ludès, seuerius ab ipsa Bolenia castigata fuerat, ad regè delata sunt, atq; eo modo tortis atq; interfectis adulteris, Bolenia damnata est, astante inter iudices, et suffragium suū ferente Thoma ipso Bolenio patre. Producta exinde in uestibulum Londinianæ turris, satis interrito uultu, pedisse quas circa se plorantes seruandi pudoris admonuit, collectaq; subter reticulum coma, lacteam ceruicè, quæ tantopere regi placuerat, carnifici latum stringenti gladium porrexit. Exinde rex Semeram uirginem, celebratis nouis nuptijs,

nuptijs, matrimonio sibi iunxit. Hæc mediocris familiæ nobilitate regi impar, sed ingenuo pudore statæ formæ, quòd ad genium responderet egregiè par, hunc peperit Eduardum regem, quem colit Britannia, quòd in eo repudiatis nuptijs, paternæ tantum uirtutis indoles effulgeat. Sed is partus regi faustus, matri infœlix extitit, quum ex partus dolore statim perierit, quartis & quintis nuptijs apud immodicum regem locum relinquens.

F I N I S.

1800

OCN 974082706

